

Birla Central Library

PHANI (Jaipur State)

Class No.: S 403

Book No.: K 486 K Gt v. 1

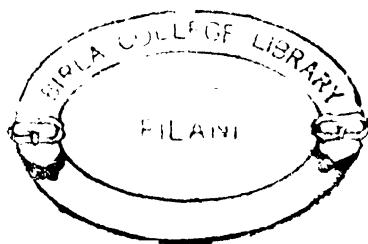
Accession No.: 15306

GAEKWAD'S ORIENTAL SERIES

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF
THE GOVERNMENT OF HIS HIGHNESS
THE MAHARAJA GAEKWAD OF BARODA.

GENERAL EDITOR:

B. BHATTACHARYYA, M.A., PH.D.

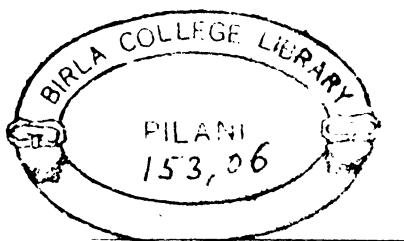
No. XLII.

कल्पद्रुकोशः

VOL. I.

KALPADRUKOSA
OF
KESAVA

EDITED WITH A CRITICAL INTRODUCTION BY
RĀMĀVATĀRA ŚARMĀ, M.A., *Sāhityācāryya,*
Professor of Sanskrit, Patna College, Patna

IN TWO VOLUMES

VOL. I

1928

ORIENTAL INSTITUTE
BARODA

Published on behalf of the Government
of His Highness the Maharaja Gaekwad
of Baroda by Benoytosh Bhattacharyya
- - at the Oriental Institute, Baroda - -

Printed by K. Mittra, at
The Indian Press, Ltd., Allahabad.

Price Rs. 10-0-0.

PREFACE

For some time past I knew of the existence of the *Kalpadrukośa* of Keśava and was curious to look over the book. Meanwhile Keśavasvāmin's *Nānārthārnavaśaikṣepa* was published by Pt. Gaṇapati Śāstrin at Trivandrum. The elaborate researches embodied in his text by Keśavasvāmin and its fulness and vast scope made me think that *Kalpadru* was probably a synonymous supplement to this great homonymous work either by the same or a different hand and that, if so, it was a very valuable lexicon. My curiosity knew no bounds now and I wrote to the editor enquiring whether he had seen a MS of the *Kalpadru*. The Śāstrin was silent for years and I continued my own search for the book. About six years ago, Pt. Gaurīnātha Pāṭhaka, one of my Ācārya students of the College of Oriental Learning in the Benares Hindu University, supplied me with a MS of the *Kalpadru* which, he says, he had from Pt. Śivadatta of Lahore. This MS came perhaps originally from Kashmir and is referred to in the footnotes as K. It is a well-preserved and beautifully and closely written MS and so far as I am aware is the best copy of the *Kalpadru* in existence. Pt. Gopīnātha Kavirāja, my learned and esteemed friend, then Librarian of the Sarasvatī Bhavana, Sanskrit College, Benares, very kindly supplied me with another MS from the Government collection of books at Benares. This MS is here referred to as C. When I had made my own copy with the help of these two MSS I talked one day to my friend Mr. K. P. Jayaswal about its publication. He at once wrote to Dr. B. Bhattachārya, Director, Oriental Institute, Baroda, who has been pleased to supply

me with the Baroda MS of the book which is referred to as B in the footnotes, and has kindly included my edition of it in the *Gaekwad's Oriental Series*. These three MSS are complete and very valuable. The Baroda MS differs from the other two in omitting a few verses from the last or *Lingā-nuśāsana* chapter of the book. The South India MSS appear to be incomplete. That mentioned in the catalogue of the Madras Government Oriental collections begins after the 1st *Skandha*. Pt. Gaurīnātha gave me another copy prepared by Pandit Śivadatta himself. But this, based only on a single MS, and necessarily full of faulty readings, has not been of much use to me. Very rarely it is referred to in the footnotes as S. Recently Pt. Ganapati Śāstrin sent me word through Mr. Manoranjan Ghosh that he had found out a MS of the *Kalpadru*. But owing to the sudden death of the Śāstrin I could not secure the MS from him.

I have to thank the gentlemen named above for the help I have received from them and also my Research scholar Tārāpada Chowdhury, M.A., one of my students who has chiefly worked on the Introduction. I am also much indebted to Dr. Zachariae's *Die Indischen Wörterbücher* and Dr. Winternitz's *Geschichte der Indischen Litteratur* for the valuable help I got in preparing the Introduction.

R. ŚARMĀ.

PATNA,	
November 30, 1927	

ABBREVIATIONS

(Used in the Introduction).

AM=Amara.

ASS=Ānandaśrama Sanskrit Series, Poona.

BIS=Bibliotheca Indica Series, Calcutta.

BSS=Bombay Sanskrit and Prakrit Series, Bombay.

C. C.=Catalogus Catalogorum by Th. Aufrecht.

Cat. Oxon=Aufrecht's, Catalogue of Sanskrit MSS in the Bodleian Library, Oxford.

Franke=Die Indischen Genuslehrnen mit dem Text der Liṅgānuṣṭanas des Čākaṭāyana, Harṣavardhana, Vararuchi by Dr. R. Otto Franke, Kiel, 1890.

GOS=Gaekwad's Oriental Series, Baroda.

Hem.=Hemacandra's Commentary to his Abhidhṛṇacintāmaṇi, Ed. with the Text, Bhāvanagar.

Ind. Ant.=Indian Antiquary.

Ind. Off. Cat.=Catalogue of Sanskrit MSS in the Library of the India Office by Julius Eggeling, Ph.D., London, 1887.

Ind. Wört=Die Indischen Wörterbücher by Th. Zachariae, Strassburg, 1897.

JBORS=Journal of the Bihar and Orissa Research Society.

Jes. Cat.=Catalogue of MSS in the Jesalmere Bhandars, GOS XXI, 1923.

Kṣīr.=Kṣīrasvāmin's Commentary on Amara, Ed. by Krishnaji Govind Oka, Poona, 1913.

Madras Cat.=A Descriptive Catalogue of the Sanskrit MSS in the Government Oriental MSS Library, Madras, Vol. III, by M. Rangacharya, M.A., Madras, 1906.

Nigh.=Nighaṇṭu.

Nir.=Nirukta.

Pāṇ.=Pāṇini.

Rāya.=Rāyamukuta's Commentary on Amara.

Saṃkṣ.=Saṃkṣiptasāra-Vyākaraṇa, Ed. by Śyāmācarāṇa Kaviratna, Calcutta, San 1308.

Sans. Coll. Cat.=A Descriptive Catalogue of Sanskrit MSS in the Library of the Calcutta Sanskrit College, by Hṛishikēśa Sāstri and Śivachandra Gui, M.A.,B.L., Vol. VII, Calcutta, 1904.

Sarvā.=Sarvānanda's Commentary on the Amarakośa, Ed. by T. Gaṇapati Sāstrī, 4 pts., Trivandrum, 1914—1917.

Stein, Cat.=Catalogue of Sanskrit MSS in the Raghunātha Temple Library of H. H. the Maharaja of Jammu and Kashmir by M.A. Stein, Ph.D., MDCCCXCIV.

Tr. Cat.=A Triennial Catalogue of MSS collected during the triennium 1916-17 to 1918-19 for the Government Oriental MSS Library, Madras, by S. Kuppuswami Sastri, M.A., 1922.

Tr. C.=Trikāṇḍacintāmaṇi (Raghunātha Cakravartin's Commentary on Amara), Ed. by Candrakānta Tarkā-laṅkāra, Calcutta, Saka 1823. In the title page, however, it is called Candrikā, but see the Colophons.

TSS=Trivandrum Sanskrit Series.

Winteritz=Geschichte der Indischen Litteratur by Dr. M. Winteritz, Vol. III, Leipzig, 1922.

ZDMG=Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.

(Used in the Footnotes to the Text)

B=Baroda State Library MS of Keśavakalpadru.

C=Benares Sanskrit College MS

K=Kashmir MS

अम् = अमरः, वै = वैज्यन्ति of यादवप्रकाशः, हे = हेमचन्द्रकृताभिधानचिन्तामणिः

INTRODUCTION

A BRIEF SURVEY OF THE HISTORY AND DEVELOPMENT OF INDIAN LEXICOGRAPHY

§1. The oldest extant lexical work in Sanskrit is the Vedic *Nighantu* which has been commented on by Yāska in his *Nirukta*. It is a collection of a number of words, nominal as well as verbal, peculiar to the Vedas. Most probably there were other works of a similar nature, but no traces of them have as yet been found. The present work is a dry string of words with no subject or predicate. It is divided into five chapters, the first three being arranged in synonymous groups of nominal as well as verbal bases, the fourth containing lists of inflected words whose meanings are to be determined from the context, and the fifth, lists of the different deities. Its author is not known, but it was current long before Yāska wrote his commentary, being usually learnt by rote by the beginners of the Vedic study (whence its other name, *Samāmnāya*).¹ Yāska has been considered older than Pāṇini (c. fourth century B.C.) on the ground that Yāska does not refer to Pāṇini or to his work, although he names a number of other grammarians who have been cast into the background by Pāṇini, while Pāṇini gives a rule for the formation of the word *Yāska*² which shows that he was familiar with it.

¹Cf. समान्नायः समान्नातः स व्याख्यातव्यः; तमिमं समान्नायां निघणटव इत्याचक्षते, Nir. I.1.1. Also, साक्षात्कृतधर्मीणा ऋषयो बभूवुस्तेऽसाक्षात्कृतधर्मस्य उपदेशेन मन्त्रान् सम्प्राहुस्यदेशाय ग्लायन्तेऽवरे विलमग्रहणायेमं ग्रन्थं समान्नायिषु वेदं च वेदाङ्गानि च *ibid.*, I. 6. 5 (विलमं भिलमं भाषणमिति नैहलक्षाः)

² यास्कादिस्मेण गोत्रे Pāṇ. II. 4. 63.

Yāska's *Nirukta* is a running commentary on the *Nighaṇṭu*, purporting to give the meanings of the terms occurring therein with reference to their use in the Vedic literature. But it is not merely a commentary. It contains much original matter in the shape of philological as well as theological discussions, besides containing a good many traditions.¹ It is divided into twelve chapters, each containing from three to seven *pādas*. Two supplementary chapters (*pariśiṣṭas*), the first of which has been commented on by Durgācārya, are usually found at the end, but they are of doubtful authenticity.² The twelve chapters have been grouped into three *Kāṇḍas* : I to III, *Naighaṇṭukakāṇḍa*, corresponding to the first three chapters of the *Nighaṇṭu*; IV to VI, *Naigamakaṇḍa*, corresponding to the fourth chapter of the *Nighaṇṭu*; and VII to XII, *Daivatakāṇḍa*, corresponding to the last chapter of the *Nighaṇṭu*. The first chapter begins with a classification of the words into *nāman*, *ākhyāta*, *upasarga*, and *nipāta*; then follow discussions as to the nature and meanings of the last two, as to whether all words are derived from verbal roots and whether it is necessary and possible to give derivations in each case, and lastly, as to whether the Vedic *Mantras* have any meanings at all. The first *pāda* of the second chapter lays down his method of procedure³ and mentions a number of linguistic phenomena which are accepted as facts in modern Philology. The rest of the book is devoted to the exposition of the *Nighaṇṭu*, except the first

¹ Eg. तत्का वृत्रः ? मेघ इति नैरुक्ता स्त्वाष्टोऽस्त्र इत्यैतिहासिकाः Nir. II. 6. 2. तत्कावधिनौ ? द्यावाश्चित्यवित्येके, सूर्यचन्द्रमसावित्येके, राजानौ पुण्यकृतावित्यैतिहासिकाः *ibid.*, XII. 1., etc.

² Cf. Lakshman Sarup, *Nighaṇṭu and Nirukta*, Introduction, p. 39.

³ तद्येषु पदेषु स्वरसंस्कारौ समर्थी प्रादेशिकेन गुणेनान्वितौ स्यातां तथा तानि विर्भूयात् । अथानन्वितेऽयं प्रादेशिके विकारे शर्यनित्यः परीक्षेत । etc. Nir., II. 1. 1.

three *pādas* of the seventh chapter which are a discussion as to the nature, number and classification of the deities.¹

Yāska's commentary not being exhaustive, Devarāja Ya jvan, son of Ya jñeśvara, native of a suburb of Raṅgesapuri² in Da kṣināpatha,³ wrote another commentary on the *Nighantu* between the twelfth and the thirteenth centuries of the Christian era. He quotes from Bhoja (1018—1060)⁴ and Kṣīrasvāmin⁵ (beginning of the 12th century A.C. See §4, para. 1, below) and, apparently, is not aware of Sāyaṇa's commentaries on the Vedas or Durgācārya's commentary on the *Nirukta*.⁶

It is not known when Durgācārya wrote his commentary on the *Nirukta*. In the colophons he is styled *Bhagavat* and *Jambūmārgāśramavāsin* (living in *Jambumārgāśrama*).⁷ Probably he flourished between Devarāja and Sāyaṇa. A

¹ Cf. माहाभारतद् देवताया एक आत्मा बहुधा स्तूयते, एक स्यातनेऽन्ये देवाः प्रत्यङ्गानि भविन्त इति etc., *ibid.*, VII. 11. 4.

² आभक्तारं क्रतुनामवनिसुखकरप्रक्रियानुक्रियायै
तातं यज्ञे श्वरात्यर्थं प्रतिहतमसंत

ज्ञानभास्वन्मयूखः | etc. Introductory vs. 5.

यज्ञा रङ्गोशपुरी यन्त्यगामवास्तव्यः |

विरचयति देवराजो नैघण्टुककाणडनिर्वचनम् || *ibid.*, vs. 6.

³ निगमश्च दक्षिणापथश्चिभिरथीतेषु वेदेषु परिदृश्यमानस्तत्तद्भाष्याणि निरीह्य
तत्र तत्र प्रदर्शयते | Jivananda's ed., pp. 34.

⁴ भोजराजीयं व्याकरणं *ibid.*, p. 3, 1.19.

⁵ कुल्याल्पा कृत्रिमा सरिद् (Am. I. 9. 34) इत्यत्र हीरस्वामिनो व्याख्या *ibid.*, p. 116, l. 17.

⁶ He mentions quite a lot of authorities, e.g., निर्वचनम्च निरुक्तं, स्कन्द-स्वामिकृतां निरुक्तीकां, स्कन्दस्वामि-भवस्वामि-राहदेव-श्रीनिवास-माधवदेव-उवटभट-भास्कर-मिश्र-भरतस्वाम्यादिविरचितानि वेदभाष्याणि, पाणिनीयं व्याकरणं, विशेषत उणादि तद्वृत्तिं, हीरस्वाम्यनन्ताचार्यादिकृतां निघण्टुव्याख्यां, भोजराजीयं व्याकरणं, कमलनयनीयनिखिलपदसंकाराश्च निरीह्य क्रियते | *ibid.*, p. 3, l. 14—20.

⁷ E.g., हति श्रीजम्बूमार्गश्रमवासिन आचार्यभगवर्हगस्य कृतौ एकादशोऽध्यायः समाप्तः |

quotation from Sāyana found in Jīvānanda's edition, p. 476, l. 8, appears to be an interpolation.¹ Another commentary, by Skanda svāmin,² is mentioned by Devarāja and a third, by Ugra, in C.C.I., 297.³

2. Sarvānanda, commenting on Am. I. 1. 2, remarks that Amara made his *Nāmaliṅgānuśāsana* by a collation of the *koṣas* of Vyāḍi, Vararuci and others and, as such, it is complete, because Predecessors of Amara. others like the Trikāṇḍa and the Utpala-lī give only the words, while those by Vyāḍi, Vararuci and others concern themselves only with the genders.⁴ Again, under Am. I. 1. 4, he observes that it may be asked why Amara did not arrange his *koṣa*, like the Ratnakosha and others, after the genders.⁵ Kṣirasvāmin⁶ maintains, under Am. II. 4.95, that the author was led astray by the reading in Bhāguri, *bṛhatī tu nidigdhikā*, and, under Am. II. 9.51, that the Mālākāra erred in misreading Bhāguri and this author (*i.e.*, Amara) in his turn was deceived by the reading in the Mālā.⁷ While accounting for *bālatanaya* in Am. II. 4. 50 as a synonym of *khadira*, the same

¹ Bhadkānkar's ed. in the BSS does not contain it. See Pt. I, p. 93. fn.

² See p. ix fn. 6, above.

³ Ed. Nigh. and Nir. with Devarāja and Durga's Coms., BIS, 1880—91 and Jīvānanda Vidyāsāgar, Calcutta; with Durga's Com., BSS, ASS, and Venkateshwar Press, Bombay; Text of Nir., Vaidik Press, Ajmere.

* अन्यतन्त्राणि व्याडिवरस्त्रिप्रभृतीनां तन्त्राणि, समाहृत्य एकीकृत्य । अतएव सम्पूर्णमिदं, यतस्त्रितारडोत्पलिन्यादीनि नाममात्रतन्त्राणि, व्याडिवरस्त्रिप्रणीतानि तु लिङ्गमात्रतन्त्राणि । Sarva. I, p. 2, l. 15 f.,

⁵ ननु रकेशादिवत् श्रीपुंपुसककागडविधानेनैव वचनमुचितम् । *ibid.*, p. 4, l. 19.

⁶ Cf. K. G. Oka, Introduction to his ed. of Amara, pp. 5-6.

एतच्च द्रस्ये शरमिति भागुरिषाठे सरमिति बुद्ध्वा मालाकृद्भ्रान्तः । केविज्ञप्त्येत्तु नाशिता इत्ययमपि मालापालेन विप्रलब्धः Kṣir., p. 148, l. 21.

commentator, says that it was due to the author's reading by a mistake *bālaputra* in Dhanvantari's text instead of *bālapatra*.¹

It would appear from the above that in the opinions of Sarvānanda and Kṣīrasvāmin, Vyādi, Vararuci, Bhāguri and Dhanvantari among the authors and the *Trīkāṇḍa*, the *Utpalini*, the *Ratnakosha*, and the *Mālā* among the works preceded Amara and his work. Kātya or Kātyāyana and Vācaspati, too, who have been referred to in the same breath with Bhāguri and Vyādi by writers like Puruṣottamadeva,² Maheśvara,³ and Hemacandra,⁴ appear to have preceded Amara.

There is a couplet at the end of Puruṣottamadeva's *Hārāvalī*⁵ which may be construed to mean that Śabdārṇava, Utpalini, and Saṃsārāvaraṇa are respectively the *kośas* by Vācaspati, Vyādi, and Viśramāditya. Rāyamukuta on Am. I. 1. 22 quotes a passage⁶ from the *Śabdārṇava* which Rāmānātha in his *Trīkāṇḍaviveka* ascribes to the *Vācaspatikosa*.⁷ Amarcandra in his *Kāvyakalpalatāparimala* cites twice from the *Utpalini* with the words *Vyādikṛtūtpalinimadhyāt*.⁸ It would thus seem that this meaning of the couplet is the most probable, notwithstanding-

¹ बालपत्रो यवासः खदिरश्चेति द्वयथेषु धन्वन्तरिपाठमद्भु बालपुत्रब्रान्त्या ग्रन्थकृद्बालतमयमाह। *Ibid.*, p. 62, l. 17.

² See below, fn. 5.

³ See below, p. xxviii, fn. 1.

⁴ See below, p. xvi, fn. 2.

⁵ शब्दार्णवउत्पलिनी संसारावर्ते द्वत्यपि ।

केशा वाचस्पतित्र्यादिविक्रमादित्यनिर्मितः ॥

Hārāvalī, concluding vs. 3.

⁶ शौरिश्रीवत्सदैत्यारिविष्वक्सेनजगार्दनाः ।

⁷ Ind. Wör., p. 8.

⁸ *Ibid.*

ing that Sarvānanda and, following him, Rāyamukuta by making a distinction between the *Utpalinī* as a *nāmamātratantra* and Vyādi's *koṣa* as a *lingamātratantra* (see p. x, fn. 4, above) apparently suggest their different authorship. The distinction, however, is real, for Vyādi must have written both a regular *koṣa*, quoted by Sarvānanda himself,¹ and a *lingānuśāsana*, known also to Harsavardhana² and Vāmana³.

Vyādi's *koṣa* seems to have been arranged, like the *Amarakoṣa* in synonymous groups⁴ with a chapter on homonyms.⁵ From the lengthy quotations

Vyādi.

in Hemacandra's commentary to his *Abhidhānacintāmaṇi* it appears to have been considerably voluminous, giving not only words and their meanings but much other information by the way. Thus it is quoted there to show how the rays of the sun increase or decrease in different seasons,⁶ for the names of the moon's horses⁷ and of the *Ganas*,⁸ for the genesis of the Apsarases,⁹ and on many points in Buddhist theology.¹⁰ It would appear from the last circumstance that Vyādi, if not himself a Buddhist, must have been well conversant with Buddhism. Another characteristic appears to be that he would sometimes try to give the meaning through derivation.¹¹

¹ E.g., चाषः किकीदिविः स्मृत इति व्याडिना दीर्घ उक्तः Sārva., II, p. 230, l. 15.

² Franke, p. 116, 96.

³ *Lingānuśāsana*, GOS., p. 2, l. 18.

⁴ Cf. quotations. मृगो बिन्दुः पृष्ठच्छैव पृष्ठतश्च प्रकीर्तिंतः Rāya., II. 5. 10. आकरस्तु खनिः खानिः Tr. C., p. 82, 7. पत्पादिग्रश्चरणोऽस्त्री Hem. p. 250, l. 23.

⁵ Cf. जिह्वास्वादनिनादेषु रसनं कटिमण्डने Tr. C. p. 153, 91.

⁶ Hem., p. 34, l. 25.

⁷ Ibid., p. 39, l. 11.

⁸ Ibid., p. 89, l. 25.

⁹ Ibid., p. 74, l. 25.

¹⁰ Cf. Hein., p. 100, ll. 19 & 23, p. 101, l. 6, etc.

¹¹ Cf. अर्थान् निघणटयत्यस्माद् निघण्डुः परिकीर्तिंतः Ibid., p. 109, l. 19 or, चण्डमालं (=चण्डालः) मृषा यस्येत्यर्थः शब्दविदां मतः Ibid., p. 272, l. 28.

The *Trikāṇḍaśeṣa*, II. 7. 25, of Puruṣottamadeva makes Kātya, Kātyāyana, and Vararuci synonymous. But Kātya, the author of a complete *kōṣa*, appears to be different from Vararuci, the author of a *Kātya*. *lingānuśasana*, called *Līṅgavīśesavidhi*¹; for ancient writers like Harṣavardhana,² Vāmana,³ and Sarvānanda⁴ always refer the latter work to Vararuci, while those like Kṣīrasvāmin and Hemacandra often quote from Kātya, and never from Vararuci, passages which must have been taken from a regular *kōṣa*, not a mere *lingānuśasana*.

Kātya's *kōṣa*, too, must have contained both synonyms⁵ and homonyms.⁶ He would not, however, like Amara merely put down the synonyms together, but would often strive to give the accurate meaning by means of descriptive clauses.⁷ The name of his *kōṣa* appears to be Nāmamālā, for a passage quoted in Vāmana's *Kāvyālaṅkāravṛtti*, I. 3. 6 as *Nāmamālāpratīkam*,⁸ a portion of Nāmamālā, is ascribed to Kātya by Kṣīrasvāmin on Am., III. 3. 213.

According to Aufrecht, ZDMG 28,113: Bhāguri's *kōṣa* was most probably the *Trikāṇḍa*, often quoted by Sarvānanda, Rāyamukuta and others. We do not know on

¹ Ed. Dr. R. Otto Franke: *Die Indischen Genuslehrnen mit dem Text der Līṅgānuśasāna des Ākāshayana, Harṣavardhana, Vararuchi*. Kiel, 1890.

² *Ibid.*, p. 118, 96.

³ *Līṅgānuśasana*, GOS., pp. 2, 19.

⁴ See above, p. x, fn. 4.

⁵ Cf. प्रच्छन्नमन्तर्द्वारं स्थात् पक्षद्वारं तदुल्यते । Kṣīr., p. 50, l. 33 or, अविस्त्रीयमिण्ठो विद्यात्: *Ibid.*, p. 94, l. 31, etc.

⁶ Cf. प्रथानान्यसहायेषु स्तेयायां चैक इष्यते, *Ibid.*, p. 178, l. 25.

⁷ Cf. शुद्धिलिङ्गसमोपेतं चालने तितडः पुमान् । Kṣīr., p. 144, l. 16 with चालनी तितडः पुमान् Am. II. 9. 26. स्कन्धादूर्घ्वतरोः शाला कटप्रो विट्पो मतः । Kṣīr., p. 55, l. 17 with विस्तरो विट्पो ऽस्त्रियाम् Am. II. 4. 14.

⁸ नीविरागन्थने नार्या जगन्स्थस्य वासस इति नाममालाप्रतीकमपश्यत्, etc.

what authority he bases his opinion, but a comparison of the quotations from Bhāguri and the *Tri-kāñḍa* does not render such a thing wholly improbable. Sarvānanda tells us that the *Tri-kāñḍa* does not mention the genders (p. x, fn. 4, above); the quotations from Bhāguri, also do not have anything to show that he noted also the genders.¹ We also know from quotations that both were synonymous and written in the *anustubh* metre.² It is needless to say that this *Tri-kāñḍa* is different from the *Amarakośa* which also goes by that name.

The *Ratnakośa* was divided, according to Sarvānanda, (p. x, fn. 5, above) into sections after the genders.

^{The Ratnakośa.} It was synonymous, any word with a different gender from the rest of the section having been distinguished either by a special word or the inflection.³

The *Mālā* and its author have been chiefly quoted by Kṣīrasvāmin and Hemacandra. It appears to be identical with the *Amaramālā*, quoted often by Sarvānanda and Rāyamukuta and once or twice by Kṣīrasvāmin and Hemacandra. Rāyamukuta⁴ on Am. II. 5.15 quotes a passage and the

¹ Out of nearly twenty quotations by Kṣīr. not one contains anything, except the inflection, to show the gender.

² Cf. Bhāg.: ब्रह्मसूत्रं व्यक्तेनुश्च विधक्सेनात्मजात्मजः: Kṣīr., p. 7, l. 24. नासत्यदत्तौ यमजावर्कजावश्चिनी सुतौ *Ibid.*, p. 11, l. 26.

³ Trik.: महीरुहः कुञ्जो वृत्तो वनस्पतिरनोकहः । आगो नगोऽगमश्चैव शाखी द्रुश्च तरुः स्मृतः Samks. Vṛ, I, 323.

⁴ Cf. हीर्लज्जापत्रा वीडा मन्दान् षण्डुके त्रपा । Tr. C., p. 51, 197. वीर्यं वीर्यतिशक्तिता *Ibid.*, pp. 52, 204.

⁵ श्येनौ पत्रिशाशदनौ इत्यमेमाला Rāya., II. 5, 15. Cp. माला—रयेनः पत्रिशाशदनौ Kṣīr. p. 86, l. 31.

*Trikāñḍacintāmaṇi*¹ on Am. I. 9. 9, another from the *Amaramālā* which Kṣīrasvāmin, commenting on the same places, ascribes to the *Mālā*. Moreover, both were divided into sections after the genders.² The author was probably Amaradatta, who is the only other old lexicographer, besides Amarasiṁha, after whom the *Mālā* could have been called *Amaramālā* (cf. *Amarakosa*). Amaradatta is one of the authorities of Halāyudha, and it is remarkable that the latter agrees with the *Mālā* to the extent of having the same reading in a few instances, where the *Mālā* through mistake or otherwise, happens to differ from other old lexicons.³

Vācaspati's *kosa*, as we have already seen (p. xi, 3, above), may probably have been the Śabdārnava. The Śabdārnava, as its name suggests, presented as many synonyms together as possible and often gave the different spellings or forms of the same word.⁴ Quotations under the name

¹ वा ना द्वीपच पुलिनमित्यमरमालायां etc. Tr. C., pp. 59, 23. Cf. तद् द्वीपमिति माला—वाना द्वीपच पुलिने Kṣīr., p. 41, l. 16. Cf. also on किरवं तुसि तु नमहः Am., II. 10. 41, नमहुर्मालायाम् Kṣīr. and कृष्णे किरवं च नमहुरित्यमरमाला च Sarva.

² Cf. मालाकारो हि श्रीलिङ्गदीन् प्रकरणैरितिरदिक्षत् Kṣīr., p. 2, l. 34, and इति पुंस्कारण्डेऽमरमाला Raya., II. 5.7. कङ्कती च प्रसाधनीति खीकारण्डेऽमर माला Tr. C., pp. 70, 6.

³ Cf. Halā. II. 120. द्रव्यं दृश्यघनं स्यात् and Kṣīr., p. 148, l. 21. यन्माला—द्रव्यं दृश्यघनं तथा। पृतच्च द्रव्यं शरमिति भागुरिषाठे सरमिति तु द्रव्यं वा मालाङ्गद् ग्रान्तः।

Halā II. 115. पलिक्नी बालगर्भिणी and Kṣīr., p. 151, l. 18. प्रष्टौही गर्भिणीति सर्वे, अलिक्नी बालगर्भिणीति भागुरिः, पलिक्नी बालगर्भिणीति माला।

⁴ Cf. अपि गन्धवैगान्धवैदिव्यगायमगातवः Sarva., I. p. 40, l. 6.

कृष्णपाकफलः कृष्णफलपाको वनालकः।

कृष्णपाकः पाककृष्णः फलकृष्णो वनालयः॥

पाककृष्णफलः पाकफलकृष्णकराम्लकः।

फलपाकः पाकफलो वेलः कृष्णफलो रसः॥ Tr. C., p. 99, 67.

of Vācaspati also show the same characteristics and agree also in the metre which is *annustubh*.¹ Hemacandra's remark at the beginning of his commentary to the *Abhidhānavintāmaṇi* that the authorities for the details were Vācaspati and others is also to the point.² The *Śabdārnava* appears to have had also a chapter on homonyms arranged after the final consonants.³

Dhanvantari, another predecessor of Amara, wrote a medical *Nighaṇṭu* which we will see later on (§17, below).

§3. Amarasimha's *Nāmaliṅgānusāsana*⁴ is divided into three *kāṇḍas* or books and each *kāṇḍa* into a number of *vargas* or sections. The first <sup>Amarasimha
and his Nāmaliṅ-</sup> *kāṇḍa* has nine *vargas*,—*Svar*, *Vyoman*, *Diś*, *Kāla*, *Dhī*, *Śabdādi*, *Nātya*, *Pātālabhogin*, and *Naraka*; the second, ten,—*Prthvī*, *Pura*, *Saila*, *Vanauṣadhi*, *Simhādi*, *Nr*, *Brahman*, *Kṣatra*, *Viś*, and *Śūdra*; and the third, five,—*Viśeṣyanighna*, *Saṅkīrṇa*, *Nānārtha*, *Avyaya*, and *Lingādīsamgraha*. The contents show that it is the outcome of a combination of the *nāmamāṭra*- and the *lingamāṭratatantras*, mentioned by Sarvānanda (§ 2, para 1, above), as well as of the medical and botanical *nighaṇṭus* of authors like Dhanvantari. Genders are indicated here by inflectional differences, joint occurrence with other

¹ Cf. मल्लिका शतभीरुच गवाही भद्रमल्लिका ।

शीतभीर्मदयन्ति भूपदी नृणशून्यकम् ॥ Tr. C., pp. 150, 70.

दशपूर्वं दशपूर्वं उवनं जीविताङ्गयम् । Ibid., pp. 113, 130.

² प्रामाण्यं वासुकेऽर्चाडेव्युत्पत्तिर्धनपालतः ।

प्रपञ्चश्च वाचस्पतिप्रभूतेरिह लद्यताम् ॥

³ Cf. कोषो दिव्यधनेऽपि स्यात् कुड्मलासिपित्रानयोः ।

पनसादिकलस्यान्तः कोषः शब्दस्य संग्रहः ॥ इति सूर्घन्यान्ते शब्दार्थवः Tr. C., pp. 64, 39.

⁴ There have been many editions of the work. The best is perhaps that by H. T. Colebrooke, Serampore (Calcutta), 1807.

words, or by words, such as *stri*, *pums*, etc., expressive of genders. In order that there may be no confusion a word preceded by the particle *atha* or followed by *tu* is not to be taken with the preceding group of synonyms. In the synonymous portion the method followed is to put down in succession the various names of all that relate to the particular object or animal or class of objects or animals that gives its name to the section. The homonymous portion is, on the other hand, arranged after the final consonants. Indeclinables form a separate chapter, while the last chapter is devoted to the general rules for determining genders.

Amara was a Buddhist.¹ He is traditionally believed to have been one of the nine gems of King Vikramāditya, whose very identity is involved in mystery. He must, however, have lived prior to the sixth century A.C. when his work was translated into Chinese.² As to the earliest quotations from his work, K. G. Oka³ remarks, "Dr. Bhandarkar has found the words *tantram pradhāne sidhānte* (III. 3. 186) of Amarasiṃha quoted in the *Kāśikā-vivaraṇapañcikā* of Jinendrabuddhi, who has been shown by Prof. Pathak to have flourished in the beginning of the 8th century. A reference to *Amarakoṣa* is also found in the *Amoghavṛtti* written in Śaka 789."⁴ The popularity and usefulness of the *Amarakoṣa* may be best seen from the frequent quotations by all later commentators and from the fact that, like Pāṇini's *Aṣṭādhyāyī*, it has cast all the works of the author's predecessors into the back-ground.

¹ Cf. ग्रन्थारम्भेऽभीष्मितसिद्धिहेतुं जिनमनुस्मृत्यKṣir., p. 2, l. 10.
अत्र चानुकोऽपि शाक्यलक्षणोऽर्थो ज्ञानदयादिभिः स्पष्टं प्रतीयत इति... Sarvā., I. p. 2, l. 19.

² Lassen : *Indische Altertumskunde*, IV, 633.

³ Intro. to his edition of *Amarakoṣa*, p. 9.

§ 4. The earliest extant commentary on the *Amarakosa* is the *Amarakoṣodghāṭana*¹ of *Bhāṭṭakṣīrasvāmin* who flourished towards the latter half of the 11th century. He quotes from Rājaśekhara (c. 880—920)² and Bhoja (c. 1018—1060)³ and is himself quoted by Vardhamāna in his *Ganaratanamahodadhi*⁴ (1140). He mentions three previous commentators, Gauda, Upādhyāya and Śrībhoja, about whose works we know nothing. His commentary is lucid and simple, supporting or criticising the text with the help of more than a hundred authorities.

The next commentator in point of time and importance is *Sarvānanda Vandyaghaṭīya*, son of Ārtihara, from Bengal, who wrote his *Tikāsarvasva*⁵ in 1159 A.C.⁶ with the help of ten previous commentaries.⁷ His commentary is very valuable and learned, and in no way inferior to that of Kṣīrasvāmin. It has been the basis of all later Bengal commentaries on *Amara*, including that by Rāyamukuta.

Another old commentator, often quoted by the Bengal commentators, is *Subhūti* or *Subhūticandra*, a Buddhist, whose commentary, called *Kāmadhenu*, exists

¹ Ed. K. G. Oka, Poona, 1913.

² C. D. Dalal, Intro. to his edition of *Kavyamīmāmsa*, p. xv.

³ V. A. Smith: *Early Hist. of India*, 3rd ed., p. 395. But Śrībhoja of Kṣīrasvāmin may probably be different from and earlier than King Bhoja of Dhāra.

⁴ ‘क्षीरस्वामिनापि मार्णो मारिष इत्यपि’ etc., Etawa ed., p. 238.

⁵ Ed. T. Gaṇapati Śāstrī, Trivandrum, 1914—17.

⁶ इदानीं चैकाशीतिवर्षाधिकसहस्रैकपर्यन्तेन शकाब्दकालेन (१०८१) षष्ठिवर्षाधिकद्वित्वारिंशच्छतानि कलिसन्ध्याया भूतानि (४२६०) under Am., I. 4. 21.

⁷ Sarvā., Intro. vs. 3.

in a Tibetan version.¹ Subhūti is mentioned in the *Durgāṭavṛtti*² of Śaraṇadeva (1173).

The *Pada candrikā*³ of Bṛhaspati, surnamed Rāyamukutamāṇi and generally known as Rāyamukuta, composed in A.C. 1431⁴, is a work of considerable merit, based on sixteen earlier commentaries. The author, a native of Rāḍhā in Bengal, was son of Govinda and father of Viśrāma, Rāma, and others.⁵ A list of authorities quoted by Rāyamukuta, numbering about 270 is given by Aufrecht in ZDMG, 28, 109—118.

The *Vyākhyāsudhā* or *Rāmāśramī*⁶ of Bhānujīdikṣita, son of Bhāttojīdikṣita, was composed in the 17th century at the request of Kirtisimha of the Vaghela dynasty, king of Mahidharā.⁷ It is copious and learned, always supporting and supplementing the text with quotations from other lexicons.

The *Amarakoṣapañjikā* or *Padārthakau-mudi* of Nārāyaṇaśarma was composed in 1619,⁸ and the *Trikāṇḍaviveka* of Rāmānātha Vidyāvācaspati probably in 1633.⁹ The latter mentions a large number of authorities in the introductory verses.

¹ Ind. Wört. p. 21.

² Trivandrum ed., p. 82.

³ A. Borooah edited a portion of it in 1887-88.

⁴ इदानों च शकाभ्दाः १३५३ द्वात्रिशब्दाधिकपदच [शत?] वर्षोत्तरचतुः सहस्रवर्षाणि कलिसंघ्यायां भूतानि ४५३२ Rāya., on Am. 1, 1, 3, 22—Bhandarkar, Preface to *Mālatīmādhava*, p. xxi.

⁵ See the introductory verses, Ind. Off. Cat., p. 271.

⁶ Ed. Nirṇayasāgar Press, Bombay, 4th ed., 1918.

⁷ See the colophons at the end of each *Kāṇḍa*.

⁸ ZDMG, 28, 121f.

⁹ *Ibid.*, p. 123.

The commentary of Bhāratamallika, or Bhārata sena, son of Gaurāṅga mallika, is 'a very excellent work ; copious and clear, and particularly full upon the variations of orthography according to different readings or different authorities ; the etymologies are given conformably with Vopadeva's system of grammar. The author flourished in the middle of the last (*i.e.*, 18th) century.'¹ We venture to differ as regards the date. The author has been several times quoted² by Durgādasa in his commentary on the *Kavikalpadruma* of Vopadeva which was composed in A.C. 1639.³

The Sārasundarī of Mathureśa Vidyālakṣmīkāra, son of Śivarāma Cakravartin and Pārvatī, was composed in 1666.⁴ 'It is perspicuous and abounds in quotations from other commentaries ; Supadma is the grammar followed in the derivations stated by the commentator. Mathureśa is author likewise of a vocabulary in verse entitled *Śabdaratnāvalī* (see p. xliv, below), arranged in the same order with the *Amarakoṣa*.'⁵

¹ Colebrooke, Preface to his ed. of *Amarakoṣa*, p. viii.

² Cf. "नि श वासगत्योराधारे किः" इत्यमरटीकायां भरतः—*Kavikalpadruma* (Jīvananda's ed.), p. 33, l. 5.

"घजन्तोऽपि कविन्नपुंसकमिति धातुप्रदीपे" इत्यमरटीकायां भरतः—*Ibid.*, p. 47, l. 16.

³ शाके सोमरसेषु भूमिगणिते श्रीसर्वभौमात्मजे
दुर्गादास हमां चकार विशदाटीकां स्वबोधादपि ।

Ind. off. Cat., p. 240.

⁴ गजाण्टिथियुक् शाके विद्यालङ्कारधीमता ।
लिङ्गादिसंयहे टीकां निर्ममे सारसुन्दरीम् ॥
शिवरामचक्रवर्तीं जनकः पार्वती प्रसूः ।

यस्य स मथुरेशो उसौ चकार सारसुन्दरीम् ॥

Ind. off. Cat., p. 275.

⁵ Colebrooke, *op. cit.*, p. ix.

There are more than forty other commentaries on the *Amarakoṣa*, of which Colebrooke used in his edition of Amara the *Vyākhyāpradīpa* of *Acyutopādhyāya* and the commentaries by *Nīlakanṭha* and *Rāmatārakavāgiśa*, the last named following the *Kalāpa* School of Grammar. The *Trikāṇḍacintāmaṇi*¹ of *Raghunātha Cakravartī* and the *Amaraviveka*² of *Mahēśvara* are two of the latest commentaries.

§5. The encyclopædic *Agnipurāṇa* contains a *kōṣa* which appears to be nothing but the *Amarakoṣa* rearranged and made more concise by omissions.

The *Koṣa* in
the *Agnipurāṇa*. Whole verses⁴ from Amara and even his mistakes⁵ find a place there. The names of the Buddha are placed, as in the *Amarakoṣa*, before the names of the particular gods beginning with Brahman. It does not appear to contain any new matter, and differs from Amara only in the arrangement of the chapters, which are as follows : I. *Svargapātālādivarga*, II. *Avyayavarga*, III. *Nānārthavarga*, IV. *Bhūmivanausadhyādivarga*, V, VI, and VII, *Nṛbrahmakṣatraviṣṭūdrādivarga*, and VIII. *Sāmānyanāma-lingāni*.

§6. *Puruṣottamadeva* wrote a commentary called *Bhāṣāvṛtti* on Pāṇini's *Aṣṭādhyāyī* and three lexical works, the *Trikāṇḍaśeṣa*, the *Hārāvalī*, and the *Varnadeśanā*. An *Ekākṣarakoṣa* and a *Dvirūpakoṣa*

¹ *Op. cit.*, pp. viii and ix.

² Ed. Chandramohana Tarkalankara, Calcutta, Śaka 1823.

³ Ed. BSS.

⁴ Cf. पश्चान्तरम्: ऋक्ट्या: क्लीबे तु जघने पुरः—*Agnipurāṇa* (Vangavasi ed.), p. 731, 18=Am. II. 6. 74.

सम्मार्जनी शोधनी स्यात् सङ्कुरोऽवकरस्तथा *Ibid.*, p. 726, 11=Am., II. 2. 18.

⁵ The verse containing *bālatanaya* in the sense of *khadira* (Am. II. 4. 50), which according to Kṣīra. (§ 2, para 1) is a mistake, is found there intact.

are also attributed to him. His date is uncertain, but the earliest reference to him of a definite date is that by Sarvānanda (1159), who quotes from all the first four works. Goyīcandra also quotes from the *Bhāṣāvṛtti* in his commentary on the *Samkṣiptasāra*, but he, too, probably belongs to the same century or later.¹ Maṅkha and Hemacandra do not refer to him or to his works.² Sr̥ṣṭidharācārya commenting on the first verse of the *Bhāṣāvṛtti* remarks that that work was composed at the request of King Lakṣmaṇasena.³ If he can be relied on we get a date of Puruṣottama which may not be inconsistent with anything that we so far know about him. Lakṣmaṇasena ascended the throne after 1169,⁴ but the *Bhāṣāvṛtti* as also the other three books must have been written much earlier, when Lakṣmaṇa was not yet a king, so that Sarvānanda could quote them in 1159. Janamejaya and Dhṛ̥ṣṭisimha were two of Puruṣottama's contemporaries,⁵ and the *Śabdārṇava*, the *Utpalinī*, and the *Samsārāvarta*, and Vācaspati, Vyādi, and Vikramāditya—most probably their authors (see § 2, para 3, above)—were among his authorities. He too, like Amara, was a Buddhist.⁶

The *Trikāṇḍāśeṣa*,⁷ as its name implies, is a supplement to the *Amarakośa* whose *paribhāṣās* and division into *kāṇḍas* and *vargas* it adopts. Its aim is, as the author

¹ He quotes Bhojadēva at V. 10 and the Viśva at IV. 906.

² The *Amaraśeṣa* quoted in Hemachandra's Com. to *Abhidhāna-*
cintāmani at III, 34 and IV, 20, appears to be different from the
Trikāṇḍāśeṣa.

³ वैदिकप्रयोगानन्धिनो राजो लक्षणसेनस्य आश्चर्या प्रकृते कर्मणि प्रसज्जन् बृत्तेलंघु-
तायहेतुमाह, 'भाषायामिति', etc. *Bhāṣāvṛtti*, BIS, p. 2.

⁴ Lakṣmaṇasena, c. 1170—1200.—Smith : *Early Hist. of India*, p. 403.

⁵ *Hārāvali*, concluding vs. 6.

⁶ See the introductory verses of the *Bhāṣā*. and the *Trik.* and concluding vs. 5 of the *Hārā*.

⁷ Ed. with a com., Venkatesvar Press, Bombay.

states in the beginning,¹ to give only those words which Amara left out, but which the author found in common use in his time. Following the order of Amara, it supplements the existing

The Trikānda-
śesa.

synonyms and adds to the details. Thus, for instance, it adds thirty-seven more names of the Buddhas to the seventeen of Amara, three more of Gautama Buddha to the seven of Amara, and gives, besides, the names of Rāhula, Devadatta, the Śrāvakas, the Pratyeka-buddhas, etc., which are not found in the *Amarakosa*. In point of metre, however, it differs from Amara and employs different kinds like the *Abhidhānaratnamālā* of Halāyudha.

In the *Hārāvalī*² the author promises to give words which are not very common.³ It is a small work containing

The *Hārāvalī*. about 270 verses, divided into two portions:

I. Synonymous, consisting of three sections in which each synonymous group extend respectively over (i) a full verse, (ii) a half-verse, and (iii) a quarter verse; and II. Homonymous, also having three sections in which the meanings of each word is contained respectively in (i) a half-verse, (ii) a quarter verse, and (iii) a single word. The author says that it took him twelve years (or months?) to compose it⁴

The *Varnadeśanā* is in prose and deals with orthographical variations. Its aim is clearly indicated in the beginning⁵: “Inexperienced people who take the word by

¹ I. 1.2.

² Ed. in *Abhidhānasamgraha*, I, Bombay, 1889. ³ *Hārā*, I, 5.

⁴ हारावली निर्मितेयं मया द्वादशवत्सरैः Concluding vs. 4.

But हारावली द्वादशमास्मानैः विनिर्मितेयं पुस्त्रोत्तमेन *Ibid.*, vs. 5 ||

⁵ अत्र हि प्रयोगे उद्द्वृष्टधनां श्रुतिसाधारणयमात्रेण गृह्णतां खुरकुरप्रादौ खकारक्षकारयोः । शिंहाशिङ्घानकादौ हकारधकारयोः ।तथा गौडादिलिपिसाधारणयाद् हिण्डीरुडाकेशादौ हकारडकारयोः आन्तर्य उपजायन्ते । अतस्तद्विवेचनाय क्रिद्ध धातुपारायणैः धातु-वृत्तिपूजादिषु प्रव्यक्तलिखनेन प्रसिद्धोपदेशेन धातुप्रत्ययेणादिव्यालिखनेन क्रिद्धास-वचनेन श्लेषादिदर्शनेन वर्णादेशनेयमारम्भ्यते—Ind. Off. Cat., p. 295.

the ear confuse *kh* with *ks* in words like *khura* and *kṣurapa*, *h* with *gh* in those like *simha* and

The *Varnadeśanā*. *śinghānaka*.....Again, *h* and *ḍ* are confused in words like *hindra* and *guḍākeśa*, owing to the similarity of the letters in characters like the Gauḍa. So to discuss them in the light of clear readings and explicit statements in works like the *Dhātupārāyana* and commentaries on the *dhātus*, etymological explanations, authoritative statements, and *ślesas*, the *Varnadeśanā* is being attempted.”

For the *Ekākṣara-* and the *Dvīrūpakosa* see § 17.

§ 7. Śāsvata's *Anekārtha samuccaya*¹ is a homonymous lexicon, consisting of about 800 *anustubh*

Śāsvata and his Anekārtha-samuccaya. verses. It is divided into six sections. In the first three the meanings of each word are given respectively in full, half and quarter verses; the fourth is a supplementary section of quarter verses; and the fifth and the sixth are devoted to the indeclinables, which also are arranged respectively in half and quarter verses. Except this division, the work has no order, the words being placed at random. Genders are shown merely by the form of the word which is often repeated. The same arrangement is found also in the *Hārāvalī* of Puruṣottamadeva (§ 6, above), and in the *Anekārthadhvanimañjarī* of Mahākṣapanaka (§16, below).

Śāsvata's date is not yet settled. He says at the end of his work that great poets and learned men like Khudūla who were *sabhyas* (courtiers?) of Vidyāvilāsa looked carefully through his work which was done in consultation with the poet Mahābala and Varāha.² Varāha has been

¹ Ed. Th. Zachariae, Berlin, 1882; K. G. Oka, Poona, 1918.

² Oka's ed., p. 60, vs. 807.

identified by Borooah and Pavolini with Varāhamihira¹ who flourished in the beginning of the sixth century. K. G. Oka has shown that in several instances Śāśvata agrees with Amara in having the same full and half verses,² and judging from the greater fulness of treatment in the former, it is natural to suppose that he came after Amara. He has been quoted by old writers like Kṣīrasvāmin. It is possible, therefore, that he lived near about the sixth century.

§ 8. The *A b h i d h ā n a r a t n a m ā l ā*³ of *B h a t ṭ a Halāyudha* is divided into five *kāṇḍas*: the first four,

Halāyudha
and his Abhi-
dhānaratnamālā. viz., *Svar*, *Bhūmi*, *Pātāla*, and *Sāmānya* dealing with synonyms, and the last, the *Anekārthakāṇḍa* with homonyms and *avyayas*.

Rūpabhedā or difference in declensional forms is the only device adopted to show genders. In other respects it follows the *Amarakoṣa*. There are about 900 verses in a variety of metres.

A *Halāyudhañkā* is cited by Vallabhagāṇi in the *Sāroddhāra*, a commentary to the *Abhidhānacintāmaṇi* and another, perhaps the same, by Śrīmadājaḍa is mentioned by Bühler in his *Catalogue of MSS from Gujarat*, III (1872), p. 34.⁴

Halāyudha mentions as his authorities, Amaradatta, Vararuci, Bhāguri, and Vopālita.⁵ Vopālita and Halāyudha have been quoted chiefly from the twelfth century onwards. The former is mentioned as one of the authorities by Maheśvara (1111, § 10, below) and the latter by Maṅkha (c. 1150, § 11, below). Kṣīrasvāmin does not

¹ Ind. Wört., p. 24.

² Introduction to his ed. of *Śāśvata*, p. iv.

³ Ed. Th. Aufrecht, London, 1861.

⁴ Ind. Wört., p. 26.

⁵ हयममरदत्तवरलचिभागुरिदोपालितादिशास्त्रेभ्यः।

अग्निधानरत्नमाला कविकरनविभूषणार्थसुदिप्रयते ॥ *Halā.*, Intro. vs. 2.

mention either. According to Ludwig Heller and R. G. Bhandarkar, Halāyudha flourished in the middle of the 10th century A.C. and wrote three works, the present *kōṣa*, the *Kavirahasya* in honour of King Kṛṣṇarāja III (C. 950) of Mānyakhēṭa, and the *Mṛtasañjīvanivṛtti* on Piṅgala's work on metres in honour of King Muñja Vākpati of Dhāra.¹

§ 9. The *Vaijayantī*² of Yādavaprakāśa also has two portions, a synonymous and a homonymous one; the former divided into five *kāṇḍas*,
Yādavā-
prakāśa and his
Vaijayanti. *Svarga*, *Antarikṣa*, *Bhūmi*, *Pātāla*, and *Sāmānya* and the latter into three, *Dvyaksara*, *Tryaksara* and *Śeṣa*. Each of these *kāṇḍas* are subdivided into a number of *adhyāyas* or chapters. Both the synonymous and the homonymous portions are fuller than those in Amara. In the homonymous portion it marks out a new path in arranging the words in the alphabetical order of the initial letters; not strictly, however, for it is satisfied with merely putting together words beginning with the same letter without also taking into consideration the other letters. Again, as we have already seen, this portion is divided into three *kāṇḍas* containing homonyms of two, three, or more syllables respectively. Each *kāṇḍa* is further subdivided according to the genders, viz., *pumliṅgādhyaśa*, *striliṅgādhyaśa*, *napuṁsakaliṅgādhyaśa*, *arthavaliṅgādhyaśa*, and *nānāliṅgādhyaśa*. Four more chapters are added to the last *kāṇḍa* the first devoted to the synonyms of particular words which may, either singly or in a compound, be applied to quite a different object; the second to the homonymous *avyayas*; the third to the synonymous *avyayas*; and the last to the general rules relating

¹ Ind. Wört., p. 28.

² Ed. G. Oppert, Madras, 1893.

to the genders. The *paribhāṣās* are almost the same as in Amara, but it uses some abbreviations also, such as *san*, *kli*, *napum* etc., for neuter etc. It is rich in Vedic words and of considerable merit and authority.

The author Yādavaprakāśa has been identified with the preceptor, and afterwards a pupil, of Rāmānuja whose lifetime is variously stated as A.C. 1017—1137 or 1055—1137.¹ The *Vaijayanī* appears therefore to have been composed in about the middle of the 11th century. The author's birthplace is reputed to have been Tirupputkuli or Ġīddhrasaras near Kāñchīpuram or Conjeeverum.² He is stated to have been originally a staunch follower of Śaṅkara, but afterwards converted to Vaiṣṇavism by his former pupil Rāmānuja.

§10. The Viśvaprakāśa³ of Maheśvara is a homonymous lexicon arranged after the final consonants.

Maheśvara
and his Viśva-
prakāśa.

Words ending in a certain letter are further subgrouped according to the number of syllables they consist of, which range from one to seven. Thus we have the titles of the chapters, *Kaikakam*, *Kadvikam*, *Katrikam*, etc. Within these subgroups, however, no alphabetical order is observed and the words are placed mostly at random. At the end there is a collection of *avyayas* arranged in the same order, but without the subgrouping after the syllables. Genders are shown by the mere repetition of the words, where necessary, in their different genders. No explicit terms such as *stri*, *pumān*, etc., are used. The metre is *anuṣṭubh* throughout except in the few verses in the beginning and at the end. The authorities for the *kōṣa*, as enumerated in one of the introductory verses, are

¹ Winternitz, III, 439.

² Oppert, Preface to his ed. of *Vaij.*, p. v.

³ Ed. Chowkhamba Sanskrit Series, Benares, 1911.

Bhogīndra, Kātyāyana, Sāhasāṅka, Vācaspati, Vyādi, Viśvarūpa, Amara, Maṅgala (or Amaramaṅgala ? Cf. Kalpadru, § 16,15 below), Śubhāṅga (or Śubhāṅka), Vopālita, and Bhāguri.¹

The work was composed in A.C. 1111.² The author, himself proud of his knowledge of the *vaidyakas*, was born of a family of physicians, claiming descent from Haricandra, the reputed author of a commentary on Caraka and a court physician of King Sāhasāṅka. He was a son of Śrībrahma and grandson of Kṛṣṇa, and wrote a literary work entitled *Sāhasāṅkacarita*.³ The fame of the *Viśvaprakāśa* reached far and wide even during the century of its composition—Sarvānanda (1159) in Bengal and Hemacandra (1088—1170) near Gujarat having quoted it—and has never diminished.

A supplement to the *Viśvaprakāśa*, by the same author, is the *Śabdabhedaprakāśa*⁴ which deals in four parts called *nirdeśas* with *Śabdabhedā* proper, *Bakārabheda*, *Uṣmabheda*, and *Līngabheda*. A commentary to it was written by Jñānavimalagāṇi in 1598.⁵

§ 11. Māṅkha's *Anekārthakosa*⁶ is based on the works of Bhāguri, Kātya, Halāyudha, Hugga, Amarasiṃha, Śāśvata, and Dhanvantari.⁷ Like the *Viśvaprakāśa*,

¹ भोगीन्द्रकात्यायनसाहसाङ्कवाचस्पतिव्याडिपुरःसराणाम् ।

सविश्वरूपामरमङ्गलानां शुभाङ्गवोपालितभागुरीणाम् ॥

केशावकाशात् प्रकटप्रभाव...etc., Intro. vss 16-17.

² रामानलव्योमर्थैः शक्कालेऽभिलक्षिते ।

केऽथ विश्वप्रकाशारूपं निरमाळ्डीमहेश्वरः ॥ Last vs.

³ See the introductory vss.

⁴ Ed. A. Borooh.: *Nānārthasaṅgraha*, pp. 486—520.

⁵ Ind. Wört., p. 29 f.

⁶ Ed. Th. Zachariae, Vienna, 1897.

⁷ भागुरिकात्यहलायुधहुगामरसिंहशाश्वतादिकृतान्

केशान्निरीह्य निपुणं धन्वन्तरिनिमित्तं निष्ठादु च ॥ *Māṅkha*, vs. 2.

it is arranged in the alphabetical order of the final consonants, words ending in each of which being further arranged according to the number of syllables. With *Viśva* it agrees also in considering the conjunct *ks* as a letter of the alphabet coming after *h* and in placing the indeclinables at the end. But it has, as we have it (Zachariae's edition), no division into chapters, and verses numbering 1007 follow each other in the above order without a break.

Extracts from a *Maṅkhatīkā* are appended to Zachariae's edition and the commentary is considered by the editor to have been written either by Maṅkha himself or by one of his pupils, having been quoted by Mahendrasūri, who flourished soon after, in his commentary on Hemacandra's *Anekārtha-saṃgraha*.¹

Maṅkha has been identified with the author of the *Śrīkanṭhacarita*, who lived in the reign of King Jayasimha of Kashmir (1128—1149). His work does not seem to have had wide circulation, being quoted chiefly in his native place Kashmir. The earliest writer, however, to quote him is Mahendrasūri, pupil of Hemacandra. Keśavasvāmin who regrets (I. 1. 40) that he could not see all the lexical works current in Kashmir is apparently unaware of the *Maṅkhakosa*.²

§ 12. The names of the lexicographers like *Ajayapāla*, *Tārapāla*, *Durga*, *Dhananjaya*, *Dharaṇi*,

Other Lexicographers prior to Sarvānanda (1159). *Ranti-deva*, *Rabbhasapāla*, *Rudra*, *Viśvarūpa*, *Vopālita*, and *Sub-*

¹ Zachariae, Preface to the *Maṅkhakosa*, p. 4.

² Cf. the word विनांत्र, which in the sense of camphor is peculiar to *Maṅkha* (Vs. 765) among the extant *kōṣas* and which with its ordinary meaning of 'vanguard' is thus a homonym, does not occur in Keśava's work.

hāṅga (or Subhāṅka), and of the lexicons like the Nāmamālā and the Nigamābhidhāna occur chiefly, and in most cases for the first time, in works of the 11th and 12th centuries of the Christian era. Except Ajayapāla, Dhanañjaya, and Dharaṇi whose works are available in manuscripts, all of them exist now only in quotations. We propose to collect here what little information we possess of these once famous authorities, taking Sarvānanda's date, 1159, (since they have been quoted either by him or by an earlier writer) as the lowest limit of theirs.

The Nānārtha-saṃgraha of Ajayapāla, a Buddhist,¹ who has been quoted in the *Ganaratnamahodadhi* (1140),² by Sarvānanda, by Keśavasvāmin and others, contains about 1730 words, most of which are found in the *Śāsvatukosa*.

Ajayapāla and his Nānārtha-saṃgraha.
It is arranged after the initial letters—without regard to the number of syllables—and divided into chapters after the extant of the meanings through full verses, half verses, etc. The *avyayas* are placed at the end of each chapter, and not collected at the end of the whole book as in many other *kosas*.³ Here also the conjunct *ks* is treated as a separate letter.⁴

Tārapāla has been quoted by Sarvānanda, Medinikara.

Tārapāla. Rāyamukuta and others. His work is so far not known to exist even in a MS. He has been quoted chiefly for the unfamiliar variants of some of the familiar words,⁵

¹ Cf. the Intro. vs. जयन्ति शास्तुः पदपञ्चाङ्गकुराः etc. Ind. Off. Cat., p. 281.

² Eggeling's ed., p. 183, 17.

³ Ind. Wört., p. 25.

⁴ *Ibid.*, p. 14.

⁵ Cf. जलौकापि जलौकः स्याज् जलूका जलजन्तुकः Sarva., I, p. 191, l. 9.

ऊम्मो घमेऽश्रुणि ज्यैषे पुमानूष्मा स्त्रियां त्विषि इत्यदन्ते ऽपि तारपालः *Ibid.*, I, p. 88, l. 9.

Durga has been quoted by Kṣīrasvāmin and Hemacandra. It appears from the quotations in Kṣīrasvāmin's commentary on Amara that Durga's *kosa*

Durga.

was very similar to Amara's, containing, like the latter, separate portions for synonyms and homonyms. The homonyms appear also to have been arranged after the final consonants.¹ Durga has also been quoted as an authority on verbal roots² and on etymological derivations.³ It is probable, therefore, that he may be identical with the grammarian Durgasiṃha, the commentator of the *Kātantra*.

The Nāmamālā of Dhanañjaya is found in more than one recension. The text published in the *Dvāda-*

*sakosasamgraha*⁴ agrees with the India Office MS 1576b in having only a synonymous portion of 200 verses with five more verses

at the end, wherein the author expressly says that the number of verses in this work is 200. It seems, therefore, to be the original recension, but there are others which contain, besides, a homonymous portion in 50 verses. In a Tanjore MS noticed in Burnell's Index the work is divided into three chapters, viz., I. *Sabdasaṅkīrṇarūpana*—II. *Sabdasaṅkīrṇaprarupana*—, and III. *Sabdavistīrṇarūpanaparichchheda*.⁵

¹ Cf. दुर्गस्तु—सर्वज्ञभिषजौ वैद्यत्वात्मा कामश्च हच्छयौ । फलकल्याण्योर्भव्यं etc. Kṣir., p. 212, l. 14.

केषोऽस्मी कुडमले खडगपिधाने ऽर्थैषदिव्ययोः ।

नाशः क्षये तिरोधाने जीवितेशः प्रिये यमे ॥ etc. Ibid., p. 220, l. 27.

² Cf. द्वेष्ट्रु अव्यक्ते शब्दे इति दुर्गः Kṣir., p. 138, l. 25. Also, क्षीरस्वामी पुनः क्षणुमेव पठित्वा 'क्षिणु इति दुर्गः क्षिणोति इत्याह Puruṣakāra on Daiva 12, Triv. ed., p. 24.

³ भेषं रोगं जयतीति दुर्गः Kṣir., p. 99, l. 27.

⁴ Benares, 1865 and 1873.

⁵ Ind. Off. Cat., p. 284.

Dhananjaya was a Digambara Jaina, a native of Karnāṭa.¹ He is also the author of the *Dvisandhānakāvya* which has been quoted in four places in the *Ganaratnamahodadhi*.² According to K.B. Pāṭhaka, Dhananjaya, also called Śrutakīrti Traividya, wrote this poem shortly after Śaka 1045, i.e., A.C. 1123.³ Dhananjaya's *koṣa* is seldom quoted by commentators and only once by Sarvānanda (II, p. 341, l. 2).

It may be noted in this connexion that there have been at least three different *koṣas*, each called *Nāmamālā* and

Tha Nāmamālās.

perhaps more: one, as we have already seen (§ 2, para 6, above), is by Kātya, the

second is the present one by Dhananjaya, and a third, written in the *aryā*⁴ metre, is several times quoted by Sarvānanda. Another *Nāmamālā*, by Amara, is mentioned in C.C. III, 61, whose initial verse, however, quoted in the same page 159, calls it *Amaramālā* which may be the same as that noticed in § 2, para 9, above.

The *Anekārthaśāra* of Dharaṇidāsa, generally quoted as the *Dharanikoṣa* or *Dharani*, is arranged

Dharanidāsa and his Anekārthaśāra.

after the final consonants and the number of syllables. Here also, as in the *Ajayakoṣa*, *kṣ* is treated a separate letter.⁵ The author

who has been quoted several times by Sarvānanda, cannot be later than the beginning of the 12th century.

Dharma, one of the authorities mentioned by Medinikara, is quoted once by Sarvānanda.⁶ It is not clear if

¹ Ind. Wört., p. 28.

² *Ibid.*

³ Ind. Ant., XIV, 14.

⁴ Cf. शैदुर्वरं च तात्रमिति नाममालायामार्यपाठादौ.....Sarvā., III, p. 235, l. 12.

⁵ Ind. Wört., p. 26.

⁶ 'जवायां तु जपा चियामिति' धर्मः Sarvā., II, p. 130, l. 3.

he is identical with the grammarian Dharmadāsa,
quoted in another place (I, p. 161, l. 20)
Dharma. by Sarvānanda and several times by Goyī-
chandra in his commentary on the *Samksiptasāra*.¹

The *Nigamābhidhāna* or *Nigamākhyā-
Abhidhāna*, quoted several times by Sarvānanda
and also by Rāyamukūṭa,² appears to have
The *Nigamā-
bhidhāna*. been, like the *Amarakoṣa*, a synonymous
lexicon with a chapter on homonyms.³ The
author is not known.

The authority quoted as the *Muni* by Kṣīrasvāmin
and Hemacandra (in the commentary to his *Abhidhāna-
cintāmanī*) is, according to Aufrecht, C.C. I
The *Muni*. 462, and Borooah, *Amarakoṣa* p. x, probably
identical with Kātya, while according to K. G. Oka, *Nāma-
liṅgānuśāsana*, Intro., p. 5, with Vyādi. But Kṣīrasvāmin
on Amara II, 6.18 quotes, though not for the same word,
both from Kātya and the *Muni*, which throws some doubt on
the first view. Oka's view seems to rest merely on the
fact that Vyādi, who is also considered to be a *Muni* and
who, being an old writer, ought to have been quoted by
Kṣīrasvāmin, might probably have been quoted under the
general name *Muni*. *Muni*'s *kōṣa*, too, was synonymous
and in the *śloka* metre.⁴

The *Rantikoṣa* of Ranti or Rantideva has
been twice quoted by Sarvānanda (II, p. 68, l. 21 and II,
p. 74, l. 17) and now and then by later writers. There
Rantideva. seems to be no reason to consider him older
than Amara. The *kōṣa* must have contained

¹ See *Samks.*, p. 26, l. 14; p. 156, l. 21, etc.

² C. C. I, 295.

³ Cf. 'तामरं शूतमर्गेश्वरं' इति निगमार्थमभिधानम् Sarvā., I, p. 204, l. 17.

⁴ See the quotations in Kṣīr.

both synonyms and homonyms, the latter arranged after the final consonants.'

Rabhasa or Rabhasapāla is often quoted by Sarvānanda and later commentators. Aufrecht, ZDMG, 28,107, notices a quotation from Rabhasa in Rabhasapāla. Kṣirasvāmin's commentary on Amara II, 9. 1—77, which, however, is not found either in Oka's edition or in the Trivandrum edition of the *Nāmalingānusāsana* which contains *Kāṇḍa* II of that commentary. According to Colebrooke and Wilson,² Rabhasa has been expressly counted among the sources of Amara. But the reverse seems to be truth. From quotations in Sarvānanda's commentary on Amara we find that in some instances Rabhasa not only agrees with Amara in whole passages, but even adds to them which seems to prove his posteriority.³ The agreement lies, also in the arrangement, viz., in having separate portions for synonyms and homonyms and in arranging the latter after the final consonants.⁴

Rudra's lexicon, quoted by Sarvānanda, Mallinātha, Medinikara and others, appears to have been only homony-

¹ Cf. 'विष्पलो बोधिरश्वन्थ' इति रन्तिकेशः Sarva., II, p. 74, l. 17 and 'पुष्पादिस्तवके गुच्छो मुक्ताहारकलापयो' रिति चवांद्रितीयाः ते रन्तिदेवः Tr. C., p. 88, 16.

² Ind. Wört., p. 6.

³ Cf. (i) मन्त्रव्याख्याङ्कदाचार्य आदेश त्वध्वरे व्रती ।

यषा च यजमानश्च सोमवति दीक्षितः ॥ Am., II. 7. 6-8,
and मन्त्रव्याख्याङ्कदाचार्य आदेश त्वध्वरे व्रती ।

यषा च यजमानश्च याजको देवचारकः ॥

दीक्षितः सोमपीती...Rabhasa in Sarva. III, p. 7, l. 19.

(ii) कविका तु खलीनोऽस्मी Am., II. 8. 50.

and कविका तु खलीनोऽस्मी कविकं कषणीत्यपि—Rabhasa in Sarva. III, p. 93, l. 21.

⁴ Cf. इक्षुपतिभिदोशास इति दन्त्यान्तेषु रभसः Rāya., II. 5.15. वेष्टने परिवेशः स्याद् भानोः स विधुमण्डले इति तालव्यान्ते रभसः Tr. C., p. 26, 99.

mous, arranged after the final consonants and probably also after the initial letters.¹

Viśvarūpa is mentioned by Maheśvara and Medinikara as one of their authorities. Quotations from his work are rare. Sarvānanda on Am., II. 2.19

Viśvarūpa.

quotes from a *Viśvarūpa*, explaining a half verse in prose.² It is not clear if he is the same *Viśvarupa*, but if so, he must have written a commentary on his own work.³

Vopālita (or *Vopālitasimha*, Aufrecht, C.C. I, 616^a) is mentioned as an authority by Halāyudha, Mabeśvara, and Medinikara, and often quoted by *Vopālita*. commentators. His *kōṣa* was arranged after the genders⁴ and was partly written in the *āryā* metre.⁵ Some (e.g., the Chowkhāmbā ed. of *Viśvaprakāśa*) spell the name as *Gopālita*.

Subhāṅga or *Subhāṅka* is mentioned as an authority by Maheśvara and Medinikara. Quotations from his work are rare. Sarvānanda quotes him thrice.

¹ Cf. ‘पत्रं पलाशं ना रक्षःशटीहरितकिंशुके’ इति तालव्याद्वत्ते रुद्धः Sarvā., I, p. III, l. 9.

‘शण्डः स्याद् विट्करे ऽब्जादिकदम्बे शण्डमवियामिति’ तालव्यादौ ढान्ते रुद्धः Tr. C., p. 68, 5.

‘तथा हि ‘देशं कालं तथा स्थानं सन्निवेशं तथैव च’ इत्यत्र विश्वरूपेण ‘स्थानं पत्नादिकं तथैव दिविभागपरिच्छन्नानि कियन्त्यवि गृहाणि सम्पक् निविष्टानि सन्निवेशः’ (इति) उत्तम् Sarvā., II, p. 41, l. 20.

² There was also a lawyer *Viśvarūpa* who wrote a com. on *Yājñavalkya*. See C.C. I, 585^b.

³ Cf. ‘वलीकः पट्टप्रान्त’ इति सुंस्कारण्डे वोपालितः Sarvā., II, p. 36, l. 16.

‘गरुत्पक्षौ नरौ छदे’ इति क्षीबकारण्डे वोपालितः *Ibid.*, p. 249, l. 10.

⁴ Cf. ‘नापि कवायप्तुवर’ इति हस्तादिरवि वोपालितेनोक्तः। अन्यथा आर्याभृङ्गः Sarvā., I, p. 107, l. 4.

Utpalamālinī seems to be the name of his *kōṣa*, for a verse,¹ quoted from that work in Jumaranandin's *vṛtti* on the *Samksiptasāra*, is ascribed to Śubhāṅga by Sarvānanda on Am., II. 6.6.

§13. The Jaina monk Hemacandra (1088—1175), called Kalikālasarvajñā, who lived under the kings Jayasimha and Kumārapāla, wrote four lexical works, the *Abhidhānacintāmaṇi*, the *Anekārthasaṃgraha*, the *Nighaṇṭusēṣa*, and the *Desināmamālā*. Of these the first is synonymous; the second, homonymous; the third, a botanical *nighanṭu*; and the fourth, a Prākrit lexicon.

The *Abhidhānacintāmaṇi*² is divided into six *kāṇḍas*, *Devādhideva*, *Deva*, *Martya*, *Bhūmi* or *Tiryak*, *Nāraka*, and *Sāmānya*. The first *kāṇḍa* is devoted to the Jaina gods and religious terms, the second to the Brahmanical and Buddhistic gods and terms connected with them, the third to the human beings in their various relations, the fourth to the lower animals, the fifth to the beings of the under world and the sixth to the abstract notions, adjectives, and indeclinables. The work begins with a description of the *rūḍha*, *yaugika* and *miśra* terms, and a note on the component parts of compound words as to which of them are commutable and which not. For genders the reader is referred to the author's *Lingānuśāsana*. A variety of metres is used in the course of nearly 1542 verses.

¹ क्रोडा दारा तथा हारा त्रय एते यथाक्रमम्।

क्रोडे दारेषु हारे च प्रकीर्तिंता मनीषिभिः ॥

हस्तुपलमालिनी Samkṣ., p. 536, l. 8.

² Ed. with the author's own com. in *Yasovijayajainagrantha-mālā*, Bhuvanagara, Veera era 2441,

The author's own commentary on the *Abhidhānacintāmanī* quotes from more than eighty authorities of which nearly thirty are lexical works, and mentions four, presumably the most prominent ones, at the beginning, viz., Vāsuki, Vyādi, Dhanapāla, and Vācaspati.¹ It quotes among others, Amara, Kātya, Durga, Dhanvantari, Bhāguri, Bhoja, Śāśvatā, Halāyudha, the Mālakāra, and Yādava, all of whom must have been utilised by the author in the composition of the work. With this commentary, as edited in the *Yaśovijayajainagranthamālā*, is found the author's *Sesasāmigrāha* or supplementary verses to the *kosa*.

A second commentary, called *Sāroddhāra*, is by Vācanācārya Vādiśrīvallabha or Vallabhagāṇi who composed it under King Sūryasimha of Yodhpura in 1611 A.C., and a third is the *Vyutpattiratnākara* of Devasāgaragāṇi, composed in 1630.²

Works more or less based and modelled on the *Abhidhānacintāmanī* are: the *Pañcavarganāmasamgraha* of Śubhāśilagāṇi (second half of the 15th century); the *Viviktanāmasamgraha* of Bāhanucandragāṇi who lived under Akbar (1556—1605); the Śabdaratnākara of Sādhusundaragāṇi (beginning of the 17th century), which we shall again refer to later on (§17, below); and the *Abhidhānacintāmanīśiloñcha*³ of Jinadeva Munīśvara.⁴

The *Anekārtha samigrāha*,⁵ consisting of nearly 1829 ślokas, is divided into six *kāṇḍas* after the number of syllables, to which is added a supplementary *kāṇḍa* on

¹ Cf. §2, para 10, fn.

² Ind. Wört., p. 32.

³ Ed. in *Abhidhānasamgraha*, II, Bombay, 1896.

⁴ Ind. Wört., p. 32.

⁵ Ed. with extracts from the commentary by Th. Zachariae, Vienna, 1893.

avyayas. In each *kāndā* the words are arranged in a two-fold alphabetical order, first, after the final consonants, and second, after the initial letters, so that it becomes almost as easy to find out a word here as in a modern dictionary. The genders are not noted, they are to be learnt from the author's *Līṅgānuśāsana*.

The *Anekār-thasamgraha*. A commentary called *Anekārthakairavākarakau mudī*, said to be written by the author's pupil Mahendrasūri, is ascribed to the author himself. The fact has been admitted in a verse of doubtful genuineness, being faulty in metre and grammar, found in the commentary.¹ The authorities for the commentary, mentioned in one of the introductory verses, are, *Viśraprakāśa*, Śāśvata, Rabhasa, Amarasimha, Mañkha, Hugga, Vyādi, Dhanapāla, Bhāguri, Vācaspati, Yādava, and the *Dhanvantarinighantu*.

For the *Nighantuśesa* see §17.5 and for the *Deśnāmamala*, §18, para 2.

§14. The *Nānārthārṇavasamkṣepa*² of Keśavāśvāmin, a homonymous lexicon, consisting of nearly 5,800 verses, is divided into six *kāṇḍas* according to the number of syllables and each *kāndā* into five chapters after the genders, viz., *strīlinga*, *pumplinga*, *napumsakalinga*, *vācyalinga*, and *nānālinga*.

Keśavāśvāmin and his *Nānārthārṇavasamkṣepa*. In each chapter the words are arranged after the initial letters. All these characteristics are found also in the *Vaijayanī*, with which it agrees also in the possession of a large number of Vedic words. But the most remarkable feature of this *kōṣa* is the citation of

¹ श्रीहेमसूरिशिष्येण श्रीमन्महेन्द्रसूरिणा ।

भक्तिनिष्ठेन टीकेयं तन्मास्तैव प्रतिष्ठिता ॥

Zacharie's ed., end of Chap. II, p. 88.

² Ed. T. Ganapati Sastri, Trivandrum, 1913.

authorities by name and passages in the body of the book. His authorities, numbering about thirty, belong to the whole range of Sanskrit literature—lexicographers, grammarians, poets, Vedic scholars, writers on metrics, the Vedas, the *Samāmnāya*, and so on.¹ It is the biggest homonymous lexicon so far known.

Keśava's date is known from that of his patron, the Cola King Rājarāja, son of Kulottunga Cola, mentioned in the introductory verses. Two kings satisfying the description are known, one reigning in the 12th and the other in the 13th century A.C. Keśava might have lived with either of them.² He has been quoted by Mallinātha and his predecessor Aruṇācalanātha in their commentaries respectively on the *Raghuvamśa* and the *Kumārasambhava*.³

§15. The Nānārthaśabdakosā⁴ of Medinīkara, generally known as the Medinī, appears to be a mere remodelling of the *Viśvaprakāśa*, with which it agrees

Medinīkara and his Nānārthaśabdakosā.

not only in the arrangement but also in most of the verses. The only points of difference that are worthy of note are the arrangement of words after their initial letters within the separate groupings after the final consonants, and the introduction of the terms, *strī*, *pumān*, etc., for marking genders. So Aufrecht (C.C.I. 585^b) says, the *Viśvaprakāśa* is “quoted, pilfered, and abused by the (?) Medinīkara.”

¹ They include: Ajaya, Amaradatta, (Amara—) Simha, Bhāgavṛtti, Bhāguri, Bhaṭṭī, Bhojarāja, Dhanañjaya, Halayudha, Harṣanandin, Jayaditya, Kātya, Kṣirasvāmin, Maḍhavāḥārya, Maṛgha, Niṛukta, Piṅgala, Rabhasa, Sajjana, Śakaṭayana, Samāmnāya, Saśvata, Skandasvāmin, Suśruti, Vaijayanti, Vākpati, Vararuci, etc.

² T. Ganapati Śāstrī, Preface to the above, pp. 1-2.

³ *Ibid.*, p. 2.

⁴ Ed. Somānātha Mukhopādhyāya, Calcutta, 1869; Jīvnanda Vidyāśāgara, Calcutta; Benares Sanskrit Series, Benares.

In the concluding verse Medini calls himself son of Prānakara and author of an anthology of six hundred *gāthā* verses.¹ *Viśvaprakāśa*, although branded *bahudosa* (*i.e.*, containing many faults), is his basis and he is quoted by Rāyamukuta (1431). On these two grounds he has been generally held to have flourished in the 14th century. But he seems to have flourished earlier. The authorities mentioned at the end of his work all appear to have lived before 1159, as they have been referred to by Sarvānanda (see above, pp. xxix—xxxvi) and other old writers. Padmanābhadatta, who wrote his *Prśodarādivrtti* in A.C. 1375,² quotes Medini in his *Bhūriparyoga*,³ and there is no reason to doubt the authenticity of Mallinātha's quotation on Māgha II, 65. The *Maṅkhatīka* in Zachariae's edition contains also a quotation from Medini,⁴ which, if genuine, would push back Medini's date to the twelfth century, for that commentary, as we have seen (§11, para 2), was most probably written before the last quarter of the 12th century. The Mādhava mentioned in the concluding verses is most probably Mādhavakara, author of the *Paryāyatnamālā* or, briefly, *Ratnamālā* (see p. xl ix, below), which also is mentioned there, and not Sāyaṇa-mādhava, minister of Bukka and Harihara, as suggested by Sir R. G. Bhandarkar.⁵

¹ षट्शतगाथाकेषप्रणायनविस्त्यातकौशलेनायम् ।

मेदिनिकरणे केषः प्राणकरसूतुमा विरचितः ॥

² शाके शैलनवादित्ये चैत्रे मासि रवे: स्थितौ ।

ह्लिजेन पश्चामेन भाषासूत्रमिदं कृतम् ॥

H. P. Śāstri : *Notices of Sans. MSS.*, second series., pt. I, p. 224.

³ C. U., I., 467^a.

⁴ कमिति प्रकृत्यमत्तके च सुखेऽपि चेति अध्ययप्रकरणे मेदिनिः । Exts. from the Com., p. 1, l. 4.

⁵ Preface to his ed. of *Mālatīmādhava*, p. xxi.

§16. The following lexicons, written mostly after Medini (but some may be earlier), are neither quoted as often nor held as authoritative as the previous ones.

Later Lexicons. But their importance lies in this, that they utilised some earlier and more authoritative ones which are not available now or available only in a mangled and incorrect form, and hence they may be of use in the correction and reconstruction of the latter.

1. The Śabdaratnapradīpa in five *kāṇḍas*, often quoted by Sumatigāṇi in his *Ganadharasārdhasatakavṛtti*, composed in 1295. It appears to be identical with the Śabdaratnādīpa of Kalyāṇamalla.¹

2. The Apavarganāmamālā, called Pañcavargaparihāranāmamālā in some catalogues, of Jinabhadrāśūri. The author calls himself servant (*sevaka*) of Jinavallabha- and Jinadattasūri, and obedient (*vineya*) to Jinapriya (-vallabha), and thus appears to have flourished in the 12th century.²

3. The Śabdaratnākara of Mahīpa. The homonymous portion of this work bears the special title Anekārtha- or Nānārthatilaka and shows the date 1374.³

4. The BhūripRAYOGA of Padmanābha-datta. It contains a smaller synonymous and a bigger homonymous portion. The author composed his *Prśodarādivṛtti* in 1375.⁴

5. The Śabdāmālā of Rāmēśvaraśarmā is similar to the *BhūripRAYOGA*. The time of the author is not known.

¹ *Jes. Cat.*, p. 64.

² *Ibid.*

³ Ind. Wört., p. 36.

⁴ See §15, para 2 fn., above.

6. The *Nānārtharatnamālā* of Irupaga Dāṇḍādhinātha or Bhāskara. The author lived under King Harihara II of Vijayanagara in the second half of the 14th century.¹

7. The *Abhidhānatāntra* of Jatādhara. 'A synonymous and homonymous dictionary, chiefly made up of verses of the *Amarakośa* with additions.'² The author was a native of Cāti- or Cattagrāma (Chittagong) in Bengal. According to Aufrecht, Cat. Oxon. 191^b, he is earlier than Rāyamukuta.³

8. The *Anekārtha*—or *Nānārthadhvanimāñjarī* of Gadasimha (Durgasimha in some MSS), a homonymous lexicon in about 88 ślokas. The author mentions Rudra, Gaṅgādhara, Dharaṇi, and the *Ratnakosa*, and is quoted by Raghunandana in the 16th century.⁴ Another work of the same name, ascribed to the Kashmirian Mahākṣapapaṇaka, consists of three parts (*ślokādhikāra*, *ardhaslokādhikāra*, and *pādādhikāra*) of which the first contains most of the verses of Gadasimha's work. These two works are not known to be quoted by older commentators including Rāyamukuta.

9. The *Rūpamāñjarināmālā* of Rūpacandra, composed in 1588, according to Bhandarkar, Report for 1883-84, p. 16. About the same time under the Emperor Akbar wrote Puṇḍarīka Viṭṭhala the *Śighrabodhanāmālā*.⁵

10. The *Sāradīyākhyānāmālā*⁶ of Harṣakīrti, written towards the end of the 16th century, accord-

¹ Ind. Wört., p. 36.

² Ind. Off. Cat., p. 287.

³ Ind. Wört., p. 37.

⁴ C. C., I, 145.

⁵ Ind. Wört., p. 37.

⁶ Published in *Satk oṣasamgraha*, Benares, 1873.

ing to Weber.¹ A MS of a commentary on the *Śrutasabda*, by the same author, noticed in Ind. Off. Cat., p. 302², is dated Samvat 1680 or A. C. 1624.

11. The *Sābdaratnakara* of Vāmanabhaṭṭa-bāṇa in three *kāṇḍas*, each divided into a number of *adhyāyas*. Homonyms and *avyayas* are placed at the end.³ According to Dr. Stein⁴ it is probably the same as quoted by Apya (or Appaya) Dīkṣita in his *Nāmasamgrahamālā*. But Vāmanabhaṭṭa is perhaps a later author of the last century.

12. The *Nāmasaṅgrahamālā* of Appaya Dīkṣita, a synonymous lexicon with a commentary which contains numerous quotations from older *kosas*.

13. The *Nāmakosa* of Sahajakīrti in six *kāṇḍas* with rules for the determination of genders. In Samvat 1683, i.e., A.C. 1627, the author composed a poem in praise of Pārvatī of Lodhrapura.⁵

14. The *Pacatattvaprakāśa* of Venidatta, composed in 1644. It was lithographed in the *Satkoṣasamgraha*.

15. The *Kalpadru* of Kesiava, i.e., the present work, is the biggest synonymous lexicon so far known, consisting of nearly 4,000 ślokas. It contains the largest collection of synonyms, e.g., it gives 64 names for the earth, 114 for fire and so on, and is divided into three *skandhas* or main branches (*Bhumi*, *Bhuvas*, and *Svarga*), each of which contains a number of *prakāṇḍas* or minor branches. A large number of abbreviations are used for showing genders, and, in order to make each group of synonyms as complete as possible, wherever any member

¹ Ind. Wört., p. 37.

² Tr. Cat., p. 3380.

³ Stein, Cat., Intro., p. xxii.

⁴ Jes. Cat., p. 65.

of a compound can be replaced by its synonym the compound is not given in its usual form, but as such and such a word or its synonym following or preceding such and such a word or its synonym.¹ The method is cumbrous but useful, as showing which parts of a compound are permanent and which commutable. The sources, as given in the second verse at the beginning, are Kātya, Vācaspati, Vyādi, Bhāguri, Amara, Maṅgala (or Amara-maṅgala ? cf. §10, para 1, above), Sāhasāṅka, Maheśa, and Jina (probably Hemacandra). The date of composition, as given in connection with the past years of Kali, is 4761 Kali era, corresponding to Samvat 1716 and A.C. 1660 (तद्रूतान्दः कृतिधिभाः पृ० ४१४, स्तो० २६). As such, he could not have been quoted by Mallinātha or Dinakara as stated in C.C., I. 126^b and Ind. Wört., 36. Besides, the quotation by Mallinātha² (on Kirāta, IX, 77) referred to, being on a homonymous word, is not to be expected here and as it differs substantially from the verse on the same word in Keśavasvāmin's *Nānār-thārṇavasamkṣepa*, a third Keśava must have been meant.

16. The Śabdaratnāvalī of Mathurēśa Vidyālaṅkāra, who composed his commentary *Sārasundarī* on Amara in 1666 (see p. xx, above). It is similar in arrangement to the *Amarakośa*. The homonymous portion is arranged also after the number of syllables.

17. The Koṣakalpataru of Viśvanātha, son of Nārāyaṇa, appears to be both synonymous and homonymous. The author mentions Maheśa, Haima, and Medini together with a large number of older authorities.³

¹ E.g., एकार्थद्रवपर्यायः p. 2, 11 for एकरदः or अभिधपर्यायवस्थार्थः p. 3, 18 for आनिधवस्था.

² कथायस्तु वरे न ली निर्यासे रम्जकादिके । सुरभावपटौ रक्ते सुन्दरे लवण्योऽपि चेति केशवः मङ्ग्लः । किंता. IX, 77. केशवस्वामी तु कथायस्तु वराभिरूपरसे काशरसे तथेत्यादि ।

³ Peterson's Second Report, pp. 123-24.

18. The *Nānārtha padapeti kā*¹ and the *Sabdalingārtha candrikā*² of Sujana, both homonymous, the former arranged after the final consonants and the latter divided into three *kāṇḍas*, of one gender, two genders, and three genders respectively.

19. The *Paryāyapadamanjari*³ and the *Sabdāśabdārtha manjūṣā*⁴ of Vidyāḥamaviramisra, the former only synonymous, in three *gucchakas*, and the latter both synonymous, and homonymous.

20. The *Paryāyaratnamālā* of Maheśvara, a synonymous lexicon in three *paricchedas*.⁵

21. The *Paryāyaśabdaratnākara*, in three *turaṅgas*, of Dhanañjaya Bhāṭṭācārya, who refers in one of the introductory verses to the *Sabdenduṣekhara*.⁶

22. The *Viśvamedinī* of Sārasvatamisra, son of Mahādeva, in three *kāṇḍas* dealing with *nānārtha*, *paryāya* and *avyaya* respectively. He refers here to another work of his, called *Hemamedinī*.⁷

23. The *Viśvanighaṇṭu* of Viśvakavi, a homonymous lexicon in three chapters, called *sarga* or *āśvāsa*.⁸

24. The synonymous Sanskrit Glossary of the Athenian Demetrios Galanos, composed between 1786 and 1833 in Benares presumably by one of his Brahman friends under his direction. In it the principal words stand in the genitive and the synonyms (numbering about 25000) in the nominative. Unfortunately, there is much that is doubtful here, due probably to his defective sources or to their defective utilisation. Böhtlink's smaller *Wörterbuch* contains many quotations from Galanos.⁹

¹ Madras Cat., III, 1168.

² *Ibid.*, p. 1206.

³ *Ibid.*, p. 1177.

⁴ *Ibid.*, p. 1179.

⁵ *Ibid.*, p. 1192.

⁶ *Ibid.*, p. 1189.

⁷ *Ibid.*, p. 1174.

⁸ *Ibid.*, p. 1210.

⁹ Ind. Wört., p. 37.

25. The *Śabdakalpadruma* of Rājā Rādhākānta Deva, published between 1822 and 1858. It is the first successful attempt at modernising Sanskrit lexicography. Arranged strictly in the alphabetical order of the initial letters, it contains extracts from all branches of the Sanskrit literature and in this respect serves somewhat the purpose of a cyclopædia. It gives synonyms under the most familiar word of a group, and the different meanings under each word that has them. The verbal roots which have all along been kept outside Sanskrit *kōṣa*, have also been incorporated. But, unfortunately, the Vedic words are left out except in so far as they are already found in the *kōṣas* which are its sources.

26. Similar in matter and form to the *Śabdakalpadruma* are the *Śabdārthacintāmaṇi* (4 vols., Agra, Udaipur, 1864—1885) of Sukhānandānātha and the *Vācaspatya* (20 pts., Calcutta, 1873—1884) of Tārānātha Tarkavācaspati. The latter contains some Vedic words, too, but in most cases with fanciful derivations and meanings. The great *Sanskrit Wörterbuch* of Roth and Böhtlink (St. Petersburg, 1852-1875) appears to have been utilised to some extent.

§17. Besides the synonymous and homonymous lexicons, of which a brief account has been given in the preceding paragraphs, there is a number of other lexicons dealing with special subjects. The chief classes of such lexicons may be briefly noticed now.

1. These deal with words of one syllable or the letters of the alphabet, and are similar to the *Māṭṛkākōṣas* of the tantra literature which give the mysterious significations of the letters employed in a magic formula. The chief works of this class are:—

Special Glos-
saries.

Ekākṣarakōṣa.

The *Ekākṣarakoṣa* of Purusottama deva, lithographed in the *Dvādaśakoṣasamgraha* and printed in the *Abhidhānasamgraha*, vol. I. A very similar work is the *Ekākṣarābhidhāna* or *Aindranighantu* ascribed to Vararuci.¹

The *Ekākṣarnūtanāmamālā* of Viśvāśambhu printed in the *Samskritakoṣayugmam*, Karachi, 1867. The author has been quoted by Vallabhagāṇī.²

The *Ekākṣaranāmamālā* of Sudhākalaśa, who belonged to the first half of the 14th century.³

The *Ekākṣararatnamālā* of Mādhabava, son of Māyaṇa and minister of King Harihara (C. 1350). It consists of three *kāṇḍas*, *svara*, *vyañjana*, and *samyukta*.⁴

The *Ekavarnārthaśaṅgraha* of Bharata-sena, who belonged most probably to the 16th century (see § 4, para 6).

Of the *Māṭrakākoṣas* may be mentioned the *Māṭrakānighantu* of Mahidāsa, printed in the *Dvādaśakoṣasamgraha*, and the *Varnābhidhāna* of Yadunandana Bhāṭṭa.⁵

2. To this class belong the *Avyayakoṣa* of Mahāavyayakoṣa, published in the *Dvādaśakoṣasamgraha*, and the *Avyārṇava* of Jayabhaṭṭāraka in three *taraṅgas*.⁶

3. These give the various forms in which the same word may appear. The chief works of this ^{Othographical Lexicons.} class are :—

The *Sabdabhedaprakāśa* of Maheśvara, which we have already seen (§10, para 3).

¹ Ind. Wört., p. 38.

² *Ibid.*

³ Tr. Cat., p. 3122.

⁴ Sans. Coll. Cat., VII, Lexicography MSS., p. 19.

⁵ Madras Cat., III, 1112.

The *Varnadeśanā*, already noticed in § 6, para 4, and the *Dvirūpakosa*, in 75 *ślokas*, of *Puruṣottamadeva*. The latter has been published in the *Abhidhānasamgraha*, vol. I.

The *Dvirūpakosa* of Śrīharṣa, who claims to be the same as the author of the *Naisadhiyacarita*.¹

The *Üśmaviveka* of Gadasimha, in 112 stanzas, on words containing sibilants, published at Darbhanga, 1890.

The *Śabdabhedaprakāśa* attributed to Bhāṭṭoji Dikṣita.²

The *Dvirūpadhvnisamgraha* of Bharatasena and the *Trirūpakosa* of Kacāṇa Bilhaṇa Kavi.

The *Śrīśabdaratnākara*³ of Sādhusundaragāṇi, which consists of more than 1000 *ślokas* and follows the division and order of the *Abhidhānacintāmaṇi*. The author wrote his *Dhāturaṭnākara* in 1634 A.C.⁴

The *Vaibhāṣikakosa* of Kṛṣṇakavi son of King Lakṣmaṇa and Mallikā, composed in Kali era 4869 or A.C. 1768. It is in eleven *sargas* and contains 1,111 *ślokas*. A commentary written by the author himself is dated Kali era 4882 or A.C. 1781.⁵

The *Viśeśāmrta* of Tryambakamīśra⁶ and the *Sarasvativilāsa* of Saridvallabhāmīśra.⁷

4. These are meant specially for words formed with the *Uṇādi* suffixes. The chief are: the *Lakṣmīnivāsābhidhānakosa* of Śivārāma (beginning of the 18th century), published in the *Satkoṣasamgraha*; the *Uṇādikosa* of Rāmaśarmā;

¹ Madras Cat. III, 1121.

² *Ibid.*, III, 1203.

³ Ed., *Yaśovijaya Jainagranthamālā*, Benares, Veera era, 2439.

⁴ Introduction to the above, ed., p. 1.

⁵ Madras Cat. III, 1200.

⁶ *Ibid.*, p. 1195.

⁷ *Ibid.*, p. 1220.

the Uṇādināmamāla of Śubhāsilagāṇi (second half of the 15th century); the Śabdābdhitari of Rāmagovinda; and the Nānārthaśabda ratnakosa of Kālidāsa with the commentary Taralā by Niculayogindra.¹

5. These are generally called Nighaṇṭus, Nighaṇṭas, or Nirghaṇṭas and contain, usually in synonymous groups, the names of drugs, plants, animals, minerals and, in short, anything that may be administered to the human body either as food or medicine. Some of them give also their medical virtues, others do not.

The oldest is the Dhānavanttarinighaṇṭu,² in nine chapters, which according to Kṣīrasvāmin is older than Amara (see § 2, para 1). It gives also the medical virtues and is the basis of almost all the later *nighaṇṭus*.

The next in age is perhaps the Parīyāyaratnatnāmālā or, briefly, Ratnamāla of Mādhavakara, the author of the *Rugviniscaya*, who, according to Winternitz, flourished in the 8th or 9th century A.C.³ It is a collection of nearly 200 *ślokas* without any division into chapters or sections. Based on this, but better arranged and containing much new matter, is the Parīyāyamuktāvalī or, briefly, Muktāvalī by an unknown author. It is divided into twenty-one chapters called *vargas* and is about three times the bulk of the former. These two give only the synonyms.⁴

The Nighaṇṭusēśa⁵ of Hemacandra is, as its name suggests, a botanical supplement to the

¹ Ind. Wört., p. 38. ² Ed. with *Rājanighaṇṭu*, ASS., 1896.

³ Winternitz, III, 550.

⁴ Both these works are expected shortly to be published in JBORS.

⁵ Ed. in *Abhidhanasangraha*, II.

author's *Abhidhānacintāmaṇi*. It consists of 396 ślokas, divided into six *kāṇḍas*: *vṛkṣa*, *gulma*, *latā*, *sāka*, *trṇa*, and *dhānya*.

The *Abhidhānaratnamālā* or *Sadrāsanigrahaṇṭu* is quoted by Mallinātha.¹

The *Madanavinoḍa*, better known as the *Madanapālanigrahaṇṭu*, was composed by *Madanapāla* in 1374.²

The *Rājanigrahaṇṭu*³ of the Kashmirian *Narahari*, the largest *nighaṇṭu* so far known, is later than the *Madanavinoḍa*.⁴

The *Śivakoṣa* of *Śivadatta*, composed in 1677,⁵ is homonymous and has a commentary called *Śivaprakāśa*.

Other works of this class are : the *Śabdacandrikā* of *Cakrapāṇidatta*; the *Dakṣināmūrtinighaṇṭu* of *Venkatesvara* in six *ullāsas*;⁶ the *Draवyamuktaṿalī* with *gunapāṭha* in twenty-one *vargas*;⁷ and the *Paryayārṇava* of *Nīlakanṭha Miśra* in five *tarāngas*.⁸

6. The chief works of this class are : the *Gāṇitaratnamālā* of *Haradatta*, published in the *Dvādaśakośamṛgṛha* ; the Persian-Arabic-Sanskritic *Pārasīprakāśa* of *Vedāṅgarāya*, composed in 1643 ; the *Pārasīvinoda* of *Vajrabhūṣaṇa* of the same period ;⁹ and the *Saṃkhyākoṣa*, the *Navagrahakoṣa*, the *Rāśikōṣa*, and the *Nakṣatrakoṣa*, published in the *Koṣasaṃgraha*, Calcutta, 1331 Bengali era.

Astronomical
and Astrological
Glossaries.

¹ Aufrecht, Preface to *Halayudha*, p. vii; Ind. Off. Cat., p. 977.

² Ind. Wört., p. 38.

³ Ed. with *Dhanvantarinighaṇṭu*. ASS. 1896.

⁴ Cf. धन्वन्तरीयमदनादिहलायुधादीन्, etc., Intro. vs. 5.

⁵ C.C. I, 649.

⁶ *Ibid.*, p. 3678.

⁷ *Madras Cat.*, III, 1181.

⁸ Tr. Cat., p. 3150.

⁹ Ind. Wört., p. 39.

7. There are also many special lexicons for the understanding of the Buddhistic texts. They have more affinities with the Vedic *Nighaṇṭus* than with the other Sanskrit *kōṣas* in that they are not written in the metrical form and are meant specially for certain existing texts.

Buddhistic Lexicons.

The best known is the *Mahāvyutpatti*,¹ a voluminous lexicon in 284 chapters, containing nearly 9,000 words. It gives not only the names of the Buddha and the Buddhist technical terms, but many other things as well, such as names of the animals, plants, diseases, etc., and not only synonymous but also phrases, verbal forms, and whole sentences.²

§18. Of the older Pāli lexicons only one is extant, the *Abhidhānapadipikā*³ of Moggallāna, who

Lexicons in Pāli, Prākrit, and other Languages. belonged to the end of the 12th century. It is in verse, and is written after the manner of the *Amarakoṣa* with which it has much in common, so much so that some portions appear to be mere translations from Sanskrit into Pāli.⁴

The oldest Prākrit lexicon is the *Pāiyalacchīnāmamala*⁵ of Dhānapāla in 279 verses, written, according to the author's own statement, in A.C. 972 for his younger sister Sundarī.⁶ It is not divided into chapters and the verses are numbered continuously from beginning to end. But four distinct parts may be noticed : (i) Vss. 1—19, in which each *gāthā* or *āryā* gives words for the same subject only ; (ii) Vss. 20—94, where words expressing the same

¹ Ed. J. P. Minayeff in the *Forchungen und Materialien Zum Buddhismus* I, 2, St. Petersburg, 1887, and 2nd ed., *Bibliotheca Buddhica*, XIII, St. Petersburg, 1911.

² Winternitz, III, 415.

³ Ed. with English and Sinhalese interpretations by Waskaduwe Subhuti, Colombo, 1865.

⁴ Winternitz, III, 416.

⁵ Ed. G. Bühler, Göttingen, 1879.

⁶ *Pāiyalacchī*, p. 50, Vss. 276—78.

idea fill each half verse ; (iii) Vss. 95—202, where they occupy one *pāda* only ; and (iv) Vss. 203—275, which contain single words, explained usually by the addition of a synonym and in a few cases by a sentence filling half a verse.¹ The *Pāiyalacchī* has been utilised by Hemacandra² in his *Desināmamālā*.³ This work, as its name suggests, professes to give the *desī* or provincial prākrit words, as distinct from those which are *tatsama*, same as in Sanskrit, or *tadbhava*, derived from it. Nevertheless a few words of the other two classes, also, find a place there. It is divided into eight chapters called *vargas* and the words are arranged after the initial letters and the number of syllables. Homonyms are placed just after words of one meaning beginning with the same letter. A commentary has been written by the author himself. The recently compiled Prākrit (Māgadhi)—Sanskrit *Abhidhānarājendrakośa* of *Vijayarājendra-sūri* (Ratalani, Malwa, 1913—1925) is an encyclopædia of Jain religion and literature. It is in seven big volumes, consisting of more than 10,000 pages.

In conclusion, we have to note that in comparatively recent times was written a number of lexical works in which words of a different language were explained in Sanskrit or *vice versa*. The best known of such works is the *Pārasīprakāśa*, a Persian-Sanskrit lexicon, of Kṛṣṇadāsa, written during the reign of Akbar. Another *Pārasīprakāśa* and a *Pārasīwinoda* have been noticed §17.6, above. The *Rājavayavahārakośa*, a Marathi-Persian-Sanskrit lexicon compiled for Śivaji, is another curious specimen.⁴ The *Lokaprakāśa* of

¹ Bühler, Introduction to *Pāiyā*, p. 11.

² Winternitz, III, 416.

³ Ed. R. Pischel, BSS. No. 17, 1880.

⁴ I have to thank Dr. B. Bhattacharya for bringing it to my notice.

Kṣemendra, which also contains a number of Persian words, is midway between *kosa* and *arthaśāstra*. Only a portion of it can properly be considered lexicographical, the greater part containing notices of all sorts of things of the daily life. Though attributed to Vyāsadāsa or Kṣemendra who flourished in the 11th century, it could not have been written in its present form before the 17th century, containing, as it does, many Muhammadan names especially that of Shah Jehan who reigned 1628—1658.¹

¹ Winternitz, III, 417.

*A LIST OF SANSKRIT LEXICAL WORKS KNOWN TO US.

अकारादिनिवर्गदुः:		बृहदभिधानचिन्तामणि:
अकारादिशब्दमञ्जरी		अभिधानचूडामणि निवर्गदुराजो राज-
अत्रारान्तनिवर्गदुर्दोजिदीक्षितस्य	प्रत्यय-	निवर्गदुर्वां नरहरिकृतः p. xl ix
मालानिवर्गदुश्च		अभिधानतन्त्रं (नामलिङ्गानुशासनं)
आगस्त्यनिवर्गदुः:		जटाधरकृतम् p. xl ii
अङ्गुरसंज्ञा रामानन्दतीर्थकृता		अभिधानमञ्जरी
अजयपालस्यानेकार्थकोशः p. xxx		अभिधानमाला
अनादिकोशः		अभिधानरत्नमाला वैद्यकनिवर्गदुः p. xl ix
अनेकार्थकोशो हेमचन्द्रकृतः		अभिधानरत्नमाला हलायुधकृता p. xxv f
(अनेकार्थसंग्रहः) p. xxxvii f		तटीका आजडवृत्ता "
तदव्याख्या तेनैव कृता—		अभिधानरजेन्द्रकोशः p. lii
अनेकार्थकैवाकरकीमुदी p. xxxviii		अमरकोशो नामलिङ्गानुशासनं त्रिकाण्ड वा—
अनेकार्थतिलंकं नानार्थरत्तिलिकं वा		pp. xvi—xvii
महीपकृतम् p. xli		तटीकाः—अमरपञ्जिका
अनेकार्थव्यानिमञ्जरी p. xl ii		अमरपदमुकुरो रङ्गाचार्यस्य
अनेकार्थताममाला		अमरविवेकः
अनेकार्थयोगः		बृहदवृत्तिः
अनेकार्थसंग्रहो नाम हेमचन्द्रकृतोनेकार्थ-		व्याख्याप्रदीपोऽच्युतोपाध्यायस्य
कोशः, अपरश्चार्चार्चीनः p. xxxvii f		p. xx i
अनेकार्थसमुच्चयः शाश्वतकृतः p. xxvi i		अप्यथदीक्षितकृता दीका
अनेकार्थतामसंग्रहमालिका		क्रियाकलाप आशाधरकृतः
अप्यथदीक्षितकृता		काशिका काशिनायकृता
अभिधानचिन्तामणि: . (अभिधान-		अमरकोशोद्धारानं तीरस्वामिकृतम्
चिन्तामणिनाममाला) p. xxxvi		p. xvii
तटीकाः—अवचूरिः		बालबोधिनी गोत्वामिकृता
नामसारोद्धारः		कौमुदी नयनानन्दरामचन्द्रयोः
स्वेपज्ञव्याख्या		अमरकोशपञ्जिका (पदार्थकौमुदी)
व्युत्पत्तिरत्नाकरो		नारायणस्य p. xix
देवसागरगणिकृतः		शब्दार्थसंदीपिका नारायणविद्याविनो-
महेन्द्रसूरिकृता दीका		दस्य
वादिश्रीवल्लभः " "		सुबोधिनी नीलकण्ठस्य p. xxi
नाम्नां सारोद्धारो वल्लभगणिकृतः		अमरकोशमाला परमानन्दस्य
अभिधानचिन्तामणिशिलोऽच्छः p. xxxvii		" " पञ्जिका बृहस्पतेः
" " शेषनाममाला } }		सुरघबोधिनी भरतसेनस्य p. xx
" " शेषसंग्रहः } "		व्याख्यालुधा (सुबोधिनी) भानु-
" " शेषसारोद्धारः		जीदीक्षितरामाश्रमस्य p. xix

* The references are to the Introduction.

अमरकेशटीका: (पूर्वानुवृत्ताः) —	अव्यायार्णवो जयभद्रारकस्य p. xlvi
गुरुबालप्रबोधिका (त्रैलङ्घनभाष्य)	अष्टाङ्गनिधिराटुः
गुरुबालप्रबोधिनी भानुदीक्षितस्य	अष्टाङ्गहृदयनिधिराटुः
मान्यभृकृता टीका	असालतिप्रकाशः कश्मीरराजस्यासालते:
सारसुन्दरी मथुरेशविद्यालंकारस्य	केशः
p. xx	आव्यातचन्द्रिका भद्रमल्लकृता
अमरपदपरिजातो मल्लिनाथस्य	आग्नेयपुराणस्थकेशः p. xxii
विद्वन्मनोहरा महादेवतीर्थस्य	इस्पगदण्डाधिनाथ-(दण्डेश, दण्डि-
अमरकेशविवेको महेश्वरस्य	नाथ, भास्कर) कृता नानार्थे-रत्नमाला p. xli
बोपदेवानुसारिणी टीका मुकुलदर्शमणः	उग्रःकेशकारो हेमचन्द्रटीकायामुद्भृतः
त्रिकागडविन्त्सामणी रघुनाथकव-	उणादिकेशो रामशर्मकृतः p. xlvi
त्तिनः p. xxii	उणादिनिधिराटुः शुभशीलकृता p. xlvi
रावनेन्द्रकृता टीका	उत्पलमाला
त्रिकागडविवेको रामनाथकृतः p. xix	उत्पलमालिनी p. xif
वैष्णव्यकौमुदी रामप्रसादस्य	उत्पलिनी
रामशर्मकृता टीका	एकाक्षरकेशः पुरुषोत्तमदेवस्य p. xlvi
रामस्वामिकृता टीका	„ „ महाक्षपणकस्य
प्रदीपमञ्जरी रामेश्वरस्य	„ „ महीधरस्य
पदचन्द्रिका रायमुकुटवृहस्पते: p. xxii	„ „ वररुचेः
लक्ष्मणशास्त्रिकृता टीका	एकाक्षरनाममाला अमरस्य
लिङ्गमसूरिकृता टीका	„ „ „ अमरकान्तस्य
अमरकेशपदविवृतिः,	„ „ „ वररुचेः
पदमञ्जरी लोकनाथस्य	„ „ „ सुधाकलशस्य p. xlvi
व्याख्यामृतं श्रीकाराचार्यस्य	„ „ „ हिरण्यनाभस्य
श्रीग्रहकृता टीका	एकाक्षरनाममालिका विश्वशम्भु-मुने:
टीकासर्वस्वं सर्वानन्दस्य p. xviii	(एकाक्षरमालिका) p. xlvi
वृहदरकेशो रायमुकुटेन भानुजीदीक्षितेन	एकाक्षरनिधिराटुः इलगदण्डा-
चोद्धृतः	धिनारेन स्वीयनानार्थरत्नमालातः संगृहीता
अमरखण्डनं श्रीहर्षकृतम्	एकाक्षरनिधिराटुः वररुचेः
अमरदत्तकृता नाममाला p. xxxii	„ „ शान्तवीरदेशिकेन्द्रस्य
अमरमङ्गलः p. xviii, xliv	„ „ सदाचार्यस्य
अमरमाला p. xiv	एकाक्षर मातृकाकेशः
अमरशेषस्त्रिकागडेशो वा पुरुषोत्तमदेव-	„ „ मात्रवनिधिराटुः
कृतः p. xxiiif	„ „ माला
अमरसिंहकृतेकाक्षरनाममाला	„ „ मालिका अमरसिंहस्य
अस्तुदत्त-कृतकेशः	„ „ रत्नमाला मात्रवस्य p. xlvi
अव्ययकेशो महादेवकृतः p. xlvi	एकाक्षराभिधानं वररुचेः p. xlvi
अव्ययसंग्रहनिधिराटुः शाकल्यभल्लुमल्लकृतः	एकाक्षराभिधानमाला

एकाक्षरीकेशः	चन्द्रनन्दनकेशः
,, „ माधवस्य	चामुण्डालघुनिघण्डुः कृष्णराजसार्वभौमस्य
एकार्थनाममाला द्वयर्थनाममाला च सौभरेः	विन्तामणिङ्गुक्तोऽभिधानसमुच्चयः १५७३
ऐन्द्रनिघण्डुर्वारुद्देः p. xlvi	जकारभेदः पुरुषोत्तमदेवकृतः
ओषधिनामावली राधाकृष्णस्य	जैमिनिनिघण्डुः
कल्पदुः केशवकृतः p. xliif	ज्योतिषनिघण्डुः
कल्पद्रुमनिवारण्डुः	तद्वितकेशः भवदेवकृपाकृतः
कविजनशेवविकेश आदिनाथकविकृतः	„ „ शिरोमणिङ्गुतः
कविजीवनकेशो धर्मराजकृतः	तन्त्रकोशो नित्यनाथकृतः
कविदर्पणनिघण्डुः रामकृतः	तन्त्राभिधानम्
कविदीपकनिघण्डुविक्रमादित्यराजकृतः	तारपालः
कविराजसकृतः षडर्थनिर्णयकेशः	त्रिकारणकेशः p. xiii
कविवल्लभकृतः पदमञ्जरीकेशः	त्रिकारणशेष p. xlviif
कविसंजीवनीकेशः	त्रिस्त्रुपकेशः कचण विह्लणकविकृतः p. xlviif
कविसेवादिनिघण्डुः (कविजनशेवविः)	त्रिलङ्घनिर्णयोदाहरणरत्नकेशः
कान्तालीयनिघण्डुः	त्रिविक्रमकेशः
केय (कैय, कथ) देवकृतः पश्यापथ्यविवेक-	दण्डिङ्गुकृता नाममाला
निघण्डुः	दशगणाकारिका
केलदेवनिघण्डुः	दशदीपनिघण्डुवेदान्ताचार्यस्य
केशवनिघण्डुः	दशवलकारिका
केशवमाला	दामोदरकेशः
केमलकेशासंग्रहस्तीर्थस्वामिङ्गुतः	दुर्गकेशः p. xxxi
केशकल्पतरुविश्वनाथकृतः p. xliv	देशीकेशः
केशसंग्रहः	देशीनाममाला (देशीशब्दसंग्रहः)
„ „ राधाकृष्णकृतः	हेमचन्द्रस्य p. lif
केशसारः	देशीयराजशेखरकेशः
कियानिघण्डुर्भंदोजिदीक्षितस्य	देशयनिघण्डुः रामचन्द्रकृतः
क्षीरस्वामिकेशः	देशयनिर्दर्शनम्
क्षेमेन्द्रकृतो लोकप्रकाशः p. liif	द्रव्यगुणादर्शनिघण्डुः
गङ्गाधरकेशः	द्रन्द्रादिकेशः
गणनिघण्डुः	द्रिरूपकेशः p. xlviif
गणितनाममाला	द्रिरूपकेशः पुरुषोत्तमदेवस्य p. xlviif
गदविनोदनिघण्डुः	„ श्रीहर्षस्य p. xlviif
गदसिंहस्यानेकार्थेवनिमञ्जरी p. xlvi	द्रिरूपव्यनिसंग्रहः भरतसेनस्य p. xlviif
गुणविज्ञाननिघण्डुः	द्रयज्ञरनाममाला सौभरिकृता
गोवद्धनकृता नामावली	द्वयर्थकेशः पुरुषोत्तमदेवस्य
गोवद्धनकेशः	धनंजयनाममाला (०नामावली, ०केशः, ०प्र- माणनाममाला) p. xxxi
कक्षपाणिदत्तकृता शब्दवन्द्रिका p. I	
चन्द्रकेशः	

धनपालस्य पाइयलच्छीनाममाला p. li	नाममालाहेमचन्द्रस्य
धन्वन्तरिनिघण्डुः p. xl ix	नाममालाकोशः
धरणिदासस्य धरणिकोशः p. xxxii	नाममालिका भोजमहीपस्य
धातुकेशो वोषेवस्य (कविकल्पद्रुमः)	नामलिङ्गाल्याकौमुदी
धातुपर्यायमञ्जूषा	नामलिङ्गानुशासनम् (अमरकोशः)
धात्वर्थमञ्जूषा	pp. xi—xvii
नक्षत्रकोशः (०निघण्डु, ०त्राभिधानम्) p. 1	नामसंग्रहनिघण्डुर्भार्गवाचार्यस्य
नन्दकर्मणिगमञ्जरीकोशः	नामसंग्रहमाला अप्पयदीक्षितस्य p. xl iii
नागबुद्धिनिघण्डुः	नामावली गोवर्धनस्य
नानार्थकोशः शाश्वतस्य (अनेकार्थसमु-	,, धनंजयस्य
च्यः) p. xxiv	निगमाल्यकोशः p. xxxiii
नानार्थकाशो हेमचन्द्रस्य (अनेकार्थसंग्रहः)	निघण्डवः (वैदिकसमाप्नायः) p. vii.
p. xxxvii	तटीका यास्कस्य निलकं
नानार्थविमलमञ्जरी गदसिंहस्य दुर्गसिंहस्य	देवराजव्याख्यानं च pp. vii—x
वा p. xl ii	निघण्डवः (अथर्वणामष्टचत्वारि शपरिशिष्टम्)
नानार्थपदपेटिका सुजनकृता p. xl iv	निघण्डुः धन्वन्तरेः p. xl ix
नानार्थमञ्जरी	निघण्डुराजो राजनिघण्डुर्वा p. xl ix
नानार्थरत्तिलकम् p. xli	निघण्डुसंग्रहनिदानम्
नानार्थरत्तमाला इस्लुपदाङ्गधिनाथभास्करस्य	निघण्डुसमयो धनंजयस्य
p. xli	निघण्डुसारः अशोकमलकृतः
तटीका वन्द्यभृकृता	(लघु) निघण्डुसारः
नानार्थशब्दकोशो मेदिनिकस्य p. xxxix	निजविनोदो महादेववेदान्तिकः
नानार्थशब्दकोशो मथुरेशस्य	नीलकण्ठकोशः
नानार्थशब्दरत्नं कालिदासस्य	न्यायकोशः
तद्वाख्या तरला नितुलकवियोगीन्द्रेण	,, भीमाचार्यकृतः
कृता p. xl v i i	पञ्चतत्त्वप्रकाशो वेणीदत्तस्य p. xl iii
नानार्थसंग्रहः अजयपालस्य p. xxx	पञ्चलूपकोशः
नामनिघण्डुः	पश्यापथ्यनिघण्डुदेवपणिडतस्य
नामनिघण्डुर्मीथवस्य	(कैवदेवस्य पश्यापथ्यविवेक-निघण्डुः ?)
नामनिधानं सर्वज्ञनारायणस्य	पदमञ्जरी कविवलभस्य
नाममात्रिकानिघण्डुर्वदराजस्य	,, भलुटकवेः
नाममाला	पदार्थकौमुदी
, प्राकृतकोशः	,, सारकोशः
, अमरदत्तस्य p. xxxii	पश्चनाभद्रतस्य भूरिप्रियेणः p. xli
, कात्यस्य p. xiii	पर्यायपदमञ्जरी विद्याहंवीरमिश्रस्य p. xl iv f
, दण्डिनः	पर्यायमुक्तावली p. xl ix
, धनंजयस्य	पर्यायरत्तमाला महेश्वरमिश्रस्य p. xl v
, धन्वन्तरेः	,, माधवकरस्य p. xl ix
, साधोः	

पर्यायरत्नमालाराजवद्धभस्य
 पर्यायार्थेवो नीलकण्ठमिश्रस्य
 पाद्यलच्छीनाममाला धनपालस्य p. li
 पाणिनीयसूत्रसारकोशः (?)
 पारसीनाममाला
 पारसीप्रकाशः
 पारसीप्रकाशकोशः
 ,, विहारिकृष्णादासस्य p. lii
 ,, वेदाङ्गरायस्य p. 1
 पारसीविनोदो वजभूषणस्य p. i
 पुरुषोत्तमदेवस्य ऊर्भविकः
 ,, एकाक्षरकोशः p. xlvi
 ,, जकारभेदः
 ,, श्रिकारडरेषः p. xxii
 ,, द्विरूपकोशः p. xlvii
 ,, द्वयर्थकोशः
 ,, शब्दभेदप्रकाशः
 ,, सकारभेदः
 ,, हारावली p. xxiii
 प्रमाणानाममाला धनंजयस्य निघण्टुसमयः
 प्राकृतकोशः
 प्राकृतनामलिङ्गानुशासनम्
 बलशर्मकोशः
 बाह्णीकैयमिश्रस्य नैघण्टुकैकाच्यायः
 बीजकोशः
 बीजकोशोद्धारः
 बीजनिघण्टुः
 बृहदमरकोशः
 भट्टमलस्य आख्यातचन्द्रिका (एकार्थस्यात-
 निघण्टुः)
 ,, मलुकोशः
 ,, कियानिघण्टुः
 भरतस्य द्विरूपकोशः
 भरतसेनस्य द्विरूपच्चनिरंग्रहः p. xlvii
 भलुस्य पदमञ्जरी
 भागुरिकोशः p. xiiif
 भानुदीक्षितस्य लिङ्गभट्टीयकोशः
 भारतमालाकोशः
 भावप्रकाशकोशः

भावप्रकाशनिघण्टुः
 भास्कररागस्य वैदिककोशः
 भूरिप्रियोगः पद्मानाभद्रतस्य p. xli
 भोजनाममालिका
 मङ्ग्लकोशः p. xxviii
 तटीका (स्वोपशब्दात्मा ?) p. xxviii
 मदनपालविनोदनिघण्टुः (मदनविनोदः) p. lix
 मदनरत्ननिघण्टुः
 मननादिनिघण्टुः
 मन्त्रकोशो मन्त्ररत्नावलीनिघण्टुर्वा (आदित्य-
 त्रिपाठिकृतः)
 मन्त्रोद्धारकोशः
 महाक्षणपणकर्त्त्य अनेकार्थविनिमञ्जरी
 ,, एकाक्षरकोशः p. xlvi
 महादेवस्य अव्ययकोशः p. xlvi
 महाराजनिघण्टुः
 महीपस्य अनेकार्थतिलकम् p. xlvi
 ,, शब्दरत्नाकरः p. xlvi
 मेहशकोशः
 मेहश्वरस्य विश्वप्रकाशः p. xxviiif
 ,, शब्दभेदप्रकाशः (शब्दभेदनाममाला)
p. xxviii
 मातृकाकोशः (मातृकाक्षरनिघण्टुमर्तुकानिघ-
 ण्टुर्वा) p. xlvi
 मातृकाबीजकोशः
 मात्राकोशभारविका
 माधवस्य नामनिघण्टुः
 माधवकरस्य पर्यायरत्नमाला p. xlvi
 माधवकोशः
 मानमञ्जरीकोशः
 मालतीमाला
 माला p. xivf
 मुक्तावली रङ्गनाथस्य
 मुग्धबोधकोशः (१६३४)
 मुनिकोशः p. xxxiii
 मेदिनी (मेदिनिकरस्य नानार्थकोशः) p. xxxix
 यादवप्रकाशस्य वैजयन्ती p. xxvivf
 योगादारनिघण्टुः
 रघुनन्दनकोशः

रत्नकोशः p. xiv
 (वास्तुविज्ञान-) रत्नकोशः
 रत्नप्रकाशः
 रत्नप्रदीपनिधारणुः काशीरामस्य
 रत्नमाला p. xl ix
 रभसपालस्य रभसकोशः p. xxxiv
 रसशब्दसारनिधारणुः
 राजनिश्चाटुनिधारणुजोऽभिघानचूडामणिर्वा
 नरहरिकृतः p. xl ix
 राजकेशनिधारणुः राजत्रयवहारकेशो वा रघु-
 नाथपणिडितस्य p. lii
 राजवल्लभनिधारणुः
 राजवल्लभस्य पर्यायरत्नमाला
 राधाकान्तदेवस्य शब्दकल्पद्रुमः p. xl vif
 रामाश्रमोद्धरकोशः
 स्फुटकोशः p. xxivf
 लिङ्गभट्टीयकोशो भानुदीनितस्य
 लिङ्गचूर्तिवररुचे:
 लिङ्गानुशासनं पाणिनेः (पृथ्वीश्वरभट्टोत्पल-
 भट्टोनिप्रभृतिभिर्याख्यातम्)
 „, रामचन्द्रस्य (प्रक्रियाकौमुद्याम्)
 „, वररुचे:
 „, वामनस्य
 „, शबरस्वामिनः
 „, शाकटायनस्य
 „, हेमचन्द्रस्य (स्वोपज्ञव्याख्या श्रीवल्ल-
 भस्य दुर्गाप्रबोधस्वच्च)
 लिङ्गानुशासनवृत्तिः
 लिङ्गानुशासनवृत्युद्धारः अजयानन्दस्य
 लोकप्रकाशः लोमेन्द्रस्य p. lii
 वकारभेदः
 वरदराजस्य नाममातृकानिधारणुः
 वरस्विकाशः
 वररुचे: एकान्नरकोशः
 „, एकान्नरनिधारणुः
 „, एकान्नराममाला
 „, एकान्नराभिघानम्
 „, ऐन्द्रनिधारणुः p. xl vi

वरस्वचे: लिङ्गविशेषविधिः
 „, लिङ्गचूर्तिः
 „, लिङ्गानुशासनम्
 वर्णदीपिका (वर्णीजकाशः)
 वर्णदेशना p. xxiiif
 „, देवकीर्तिकृता
 वर्णप्रकाशः कविकार्णपूरस्य
 वर्णभेदविधिः
 वर्णभैरवो रामगोपालस्य
 वर्णविवेकः
 वर्णविलासः
 वर्णाभिघानं नन्दनभट्टस्य (एकान्नरकोशः)
 वर्धमानस्य गणरात्महोदधिः
 वस्तुकोशः
 वस्तुविज्ञानरत्नकोशः
 वारभट्टकोशः
 वारभट्टनिधारणुः
 वाचस्पतिमिश्रस्य शब्दनिर्णयः
 वाचस्पतिकोशः p. xvif
 वाचस्पत्यम् p. xlvi
 वामनस्य उणादिसूत्रम्
 „, लिङ्गसूत्रम्
 वामननिधारणुः
 वामनभट्टस्य वृहद्रत्नाकरः
 „, शब्दरत्नाकरः p. xl ii
 विक्रमादित्यकोशः pxi
 विद्यरात्माकरो वनपतिसूरे: (for Colebrooke)
 विद्याहंवीरमिश्रस्य पर्यायपदमञ्जरी
 शब्दशब्दार्थमञ्जूषा च p. xl ivf
 विभुवोपदेशकोशः
 विश्वकोशो विश्वनिधारणुर्वा
 „, परमेश्वरभट्टस्य
 विश्वनिधारुविश्वकरेः p. xl v
 विश्वप्रकाशो महेश्वरस्य p. xxii
 „, वाचस्पते:
 विश्वमेदिनी सारस्वतमिश्रस्य p. xl v
 विश्वरूपकोशः p. xxxv
 विश्वलोचनकोशः
 वृत्तमणिकोशः (?)

वेदनिधारणुः (समान्नायः)	शब्दसंदर्भसिन्धुः काशीनाथभट्टाचार्यस्य
(मालजितो) वेदाङ्गायस्य पारसीप्रकाशः	(for Sir W. Jones)
p. 1	शब्दसारनिधारणुः
वेदान्तरत्नकोशः	शब्दस्तोममहानिधिर्वाचस्पत्यसंक्षेपः
वेदार्थनिधारणुः	शब्दाक्षितरिः रामगोविन्दस्योणादिकोशः
वैजयन्ती यादवप्रकाशस्य p. xxvif	p. xlviij
वैद्यकनिधारणुः	शब्दाविधिः प्राणकृष्णाज्ञया संगृहीतः
वैभाषिककोशः p. xlviij	शब्दार्णवः p. xvif
वैपालितसिहस्रस्य कोशः p. xxxv	शब्दार्णवाभिधानं (शब्दसंदर्भसिन्धुः)
व्याडिकोशः p. xii	शर्मगत्यकाशः (Roth, Böhtingk, and Schmidt)
शब्दकल्पद्रुतः केशवस्य	शाकनिधारणुः सीतारामशास्त्रिणः ।
शब्दकल्पद्रुतमो राघाकान्तरेवस्य p. xlvi	शाश्वतस्यानेकार्यसमुच्चयः p. xxxlvif
शब्दकोशः	शिवकाशः शिवदत्तस्य p. 1
शब्दचन्द्रिका चक्रपाणिदत्तस्य p. 1	शिवदीनत्य शब्दप्रभेदकाशः
शब्दचिन्तामणिर्व्यापविद्वलाचार्यस्य	शेषसंग्रहनाममाला हेमचन्द्रस्य p. xxvii
शब्दतरङ्गिणी	तटीका वल्लभगणिकृतः
शब्दप्रकाशः	शेषसंग्रहसारोद्धारो हेमचन्द्रकृतः
, अप्पयदीक्षितस्य	प्रीथरकाशः
, शिवदीनस्य	प्रीशब्दरत्नाकरः सायुसुन्दरगणेः p. xlviij
शब्दप्रभेदनाममाला (शब्दभेदप्रकाशः)	प्रीहर्षकरे अमरखण्डनम्
शब्दभेदः	, द्विलकेशः p. xlviij
शब्दभेदनिर्देशः	, श्लेषार्थपदसंग्रहः
शब्दभेदप्रकाशः p. xxxviii	प्रौतपदार्थनिर्वचनम्
शब्दभेदज्ञानं विमलगणेः	वडदर्शननिधारणुः
शब्दमाला	पद्मनिधारणुः p. xlxi
, रामेश्वरशर्मणः	संपारावर्तः p. xi
शब्दमुक्तामहार्यावस्त्वारामणेः	सकारभेदः पुरुषोत्तमस्य
(Dict. for Colebrooke)	सणुणवतीवर्णबीजकाशः
शब्दरत्नकोशः	संख्यारत्नकाशः
शब्दरत्नसमन्वयः शाहजीराजस्य	सज्जनकाशः
शब्दरत्नाकरः	संजीवनी क्रापः
, महीपत्य p. xli	सरस्वतीविलासो नाम द्विलकेआः सरिद्विल-
, वामनभट्टस्य p. xlii	भमिश्रस्य p. xlviij
श्री , सायुसुन्दरगणेः p. xlviij	साध्यकाशः
शब्दरत्नावली मथुरेशस्य p. xliv	सारसंग्रहनिधारणुः
शब्दलिङ्गार्थवचन्द्रिका सुजनस्य p. xliv	सिद्धमूलिकानिधारणुः
शब्दशब्दार्थमञ्जूषा p. xliv	
शब्दसंग्रहनिधारणुः रागस्यस्य (आगस्त्यव्याकर-	
णोक्तशब्दकोशः)	

साधुसुन्दरगणे: उक्तिरत्नाकरः
 साधुसुन्दरगणे: धातुरत्नाकरः
 „ श्रीशब्दरत्नाकरः
 हरुमन्त्रिवर्णादुः
 हरकेशः
 हरिनाममाला

हर्षकीर्त्तेः	शारदीयनाममाला
	p. xlvi
हलायुधभूष्याभिधानरत्नमाला	p. xxvif
हारावली	p. xxiii
(बृहद्) हारावली (रायमुकुटेनोद्घृता)	
हृदयदीपकनिधिराट्वोपदेवकृतः	

विषयानुक्रमणिका ।

वत्त्र-संख्या ।

१ भूमिस्कन्धः ।

१	अद्वृताद्वमः		१-४
२	देशप्रकाण्डः प्रथमः	...	४८
३	पूःप्रकाण्डो द्वितीयः	...	८-२०
४	नरादिप्रकाण्डस्तृतीयः	...	२०-६८
५	ऋषिगोत्रब्रह्मप्रकाण्डश्चतुर्थः	...	६८-८८
६	चत्रियप्रकाण्डः पञ्चमः	...	८८-१३२
७	वैश्यादिप्रकाण्डः षष्ठः	...	१३२-२०२
८	शूद्रादिप्रकाण्डः सप्तमः	...	२०२-२१४
९	विशेष्यनिम्नकाण्डोऽष्टमः	...	२१४-२३४
१०	संकीर्णकाण्डो नवमः	...	२३४-२४८
११	वनौषधिप्रकाण्डो दशमः	..	२४८-३१७
१२	सरभादिप्रकाण्ड एकादशः	...	३१७-३४०
१३	पर्वतादिप्रकाण्डो द्वादशः	...	३४०-३४३
१४	समुद्रादिप्रकाण्डस्त्रयोदशः	...	३४३-३६१
१५	पातालादिप्रकाण्डश्चतुर्दशः	...	३६१-३६३
१६	सर्पादिप्रकाण्डः पञ्चदशः	...	३६३-३६७
१७	नारकाद्यप्रकाण्डः षोडशः	...	३६७-३६८
१८	जिनप्रकाण्डः सप्तदशः	...	३६८-३६९

२ भुवःस्कन्धः ।

१८	साधारणप्रकाण्डः प्रथमः	३६८-३७६
२०	भूस्थदेवप्रकाण्डो द्वितीयः	३७६-३७८
२१	नभःस्थदेवप्रकाण्डस्तृतीयः	३७८-४०५
२२	कालप्रकाण्डशचतुर्थः	४०५-४१७
२३	नाट्यप्रकाण्डः पञ्चमः	४१७-४३५

३ स्वर्गस्कन्धः ।

२४	सूर्यादिप्रकाण्डः प्रथमः	४३६-४३८
२५	ब्रह्मप्रकाण्डो द्वितीयः	४३८-४५१
२६	अव्ययप्रकाण्डस्तृतीयः	४५१-४६०
२७	स्त्र्यादिलिङ्गप्रकाण्डशचतुर्थः	४६१-४८४

कैशवकृतः कल्पद्रुकौशः

गुरुं श्रीदक्षिणामूर्तिं विभुं विश्वेशवरं परम् ।
 सर्वज्ञं तमनाद्यन्तं रात्रिंदिवसुपासमहे ॥१॥
 कात्यवाचस्पतिव्याडिभाग्यमरमङ्गलाः ।
 साहसाङ्गमहेशाद्या विजयन्ते जिनान्तिमाः ॥२॥
 समालोक्य मतान्येषां कल्पद्रुरखिलार्थदः ।
 क्रियते केशवेनायं नामप्रकृतिबोधनः ॥३॥
 रूपोक्तया साहचर्याद्वा विशेषविधितः कचित् ।
 स्त्रीपुंक्लीबप्रकृतयो ज्ञेयास्तत्र स्त्रियां स्त्रियि ॥४॥
 स्त्री पुंसि ना नरि पुमान् पुं क्लीबे षण् नपुंसकम् ।
 युग्मे द्वयोस्त्रिप्रकृतौ त्रिषु, शेषार्थवाचवम् ॥५॥
 निषेधेत्वादिमयाहि स्वार्थनामन्तगामिनाम् ।
 अथारम्भेश पर्यायपरिवृत्तिप्रसङ्गतः ॥६॥
 प्रत्ययार्थैः प्रकृतयस्तदुत्पत्तिप्रसङ्गतः ।
 पर्यायिपदमारभ्य ज्ञेयं नामात्र सर्वतः ॥७॥
 समस्तपदपर्यायपरिवर्त्तनमत्र तु ।
 आलंकारिकसिद्धान्तासद्यत्वेऽपि विलोक्यताम् ॥८॥

टिप्पणी

१० जिनेश्वरहेमचन्द्रमिप्रेत इति प्रतिभाति । वैजयन्तीकृतो यादवस्य नाम कथं न गृहीतं केशवेनेति न विद्यः ॥

१ अथेतिवर्थ B

येषां नातिप्रसिद्धानां शब्दानामिह संग्रहः ।
तेषां महाकविग्रन्थैः संवादोऽनुविधीयताम् ॥६॥

विनायकः पृथक्षश्वर्ज्ञो गस्त्रिधातुश्च तुन्दिलः ।
द्वैमातुरः स्याद्वेरम्बो विघ्नो लम्बोदरार्थकः ॥१०॥

एकार्थद्रदपर्याय ईशार्थो गणविघ्नयोः ।
मूषवाहनपर्यायो हस्तिनोर्थान्मुखार्थकः ॥११॥

अपि वल्लभपर्यायः सिन्दूरमोदकार्थयोः ।
वक्रपर्यायशुरडार्थः षण्मुखार्थग्रजार्थकः ॥१२॥

वक्रार्थात्पादभुजयोः पर्यायश्च सदामदः ।
शिवपर्यायपुत्रार्थश्चतुःपञ्चभुजार्थकः ॥१३॥

स्त्रियां गौर्धरणी^१ धात्री भूर्धरेडावनी स्थिरा ।
धरित्री भूतधात्र्युर्वी द्वमावनिज्या मही क्षमा ॥१४॥

धारणी काशयपीरा कुर्मेदिनी वसुधा पुनः ।
रत्नपर्यायगर्भार्थाऽचलानन्तापि च क्षितिः ॥१५॥

विश्वंभराया जगती गेत्रा पृथ्वीरसा पुनः ।
क्षोणी सर्वसहा क्षोणिः कुर्मिभन्यपि च निर्भृतिः ॥१६॥

वसुंधरा वसुमती ग्मा ज्या भूमिश्च माधवी ।
स्त्रियां पूषा क्रोडकान्ता पृथिवी महिरित्यपि ॥१७॥

सहाऽदितिर्निश्चला स्यादीजपर्यायसूरपि ।
 अब्धिपर्यायवस्थार्था श्यामा भूतार्थमातृका ॥१८॥

भूरलिङ्गं च पृथिवी भूमी स्याद्सुधारिणी ।
 शैलाधारा गन्धमाता सुधा विश्वा च गह्यरी ॥१९॥

स्यादिला पर्वतार्थेभ्यः कीलार्था गातुरित्यपि ।
 उर्वरा सर्वसस्याद्या मृदा मृन्मृतिका समा ॥२०॥

मृत्स्ना मृत्सा प्रशस्ता स्यात्पुंस्युषः^१ क्षारमृतिका ।
 स्त्रयुषाप्यथ भुवः सान्तमव्ययं योदिवौ श्लियौ ॥२१॥

पुंस्याकाशः क्लोबपुंसोर्विहायाः परानभेम्बरम् ।
 पुष्करं व्योम गगनमनन्तं खं दिवं वियत् ॥२२॥

अन्तरिक्षं चान्तरीक्षं स्याद्विष्णवर्थपदार्थकम् ।
 देवपक्षीषुवायवर्कचन्द्रनक्षत्रयोगिनाम् ॥२३॥

पर्यायान्मार्गपर्यायि^२ दिग्वस्थानमित्यपि ।
 सुरपर्यायलोकार्थो नाकः स्वर्गः स्वरव्यम् ॥२४॥

देवपर्यायसद्वार्थं योदिवौ द्वे श्लियाविमे ।
 त्रिदिवोऽपि च मेर्वर्थाच्छृङ्गार्थं षण्मत्रिविष्टपम् ॥२५॥

श्लियां बृहत्यौ रोदस्यौ बृहती रोदसी च ते ।
 घृतंवत्यौ च रोधस्यावपारे रोधसी अपि ॥२६॥

^१ पुंस्युषः^B ^२ या^C

यावाभूमी वृत्तवती यावापृथिवी इत्यपि ।
 दिवस्पृथिव्यौ च यावापृथिव्यावेकवाक्यतः ॥२७॥
 स्यात्स्त्रियां जगती क्लीबे जगद्विष्टपपिष्टपौ ।
 अस्त्रियौ भुवनं क्लीबे लोकः स्यात्पुसि चाप्यथ ॥२८॥
 कल्पद्रौ केशवकृते भूमिस्त्वन्धे शुभोत्तरे ।
 इत्ययं प्रथमो वृत्तः कल्पद्रोरड्कुरोद्गमः ॥२९॥
 भूर्भुवःस्त्ररड्कुरोद्गदः ।

नीवृज्जनपदो जानपदश्च विषयः पुमान् ।
 देशः प्रदेशोऽस्त्री राष्ट्रं स्त्री स्थितिश्वावकाशकः ॥१॥
 पदोपर्वतने स्थानं षण्णयं त्रिविधः क्रमात् ।
 नानाद्रुमलतावीरुन्निर्भरप्रान्तशीतलैः ॥२॥
 सुमृगैः कुररायैश्च पक्षिब्रातसमन्वितैः ।
 वनैव्यासं ताम्रभुवं सस्यैवर्णहियवादिभिः ॥३॥
 क्लीबेऽनूपं पुंसि कच्छः स्यादथास्य विपर्यये^१ ।
 नवैरल्पतृणैव्यासा धूसरा भूः फलाधिका ॥४॥
 यत्र प्रदीपार्करैर्गावोजाभूरिदुग्धवाः ।
 नीरुजः प्राणिनः कूपजलपाजाङ्गलः स च ॥५॥

यत्र युक्तं द्रयोर्लंचम् गोधूमचणकावृतम् ।
 यावनाला॑ माषयवैर्यातं साधारणं त्रिषु ॥६॥

देशः प्रागदक्षिणः प्राच्य उदीच्यः पश्चिमोत्तरः ।
 हिमवद्विन्धयोर्मध्यं यत्प्राग्विनशनादपि ॥७॥

प्रत्यगेव प्रयागाच्च मध्यदेशः स मध्यमः ।
 प्रत्यन्तोनार्यदेशः स्यान्मध्यं विन्धयहिमागयोः^३ ॥८॥

पूर्वपाश्चात्ययोरब्ध्योर्नदी यावच्छरावती ।
 आर्यपर्यायतः स्थानमावृत्तमपि वाच्यवत् ॥९॥

स्त्रियामाचारवेदी स्यात्सर्वधर्मपुरस्कृतम्^४ ।
 गङ्गायमुनयोर्मध्यमन्तर्वेदिः^५ शमस्थली ॥१०॥

ब्रह्मावर्त्तः सरस्वत्या दृषद्रत्याश्च मध्यभूः ।
 ब्रह्मवेदिः कुरुक्षेत्रं पञ्चरामहृदान्तरा॑ ॥११॥

धर्मक्षेत्रं विशसनं कुरुजाङ्गलमित्यपि ।
 पाण्डूदकृष्णतोभूमः पाण्डूदकृष्णभूमिके० ॥१२॥

कुमुडान्कुमुदप्रायो वेतस्वान्बहुवेतसः ।
 नडकीयो नडप्रायः स्यान्नडवान्नडवलश्च सः ॥१३॥

शाद्वलः शादहरितः सजस्वालोतिपङ्कुलः ।
 अपि नद्यस्तुवृष्टम्बुसंपन्नब्रीहिपालितः ॥१४॥

^१ क्षैर्मांष^B ^२ छ^B ^३ वर्तः अम. ^४ परिष्क^B ^५ समस्थली हे ^६ दं तथा^B

^० भूम^{BC}

नदीदेवार्थयोर्मातृकार्थकः स्यादनुक्रमात् ।

नदीवृष्ट्यस्मुजैः सस्यैर्युक्तो द्वैमातृकश्च^१ सः ॥१५॥

उषरस्तूषवानूषो हस्त्वादिरपि कीर्तिः ।

स्त्री शर्करा तु वा भूम्नि देशे शार्करिलस्त्रिषु ॥१६॥

शार्करः शर्करावांश्च देशे चान्यत्र च त्रिषु ।

सिकता स्त्री बहुत्वे वा देशे सिकतिलस्त्रिषु ॥१७॥

सैकतः सिकतावांश्च देशे चान्यत्र च त्रिषु ।

स्त्रियां वा भूम्नि सिकता वालुका वालिकापि च ॥१८॥

पागडुभूमप्रभृतयश्चान्यलिङ्गाः स्थली न ना ।

सुराज्ञि देशे राजन्वान् कुराजनि तु राजवान् ॥१९॥

कुमुद्वदाद्यास्त्रिष्वेत इतः पुंभूम्नि चैकवत् ।

स्याऽद्वहिकस्तु वहीकोऽवाहीकोऽवाहिकोपि च ॥२०॥

चोलश्चोडोथ यवनो जवनः पारसीककः ।

स च पारसिकोपि स्यात् वाना॑युस्तु वना॑युकः ॥२१॥

दरत्नियां च दरदा कन्यकुञ्जः कुशस्थलम् ।

कन्याकुञ्जः कान्यकुञ्जः कोशलः कोसलोपि च ॥२२॥

तीरभुक्तिस्तीरभुक्तो विदेहो मिथिलः समाः ।

चेदिशचैथोडहालस्तु डाहालो डाहूलश्च सः ॥२३॥

^१ मातुर^B ^२ द्व^B ^३ व^B ^४ वा^B ^५ वा^B ^६ कु^{KC} ^७ युव^B ^८ चेदि-
रित्यादि पृष्ठिद्वयं^B पुस्तके नास्ति ।

देशे तु पुंसि काशिः स्याद्वाराणस्वराणस्तौ ।
 शुक्तिकः सुक्तिकस्तुल्यौ समौ कौंकणकोंकणौ ॥२४॥

कंपिष्ठो^१ पिचकांपिल्लः कांपि^२ ल्लयोपि निगद्यते ।
 आपि कौपिल्लकौ पिल्लयौ^३ कामरूपस्तु कामरूः ॥२५॥

श्रीहृष्टो हरिकेलिः स्या^४ छ्वाहटोपि कचिद्भवेत् ।
 ब्राह्मं ज्ञात्रं च वैशेयं शौद्रं ज्ञेत्रं चतुर्विधम् ॥२६॥

ज्ञेत्रं ब्राह्मं जलकुशमृगपक्षिगणावृतम् ।
 सद्वृक्षैः फलदैर्युक्तं श्वेतमृद्दैधमित्यथ ॥२७॥

ज्ञात्रं क्रूरमृगव्यालघोरघोषिगणावृतम् ।
 आरक्तभूमिकं वृक्षैः कणटकाढ्यैर्विराजितम् ॥२८॥

तच्छ्रातकतवं चाथ वैशेयं तु निधानवत् ।
 सिद्धकिञ्चरगंधर्वदैवतौ घविराजितम् ॥२९॥

कौबेरं पीतमृत्कंतदथ शौद्रं तु कृष्णमृत् ।
 सर्वं कषु^५ कलोहानां कर्षकं बहुसस्यदम् ॥३०॥

क्रूराक्रूरमृगोपेतं वर्वूरखदिरावृतम् ।
 तद्भौमं स्यादथ ज्ञेत्रे तत्तद्वस्तूद्भवेचिते ॥३१॥

यव्यं यवक्यं यावेयं षाष्टिकं वैहिकं च तत् ।
 वैहेयमाणवीनं स्यादाणवं शाकशाकटम् ॥३२॥

^१ शा^{KC} लो^B ^२ लो^K ^३ ल्यौ^B ^४ हटो^{KC} ^५ तद्री^{KC} ^६ कर्षक^B

शाकशाकटिनं तिल्यं तैलीनं माष्यमित्यपि ।
 माषी^१ न^२ मुम्यमौमीनमौमं मौद्रीनमित्यपि ॥३३॥

मौद्रं भज्ञयं च भाज्नीनं भाज्नं स्यात्कोद्रवीणकम्^३ ।
 वीजाकृतं तूष्टकृष्टसीतं^४ हल्यं हैले कृतम् ॥३४॥

त्रिगुणाकृतं त्रिहल्यं त्रिसीत्यं द्विगुणाकृतम् ।
 दिहल्यं चैकहल्यादि ज्ञेयं शम्बाकृतं च तत् ॥३५॥

द्रोणकाढकवापादौ द्रौणिकाढकिका^५ दिकम् ।
 खारीवापे तु खारीकमस्त्रियां वप्रइत्यपि ॥३६॥

केदारश्च पुनर्वाट एषां कैदारिकं गणे ।
 एषूद्धूतं वस्तुजातं त्रिषु स्यादकृते खिलम् ॥३७॥

तथाचाप्रहतं क्लीबे मरुधन्वा^६ नुभौ नरि ।
 गोष्ठं गोस्थानकं क्लीबे गौष्ठीनं भूतपूर्वकम् ॥३८॥

तदाशितं गवीनं^७ स्याद्वावो यत्राशिताः पुरा ।
 कलपद्रौ केशवकृते भूमिस्कन्धप्ररोहके ।
 देशप्रकाण्डः प्रथमः साङ्घोऽयं सिद्धिमागतः ॥३९॥

क्लीबेतिलम्बे स्थानीयं मुद्रज्ञो विवशः पुमान् ।
 नमं है (८५०) ग्रामभिः द्रोणमुखं कर्वटखर्वटौ ॥१॥

१ न KCB २ मुद्रयमौद्रीनमौद्रं मौद्रानं B ३ त्कौ^B ४ सीत्यं असरपाठः
 ५ लैः^B ६ दयः^B ७ मरुधन्वायुभौ K मरुधन्वा उभौ B ८ य B
 ९ भिद्रो R ।

अस्त्रियां नर्मधै (४५०) श्रापि नर्मखैः २५० पुरमस्त्रियाम्।
 तदर्द्धमस्त्रियां खेटस्तस्यार्द्धं पत्तनोऽस्त्रियाम् ॥२॥

तदर्द्धं निगमः पुंसि तदर्द्धं तु निवेशनम् ।
 स्त्रियां पुरीपूःपुरयः पुरं वा नगरं च वा ॥३॥

वा मन्दिरं पत्तनं स्यात्पट्टनं कटकोऽस्त्रियाम् ।
 स्यादभिष्यन्दिवमन्मुपपर्यायतः पुरम् ॥४॥

शाखानगरपर्यायं ग्रामः कषुकवासभूः^३ ।
 अथासंनिपर्युपेभ्यः परः स्याद्वस्थः पुमान् ॥५॥

जन्यं तु ग्रामपर्यायमुखपर्यायमित्यपि ।
 पाटकस्तु^३ तद्रवहिः^४ स्यादाघाटस्तु घटोवधिः ॥६॥

अन्तोवसानं छी सीमा मर्यादापि च सीमनि ।
 ग्रामसीमा तूपशल्यं ना कठः^५ कण्ठकश्च^६ सः ॥७॥

पुंसि क्षीबे तु मालः स्याद् ग्रामग्रामान्तराटवी ।
 पर्यन्तभूः परिसरः स्यात्कर्मान्तस्तु कर्मभूः ॥८॥

आभीरपल्ली घोषः स्याद्वध्रजोनीशोवनांतरा ।
 वाटोल्पके तु पल्ली छी पल्लिरप्यथ न स्त्रियाम् ॥९॥

पकणः^८ शबरावासे वेश्याजनसमाश्रये ।
 वेशः पुंसि स्त्रियां वेश्याप्यथ पुंसि द्विजन्मनाम् ॥१०॥

^१ न्द Ragh ^२ कषुक ^K ^३ ठ ^{KL} ^४ इद्धिः ^B ^५ C ^६ नाटकः कण्ठ-
 कश्च ^P ^७ द्व ^K ^८ पकणः अम पकणं ^C

अग्रहारोप्यथ ग्रामेल्पके ग्रामटिका^१ स्त्रियाम् ।

एको ग्रामपतिर्यत्र सभूत्यपरिचारकः^२ ॥११॥

कुटिका सैकभोगाऽसावप्यथो विपणिः स्त्रियाम् ।

पणयवीथी च वीथ्यर्था चतुर्हृष्टश्च^३ न स्त्रियाम् ॥१२॥

शूद्रस्य शासनं कृत्स्नाकीला पट्टोलिकापि च ।

शासनं नैव कस्यापि^४ पांसुकीलाथ पूर्णणः ॥१३॥

गजाह्यं हस्तिपुरं गजाह्वं गजसाह्यम् ।

हस्तिनं हस्तिनपुरं हस्तिनापुरमित्यपि ॥१४॥

एकचक्रं हरिगृहं रांभुपर्यायवार्त्तनिः ।

शाकेतं चापि साकेतमयोध्योत्तरकोशला ॥१५॥

कोशलाथो कन्यकन्या-कान्येभ्यः कुञ्जमित्यपि ।

महोदयं गाधिपुरं कौशं द्वारवतीत्यपि ॥१६॥

द्वारावती द्वारकापि द्वारिका च कुशस्थली ॥१७॥

वनमालिन्यथो पुष्पपुरं पाटलिपुत्रकम् ।

विदेहा मिथिला तुल्ये वेदिपर्यायपूरथ ॥१८॥

त्रिपुरी चेदिनगरी कौशाम्बी वत्सपत्तनम् ।

प्राजापत्यः प्रयागः स्यादग्निहोत्रगृहार्थकम्^५ ॥१९॥

मथुरा तु मधूपन्नं मधुरा शिवपूरथ^६ ।

पुरीश्रेष्ठा तीर्थराजी जित्वरी च तपःस्थली ॥२०॥

^१ ठि ^K ^२ वारि कः ^B ^३ छ not in ^{KO} ^४ ^B कृत्स्ना ^५ पटो ^B
६ पाश्च ^K पाश्च ^७ प्रहार्थकम् ^C न रपि ?

काशी वाराणसी काशिर्वरणासी वराणसी ।

महाश्मशानमानन्दवनं क्लीबेऽविमुक्तकम् ॥२१॥

शिवपर्यायलिङ्गार्थमथस्यादुज्जयन्यपि ।

विशालोज्जयिनी पुष्पकरणिडन्यप्यवन्तिका ॥२२॥

तदुद्यानं समाख्यातं क्लीबे पुष्पकरणडकम् ।

देवीकोट्टो 'वाणपुरं कोटीवर्षमुमावनम् ॥२३॥

स्याच्छोणितपुरं चाथ चमत्कारपुरार्थकम् ।

नगरं वृद्धनगरमथ सिद्धपुरं पुनः ॥२४॥

सारस्वतं हैह्यपूर्माहिष्मत्यपि चेष्यते ।

इन्दुपर्यायतः प्रस्थं योगिनीतः पुरार्थकम् ॥२५॥

पुरी नलस्य निषधा गयराजर्षिपूर्गया ।

पितृतीर्थ॑ राजगृहं जरासंधपुरं हि तत् ॥२६॥

चम्पा तु मालिनी कर्णलोमपादपुरीत्यपि ॥२७॥

स्त्रियां क्लीबे 'तामलिसं दामलिसं तमालिनी ।

वेलाकूलं^२ स्तम्बपुरं विष्णुपर्यायपूरपि ॥२८॥

अथ वैदर्भपर्यायं कुणिडनं कुणिडनापुरम् ।

रथ्या प्रतोली^३ विशिखा नगराभ्यन्तरायनम् ॥२९॥

कोटो वप्रोऽस्त्रियां सालः प्राकारो वरणः पुमान् ।

अस्त्री दुर्गोच्चणं^४ क्लीबे पुनरावेष्टकः पुमान् ॥३०॥

१ वा B २ इन्द्र C B ३ तीर्थे B ४ ताम्र^B ५ कुलं^B

६ लिपिं^B ७ गो^C गः^B

कम्पावारोपि तद्वत्स्युस्तस्य भेदा अनेकशः ।

प्राकाराग्रं कपिकोटक्रमेभ्यः शिरसौर्थकम् ॥३१॥

प्राकारभित्तिमूले स्यात् श्रियां नेमिरतः पुनः ।

प्राचीनं^१ परिवारः स्याद्ग्रामादौ प्रान्ततो^२ वृतिः ॥३२॥

कुञ्ज्यमस्त्री श्रियां भित्तिः करभः पुंस्यथाश्रियाम् ।

यदन्तन्यस्तमृतकदेहं प्रायोर्ध्वं कुञ्ज्यकम् ॥३३॥

एहूकमेदुकं न स्त्री स्यातामथ निवेशनम् ।

सदनं सादनं वेशम भवनं मन्दिरं विटम्^३ ॥३४॥

निशान्तं धाम शरणं कुलं गेहं निकेतनम् ।

अगारं चादवसितमागारं चाधिवासनम्^४ ॥३५॥

शिविरं विशयं पस्त्यमोक्तो वस्त्यमिमानि षण् ।

शाला सभा च वसतिर्वसती च श्रियामिमाः ॥३६॥

गृहं निकेतं निलयमालयं पुन्रपुंसकम् ।

द्वयोः कुटी कुटीरो ना वेश^५ आवसथः क्षयः ॥३७॥

अध्यानिसंभ्यो वासः स्याद्विश्रामोवसथाश्रयौ ।

आवसथ्यो^६ पि संस्त्यायो गृहाः पुंसि च भूम्न्यपि ॥३८॥

अलिन्दभेदैरेवं स्युर्गृहभेदाश्र षोडश ।

ध्रुवं हीनमलिन्देन धन्यं स्यात्प्रागलिन्दकम् ॥३९॥

जयं 'स्यादक्षिणालिन्दमथालिन्दद्वयान्विते ।
 पूर्वदक्षिणतो नन्दं कान्तं पश्चिमपूर्वतः ॥४०॥

मनोरमं च तत्पत्यगदक्षिणालिन्दमुत्तमम् ।
 कूरं पूर्वान्तरालिन्दं दक्षिणोदक् सुपक्षकम् ॥४१॥

उदक् पश्चिमगालिन्दं क्षयं चाथ ऋगलिन्दके ।
 उत्तरालिन्दशून्यं^२ च सुमुखं परिकीर्तितम् ॥४२॥

पश्चिमालिन्दशून्येऽपि धनदं दक्षिणा हि च ।
 अलिन्दहीनमानन्दं पूर्वालिन्दविवर्जितम् ॥४३॥

विपुलं सर्वतोलिन्दसंयुक्तं विजयं मतम् ।
 हीनस्तम्भमलिन्दं^३ स्याच्छाला स्तम्भैः समावृता ॥४४॥

प्रघानः प्रघनस्तुल्यौ प्रघाणः प्रघणः स च ।
 संजवनं संयमनं चतुःशालं स्त्रियां च षण् ॥४५॥

अस्त्रियामुटजः पर्णोटजोप्यथ नपुंसके ।
 चैत्यमायतनं देवपर्यायेभ्यो गृहार्थकम् ॥४६॥

प्रासादः पुंस्यथाढ्यस्य यहे हर्म्य नपुंसकम् ।
 हस्तिशाला तु चतुरं वाजिनां मन्दुरानना ॥४७॥

गवां संदानिनी चाथावेशनं शिलिपनां च षण् ।
 स्यान्मार्गे जलपानस्य ^४प्रपा सत्री प्रतिश्रयः ॥४८॥

^१ उत्तरालिन्दं पश्चिमालिन्दं च ? ^२ न्ये^B ^३ न्दः^{KC} ^४ प्रपा सत्री^B

संन्यासिनां च च्छात्राणां निलये स्यान्मठोऽस्त्रियाम् ।
 चित्रशाला जालिनी स्यादथ तैलार्थशालिका ॥४६॥
 यन्त्रसद्वार्थकं तन्तुवायशाला तु गर्त्तकी ।
 कुशाला पक्षिशालायां शिलपा खरकुटीत्यपि ॥५०॥
 उपनी नापितगृहमास्थानं यहभद्रकम् ।
 कुम्भकारस्य शाला तु बुधैः पाकपुटीरिता ॥५१॥
 खलूरिका तु मल्लानां श्रमस्य स्थानभूरथ ।
 आर्थर्वणं शान्तिगृहं शान्तीगृहकमित्यपि ॥५२॥
 कुटिटमेऽस्त्री निबद्धा भूश्वन्दशाला शिरोगृहम् ।
 भागडागारे कोशकोषावस्त्रियां गञ्ज इत्यपि ॥५३॥
 सुराग्नेहे स्त्रियां गञ्जा गुजाथो सूतिकागृहम् ।
 अरिष्टं सूतकगृहं वेशो वेश्याग्नेहे पुमान् ॥५४॥
 वेश्यमप्यथ संधानी स्यात्स्त्रियां कुप्यशालिका ।
 भौरिकी नैषिकिकी टङ्गशाला लक्ष्मीगृहार्थकम् ॥५५॥
 अस्त्री महानसं पाकशाला रसवती स्त्रियाम् ।
 लेख्यस्थानं ग्रन्थकुटी कारा स्याद्वन्दिशालिका ॥५६॥
 स्याद्वोगगर्भवासार्थादगृहपर्यायमित्यपि ।
 पुंसि वलीबे ऽपवरकं शयनादास्पदार्थकम् ॥५७॥

निशाएहं तु गोजारिः स्त्रियां गुपथेहं च तत् ।
 वारित्रापि च कारावी^१ भ्रमजङ्घमतः कुटी ॥५८॥

मूर्द्धखोलं खपरिका क्लीबे पत्रपिशाचिका ।
 कायमानं ननोशीरसुगन्धतुणनिर्मितम् ॥५६॥

स्यादस्त्रियां वास्तुगृहं गृहपोतक इत्यपि ।
 क्लीबे वधूटी^२ शयनं वातायनं गवाक्षकः ॥६०॥

गृहाक्षो मण्डपोऽस्त्रीस्याजनपर्यायसंश्रयः ।
 बहुमानुषसंकीर्णं निर्मुटं च करार्गलम् ॥६१॥

हर्म्यादि धनिनां वासः प्रासादस्तु प्रसादैवत् ।
 देवभूमीशपर्यायात्सद्यार्थो थोपकारिका ॥६२॥

उपकार्यार्थं सौधोऽस्त्री सद्य धामापि राजतः ।
 चन्द्रशाला तु वलभिर्वलभी चन्द्रशालिका ॥६३॥

वडभिर्वडभी चूडा चूला च स्युस्त्रियामिमाः ।
 विमानमथ तद्देदास्तत्र विच्छन्दकोऽस्त्रियाम् ॥६४॥

विच्छर्दकोऽपि वा क्लीबे नन्दावर्त्तश्च न स्त्रियाम् ।
 नन्द्यावर्त्ताऽपि वा क्लीबे सर्वतोभद्र इत्यपि ॥६५॥

वा पुंसि वर्द्धमानोऽस्त्री रुचकस्वस्तिकौ समौ ।
 सिंहार्थाद्वारपर्यायं तत्रैव स्यात्प्रवेशनम् ॥६६॥

१ धी^K २ मूर्द्ध स्थोलं^K ३ ट^B ४ दना^K दनः^K ५ क्लि^B

स्त्रयगारं भूभुजामन्तःपुरं स्यादवरोधनम् ।
 अवरोधोऽपि शुद्धान्तर्नना स्थानं च भद्रकम्^१ ॥६७॥
 जिनस्थाने चैत्यमस्त्री विहारोऽसावपाश्रयः ।
 मत्तालम्बशचपग्रीवो न स्त्रियां मत्तवारणम् ॥६८॥
 समुद्रपर्यायगृहं जलयन्त्रनिकेतनम् ।
 शिवस्य वृषमण्डप्यां बुधैर्गोपुटिकं स्मृतम् ॥६९॥
 स्थूणास्तम्भः पुमान्नासादारु द्वारोपरि स्थितम् ।
 क्षौमं वा पुंसि चाटटालो गृहस्योपरिभूमिकम् ॥७०॥
 यद्वेशमायावग्रहणी देहलयुम्बर इत्यपि ।
 उदुम्बरशचाथ शिली शिला चापि शिलिः पुनः ॥७१॥
 अधस्तादारुणि शिला सैव स्यादद्वारपिण्डिका ।
 प्रच्छन्नमन्तद्वारं स्यात्पक्षद्वारं तु पक्षकः ॥७२॥
 वलीकमस्त्रियां वलीबे^२ नीवं नीध्रं च नीद्रकम् ।
 पटलान्तेथ तत्प्रान्त इन्द्रकोशस्तमङ्गकः ॥७३॥
 पुंसिच्छदिः स्त्री पटलं त्रिषु स्याद्वलभी स्त्रियाम् ।
 गोपानसी स्यादाधारच्छादने वक्रदारुणि ॥७४॥
 प्रासादमण्डपे चूडा दन्तास्ते नागदन्तकाः ।
 मत्तवारणमिच्छन्ति प्रग्रीवं पुंनपुंसकम् ॥७५॥

१ मन्द २ निद्रं नीध्रं च नीध्रकम्^B ३ स्तु मन्त्र्यकः^B ४ रः छाक^C

स्त्रियां कपोतपाली^१ स्याद्विटङ्कं पुनर्पुंसकम् ।
 स्त्री द्वार्द्धारं प्रतीहारः^२ स्याद्वितर्दिस्तु वेदिका ॥७६॥
 वातर्द्विश्चापि वातर्द्वी विज्ञेयाः^३ स्युः स्त्रियामिमाः ।
 तोरणोऽस्त्री बहिर्द्वारं पुरद्वारं तु गोपुरम् ॥७७॥
 तिर्यग्यायतवंशादि श्लदणेषीकादिनिर्मिते ।
 द्वाराघावरणे जालमालाभिव्यञ्जके बहिः ॥७८॥
 तोरणोपरि मङ्गल्यं दाम वन्दनमालिका ।
 वर्षभानं^४ तु तद्वारं येन वध्योपनीयते ॥७९॥
 अमार्गे रचितं द्वारमपद्वारं च मोरिका ।
 अथ हस्तिनखः कूटं पूर्वारोपरिकूटकम् ॥८०॥
 स्त्रियां द्वाः स्यात्कपाटं च^५ कवाटं च कुवाटकम् ।
 त्रिष्वेते चाररिपि ननाऽररमथ त्रिषु ॥८१॥
 स्यादर्गलं तु परिघः पुमान्स्यादथ सूचिका ।
 अलिपका चेदर्गलिका कूचिका कुञ्जिकापि च ॥८२॥
 पुंस्यड्कुशो निकुञ्जः स्याद्वारणी स्यात्स्त्रियामथ ।
 अर्गल्यादेरघिष्ठाने शृंखला वलगनी^६ स्त्रियौ ॥८३॥
 द्वारयन्त्रं तु तालं स्यादस्योदघाटनयन्त्रकम् ।
 प्रतिताल्यपि ताली^७ स्याद्बहुभेदान्यमून्यपि ॥८४॥

१ लिः^B २ प्रति^B ३ यास्तु^B ४ वर्ष^B ५ का^K ६ वलिनी^B ७ तालिः^B

आरोहणं स्यात्सोपानं पाषाणेष्ट्यादिनिर्मिते^१ ।
 काष्ठादिनिर्मिता सा स्यान्निःश्रेणिरधिरोहिणी ॥ ५५ ॥
 निः^२ श्रयण्यपि निःश्रेणी ऊहनी तु समूहिनी ।
 समूहनिर्बहुकरा शोधनी व्यवहारिका ॥ ५६ ॥
 संमार्जनी वर्द्धनी स्यात्सैवोक्ता तृणकूचिका ।
 पुंविमार्गः^३ सुहरिणी^४ सैवाद्वेन्दुसमालिपिका ॥ ५७ ॥
 क्लीबे सुहरण^५ तत्स्यात्सा समा काष्ठकीलकैः ।
 खचिता पभटी ज्ञेया यष्ट्या^६ द्व्याथ निघर्षणम् ॥ ५८ ॥
 संस्थानं चाश्वावकरः संकरः च्छिसके मुखम् ।
 स्यान्निःसरणमाघाटो मर्यादाप्यवहारकः ॥ ५९ ॥
 पत्तनादिपरिच्छेदे संनिवेशो निकर्षणम् ।
 प्रतिहारः प्रतीहारो वातमञ्चक इत्यपि ॥ ६० ॥
 इंद्रकोशस्तदुपरि दारु तिर्यक् स्थितं हि यत् ।
 उत्तरङ्गोथकाष्ठादिनिर्मिता शालभञ्जिका ॥ ६१ ॥
 पाञ्चालिका पुत्रिका स्यादथ^७ लेपमयी तु या ।
 संपादिता शिलिपवरैः सा स्यादञ्जलिकारिका ॥ ६२ ॥
 मार्गोऽध्वा निगमः पन्था विवधः पुंसि बीवधः ।
 अपि द्रयोः स्यात्पदवी सरणिः सरणी सृतिः ॥ ६३ ॥

१ ता^C २ श्रे^{KC} ३ ऊहि^K ४ मार्गः सु^K मार्गस्तु^B ५ सु^C ६ सू^C ष^{KC}
 ७ लेप्य^B

पदविः स्त्री पुंसि वाटः पथः पेंडः पुमानयम् ।
 वर्तन्येकपदी पद्या वर्तनिः पद्धतिः स्त्रियाम् ॥ ६४ ॥

अयनं^१ वर्तनं वर्तम् क्लीबे स्याच्छरणिर्द्वयोः ।
 अथाचारो वहो माथोऽपथं क्लीबेऽपथोऽपि वा ॥ ६५ ॥

व्यधो दुरधो विपथः कदध्वा कापथोऽस्त्रियः ।
 हस्त्यश्वरथपादातगमनोऽध्वा तु संकुलः ॥ ६६ ॥

द्विमार्गो^२ द्विपथं चारपथोऽथ त्रिपथे त्रिकम् ।
 चतुष्पथे चतुष्कं स्यात्संस्थानं बहुमार्गके ॥ ६७ ॥

चत्वरं^३ चाश्च शृङ्गाटं त्रिमार्ग्या यत्र संगमः ।
 प्रान्तरं दूरशून्योध्वाप्यथ वर्तमनि दुर्गमे ॥ ६७ ॥

कान्तारमस्त्रियां च स्याद्दुर्गमार्गाऽपि दुर्गमः ।
 संधिला तु सुरङ्गा स्याद्गृहमार्गो भुवोन्तरा ॥ ६८ ॥

घणटापथः संसरणं श्रीपथः स्यान्महापथः ।
 राजपर्यायमार्गार्थः स पुरस्योपनिष्करम् ॥ १०० ॥

उपनिष्क्रमणं पर्व मध्यमाङ्गुलिमध्यमम्^४ ।
 स्यादङ्गुलं तैर्द्वादशभिर्वितस्तस्तद्युगेन च ॥ १०१ ॥

हस्तो हस्तैश्चतुर्भिः स्याद्वनुर्दण्डश्च तैः पुनः ।
 द्विसहस्रमितैः क्रोशः क्रोशाभ्यां गोरुतं पुनः ॥ १०२ ॥

गव्यूतं^१ च स्त्रियां गव्या द्वयोर्गव्यूतिरित्यपि ।
 कल्पद्रौ केशवकृते भूमिस्कन्धे गुणाङ्गुते ।
 ३पूःप्रकागडो द्वितीयोऽयं साङ्गः^४प्रत्यक्षतां गतः ।

भूपर्यायस्पृशो मर्त्या मानवा मनुजा विशः ।
 मनुष्याः पृतना मर्ताḥ क्षितयो मानुषा अपि ॥ १ ॥
 ५अगडीरा जगतः पञ्चजनाश्वर्षणयः पुनः ।
 मन्त्रवो भूतलस्थाना द्विपदाशचेतना जनाः ॥ २ ॥
 मनूषि मनुषा जानपदा जनपदाः प्रजाः ।
 स्त्री भूम्न्ये^६धतवश्चैषां विशेषाः पुरुषा नराः ॥ ३ ॥
 नरः पुमांसः पुरुषा अस्त्रियां तु नपुंसकम् ।
 पुंसि क्लीबे पराडषगडषागडाः पागडः पुनः स्त्रियाम् ॥ ४ ॥
 तृतीयप्रकृतिश्वाथ नारी योषा च योषिता ।
 प्रतीपदर्शनी योषिद्वनिता महिलापि च ॥ ५ ॥
 रामाऽबला महेला स्त्री सीमन्तिन्यपि मेहली ।
 मेहला मेहिला चापि महिली^७ महिलापि च ॥ ६ ॥
 जेष्ठिज्जोषा महेली च यामिर्यामी च जादिमे ।
 स्त्रीपर्यायजनार्थो ना मगडयन्तश्च सुन्दरी ॥ ७ ॥

१ चाः^B २ पूः प्रकापडस्तृतीयोऽयं^{KC} ३ संपूर्तिमागतः

४ अपिण्ड^{KC} ५ दथव^B ६ महीली^B

रमणी कामिनी कान्ता कोपना मत्तकाशिनी ।
 अङ्गना ललना भीरुर्भामिनी युवतिश्वरी ॥८॥

नितम्बिनी च प्रमदा वामा तदनुवासिता ।
 वरारोहा सुंदराङ्गी रत्नभूतोत्तमा च सा ॥९॥

सुखोष्णशीता तु हिन्द्रीष्मयोर्वर्वर्णिनी ।
 स्वगुणेनोपमानेन मनोज्ञादिपदेन च ॥१०॥

विशेषिताङ्गकर्मा स्त्री यथा तरललोचना ।
 मत्तेभगमना चापि स्थान्मृगाद्यलसेक्षणा ॥११॥

वामाक्षी सुस्मितास्थ्याः स्वं मानलीलास्मितादयः^१ ।
 लीला विलासो विच्छिन्निर्विवोकः किलकिञ्चित्तम् ॥१२॥

मोट्टायितं कुट्टमितं ललितं विहृतं तथा ।
 विभ्रमश्चेत्यलंकाराः स्त्रीणां स्वाभाविका दश ॥१३॥

प्रागलभ्यौदार्यमाधुर्यशोभाधीरत्वकान्तयः ।
 दीसिश्वायलजाभावहावहेलास्त्रयोङ्गजाः ॥१४॥

सारङ्गदासास्याद्यात्यर्थं मधुरस्वरा ।
 श्रथ साध्वी सुशीला स्यादेकपली पतिव्रता ॥१५॥

सत्पथाथ कुलस्त्री स्थान्मालिका पालिका कुलात् ।
 सुकुला पतिंवरा तु खरुर्वर्या स्वयंवरा ॥१६॥

कन्या कुमारी कन्याका कन्यिका बालिका^१ च सा ।
 स्याद्गौरी चाप्यथ पुनर्नग्निकाऽनागतात्त्वा ॥१७॥
 कुमारी पुंप्रसङ्गोत्थरजा गुप्तरजस्वला ।
 राका नवफलार्था^२ साप्यचिरोढा वधूर्नवा ॥१८॥
 सार्वाक् प्रसूतिः श्यामा दिक्करी नवयौवना ।
 वयः संधिमती चाथ दृष्टपुण्या तु धेनुका ॥१९॥
 यद्यतुप्रथमस्नाने महाल्यं ध्रियतेस्त्ररम् ।
 स आनन्दपटस्तत्र मैथुनं नवरङ्गकम् ॥२०॥
 अथ यूनी तु युवती तरुणी तलुनीति च ।
 युवतिर्यैवनाद्या च कलावैत्यथ कामुकी ॥२१॥
 वृषस्यन्ती कामुकाथ प्रज्ञा प्राज्ञी च धीमती ।
 कात्यायन्यर्द्वृद्धा स्याद्विश्वस्ताविधवे समे ॥२२॥
 काषायवसना रणडा विशस्ता मुण्डमुण्डिता ।
 वृद्धा पलिक्कनी पलिता वशा वश्या च जर्जरा ॥२३॥
 स्यात्सधीची वयस्यालिः सखी च सहचारिणी ।
 सदाचारा कर्मकरा प्रेष्यान्तःपुरचारिणी ॥२४॥
 सैरन्ध्री परवेशमस्था स्ववशा शिल्पकारिका ।
 सरस्वती^३ च वलजा^४ रोचना हारिणी^५ति च ॥२५॥

^१ पि च^B ^२ र्यायया^B ^३ कलव^{CK} ^४ ज^B ^५ नो^B ^६ ह^B

स्यात्संदेशहरा दूती घटका वाक्यहारिणी ।

भिन्नूकी श्रमणा मुरडा विवृक्ता दुर्भगा च सा ॥२६॥

गतार्त्तवा निःकला^१ स्याद्विन्दुर्नश्यत्प्रसूतिका ।

श्रवीरा निःपतिसुता^२ स्यादशिश्वी शिशुं विना ॥२७॥

जीवतोका जीवसूः स्यात्कुमिलातु बहुप्रसूः ।

सप्तपुत्रप्रसूर्या स्त्री सैवोक्ता सुतवस्करा^३ ॥२८॥

स्यात्पत्नीमातृपर्याया वीरात्तद्गुणसंयुता ।

प्रजावती जातोका प्रजाता च प्रसूतिका ॥२९॥

संकेतं याति पत्यर्थाः सा तु प्रोक्ताभिसारिका ।

या संकेतयहं याता पतिं^५ तत्र न विन्दति ॥३०॥

सैक्ताद्रिका^६ विदेशस्थे पत्यौ प्रोषितभर्तृका ।

स्यात्प्रोष्यत्पतिका पत्यौ^७ विदेशगमनोत्सुके ॥३१॥

अन्योपभुक्तपतिका खणिडतेति निगद्यते ।

श्रश्लीलदृढ़पा सा या लावण्यविवर्जिता ॥३२॥

श्लाघ्यावयवसंस्थाना रूपसौन्दर्यवत्यपि ।

जीवत्पतिर्जीवपत्नी पतिवत्नी सभर्तृका ॥३३॥

पतित्यक्ता सुकुलजा सा स्यात्पतिवतीति च ।

कुलकूरणी तु कुलटा पांसुला घर्षिणीत्वरी^८ ॥३४॥

१ निष्कला^{KC} २ निष्पति^{KC} ३ सप्तवस्करी^K सप्तवस्तुरी^{KC} ४ पत्यर्थ^K ५ प्रियं^{BC}
६ सौक्ष्मोद्रिता^K सैवोद्रिता^B ७ स्यात्पत्यौविदेशगमनोत्सुकेप्रोष्यत्पतिश्रवसा^B ८ चरी^B

बन्धकी लाज्जिवी^१ खगडशीला मदननालिका ।
 धर्षणिर्वर्षणिश्चापि लाज्जिका चर्षणीति^२ च ॥३५॥
 चर्षणिर्वर्षणी रगडा पांशुलापि निगद्यते ।
 दुःश्वर्णी पुंश्चली बंधुरा^३ स्त्रैरिणयसतीत्यथ^४ ॥३६॥
 वारपण्यपणादीनामर्थेभ्यो योषिदर्थकाः ।
 कञ्जिनी लञ्जिका वेश्या बन्दी^५ शूला च भर्फरा ॥३७॥
 रूपाजीवा वारवाणिः कामलेखावगालिका ।
 कुद्राजिना कालकूची कुट्टकी^६ सम्भली समेष^७ ॥३८॥
 सनाली कुञ्जिका भोज्या चोटा कुहककारिका ।
 चेटी दासी कुम्भदासी नागरैः सत्कृतातु या ॥३९॥
 मलिष्ठा मलिना म्लाना भृतुपुष्पार्थतोवती^८ ।
 पर्यायाः पांशुलोदक्रयात्रेयविश्च रजस्वला ॥४०॥
 स्त्रीपर्यायेभ्यो धर्मिणी स्यात्सैवोक्ता व्युषिताप्यथ ।
 हीना पितृभ्यां क्लेशुरगडा रोषमूका खलुद्धिन्का^९ ॥४१॥
 बन्ध्या तु केशिनी शून्या मोघपुष्पा वृथार्त्तवा ।
 भोगडा^{१०} वृषत्करिः^{११} सा स्याल्लोकाचारं न या चरेत् ॥४२॥
 उच्चभाला मरुरगडा स्यात्पण्डरजः पुष्पमार्त्तवम् ।
 स्त्रीधर्मो ना रजोऽपि स्यादथ जाया कुटुम्बिनी ॥४३॥

१ ली^C २ व^{KC} ३ बन्धुदा^K बन्धुदा^B ४ पि^B ५ बन्दिकी^C बदी^B ६ नी^B श^{KB}
 ७ रती^{KC} ८ पूर्व^K सु^B ९ खु^{KB} ११ डा^B १२ टि^B

भार्या दाराः पुंसि भूमि स्यादेकत्वे स्त्रियामियम्^१ ।
 पत्नी पाणिगृहीती च पुरन्धिश्च पुरन्ध्यपि^२ ।
 अन्या पाणिगृहीता^३ स्यात् द्वितीया सहधर्मिणा ॥४४॥
 गृहिण्यापन्नसत्त्वा स्यादन्तर्वल्युदरिण्यपि ।
 अस्त्रियां दोहृदं क्लीबे दौहृदं लालसा स्त्रियाम् ॥४५॥
 श्रद्धालुर्दोहृदवती स्त्रियां गर्भाशयस्तु ना ।
 जरायुर्ना चास्त्रियां द्वे कललेल्वेऽपरामरे ॥४६॥
 स्त्रियां क्लीबे जरायुः स्यात्सान्तमेवाथ वै पुनः ।
 गर्भस्यैवाष्टमो मासो देवमासोप्यथ^४स्त्रियाम् ॥४७॥
 कुमारभूत्या सा बाल तन्त्रं गर्भिण्यवेक्षणम् ।
 क्लीबे विजननं गर्भो गरभोचूड^५ इत्यपि ॥४८॥
 प्रसवोऽपि प्रसूति स्त्री नग्निका कोटवीत्यपि ।
 धात्री स्यादुपमात्रर्था भर्तुः पत्न्यः परस्परम् ॥४९॥
 एकपत्न्यः सपत्न्यः स्युर्गणिकादेगणे तु षण् ।
 गाणिक्यं यौवतं पौस्नं स्त्रैणं गर्भिण्यमित्यपि ॥५०॥
 पूर्वोढा त्वधिविना स्यात् पश्चादूढाधिवेदिनी ।
 ज्येष्ठायामप्यनूढायामूढा या स्यात्कनीयसी ॥५१॥

१ म^{KC} २ ऋ्य^B ३ च...ला ४ या^B ५ चूण^K चूरच^B (भूय^R)

दिधीषुर्दिधिषुज्येष्ठा स्यादग्रेदिधिषुः पुनः ।
 पुंस्येतासां धवा एते दीर्घान्ताः स्युः पुनश्च षट् ॥५२॥
 धीपर्यायमतो प्रज्ञा प्राज्ञा प्राज्ञी ततः पुनः ।
 शूद्रस्य भार्या शूद्री स्याच्छूद्रा तजातिरङ्गना ॥५३॥
 आभीरी तु महाशूद्री जातिपुंयोगयोः समा ।
 आर्याणी स्वयमर्या स्यात् क्षत्रिया क्षत्रियाश्यपि ॥५४॥
 उपाध्यायाप्युपाध्यायी स्यादाचार्यापि च स्वतः ।
 आचार्याणी'तु पुंयोगे स्यादार्यी क्षत्रियीति च ॥५५॥
 उपाध्यायान्युपाध्यायी सशमश्रुर्नरमालिनी ।
 नरपालिनी सा च स्यान्नरनारीविलक्षणा ॥५६॥
 पोटा तु सैव पोढा॑ तु वोढा॑ कुहककारिका ।
 कानीनः स्यात्तु कन्याजे सुभगायाः सुते त्रिषु ॥५७॥
 सौभागिनेयः स्यात्पारस्त्रैण्यश्च परस्त्रियाः ।
 भार्योरू॒रन्यभार्यायां पुत्रस्योत्पत्तिकारिणि ॥५८॥
 भार्याजितः॑ काकरूकः स्त्रीजितः स्त्रीवशोऽपि च ।
 अथ धामिश्च॑ धामी च जामिश्चैव सहोदरा॑ ॥५९॥
 सोदरा भगिनी भग्नी स्वसा जामिश्च॒ सा पुनः ।
 ज्येष्ठा चाथ॑ कनिष्ठा स्यादम्बिका तत्तनूङ्गवे ॥६०॥

१ नी सिं० कौ (आचार्यादश्वं च) २ ठा^{BK} ३ ठा^K ४ रु^{BK} ५ दिकः^{KC}
 ६ रा^K ७ रा^{:BC} ८ रु^B ९ वा^K

जामेयो भागिनेयः स्यात्स्वस्त्रीयः कुतपोद्वयोः ।
 स कष्टभागिनेयो यः सपत्नीतनयः स्वसुः ॥६१॥

नसा पौत्रः पुत्रपुत्रपर्यायस्तस्य चात्मजः ।
 प्रतिनसा^१ प्रपौत्रः स्यात्षष्टस्तु स्यात्परंपरः ॥६२॥

पत्युः स्वसा ननन्दा स्यान्ननान्दा नन्दिनीति च ।
 प्रजावती भ्रातृजाया मातुलानी तु मातुली ॥६३॥

दम्पत्योभ्रातृवर्गस्य भार्यास्तुल्याः परस्परम् ।
 यातरश्चाथ दंपत्योः पितरौ श्वाशुरौ च तौ ॥६४॥

जरन्तकः शतानीकस्ते शवश्वौ मातरौ तयोः ।
 स्त्रीभ्राता देवरः शालः संयुक्तो वारकीति च^२ ॥६५॥

वार्गरोथ^३ कुली शवश्रूज्येष्ठा स्त्रीभगिनी च^४सा ।
 कनीयसी तु शाली स्यात्सैवोक्ता केलिकूचिका ॥६६॥

तद्वर्त्तरि तु शाल्यूढाः^५ शाल्यूढोऽपि सखाप्यथ^६ ।
 भर्तुर्भर्ता लघुर्देवा देवरो दिविरोयजे ॥६७॥

भावुकः शवशुरो^७ ज्येष्ठो जामाता जन्य इत्यपि ।
 पुत्र्यर्थेभ्यः पतिरथ दुहित्रथात्सुतार्थकः ॥६८॥

दौहित्रः समदूनंसा द्वितीयकुलधारकः ।
 षाणमातुरः स्यात्परमात् जातेऽपि स्यादथोत्तरे^८ ॥६९॥

^१ प्रणसापि^K ^२ वारकीलकः^B ^३ वागारो^B ^४ स्व^B ^५ भूठा^K ^६ थच ^७ आतृ-
 सुरः आतृवश्चुरभव ^८ इषोन्नेर^K ?

एवं द्वैमातुरेऽपि स्यादव्याप्यस्तु^१ पितुरग्ने ।
 तत्कनिष्ठे तु कर्कः स्यात्तौ तु स्यातां पितृव्यक्तौ ॥७०॥
 मातुभ्राता मातुलः स्यान्मामको मातृकेशः ।
 सकष्टमातुलो मातुः सपत्न्यास्तु सहोदरे ॥७१॥
 पितृष्वसुस्तुक्पर्यायः पैतृष्वस्येय इत्यपि ।
 मातृष्वसुः सुते मातृष्वस्येयो मातुलात्मजे ॥७२॥
 मातुलेयोऽथ सापत्नो वैमात्रेयो विमातृजः ।
 मातुः सपत्नीतनयेऽथासतीजे तु बन्धुलः ॥७३॥
 अथ बान्धकिनेयः स्याद्दिन्तुकी त्वसती^२ यदि ।
 विद्धप्रजननः स स्यायः स्वयं चण्डिलो भवेत् ॥७४॥
 दासीसुते तु दासीरदासेयौ कुलटात्मजे ।
 कौलटेरः कौलटेयः कौलटिनेय इत्यपि ॥७५॥
 काणीपुत्रस्तु काणेयो नाटेयस्तु नटीसुते ।
 द्वितीयस्य पितुर्योन्नं भुजवा परिणतो द्विजः ॥७६॥
 अवटेट^३ इति ख्यातो ज्येष्ठाजो ज्यैष्ठिनेयकः^४ ।
 मुञ्जकेशो गुडाकेश^५ उभौ वर्वरकेशिनि ॥७७॥
 खलतिः खल्लतिर्बभुर्लङ्घीर^६ श्चैन्द्रलुसिकः ।
 शिपिविष्टोपि^७ खल्वाटः खल्लकश्चन्द्रिकान्वितः ॥७८॥

^१ पि^B ^२ तु^B ^३ ठ^B ^४ ज्ये^B ^५ गुडाकायानिद्रायार्द्दश इति केचित् ^६ लं^B ^७ स्टस्तु^B

चरणो^१ द्विनो^२थ पुनश्चगिरुको^३प्यथ^४ संततिः ।
 ख्रियां सूनुः पुमान्पुत्र आत्मजस्तनयो^५पि च ॥ ७६ ॥
 आत्मनीनः सुतो^६पि स्यादुद्ध्रहो नन्दनो^७पि च ।
 दायादः पिण्डदश्च स्यादङ्गभूर्यस्तु पञ्चमः^८ ॥ ८० ॥
 परंपरः पल्ययनः^९ षष्ठस्त्वपि परंपरः ।
 पुत्रपौत्रान्पश्यति यः पुत्रपौत्रीण एष च^{१०} ॥ ८१ ॥
 परंपरीणो^{११}नुभवन्परानप्यवरानपि ॥ ८२ ॥
 बीजीतु सप्तमः पूर्वं पुमान्या^{१२}भिरथाप्यमी ।
 पुत्रादयः ख्रियामाहुर्द्दुहिताथ प्रजा^{१३}ख्रियाम् ॥ ८३ ॥
 क्लीबे बीजं स्यादपत्यं तोकं तुगपि चाख्रियाम् ।
 त्रिष्वालघ्वौरसौ रस्यौ धर्मपत्नीसमुद्धवे ॥ ८४ ॥
 मृते जारोद्धवो गोलः कुण्डो जारोद्धवो^{१४}मृते ।
 दत्तको दत्रिमः पुत्रः पौत्रिकेयो^{१५}भिसंधितः ॥ ८५ ॥
 समानोदर्यसोदर्यसगर्भ्यसहजाः^{१६} समाः ।
 सहोदरः सोदरो^{१७}पि तस्मिङ्ग्येष्टे तु पूर्वजः ॥ ८६ ॥
 ज्यायानप्यग्रजोऽयः स्यादग्रीयो^{१८}थ^{१९} जघन्यजः ।
 कनिष्ठश्च यविष्ठश्च कनीयाननुजो लघुः ॥ ८७ ॥

^१ चंगे^B ^२ रण्डस्तु च^B ^३ लो^K ^४ कः^B ^५ तः^{KC} ^६ वा^{KD} ^७ छामि ? रा
 न प्रजाः^K ^८ भर्म^{BC} ^९० अग्नियेपि रा

यौवनं न स्त्रियां कुबे तारुण्यं यौवनी स्त्रियाम् ।
 वृद्धत्वं स्थाविरं कुबे वार्षकं वृद्धसंयके ॥
 वलितः पलितोऽपि इस्यात्विष्वथो पलितं तु षण् ॥८॥
 पलितं^१ जरसा शौक्ल्यं केशादिषु वली^२ स्त्रियाम् ।
 त्वचोर्थादूर्मिंपर्यायास्त्वक्तरङ्गः पुमानयम् ॥८६॥
 अस्थनस्त्वकृ^३ स्नायुशैथिल्यमयोत्तानशयास्त्रिषु^४ ।
 पाकोऽर्भकः शिशुः शावः पृथुको डिम्भ इत्यपि ॥८०॥
 स्यात्पोतो हितपर्यायो गर्भोऽपि गरभः^५ पुनः ।
 बालो वटुर्माणवकः क्षीरकण्ठः स्तनंधयः ॥८१॥
 स्यादुत्तानशयश्चापि^६ दारकोप्यथ तद्दिदः ।
 जातमात्रो जातकः स्यादेकादशदिनावधि ॥८२॥
 ततः षणमासपर्यन्तं शिशुः संवत्सरावधि ।
 पृथुकोथा त्रिवर्षात्तु वटुरब्दाच्च सप्तमात् ॥८३॥
 सुकुमारो माणवकः, पौगण्डस्तु दशावधि ।
 कैशोर आपञ्चदशायुवा तु त्रिंशदब्दकः ॥८४॥
 आपञ्चाशदब्दं मध्यो वृद्धोऽशीत्यवधिस्ततः ।
 आसन्नास्तमयस्तत्र वर्षीयानुपधृपितः ॥८५॥

^१ वलितं^{BK} ^२ वलि^B ^३ अस्थन^{CB} ^४ या^{K CB} ^५ गमरः^B ^६ या^K

तरुणस्तु वयस्थः स्याद्युवोत्पन्नवया अथ ।
 प्रवयाः स्थविरो वृद्धो जीनो जीर्णो जरन्नपि ॥६६॥

भर्भरोऽपि च यामः स्याद्वर्षीयान्दशमीत्यपि ।
 पितामहाः पितुर्वश्या मातुर्मातामहाश्च ते ॥६७॥

सर्वेऽमी पितरः पूर्वे पूर्वजा अथ बान्धवाः ।
 सगोत्रः स्वजनो ज्ञातिः सगन्धो बन्धुरित्यपि ॥६८॥

सपिण्डश्चापि दायादः सनाभिः स्वेष्यथ स्त्रियाम् ।
 जातिता बन्धुता पुंसि ज्ञातिभावो नपुंसकम् ॥६९॥

ज्ञातेयं देहकर्ता तु तातो जनयिता पिता ।
 जन्यो^१ वप्रश्च सविता वसा जन्मार्थकारकः ॥१००॥

पितुः पर्यायशब्देभ्यः पित्रर्थः स्यात्पितामहः ।
 पितामहस्य च पिता प्रपितामह इत्यपि ॥१०१॥

मातुर्मातामहाद्येवं जननी तु प्रसूः शिफा^२ ।
 अस्वा जनित्र्यम्बिका स्यादक्षा मधुमती च सा ॥१०२॥

जनयित्र्यपि माताथ पितुर्माता पितामही ।
 मातुर्मातामहीत्याद्या उन्नेयास्ताः क्रमादथ ॥१०३॥

एकयोक्त्या प्रसू मातापितरौ^३ पितरौ च तौ ।
 स्यातां जनयितारौ तौ मातरपितरावपि ॥१०४॥

^१ सपिण्डः नपुंसकम्^B ^२ जपेच ^३ शिफा^B ^४ माँता^B

एकशेषाद्भ्रातरौ तौ भगिनीभ्रातरावुभौ ।
 पुत्रीपुत्रावुभौ पुत्रावथ भार्यापती च तौ ॥१०५॥
 दंपती जंपती जायापती अथ पुनश्च तौ ।
 शवशू च शवशुरौ शवशू त्रिष्वितो मातृशासितात् ॥१०६॥
 अमांसो दुर्बलः शातश्छातः क्षामः शितः कृशः ।
 क्षीणस्तनुश्च तलिनस्तुन्दी तुन्दोऽपि चण्डिलः ॥१०७॥
 मुन्दिलस्तुन्दिकश्चापि बृहत्कुक्षिश्च तुण्डिनः ।
 पिचण्डिलश्चोदरिलो बलवान्मांसलोऽसलः ॥१०८॥
 निदिग्धः^३ स्यादुपचितो नःकुद्रः कुद्रनासिकः ।
 अवटीटो वनाटश्चावभ्रटो नतनासिके ॥१०९॥
 खरणाः स्यात्खरणस उन्नसस्तूयनासिकः ।
 खुरणाः स्यात्खुरणसो गन्धोपादानवर्जिते ॥११०॥
 विग्रो विघश्च विनमः पीनसी गतना विखुः^४ ।
 विक्षिधो ध्राणदुर्गन्धिरथ काणस्तु काननः ॥१११॥
 श्राणः^५ स्यादेकपर्यायनेत्रार्थोप्यथ वकटक् ।
 टेरो वलीरो वलिरः केकरः केदरोऽपि च ॥११२॥
 पृष्ठिनः पृष्ठिश्चाल्पतनौ कुञ्जोन्युञ्जोप्यथो गडुः ।
 गडुलश्चाथ कुकरे कुणिः कूणिः^६ गतः पुनः ॥११३॥

^१ प्रबृश्वशुरौ शवशुरौ^S ^२ निर्दग्धः^{KC} ^३ विखु^B ^४ आणः^C ^५ कूणिः^B

बाहुकरणो दोर्गुः स्यात्खर्वो ह्रस्वश्च वामनः ।
 विखर्वः खट्टनः खर्वशाखो वधिर एडकः ॥११४॥
 कर्णपर्यायशून्यार्थः कल्लो वर्कर इत्यथ ।
 अन्धः स्यादेडमूकोऽपि द्वक्पर्यायविनार्थकः ॥११५॥
 विकलाङ्गस्तु पोगण्डः खोडखोरौ तु खञ्जके ।
 उर्ध्वज्ञश्चापि चोर्ध्वज्ञुरुर्ध्वजानुक इत्यपि ॥११६॥
 प्रज्ञस्तु प्रज्ञो विरलजानुः संयुतजानुकः ।
 संज्ञः संज्ञोप्यथोदग्रदन्ते दन्तुर इत्यपि ॥११७॥
 एडमूको नेडमूकः कलमूकोप्यवाक्श्रुतौ ।
 जडकारणो नेडमूको मृके स्यादथ काहलः ॥११८॥
 लोहलोस्फुटवाचि स्याजडे नामविवर्जितः ।
 मूर्खो मन्दोऽपि तुन्दस्य पर्यायपरिमार्जकः ॥११९॥
 अज्ञो जडो मातृमुखो यथाजातोऽपि बालिशः ।
 जालमो त्रिपर्णो देवानां पर्यायेभ्यः प्रियार्थकः ॥१२०॥
 अनद्वापुरुषो माषो जडकारणोऽप्यनेडकः ।
 शीतोलसो^१प्यनुषणः स्यादनेडो मातृशासितः ॥१२१॥
 नासान्तराशब्दवृत्तिर्गुरुकणो निद्वणो^२अपि च ।
 अथापि स्याप्रलभ्वारणो मुष्करः पुंसि मुण्डितः ॥१२२॥

^१ शीतोलस्यो^B ^२ चक्षणो^B

व्युप्तकेशस्त्रिष्वध स्याज्ञर्ता वरयिता वरः ।
 धर्मकीलो रतगुरुः प्राणनाथः पतिः पियः ॥१२३॥
 रमोभूश्च यामाता जामाता^१रमणो धवः ।
 कान्तः सुखोत्सवश्चापि हृदयेशोऽथ जारके ॥१२४॥
 पापार्थात्पतिपर्याय उपात्पत्यर्थ इत्यपि ।
 भ्रातृपर्यायपुत्रार्थो भ्रातृव्यः स्वरितोऽह्ययम् ॥१२५॥
 भ्रातृव्योऽपि शिलकुतमस्तस्य पुत्रः कुलद्विकः ।
 न द्वयोर्युगलं युग्मं द्वन्द्वं युगलमित्यपि ॥१२६॥
 जटुकः^२ कालकश्चापि पिप्लुश्च तिल इत्यपि ।
 क्षेत्रं रुलेवरं क्लीबे पिण्डोऽस्त्री विग्रहः पुमान् ॥१२७॥
 क्लीबे वपुः संहननं पुद्गलं वर्धम मृत्तिमत् ।
 पुरं षडङ्गं करणं सूत्रशाखं शितं कुलम्^३ ॥१२८॥
 व्याधिपर्यायस्थानार्थं स्त्रियां मृत्तिस्तनुस्तनूः ।
 पुरी पूरस्त्रियां पुंसि पञ्चरो घन इत्यपि ॥१२९॥
 अङ्गं क्लीबे तनुः सान्तं गात्रं पञ्चरमस्त्रियाम् ।
 स्कन्धश्च^४ संचरो न स्त्री शरीरं कायमस्त्रियाम् ॥१३०॥
 देहोऽस्त्री स्थानकं बेरं पुंस्यात्मा चाथ न द्वयोः
 गात्राङ्गे पुंस्यवयवः प्रतीकोपघनोऽपि च ॥१३१॥

१ तो^K २ जटुलः^B ३ कलम्^B ४ श्लोकार्धस्य^{CB} पुस्तकयोरभावः

उत्तमाङ्गं शिरः शीर्षं कं^१ शिरं मस्तकोऽस्त्रियाम् ।
 मूर्ढा पुंसि च मुगडोऽस्त्री^२ मस्तिकोऽपि कमव्ययम् ॥१३२॥

द्रयोर्मैलिः कपालं पण् केशपर्यायभूरपि ।
 शिरसोरुद्धुहभवपर्यायाश्चिकुराः कचाः ॥१३३॥

द्रयोर्वाला वेल्लिताग्राः केश^३कन्तारकुन्तलाः ।
 हस्तः पक्षः कलापश्च भार उच्य इत्यपि ॥१३४॥

केशपर्यायतश्चैते केशभूयस्त्ववाचकाः ।
 अलकोऽस्त्री कर्करालः खंखणश्चूर्णकुन्तलः^४ ॥१३५॥

भाले भ्रमरकोऽस्त्री स्थात् कुरुलो भ्रमरालकः ।
 धम्मिलः संयताः केशाः केशवेशो^५ कर्वर्यपि ॥१३६॥

कर्वर्यथ स्त्रियां वेणिवेणी च विशदे कचे ।
 शीर्षगयश्च शिरस्यश्च प्रलोभ्योऽपि त्रयस्त्रिषु ॥१३७॥

केशेषूपरि मालस्य^६ वर्त्म सीमन्तकः पुमान् ।
 चूडा केशी केशपाशी^७ शिखा पुंसि शिखगडकः ॥१३८॥

सबालानां काकपक्षः शिखगिडकशिखागडकौ ।
 सटा जटा सा वृतिनो लम्पास्ते ये परस्परम् ॥१३९॥

वक्त्रास्ये वदनं तुण्डमाननं लपनं पुनः ।
 वेरं घनोत्तरं स्नेहरसनं मुखमस्त्रियाम् ॥१४०॥

१ शीर^B २ स्ति KCB ३ कुआर^{KC} ४ लाः^K ५ वेषे^K ६ भालस्य^B भालाभ
 ७ शिखापुंसि पुस्तके नास्ति^K

दन्तपर्यायसद्वार्थमय स्याद्भालम् त्रयाम् ।

महाशंखश्च शंखश्च कपालोप्यस्त्रियमसी ॥१४१॥

स्त्री गोधिरलिकालीकललाटानि श्रुतिः श्रियाम् ।

पिञ्जूषश्रवणावस्त्री क्लीबे श्रोत्रं श्रवः पुनः ॥१४२॥

शब्दाधिष्ठानपर्यायो ध्वनिपर्यायतो ग्रहः ।

श्रोत्रं स्यादपि च क्लीबे श्रोतः श्रवसमित्यपि ॥१४३॥

पुंसि कर्णो महानादो वेष्टेस्य कर्णशष्कुली ।

तयोः प्रान्तस्तु धारा स्त्री तन्मूले^१ शिलकं च षण् ॥१४४॥

पालिः स्त्री कर्णलतिका शंखोऽस्त्री भ्रूश्रवोन्तरा ।

विलोचनं चक्षुरक्षि लोचनं नयनाम्बके ॥१४५॥

ज्योतिश्च देवदीपो ना रूपपर्यायतो ग्रहः ।

अस्त्रियामीक्षणं नेत्रं स्त्रियां दृष्टिश्च गौरपि ॥१४६॥

दृशी दृक् स्याददृशिरपि स्त्रियां क्लीबे च दर्शनम् ।

तारकासृत्यस्त्रियां तारा विस्त्रिन्यदण्णः कनीनिका ॥१४७॥

वामं सौम्यं तदितरसौरं स्यादथ वीक्षणम् ।

निशामनं निभालनं निध्यानमवलोकनम् ॥१४८॥

दर्शनं द्योतनं निर्वर्णनं चाधार्द्वीक्षणम् ।

उपाङ्गदर्शनं काक्षः कटाक्षोऽक्षि विकूणितम् ॥१४९॥

^१ शी^{KB} ^२ तदितरदसौम्यमय

नेत्रार्थादम्बुपर्यायं बाष्पास्वाव॑ श्रु रोदनम् ।
 नालो॒ तम त्रियामन्त्रगोरूधर्वं ये रोमपद्धती ॥१५०॥
 भ्रुवौ त्रियां चिल्लिका स्यादत्रियां कूर्चकूर्पके ।
 नेत्ररोमणि पद्मास्त्री निमेषनिमिषौ समौ ॥१५१॥
 मुद्रणेथोद्वाटने स्यादुन्मेषश्चोन्मिषश्च सः ।
 घाणा विकूणिका नस्या नासिका सिङ्गिनी॒ च सा ॥१५२॥
 गन्धनाडी॒ गन्धवहा गन्धज्ञा गन्धनालिका ।
 विकूणिका नभाः क्लीबे घाणं नो नक्त॑नकुटे ॥१५३॥
 नासा नक्ता नैसापि स्यात्तज्जे नासिक्यमित्यपि ।
 ओष्ठोऽधरश्च दन्तार्थाद्वस्त्रच्छ॑दनयोरपि ॥१५४॥
 पर्यायो वाचः पर्यायाद्वलपर्याय इत्यपि ।
 तयोः प्रान्ते सृक्षसृक्षिसृक्षाणि सृक्षणी॑ति च ॥१५५॥
 तयोरधेासिकं तस्मादधस्तु चिबुकं॒चिबुः ।
 सृक्षणस्तु परोगल्हस्तत्परः स्यात्कपोलकः ॥१५६॥
 हनुद्वयोर्हनू स्त्रीत्वे शमश्रु षण् व्यञ्जनं हिनुः ।
 कूर्चमस्त्री पुमान्धोट आस्यलोम च भासुरी ॥१५७॥
 दाढिका दंष्ट्रिका दाढा द्राढास्ताश्वर्वणार्थकाः॒ ।
 दन्ता वक्त्रखुरा जम्भा हालवो॑ रदना द्विजाः ॥१५८॥

१ वस्तु^B २ शिङ्गिनी^S सिङ्गणी^B ३ मालिगन्ध^B ४ नक्तकुटे^K ५ नक्ता^B
 ६ छ्ला^B ७ पुनः^B ८ चिबु^B ९ कः^B १० द्राढलयो^B

* लोतः वै.

दतो रदा भक्षमल्लः खरवोदंशका रथाः ।

पुंसि क्लीबे च दशनाशचत्वारस्तेषु मध्य^१गाः ॥१५६॥

राजदन्तौ श्रेणिकौ द्रावधश्चोपरितः स्थितौ ।

स्त्रियां क्लीबे च रसना रसाला रसना^२ रसा ॥१६०॥

शसिका पि च लोलार्था जिह्वाप्यमृतवर्णिणी ।

रसमाता च काकु^३स्त्री तालु क्लीबे च काकुदम् ॥१६१॥

अथपि वक्त्रदलं चाथ घणिटका गलशुगिडका ।

सुधास्ववा लस्मिका स्यादन्याधो मूलजिह्विका ॥१६२॥

प्रत्युपाभ्यां जिह्विका^४स्याच्छ्वरोधिरपि कन्धरा ।

ग्रीवापि धमनिः सा तु त्रिरेखालंकृता यदि ॥१६३॥

कम्बुपर्याय^५ग्रीवार्था स्त्रियां घाटा कुकाटिका ।

अवटुश्चावटोपि स्यादस्त्रियां^६ च कृकः पुमान् ॥१६४॥

वीतनौ कृकपाश्वर्वस्थौ धमनी^७ ग्रीवयोः पुरः ।

नीलः पुमांस्तयोः पश्चात् स्त्रियां मन्या कदस्मिका ॥१६५॥

अस्त्री निगरणः कणठो गलः स्यादथ तन्मणिः ।

अस्त्रियां काकलं चाथ क्लीबे भुजशिरः पुमान् ॥१६६॥

४^१ स्कन्धोंसोस्त्री पुमान्स्कन्धो बाहूर्थाच्छ्वरं तयोः ।

संधीउरोंसगे स्यातां जत्रुणी तदधः स्त्रियाम् ॥१६७॥

^१ माः^B ^२ रशना^B ^३ वर्षर्णी^B ^४ काकुस्त्री^B ^५ र्था^{KC} ^६ ग्रीवार्था कम्बुपर्यायात्^B

^७ नाटकः^B ^८ धमनी^B ^९ पुनः^B ^{१०} स्कन्धो^B

* K स्कन्धोंसि K

कक्षा क्लीबे वाहुमूलं तदधः पार्श्वमस्त्रियाम् ।
 विलग्नं मध्यमं मध्यमवलग्नं च न स्त्रियाम् ॥१६८॥

दोरस्त्रियां स्त्रियां दोषा भुजापि स्याद्भुजः पुमान् ।
 प्रवेष्टो नाकुलिर्वाहुर्वाहा^१ वाहू स्त्रियां पुमान् ॥१६९॥

कपेणिः कपणिः पुंसि कफणी कफणिः स्त्रियौ ।
 कफोणिश्च कफारणिश्च द्वावेतौ पुंस्यपि स्त्रियाम् ॥१७०॥

कूर्परं तदधः पुंसि प्रगणडस्तदधः पुमान् ।
 मणिवन्धो मणिश्चाक्षी तदधस्तु प्रकोष्ठकः ॥१७१॥

मणिवन्धाक्षाक्षीकनिष्ठ^२ करस्य करभो वहिः ।
 पञ्चशाखः शयः पाणिः करो हस्तः शलः करिः ॥१७२॥

अङ्गुलिः करशाखा स्यादङ्गुलीयाङ्गुलीत्यपि ।
 अङ्गुरिः करवीरो नाप्यङ्गुष्ठोङ्गुल इत्यपि ॥१७३॥

प्रदेशिनी तर्जनी स्यान्मध्या ज्येष्ठा च मध्यमा ।
 आनामिका स्यात्सावित्री कनिष्ठातु कनीनिका ॥१७४॥

तन्मध्यसंधिर्यान्थः स्त्री क्लोबे पर्व परुः पुनः ।
 यदङ्गुष्ठाङ्गुलीमध्ये तत्स्यात्तिक्षप्रं पुनस्ततः ॥१७५॥

तले धनादिसूचिन्यो रेखाः पर्यायगोचराः ।
 करस्याधः प्रपाणिर्ना तस्याधस्तु तलं च षण् ॥१७६॥

^१ वाहु^B ^२ योच^B ^३ दङ्गुलित्याङ्गुलित्यपि^B ^४ ज्ञप्र

स्यात्पाण्यज्ञुलिपर्यायजार्थः कामाङ्कुशोऽपि च ।
 महागजः कररुहः करकण्टपुनर्नन्वौ ॥१७७॥
 कराघ्रजः करशूकोनखोऽस्त्री नखरम्बिषु ।
 संविगिडताङ्गुलिः पाणिमुष्टिर्ना मुचुटिः म्लियाम् ॥१७८॥
 काहिन्नां मुस्तुसंग्राहौ खटकस्त्वर्धमुष्टिकः ।
 प्रसृतिः कुञ्जिते पाणौ चुलकाः कुञ्जिते पुमान् ॥१७९॥
 अथ सिंहतलः स स्यात्तत्र हस्तेऽर्धमुष्टिते ।
 पुंस्यञ्जलिस्तुः प्रसृती युतेऽग्नुष्टे तते पुनः ॥१८०॥
 प्रदेशिन्या प्रदेशोपि प्रादेशश्च नराविमौ ।
 मध्यमावितते तालः सपादैकादशाङ्गुलः ॥१८१॥
 अनामयापि गोकर्णः सपादद्वादशाङ्गुलः ।
 कनिष्ठया ततेऽग्नुष्टे वितस्तिर्द्वादशाङ्गुलः ॥१८२॥
 पुंसि म्लियां किष्कुरपि वितस्तिश्च पुनः म्लियाम् ।
 तर्जन्यनामिके शिलष्टे मध्यमा पृष्ठगा तयोः ॥१८३॥
 करिहस्तोऽथ कटिका छोटिर्ना द्वे इमे समे ।
 तर्जन्यग्नुष्टयोगात्ये शब्दे स्यातामथो पुनः ॥१८४॥
 विस्त्रिताङ्गुलिके हस्ते चपेटः स्यादपि द्वयोः ।
 प्रतलश्च प्रहस्तश्च तालिका ताल इत्यपि ॥१८५॥

१ मुष्टिक^B २ चुलुका^B ३ प्रसृति ४ स्त्रंकुरटिका^{KB}

हस्ते स्यान्मुष्टिते^१ रत्निर्दयोरथ कनिष्ठया ।
 रहिते स्यादरत्निस्तु^२ ननाव्यामस्तु पुंस्यम् ॥१८६॥

वियामो हस्तचापार्थो हस्तबाह्वोर्यदन्तरम् ।
 तिर्यक् स्यादथ पुरुषप्रमाणे पौरुषं त्रिषु ॥१८७॥

तलाव्यावत्परीमाणे दग्धद्वयसरूपकौ ।
 जलादीनां जानु जड्घा कणठादौ तद्वति त्रिषु ॥१८८॥

घटप्रस्थादिमाने तु मात्रं स्या तद्वति त्रिषु^३ ।
 अष्टौ तु मुष्क्यः कुञ्चिर्न द्वयोः किं^४ विरित्यपि ॥१८९॥

द्विगुणं पुष्कलं चैतद्विगुणं पूर्णं पात्रकम् ।
 द्रवद्रव्यस्य प्रस्त्रितिश्चुलुकं षण् चुलुः पुमान् ॥१९०॥

उरोहृष्टदयक्रोडे न ना स्कन्धो भुजान्तरम् ।
 गुणाधिष्ठानमसहमपि मर्मवरं त्रसम् ॥१९१॥

क्लीबे वत्सं च वक्षश्च स्तनाधो जठरोपरि ।
 क्लीबे पृष्ठं च पृष्ठिं श्च पृष्ठी च द्वे इमे स्त्रियौ ॥१९२॥

वक्षः पर्यायस्त्रहरुङ्गजार्थौ कूचौ कुचावपि ।
 धरणौ तावुरसिजावुरोजावपि च स्तनौ ॥१९३॥

पयोधरौ पयोध्रौ च मेचकं पिप्पलं च षण् ।
 स्तनार्थाच्च मुखं वृन्तं क्लीबे स्तनशिखा स्त्रियाम् ॥१९४॥

^१ रत्नि^B ^२ तनोव्याम^B ^३ not in KCS ^४ किंचि^B ^५ मा^B ^६ षिरचपृष्ठी^B

नरि वा चूचुकं^१ चाशो तु निदस्तु नदा पिचण्डकः ।

स्त्रियां कुची द्रयोः कुचिः पिचिण्डो^२ जटरोऽस्त्रियाम् ॥१६५॥

उदरं चापि तु नदश्च^३ मलुकश्च पुमानयम् ।

त्रिषु लोमलताधारः कुची उदगपाशवंगे ॥१६६॥

नाभिर्द्वयोः स्त्रियां नाभो^४ तु न्तोदिदीर्घिदिः पुमान् ॥

दरोऽपि स्याच्छ्रामूलं देहवृन्तार्थमित्यपि ॥१६७॥

अपि स्यादुदरावर्त्त स्यादथो नाभिकूपिका ।

गर्भंडो नाभिगुडको नाभिस्थानान्तरागतः ॥१६८॥

जन्तोगमाशयः पुंसि पुंसि क्लीबेऽपि मध्यमम् ।

क्लीबे वलग्नं चाश स्यात्पृष्ठयन्थो^५ गुडः पुमान् ॥१६९॥

स्यात्कटिप्रान्तपर्यायः पृष्ठवंशाधरे त्रिकम् ॥

नाभेरधो मूत्रपुटं वस्तिर्मत्राशयः पुमान् ॥२००॥

वातपर्यायशीषर्थः स च पक्षाशयोन्तरा ।

गर्भस्थानं तु तत्त्वीणामथ काञ्चीपदं तु षण् ॥२०१॥

कलत्रं च कटीरोऽस्त्री फलको ना कटिः स्त्रियाम् ।

ककुद्मतो द्रयोः श्रोणिः^६ स्त्रियौ श्रोणिकटी कटः ॥२०२॥

अधो नितम्बः स्त्रीकट्याः पुमान्स च कटीरकः ।

तदग्राधः पुनः क्लीबे जघनं चाश कूपकौ ॥२०३॥

^१ चूचकं^K

^२ पिचण्डो^B

^३ तु नदं च^{KB}

^४ तु तोदिदीर्घिजिडिः^B

^५ गडः^K

^६ स्त्रियां श्रोणी^B

नापणककुन्दरे^१ फुल्ललिङ्गे ते चरतावुके ।

कुंकूरेष्यथ भगो द्रयोर्यानिश्च योन्यपि ॥२०४॥

अधस्तादव्ययं चापि क्लीबे रतगृहार्थकम् ।

कलत्रं स्मरपर्यायगृहं गुह्यं वराङ्गकम् ॥२०५॥

अस्त्रियां जन्मसंसारपुष्पापत्यर्थतः पथः ।

स्मरकूपोधरः संघिरवाच्यविषयर्थकः ॥२०६॥

अधोऽव्ययं च कुहरं द्रयोः^२ स्त्रीप्रकृतिर्वृलिः ।

च्युतिर्वृरिः स्यादथ च तनीयस्तत्र मध्यगः ॥२०७॥

स्यादड्कुशो मणिाथ लिङ्गं लाङ्गलमस्त्रयाम् ।

शेवशेपौ ध्वजोपस्थौ भगमेद्वै च मेहनः ॥२०८॥

पुंसि लोलः स्मरस्तम्भः कन्दर्पः शड्कुरित्यपि ।

स्त्रियां कामलता क्लीबे शेफः^३ शेपश्च न स्त्रियाम् ॥२०९॥

शिशनः क्लीबे व्यञ्जनं स्यान्नरपर्यायलक्ष्म च ।

अजः^४ प्रजननं गुह्यं मोहनं पुंस्युपस्थकः ॥२१०॥

अथागडकोशः कोशागडः पेलः^५ कोशक इत्यपि ।

अगडोऽस्त्री वृषणो^६ मुष्कस्तदधः सीवनी^७ स्त्रियाम् ॥२११॥

सार्वासूत्रं^८ पुनः क्लीबे भगः पुंसि पुरीषणः ।

उच्चारः षण्ठो मर्म पायुः पुंसि^९ च्युतिः स्त्रियाम् ॥२१२॥

^१ फुल्ल^{BK} ^२ धर्तः पुमान्^{KCB} धर्तःपदः Eendation by ^R. ^३ स्त्रीप्रकृतिः^B
^४ शेवःशेफः^B ^५ अदः^{BK} ^६ पेला ^७ वृषणिमुर्मु^B ^८ सीवनी^B ^९ सार्वासूत्रं^{BK}

^{१०} च्युती^{BK}

शकुद्वारं गुदोऽस्त्री स्फक् न स्त्रियामासनं च षण् ।
 अपानं ना कटिप्रोथः स्त्रियामपि चुलिश्चयुतिः ॥२१३॥
 ऊर्वोः संधिर्वक्षणः^१ स्यान्मध्यं वक्षणमुष्कयोः ।
 विटपं^२ च महावीर्यस्त्रियामूरुस्तु^३ सक्रिय षण् ॥२१४॥
 अस्त्र्यष्ठीवत्तस्य पर्व वारकीलोथ तस्य तु ।
 पश्चाद्भागे मन्दिरः^४ स्यात्प्रत्यग्रं^५ तदधः पुनः ॥२१५॥
 कपोली तदधो भागे जडघा प्रत्यग्रयोः पुरः ।
 जडघापिण्डी पिचण्डी च जाग्रनी कुलफगुलफकौ ॥२१६॥
 द्रयोरधस्ताद्वयुटयोः पाषणी पाष्णिरपि स्त्रियाम् ।
 द्रयोर्घुटो घुणिटकोथ पदोऽस्त्री चरणोऽपि पात् ॥२१७॥
 पुमान्पादोऽडिघरडिघः^६ पत्रकमणो विक्रमः क्रमः ।
 तन्मूलं गाहिरं क्लीबे पादाग्रं प्रपदं च षण् ॥२१८॥
 अथ तत्रापि च चिप्रमहुष्ठाहुलिमध्यतः ।
 कूर्चमस्त्री तदुपरि स्कन्धोऽहिशिर इत्यपि ॥२१९॥
 तलं तु तलहृदयं मध्यं पादतलस्य यत् ।
 पादन्यासः पदं क्लीबे क्रमः^७ क्रमणमित्यपि ॥२२०॥
 रसास्त्रग्मांसमेदोऽस्थिमजाशुक्राणि धातवः ।
 सप्तैतेषां क्रमाद्योनी रसादिभ्योप्यथ च्छविः ॥२२१॥

१ वक्षणं^B २ विटपं^B ३ शच ४ मन्दिरः^K ५ त्रप्त्यग्रं^{BKS} त्रप्त्यग्रं^C ६ स्यात्^B
 ७ क्ल^S क्ला^K

रसिका स्वेदमाता स्यात् षड् सात्रेष्यसूग्धरा ।

स्यात्त्वचा हारतेजो^१ त्याप्यस्वमाता वपुः स्ववः ॥२२२॥

पुंसि क्लीबे च चर्माम्भो रसो नर्यथ शोणितम् ।

आसुरं प्राणदं रक्तमाणेयं^२ मांसकार्यपि ॥२२३॥

स्यादस्त्रं रुधिरं शोणं वर्मजं लोहलोहिते ।

कीलालं क्ततजं विस्त्रमस्त्रक् चर्मसमुद्धवम् ॥२२४॥

तेजस्त्वक् क्ततजन्मार्थं काशयपं^३ मांसजो रसः ।

मांससारोप्यथो मांसं पिशितं क्रब्यमामिषम् ॥२२५॥

पललं^४ जंगलं कीरं^५ लेपनं मारदं पलम् ।

अस्त्रपर्यायजन्मार्थं तरसं जाङ्गलं घसम् ॥२२६॥

वासिष्ठं रक्ततेजोजं कीनं^६ मेदस्त्रुदित्यथ ।

षृङ्का तु^७ तल्लता पेशी हृदयं^८ सुरसं च हृत् ॥२२७॥

वुक्कस्त्रिषु यकृत् क्लोम ताड्यं^९ कुपुषमित्यपि ।

^{१०} वल्लद्रूरं त्रिषु^{११} षगमुष्कमांसं सरसमुत्तमम् ॥२२८॥

गौतमं मांसतेजोजं हृन्मेदः स्त्री वसा वपा ।

मांसपर्यायतः स्नेहपर्यायमथगोदकम् ॥२२९॥

अस्त्रीशिरोर्थतः स्नेहो^{१२} मस्तिष्को मस्तुलुङ्कः ।

मेदोजमस्थि कुल्यं स्याद्वारद्वाजं च देहतः ॥२३०॥

१ था^B २ प्राण^C ३ क^B ४ जङ्गलं^{SB} ५ किलं^B ६ किलं^B ७ तकृता^B
८ सरसं^K ९ ताड्यं कु^B १० वल्लुरं^B ११ षगमुष्क^S १२ मस्तिष्को^{BK}

अष्टीलं धारकं मांसपित्तं शबदयितं पुनः ।

कर्करो न पुमान्मज्जाऽप्यस्थिसारः षणस्थिजम् ॥२३१॥

वाजं तेजः स्त्रियां शुक्रवर्धिनी कौशिकीत्यपि ।

शुक्रमानन्दजं पुंस्त्वं तेजोवीर्यं च पौरुषम् ॥२३२॥

स्याद्वीजमिन्द्रियं रेतो रोहणं किट्ठिर्जितम् ।

पुमानन्नविकारः स्यादपि मज्जारसोरसः ॥२३३॥

शिरसोऽस्थि करोडिः स्त्री कपालः कर्परोऽस्त्रियाम् ।

पृष्ठास्थनि॑ कसेरु स्यात्स्त्रियां क्लीबे॒ ३ सुखं वणः ॥२३४॥

४ खट्टवाङ्गोपि कसेरुना॑ पर्शू॒ परशुवक्यः ।

५ अस्थ्यादौ विषमो देशः स्थयुटं व्रुषि स्मृतम् ॥२३५॥

पुनरप्यथ पाश्वास्थि स्यात् स्त्रियां पाश्विका पुनः ।

कङ्गालस्त्वस्त्रिया॒ नस्थिपञ्चरोऽपि द्र्योरथ ॥२३६॥

जीवितज्ञा धरा मन्या तन्तुकी धरणी च सा ।

स्याच्छिरा धमनिर्नाडी नाडिः षण् संधिबन्धनम् ॥२३७॥

महास्नायुः कण्डरा स्त्री तिस्रस्तासूत्तमा इमाः ।

इडा वामे तनोर्मध्ये सुषुम्ना पिङ्गला परे ॥२३८॥

इत्यादिकाः शिराभेदा विज्ञेया योगशास्त्रतः ।

त्वक्त्वचाऽस्त्रग्धरा कृत्तिश्छादिनीरोमभूरपि ॥२३९॥

१ स्त्रि^{KS} २ कसेरु^B ३ सुखं वणः ४ खट्टवाङ्गो^K ५ परशुःपर्शू^B ६ अस्थ्या^S

बलीबेऽजिनं देहवर्म चर्म पुंसि महापटः ।

रक्ताधारोप्यथमलः किटटेऽस्त्यथ तनूरुहम् ॥२४०॥

रोम लोमाङ्गजं त्वग्जं त्वचः पर्यायतो मलः ।

वालपुत्रः परित्राणमन्तरा नासिकोष्ठयोः ॥२४१॥

यत्तन्मुख्यं कर्णमूलात्कर्णमूलावधिस्थितम् ।

नरचिह्नं द्रव्योः श्मश्रु शुणठं कक्षाश्रितं च यत् ॥२४२॥

द्रूषीका द्रूषिका नेत्रभवे नेत्रोङ्गवे तु पण् ।

कुलुकं पुष्पिकापि स्यात्पिञ्जजृषः कर्णयोः^४ पुमान् ॥२४३॥

सिंहाणमस्त्री नासोत्थे तत्र स्वेदनरेचने ।

कुरुणडवृद्धाः^५ सृणिका सृणीका न भिजे^६ कुणः ॥२४४॥

लिङ्गजे पुष्पिकाथ स्यान्मुखार्थादासवार्थका ।

सृणिका स्यन्दिनी लाला सृणीका^७ कालकूचिका ॥२४५॥

घर्मस्तु स्वेदप्रस्वेदौ त्वकूपर्यायजलार्थकम् ।

मृत्रं देहासवः पुंसि व्रस्तिपर्यायतो मलः । २४६॥

प्रस्वावः प्रस्ववोऽपि स्याद्विडविष्टे च त्रियामुभे ।

शक्रतुं क्लीबे मलोप्यस्त्री पुंस्युच्चारोप्यवस्करः ॥२४७॥

क्लीबे गृथं पुनर्वर्चः पुरीषं शमलो^८ त्रियाम् ।

पर्दनं गुदजे शब्दे तत्र कुस्मित^९ मित्यपि ॥ २४८ ॥

१ दुषिका^{BC} २ कुलंक^C ३ पिष्पिका^A ४ कर्णजे^{SK} ५ वृद्धी^B ६ कुणा^B

० कुल^B ८ शलको^B ९ कुस्मित^C कुस्मित^B

पुंस्याकल्पे वेषवेशावपि भूषणमस्त्रियाम् ।

स्थान्नेपथ्यमपि क्लीबे प्रतिकर्म प्रसाधनम् ॥२४६॥

अस्त्री किरीटं मुकुटमुष्णीषमवतंसकम् ।

कोटीरमपि कौटीरस्तथैव शेखरोऽपि च ॥२५०॥

आपीडः पुंसि मौलिः स्याद्वेष्टनं पणतः पुनः ।

मणौ तत्रैव खचिते पुंसि चूडार्थतो मणिः ॥२५१॥

अपि क्लीबे शिरोरक्षं तरलो हारमध्यगः ।

मूर्धि माल्यं तु पण् दाम शीर्षकं^१ शिसः स्वजि ॥२५२॥

स्त्रक् स्त्रियां मालिका माला गर्भकः केशमध्यगम्^२ ।

प्रभ्रष्टकं शिखालम्बि पुरोन्यस्तं ललाम तत् ॥२५३॥

तिर्यग्वक्षसि वैकक्षं प्रालम्बमृजु तत्समम् ।

अन्थनं ग्रन्थनं पुंसि प्रारम्भो रचना स्त्रियाम् ॥२५४॥

परिपूर्णत्वमाभेगः कर्णपूरस्तु न स्त्रियाम् ।

स्त्रियां पत्राल्लताभङ्गिः पाशयापि स्याल्लाटिका ॥२५५॥

पारिपाश्या पारितश्या कर्णिका कर्णभूषणम् ।

कर्णादर्शः कर्णवेष्टाटङ्गः पुंसि कुण्डलम् ॥२५६॥

अस्त्रियां नाडपत्रं स्त्री कर्णान्दुः कर्णवालिका ।

उत्क्षसिका च कर्णान्दूरथ कण्ठविभूषणम् ॥२५७॥

^१ शीर्षण्य ^२ गः

कीवे ग्रैवेयकं चापि लम्बमाना^१ललन्तिका ।
 प्रालम्बिका कृता हेम्भोरः सूत्रिका^२ तु मौक्तिकैः ॥२५८ ॥
 कलापः पुंसि मुक्तार्थद्विरारः प्रालम्ब इत्यपि ।
 स्थावती स्वगता यष्टिः सूत्रं प्रतिसरस्त्रिषु ॥२५९॥
 देवच्छब्दः शतं साप्रमिन्दच्छब्दः सहस्रकम् ।
 तदर्धं विजयच्छब्दं हारस्त्वष्टोत्तरं शतम् ॥२६०॥
 अर्द्धं^३ रश्मिकलापोस्य दशभिश्चार्द्धमाणवः ।
 द्विद्वादशोर्द्धगुच्छः स्यात्पञ्चहारफलं लता ॥२६१॥
 अर्द्धहारथतुः पष्टिर्गुच्छमाणवमन्दिराः ।
 अपि गोस्तनगोपुच्छावर्द्धमर्द्धं यथोत्तरम् ॥२६२॥
 इति हारा यष्टिभेदरेकावल्येकयष्टिका ।
 कणिठकाण्यथ नक्षत्रमाला तत्संख्यमौक्तिकैः ॥२६३॥
 कीवेऽङ्गदं तु केषूरं वाहुपर्यायभूषणम् ।
 आवापकः पारिहार्यः कटको वलयोऽस्त्रियाम् ॥२६४॥
 कड्डणं न चियां तद्वदंगुलीयकमूर्मिका ।
 साक्षराङ् गुलिमुद्रा स्यात्^५करारोहः पुमानथ ॥२६५॥
 कीवे सारसनं काञ्ची सैव स्यात्कटिमेखला ।
 संसस्तकी^६ च रसना^७कटिपर्यायनाटिका ॥२६६॥

^१ ललम्बिका^B ^२ अद्वरश्मि^B ^३ गुच्छा^K ^४ करो^B ^५ सांसप्रका^B ^६ कोटि^{B,C}

स्त्री मेघला च^१ रसना काजिचः कच्या च कक्षया ।
 पुंसकृत्यां शृङ्खलं तु स्यात्त्रिषु पादाङ्गुलस्य घण् ॥२६७॥
 स्यात्पादकटकं^२ चाक्षीं तुलाकोटिरपि द्रयोः ।
 मञ्जरीरोऽस्त्री नृपुरोऽपि तुलावोष्ट्रयपि च स्त्रियाम् ॥२६८॥
 हंसकश्चाथ घर्घर्या कङ्कणी कुड्डघश्चयपि ।
 पादशीली^३ प्रतिसरा किद्विषी कुड्डघश्चयटका ॥२६९॥
 पादतः^४ कीलिका नाली^५ मानिका नाड्डलीयकम् ।
 अडिनी सिञ्जनी तुल्ये^६ वृश्चिकयपि वृश्चिका ॥२७०॥
 पटः सिंचय आच्छादनीवाः पुसि न स्त्रियाम् ।
 चेलमाच्छादनं वासो वसनं चापि न स्त्रियाम् ॥२७१॥
 तद्वल्कलतुण्णुमिफलरोमार्थसंभवम् ।
 कुमाभङ्गाशणादित्वक्तुसंजातं वाल्कमित्यपि ॥२७२॥
 कर्पासाकार्दितूलोत्थं फालं स्याद्वादरे पुनः ।
 आर्कं तोलं च रीमं तु स्याच्छेषौडादिरोमजम् ॥२७३॥
 तदौर्णमय कौशेयं जीविनिर्जीविकोशजम् ।
 विविधं चापि तत्सूत्रं पटट^७ हीरं च कोमलम् ॥२७४॥
 श्रथैतेषां प्रभेदाः स्युस्तत्र वल्कलजान्यपि ।
 कौमारग्यस्त्री पवित्राणि शाणान्यावपनानि तु ॥२७५॥

^१ रस^{BC} ^२ वास्त्री^{KC} ^३ शाली^B ^४ कीलिका^C ^५ मानिका^B ^६ पदहीर^B

* Indication of author's residence in North Behar तिर्हुत ?

शारणी गोणी ख्रियां तासां विकृतिः पुंसि कार्गलः ।
 कागलोप्यक्षराधारः पुस्तकप्रकृतिः पुनः ॥२७६॥
 अक्षरात्कोशपर्यायस्तद्द्वज्जूर्जस्य वल्कले ।
 ताडपत्रे तत्र पत्रं न ना भज्ञोदभवान्यपि ॥२७७॥
 कार्पासं सर्वकार्यार्थं वादरं तदथ ख्रियाम् ।
 ऊर्णा मेषादिलोम्निस्यात्कीवे और्ण तदुद्धवे ॥२७८॥
 आविको^१ रभ्रकौचैव पुमानूर्णायुरित्यपि ।
 आयह्लको रह्लकः स्याद्द्रयोः कम्बल इत्यपि ॥२७९॥
 मरुद्वायां शुम्बा स्यालुम्बाः पञ्चनदोद्धवा ।
 पुंसि पर्वतसंजातपर्यायो रत्नकम्बलः ॥२८०॥
 काशमीरी तु महोर्णा स्यात् श्रावारीत्यपि पासरी ।
 यैचिका भोट इत्याद्यास्तत्तद्विषयनामकाः ॥२८१॥
 म्लेच्छदेशोद्धवाः केपि पस्त्कालोद्धवा अपि ।
 अनेके राजभोग्यास्ते त्रिषु सर्वे यथार्थतः ॥२८२॥
 अथ साधारणं^२ मापं क्तोमं स्यात्प्रावृतं त्रिषु ।
 दुकूलं च दुगूलं स्यात्कौशेयं कुमिकोशजम् ॥२८३॥
 राङ्गुवं मृगरोमोत्थं ख्रियां भूम्नि दशा अपि ।
 वस्त्रान्ते च ख्रियां वर्त्तिर्वस्तिश्चापि च पल्लवः ॥२८४॥

^१ अपिकौकंख^B अपिकौकंष^{KC} आविकौरभकौ चैव^S ^२ मरु^{KC} ^३ ह्लम्बा^B ^४ त्यति^{KC}
 ५ पञ्चिका BKS ६ मापं^{BKS}

वस्त्रव्यस्यः पुमानस्त्री प्रार्थ्यश्वज्ज्वल इत्यपि ।
 अष्टहस्तपरिमाणं परिधानक्षमं महत् ॥२८५॥
 सदशं क्षालितं शिष्टैस्त द्वौत्रं पोत्रमप्यगु ।
 स्नानेङ्गे^१प्रोञ्छने पोत्रमंगोङ्गेंगोङ्गनं च षण् ॥२८६॥
 तत्स्यादुद्भुतमनीयं यद्वौतयोर्वस्त्रयोर्युगम् ।
 नवं वासोऽनाहतं स्यादहतं तन्त्रकं पुनः ॥२८७॥
 निःप्रवणं^२ निःप्रवाणिस्तद्वस्तु सकलं त्रिषु ।
 पटच्चरो जीर्णवस्त्रं संव्यानं तूत्तरीयकम् ॥२८८॥
 प्रच्छादनं प्रावरणं वराशिः स्थूलशाटकः ।
 वैकक्ष उत्तरासङ्गः प्रावारो बृहती स्त्रियाम् ॥२८९॥
 परिधानं परीधानमन्तरीयमयोऽशुकम् ।
 अपि स्यादुपसंव्यानं तथापि वसनं पुनः ॥२९०॥
 तद्यन्थस्तु स्त्रियां नीविर्नीवी नोच्य इत्यपि ।
 अद्वौरुकं चलनकं स्याच्चगडातकमंशुकम् ॥२९१॥
 सभर्तृकाणामन्यासां चलनीति निगद्यते ।
 शाटीचोद्यौ स्त्रियां पुंसि कूर्पासरचोलको द्वयोः ॥२९२॥
 अस्त्रियां कञ्चुकोऽपि स्यात्रिषु स्यादपि कञ्चुली^३ ।
 अङ्गिका कटिबन्धे तु परेः^४ प्रात्स्यात्करः पुमान् ॥२९३॥

१ झोनं^{BS} २ प्रोञ्ज^{BC} ३ वङ्ग^B ४ निष्प्रवणं निष्प्र^C ५ कञ्चुला^B ६ प्राक्^B
 * मैथिल spelling

पल्लवादियुतः सोऽपि पटः प्रच्छादनी द्रयोः ।
 द्रिवस्त्रा द्रिपटी तद्वद्विमवातसहेंशुके ॥२६४॥
 नीसारोथ निचोलस्तु निचुल्यश्चोत्तरच्छदः ।
 अपि स्यात्प्रच्छदपटः क्लीबे निचुलकं पुनः ॥२६५॥
 कञ्चुकं^१ वारवाणो ना यामस्तूलयुतोप्यथ ।
 द्रयोः कच्छाटिका कच्छपटः कौपीनमित्यपि ॥२६६॥
 कक्षा स्त्री^२ कर्पटः पुंसि परिधाने परोञ्चलः^३ ।
 उत्सवादौ सुहृद्दिर्यद्वलादाकृष्य गृह्णते ॥२६७॥
 वस्त्रमाल्यादि तत्पूर्णपात्रं पूर्णानकं च तत् ।
 तदेवाप्रपदीनं स्याद्वयाप्नोत्याप्रपदं हि यत् ॥२६८॥
 चीवरं भिजुसंघाटी समौ नक्तकर्पटौ ।
 ऊर्मिका स्यात् ख्रियां वस्त्रभङ्गशब्देऽस्य मर्मरः ॥२६९॥
 प्रतिसीरा जवनिका तिरसः करिकारिणी ।
 अपटी स्यापुमान्कागड़ैपटो थोल्लोच इत्यपि ॥३००॥
 चन्द्रोदयश्च^४ कटको वितानं पुनपुंसकम् ।
 क्लीबे स्थुलं पट्टमयं दूष्यं यद्रस्त्रवेशम् च^५ ॥३०१॥
 पटवासः खरगृहं^६ केणिकं पटकुट्ट्यपि ।
 स्याद्गुणलयनि^७ कार्या रज्जुवंशादि^८ संभवे ॥३०२॥

^१ कञ्चुको^{KS} ^२ छाह^B ^३ परा^{KS} ^४ पटे^{KCB} ^५ दरको वै. ^६ तत्^B ^७ कोपाकं
 द काया^S ^८ संगते^B

अथ रोगे गदो व्याधिरुपतापः क्षयोऽपि च ।
 क्रमः क्रामो विकारः स्यान्मृत्युपर्यायसेवकः ॥३०३॥
 स्त्री ग्लानिरर्त्तिरार्तिः स्याद्वग्रुजा षणपाटवम् ।
 भयं मान्यं च पुंसि स्यादामयोथ^१ महागदः ॥३०४॥
 ज्वरः स्यात्संज्वरो रोगपुष्टश्चातङ्कस्त्रिपात् ।
 भस्मबाण स्त्रिशीर्षार्थं एक दंष्ट्रार्थं इत्यपि ॥३०५॥
 अथ ज्वरो मनुष्येषु करिजातिषु^२ पाकलः ।
 अभितापस्तुरङ्गेषु पोरको^३ रासभेषु सः ॥३०६॥
 उष्ट्रेष्वलसकः सस्याद् गोषु स्यादैश्वरो ज्वरः ।
 सर्पेष्वाच्चिक इत्याख्योहारिद्रो महिषेष्वयम् ॥३०७॥
 मृगेषु मृगरोगः^४ स्यात्प्रलेपोऽजाविकेष्वयम् ।
 अचमानः^५ पक्षिषुस्यान्मत्स्येष्विन्द्रमदश्वसः ॥३०८॥
 गुल्मेषु ग्रन्थिकः सस्यात्सच पुष्पेषु पर्वतः ।
 ओषधीषु ज्योतिरियं रूपको^६ नलिनीषु च ॥३०९॥
 धान्येषु पूर्णको लोलः^७ कोद्रवेषु च पर्वतः ।
 *पुष्पेष्वप्सु च नीली स्याद्वरायामूषराभिधः ॥३१०॥
 अन्नगन्धिरतीसारोऽतिसार उदरामयः ।
 मलवेगोथ स्त्रियां स्याद्वग्रहणी संग्रहणयपि ॥३११॥

१ महामदः^{KC} २ पालकः^{BK} ३ प्रोरको^C ४ ख्ये^B ५ मेगः^B ६ अवमानः^B
 ७ रूपको^B ८ लोला^K

* पुष्पेषुपर्वतः: is repeated

अपि^१ प्रवाहिका चायाजीर्णाद्यन्नाद्यपकता ।
 तद्विकारे^२ विषूचिः स्त्री दुर्नामानो गुदाङ्गुराः ॥३१२॥
 पापरोगो मयूरी स्त्री रक्तपर्यायतो वटी ।
 क्लीबेऽशर्णासि गुदा^३ कीलाः कृमयः कोष्ठजाः पुनः ॥३१३॥
 अङ्गजा विविधास्ते स्युर्यूका^४ द्याः स्युर्वमित्रियाम् ।
 वान्तिः स्त्रियां स्याद्वस्तुः प्रच्छर्दिश्छर्दिरित्यपि ॥३१४॥
 छर्दिर्वामी च वमनं छर्दनं स्याद्वपुंसकम् ।
 अथ पाण्डुर्विरूपः स्यात्संचिवामय इत्यपि ॥३१५॥
 कामला स्त्री तत्प्रभेदे क्लीबं तु स्याद्वलीमकम् ।
 रक्तपीतं^५ पीतरक्तं वातादिद्वन्द्वदोषजम् ॥३१६॥
 उन्नेयमथ^६ काशः स्यात् क्तुतं क्लीबे क्तवः पुमान् ।
 स्त्रियां क्तुत् क्तवस्युः पुंसि प्रतिश्यायः प्रतिश्ययः ॥३१७॥
 पीनसाथ क्यो राज^७ यक्षमा रोगार्थराङ्गपि ।
 यक्षम^८ जक्षमश्च यक्षमश्च शोषो बहुविधा अमी ॥३१८॥
 अथाप्यग्निविकारोथासुचिः स्त्री स्यादरोचकम् ।
 अश्रद्धानभिलाषोथ पिपासा तृट् तृषापि च ॥३१९॥
 तृष्णोदन्येथ मूर्ढा तु मूढिर्मोहिःखर^९क्तयः ।
 खरसादश्च^{१०} मूत्सायां^{११} निद्रास्त्री शयनं च षण् ॥३२०॥

१ अपि^R अप^{RBC} २ ची^B ३ लात^{CKS} ४ यूकादिमावसि^B ५ छर्दी^{KS}
 ६ त्सा^B ७ रक्तपित्त चित्त^C ८ कासः^{KBS} ९ पीनासा^B १० अक्षम^B ११ स्वर^{BS}
 १२ स्वर^{SB} १३ यो^{SK}

स्वप्नः स्वापश्च संवेशस्तन्द्री तन्द्रा प्रमीलिका ।
 अपि स्याद्विषया ज्ञानं प्रलयः^१ प्रमिलापि च ॥३२१॥
 ग्लानि^२ गर्लाः स्यादथ मदः ख्रियामुद्रिक्तचित्तता ।
 मदात्ययो मदातङ्गः पानस्यार्थादजीर्णकम् ॥३२२॥
 पानाद्विभ्रमपर्यायः पानाद्वातस्तथा परः ।
 संतापः संज्वरस्तापः प्लोषो^३ दाहोऽपि चोमकः ॥३२३॥
 अन्तर्दाहः कोष्ठतापे मुखताल्वोष्ठचक्षुषि ।
 तापे ना दवयुः पादपाणयड्युलितलादिके ॥३२४॥
 यः संतापः शिखापितः^४ प्रलयस्तु प्रलीनता ।
 सच स्यादिन्द्रियस्वापश्चेष्टनाशोप्यथापि च ॥३२५॥
 उन्मादो मतिवित्रंशउन्मनायितमित्यपि ।
 आवेशो भूतसंचारो भूतक्रान्ते^५ ग्रहागमः ॥३२६॥
 अपस्मारोङ्गविकृतिलालीधो^६ भूतविक्रिया ।
 तैमित्यं जडता जाड्य^७ शीतलत्वमपाटवम् ॥३२७॥
 आमवातः संधिशूलमथ शूलं तु वातजे ।
 तोदे यदन्नपाके स्यात्तच्छूलं^८ परिणामकम् ॥३२८॥
 स्यादुद्गार उदावर्त्त आनाहो मलरोधनम् ।
 विवन्धोपि च विषम्भः प्रत्यानाह उरोग्रहः ॥३२९॥

^१ प्रलयं^{KC} ^२ गर्लाः^B ^३ शो^B ^४ पित्ता^{KB} ^५ क्रान्तो^B ^६ लीलान्धो^B ^७ ल^{KC}

हृद्रोगो हृहते शूलेऽथोदरागयुदरामये ।
जलोदरोथं जूम्भा स्याजस्मिभका जूम्भणं च षण् ॥३३०॥
मान्व्यालस्ये^१ मन्दता स्यात् कार्यप्रदेष इत्यपि ।
आमो मलस्य वैषम्याद्रक्तार्तिः शोणितामयः ॥३३१॥
गुल्मस्तु जाठरो ग्रन्थिः पृष्ठे^२ ग्रन्थिर्गुर्भटः ।
मूत्राधातो मूत्रवर्त्मरोधेश मूत्रकृच्छके ॥३३२॥
कृच्छं स्त्रियामशमरी स्यात् प्रमेहो मेह इत्यपि ।
मूत्रदोषः सामरोगः प्रमेहपिटकाः पुनः ॥३३३॥
मेदोदोषोपि शोथोऽस्त्री शोफः स्यात् श्वयथुः पुमान् ।
अन्त्रवृद्धिर्गणडमाला अर्बुदं स्यात्ततः^३ पुनः ॥३३४॥
अस्त्रियां पादवल्मीकं श्लीपदं पादगणिडरः ।
विद्रधी विद्रधिः स्त्रीस्याद्वृद्धन्थिर्हृदवृणश्च सः ॥३३५॥
ब्रणो भगप्रदेशोत्थः स च पुंसि भगंदरः ।
सद्योत्रणः कोष्ठभेदः पुंसि नाडीत्रणोपि च ॥३३६॥
लिङ्गोपदंशा लिङ्गार्णास्यथ कुष्ठभिदाः क्रमात् ।
कुष्ठं शिवत्रमुभे क्लीबे कोठो दुश्चर्मकं पुनः ॥३३७॥
कापालिकौदुम्बरे च मण्डलं त्रिषु चर्चिका ।
तद्वत्त्वकूपलिकं^४ च स्यात्पादस्फोटो विपादिका ॥३३८॥

१ मोथालस्ये^B २ ग्रन्थौगडु^{BK} पुमान्^{KC} ३ कापालिकौदुम्बरे च अस्त्रियां
पादवल्मिकम् श्लीपदंपादगणडीरः विद्रधीविद्रधिस्त्रियाम^B ४ फलिकं^B

धौतकुष्ठं टिटटिभं स्त्री 'दुद्रुरलसमित्यपि ।
 दद्वद्वश्चापि दर्द्वः कोठो नाकरण्डुरित्यपि ॥३३६॥
 कच्छृः करण्डश्च करण्डतिः खर्जूः करण्डयनं च षण् ।
 पीतस्फोटे पाम पामा सूक्ष्मस्फोटे विचर्चिका ॥३४०॥
 क्लुदस्फोटैच्चिक्का स्यान्मसूराभा मसूरिका ।
 संचारिसुरिङ्गका॑ स्फोटे पिटको॑विटकस्त्रिषु ॥३४१॥
 विस्पोटः स्फोटकश्चेन्द्रलुक्षः केशघ्न इत्यपि ।
 महाकुष्ठे चर्मदलं पुण्डरीकं शतारुकम् ॥३४२॥
 काकनं॑ पित्तकुष्ठं च कुष्ठान्यष्टादशैव हि ।
 अथ षष्टिमिताः क्लुदुरोगाः पनसिकादिकाः॒ ॥३४३॥
 मसूरिकान्तास्तेषु स्याज्ज्वालागर्दभकार्थकः ।
 अम्लपित्तं विसर्पाह्व॑ उदर्दो वातशोणितम् ॥३४४॥
 इत्थं भूयो रोगभेदा अथ वातोद्धवा गदाः ।
 आक्षेपकं हनूस्तम्भ इत्याद्या अथ पित्तजाः ॥३४५॥
 धूमोद्धारादयस्ते स्युश्वल्वारिं शदथापरे ।
 कफजा॑ अतिनिद्राद्या विंशतिस्ते प्यथापरे ॥३४६॥
 रक्तोद्धवा गौरवाद्यास्ते दशाथ मुखोद्धवाः ।
 ते चतुःसप्ततिमितास्तेषु दन्तोद्धवा दश ॥३४७॥

१ दुड्ड^B २ सूक्ष्मा^K ३ चिक्किका^{CB} ४ संचारीश्चु^K रीशु^B ५ विकट^{KB}
 ६ लुकम्^B ७ काननं ८ दमः^B ९ विपर्याह्व^{KC} १० कफजाः पुर्विन्द्राद्या^B

एकादशैष्ठ^१जा दन्तमूलरोगाख्योदश ।

अष्टौ तालुगदा जिह्वाभवाः षड् गलजा गदाः ॥३४८॥

अष्टादशाष्टावपरे मुखमध्यभवा अथ ।

अष्टादश स्युः कर्णेत्थाः सप्तपाली समुद्रभवाः ॥३४६॥

कर्णमूलोद्भवाः पञ्चदशाष्टौ नासिकोद्भवाः ।

शिरोरोगा दशैव स्युस्ते खलत्यादयोप्यथ ॥३४०॥

नवैव स्युः कपालोत्थास्तेषु स्यादिन्द्रलुप्तकम् ।

तथा पलितमित्याद्या अथ नेत्रसमुद्रभवाः ॥३४१॥

चतुर्तवतिसंख्याकाः पुंस्त्वदोषास्तु पञ्चधा ।

कुम्भीक इषको^२ संक्षयः सुगन्धी षण्ड^३ इत्यमी ॥३४२॥

अथाप्यष्टौ शुक्रदोषा अथ खीदेहजागदः ।

तेष्वष्टावार्त्तवोत्थास्तु तत्र पूयाभमार्त्तवम् ॥३४३॥

कुण्यं^४ ग्रन्थिलं^५ क्षीणमलतुल्यादिकं च तत् ।

प्रदरोऽख्ती चतुर्धा स्यादथ योनिसमुद्रभवाः ॥३४४॥

चतुर्विंशतिराख्याताः शुक्रावामिनिकादयः^६ ।

योनिकन्दश्चतुर्धा स्यादष्टधा गर्भजो गदः ॥३४५॥

पञ्चधा स्तनजा रोगा बालरोगाख्यधा मतः ।

अदक्षपुरुषाज्ञातः^७ सप्ततीविहितोऽपरः ॥३४६॥

१ दशोष्ठ^B २ ईर्ष्यकासेष्यौ^S ३ षट्^S ४ षण्ड^B षंठ^K ५ कुण्यप्र^B ६ ग्रन्थिकं, क^B
६ वामिनी^C ७ जातः^B

दैवाज्ञातस्तत्र दन्तभेदाख्या^१ विविधा गदाः ।
 अथ रुग्णोऽमितो^२ म्लानो व्याधितो विकृतो पटुः ॥ ३५७ ॥
 अभ्यान्तः^३ सामयो मन्द आतुरो ग्लास्नुरित्यपि ।
 तद्विशेषाः समुन्नेयास्ततन्मत्वर्थगोचराः ३५८ ॥
 यथा ज्वरितकरण्डूलार्शसक्षयितदद्रुणाः ।
 त्रिष्वथो भेषजं कूबे भैषज्यं च भिषग्जितम् ॥ ३५९ ॥
 औषधं चागदं जायुः पुंस्यथापि च निघ्रहः ।
 उपचारश्चोपशमश्चिकित्सा रुक् प्रतिक्रिया ॥ ३६० ॥
 उपचर्याथात्मनीनमायुष्यं च हितं च तत् ।
 पथ्यं स्यादप्यथारोग्यं वात्तं पाटवलाघवे ॥ ३६१ ॥
 अनामयमथोल्लाघः पटुः कल्पो निरामयः ।
 अग्लास्नुरगदो नीरुगनातङ्गो लघुः पुनः ॥ ३६२ ॥
 वात्तोपि स्यादथो वैद्य आयुर्वेदी चिकित्सकः ।
 रोगहार्यगदंकारो रोगज्ञो जीवदो भिषक ॥ ३६३ ॥
 स्वष्टा विद्रान्विधिरथ विषवैद्यस्तु जाङ्गली ।
 कथाप्रसङ्गः क्लिन्नाक्ते^४ चुल्लश्चिल्लश्च पिल्लकः ॥ ३६४ ॥
 वाच्यलिङ्गां अथो^५ पथ्यं पादाहारः स्त्रियां मृजा ।
 स्यान्मार्ष्टर्मार्जनी कूबे स्यादुद्वर्तनमित्यपि ॥ ३६५ ॥

१ भेदाख्य^B २ निता^C अभ्यन्तो ३ बिल्ल^K ४ अथाप्यान्तं^S
 * पथ्यं पादाहार इति पर्यायै

परिकर्माङ्गसंस्कार आचामः स्नानमाप्लवः ।
 स्त्र्याप्लुतिः स्यादाचमनमभिषेकोऽवगाहनम् ॥३६६॥

अवगाहोऽपि चर्चा तु चार्चिक्यं स्थासकोपि च ।
 प्रबोधश्चानुबोधश्च स्याल्लेखेऽलिपत्रयोः ॥३६७॥

यत् सर्वैषधिस्नानं तन्मङ्गल्यमलौ किकम् ।
 दिष्टं तु मृत्तिकास्नानमभिषेकस्तु मन्त्रवत् ॥३६८॥

क्लीबे तमालपत्रं स्याच्चित्रकं तिलकोऽव्वियाम् ।
 पुनर्विशेषकं क्लीबे शीतलं भोगिवल्लभम् ॥३६९॥

गोशीर्षं चापि मङ्गल्यं तिलपर्णं महार्हकम् ।
 सुगन्धं चावनं चास्त्री शीतगन्धोऽपि चन्दनः ॥३७०॥

गन्धराढ्यो गन्धसारोऽपि श्रीखण्डो मलयोद्भवः ।
 सर्पावासश्च पाटीरो वेधकः पुंसि रौहिणः ॥३७१॥

गन्धराजोऽपि भद्रश्रीः स्वयं शुष्के तु सुक्रिडिः ।
 वेरं षणार्द्धच्छन्ने स्याद्विधा काष्ठं तु चान्दनम् ॥३७२॥

वेटा मलयपादाः स्युस्तज्जं वेटं परे जगुः ।
 निम्बैबिल्वहरिद्रादि३ तत्संगत्या भवन्ति ते४ ॥३७३॥

नातिपीतं तु कैरातं कवरं चन्दनं च तत् ।
 गन्धकाष्ठं शैलगन्धं किराताभिधवल्लभम् ॥३७४॥

१ मङ्गोचकम्^S २ चिव^K ३ द्रा^S ४ ये^B

तत्स्याद्वह्लगन्धं च पित्तं गन्धं तु पीतकम् ।
 कालेयवर्वरं^१ पीतचन्दनं माधवप्रियम् ॥३७५॥
 अथ रक्तार्कक्षुद्रेभ्यश्चन्दनं रक्तसारकम् ।
 कुचन्दनं हिमं चाय वर्वरं श्वेतवर्वरम् ॥३७६॥
 वर्वरोत्थं लोहितं तु सुराहं नन्दनोद्भवम् ।
 हरिगन्धं महागन्धमिन्द्रपर्यायचन्दनम् ॥३७७॥
 स्यादस्त्रियां दिव्यमथ काश्मीरं पिशुनं वरम् ।
 शठं वरेण्यं घुस्त्रणमरुणं वहिशेखरम् ॥३७८॥
 गौरं^२ कालेयकं कान्तं जागुडं केशरोऽस्त्रियाम् ।
 कुङ्कुमं चापि वाहीकं^३ पीतं काश्मीरसंभवम् ॥३७९॥
 असृष्टपर्यायि काश्मीरं सूर्यपर्यायि दीपनम् ।
 संकोचं सौरमं धीरं वर्णं स्यात्पीतचन्दनम् ॥३८०॥
 घोरं चाथ तृणोत्थं तु तृणार्थाकुङ्कुमार्थकम् ।
 तृणपुष्पार्थकं चाथ श्यामा गन्धमृगाशडजा ॥३८१॥
 कस्तूरी मृगनाभिः स्यान्मदनी गन्धवेलिका ।
 मार्जीरी सुभगा वेधमुख्या स्याद्वह्लगन्धदा ॥३८२॥
 श्यामला ललिता गन्धधूलिरामोदिनीत्यपि ।
 मृगः सहस्रवेधी स्यान्मार्गो मृगमदोऽपि च ॥३८३॥

१ पीत^B २ पीतं^{BK} ३ गौर^B ४ वाहीकं

कपिला पिङ्गला कृष्णा त्रिविधातस्तु^१ पञ्चधा ।
 चूर्णीकृता तु खरिका तिलाभा तिलकापरा ॥३८४॥
 कुलत्थिका^२ कुलत्थाभा तस्याः स्थूला तु पिण्डका ।
 ततः स्थूला नापिकाथ कर्पूरो हिमवालुकः ॥३८५॥
 स्यादेणुघनपर्यायसारपर्याय इत्यपि ।
 अपि स्याच्चन्द्रपर्यायो हिमाङ्गः शास्त्रवः पुनः ॥३८६॥
 गोशीर्षस्तैलपर्णः^३ स्यात्ताराम्भः कुमुदः शिला ।
 मिहकाप्यथ तद्देदाः पोताभो भीमसेनकः ॥३८७॥
 अपि स्याच्छंकरावासः पांसुः शीतकारः पुनः ।
 पि^४ञ्जोब्जसारः सारोपि जूटिका वालुकः पुनः ॥३८८॥
 हिमयुक्तः शीतलोपि पञ्चिक^५श्चैवमादयः ।
 चीनकश्चौनकर्पूरः कृत्रिमो धवलः पटुः ॥३८९॥
 दीपकर्पूरजोपि स्यात्सच कर्पूरनामकः ।
 पीता तु गौतमी गव्या वन्दनी^६ या च काञ्चनी ॥३९०॥
 मेध्या मनोरमा श्यामा रामा गौरी च रोचना ।
 गौरोचना च मङ्गल्याथ जवादिः श्वियामिथम् ॥३९१॥
 गन्धपर्यायराजार्थो मृगार्थाद्वर्घर्मजोऽपि च ।
 अश्वियां कर्दमः^७स्निग्धः कृत्रिमोऽपि ततः पुनः ॥३९२॥

^१ ता^{KB} ^२ कुलुरिथिका^B ^३ गन्धः ^४ पिञ्जो^{KS} ^५ चिक^B ^६ चन्दननीया^{BK}
^७ मातिल^B

समूहगन्धो गन्धाढ्यः सुगन्धतैल इत्यपि ।
 कटुमोदोथ^१स्तूणीकः स्तूणीकान्तः कुठेरकः ॥३६३
 स्तूणीकः पीतकः कान्तो नन्दी^२कलप इत्यपि ।
 जातिपत्री^३ जातिकोशी सुमनापि च पत्रिका ॥३६४॥
 जातीफलं जातिसस्यं शालूकं सुमनः फलम् ।
 मजुसारं^४ जातिसारं पुटं द्वेष्यं^५ तु कोलकम् ॥३६५॥
 कङ्कोलकं कृतफलं मरिचं कटुकं फलम् ।
 कटफलं स्थूलमरिचं माधवोचितमित्यपि ३६६॥
 कर्पूरागरुकस्तूरी कक्को^६लैर्यक्तकर्दमः ।
 गात्रानुलेपनी वर्त्तिर्वर्णकं^७ तु विलेपनम् ॥३६७॥
 चूर्णानि वासयेगाः स्युर्वासितं भावितं त्रिषु ।
 प्रियंगुः फलिनी श्यामा प्रियवल्ली फलप्रिया ॥३६८
 गौरी गौविंदिनी वृन्ता करभा कंडुकङ्गनी ।
 लड्गुरा गौरवल्ली च सुभगा पर्णभेदिनी ॥३६९॥
 शुभा पीता च मङ्गल्या श्रेयस्यथ सुधूपकः ।
 श्रीवासः श्रीरसो वेष्टो धूपाङ्गस्तिलपर्णिकः^९ ॥४००॥
 वेष्टसारो रमावेष्टः क्तीरशीर्षक इत्यपि ।
 उशीरं तु मृणालं स्याज्जलवासो हरिप्रियः ॥४०१॥

१ पि^B २ कालोय^B ३ जाती^B ४ मज ५ द्वेष्य^B ६ कक्कोलै^B ७ पर्णकः KSB
 * वर्णको वर्णकोऽसावि पुलिङ्गो माघे ।

अभयं वीरणं वीरं समग्निधकमित्यपि ।
 रणप्रियं वीरतरं शिशिरं शीतमूलकम् ॥४०२॥
 शुभ्रं सुगन्धिकं चापि कलकं चाथ शेखरम् ।
 स्त्रियां लवज्ञकलिका दिव्यं क्लीबे न च स्त्रियाम् ॥४०३॥
 लवज्ञं देवपर्यायपुष्पपर्यायं फलम् ॥४०४॥
 लक्ष्मीपर्यायपुष्पार्थं भृंगारं वान्तसम्भवम् ॥४०५॥
 रुचिरं स्यादथ स्वादुः सुधूमोऽगस्तारकः ।
 गन्धधूमभवोथास्त्री कृष्णादगरुकाष्ठके ॥४०६॥
 अगुरुर्वसुकः केशयः शुद्धारो विश्वरूपकः ।
 धूपार्हो वल्लरोऽपि स्यान्मश्रवणोऽथै पीतकः ॥४०७॥
 अलारोऽनार्यको लोहः स च वर्णप्रसादनः ।
 काष्ठागुरुः कृमिजग्धश्चाथ स्याद्वन्नागुरुः ॥४०८॥
 दाहागुरुर्दर्दहकाष्ठं पुरं धूपाङ्गदः पुनः ।
 वल्लभः पूरमथनं मङ्गल्यामल्लिके स्त्रियौ ॥४०९॥
 गन्धार्थः मङ्गलाच्चाथ तुरुषको यवनः कपिः ।
 पिण्याकः^१ कपिजो धूमः शिल्पिसारः सुगन्धकः^२ ॥४०१॥
 शिल्पिकः पीतसारः स्यात् पिण्डितः पिण्डतैलकः ।
 करेवरः कृत्रिमको लेपनश्चाथ गुग्गुलुः । ॥४१०॥

^१ चत ^B २ सुवम् ^{BK} ३ वानित ^{BK} ४ स ^B ५ वंसुकः ^B ६ वर्ण ^B ७ ग
 द ग ^B ८ पूरु ^{KC} ९० श्लोकार्धज्ञास्ति ^B पुस्तके ११ पिनाकः ^C १२ सुगन्धि ^{BK}

म्लेच्छद्विष्टो भवानीष्टो जटालः कौशिकः पुरः ।
 निशाटको भूतहरः कालनिर्यासशावरौ ॥४११॥
 मरुदेश्यो रुक्षगन्धा^१ वातम्बो महिषाक्षकः ।
 देवेष्टोऽपि च रक्षोहा दित्यो दुर्गः^२ शिवोप्यथ ॥४१२॥
 गन्धराजः स्वर्णवर्णः सुवर्णकणगुगुलुः ।
 पलंकषश्च सुरभिर्वशपीतोथ भूमिजः ॥४१३॥
 महिषासुरमज्जोत्थो दुर्गापर्यायवल्लभः ।
 आशापुरोद्धवो दुर्गाहादो भूतम्ब इत्यपि ॥४१४॥
 मेध्यः सौरभ्यदः शालनिर्यासस्त्वग्निवल्लभः ।
 रालः सर्जरसः शालः कालः कनकलोद्धवः ॥४१५॥
 बहुरूपः कललजः सुरभिर्यक्षधूपकः ।
 देवेष्टः शीतलोऽपि स्यादथ पालीन्दभीषणौ ॥४१६॥
 सौराष्ट्रः शिखरी^३कन्दुः कन्दूरक^४सुकन्दकौ ।
 बहुगन्धो गोपुरगस्तीक्षणः शंखः ^५खरः शकः ॥४१७॥
 रुप्योऽपि बदरीपत्रः ^६श्ललः कोशीहनुः^७ ख्रियाम् ।
 शिपिः शुक्ति^८नार्गहनुः पुनः पर्णविलासिनी ॥४१८॥
 संधिनालो नखार्थः स्यादथ व्यालनखः पुनः ।
 व्यालायुधो व्याघ्रनखः कूटस्थश्चकनायकः ॥४१९॥

१ अष्टो^B २ दुर्गंशिरो^B ३ सुभगोथ^B ४ कु^K५ सुक K सुक^S ६ खराशकः^K
 ७ श्लीलः^B ८ हनुख्रियाम्^B ९ नर्हनुगः^B

चक्री चकनखश्चापि कालः पुंस्यथ षणपुनः ।
 संस्कारो गन्धमाल्याद्यैर्यत्स्यात्तदधिवासनम् ॥४२०॥
 तल्पमस्त्री तु तलिनं क्लीबे स्याच्छयनं पुनः ।
 शयनीयं स्त्रियां शश्या खट्वा स्यान्मञ्चकोऽस्त्रियाम् ॥४२१॥
 द्रयोर्मञ्चश्च पर्यङ्गपल्यङ्गौ पुंसि चास्तरः ।
 क्लीबे चास्तरणं तत्राच्छादने कशिपुः पुनः ॥४२२॥
 अस्त्रियां कसिपुश्चाथ स्यादुच्छीर्षकमस्त्रियाम् ।
 उपधानं चोपवर्हश्चाथ पर्यस्तिका स्त्रियाम् ॥४२३॥
 अवस्थितिनिका खट्वा निषद्या खट्विका समे ।
 स्वाद्वेत्रासनमासन्दी प्रतिग्राहपतदग्रहौ ॥४२४॥
 अस्त्रियां पालकं क्लीबे विष्टरासनके उभे ।
 स्त्रियां क्लीबे तु पीठं स्यादौशीरं शयनासने ॥४२५॥
 द्वे एकोक्त्याथात्मदर्श आदर्शः पीतचम्पैकम् ।
 दर्पणो मुकुरश्चाथ प्रदीपः कज्जलध्वजः ॥४२६॥
 दोषापर्यायतिलको गृहपर्यायतो मणिः ।
 स्नेहार्थाशनपर्यायो दशार्थादिन्धनार्थकः ॥४२७॥
 दीपिका दीपमस्त्री स्यादथ निर्मन्थनं च षण् ।
 नीराजनं दीपपात्रैर्दीपस्थानं स्त्रियां पुनः ॥४२८॥

पूषिः स्यादथ दीपाधो दण्डे सति शिखा^१मरुः ।
 दीपार्थाद्वृक्षपर्यायः कौमुदी तरुरित्यपि ॥ ४२६ ॥
 अथ स्यात्कज्जलं क्लीबे दीपोच्छिष्टं तथाज्जनम् ।
 पुंसि स्यात्पक्षकोऽस्त्री स्या^२द्रु व्यजनं तालवृन्तकम् ॥ ४३० ।
 उत्क्षेपो बहिर्पिच्छोत्थे चामरे तु प्रकीर्णकः ।
 अस्त्री त्रिषु^३विचित्रं स्यान्मृगादित्वक् समुद्भवे ॥ ४३१ ॥
 आलावर्त्तं जलक्षित्वावस्त्रेण रचितेऽपि च ।
 त्रिषु स्यात्कड्हतः केशमार्जनश्च प्रसाधनः ॥ ४३२ ॥
^४गिरियको गिरिगुडो बालक्रीडनको गुडः ।
 गिरिपर्यायवचनः समौ कन्दुकगन्दुकौ ॥ ४३३ ॥
 निश्चुद्धतं दन्तशानं पिष्टान्तो^५ धूलिगुच्छकः ।
 कल्पद्रो केशवकृते फलिते नामलुम्बकैः ॥ ४३४ ॥
 तारीयो नरकाग्डोऽयं भूस्कन्धे सिद्धिमागतः ॥ ४३५ ॥

इति नरादिप्रकागडः ।

जमदग्निभरद्वाजविश्वामित्रात्रिगौतमाः ।
 वसिष्ठकश्यपागस्त्या ऋषयो गोत्रकारकाः ॥ १ ॥
 गोत्राणां तु सहस्राणि प्रयुतान्यर्वुदानि च ।
 ऊनपञ्चाशदेवैषां प्रवरा ऋषिदर्शनात् ॥ २ ॥

^१ तरुःप्रिका^B ^२ द्रौजनं वीजनीत्यपि^S ^३ धवित्रं^K ? ^४ गिरीयको^S ^५ तो^F

ब्रियमाणातया वापि सत्या वानुवर्त्तनम् ।
एकस्य दृश्यते यत्र तद् गोत्रं तस्य कथ्यते ॥३॥
कुलं तु गोत्रं जननं कीबे स्त्री संततिः पुमान् ।
वंशोन्ववायः सन्तानो इन्वयो वर्णचतुष्टयी ॥४॥
ब्राह्मणक्षत्रविट्शूद्राश्चातुर्वर्णमिति स्मृतम् ।
स्यादामुष्यायणोऽमुष्यपुत्रश्च ब्राह्मणायनः ॥५॥
प्रख्यातनप्तृकश्चापि वीज्यः कुल्यः कुलोऽवः ।
महाकुलः सभ्य आर्यः कुलीनः कुलसंमतः ॥६॥
गर्भाधानं पुंसवनं गर्भरक्षणमित्यपि ।
सीमन्तोन्नयनं जातकर्म मेधाजनिस्तथा ॥७॥
उत्थानं नामकरणमन्नप्राशनमित्युत ।
चूडाकर्मोपनयनं व्रतादेशनमेव च ॥८॥
समावर्त्तनमुद्घाहस्तत्रैवाग्नेः प्रधारणम् ।
एभिः स्मार्तैश्च संस्कारैः संस्कृतो ब्राह्मणो मतः ॥९॥
भूमिपर्यायदेवार्थो माठरः कठवाडवौ ।
सूत्रकण्ठो वेदगर्भः सावित्रोऽपि त्रयी तनुः ॥१०॥
स्यान्मुखद्वयपर्यायजन्मपर्यायइत्ययम् ।
वर्णज्येष्ठः शमीगर्भो ब्रह्म षट्कर्मकृत्युनः ॥११॥

ब्रह्मचारी यही वानप्रस्थो भिजुक इत्यपि ।
 अथ तत्र ब्रह्मचारी वर्णं मुख्याश्रमी वटुः ॥१२॥
 उपनीतो माणवको मेखली वाजिनी^१ पुनः ।
 तथा गुरुकुलावासी स च स्याद्विविधः क्रमात् ॥१३॥
 यावज्जीवं ब्रतपरो नैष्ठिको यहसंमुखः ।
 उपकुर्वाण इति चायो वटूकरणं तु षण् ॥१४॥
 नयनं नायनं नाय उपादथ द्विजायनम् ।
 स्यात्सूत्रं ब्रह्ययज्ञाभ्यां पवित्रमुपवीतकम् ॥१५॥
 देवपर्यायलक्ष्माथ स्त्रियां मौञ्जी तु मेखला ।
 ज्योर्णासूत्री कठक्षत्रविशामेषां ह्यनुक्रमात् ॥१६॥
 ऐणेयं रौरवं गव्यमजिनानि तथा पुनः ।
 पालाशो वाथवा वैल्वो नैययोधस्ततोऽपरः ॥१७॥
 श्रौदुम्बरः स आषाढो^२वर्णः सोपि च वैणवः ।
 रसभाभंगो^३ यहस्थानां ब्रते स्याद्व्रतिनामपि ॥१८॥
 आमन्त्रितादिमध्यान्तभवतीशब्दसंयुताम् ।
 भिक्षां देहीत्यथ स्कन्धाद्वामात्कव्यवधिस्थिते ॥१९॥
 हृत्यृष्टवंशगे यज्ञोपवीती स्यादतः पुमान् ।
 सव्यश्चा^४प्यपसव्यस्तु प्राचीनावीत इत्यपि ॥२०॥

^१ वाजिनी^K ^२ वैणः^B ^३ था^B

* राम्भोदण्डो इति स्यात् ।

कण्ठलम्बिनि नीवीती प्रवीती पृष्ठलम्बिनि ।
 अथाञ्जलिर्वेदपाठे पुंसि ब्रह्माञ्जलिः पुनः ॥२१॥
 ब्रह्मारण्यं पाठभूमिः साङ्गवाक्ये परायणम् ।
 परायणं च साकल्यमथापि ब्रह्मबिन्दवः ॥२२॥
 वेदाध्ययनकाले ये विष्णुषो मुखनिःसृताः ।
 स्वाध्यायस्तु जपः पाठो धर्मभाणक इत्यपि ॥२३॥
 वेदमाता तु गायत्री सावित्री त्रिपदा च सा ।
 वैश्वामित्री व्याहृतयो महाव्याहृतयः स्त्रियाम् ॥२४॥
 वरिवस्या तु शश्रूषा परिचर्याप्युपासनम् ।
 पर्युपाभ्यां समुपाभ्यामन्वाभ्यामासनं च षण् ॥२५॥
 उपस्पर्शस्त्वाचमनमाचामोथाप्यभाषणम् ।
 वाचोयमश्च यमनं मौनं स्यादप्यथ स्त्रियौ ॥२६॥
 'आनुपूर्व्यावृता चाथ पर्यायोऽनुक्रमोपि च ।
 परिपाटी स्त्रियां चाथैपर्यायः स्यादुपात्ययः ॥२७॥
 अतिपातोऽथ नियमस्त्वस्त्रियां व्रतमित्यपि ।
 पुण्यकं तूपवासायमुपवस्तमुपोषणम् ॥२८॥
 'श्रौपवस्तं तूपवस्तमस्त्रियामुपवासकः ।
 उपोषितं चोपवस्ताऽनशनानशनं^४ पुनः ॥२९॥

^१ आनुपूर्व्यां चावृताप्य^B २ पर्यायः^C ३ श्रौपवस्तं चोपवस्तं^K ४ ने^B

रोगक्रोधभर्यैर्यतदन्नत्यागाच्च लङ्घनम् ।
 द्वयन्तरे द्वयन्तरे^१भुक्तं तत्तु षष्ठात्मकालकम् ॥३०॥
 अर्द्धाशनं चार्द्धशनं विज्ञेयं चार्द्धं^२भोजने ।
 नित्यकर्मसमाहारनैष्टुर्ये चैकं^३चित्तता ॥३१॥
 मणिबन्धात्पुरो ब्राह्मं मानुषं करभान्तरा ।
 अहुल्यग्रेषु दैवं स्यात्तर्जनीमध्यमान्तरा ॥३२॥
 देव्यामध्यानामिकयोर्भूलमाग्नेयमित्यपि ।
 अहुष्ठतर्जनीमूले पित्र्यं तीर्थानि वै करे ॥३३॥
 उपाकर्मेपाकरणे स्यात्स्त्रियामप्युपाकृतिः ।
 सर्वैनसामपत्रंशि जप्यमस्त्वयघमर्षणम् ॥३४॥
 वाच्यलिङ्गं^४ तद्रति षण् चरितं शीलमन्त्रियाम् ।
 ब्रह्मासनं ध्यानयोगासने कल्पो विधिः क्रमः ॥३५॥
 मुख्यः स्यात्प्रथमः कल्पो^५ ह्यनुकल्पस्ततोऽधमः ।
 नमस्काराभिवादौ च पादग्रहणमित्यपि ॥३६॥
 अथ यस्तूपकुर्वाणः स्नाती स्नातः स आप्लुतः ।
 समावृत्तो गृहमुखो लब्धानुज्ञो गुरोः कुलात् ॥३७॥
 व्रती यावद्विवाहं स्यादुद्व्योर्वाहः परिग्रहः ।
 पाणिपर्यायग्रहणं पीडापर्यायकं पुनः ॥३८॥

^१ भुक्तमाहुः^B ^२ भोजनम्^B ^३ टङ्कता^{BK} ^४ च तद्रत् षण्^B ^५ नुकल्पस्तु^B

१ परिणायः परिणयो वाधुक्यं दारकर्म च ।
 तस्मिन्काले यहीतोभिरावसथ्य उपासनः ॥३६॥
 नवोदावस्त्रं^२ वाधूयं षणानन्दपटखिषु ।
 परिगृह्य वर्ती स्नातो गृहान्मेध्याश्रमी स्थितः ॥४०॥
 संस्कारकर्ता स गुरुः श्रोत्रियच्छान्दसौ समौ ।
 ३ श्रोत्रं क्लीब उपाध्यायोऽध्यापको ब्राह्मणायनः ॥४१॥
 यजनं याजनं पाठोऽध्यापनं च प्रतिग्रहः ।
 दानं चेति च षड्यत्र सा स्यादाजीविका ख्रियाम् ॥४२॥
 वार्ता वृत्तिः पुनः क्लीबे वर्तनं जीवनं पुनः ।
 ४ पुंस्याजीवोऽपि यज्ञेद्यगाम्येषां त्रिष्वितः पुनः ॥४३॥
 शौनामृते मृतं तद्वृतं चाप्यमृतं क्रमात् ।
 सेवाकृषिर्याचितं चायाचितं तु शिलोञ्छके ॥४४॥
 प्रतिग्रहश्च साधुभ्यः क्रमादेषां च लक्षणम् ।
 त्यक्तस्वस्वामिककर्यकणावचय आपणात् ॥४५॥
 उञ्छ्रोऽख्रियां तथा क्षेत्रात् कणिशावचयः पुनः ।
 स्यादख्रियांशिलः शैलः क्लीबे याचितमित्यपि ॥४६॥
 अनूचानः प्रवचने सांगे धीती गुरोश्च^५ यः ।
 विद्वान्विपश्चिदोषजः सन्सुधीः कोविदो बुधः ॥४७॥

^१ परीणयः^B ^२ वस्त्र ^३ श्रोत्रं ^४ श्लोकार्द्धशास्ति BC पुस्तकयोः ^५ शिकः ^६ स्तु^B

धीरो मनीषी ज्ञः प्राज्ञः संख्यावानपणिडतः कविः ।
 धीमान्सूरिः कृती कृष्टिर्लब्धवर्णो विचक्षणः ॥४८॥
 मेधः कालाक्षरी^१ विप्रो मतिमाङ्गिशक्षिताक्षरः ।
^२वृद्धो विदो विदानश्च प्रेक्षाकार्यपि शास्त्रवित् ॥४९॥
 दूरदृग्विदथः सूरी प्रज्ञालः प्रज्ञिलः पुनः ।
 स्यादीर्घदूरयोर्दर्शी कृतकर्म^३ विशारदः ॥५०॥
 वैज्ञानिकः कृतमुखो मेधावी विदुरित्यपि ।
 कुशाग्रीयमतिर्दक्षो विज्ञो विज्ञातशिक्षितौ ॥५१॥
 छेको विदग्धो विदुरो निष्णातः कृतधीरपि ।
^४निर्दिष्टो निपुणो बोद्धा सुमतिः कुशलोऽपि च ॥५२॥
 प्रेक्षावान्विद्युधश्चोयः^५ प्रौढः प्राज्ञो^६ विदन्नथ ।
 छात्रान्तेवासिनौ शिष्ये शैक्षः प्राथमकल्पिकः ॥५३॥
 नवीनशिष्यपर्यायस्त्रिष्वेते विद्रदादिमाः ।
 गुणनं शीलनं घोषः स्वाध्यायो धर्म^७भाणकः ॥५४॥
 पाठोऽपि च जपोऽभ्यासो वेदेंगादौ पुनः पुनः ।
 एकब्रह्मवताचारा मिथः स ब्रह्मचारिणः ॥५५॥
 सतीर्थश्चैकगुरवस्ते सहाध्यायिनस्त्रिषु ।
 शेषमक्षरमादाय प्रतिश्लोकं क्रमेण तु ॥५६॥

१ विज्ञो^B २ वृद्धो हृत्यादि शिवितौपर्यन्तं सादर्शलोकद्वयं नास्ति^K उपस्थिते ३ कृतीकर्म^B
 नेदिष्टो^B ४ य^B ५ प्रज्ञो^{BKS} ६ भावकः^B

अन्योन्यं श्लोकपठनं प्रतिमाला स्त्रियां च सा ।
 यज्ञः सर्वोऽध्वरो यागः सप्ततन्तुर्मखः क्रतुः ॥५७॥
 विष्णुपर्यायवचनो मन्युस्तोमश्च संस्तरः ।
 प्रयाग आहवश्चैव मिष्ठश्चाभिष्ठवो हवः ॥५८॥
 इज्या स्त्रियां पुंसि मेनो धर्मो ना सत्रमस्त्रियाम् ।
 बर्हिः क्लीबे वितानं स्यादस्त्रियां च धृतिः स्त्रियाम् ॥५९॥
 इष्टिः संस्था पुमान्मेधः सवनं षण् भिदस्य च ।
 राजसूयं^१ वाजपेयं पुंसि क्लीबेऽथ तस्य च ॥६०॥
 आरंभस्यैव नियमे दीक्षा तु वत्संयमः ।
 ऋग्विद्धोता यजुर्वित्स्यादधर्व्युः^२ सामगः पुनः ॥६१॥
 उद्घाता स्या त्सप्तञ्चत्तुर्भिः^२ स्तदगुणाः क्रमात् ।
 यष्टा तु यजमानः स्यादादेष्टा त्वध्वरे वती ॥६२॥
 इज्याशीलो यायजूको यज्वा तु विधिर्नेष्टवान् ।
 अप्यासुतीवलोप्यग्निं चितवानग्निचित् पुमान् ॥६३॥
 सर्ववेदाः स येनेष्टो यागः सर्वस्वदक्षिणः ।
 सौमिकी दीक्षिणीयेष्टिः सौमस्याभिष्वे कृते ॥६४
 स्त्री सुत्या सवनं क्लीबे स्यात्पुंस्यभिष्वः पुनः ।
 आतिथ्याद्या इष्टयः स्युर्यज्ञान्तोऽवभृथः पुमान् ॥६५॥

^१ यो वाजपेयः^B ^२ स्तदगुणाः^B

योभिमन्त्र्य निहन्येत स स्यात्पशुरुपाकृतः ।
 परंपराकं॑ शसनं प्रोक्षणं च मखे वधः ॥६६॥
 प्रमीत उपसंपन्नं॒ प्रोक्षितौ वाच्यलिङ्गंकाः ।
 स्युरथापि च सांनाय्यं हविष्यं होत्रकं हविः ॥६७॥
 अग्नौ हुतं त्रिषु द्रव्ये त्यक्तं चापि वषट्कृतम् ।
 पारंपर्योपदेशे स्यादैतिह्यमिति हाव्ययम् ॥६८॥
 आयं ज्ञानमुपज्ञा स्त्री ज्ञात्वारम्भ उपक्रमः ।
 दर्शश्च पौर्णमासश्च यागौ पञ्चान्तयोः क्रमात् ॥६९॥
 स्त्री॑ समज्या॒ समाज्या स्यात्पर्षत्परिषदौ न ना ।
 गोष्ठी सभा समित्संसन्न नास्थानं सदः॑ सदाः ॥७०॥
 'आस्थानी सदसी क्लीबे स्त्रियां च समितिः स्त्रियाम् ।
 सभासदः सभास्ताराः सदस्या विधिदर्शिनः ॥७१॥
 सामाजिकाः प्राश्निकाश्च सभ्याः पारिषदा अपि ।
 'परिषद्वलाः परिषदाः पर्षद्याः परिषद्वलाः ॥७२॥
 परिषद्याः पार्षदाश्च पार्षद्याः पर्षदा अपि ।
 तेऽपि स्युः पारिषदकः अथ स्युः प्राग्घविर्ग्हात् ॥७३॥
 प्राग्वंशः स्यायत्र तत्र सम्यग्यात्रा दिवौकसाम् ।
 देवद्रोणी॑ च सैवेक्ता कुंवा॑ सुगहना वृतिः ॥७४॥

१ शमनं^B २ ता KC ३ समज्वा^B ४ समज्या^B ५ सदा^B ६ आस्थान^B ७ वं
 द तु^B ८ तु^{BKS}

वेदिः परिष्कृता^१ भूमिश्चतुष्कं च चतुष्किका ।
 स्त्रियामपि च वेदी स्यात्स्थैरिडलं चत्वरं समे ॥७५॥
 यज्ञार्थात्सम्भपर्यायो यूपोऽस्त्री स्यादथास्त्रियाम् ।
 चषालो यूपकटके यूपकर्णे घृतावनिः ॥७६॥
 यूपाग्रभागे तर्माऽस्त्री मन्थने^२धोरणिर्दयोः ।
 अरणी^३च स्त्रियां तत्र चात्र मन्थप्रमन्थकाः ॥७७॥
 भेदाः स्युरस्या अङ्गानां प्रणीतस्तु सुसंस्कृतः ।
 महावीरः समूहः स्यात्परिचाय्योपचाय्यकौ ॥७८॥
 प्रयोजकोप्यथानाय्यो गार्हपत्यात्प्रणीयते ।
 यः स्यात्सदक्षिणामिहि^४ स्थानभेदात्तु ते त्रयः ॥७९॥
 दक्षिणामिर्गार्हपत्याहवनीयाश्च तेऽर्द्धकाः ।
 पञ्च सम्यावसथाभ्यां पूर्णाधानं तदुच्यते ॥८०॥
 अमित्रयं त्रयी त्रेता होमभस्म तु वैष्टुभम् ।
 रक्षा भूतिर्विभूति स्त्री क्लीबे भसितभस्मके ॥८१॥
 उच्छिष्टमग्निपर्यायात् क्षारो ना शोषकं त्रिषु ।
 भाले तिर्यग्रतास्तिस्त्रो भस्मरेखास्त्रिपुराद्रुकम् ॥८२॥
 होमधूमस्तु निगणो हवनी होमकुरुडकम् ।
 कालीमसी ध्रुवा धूम्रा लोहिता च स्फुलिङ्गिनी ॥८३॥

१ परिष्कृता^B २ तथार्णिडलं ३ था^B ४ चा^B ५ प्रयोजकेत्यादि तेऽर्द्धका पर्याय
 सार्द्देष्यं^K पुस्तके नास्ति ।

तथा विश्वरुचिश्चैव सप्तविश्वां हविर्भुजः ।

अथ स्युर्यज्ञपात्राणि स्तुवः पुंसि च वा स्त्रियाम् ॥८४॥

स्त्रियां स्तुः स्त्रूरथापि स्यादुपभृत्स्यात्स्त्रियां जुहूः ।

जुहूः पुमान् स्तुक् स्त्रियां स्यादधरोत्तरणे क्रमात् ॥८५॥

ध्रुवा सा यज्ञकर्मार्थं^१ यस्यामाज्यं निधीयते ।

अमिक्ता तु स्मृतामीक्ता क्षीरेण^२ समितं दधि ॥८६॥

क्षीरं^३ शरः पयस्या स्यान्मस्तुन्यपि तु^४ वाजिनम् ।

इष्टं तु^५ कार्तवं कर्म वापीकूपादिपूर्तकम् ॥८७॥

इष्टापूर्तं तदेकोत्तया हव्यपाके चरुः पुमान् ।

परमान्नं पायसेऽस्त्री स्यात् क्षीरे^६ यपि वाच्यवत् ॥८८॥

ऋक् सामिधेनी धाय्या सा या स्यादग्निसमिन्धने ।

गायत्र्युष्णिणगनुष्टुप् च बृहती पंक्तिरित्यपि ॥८९॥

त्रिष्टुप् च जगती चातिजगत्यपि च शक्तरी ।

आष्टिर्धृतिर्द्वितीयाः स्युरतिपूर्वा तथा कृतिः ॥९०॥

सा तु प्राविसमत्युद्धयः स्युश्छन्दांस्येकविंशतिः ।

स्त्रियां पड्क्तिः सैव विराट्^७ त्रिष्टुप् तृष्टुबुमे समे ॥९१॥

बृत्तं समं चार्धसमं विषमं त्रिविधं च तत् ।

गणवद्भमिदं छन्द श्रायाद्यं मात्रिकं च तत् ॥९२॥

^१ सर्वयज्ञार्थं^B ^२ मिलितं^{KBS} ^३ शरा^K ^४ च^B ^५ कतिर्यं^B ^६ वि च^{KC}

७ त्रिषुत्रिष्टुबुमे^{KC}

* जिह्वा हति स्यात् ।

हृव्यं कव्यं देवपितृदेयमन्नादिकं क्रमात् ।
 आज्ये तु दधिसंपृक्ते पृष्ठदाज्यं^१ पृष्ठन्तकः ॥६३॥
 दध्ना तु मधुसंपृक्तं मधुपर्कोऽस्त्रियामय ।
 हवित्री स्त्री होमकुण्डं वर्हिर्मुष्टिस्तु विष्टरः ॥६४॥
 अमृतं यज्ञशेषे स्याद्विघसो भुक्तशेषके ।
 राष्ट्रं सिद्धमथो चारुवता मासोपवासिनी ॥६५॥
 अग्निहोत्र्यग्निचित्साग्निराहिताग्निरथापि च ।
 अग्न्याधानमग्निहोत्रमग्निरक्षणमित्यपि ॥६६॥
 धर्माग्निस्तु महाज्वालो महावीरः^२प्रवर्गवत् ।
 वेदपाठश्च होमश्चातिथ्यचां पितृतर्पणम् ॥६७॥
 भूतादिभ्योन्नादिदेव्ये स्त्रीपुंसोर्वलिरित्यपि ।
 ब्रह्मदेवनरपितृभूतयज्ञा अमी क्रमात् ॥६८॥
 चत्वारस्ते पाकयज्ञा ब्रह्मयज्ञोऽत्र पञ्चमः ।
 त्यागो विहापितं दानमुत्सर्जनविसर्जने ॥६९॥
 विश्राणनं वितरणं स्पर्शनं प्रतिपादनम् ।
 प्रादेशनं निर्वपणमपवर्जनमंहतिः ॥१००॥
 प्रदेशनं विश्राणनमतिसर्जनमित्यपि ।
 विसर्जनं च पुंसि स्यादुत्सर्गः स्पर्श इत्यथ ॥१०१॥

^१ पृष्ठन्तकः^{BKS} ^२ धर्मा^B ^३ गर्य^B ^४ यं^B

तुला हिरण्यगर्भश्च ब्रह्मागङ्गं कल्पपादयः ।
 गोसहस्रं स्वर्णकामधेनुः स्वर्णश्व एव च ॥१०२॥
 हेमहस्तिरथः पञ्चलाङ्गलं स्वर्णमेदिनी ।
 विश्वचक्रं कल्पलता सप्तसागरकं तथा ॥१०३॥
 रत्नं धेनुर्महाभूतघटः षोडश उच्यते ।
 महादानानि चान्यानि दश स्युः कनकं हयः ॥१०४॥
 तिला नागस्तथा दासी रथः पृथ्वी एहा अपि ।
 कन्या धेनुश्च कपिला दानान्येतानि वै दश ॥१०५॥
 हिंसाकर्माभिचारः स्याद्यज्ञार्हं कर्म^१यज्ञिकम् ।
 मृतार्थं यदहृदानमूर्ध्वदैहिकमित्यपि ॥१०६॥
 एकादश द्वादशाहकृत्ये तु स्यात् क्रिया स्त्रियाम् ।
 अपिनूतनपर्यायश्राद्धं कारटमस्त्रियाम् ॥१०७॥
 पितृपङ्क्तिविधानं स्यात्सपिण्डीकरणं च षण् ।
 पितृदाने निवापः स्यान्निर्वापः ^२श्राद्धमित्यपि ॥१०८॥
 स्वधाऽव्ययानव्ययं स्यात्पितृदानविधावथ ।
 देवदानेऽपि स्वाहैवमथ श्राद्धादिकं च यत् ॥१०९॥
 पितृयज्ञो मासि मासि तदनुश्राद्धमस्त्रियाम् ।
 अन्वाहार्यमष्टमेऽहो मुहूर्तः कुतपोऽस्त्रियाम् ॥११०॥

१ यज्ञियम् २ श्राद्धकर्मणि^B

* स्त्री इति स्यात्

पर्येषणा परीष्टिः स्यादन्वेषणा गवेषणा ।
 याचनाध्येषणा याज्ञवा परीष्टिरपि चार्थना ॥१११॥
 अर्धाहं यत्तदध्यं स्यात्पाद्यं पादाहंवारिणि ।
 आतिथ्यं स्यादातिथेयं तत्र साध्वातिथेयकम् ॥११२॥
 प्राघूर्णकः प्राघुणकः^१ प्राघुणो गाथ इत्ययम् ।
 एहागतः स्यादतिथिर्द्योर्देशिक इत्यपि ॥११३॥
 आगन्तुको नास्त्यैतिथिः समीची वन्दना स्त्रियौ ।
 स तु त्रिष्ठूपसंग्राह्यो योभिवाद्यो यथाविधि ॥११४॥
 पादपर्यायग्रहणमुपसंग्रह इत्यपि ।
 पूजा नमस्यापचितिः सपर्याप्यहंणा स्त्रियाम् ॥११५॥
 वरिवस्या तु शुश्रूषा परिचर्याप्युपासना^२ ।
 अन्वासनाप्युपास्तिः स्त्री कुर्वन्ने शुश्रूषणं पुनः ॥११६॥
 कौशली कुशलप्रश्ने व्रज्याटाद्या सरापि च ।
 साच्चेर्या मार्गपर्यायस्थितिः पर्यटनं समे ॥११७॥
 नियोगः केतनं श्राद्धे देवार्चादौ तु पञ्चधा ।
 गन्धपुष्पे धूपदीपौ नैवेद्यमिति सत्क्रिया ॥११८॥
 अर्घपाद्या^३ चमस्नानमधुपकार्धिकैश्च तैः ।
 दशधाथ्यो षोडशधा^४ सासनस्वागताम्बरैः ॥११९॥

^१ प्राघुणो^B ^२ तिथी^{BKS} ^३ सनम्^B ^४ चर्यी^B ^५ चमन^B स्वासन^B

भूषा चन्दनसंमिश्रैः सोत्तराचमनी^१यकैः ।
 ध्यानादिककिया तीर्था निदिध्या सा तु सास्थिरा ॥१२०॥
 निदिध्यासनमप्येतन्मननं^२त्वात्मचिन्तनम् ।
 ऋषयो मन्त्रद्रष्टार ऋषयः संशितवताः ॥१२१॥
 शापाख्नाः सत्यवचसो व्यासाद्यास्ते^३ महर्षयः ।
 देवर्षयः कचाद्याः स्यु^४ भैर्लाद्यास्तु महर्षयः ॥१२२॥
 ऋतुपर्णादयो राजर्षयः कागडर्षयस्त्वमी ।
 जैमिन्याद्या नारदस्तु कपिवक्तो विधातृभूः ॥१२३॥
 स्यादब्रह्मादेवपर्यायपिशुनः कलिकारकः ।
 देवब्रह्मा देवलः स्याहुर्वासास्तु कुशारणिः ॥१२४॥
 प्राचेतसस्तु वाल्मीकिः कविज्येष्ठो वशः कविः ।
 कुशी च मैत्रावरुणो वाल्मीको वल्मिकोऽपि च ॥१२५॥
 वल्मीकी^६वाल्मीकी चाथ^७स स्यात्पाराशरी पुनः ।
 कृष्णद्वैपायनो वेदव्यासः स्यात्सत्वभारतः ॥१२६॥
 व्यासः कृष्णः सत्यवतः कानीनो बादरायणः ।
 पाराशरो माठरोऽपि पाराशर्यस्ततः पुनः ॥१२७॥
 द्वैपायनोथास्य माता वासवी सत्यवत्यपि ।
 योजनागन्धपर्याया मत्स्योत्था गन्धकाल्यपि ॥१२८॥

१ यकै^B २ चात्म^B ३ ना^B ४ भैर्ला^B ५ हु^B ६ कोव^B ७ स्यात्व^B
 ८ भारतम्^B

वासवी मत्स्यगन्धापि ^१दाशेयी शंतनुप्रिया ।
 माता विचित्रवीर्यस्य पुनश्चित्राङ्गदस्य च ॥१२६॥
 वसिष्ठोऽरुन्धतीनाथपर्यांय्यापव इत्यपि ।
 समैत्रावरुणोऽपि स्यादक्षमाला त्वरुन्धती ॥१३०॥
 त्रिशङ्कुयाजी गाधेयो विश्वामित्रश्च कौशिकः ।
 वैश्वामित्रो याज्ञवल्क्यो योगेशो ब्रह्मरात्रिकः ॥१३१॥
 दधीचिश्च दधीचोऽपि वदान्यश्रेष्ठ इत्युत ।
 यायावरो जरत्कारुदेवी च मनसा प्रिया ॥१३२॥
 जरत्कारुस्तयोः पुत्र आस्तीकश्चास्तिकोऽपि च ।
 गौतमस्तु शतानन्दो ^३मातुरीयस्तु पाणिनिः ॥१३३॥
 शालातुरीयो दाक्षेयः शालंकिः पाणिनाहिकौ ।
^४शिवपर्यायभक्तोऽथ गोनर्दीयः पतञ्जलिः ॥१३४॥
 कात्यायनो वररुचिः कायोऽपि च पुनर्वसुः ।
 मेधापर्यायजिज्ञाथ व्याडिर्विन्ध्यनिवास्यपि ॥१३५॥
 नन्दिनीपुत्रपर्यायः कणादः काश्यपोऽपि च ।
 स्फोटायनस्तु कक्षीवान्पालकाप्ये करेणुभूः ॥१३६॥
 रुचिरातनयार्थः स्याद्गुणवत्यपि ^५पालकी ।
 वात्स्यायनो महानागः कौटिल्यश्चणकात्मजः ॥१३७॥

१ दाशेयी^{KC} २ यधव हृत्यपि^B ३ मातुरान्त^B ४ शिर्ष^K ५ पालिका^B
 पालक^K

द्राविलः पञ्चिलः स्वामी विष्णुगुसौङ्गलोपि च ।
 धन्वन्तरिर्दिवोदासः काशिराजः सुधोङ्गवः ॥१३८॥
 ब्रह्मीभूतो द्वैतवादी शंकराचार्य इत्यपि ।
 उपवर्षो हलभूतिः कृतकोटि॑रयान्वितः ॥१३९॥
 चूर्णकृञ्जाप्यकारः स्याद्वर्हिर्भर्तृहरिः समौ ।
 रघुकारः कालिदासौ मेधारुदस्तु कोटिकृत् ॥१४०॥
 गुणाद्योप्यथ वाणः स्याद्वक्रगदनिवधकृत् ।
 भारविः शत्रुलुंपः स्याङ्गवभूतिस्तु विश्रुतः ॥१४१॥
 भूमिपर्यायगर्भार्थोप्यथ वैयासकिः पुनः ।
 वेदान्ती ब्रह्मवादी स्यादथ मीमांसकः स च ॥१४२॥
 जैमिनीयोप्यथौलूक्यः स च वैशेषिकोप्यथ ।
 शम्बुकश्चापि शम्बूक उभौ शूद्रसुतौ॒समौ ॥१४३॥
 सौगतः शून्यवादी स्याद्वादिको॑द्वयवाच्यपि ।
 अर्हतोप्याक्षपादः स्याद्योगो नैयायिको॑ऽपि च ॥१५४॥
 पातञ्जलो यौगिकः स्यात्कापिलः सांख्य इत्यपि ।
 लौकायतिकचार्वाक बार्हस्पत्याश्र॑ नास्तिकाः ॥१५५॥
 पाश्चार्थिकः पाशुपतः शैवश्चापि महाब्रतः॑ ।
 कापालिको॒श्च वामी स्याद्वामिको॒श्चापि॑लौकिकः ॥१५६॥

१ रथचितः^B २ तौतानिको^B ३ मत्तौ^B ४ वादवाच्यपि^B ५ प्रथ^B ६ त्याधा^B

७ वृत्ति BKS ८ कौलिकः^B

आम्नायी सामयी माध्वो^१ वैष्णवः पञ्चरात्रिकः ।
रक्ताम्बरो भदन्तोऽपि शाक्यभिज्ञुश्च वन्दकः ॥१४७॥
श्वेताम्बरः श्वेतभिज्ञुः क्षपणस्तु दिगम्बरः ।
नग्नाढश्रमणाहीक निर्घन्था जीवजीवकाः ॥१४८॥
चेलुकश्रीवरी भिज्ञुर्महोपासकमेलिकौ ।
वन्यश्चैत्यः श्रामणेरः स च प्रव्रजितः पुनः ॥१४९॥
तच्छब्द्याः श्रावकाः^२ खद्भाः^३ सुदन्ता एकचारिणः ।
बुद्धाः स्वयंभुवस्तेषां भेदाः खरतरादयः ॥१५०॥
धर्मध्वजी लिङ्गवृत्तिः^४ पाखण्डः सर्वलिङ्गिनि ।
उरःकटः पञ्चवटो^५ जोटिङ्गश्च महाव्रती ॥१५१॥
कुहना लोभान्मिथ्येर्या सा स्यादपथकल्पना ।
क्षत्रितोवकीर्णी स्याद्व्रात्यः संस्कारवर्जितः ॥१५२॥
जटालजटिलौ तुल्यावय कर्पटिकार्पटी ।
अलाभात्तु लियस्त्यागस्तदश्वब्रह्मचर्यकम् ॥१५३॥
यद्रतं यमिनां गुप्तं खञ्जरीटरतं हि तत् ।
शिश्विदानः कृष्णकर्मा ब्रह्मबन्धुद्विजाधमः ॥१५४॥
नष्टाग्निर्वरहा जातिमात्रजीवी द्विजब्रुवः ।
अजपस्त्वसदध्येता वेदहीनो निराकृतिः ॥१५५॥

१ मध्वोवै^B माध्ववै^K २ श्री^B ३ हीक^K ४ पङ्गाः (पङ्गः) ^B ५ सुंदता^{FC}
६ पाषण्डः^B ७ उरस्कटः^B ८ फोटिङ्ग^{BKS}

'वान्ताशी भोजनार्थं यो गोत्रादि वदति स्वकम् ।
 उच्छिष्ठभोजनो देवनैवेद्यकृतभोजनः ॥१५६॥
 शाखाररण्डः स्वशाखीयकर्मलुसो न्यकर्मकृत् ।
 शाखा॒हरण्डोप्यन्यशाखा॑पाठके स्वीयवर्जके ॥१५७॥
 कनिष्ठस्तु कृताधानो न ज्येष्ठे॒ह्यग्निहोत्रिणि ।
 पर्याधाता कनिष्ठः स्याज्येष्ठः पर्याहितः स च ॥१५८॥
 कनिष्ठः सोमयाजी चेन्न ज्येष्ठः सोमयागकृत् ।
 परियष्टा कनिष्ठः स्यात्परीष्टो ज्येष्ठ इत्यपि ॥१५९॥
 विवाहरहिते ज्येष्ठे॑ कनिष्ठो दारसंग्रही ।
 परिवेत्ता परिवेदी परिवित्तिस्तु पूर्वजः ॥१६०॥
 परिवित्ता सुतस्तस्य॑सा स्त्री तु परिवेदिनी ।
 पूर्वोढा त्वधिविन्ना॑स्यात् पश्चादूढाधिवेदिका ॥१६१॥
 शस्त्राजीवः॑कागडपृष्ठो गुरुहा नरकीलकः ।
 मलोदेवादिपूजायामश्चाद्व॑थ मलिम्लुचः ॥१६२॥
 पञ्चयज्ञपरिष्ठष्टो निषिद्धै॒करुचिः खरुः ।
 सुते यस्मिन्नुदेत्यकोत्यस्तमेति क्रमेण तौ ॥१६३॥
 अभ्युदिताभिनि॑मुक्तौ वीरोज्ञो न जुहोति यः ।
 अग्निहोत्रच्छलाद्याज्ञापरो वीरोपजीवकः ॥१६४॥

१ वार्ताशी^B २ ल्पकर्म^{KC} ३ द^B ४ वर्जके स्वीयपाठके^B ५ स्य^B ल^B ६ पुनः^B
 ७ यातु स्त्री^B ८ ता^B ९ वे^B १० मुक्तौ^B

वीरविप्लावको जुहूद्धनैः शूद्रोपपादितैः ।
 वैडालवतिकः सर्वाभिसंधी छन्नतापसः ॥१६५॥
 त्रिणाचिकेतस्त्रियोग्नि^१ चितवांश्चिमधुश्च यः ।
 कर्मविद्यायोनिशुद्धा यस्य तूभयपक्षजाः ॥१६६॥
 बहुदक्षिणयज्वानः सज्जेयस्त्रिसुपर्णकः ।
 वैखानसस्तु स्याद्वानप्रस्थो वन्यान्नभोजनः ॥१६७॥
 वन्यैर्गृहस्थधर्मार्थ तपस्या नियमस्थितिः ।
 व्रतादानं परिवज्या संन्यासोप्यथ योगभित्^२ ॥१६८॥
 अहिंसासूनृतास्तेयब्रह्माकिंचनता यमाः ।
 नियमाः शौचसंतोषौ स्वाध्यायतपसी अपि ॥१६९॥
 देवताप्रणिधानं च करणं पुनरासनम् ।
 प्राणायामः प्राणयमः श्वासप्रश्वासरोधनम् ॥१७०॥
 प्रत्याहारस्त्वन्दियाणां विषयेभ्यः समाहृतिः ।
 धारणा स्त्री कच्छ्वेये चित्तस्य स्थिरबन्धनम् ॥१७१॥
 ध्यानं तु विषये तस्मिन्नेकप्रत्ययसंततिः ।
 समाधि^३ स्त्री तदेवार्थमात्राभासनरूपकम् ॥१७२॥
 एवं योगो यमाद्यङ्गैरष्टभिः संमतोऽष्टधा ।
 एषामभ्यासतो योगी भिन्नुः सांन्यासिको यतिः ॥१७३॥

परिव्राणपि कर्मन्दी तापसो मस्करी यती ।
 पाराशरी रक्तवस्त्रपर्यायः परिकाङ्क्षयपि^१ ॥१७४॥
 वाचंयमो मुनिरपि द्वयोरेव मुनी स्त्रियाम् ।
 स्थात्परिवाजकश्चाथ शेते यः स्थगिडले वतात् ॥१७५॥
 स्थागिडल्यः^२ स्थगिडलेशायी स्थगिडलेशयद्वित्यपि ।
 तपःक्लेशसहो दान्तः क्लान्तः शान्तो^३ जितेन्द्रियः ॥१७६॥
 तपस्या तु तपो जप्यं जाप्यं जापो^४ जपः पुनः ।
 कमण्डलुश्चैत्यमुखः करकः कुणिडकः^५ स्त्रियाम् ॥१७७॥
 यत्यासने ब्रुसीब्रुष्यौ वृषी वृषिः स्त्रियामिमाः ।
 त्रिवर्गो धर्मकामार्थैश्चतुर्वर्गः समोक्तकः ॥१७८॥
 बलतुर्याश्चतुर्भद्रमथ देवत्वमित्यपि ।
 देवसायुज्यमपि च देवभूयादिकं पुनः ॥१७९॥
 प्रयोज्यमेवं ब्रह्मत्वं ब्रह्मसायुज्यमित्यपि ।
 ब्रह्मभूयं स्त्रियां मुक्तिः पुंसि मोक्षापवर्गकौ ॥१८०॥
 क्लीबे कैवल्यनिर्वाणश्रेयो निःश्रेयसामृते ।
 संन्यासवत्यनशनवते प्रायस्तु न स्त्रियाम् ॥१८१॥
 कल्पद्रौ केशवकृते फलिते नामसंचयैः ।
 भूस्कन्धे ब्रह्मकाण्डोऽयं तुर्यः सिद्धिमुपागतः ॥१८२॥
 इत्यूषिगोत्रब्रह्मप्रकाण्डः ।

^१ पर B ^२ लः BKS ^३ श्रान्तो B ^४ जापो B ^५ का B

राजन्यो बाहुपर्यायजन्मार्थः क्त्रियो विराट ।
 राङ्गाजा स्यादपि^१ क्त्रं राज्ञि^२ भूपर्थपार्थिवौ^३ ॥१॥
 भूपर्यायपतिक्षिद्धृत्^४ पार्थिवो भूपुरंदरः ।
 भूमिप्रजामनुष्याणां पर्यायेभ्यो धनस्य च ॥२॥
 नेतृपेशपतीनां च पालार्थानां च वाचकः ।
 मूर्छाभिषिक्तः पृथिवी-शक्रपर्याय इत्यपि ॥३॥
 मण्डलेश्वरपर्यायः^५ सामन्तोथाप्यधीश्वरः ।
 प्रणताशेषसामन्तश्चक्रवर्ती भयापहः ॥४॥
 एकजन्मा सार्वभौमो^६ प्यतोऽन्ये मध्यमवर्त्तिनः ।
 सत्वप्रतिरथो यस्य नास्ति प्रतिरथो युधि ॥५॥
 येनेष्टं राजसूयेन मण्डलस्येश्वरश्च यः ।
 शास्ति यश्चाज्ञया राज्ञः स सम्राट्य राजकम् ॥६॥
 राजन्यकं च नृपतिः^७ क्त्रमस्त्रीगणे क्रमात् ।
 महामात्रो धी सचिवो मन्त्री सचिव इत्यपि ॥७॥
 स च ग्रन्थिहरोऽमात्यः स्यात्प्रधानं च न स्त्रियः ।
 अमात्याः^८ कर्मसचिवास्तत्त्वकर्माधिकारिणः ॥८॥
 पुरोहितः पुरोधाः स्यात्स्थेयोऽथ द्वारपालके ।
 दौवारिकः प्रतीहारो द्वाःस्थितो वेत्रधारकः ॥९॥

१ दथ^B २ राद् पार्थ^B ३ पार्थिवो^B ४ सामन्तः स्याद्^B ५ प्यतोऽन्ये^B

६ नृपतिक्षियाणां गणे^B ७ अमात्यः^B

दर्शको दर्शितद्वाः स्याद् डाःस्थो^१ द्वास्तिथतदर्शकः ।
 स च द्वाःस्तिथतदर्शी स्यात् प्रतिहार उदास्तितः ॥१०॥
 उपस्थितः प्रतीहारी प्रतिहार्यपि वा पुनः ।
 व्यवहारद्रष्टवि स्यात्प्राद्विवाकोऽन्नदर्शकः ॥११॥
 अथापि स्यादनीकस्थे रक्षिवर्गे थकोटपः ।
 अध्यन्नोधिकृतस्तस्य नरे दौःसाधिकोऽपि च ॥१२॥
 गर्वाटो वर्तको दण्डधार्यथ स्थायुकोऽपि च ।
 राजा योधिकृतः स स्याद्गोपो ग्रामेषु भूरिषु ॥१३॥
 स्वर्णाध्यक्षो भौरिकः स्यात्^२ हेरिकोप्यथ नैष्ठिककः ।
 रौप्याध्यक्षष्टङ्कशाली टङ्कपर्यायतः पतिः ॥१४॥
 कुद्रोपकरणानां चोपाध्यक्षः परिकर्मिकः ।
 पुराध्यक्षे दण्डपतिः पौरिको दण्डपाशिकः ॥१५॥
 स्थानाध्यक्षः स्थानिकः स्याच्छुल्काध्यक्षस्तु शौलिककः^३ ।
 धर्माध्यक्षो धार्मिकः स्याद्वर्माधिकरणीत्यपि ॥१६॥
 हयाध्यक्षो हायिकः स्यात्पाकाध्यक्षस्तु पाकिकः ।
 चतुरङ्गवलाध्यक्षः सेनानीर्दण्डनायकः ॥१७॥
 स्यातामन्तःपुराध्यक्षेऽन्तर्वेशिकावरोधिकौ ।
 कुब्जो वर्षवरः षण्ठः (षाढः text) सौविदल्लश्च कञ्चुकी^४ १८

^१ स्थेयो...स्या" पुस्तके न इश्यते २ स्याद्भूरिको" ३ योध्यक्ष परिका"

^४ शौलिककः" ५ धर्माध्यक्षो..... कञ्चुकी" पुस्तके एव इश्यते नान्येषु ।

स्थापत्यः सौविदोऽथ^१स्यादभृत्यो भृतक इत्यपि ।
 संवकोर्थनुजीवी स्याद्वैर्यरिद्रेषणो द्विषत् ॥१६॥
 दुर्हृहस्युः सपलो द्विद् विपक्षः शात्रवोऽहितः ।
 परौचाभेर्मातियाती परे: पन्थिकपन्थिनो ॥२०॥
 प्रतेरनीकपक्षाख्यो जिघांसुदेषिशत्रवः ।
 अग्रात्यारात्यसहनपर्यवस्थात्रमित्रकाः ॥२१॥
 विद्विषश्च द्विषुर्विद्विट् विद्वेषी द्विषतो द्विषः ।
 अभिघाती चाभिमतिः सापलोऽपि सपलवत् ॥२२॥
 वैरानुबन्धी योन्यार्थ^३मुपनाहः स उच्यते ।
 वयस्यः स्निग्धः सवयाः स्नेह्यः^४ पांशुलकः^५सखा ॥२३॥
 सुहृन्मित्रमपि क्लीबे सख्यं सापदीनकम् ।
 आदिराजः पृथुवैन्यो मांधाता युवनाश्वजः ॥२४॥
 कुवलाश्वो धुन्धुमारो हरिश्चन्द्रस्त्रिशड़कुजः ।
 पुरुरवा बौध ऐल उर्वशीरमणोऽपि च ॥२५॥
 उदुसन्तावायुरायुः^६ पुत्रेस्याथ पुरुः पुरु^७ ।
 शतधन्वा शतधनुः क्षत्रभेदेष्यथो नलः ॥२६॥

^१ पि^२ अर्थनु^३ अन्योन्य^४ ह्यः^K ^५ पांसु^६ उदुराता^७ पुरुः
पुरुः^K

* उकारान्तः सकारान्तश्चायुशब्द आयुःशब्दश्च ।

बाहुको नैषधः पुण्यश्लोकोऽश्वज्ञोऽस्य च प्रिया ।
 दमयन्ती तु वैदर्भीं भैमी स्यादथ नाहुषः ॥२७॥
 ययातिरर्जुनः कार्त्तवीर्यो हैह्य इत्यपि ।
 कार्त्तवीर्यः कार्त्तवीर्यर्जुनो माहिष्मतीपतिः ॥२८॥
 सहस्रबाहुपर्यायो दौष्यन्तिर्भरतोऽपि च ।
 सर्वदमः सर्वदमः स्यात्सर्वदमनोऽपि सः ॥२९॥
 शाङ्कुन्तलेयः खटवाङ्गो दिलीपोप्यथ शांतनुः ।
 शन्तनुश्च महाभीष्मः प्रतीपोऽथ परावसुः ॥३०॥
 गङ्गापर्यायपुत्रार्थो गाङ्गेयो गाङ्गः इत्यपि ।
 गाङ्गायनिः^१ शान्तनवो भीष्मो देवत्रतोपि च ॥३१॥
 रक्षःपर्यायदन्तार्थः स्यादिच्छामरणार्थकः ।
 प्रज्ञापर्यायनेत्रार्थो धृतराष्ट्रोऽम्बिकासुतः ॥३२॥
 वैचित्रवीर्यः पाण्डुः स्याद्वृतराष्ट्रानुजोऽपि च ।
 श्रम्बालिकेयः पत्न्यस्य कुन्ती कुन्ता च सात्वती ॥३३॥
 पृथान्या शल्यभगिनी माद्री शल्यस्तु मद्रपः ।
 दुर्योधनस्तु कुरुराढ् गान्धारेयः सुयोधनः ॥३४॥
 शताग्रजोऽस्यावरजास्ते स्युर्दुःशासनादयः ।
 शकुनिः सौबलोपि स्याद्वान्धारोऽप्यक्षकोविदः ॥३५॥

^१ गङ्गायविः^{१८}

दुर्यूतवेदी कर्णस्तु चम्पाधिपतिरङ्गराट् ।
 राधाकर्पर्यायसुतो वसुषेणश्च सूतजः ॥३६॥

कालपृष्ठं जयोधन्वा स्यैषा दुष्टचतुष्टयी ।
 सुयोधनादिका सौयोधनिर्लक्ष्मण इत्यपि ॥३७॥

अजातशत्रुपर्यायः३शल्यारिश्च युधिष्ठिरः ।
 कर्णानुजोजमीढः स्याद्वर्मराजस्तपःसुतः ॥३८॥

बृकेदरो भीमसेनो वायुपुत्रः करवणः ।
 वीररेणुर्नार्गबलो वल्लवो युणकारकः ॥३९॥

भीमो४हिडिम्बकिर्मीरबककीचकसूदनः ।
 सौवलीतनयार्थारिः पाकपर्यायकारकः ॥४०॥

अर्जुनः फाल्गुनः पार्थः सव्यसाची धनंजयः ।
 राधावेधी किरीट्यैन्द्रः श्वेताश्वः फाल्गुनो५नरः ॥४१॥

बृहन्नडो गुडाकेशः सुभद्रेशश्च कर्णजित् ।
 हनूमत्कपिपर्यायध्वजपर्याय इत्यपि ॥४२॥

बीभत्सुर्विजयो जिष्णु६गारिडवी कालखंजहा ।
 बीभत्सश्चित्रयोधी च धन्वी योगी च तद्रथे ॥४३॥

नन्दिघोषो धनुरपि गारडीवो गारिडवो७स्त्रियाम् ।
 गांजीवो गांजिवो८प्यस्त्री नकुलस्त्वश्वशास्त्रवित् ॥४४॥

१ छंजयो^C छंजयो^C २ सैषा^B ३ कङ्गो९जातरिपर्यायः^B ४ हिड^K ५ यो^B

६ गंजीवी^K

तन्तिपालः शाकुनस्तु गोवित्स्याद्यग्रन्थिकः पुनः ।
 सहदेवोऽपि चरमावेतौ माद्रीसुताबुभौ ॥४५॥
 युधिष्ठिराद्यास्तेऽपि स्युज्येष्टाः कुन्तीसुताख्ययः ।
 पञ्चामी धर्मवाच्चिन्दनासत्यानां सुताः क्रमात् ॥४६॥
 तेऽपि स्युः पाण्डुपुत्रार्था॑स्तापसा अथ यज्ञा ।
 पाञ्चाली द्रौपदी कृष्णा पार्वती नित्ययौवना ॥४७॥
 याज्ञसेनी वेदिजन्मपर्याया पाण्डुशर्मिला ।
 सैरन्ध्री पञ्चसूः पञ्चवल्लभा पञ्चमीति च ॥४८॥
 स्यात्पतिः शवशुरे॒ ज्येष्ठः कनीयान्देवरः पतिः ।
 त्रितयं त्रिषु मध्येषु कृष्णासम्बन्ध ईदृशः ॥४९॥
 सौभद्रेयोऽभिमन्युः स्यादार्जुनिस्तस्य चात्मजः॑ ।
 परीक्षितः परीक्षित्स्यादुत्तरातनयार्थकः ॥५०॥
 पारीक्षितस्तु राजर्षिर्जनमेजय इत्यपि ।
 यजमानः सर्पसत्रे स च जन्मेजयोप्यथ ॥५१॥
 द्रुपदो यज्ञसेनः स्यात् पृष्ठतः॑ कंपिलापतिः ।
 धृष्टद्युम्नो द्रोणरिपुरपि याजाभिचारजः ॥५२॥
 द्रौपदः पार्षतः सेनापतिश्चाथ शिखगिङ्गनि ।
 भीष्मारिः॑ स्त्रीरूपकोऽपि स्थूणपुंस्त्वप्रधारकः ॥५३॥

१ स्त्रापत्वा॑ २ ज्ञे॑ ३ कंपिला॑ ४ स्त्रीरू॑

* ज्येष्ठश्वशुरः = भ्रातृश्वशुरः (Husband's elder brother)

घटपर्यायजन्मार्थो भारद्वाजः कृपीपतिः ।
 द्रोणः^१ शन्तनुजामाता गुरुराचार्य इत्यपि ॥५४॥
 द्रौणायनिः कृपीपुत्रो द्रौणिद्रौणायनोऽपि च ।
 अश्वत्थामापि^२ गौरः स्यात्कृपाचार्यस्तु गौतमः ॥५५॥
 शैनेयः सात्यकिस्तुल्यो सात्वतोऽपि च माधवः ।
 सत्राजितश्च सत्रजित् सत्यभामापितर्यथ ॥५६॥
 रुक्मिणीजनके^३पि स्याद्भीष्मो भीष्मक इत्यपि ।
 दमघोषश्चेदिपतिः शिशुपालश्च चेदिराट् ॥५७॥
 श्रौतश्चैवेयः कंसः स्यादुग्रसेनसुतोऽपि च ।
 वार्हद्वयिर्जरासंधो मागधो मगधेश्वरः ॥५८॥
 द्वैमातुरो राजगृहस्वामी कर्णसखोऽपि च ।
 इन्द्रपर्यायजो बाली बालिर्दुन्दुभिर्दर्पहा ॥५९॥
 सूर्यपर्यायपुत्रार्थः सुग्रीवो वानरेश्वरः ।
 मारुतिः केसरिसुतो हनूमान्हनुमानपि ॥६०॥
 रामदूतो योगचरः स च स्याद्वज्रकङ्कटः^४ ।
 लङ्घारिगङ्गनेयः स्यादर्जुनार्थादध्वजार्थकः ॥६१॥
 सुबाहुजस्तु सगरो दैलीपिः स्याद्भगीरथः ।
 विक्रमादित्यपर्यायो महेन्द्रादित्यसंभवः ॥६२॥

असौ विषम^१शीलोऽपि साहसाङ्गः शकोत्तरः ।

भंभसारः श्रेणिकः स्याद्वालस्तु शालिवाहनः ॥६३॥

सर्वे पृथुप्रभृतयो मताः^२सौखरयो नृपाः ।

यथार्हवर्णः प्रणिधिरपसर्पश्चरः स्पशः ॥६४॥

वार्तायनिः प्रवृत्तिश्च चरश्चारोऽपि वार्तिकः ।

प्रतिष्कशो^३वसर्पः स्यात् प्रविकाशोप्यमी त्रिषु ॥६५॥

सांवत्सरो ज्योतिषिको दैवज्ञो^४देवलेखकः ।

कार्त्तान्तिकश्च मौहूर्ती ज्ञानी प्रश्नार्थवायपि ॥६६॥

अथ स्यात्पुष्पशकटी दैवप्रश्नउपश्रुतिः ।

तान्त्रिको ज्ञातसिद्धान्तः सत्री गृहपतिः समौ ॥६७॥

लिपिंकरो लिपिकरो मसिपरायश्च लेखकः ।

लिंगिंकरो लिंगिकरो लेखकारक इत्ययम् ॥६८॥

स्यादक्षराच्चणश्चञ्चुः किरिका मसिधानिकाः^५ ।

वर्ण^६कूची च मेलान्धुः स्यान्मसीजलमित्यपि ॥६९॥

मेला^७मसिर्ढयोः पत्राञ्जनं स्याच्च मसी^८स्त्रियाम् ।

स्त्रियां स्यात्कलमः पुंसि लेखनी^९चापि^{१०}न स्त्रियाम् ॥७०॥

वर्णतूल्यथ लेखः स्याद्वर्णद्रूतार्थकोऽपि च ।

स्यात्स्वस्तिमुखपर्यायो वाचःपर्यायहारकः ॥७१॥

^१ शा^C ^२ ता^{KC} ^३ प^B ^४ देव["] पुस्तके नात्ति ^५ रि["] ^६ कु^C ^७ मसीजलं["]
म मसा^B ^८ लेखिनी^B ^{९०}स्यादक्षरादित्यादिन स्त्रियामित्यन्तं श्लोकदृथं^K पुस्तके नात्ति ।

तस्यैव मुद्रणं मुद्रा लियां प्रत्ययकारिणी ।

तेषां निबन्धनार्थं तु काचस्थानं च न द्वयोः ॥७२॥

अपि स्यात्कलमस्थानपर्याया मसिधानिका ।

उत्तमणाधमणादिव्यवहारार्थपत्रके^१ ॥७३॥

द्रव्याङ्गबन्धनं तत्स्यात्तेषां भेदा अनेकशः ।

लिखिताच्चरविन्यासे लिपिर्लिपिरुभे लियौ ॥७४॥

लिपी लिवी च तुल्ये स्तो^२लिखनीयं तु लेखितम् ।

लेखनीयं च लिखितं लिख्यं लेख्यममूनि च ॥७५॥

त्रिषु द्रव्येऽथ लिखनं लेखनं लेख इत्यपि^३ ।

पुस्तकं त्रिषु पुस्तं स्त्री कूबे तु शरयन्त्रकम् ॥७६॥

पुस्तकस्थापनस्थाने प्रोथवैदेशिकौ समौ ।

स्यात्संदेशहरो दूतो^४दौत्यं भावे च कर्मणि ॥७७॥

अध्वनीनोऽध्वगोऽध्वन्यः पान्थः पथिक इत्यपि ।

यातुर्गन्तुरथो हारिः पथिकानां च संहतौ ॥ ७८ ॥

स्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्गबलानि च ।

ससैवाङ्गान्यमूनि स्युरथ पौरास्तु पुंस्यमी ॥ ७९ ॥

श्रेणिः लियां च प्रकृतिर्द्वे इमे चाथ षड्गुणाः ।

संधिर्ना विग्रहो यानमासनं द्वैध आश्रयः ॥ ८० ॥

^१ उत्तमणेति श्लोकार्थं पुस्तके नास्ति । ^२ लिखलिपं तु लेखिनी ^३ थ ^४

अथ स्युः शक्तयस्तिस्तः प्रभावोत्साहमन्त्रजाः ।
 क्षयः स्थानं च^१ वृद्धिश्च त्रिवर्गे नीतिवेदिनाम् ॥ ८१ ॥
 स प्रतापः प्रभावश्च यत्तेजःकोशदण्डजम् ।
 सामदाने भेददण्डावित्युपायचतुष्टयम् ॥ ८२ ॥
 दमः पुंस्यस्त्रियां दण्डस्तद्वत्साहसमस्त्रियाम् ।
 साम सान्त्वमुभे क्लीबे^२लञ्चाकौशलिके स्त्रियाम् ॥ ८३ ॥
 पुंस्युल्कोच उपाचारो^३दाहार आमिषं द्वयोः ।
 ग्राह्यं प्रदानमयनमुपादानं च ढौकनम् ॥ ८४ ॥
 उपायनमुपग्राह्यं प्राभृतं च प्रदेशनम् ।
 उपदा स्त्रयुपहारे ना यौतकादेस्तु देयके ॥ ८५ ॥
 दायो ना हरणं क्लीबे पुंसि भेदोपजापकौ ।
 त्रिवर्गेण भिया वापि परीक्षा सोपधा स्त्रियाम् ॥ ८६ ॥
 मायोपेक्षेन्द्रजालानि तुद्रा भेदा अमी त्रयः ।
 तत्र चास्त्र्यषडक्षीणं यत्तृतीयाद्यगोचरम् ॥ ८७ ॥
 विकाशोऽपि च वीकाशोऽवकाशश्च प्रकाशवत् ।
 विविक्तविजनच्छन्ननिःशलाकाप्रकाशकाः ॥ ८८ ॥
 त्रिष्वस्त्रयुपहरं क्लीबे रहस्यं च जनान्तिकम् ।
 एकान्तं केवलं छन्नमुपांशुरहसी उभे ॥ ८९ ॥

क्लीबाव्ययेथ मन्त्रः स्याद्रहस्यालोचने पुनः ।
 स्याद्विश्वासंस्तु विश्रम्भोऽभ्रेषोऽभ्रंशोऽयथोचितात् ॥६०॥

कल्पादेशनवान्याया देशरूपं समञ्जसम् ।
 युक्तमौपयिकं न्याय्यं मभिरूपं च साम्प्रतम् ॥६१॥

उचितं भजमानं च प्रातं चाथ समर्थनम् ।
 संप्रधारणानुवादो निर्देशोपि निर्देशकः ॥६२॥

आदेशोप्यथ वै शास्तिः॑शास्ती॒स्यातां ख्याविमे ।
 आज्ञा शिष्टिः॑ ख्यौ क्लीबे शासनं चावधारणा ॥६३॥

संस्था स्थितिश्च मर्यादा सीमा मन्तुस्तु पुंस्ययम् ।
 अपराधोऽप्यलीको खी स्यात् क्लीबे विप्रियागसी॑ ॥६४॥

शत्रुर्जिगीषोः पुरतः स्वदेशानन्तरो नृपः ।
 तस्याप्यनन्तरो मित्रमुदासीनस्ततः परः ॥६५॥

पार्षिण्यग्राहः पृष्ठवासी तस्याक्रन्दो निरन्तरः ।
 ततः परस्तादासारोऽवनतोस्यापि पृष्ठगः ॥६६॥

अरेश्च विजिगीषोश्च मध्यमो भूम्यनन्तरः ।
 सपञ्चमस्तकः षष्ठ उदासीनस्ततः पृथक् ॥६७॥

विजिगीषुः सप्तमः स्यात्पञ्चत्वंस्तादयोऽमताः ।
 अरिर्मित्रमर्मित्रं मित्रमित्रमतः परम् ॥६८॥

^१ विश्राम ^{KBC} ^२ भ्रष्टो^B अचरद्वयंनान्यपुस्तकेषु ^३ नव^B ^४ मभिनीतं^B

^५ शस्तिः^C ^६ सास्ती^B ^७ व्यलीको ? ^८ गसौ ^९ त्यस्त्वा^K वस्त्वां

तथारिमित्रमित्रं च विजिगीषोः पुरस्सराः ।
 उशना मण्डलमिदं प्राह द्वादशराजकम् ॥६६॥
 विजिगीषुररिमित्रं पार्थिंग्राहश्च मध्यमः ।
 उदासी^१नात्पुलोमेन्द्रौ षट्कं मण्डलमूचतुः ॥१००॥
 चत्वारः पार्थिवा मौलास्तिर्यक् पश्चात्पुरः स्थिताः ।
 मूलप्रकृतयः शत्रुमित्रे सहजकृत्रिमे ॥१०१॥
 सहजं स्वकुलोत्पन्नं कृत्रिमं कार्ययोगतः ।
 मयास्योपकृतं पूर्वमयं चोपकरिष्यति ॥१०२॥
 इतिैयः क्रियते सन्धिः प्रतीकारः पुमानयम् ।
 द्विपायोऽद्विगुणो दण्डो भागधेयोऽस्त्रियां वलिः ॥१०३॥
 कारः करो नाथोदानं बन्धनं शुल्कमस्त्रियाम् ।
 घटादिदेये द्रव्ये स्यादथापि द्विविधं भयम् ॥१०४॥
 अदृष्टं तोयवह्यादि दृष्टं स्वपरचक्रजम् ।
 महीभुजामहिभयं स्वैचक्रप्रभवं भयम् ॥१०५॥
 सहायाः साधनोपाया विभागो देशकालयोः ।
 विपत्तेश्चैप्रतीकार एष^२ पञ्चाङ्गको नयः ॥१०६॥
 कृषिर्विणिकृपथो दुर्ग सेतुः कुञ्जरबन्धनम् ।
 खन्याकरबलादानं शून्यानां च निवेशनम् ॥१०७॥

१ नात्पुलो^B २ यत्^१ ३ प्राचं^K ४ पञ्च^B ५ विनिपात^B ६ एवं^B
 ७ खन्याकश्च खलानां च^B

अष्टवर्गो नृपस्यायमस्यैवापचयः क्षयः ।
 वृद्धिस्तु वर्द्धनं चैवं साम्यं स्यात्सोप्यं त्रिकः ॥१०८॥
 उदयश्च त्रिवर्गश्चैशान्ति स्त्री स्याहमो नरि ।
 मन्त्री पुरोधाः सेनानीद्वास्थोन्तर्वेशिकस्तथा ॥१०९॥
 युवराजः प्रशास्ता च समाहृत्तोपदेशकः ।
 कर्मान्तिकः संनिधाता रूपाद्यधिकृतस्तथा ॥११०॥
 मन्त्रपारिषदः पौरब्यावहारिकनायकौ ।
 आटविको दुर्गपालो दण्डेश इति षट् त्रिकाः ॥१११॥
 तीर्थानि शत्रुपक्षे स्युर्येषु चारः प्रयुज्यते ।
 समाहृत्प्रशास्तारौ नायकं चापवत्तर्य तु ॥११२॥
 महिषी मुख्यमन्त्री च वैद्यश्चेति पठन्ति ये ।
 तेषामिमे त्रयः स्त्रीयाश्चाराणां स्युरगोचराः ॥ ११३॥
 अतः स्वपक्षे तीर्थानि भवन्ति दश पञ्च च ।
 चरन्ति पुरुषाः शत्रुपक्षे चेति चराद्ययः ॥ ११४ ॥
 प्राज्ञाैर्दर्शननास्तिक्यप्रमादालसताकुधः ।
 असत्यं दीर्घसूत्रत्वमेकेन बहुभिः सह ॥ ११५ ॥
 प्रकाशे च त्रयो मन्त्रा मन्त्रितत्याग एव च ।
 अघसंग इति ज्ञेया दोषा द्वादश भूपतेः ॥ ११६ ॥

कामक्रोधौ लोभैहर्षौ मानश्चापि मदः पुनः ।
 अन्तर्गतोऽरिष्टद्वर्गः प्राणस्य ज्ञुत्तृष्णे पुनः ॥ ११७ ॥
 शोकमोहौ तु मनसो जरामृत्यू च वर्ष्मणः ।
 षड्गर्मयोतिवृष्टिः^३ स्यादवृष्टिः शलभाः शुकाः ॥ ११८ ॥
 आखुैस्वपरचक्राणि सप्तैता ईतयः^४ पुमान् ।
 भृत्यैर्भित्रैश्च मन्त्रैश्चैबलं त्रिविधमुच्यते ॥ ११९ ॥
 हस्त्यश्वरथपादातं सेनाङ्गं स्याच्चतुष्टयम् ।
 षडङ्गं भारिकस्वाभ्यां वारदैशिकयोद्भूमिः ॥ १२० ॥
 सकर्मकारैरषाङ्गं प्रतस्तु प्रतापवान् ।
 सौम्योधिगम्यो ऽथैशुचिरुपधातीतकः समौ ॥ १२१ ॥
 पौराण्यनुग्रहे युक्तो वृत्तिव्यावृत्तिरन्यतः ।
 पक्षे पक्षे तुलामानं^५ भाण्डार्घप्रत्यवेक्षणम् ॥ १२२ ॥
 संमाननं च मान्यानां लब्धप्रशमनानि षट् ।
 प्रतिभोगप्रातिभोगौ शाकादेरुपढौकनम्^६ ॥ १२३ ॥
 शूद्रकन्याकरो^७यः स्यात्स च^८ गौरीवराढ^९कम् ।
 राधाचक्रं तु तद्यन्ते चले यन्मील्यलोचनम् ॥ १२४ ॥
 प्रतिबिम्बेक्षणवशादूर्ध्वं वेध्यमधोमुखम् ।
 तद्वेधनादिकं कर्म वीर्यशुल्कमिति स्मृतम् ॥ १२५ ॥

१ लाभ ^{KC}	२ स्यादवृष्टिः इति ^K पुस्तके नास्ति	३ आखु ^{KC}	४ पुनः ?
५ त्रिविधं बल ^B	६ म्योंश ^{KC}	७ भाण्डार्घं ^B	८ कौटनम् ^{KC} ढौकनम् ¹⁵
९ व्यः १० तु	११ वराटकम्		

अधिकारः प्रक्रिया स्त्री द्वयोश्च मरचामरे ।
 लोमगुच्छः पुमान् क्लीबे चारतूलमय त्रिषु ॥ १२६ ॥

छत्रं तु नृपचिन्हार्थं राजशृङ्गार्थकं च षण् ।
 हैमदण्डं^१ च तपत्रमुत्कूटं^२ चोषणवारणम् ॥ १२७ ॥

चक्रपर्यायतोङ्गार्थं भृङ्गालुः कनकालुका ।
 निवेशः शिविरं क्लीबं सज्जनं तूपरक्षणे^३ ॥ १२८ ॥

रथो गजो उश्वः पादातः सेनाङ्गं स्याच्चतुर्विधम् ।
 युद्धार्थे चक्रवद्याने शताङ्गः स्यन्दनो रथः ॥ १२९ ॥

वडुरो मूलविभुजो यहो^४ प्यस्त्री विमानकः ।
 सक्रीडार्थः पुष्यरथो देवार्थस्तु मरुद्रथः ॥ १३० ॥

योग्या स्त्रियां वैनयिकोऽध्वरथः पारियानिकः ।
 कर्णीरथः प्रवहणं^५ डयनं हयनं समे^६ ॥ १३१ ॥

शकटोऽस्त्रीत्वनः क्लीबे शकटिः शकटी स्त्रियौ ।
 त्रिषु काम्बलं^७ वास्त्राद्यास्तैस्तैः परिवृते रथे ॥ १३२ ॥

सपाणदुकलीयो यः संवीतः पाणदुकम्बलैः ।
 स तु ज्ञेयश्च वैय्याग्रो यो वृतो व्याघ्रचर्मणा ॥ १३३ ॥

एवं द्रीप्यादिचर्मादिसंवीते द्वैष इत्यपि ।
 रथार्थात्पादपर्यायमङ्गपर्यायमस्त्रियाम् ॥ १३४ ॥

१ हिमदण्डं^{KC} २ सुकूटं^C ३ निवेशं^{KC} ४ यम^B
 ५ रथ^B ६ य^B ७ नै^B ८ मम^{BK} ९ वस्त्रा^K

चक्रं पुमानरिञ्चां रानेमी स्त्री नेमिरित्यपि ।
 प्रधिरस्त्री द्वयोराण्णिः स्त्रियामाणीति चाप्यणी ॥ १३५॥
 रथाग्रकीलकेनाभिनार्भी चक्रस्थं पिण्डिका ।
 स्त्रियामथो ना कुवरः कूवरो ना युगंधरः ॥ १३६ ॥
 अस्त्रियामप्यथ युगमस्त्री यानमुखं पुनः ।
 ईषान्तबन्धनं चापि धूर्घूर्वीं च स्त्रियावुभे ॥ १३७॥
 युगान्तकीले शम्या स्त्री तत्स्थाने गर्त्तमद्योः ।
 अनुकर्षो दार्वधस्थं मासङ्गस्तु युगान्तरम् ॥ १३८ ॥
 रथगुतिर्वरुथाऽस्त्रीऽस्थूरथाङ्गाऽन्युपस्कराः ।
 नियन्ता प्राजिता यन्ता सूतः सव्येष्ठृऽसारथी ॥ १३९॥
 दक्षिणेस्थप्रचेतारौ कृत्ता रथकुटुम्बिकः ।
 रथिनः स्यन्दनारोहा रथिका रथिरा अपि ॥ १४०॥
 रथवजे स्त्रियां रथ्या रथकव्याप्यथ स्त्रियाम् ।
 द्वयोः प्रेष्ट्वा तु दोला स्त्री यानं वा पुंसि न स्त्रियाम् ॥ १४१॥
 विमानेऽथ वराङ्गः स्याद्वारणो मृग इत्यपि ।
 हस्ती दन्तावलो दन्ती सिन्धुरो दीर्घमारुतः ॥ १४२॥
 मातङ्गो राजिलः पीलुर्जलकान्तो महामृगः ।
 मतङ्गः सामजः कुञ्जरोऽनेकपो द्विपः ॥ १४३॥

१ नरिर्धारा ? २ ईषान्त^B ३ शस्या^B ४ स्थंप्रा^B ५ स्यु^B ६ स्यप ?
 ७ ए^B ८ म्बनः^B

निर्लूनः करटी नाग इभः स्तम्बेरमो गजः ।
 करी मतझजः पद्मी 'शूर्पकर्णो लतारतः' ॥१४४॥
 पिण्डपादः पुष्करी स्याच्छुरडारी^३ कज इत्यपि ।
 विलोमरसनार्थः स्याद्व्रेदन्तार्थविषाणकः ॥१४५॥
 द्रयोः करेणुर्वेतण्डः पेचकी पुष्करी^४ जटी ।
 जलाकांचो महाकायोऽप्रस्वेदः सूचिकाधरः ॥१४६॥
 शुगडालः पिचिलश्चापि ध्वजोऽस्त्री चासुरः कपिः ।
 गम्भीरवेदी च करी करिणी धेनुका वशा ॥१४७॥
 करेणुश्च करेणूश्च रेणुका च करेणुका ।
 कणेहुश्च गणेहुश्च स्त्रियामथ च तम्भिदः ॥१४८॥
 पञ्चवर्षो गजांबालः पोतस्तु दशवार्षिकः ।
 'विक्षो दिक्षोपि विंशाब्दस्त्रिंशाब्दः कलभोऽस्त्रियाम् ॥१४९
 बष्टिवर्षो युवार्थः स्याच्छुरडारोऽपि मतः स च ।
 स्यादशीतेस्तु वृद्धोऽथ यद्वन्धाग्राणतोऽपरे ॥१५०॥
 न तिष्ठन्ति गजाः सस्याद्वन्धहस्ती ततः पुनः ।
 चतुर्विंधा गजा भद्रो मन्द्रो मिश्रो मृगोऽपि च ॥१५१॥
 एषामाकरजा भेदा विज्ञेया बहवो बुधैः ।
 गङ्गासागरहिमाद्विषयागाणां च मध्यतः ॥१५२॥

^१ सू^K ^२ रतेः^B ^३ षड० ^४ ली^B ^५ बालः पोरुस्तुदश^K पुस्तके नालि
 ६ विष्को B

१ चयवनं* (स्यात्) मध्यमं तल्लोहिताभ्येश्च पश्चिमे ।
 त्रिपुर्यां^२को सलादौ च चेदिकाैरूषकं वरम् ॥१५३॥
 श्रीक्षेत्रं गौडबङ्गालं^३माङ्गिरेयं तु मध्यमम् ।
 विन्ध्याद्रिैवेङ्गटाद्रेश्च कलिङ्गद्विडावपि ॥१५४॥
 वनं कालीयकं नाम समुद्रावधिमध्यमम् ।
 श्रीशैले देवशैले च मलये पर्वते वनम् ॥१५५॥
 दाशार्णकं वनं तत्स्यांद्वरं सह्याद्रिमूलतः ।
 भृगुकच्छाैवधि वनमपरान्तं च मध्यमम् ॥१५६॥
 द्वारवत्यां च सौराष्ट्रे कलिङ्गवनमुत्तमम् ।
 कालंजरे^५कुरुक्षेत्रे सिन्धुसागरसंगमे ॥१५७॥
 वनं पाञ्चनदं नाम मध्यमं परिकीर्तिम् ।
 कालेष्यजातदन्तो यः स्वल्पाङ्गः स च मत्कुणः ॥१५८॥
 यूथपर्यायनाथार्थः^६ प्रभिन्ने मत्तगर्जितौ ।
 मदोत्कटो मदकलः समावुद्धान्तविर्मदौ ॥१५९॥
 कलिपतः सज्जितस्तिर्यग्धाती परिणतश्च सः ।
 व्यालोत्रङ्गुष्टे गम्भीरवेदी त्ववमताङ्गशः ॥१६०॥
 ७ दण्डाराराललुषभा यत्रारोहति पार्थिवः ।
 राजवाह्यस्तूपवाह्यः साम्राह्यः समरोचितः ॥१६१॥

१ नाच्यं वने KC २ याः KC ३ कारुपकं B ४ मागिरेयं B ५ व्यङ्ग B विक K
 ६ द्वने B ७ कण्ठा KC ८ वने KC ९ नामा KC १० दण्डरा C

* ग्रान्त्यं वरं पाठो भवेत् ।

‘ईषार्थदन्तपर्याय उपर्यायदन्तके ।

स्त्रियां समूहे घटना घटा यूथं नपुंसकम् ॥१६२॥

मदो दानं प्रवृत्तिश्च वमयुः करसीकरः ।

करिनासा तु हस्तार्थः शुण्डा शुण्डार इत्ययम् ॥१६३॥

अस्याग्रं पुष्करं क्लीबेऽङ्गुलं स्यात्तस्य कर्णिका ।

विषाणावस्त्रियां पुंसि दन्तौ ना स्कन्ध आसनम् ॥१६४॥

कर्णमूलं चूडिकास्यादीषीका त्वच्छिकूटकम् ।

अपाङ्गदेशो निर्याणं गणडस्तु करठः कठः ॥१६५॥

कटकोप्यथ कुम्भ्यक्षिं कूटे स्यादिषीकेषिकाः ।

अवग्रहो ललाटस्याद्विदुः पुंस्युभयान्तरम् ॥१६६॥

कुम्भो तु शिरसःपिण्डौ तयोर्मध्ये पिञ्चः पुमान् ।

घातकुम्भस्तयोः संधिरारक्षस्तु ततोऽप्यधः ॥१६७॥

वाहित्थं तदधोदेशः प्रतिमानमथास्त्रियाम् ।

गात्रं तु करिणः पूर्वजङ्गायवयवे न ना ॥१६८॥

अपरावरे तु पश्चाजङ्गायवयवे न ना ।

आरालं पुच्छमूलस्योपान्ते स्यात्पेचकः पुमान् ॥१६९॥

पाश्वर्तः पक्षभागः स्यात्पद्मार्थं बिन्दुजालकम् ।

मदयोगविधानं तु व्यस्तारमथ तल्पनम् ॥१७०॥

१ ईर्षार्थ B २ हीपिका B ३ का B ४ कुटे B ५ दं B ६ द्विन्तुः C ७ पूर्वं B
८ विस्तार B

अक्षिकूटकं कुतः पुनरुक्तमिति नावगम्यते ।

पृष्ठवंशस्य यन्मांसं स्यादथो दन्तमांसके ।

क्लीबे^१प्रवेष्टकं तत्स्यादथ तद्वन्धनेऽपि च ॥१७१॥

अन्दुकः पुंसि निगडो न स्त्रियां शृङ्खलं त्रिषु ।

पादपाशश्च^२हिञ्जीरो न स्त्रियां गजबन्धभूः ॥१७२॥

वारिवारी च प्राची च ^३प्रारब्धिश्च स्त्रियामिमाः ।

गात्रबन्धेतु त्रिपदी चैकस्मिन्न^४परेऽपि च ॥१७३॥

तोत्रं वेणुकमालानं निर्वाणं वैणुकं पुनः ।

नालिकाकर्णवेधिन्यामथस्यादङ्कशोऽस्त्रियाम् ॥१७४॥

द्वयोः पृष्ठगिःशृणिरपि स्त्रियां स्यातां सृणी शृणी ।

अस्त्रयष्ठत्वं कुशाग्रं घातमङ्कशवारणम् ॥१७५॥

निषादिनां पादकर्म यातं वीतं नपुंसकम् ।

कक्ष्या दूष्या वरत्रा स्या^५दूषा चूष्या कुथ^६स्त्रिषु ॥१७६॥

प्रवेणिः स्त्री प्रवेणी च परिस्तोमः पुमानयम् ।

वर्णः षणास्तरणं स्यात् कण्ठबन्धः कलापकः ॥१७७॥

पित्तज्वरः^७पाकलोस्य कूटपूर्वस्त्रिदोषजः ।

नासापूर्वस्थूलहस्तं दन्तमूले करीरिका ॥१७८॥

शङ्खः कूटो दन्तमध्यं प्रोहश्वरणपर्वणि ।

^८अपस्कारः प्रजङ्घाये नाली^९नात्रापरे नना ॥१७९॥

१ प्रवे हृत्यचरद्वयं न २ हिंसीरो^B ३ प्ररब्धिः ४ ऋपरो^B

५ दूष्या^{BC} ६ स्त्रियाम् ७ ज्वरे^B ८ अय्य^B ९ नात्र^B

अष्टीवतोरधिष्ठाने संदानं पुंनपुंसकम् ।

विधानं गजभक्ष्ये स्यात् क्लीबे चैव विधा स्त्रियाम् ॥१८०॥

मेरठो मेरठो निषादी स्यात् सादिः सादी निषाद्यपि ।

दृश्यते^१ पाण्डुरो यस्तु केशे रोम्णि च बालधौ ॥१८१॥

कणे^२ च नेत्रयोश्चैव स स्यादैरावतान्वयः ।

अध्वक्षमः सारसहक् ज्ञमी^३ बुद्धिविशारदः ॥१८२॥

^३ अजरोमा स्थूलशीर्षः पुण्डरीकान्वयो गजः ।

स्तब्धकर्णः सुदेहश्च कृष्णवर्णः कृशोदरः ॥१८३॥

स्थूलविन्दुर्धनु^४ वैशः पुष्पदन्तान्वयो गजः ।

अग्निवर्णः सुवर्णाक्षो वेगवाञ्जललम्पटः ॥१८४॥

आयतो विस्तृतोत्यर्थं वामनान्वयजः करी ।

प्रचण्डकुसुमच्छायः कपोतनयनः ज्ञमः ॥१८५॥

मेधावी तनुरोमा च सुप्रतीकान्वयोऽन्धवः ।

स्निग्धवालधिदन्तो यः श्वेतविन्दुकरान्वितः ॥१८६॥

पेचकेल्पः स्थूलकलः सार्वभौमान्वयो गजः ।

रौद्रो लघुशिराहृ^५ स्वश्वेतविन्दुसमन्वितः ॥१८७॥

पाटलापुष्पनयनः स भवेदञ्जनान्वयः ।

कुम्भस्थूलतनुः स्निग्धलोललोहितलोचनः ॥१८८॥

१ पाण्डरोङ्गै^A पाण्डुरोगै^B २ युद्ध^B ३ कुञ्ज^B ४ धंप्राण्ड^B ८ हस्त.....
क्षमश्चितः^{KO}

कृष्णो^१ विस्तीर्णहस्ताग्रः कुञ्जरः कुमुदान्वयः ।
 घोटोश्वस्तुरगो वीती किरणी क्रान्तस्तुरंगमः ॥१८६॥
 वाजी वाहस्तुरङ्गोर्वा गन्धर्वः सैन्धवो हयः ।
 प्रकीर्णः क्रमणः प्रोथी कुरटः सिंहविक्रमः ॥१८०॥
 स्यान्मुद्रमाषपर्यायाशनार्थश्वामरी च वाट ।
 श्यर्थात्पुत्रार्थकः पीतिः केसरी हंस इत्यपि ॥१८१॥
 मरुद्रथो वासुदेवस्ताक्षर्यो वातायनो हरिः ।
 शालिहोत्रश्चैकशफो दधिका एतशोप्यरुट् ॥१८२॥
 वधः पतङ्गो हेषी स्यात्सुपर्णः श्येन इत्यपि ।
 वीतिः सप्तिर्दधिक्रावा वातस्कन्धार्थ इत्यपि ॥१८३॥
 स्थौर्यः पैद्वोऽव्यथिश्वापि^२ त्रिविधाः स्युरमी पुनः ।
 श्रेष्ठमध्याधमाः सर्वे देशदेशसमुद्भवाः ॥१८४॥
 अब्दिवाहीककम्बोजपारसीकवनायुजाः ।
 सौराष्ट्रकोङ्गोऽन्नूता आजानेयास्त उत्तमाः ॥१८५॥
 तुरस्कारट^३कीरोरटक्षसिन्धुस्थलोऽन्नवाः ।
 मध्यमाः प्रागदक्षिण दिक्ष॑सम्भवाः शास्मला अपि १८६॥
 सारस्वता अर्जलाश्र तङ्गणा अधमा अमी ।
 वर्णैः शुक्ळादिभिर्वर्णा ब्राह्मणाद्या यथाक्रमम् ॥१८७॥
 मिश्रैर्मिश्रा विनीतस्तु साधुवाही जवाधिके ।
 जवनो^४थाश्वमेधीये ययुर्यायावरोऽपि च ॥१८८॥

^१ कृष्णविस्तीर्ण^B ^२ व्यधि^B ^३ कीरार^B ^४ शस्मला:^{KC} ५ ने^{KC}

किशोरोऽल्पवयस्कोऽश्वो रथ्यो वोढा रथस्य यः ।
 पृष्ठ्यः स्थूरी प्रसूरेषां वास्त्यश्वा वडवार्वती ॥१६६॥
 गणे तु वाढवं तासां दुर्विनीतस्तु सूक्लः ।
 कश्यः कशाहौं हृद्रकावर्तीं श्रीवृक्षकी हयः ॥२००॥
 पञ्चभद्रस्तु हृत्पृष्ठमुखपाशर्वेषु पुष्पितः ।
 पुच्छोरःखुरं पुच्छास्यैः सितैः स्यादष्टमङ्गलः ॥२०१॥
 सिते तु कर्ककेकाहौ खांगाहः श्वेतपिङ्गले ।
 पीयूषवर्णः संराहः पीते तुःहरिमो हयः ॥२०२॥
 ३कृष्णवर्णस्तु खुङ्गाहः४कियाहो लोहितो हयः ।
 आनीलो नीलकेपि स्यान्निर्यूहः कपिलो हयः ॥२०३॥
 वेल्लारंश्चायमेव स्यात्पाण्डुकेशरवालधिः ।
 उराहस्तु मनाकपाण्डुः कृष्णवर्णो भवेद्यदि ॥२०४॥
 सुरुहको गर्दभाभो॑वोरुखानस्तु पाटलः ।
 कुलाहस्तु मनाक् पीतः कृष्णः स्याद्यदिजानुनि ॥२०५॥
 उकनाहः पीतरक्तच्छायः स एव तु कचित् ।
 कृष्णरक्तच्छविः प्रोक्तः शोणः कोकनदच्छविः ॥२०६॥
 हरितः पीतहरितच्छायः स्यात्स च हालकः ।
 पुंगलः सितकाचाभो हलाहश्चित्रितो हयः ॥२०७॥

१ पुच्छा^{KCB} पृष्ठा इति पाठस्तूचितः २ हरियो^{BK} ३ कृष्णवर्णहस्यारम्भ मना-
 ४ पाण्डुरित्येतदन्तं^K पुरुके नात्ति ५ किंचाहो^B ६ पिमे^C ६ वोरु^{KC}

प्रोथोऽस्त्री नासिकाश्वस्य कश्यं मध्यमथापि च ।
 शफोऽस्त्रियां खुरः पुंसि पुटोऽविह्नोय वालधिः ॥२०८॥
 अस्त्री पुच्छस्तु लाङ्गूलं क्षीबे लाङ्गूलमित्यपि ।
 स्त्रियां क्षीबे च लाङ्गूलं पुच्छमस्त्री लजः पुमान् ॥२०९॥
 स्यात्पिच्छोपि च तत्रैव वालहस्तर्थकः पुमान् ।
 ललाम च ललामं च लूमैवालस्ततः पुनः ॥२१०॥
 अपावृत्तपरावृत्तलुठितानि च वेष्ठिते ।
 न द्वयोरश्ववृन्दे स्यादाश्वमाश्वीयमित्यपि ॥२११॥
 निगालस्तु गलोदेशो हेषा हेषाऽश्वनिःस्वने ।
 त्रिष्वाश्वीयं यदश्वेन दिनेनैकेन गम्यते ॥२१२॥
 ऊर्ध्वस्थितिस्त्रियामस्य स्यात्पुला च पुलायिता॑ ।
 प्रक्षरः प्रखरोपि स्थात्संनाहोप॑जनं परः ॥२१३॥
 खलिनोस्त्री खलीनोपि कवियं षण् कविः कवी ।
 पञ्चाङ्गी कर्षणी चापि मुखपर्याययन्त्रणा ॥२१४॥
 नेत्रपट्टे मक्षि॑कात्रं कवराक्षमथापि च ।
 भूषणे मुखपट्टः स्यात्तलिका तलसारणम् ॥२१५॥
 दामा॑जनं पादपाशश्वर्मदरडे कशास्त्रियाम् ।
 पल्याणमपि पर्याणं बन्धे कक्ष्यास्य कक्षया॑ ॥२१६॥

१ विखो^B २ क्षीबे हत्यारभ्य लाङ्गूलमित्यन्तं^B पुस्तके नास्ति ३ पुनः^B ४ वाज^B
 ५ स्वनिः स्वनः^{BC} ६ यं^{KC} ७ पिं^B ८ यं^B ९ कन्त्रं^B १० झन्न^{BK} ११ पा^B

पदस्थाने पादिके च पादाधारा वथापि च ।

पुच्छाटिका पुच्छबन्धे खुरत्राणं खुरोपरि ॥२१७॥

बन्धने स्यात् खुराधस्ताल्हौहे त्राणे तु नालकः ।

तलत्रं स्याद्द्वयोरश्मिः क्लीबे प्रवपणं स्त्रियाम् ॥२१८॥

कुशावक्षेपणी वलगा क्लीबे धोरितवल्गिते ।

स्त्रियां प्लुतिरिमे क्लीबे तेजितोत्तेरिते पुनः ॥२१९॥

गतयः पञ्च धाराः स्युस्तुरगाणां क्रमादिमाः ।

तत्र धौरितकं धौर्यं धोरणं धोरितं च यत् ॥२२०॥

वभ्रुके शिखिकं क्रोडगतिवद्वल्गिते पुनः ।

अग्रच्छायसमुल्लासात्^१ कुञ्चिताग्रं नतत्रिकम् ॥२२१॥

मुतिस्तु लङ्घनं पक्षिमृगगत्यनुहारकम् ।

उत्तेजितं रेचितं स्यान्मध्यवेगेन या गतिः ॥२२२॥

उत्तेरितं मुपकण्ठमास्कन्दितकमित्यपि ।

उत्सुत्योत्प्लुत्य गमनं क्रोधादिवाखिलैः पदैः ॥२२३॥

अस्त्रियां वाहनं पत्रं यानं युग्मं च धोरणम् ।

परंपरावाहनं यत्तद्वैनीतकमस्त्रियाम् ॥२२४॥

अश्वारोहा अश्ववाहाः सादिनोऽथ निषङ्गिणः ।

भटा योधाश्च योद्धारः सेनारक्षाश्च ते पुनः ॥२२५॥

१ पदिकेः २ व^{BK} द^C ३ पुच्छ^{RC} ४ नालकाः^B लालकाः^C-५ ले^{CO}
६ मुपकण्ठमित्यारभ्य तद्वैनीतकपर्यन्तं^K पुस्तके नास्ति ।

* छायेतिपाठः सर्वेषादर्शेषु । कायेतिपाठः संभाव्यते ।

सेनान्तः परिधिः पुंसि स्यादारभट इत्यपि ।

ये सेनासमवेताः स्युः सैन्यास्ते सैनिका अपि ॥२२६॥

ये सहस्रेण बलिनः साहस्रास्ते सहस्रिणः ।

अथ च स्यात्कञ्चुकोऽस्त्री कवचो जगरः पुमान् ॥२२७॥

वारवाणोऽपि च क्लीबे तनुत्रं वर्म दंशनम् ।

सकञ्चुकैर्मध्यधार्ये क्लीबे सारसनं पुनः ॥२२८॥

शीर्षकं तु शिरस्त्राणं शीर्षणयं च शिरस्त्रकम् ।

नागोदरमुरस्त्राणं जङ्घात्राणं तु मत्कुणम् ॥२२९॥

नाहुलं च तदेव स्यान्नालिका चाङ्गरक्षिणी ।

त्रिष्वितो ध्वजिनीपूर्वा आमुक्तः प्रतिमुक्तवत् ॥२३०॥

संनद्वो वर्मितः सज्जो दंशितो ब्यूढकङ्कटः ।

अपिनद्वः पिनद्वश्च दंशितश्चाप्यमी त्रिषु ॥२३१॥

दंशिताद्याश्चापि सत्त्वेष्यथ स्याद्वर्मतागणे ।

अपि कावचिकं चाथ पद्मपत्तिपदातयः ॥२३२॥

पदातिकः^३ पदगमः पदगः पदिकोपि च ।

पादातिगश्च पादातः पादातिकपदाजयौ ॥२३३॥

पादात्पदाजिपापिक्यः शररातिरतः पुनः ।

पदाजिरथपादातं पत्तिपर्यायसंहतिः ॥२३४॥

^१ मंसुणम्^B ^२ द्वर्मता^B ^३ गः^{KO} ^४ पदा^{KCB} पद^S ^५ पादातपादतिक-
पदातयः^S ^६ पापिक्य^C यापिभ्यः^B ^७ पादान्त^{BKC} पादातम्^S

शस्त्राजीव आयुधिककागडपृष्ठायुधीयकाः ।
 कागडपृष्ठसहाये तु प्रतिष्कशप्रतिष्कषौ ॥२३५॥

यो बहून्योधयेदेकः स महातिरथः पुनः ।
 दूरापाती दूरवेधी लघुहस्तार्थं इत्यपि ॥२३६॥

कृतहस्तः सुप्रयुक्तो विशिखः शीघ्रवेध्यपि ।
 कृतपुङ्गोथापराङ्गपृष्टल्को लक्ष्यतश्चयुतः ॥२३७॥

धनुर्निषङ्गपर्यायमत्वर्थप्रत्ययी पुनः ।
 धनुर्धरोथ कागडीरः कागडवाञ्छक्तिहेतिकः ॥२३८॥

शाकीक एवं याष्टीकः पारश्वधिक इत्यपि ।
 नैस्त्रिंशकोऽसिहेतिः स्यात्प्रासिकः कौन्तिकोऽपि च ॥२३९॥

चर्मी फलकपाणिः स्थात् पताकी वैजयन्तिकः ।
 अनुप्लवः सहायश्च चतुराभिचरौ समौ ॥२४०॥

अग्रेसरोग्रे भविता पुरोगो नायकोऽपि च ।
 पुरोगमः पुरोगामी^१स चैवाग्राग्रतः सरः ॥२४१॥

मन्थरो वेगगमनो जङ्गालस्त्वतिवेगिनि ।
 जाङ्गिको जङ्गाकरिकस्तरस्वी त्वरितो जवी ॥२४२॥

जवनः प्रजवो वेगी^२जङ्गिलो जाङ्ग इत्यपि ।
 अन्वत्यन्तंभृशंकाममेभ्यो गामी क्रमादयम् ॥२४३॥

११६

केशवकृतः कल्पद्रुकोशः

अत्यन्तीनोऽनुकामीनः कामंगामीन इत्ययम् ।
 स्यादुरस्वानुरसिले जेयो जेतव्यमात्रके ॥२४४॥
 जेतुं शक्यस्तु जय्यः स्याजेतुं शत्रुं प्रयाति यः ।
 अभ्यमित्रोभ्यमित्रीयोऽप्यभ्यमित्रीण इत्यपि ॥२४५॥
 ऊर्जस्त्वर्जस्वलोत्यन्तबलपर्यायवत्यपि ।
 विक्रान्तो जित्वरो जेता शूरो वीरश्च जिष्णुकः ॥२४६॥
 संयुगे सर्वतः साधुः सांयुगीनः स्मृतश्च सः ।
 रथस्वामी तु रथिको रथिनो रथिरो रथी ॥२४७॥
 अथ सेना तु पृतना^१वाहिनी वाहना चमूः ।
 वरूथिनी च ध्वजिनी बलं सैन्यं च गुलिमनी ॥२४८॥
 अस्त्रियां कटकं चक्रमनीकं च चमुस्त्रियाम् ।
 गलोर्गलः कुटः कोटः^२कोटो दुर्गश्च पुंस्यमी ॥२४९॥
^३पत्तिरेकरथैकेभा त्र्यश्वा स्यात्पञ्चपद्ममा ।
 इतः स्युस्त्रियुणैरङ्गैर्यथोत्तरमनुक्रमात् ॥२५०॥
 क्लीबे सेनामुखं गुलमोऽस्त्रियामपि गणः^४पुमान् ।
 वाहिनी पृतना चापि चमूः पुनरनीकिनी ॥२५१॥
 अपीयं दशभिन्निंष्टा सेनार्थाक्षौहिणीति सा ।
 (१३७१२४६०)
 खनन्दजिनचन्द्राश्वगुणभूमिमिता रथाः ॥२५२॥

^१ नीकिनी वाहिनि इति पाठः स्यात् ^२ कोटो^K ^३ पित्ति ^B ^४ क्रमात्^B

(४११२७४७०)

१ गजाश्च खाश्ववेदाश्वरविचन्द्राब्धिभिः क्रमात् ।

(८५६२४५०)

सादिनः खशराब्ध्यक्षितकेषु वसु॒षणिमताः ॥२५३॥

पत्तयो यत्र सा प्रोक्ता महाकौहिणिका बुधैः ।

व्यूहस्तु बलविन्यासो भेदा दण्डादयो युधि ॥२५४॥

प्रत्यासारो द्वयोः पार्षिणः सैन्यपृष्ठं प्रतिग्रहः ।

प्रतिग्रहोऽपि पुंसि स्यात्पाष्णीं प्रत्यासरोऽपि च ॥२५५॥

मुखे रथा हयाः पृष्ठे तत्पृष्ठे च पदातयः ।

पार्श्वयोश्च गजाः कार्याव्यूहोऽयं परिकीर्तिः ॥२५६॥

संपत्तिः संपदा संपल्लक्ष्मीः श्रीर्विपदा विपत् ।

विपत्तिरापद्रुःखार्था न द्वयोरायुधं पुनः ॥२५७॥

अस्त्रं शस्त्रं प्रहरणं हेतिर्वा नाथ तत्त्विधा ।

पाणियन्त्रादिना मुक्तं तच्च शक्तिशरादिकम् ॥२५८॥

अमुक्तं शस्त्रिकादिस्याद्यष्ट्याद्यन्तु द्वयात्मकम् ।

अवलम्बः पुमान्दण्डो यष्टिश्च तरणिर्दयोः ॥२५९॥

मन्त्रप्रयोगजं शस्त्रमय धन्व तु कार्मुकम् ।

शरासनं च कोदण्डं सरासनममूनिषण् ॥२६०॥

स्यादस्त्रियां धनुः॑षान्तं॒ धनुः॑ पुंसि धनूः॑ स्त्रियाम् ।

तृणता त्रिणता चापो॑न स्त्री गाण्डीवगाणिङ्गवौ ॥२६१॥

१ गजाश्च^B २ संमिताः^B ३ भ्यूहो^B ४ का इत्येकमन्तरं^C पुस्तके नालि

५ शरासन^{KO} ६ सान्तं^B ७ धनूः^{KC} ८ चापो^{KC}

दुणासेष्वासगुणतः पुं क्लीबे स्त्रव्यधं^१ पुनः ।

प्रतिकायः पुमानस्याग्रगते कोटिरित्यपि ॥२६२॥

अटनी धनुषो मध्ये लस्तको ना गुणालयः ।

मौर्वी ज्या सिञ्जिनी जीवा न ना गव्यांगुणो द्रयोः ॥२६३॥

पतञ्जिका गुणांसिआ क्लीबे वाणासनं गुणः ।

गेधा श्रियां तलं क्लीबे सैव स्याद्वाहुपट्टिका ॥२६४॥

^२क्लीबे लक्षं शरव्यं स्याल्लक्षं वेध्यमुपासनम् ।

शराभ्यासः श्रमो योग्या खद्वारी खुरलीति च ॥२६५॥

खद्वारिका तु^३ तद्भूभिरवष्टमश्च सौष्ठवम् ।

^४युग्या^५गुणनिका ग्राह्या काण्डोऽस्त्री विशिखः पुमान् ॥२६६॥

सायकोऽजिह्वगो बाणः पृष्ठकोपि शिलीमुखः ।

कलम्बो मार्गणो रोपः पत्री स्यात्खग आशुगः ॥२६७॥

स्याद्वार्द्धकड्डयोः पत्रो^६वाजः प्रदर इत्यपि ।

स्थूलदण्डो^७विपाटः स्याद^८स्त्रार्थात्कण्टकार्थकः ॥२६८॥

विकर्षः पत्रवाहश्च चित्रपुङ्गः शरः^९खरुः ।

^{१०}सरः शस्त्रमर्मभेदी वीरशङ्कश्च लक्षहा ॥२६९॥

^{११}कदम्बसायकादम्बा वाजी च स्यादिषुद्वयोः ।

प्रक्षेडनो ना नाराचोप्यस्त्रं षण् सायकः पुमान् ॥२७०॥

१ स्य^B २ गुणा^C ३ सिञ्चा^B ४ क्लीबेहस्यादिरलोकः^K पुस्तके नास्ति ।

५ चिं^B ६ पुण्या^C ७ गुणनिकांत्याहा^B ८ द्वारः^{KC} ९ विपाटः^{BK} १० दस्ता^{KC}

११ स्वरुः^B १२ शरेमरुः^B १३ कदम्बःसायः कादम्बो^{EC}

स्त्रियां^१ भल्लिश्च भल्ली च भल्लोऽपि स्यात्पुमानयम् ।
 सर्वलोहे लोहतालः^२ प्रसरः कारण्डगोचरः ॥२७१॥
 निरस्तः प्रहिते वाणे तीरी^३ विजुलसायके ।
 नालीका नलिकाक्षेप्याः कर्णिनो रुशीर्षकाः ॥२७२॥
 स्त्रियां पुंसि विषाक्ते तु दिग्धो लिप्तो^४ इत्यपि ।
 हस्तावापो हस्तमुष्टिग्राह्यवाणगणे पुमान् ॥२७३॥
 शरमुष्टिः^५ पुच्छ^६ शीर्ष द्विफली पुंसि पुङ्खः ।
 बाणमुक्तिर्व्यवच्छेदो दीप्तिर्वेंगस्य तीवता ॥२७४॥
 खुरप्रोपि ज्ञुरप्रः स्यादर्द्धेन्दुप्रमुखा भिदाः ।
 अप्यञ्जलिक इत्याद्या वाजः पक्षश्च पिच्छकः ॥२७५॥
 प्रत्यालीढं तथालीढं विशाखं मण्डलं पुनः ।
 वैकृतं दर्दुरं चैव^७ दश स्थानानि धन्विनाम् ॥२७६॥
 शतधनी तु चतुस्ताला लोहकण्टकसंचिता ।
 अयःशङ्कुरसंछिन्ना^८ शतधन्येव महाफला^९ ॥२७७॥
 भुशुरगडी स्याद्रदासमयी वृत्तायः^{१०} कीलसंचिता ।
 अपि गोलासनं क्षीबे बद्धोल्का नालिका स्त्रियाम् ॥२७८॥
 उत्सृष्टा गोलकाः पुंसि कण्यो लोहयन्त्रके ।
 शरपर्यायोश्रयधिर्द्योः स्यादिषुधी स्त्रियाम् ॥२७९॥

१ भिल्लकवभिल्ली च^B २ लोहतालः^B लोह नाला^C ३ विज्जल^{BK}
 ४ तु लिप्तकः^K ५ पिच्छ^{BK} ६ शीर्षे^C द्विकाले^{CK} ७ स्थानान्येतानि^B ८ अयः
 संकरसंछिन्ना^{BK} ९ कला^B १० फाल

'तूणी तूणा च तूणीर उपासङ्गो निषङ्गकः ।
 चन्द्रहासस्त्वसिः पुंसि प्रवालः सायकोऽपि च ॥२८०॥
 रिष्टभूर्द्धयोः खङ्गः पुंसि कौक्षेयकोऽपि च ।
 भद्रासनो मण्डलाग्रः करवालः कृपाणवत् ॥२८१॥
 तरवारिद्धयोश्चापि निस्त्रिंशः करपालकः ।
 क्लीबे शस्त्रं विशसनो धर्मपालः प्रजाकरः ॥२८२॥
 तीचणैधारोधरो देवो व्यवहारो दुरासहः ।
 प्रसङ्गीरुद्रतनयः४शङ्गो विजय इत्यपि ॥२८३॥
 शिवंकरो मनुज्येष्ठः कराली च विशाग्रजः ।
 गाढमुष्टिस्तीवमार्गः पुष्करी कोशवानपि ॥२८४॥
 धाराधरो लोहसर्पो जयश्रीर्जगतोऽपि च ।
 धर्मप्रचारो धाराङ्गः स्याद्वाराविष इत्यपि ॥२८५॥
 पञ्चाशताङ्गुलैर्मुख्यः पञ्चविंशतिको परः ।
 अनयोर्मध्यमानेन मध्यमः खड्ग उच्यते ॥२८६॥
 अवणो योगरोपेतस्तिर्यग्भेदविवर्जितः ।
 वृण्युक्तोऽपि निस्त्रिंशो बिल्वकुण्डलपञ्चरैः ॥२८७॥
 वद्धमानध्वजच्छत्रस्वस्तिकैश्च वणैः शुभः ।
 मानहीनो विभिन्नश्च कुञ्चितोऽध्वनिवर्जितः ॥२८८॥

१ तूणी हत्यकरद्वयं^K २ पुस्तके नासि ३ धाराधरो^B ४ रुठ^C ५ शङ्गविजय^B

नेत्रं चित्तविरोधी च वर्जनीयो दुरा॑सहः ।
 असिर्मरकतश्यामो योगरैः परिवर्जितः ॥२८६॥

बाणवाहुवनच्छेदी॑वाणो यः शाङ्किंणा धृतः ।
 कृपाणः शाद्वलश्याम॑स्तवकी दीर्घयोगरः ॥२८७॥

अच्छेद्यो रोहिणीवाहः पौलस्त्येन धृतः पुरा ।
 कुटिलैर्योगरैर्युक्तो वरकेसरसंनिमैः ॥२८८॥

मत्कुणः करवालोऽयं लोहवर्णेन वर्ण्यते ।
 गोजिह्वापल्लवप्रख्यो योगरो यत्र दृश्यते ॥२८९॥

असिर्निरवहो नाम द्विषच्छेदकरः॑परः ।
 तरुणीकेशसंकाशः सूक्ष्मपाण्डुरयोगरः ॥२९०॥

सान्द्राङ्गः करवालोऽयं भद्रकालीकरस्थितः ।
 राजजम्बूफलश्यामो वक्रपाण्डुरयोगरः ॥२९१॥

स्निग्धच्छायवपुः खड्गो वंगिवालोऽभिधीयते ।
 असिः प्रत्यप्रजीमूतसकलश्यामलच्छविः ॥२९२॥

पाठीनत्वक् समाकारयोगरो य सुवालकः ।
 केकि चन्द्रकसंकाशैर्योगरैर्निविडैः श्रितः ॥२९३॥

केवेष्टक इति ख्यातः॑खड्गः खड्गभृतां मतः ।
 तमालव्यालरोलम्बनिकुरम्बसमच्छविः ॥२९४॥

१ चित्र B २ सदः K ३ वाणायः K ४ स्तवदीर्घं K ५ शुभः B ६ केवेष्ट इति विम्बातः B

कौच्चेयकः स 'भीताक्षः पुरुषाकारयोगरः ।
 एरण्डबीजसंकाशयोगरस्तारपट्टकः ॥२६८॥
 रामारोमावलीश्यामो न नमेन्नामितोप्यसिः ।
 नववारिधरश्यामः पिङ्गाकुञ्जितयोगरः ॥२६९॥
 खड्गः षडालको नाम विषवज्रभयापहः ।
 स्वर्णचूर्णनिभैः सूक्ष्मैर्योगरैः 'स्वर्णपञ्चरः' ॥३००॥
 मुक्ताचूर्णसमाकारैः ख्यातस्तित्तिरवल्लरः ।
 योगरैः 'कञ्जलप्रख्यैः खड्गः स्यात् कालवल्लरः ॥३०१॥
 वियच्छयामवपुः सारः स्वल्पपाण्डरयोगरः ।
 सरोजिनीदलच्छायः 'कोङ्गिः खड्गोऽभिधीयते ॥३०२॥
 कदली शृङ्खली चापि यस्मिन्दृश्येत चान्तरा' ।
 वर्णयोगरभेदेन नामान्येषां भवन्ति हि ॥३०३॥
 कटीतलो न्युब्जखड्ग एकधार इली स्त्रियाम् ।
 इलालिः करपालिः स्यादिलीलिरपि वा पुनः ॥३०४॥
 करवाल्यथ मुष्टी स्त्री द्रयोर्मुष्टिर्घृहस्थले ।
 त्सरुश्च पुंसि ग्राहोपि प्रत्याकारस्तु पुंसि च ॥३०५॥
 दन्तेन निर्मितस्तत्र दन्तपालिरसेस्तु यत् ।
 तिर्यग्भागद्वयं मुष्टावधोग्रान्तं नपुंसकम् ॥३०६॥

१ भीताक्षः २ स्तोरकः K ३ पट्टिकः B ४ स्वर्णपञ्चरैरिति पाठो भवेत्
 ५ अग्र पद्म्यां पदोर्यज्ञरणं पादबन्धः स उच्यते हस्तधिकं B पुस्तके दृश्यते तत्त्वे-
 परिष्टासियुद्धभेदप्रकरणे C पुस्तके समुपलभ्यते तत्रैव चैतत्पाठः समुचितः K पुस्तकेत्वे-
 तत्त्वलोकाद्देव न काप्युपलभ्यते ६ कल्पल B ७ कोगिः B ८ तरान्तरा KC ९ गृहं KC

भवेदैरजनकं तस्मादधस्ता॑ छण्डिका स्त्रियाम् ।

अत्रिका तदधस्तिर्यग्भागद्वितयमस्य तु ॥३०७॥

मध्यभागस्ताडिका स्त्री शूकभागोग्रमप्यसेः ।

योगरस्तु गुणोत्कर्षे॒ खड्गाद्यश्चास्य कीर्तिः ॥३०८॥

परिवारः परीवारः कोशः कोषो नपुंसकम् ।

खङ्गपर्यायसद्वा॑ र्थपिधानार्थकमित्यपि ॥३०९॥

प्रत्यग्कोशः स्याद्ग्राहातोः॑ खङ्गाद्याधातवारणे ।

खड्गस्य कटिबन्धार्था॑ वेधा स्त्री मेखलापटः ॥३१०॥

फलकोऽस्त्री फलं॑ फांटं खेटं क्लीबे॑ स्फुटं पुनः ।

अम्बुतावरणे चर्मद्वके संग्राहकोस्य तु ॥३११॥

मुष्टावश्य कृपाणी तु॑ षुरी शस्त्री जुरीति च ।

१० स्यातामसेद्वेनुपुञ्चयौ सैव स्यात्कोशशायिका ॥३१२॥

पत्रतो धेनुकाथ स्यात्पत्र॑ पालस्तु सायता ।

भिन्दिपाले सूर्गः पुंसि॑ कुट्टन्ती॑ कुलमातृका॑ ॥३१३॥

अपि पत्रलता सा स्याद्दण्डोऽस्त्री लगुडः पुमान् ।

यष्टिर्द्वयोः स्त्रियां यष्टी कारण्डोऽप्यस्त्री ततः पुनः ॥३१४॥

१ दधस्ताधंडिका B २ खङ्गाधश्चास्य B ३ र्थे॑ B ४ द्रवःखङ्गा B ५ बन्धार्थ॑
इति B पुस्तके वारद्वयं इश्यते ६ फाटं K काण्डं B ७ स्फुटं BK स्फटं BC ८ देके B
९ जुरी॑ B १० स्यातामसेरित्यादिततः पुनरित्यन्तं सार्द्धश्लोकद्वयं K पुस्तके नोपलभ्यते
११ फाल B १२ कुट्टती १३ हुलमातृकेत्यभिधानान्तरेषु पाठः कुलमातृकेति सर्वेषु
कल्पद्रुपुस्तकेषु ।

*फलपत्राग्रके हुलमिति हुलशब्दस्यार्थोऽग्रे इश्यते ।

शक्ती स्त्रियां तथा शक्तिरमृतापि महाफला ।
 कासूः खुरोत्तमस्तु स्यात्पट्टिशः पटिसोऽपि च ॥३१५॥
 पालिरस्त्री कोटिरेता दीर्घान्ताः स्युः स्त्रियामिमाः ।
 कुलांग्रका तु चिरिका फलपत्राग्रके हुलम् ॥३१६॥
 वराहकर्णेन्वर्थः स्याहुः^३स्फोटस्तीक्षणधारकः ।
 आरांकरो लोहदण्डश्वकं तु वलयाकृति ॥३१७॥
 क्षीबे^४सुसंचितमपि मुद्भरो द्रुघणो घनः ।
 द्रुघनोऽपि च कुन्ते तु प्रासः प्राशः शलोऽपि च ॥३१८॥
 शल्यमस्त्री पुंसि शङ्खस्तत्र दीर्घायुधं पुनः ।
 द्रयोः कुठारः परशुः पर्शुः परश्वधोऽपि च ॥३१९॥
 परस्वधश्च स्वधितिष्ठोपि पर्शवधः कुठः ।
 सर्वला शर्वलापि स्त्री सर्वली शर्वलीत्यपि ॥३२०॥
 अस्त्रियां तोमरोथ स्यात्परिधः परि^५पालनः ।
 सर्वलोहमयं ऋग्रं^६त्रिशूलं तु त्रि^७शीर्षकम् ॥३२१॥
 धनुः खड्डो गदाचक्रवज्जखद्रवाङ्गतोमराः ।
 यमदंष्ट्रा ज्ञुरीमूलं कर्तरी मुद्भरो हलम् ॥३२२॥
 पाशोङ्गुशो भिन्दिपालः कणपः पट्टिशस्ततः ।
 भुशुणडी शङ्खमुसल^८स्तरुगोफणपत्रणाः ॥३२३॥

१ ग्रला B हुलाग्रकेति शुद्धं प्रतिभाति २ दुःस्कोट KC ३ कलो K कालो B
 ४ समंचित B ५ पातः B ६ त्रिशूलं KC ७ शीर्षकम् B ८ स्तरुग्य C

दुःस्फोटमक्षिकाडाहृडभसाः करपत्रकः ।
हुलिः कुठारः परिघः कुन्तिः शक्तिश्च कर्त्तरी ॥३२४॥
यष्टिः शस्त्राणि षट्त्रिंशदमून्यायोधजीविनाम् ।
घाणिटको घणिटकः कौणः स्यादश्रोऽस्वश्च पुंस्यमी ॥३२५॥
सर्वाभिसारः सर्वाभीसारोभी^१ राजनात्परः ।
स च स्यात्सर्वसंनाहोऽभिसारोभिसरोऽपि च ॥३२६॥
दशम्यां यो विधिभूपे स च लोहाभिसारकः ।
यत्सेनयाभिगमनमरौ तदभिषेणनम् ॥३२७॥
यात्रा वज्याभिनिर्याणं प्रयाणं गमनं गमः ।
प्रस्थानं च प्रसरणं ननासारः प्रचक्रकम् ॥३२८॥
अभिक्रमे रणे यानमभीतस्य रिषुं प्रति ।
अभ्यमित्र्योऽभ्यमित्रीयोऽभ्यमित्रीणोभ्यरिं वृजन् ३१५॥
स्यात्सुहृद्वलमासारः प्रचक्रं चलितं बलम् ।
प्रसारस्तु प्रसरणं तृणकाष्ठादिहेतवे ॥३२९॥
वैतालिका बोधकराः प्रातर्गेयाः स्तुतिवृताः ।
आर्थिकाः सौख्यसुप्त्यर्था घाणिटकाश्चाक्रिकाः समाः ॥३३१॥
मागधा मगधास्ते स्युर्वन्दिनः स्तुतिपाठकाः ।
वैतालिकाद्या नमाः ^२स्युर्नमाचार्यस्तु हिण्डकः ॥३३२॥

^१ नी ^२ यासु ^३ नर्नावीर्यस्तु ^४

भोगावली 'वन्दिपाठो वसुकीटस्तु याचकः ।
 संससकास्तु समये समरादनिवर्त्तिनः ॥३३३॥
 संशसका अथ रजः क्षोदः सान्ते उभे च षण् ।
 रेणुब्रिषु रजः क्षीबे धूलिर्धूली स्त्रियामुभे ॥३३४॥
 पुंसि पांसुश्र पांशुश्र वातकेतुः क्षितेः कणः ।
 अस्त्री तूस्तमपि 'क्षोदशचूर्णः सर्वत्र चूर्णिते ॥३३५॥
 संभारः पिङ्गलस्तु स्यात्समुत्पिङ्गो भृशाकुले ।
 महासमरतूर्येऽस्त्री पटहाडम्बरौ समौ ॥३३६॥
 ध्वजोऽस्त्री केतनं चापि क्षीबे केतुः पुमान् स्त्रियाम् ।
 वैजयन्ती जयन्ती च पताका व्योममञ्जरी ॥३३७॥
 कन्दल्यपि स्यात्कदली ककुत्स्त्री ककुदोऽस्त्रियाम् ।
 विहिते पत्रवस्त्रादौ मीने चीनोऽस्त्रियामयम् ॥३३८॥
 एषां वस्त्रे कोणभेदात् पताकाध्वजकेतवः ।
 अस्योच्चूडावचूडाख्यावूर्ध्वधोमुखकूर्चके ॥३३९॥
 अहं पूर्वमहं पूर्वमित्यहंपूर्विका स्त्रियाम् ।
 एवं चाहंप्रथमिका तथाहंश्रेष्ठिकापि च ॥३४०॥
 दर्पदात्मनि या श्लाघा साहंपुरुषिका स्त्रियाम् ।
 परस्परं योहंकारः सोहमहमिका स्त्रियाम् ॥३४१॥

दण्डैरण्डैर्यन्दटानां वृत्तं युद्धमनुत्तमम् ।
 दण्डादण्डि तदेवं स्यात्केशाकेशि नखानखि ॥३४२॥

मुष्टिभिर्मुष्टिभिर्युद्धं यद्वृत्तं^१ मुष्टीमुष्टि तत् ।
 शक्तयृष्टिमुष्टियुक्तीनां गालिबाहूरुजानुनाम् ॥३४३॥

उन्नेयमेवं क्रमशो वृत्ते भाविनि वारणे ।
 पराक्रमातिशायित्वहेतवे क्रियते भट्टैः ॥३४४॥

पानं यत्तद्वीरपाणमोजः पुंसि सहोऽस्त्रियाम् ।
 सान्तमोजः सहः क्लीबे क्लीबे^२ सुष्टुं च शुष्टम च ॥३४५॥

मृधमास्कन्दनं संख्यं समीकं साम्परायिकम् ।
 जन्यं पुमान् सम्प्रहारो नदनुः कलहो रणः ॥३४६॥

समायातोभिसंपातः संस्कारो दुर्दरः कलिः ।
 अत्यामर्दश्च संमर्दो विमर्दः संयुगोऽस्त्रियाम् ॥३४७॥

द्वयो राजिश्च समितिः^३ संयद्राढिः समित्पुनः ।
 अस्त्रियां समरं चापि^४ जन्यमाहरणं मृधम् ॥३४८॥

द्रन्द्रमास्कन्दनं पुंसि संगरश्च समाहृयः ।
 युद्धाहवश्च संघातः समुदायोऽपि विग्रहः ॥३४९॥

प्रघातोभ्यागमश्चापि^५ नन्दनुः संप्रहारकः ।
 समर्यो भर आकन्दः पृतनाज्यौ स्त्रियां पुनः ॥३५०॥

^१ मुष्टिमुष्टि B ^२ शुष्टम् B युष्टम् KC ^३ अभ्या B ^४ संयुद्राढिः B ^५ जन्यं पूर्वमपि इत्यते । जर्थं B ^६ नदनुः K नन्दनः B

नियुद्धं बाहुयुद्धे स्यात्तस्य भेदा अमी मताः ।
 मिथः करं प्रहे योद्धोः प्रसृष्टा स्यात्त्वियामियम् ॥३५१॥
 द्विगुणीकृतदोर्मध्ये श्रीवाकर्षोऽपि करण्टकः ।
 श्रवधूतं तु पादेन प्रेरणं यज्ञं वक्षसः ॥३५२॥
 शलाक्याङ्गुलीच्छन्ना नखयष्ठिर्हि सा मता ।
 ^पद्मयां पदोर्यज्ञरणं पादबन्धः स उच्यते ॥३५३॥
 दोर्द्वयाकर्षणं कीलः प्रकोष्ठहननं तु यत् ।
 स वज्रपातोऽथ पुनस्तुमुलं संकुलं रणम् ॥३५४॥
 क्षवेडा स्त्री सिंहनादो ना क्षवेडितं पुनपुंसकम् ।
 नासीरं त्वग्रयानं स्यादवर्मदस्तु पीडनम् ॥३५५॥
 उत्पिञ्जलः काहलश्च हृलोलस्तत्र लोलता ।
 तत्राव्यक्तो रवो^३ रोलो हृलः कोला हृलः पुनः ॥३५६॥
 प्रविदारश्च संग्रामो विदारः प्रविदारणम् ।
 ^संस्फेटश्चापि ^संपानोऽनीकः संफेट इत्यपि ॥३५७॥
 संपरावः समुदयः^१ संस्फोटः कलहोऽस्त्रियाम् ।
 द्वियामाजी च ^२ समितिः स्यात् क्लीबे सांपरा^३ यिकम् ॥३५८॥
 आयोधनं च प्रधनं युद्धं संयत् द्वियां नरि ।
 कन्दनं रोदनं रावो वृ^४ हितं करिगर्जितम् ॥३५९॥

१ ग्रहो BK २ पञ्चामिति K पुस्तके नासि ३ रोलः वोलः KC ४ संस्के KC
 ५ भिसंपातो BK ६ दायः C ७ समिती B ८ यकम् B

विस्फारो धनुषः स्वाने^१ विष्फारोऽपि निगद्यते ।
 प्रसभं तु बलात्कारे छलितं तु छलं च षण् ॥३६०॥
 अजन्यमस्त्री चोत्पात उपसर्गोऽथ कश्मलम् ।
 मूर्छा मोहोथ विजयोऽभ्यवस्कन्दनमित्यपि ॥३६१॥
 जयोभ्यासादनं च स्यादप्यथो वैरशोधनम् ।
 वैरे^२शुद्धिः प्रतीकारः प्रतिकारस्ततः पुनः ॥३६२॥
 विसंप्रोद्धयो द्रवद्रावौ वैरनिर्यातनं च षण् ।
 स्त्री^३शृगाल्यपयानं^४ षण् पलायनमपक्रमः ॥३६३॥
 पराजयो रणे भङ्गे हारिहरी श्रियामिमे ।
 कच्चास्पद्धा प्रतिस्पद्धा डम्बरे डिम्बविप्लवौ ॥३६४॥
 परापर्यमितो भूतो गतो भग्नः पलायितः ।
 पराजितेऽपि नष्टः स्याद् यहीतदिक् तिरोहितः ॥३६५॥
 कांदिशीको भयत्रस्तोऽप्यथ भेलस्तु कातरः ।
 *पलंकटश्च हरिणपर्यायहृदयार्थकः ॥३६६॥
 अधीरः कातरो भीरुर्भीलुश्चकित इत्यपि ।
 *हरितश्चकिलो भीतस्तस्तस्तसित इत्यथ ॥३६७॥
 जिताहवो जितकाशी पराभूते पराजितः ।
 विजितो निर्जितश्चाथ प्रस्कन्नपतितौ त्रिषु ॥३६८॥

१ विष्वारो KC २ शुद्धि B ३ शङ्गा B ४ स्यात् B ५ पतंकटश्च B ६ दृरितः राङ्गितो B

कर्त्त'प्रमाथ संतापनिवापच्छेदसंज्ञयाः ।

कदव्यापादैनिग्रन्थनिस्तर्हविशसा अपि ॥३६६॥

वद्ध्रप्रमापैप्रमथैप्रवासप्रशमन्नणाः ।

पुत्रश्च कल्पनिर्यातनिषूदप्रमथास्ततः ॥३७०॥

अपासोद्वासै निर्वापा नमेभ्यः क्राथमारकौ ।

हिंसानिशुभ्मः संज्ञसिरालभ्मः परिवर्जनम् ॥३७१॥

विसारश्चापि विसरनिकारैनिवहा अपि ।

तद्विनिस्तर्हनिर्वापविकारेभ्यो णमित्यपि^५ ॥३७२॥

वधोविनिभ्यां वापः स्याद्विसरः प्रतिघातनम् ।

निवहोऽपि स्त्रियां मारिः सर्वगो मरको स्त्रियाम् ॥३७३॥

अपि स्यात्तद्व्यत्यलयो दिष्टान्तोऽप्यत्ययोऽपि च ।

नाशः स्त्रियां पञ्चता स्यान्निधनं षण्ठद्वयोः पुनः ॥३७४॥

बहुभिः प्रबले शत्रौ प्रमत्ते सति हिंसनम् ।

०धाटी तु ॒धातकं डाकश्चैराणामभिसारके ॥३७५॥

स्त्रियां^६लुणठा च लुणिठश्च लूषिलूषी च^७०लुणठनम् ।

भूमिपर्यायिलाभार्थः सौतिकं रात्रिमारणम् ॥३७६॥

^१ प्रथम B ^२निग्रन्थ B ^३ प्रथम B ^४ विवासप्रशस B ^५ आयासोद्वा B

^६ विवेहा B विवाहा B ^७ धारी B धटी B ^८ धाटकं KB ^९ लुण्टाच लुणिठश्च लूषि B

^{१०} लुणठनम् K

^५ विस्तद्व्याप्तिः, निवापणं, वि (नि ?) कारणं चत्यर्थः ।

विशरणं मारणं हिंसा दिष्टान्तः प्रलयो वधः ।

स्यादाक्रन्दः पिञ्जरम्भौ प्रतिघः परिघः पुनः ॥३७७॥

परिसमाविसंभ्योऽपि घातो 'घातस्ततः पुनः ।

संग्रामभयदा भूमिर्वीरा 'शंसनमित्यपि ॥३७८॥

उल्कान्त्यवस्थो मठर उपधूपित इत्यपि ।

म्रियमाणस्य यः श्वासः स हराहर उच्यते ॥३७९॥

परासुप्राप्तपञ्चत्वपरेतप्रेतसंस्थिताः ।

अपि प्रमीतम्रिष्वेते॑ चित्यचैत्ये तु न द्वयोः ॥३८०॥

चितिः खाटिश्चिता चित्या म्रियां ना चूडकः कटः ।

शिरोहीने कबन्धोऽस्त्री रुण्डो देहे क्रियान्विते ॥३८१॥

स्यात् शमशानं पितृवनं॒ वीरभूः करवीरकम् ।

अन्तपर्यायशय्यार्थपर्यायं च शतानकम् ॥३८२॥

रुद्रपर्याय आक्रीडे संस्क्रियासल्किये समे ।

॑ शवपर्यायवेशमार्थं॒ दाहतः सरसोऽर्थकः ॥३८३॥

म्रियां स्यादुपकार्याथ कुणपः क्तिवर्द्धनः ।

पञ्चावस्थः कटस्थालं शवे॑ऽस्त्री प्रग्रहोऽपि च ॥३८४॥

उपग्रहः॑ करमरी ग्राहो वन्दो च बन्धने ।

प्राणोऽसुरस्वः प्राणः पुंसि भूम्न्येकभाषणे ॥३८५॥

१ धात K २ संशान KC ३ चित्यशचैत्यं B ४ वीरभः B ५ शर BK ६ दहितः B

० कंमरी B

पुरुषायुषकं यावदायुः स्याद्द्विगुणं ततः ।
 द्वयायुषं त्रिगुणं तदत्त्वयायुषं च तिरायुषम् ॥३८६॥
 जीवोऽसुधारणं चाथ क्लीबे द्वे आयुरायुषी ।
 'पुंसि जीवितकालः स्याजीवातुर्जीवनौषधम् ॥३८७॥
 कल्पद्रौ केशवकृते फलिते नामभिः किल ।
 भूमिस्कन्धे त्रिकारणः पञ्चमः सिद्धिमागतः ॥३८८॥

इति त्रियप्रकारणः ।

विशो भूमिस्पृशो वैश्या उरुपर्यायजार्थकाः ।
 अर्या उरव्यांगोरत्ताकृषिवाणिज्यजीविनः ॥१॥
 स्त्रियां कृषिः स्याद्वाणिज्या न ना सत्यानृतं पुनः ।
 तृष्णा धनपिशाची स्याद्वारं उद्धारमस्त्रियाम् ॥२॥
 कृणं प्रमात्रं क्लीबे य कुसीदं वृद्धिजीविका ।
 *कुमुदो वाच्यलिङ्गः स्यात् कुमुदं च नपुंसकम् ॥३॥

१ आयुर्जीवित B २ त्रियकाण्डः H ३ गोरक्षाः BO ४ वद्वार K ५ प्रमाणं B
 * कुमुदो वाच्यलिङ्गः स्यात् कुमुदं चेति पाठः स्यात् ।

‘फलाम्लिकार्थप्रयोगे याच्चाप्राप्तं तु यच्चितम् ।

‘यत्प्राप्तं नित्यमादापमित्यकं तदितस्त्रिषु ॥४॥

‘आवश्रादुतमर्णस्तु प्रयोक्ताथ ग्रहीतरि ।

अधमर्णः कुसीदी तु वृद्धयाजीवश्च वार्षुषः ॥५॥

कुसीदको वृद्धिपरः स्यादद्वैगुणिक इत्यपि ।

मूल्यं क्लीबेऽस्त्रियां वस्नः पुमानर्ध॑ क्रयोऽपि च ॥६॥

अवक्रयो भाटकोऽस्त्री द्रव्यवृद्धौ कला स्त्रियाम् ।

मध्यस्थः प्राशिनकः साक्षी स्थेयोथोऽकूटसाक्षिणि ॥७॥

मिथ्यापर्यायसाक्षी स्यादसूत्री सूत्रवर्जितः ।

कर्षकः कार्षकः क्षेत्री कृषाणश्चापि कुर्षुकः ॥८॥

कृषीवलः कुटुम्बी स्याद्वली कृषिक॑ इत्यपि ।

लोष्टमस्त्र्यस्त्रियां लेष्टुर्दलनी दलिरुभे स्त्रियौ ॥९॥

महादलिश्च दलनिष्ठे द्रयोर्दलनी स्त्रियाम् ।

स्यात्प्रतोदः प्रवयणं प्राजनं तोत्रतोदने ॥१०॥

भूदारणं खनित्रं स्यादवदारणमित्यऽपि ।

कुदालोप्यथ रम्भस्तु दण्डो दरकरोऽपि च ॥११॥

घासच्छेदी खुरप्रः स्यात्स्त्रियां दातिस्तु न द्रयोः ।

षात्रं लवित्रं तन्मुष्टौ वंठोऽमत्यं समीकृतौ ॥१२॥

१ पला २ मला ३ तप्राप्तं नित्यमादाय नित्यके ४ यत्प्राप्तं निमयादापमित्यकमिति
पाठः स्यात् ५ आविप्रा ६ आवसा चोत्तमर्णस्त्रिति पाठः स्यात् ७ नर्द॑ ८ कुट॑ ९
१ कर्षुकः १० ७ हर्षिक॑ ८ सीत्यं ९

स्याद्योक्तं योत्रमाबन्धो हल्यं^१ त्रिषु हलिः श्रियाम् ।
 अपि नित्या निरीपं^२ च कालोऽस्त्री कूटकं कृषः ॥१३॥
 कृषिको ना फलं क्लीबे न श्रियां हललाङ्गले ।
 सीरो हालश्च भूम्यर्थदारणोऽथ श्रियामिमे ॥१४॥
 ईशेषे सीरदण्डो ना सीता शीतास्य पद्धतौ ।
 सीरपर्यायपं^३ व्यर्थां^४ निरीशं कूटकं च षण् ॥१५॥
 कुशी कोशी लोहफले तदाधारे तु चर्वदम्^५ ।
 अस्त्री श्रेणिः खलो धान्यपीडने पशुसंततेः ॥१६॥
 खलमध्यगते कीले^६ मेदिमेथिरुभे श्रियौ ।
 अथ स्याद्दिविधं धान्यं^७ शूकशिम्बिसमुङ्गवम् ॥१७॥
 तत्र शूकेषु प्रथमे शालयः पुंस्यमी पुनः ।
 रक्तशालिर्महाशालिः कलमः शकुनाहृतः ॥१८॥
 दीर्घशूको रोधशूकं स्तूर्णकः शङ्खमौक्तिकौ ।
 लाङ्गलः कर्दमो लोहवालो महिषमस्तकः ॥१९॥
 पुण्ड्रः पाण्डुः पुण्डरीकः^९ प्रमोदो गौरसारिवौ ।
 १० शारामुखः शीतभीरुस्तपनी^{११} यः सुगन्धिकः ॥२०॥
 पुष्पाण्डको दीर्घतालो महादूषकदूषकौ ।
 पतङ्गकः^{१२} काञ्जनको हायनोप्यथ षष्ठिकाः ॥२१॥

१ हस्त्यस्त्रिषु^B २ निरोपेषं^B ३ पर्यायां^B ४ निशेषं^B ५ चर्वदम्^B ६ मेदि^B
 ७ देशं^B ८ स्तूर्णः शंखक^B ९ कं^B १० शीरा^B ११ स्तपनी च^B १२ काञ्जनको^B

गौरो महान् कुरवकः प्रमोदो^१ सनपुष्पकः ।

कुमुदः कालकः^२ पीतः केदारस्तूर्ण^३ काङ्गुभौ ॥२२॥

प्रायः स्युर्वीहयो व्रोहिर्महान्कृष्णो जतूद्धवः ।

सारामुखस्त्वरितको लावान्नशीनशूकरो ॥२३॥

पारावतः कुकुटागडो जालशालजदर्दुरा: ।

कुरुविन्दो नन्दिमुखो हालो वरकराधनौ ॥२४॥

रक्तशूको रक्तशालिर्महतः शालितगडुलौ ।

कलामाः कलमा भूम्नि नाकलम्बिश्च गारुडः ॥२५॥

शकुना^४ हृतपर्यायो राजहंसार्थ इत्यपि ।

दीर्घशूको लम्बशूके रोधशूकस्तु तत्समे ॥२६॥

शूकेथ तूर्णकः शीघ्रपाके^५ थाश्वयुजश्च सः ।

शङ्खशूकः शङ्खसमे मुक्तासदृशतगडुले ॥२७॥

मौक्तिकोथो तैलिकः स्यात्तैलासी^६ चाय लाङ्गूलः ।

सीराकृष्टक्षितिभवः कर्दमः कर्दमोद्धवः ॥२८॥

लोह^७ तालेतिकठिनतगडुलः पुण्ड्रकः पुनः ।

पुण्डरीकनिभः पाण्डुः पाण्डुरोप्यथ^८ गौरकः ॥२९॥

हरिद्राभः प्रमोदस्तु प्रह्लादश्चाय सारिवः ।

^९ सारिवाभः पुण्डरीकपृष्ठः^{१०} श्वेतोत्पलोप्यथ ॥३०॥

१ शनK रान B २ पीतकेदारB ३ कांगुकौ C कांगुकौK ४ छ C ५ को B
६ शी B ७ नाकोB ८ गोB ९ शारीवाभःC सारिकामःB १० पृष्ठKC

सुरामुखः कृष्णमुखं तरण्डुलोथं सुगन्धिकः ।
 गन्धशालिरथोशीतभीरुः शीतविनाशयपि ॥३१॥
 तपनीयोऽथ पुष्पाण्डः स च कोमलतरण्डुलः ।
 स्यान्महामदकारी तु महेरूषक इत्यपि ॥३२॥
 दीर्घनालो लम्बनाले मदकारी तु रूषकः ।
 स्वर्णशालिः काञ्जनः स्यात्पतझः कुडुमाकृतिः ॥३३॥
 हायनः कुशवाकः स्याद्दधटप्रच्छोथं षष्ठिकाः^१ ।
 षष्ठिरात्रेण ये क्षेत्रे परिपक्वा भवन्ति ते ॥३४॥
 एवमेव व्रीहयोऽपि समुन्नेया यथाकमम् ।
 श्यामाकः श्यामकोऽपि स्यादविपर्यायतः प्रियः^२ ॥३५॥
 स्त्रीबीजः सुकुमारश्च तृणबीजोन्नमश्च सः ।
 राजधान्यं पुनः क्लीबे क्षेत्रजो वनजश्च सः ॥३६॥
 द्विविधो हस्तिश्यामोऽथ प्रियझुः पीततरण्डुलः ।
 रागी च कझुः कणिशो लाञ्छनो बहुकाणिशः ॥३७॥
 स्यात्स्त्रियां कंगुनी कृष्णा मधुका शौकिकाचसा ।
 रक्ता पीता तु शुमटी सैव स्यादथ चीनकः ॥३८॥
 स्त्रियां स्यान्माधवी सैव काकपर्यायकंगुनी ।
 कोरदूषः कोद्रवः स्यादुद्धालो वनकोद्रवे ॥३९॥

१ मुखस्त्त^B २ रूष^C शेष^B ३ दोटपुच्रे^{BC} ४ का^{KC} ५ वियः^{KO} पुनः^B
 ६ साया^B ७ शमटी^B ८ कौर^B

मदनाङ्गो देशदेशसंभवो भिन्नजातिकः ।
 श्यामाकः कोद्रवः^१ कंगुर्नीवारो मकरः कुली ॥४०॥
 तृणधान्यान्यमून्येके सरागीणयथ कञ्चुकी ।
 धान्यराजस्तीचणशूको हयपर्यायवल्लभः ॥४१॥
 यवो मेध्यान्नपर्यायो हविष्यः^२ शितशूककः ।
 द्वियोच्चतस्तीचणशूकः पवित्र^३स्त्यक्तुरित्यपि ॥४२॥
 स्तोकः स्तोक्यश्च हरिते द्विविधोऽपि प्रकीर्तिः ।
 शूकमुण्डोऽशूकमुण्डो गोधूमः स च वंशजः ॥४३॥
 वंशधान्यं वंशबीजो यवपर्यायसंभवः ।
 गोधूमः सुमनो^४पूपः चीरी निस्तुष इत्यपि ॥४४॥
 रसालश्चाथ तद्देवाः श्वियां नान्दीमुखीत्यपि ।
 मधूली हंसवाजीककाष्ठकाद्याश्च^५तद्विधाः ॥४५॥
 बृहन्तो लघवश्चाथ यावनालः श्वियां पुमान् ।
 दीर्घनालो यवनलः शिखरी^६वृन्ततरण्डुलः ॥४६॥
 क्षेत्रेनुरिक्षुपर्यायपत्रो दीर्घशरश्च सः ।
 योनली बीजपुष्पी च जूर्णा जूर्णिश्च जारिणी^७॥४७॥
 जारिजरिदेवधान्यं^८धवलेतरतरण्डुलः ।
 नक्षत्रकूरस्तारः स्याद्वृत्तो मौक्तिकतरण्डुलः ॥४८॥

^१ कुरु^C ^२ सित^B ^३ प्रः सकु^{BK} ^४ तोकस्तोकमश्च^K तोकस्तोकमश्च^B ^५ यूपः^C
 यूपः^K ^६ तद्विदाः^B ^७ वृत्त^K वृत्त^B ^८ यि^B ^९ धवलेतार^K धवले तार^B

रक्तकुस्तुंवरो रक्ते^१तूवरो वर इत्यपि ।

बृहती कारडकणिशा श्वेतरक्तविभेदतः ॥४६॥

राजपर्यायजूर्णाहा वाजरिश्चाथ^२चर्चटः ।

मञ्चूको मकरो मल्लः^३ज्ञुडोस्मिन्मणि^४की स्त्रियाम् ॥५०॥

अस्त्री कणिशकिंसारु^५सस्यशूकं नपुंसकम् ।

अथ स्याच्छिम्बिजं मुद्रः सूपमुख्यो रसोत्तमः ॥५१॥

भुक्तिप्रदो हयानन्दो भूफलस्तत्र चासिते ।

वासन्तेऽपि च लोभ्यः स्यात्सुराष्ट्रोत्थोथ पीतके ॥५२॥

प्रवेलशारदजया नीले हरितशाखिकौ ।

वसुर्वनाखुः^६खण्डीरो हरिमन्थश्च धूसरः ॥५३॥

वनजे तु कुलीनः स्यादुरकेऽपि निगृष्टकः ।

माषो बली बीजवरः कामार्थश्च पुरीषणः^७ ॥५४॥

वृषाकरो धान्यवीरः कुरुविन्दोऽपि मांसलः ।

पिण्ड्यो^८बलाढ्यः काचराजपदात् माषो परो लघुः ॥५५॥

चणस्तु हरिमन्थः स्यात्कञ्चुकी कृष्णकञ्चुकः ।

बालभोज्यो वाजिभक्ष्यः सुगन्धस्त्रिविधश्च सः ॥५६॥

धूसरः श्वेतकृष्णश्च मकुष्टस्तु^९मयुष्टकः ।

कृमी^{१०}लको वनमुद्गो वल्लीमुद्गोऽमृतोऽपि च ॥५७॥

१ तूम्बरो^B २ चर्चटः^B चर्चटः^K ३ ज्ञुडो^B द्रा^K ४ का^B ५ रू^B ६ खु^{KC}
७ खु^K ८ द्वरको इति पाठः स्यात् ९ तनः^B १० बलाप्रः । ११ मपुष्टकः^B
२२ कृमीणको^B

सूरो मसूरो मङ्गल्यो रक्तपर्यायदालिकः ।
 पृथुकल्याणः गुडतो बीजः कृष्णो वसन्तकः ॥५८॥
 ३कलायो मण्डचणको हरेणुश्च द्रयोः पुनः ।
 सतीनकः ४सतीलेऽपि ५कलापश्चापि पुंस्यम् ॥५९॥
 शमनो नालकः ६कण्ठी द्रयोर्लङ्घा तु रूक्षणा ।
 करा७ला८त्रिपुरापिस्यात्का९गिडका चात्मिका च सा ॥६०
 आढकी तुवरी वर्णकरा वीरभुजा च सा ।
 वृत्तबीजा पीतपुष्पा वंश॑०पर्यायसंभवा ॥६१॥
 नान्दीमुखो राजमाषश्च॑१वलो॒२वर्वरो ख्यियाम् ।
 ३पावकश्चापि कुल्माषः श्वेतवर्णोऽपरा ख्यियाम् ॥६२॥
 श्वेतवृन्ता कृष्णवृन्ता श्वेतादिवर्णभेदतः ।
 कुलत्यिका रक्तवृन्ता कृष्णवृन्तः कुलत्यकः ॥६३॥
 न्तवः॑४कुधाधिजननो मधुरः सुकुमारकः ।
 वृत्तबीजो दीर्घशिम्बी चपलोप्यथ नेः परः ॥६४॥
 पावः स्याच्छितिशिम्बश्च॑५वल्ली बहुविधश्च सः ।
 माखीकः श्वेतनिष्पावः स्यात्क्षयां मधुशर्करा ॥६५॥

१ गड^B २ कृष्णो^B ३ कलायो^B ४ सतीनो^B ५ कलाय^B ६ कटीद्र्वयोलङ्घा^C
 शुण्ठीद्र्वयोलङ्घा^B ७ ल^B ८ त्रिषुटेति पाठः स्यात् ९ षडी^{KB} १० पर्यापि
 ११ श्वलो^B १२ वर्वटो^K चर्वच^B १३ यावक १४ छुताभि^{BC} छुधाकि^K
 १५ वल्ली^{KC}

पलंकषा स्थूलशिम्बी वृत्ता मधुसिता सिता ।
 नन्दिजः कटुनिष्पावः^१ कर्बुरो वनसंभवे ॥६६॥
 काकारडोऽथ तिलो हव्यो देवर्षिपितृवल्लभः ।
 होमधान्यं पवित्रं स्यात् पापग्नः पितृतर्पणः ॥६७॥
 प्रूतधान्यं जर्तिलस्तु वनजे स तु निष्फलः ।
 तिलात्पेजश्च पिङ्गश्च स तु ज्ञेयश्चतुर्विधः ॥६८॥
 गोमूत्रसंनिभः कृष्णः श्वेतः कर्वुर इत्यपि ।
 वज्रपर्यायपुष्पार्थं स्यात्तत्र तिलपुष्पके ॥६९॥
 अतसी^२पिच्छला देवी मदगन्धा मदोत्कटा ।
 उमा ज्ञुमा हैमवती सुतीक्षणा नीलपुष्प्यपि ॥७०॥
^३अकसी त्वा सुरी राजी तीक्षणगन्धा मधूलिका ।
 पुंसि ज्ञवः ज्ञुतो रक्तसर्षपो राजसर्षपः ॥७१॥
 पुंसि^४ज्ञुधान्नभिजनः ज्ञुताभिजननः स च ।
 राजिका कृष्णिका चाथ सिद्धः सिद्धप्रयोजनः ॥७२॥
 सर्षपः साधनो भूतनाशनः सितसर्षपः ।
 कटुतैलः सरिषपो गौरः सिद्धार्थ इत्यपि ॥७३॥
 मङ्गल्योऽपि च केशारिरथ स्यात्तिलकल्कके ।
 पललं तिलचूर्णे तु पिष्टकं तिलं^५किट्टके ॥७४॥

१ कटुरो^B २ र्थःKC ३ पिच्छला^B ४ अतसी^B ५ ज्ञुधाभिजनन इतिपाठः
 स्यात् ६ कट्टके^B

पिण्याकः पुंस्यथ खलिर्निस्नेहस्तिलकल्कजः ।

कणिशं धान्यकोशोना ख्रियां स्यात्सस्यमञ्जरी ॥७५॥

सस्यार्थाच्छ्रीर्षपर्यायं न ख्रियां शूकमित्यपि ।

शुक्लाणतीचणाघके चाथ शाल्याद्या निस्तुषीकृताः ॥७६॥

त्रिःकृत्वः कणिडताः शुद्धास्तागदुला अथ पुंस्यमी ।

बहुत्वे शालयोऽभ्रष्टा लाजा अथ तथा यवाः ॥७७॥

धाना आद्रा वीहयस्तु भ्रष्टा अत्यन्तकणिडताः ।

पृथुकश्चिपिटास्तेस्युर्गोदूमाः स्युस्तथाविधाः ॥७८॥

लुंबिकातुलुका भ्रष्टाः शिम्बिधान्यस्य शिम्बयः ।

अर्द्धख्विन्नास्तु कुलमाशाः करण्डनादिक्रियां विना ॥७९॥

शिविः शिंवी सिविः सिंवी सिवाऽसिंवा शिमिख्रियः ।

धान्यान्माता च कोशोऽथ समूहे धान्यसंभवे ॥८०॥

अपि स्तम्बकरिण्युच्छोवालख्विष्वपि चाख्रियाम् ।

कारण्डेऽफले पलालोऽख्री पलोथापि कडझरे ॥८१॥

बुसं क्लीबे बुसेरुः स्यादख्रियामथ पुष्कसः ।

पुंसि स्यादथ धान्यत्वक् तुषःपुंस्यथ चस्त्रियाम् ॥८२॥

दालिर्दाली चणादीनां स्फोरो नरि यवोऽद्ववे ।

पिष्टे सक्तुः पूर्णकः स्यादापूपःपरकोऽख्रियाम् ॥८३॥

१ भृष्टा इति स्यात् २ गौं^B ३ उलुका^B ४ शिंवा शिमी ख्रियाम्^B ५ माष^B

६ जाढ़^B ७ काण्डुफले^B ८ चाख्रियाम्^B ९ पूर्णको^{KC}

विकसो वापि गोधूमसंभवे समिता स्त्रियाम् ।
 स्फोटे गोधूमजे^१ स्थूली कणिका यावनालजे ॥८४॥
 चणोत्थे वेसवारो ना पिष्टं माषभवे न ना ।
 सर्वं स्याच्चाक्रिकं चूर्णं शिलापिष्टे तु पिष्टिका ॥८५॥
 त्रिष्वम्बुनार्दिना पक्षे भ्रष्टः पुंसि भरूजकः ।
 भरूजः^२ क्लेदितभ्रष्ट^३ उदूषः परिवाटिका ॥८६॥
 खदिका स्त्रयथ धानानां श्लक्षणचूर्णेषु सक्तवः ।
 तत्र मन्थो घृतमधुद्राक्षेन्नरसमिश्रितः ॥८७॥
 तस्मञ्जलविमिश्रे तु चिक्कणो मस्तणोऽपि च ।
 दग्धा संमिश्रितं तत्र करम्भः स्यादतः परम् ॥८८॥
 शिंबिधान्यं जलक्लिन्नं साङ्कुरं^४ मणिरूढकम् ।
 त्रिषु रिष्टं त्वावसितमृद्धं वृद्धं समृद्धकम् ॥८९॥
 प्रणीतमुपसम्पन्नं प्रशस्तं च सुसंस्कृतम् ।
 धान्ये वृहति संपन्नमयोग्रं मुशलोऽस्त्रियाम् ॥९०॥
 मुशलोप्यथ कण्डन्यामुदुल्लभ्यां खलस्त्रिषु ।
 स्यात् क्लीबे पवनं शूर्पं सूर्पं प्रस्फोटनं पुनः ॥९१॥
 त्रिषु वस्तुनि तत्पूते शोधितं निर्वुसीकृतम् ।
 फुलफालस्तु तद्वाते स्त्रियां क्लीबे तु चालनी ॥९२॥

^१ स्थली^B ^२ आपके भ्रष्ट^B ^३ भरूजः क्लेदितो^B ^४ विदूषः परिवाटिका^B
 ५ परिरूढ^{KC}

अस्त्रियां तितउ क्लीबे परीपवनमित्यपि ।
 स्यात्तद्वत्पारिपवनं पावीरश्चापि पुंस्यम् ॥६३॥

प्रस्थोऽस्त्रियां स्त्रियां पाली पालिश्चापि स्त्रियामथ ।
 स्यात्कटस्त्रिष्वलिङ्गो ना प्रसेवः स्यूत इत्यपि ॥६४॥

३कण्डोलः पिटकः पुंसि स्त्री शाला सूदपाकयोः ।
 स्त्रियां रसवती तत्राध्यक्षः पौरोगवस्त्रिषु ॥६५॥

सृपकारो वल्लवः स्यात्सूदोप्यारालिकः पुनः ।
 गुणश्रौदनिकोथ स्याद्भक्षपर्यायकारके ॥६६॥

आपूर्णिकः३कान्दविकः क्लीबे४शमन्तकमित्यपि ।
 उदोध्यानं च धानं च हानं षण चुह्यपि स्त्रियम् ॥६७॥

तथा चुल्लिरपि ज्ञेया तद्वत्साधिश्रयणयपि ।
 अन्तिकाथ हसन्ती तु हसन्यज्ञारधानिका ॥६८॥

अज्ञारात्यात्री शकटी क्लीबेऽलातं तथोल्मुकम् ।
 तत्सामिज्वलिते काष्ठे४सधूमेष्य विधूमके ॥६९॥

अज्ञारेज्ञालौ निर्वाणे कोकिलो लाहकोऽपि च ।
 ऋष्णाम्बरीषौ द्वावस्त्री स्त्रियां कन्दुः५स्थितो नले ॥१००॥

घृतादिना०क्लेदिनि स्यात्कटाहस्त्रिष्वलिङ्गः ।
 अस्त्रियां पिठरं कुण्डं क्लीब आस्था०ल्युखे स्त्रियौ ॥१०१॥

१ पाटीर^{KC} २ कण्डोलः^{KC} ३ कान्दविकः^B ४ पूमान्तक^{KC} ५ विधूमेष्यसधूमके^C
 तत्सामीप्यादिपक्षिकद्वयं^K पुस्तके नालि ६ स्थिते नले^B ७ क्लेदिते^B ८ ल्युखे^B

चरुः पुमान्स्त्रयां नन्दानन्दिरालूर्गलन्तिका ।

वर्ष्णनी करकः पुंसि घटोऽस्त्री कलशो द्रयोः ॥१०२॥

कुम्भश्च कलसोऽपि स्यात्करीरोऽपि कुटोऽस्त्रियाम् ।

निपोप्यथ स्त्रियां पारी दोहनी रोहणीति च ॥१०३॥

तुम्बा निलिम्पा क्लीबे स्यान्निपानमपि वा स्त्रियाम् ।

अलिङ्गरो मणिश्चापि न द्रयोः स्यादुदृच्छनम् ॥१०४॥

करङ्गो नारिकेलस्य कटाहः कुठरो द्रयोः ।

वर्ष्णमानः शरावेऽस्त्री पुमाज्ञशालाजिरोप्यथ ॥१०५॥

भृजीषं स्यादृच्छीषं च क्लीबे स्यात्पिष्टपाककृत् ।

कंसोऽस्त्री चषकः पानभाजनेपि स्त्रियां च षण ॥१०६॥

स्थालं पात्रममत्रं स्यात् क्लीबेथापि स्त्रियां केरिः ।

दर्विर्दर्वी^१कंविरपि दारुहस्तः कडच्छकः ॥१०७॥

तर्दूः स्त्रियां काष्ठलोही^२शतद्वीर्दूः स्यादथापरा ।

स्यात्^३पल्लिका कुन्तलिका दध्यादिच्छेदिनी^४तु या ॥१०८॥

अथ स्त्रियां कुतूः कुत्तेः स्नेहपर्यायभाजनम् ।

^५सैवाल्पा कुत्रुपः पुंसि कलृत्सा^६संस्कृतचर्मणा ॥१०९॥

संस्कृतेन दृतिः पुंसि खल्लो रुयालूश्च चर्मणा ।

करपात्री चाथ मेथा मन्थः स्यान्मन्थदगडकः ॥११०॥

१ कुविं^B २ शलदी^{KC} ३ पीलका^{KC} ४ च^{KC} ५ सैव स्यात्कुपः^B
६ प्राणी^B ० सम्बृत^B

नुब्धस्तदर्गले तु स्यात्कुठरोप्यथ मर्कटी ।
 स्त्रियां प्रत्यर्गले नेत्रं क्लीबे व्यावर्त्तनं च तत् ॥१११॥
 मूलकन्दकरीराघफल^१कागडविरूढकैः ।
 त्वक्पत्रकवकैरेवं शाको दशविधः स्मृतः ॥११२॥
 स्वदेनं व्यञ्जनं क्लीबे तेमनं स्यादजामिकृत् ।
 मूलकोऽस्त्री नीलकरणठो मृत्तकारः कन्दमूलकः ॥११३॥
 हस्तिदन्तः शङ्खमूलो हरित्पर्णः सितोऽपि च ।
 लचिरोथ स्थूलमूलः स च चाणक्यमूलकः ॥११४॥
 विष्णुगुप्तो महाकन्दो वालेयो मरुसम्भवः ।
 शालाककटुकश्चापि कौटिल्यश्चाथ गृञ्जनः ॥११५॥
 यवनेष्टः शिरामूलो ग्रन्थिमूलोऽपि वर्तुलः ।
 शिखाकन्दः पिण्डमूलो^२गजागडः पिण्डकः पुनः ॥११६॥
 अथ षण् गर्जरं पीतमूलं स्यात्पीतकन्दकम् ।
 सुम्लं स्वादुकन्दं च नारङ्गमय शियुकः ॥११७॥
 हरिञ्छाकः शाकपत्रः सुपत्रश्चोपदंशाकः ।
 बहुमूलो दशमूलः ^३कामलच्छद इत्यपि ॥११८॥
 तीक्ष्णमूलो नीलशियौ^४तीक्ष्णगन्धो जनप्रियः ।
 शोभाञ्जनस्तत्र कृष्णे लचिराञ्जन इत्यपि ॥११९॥

१ काण्डापिकाठकैः B २ खदनं व्यञ्जनं B ३ गजाङ्गः B ४ कामच्छादं B ५ तीक्ष्णगन्ध इत्यारभ्य श्वेतशिग्रावित्यन्तं B उस्तके नास्ति ।

मुखामोदः श्वेतशिश्रौ मुखभङ्गश्च रोचनः ।
 सुमूलः श्वेतमरिचस्तीक्षणः स्यादथ रक्तके ॥१२०॥
 मधुरो मधुशिश्रौः स्यात्सुगन्धो बहुलच्छदः ।
 अपि केसरिपर्यायोप्यथ वेणुर्महाबलः ॥१२१॥
 तृणकेतुर्यवफलो वंशः कर्मार इत्यपि ।
 शतपर्वा दृढगन्धिर्मसूरोप्याढकीफलः ॥१२२॥
 सारशून्यो मस्करः स्यात्वकसारोऽपि धनुद्रुमः ।
 त्वचिसारोपि तद्वत्स्यात् तेजनो रम्भ इत्यपि ॥१२३॥
 सच्छद्राः कीचकास्ते स्युर्ये स्वनन्त्यनिलेरिताः ।
 'भोरटं पूरणं वंशात्तन्मूलेथ तदङ्कुरे ॥१२४॥
 अस्त्री करीरो वंशायं तद् ग्रन्थौ तु द्वयोः परुः ।
 पर्वा स्त्री काण्डसन्धिर्ना परुः पारु त्वगस्य तु ॥१२५॥
 तमालः पुंसि चाथ स्यान्मृदुपर्वा तु वेत्रकः ।
 योगिदण्डः सुदण्डोऽथ माकन्दी बहुमूलिका ॥१२६॥
 मोदनी गन्धमूली स्याद्राका॑विशदमूलिका ।
 सौली वनहरिद्रायां वनारिष्ठाय ३ पेडका ॥१२७॥
 ४वन्यार्द्रकाथो रसोने लशुनो॑रशुनोऽस्त्रियाम् ।
 उग्रगन्धो म्लेच्छकन्दो भूतप्तः षण्महौषधम् ॥१२८॥

१ मोरट^B २ विषम B ३ पेडका C पेडका B ४ वन्याद्राका B ५ लशुनो^B

तत्र रक्ते दीर्घपत्रो यवनेष्टश्च गृञ्जनः ।

स्थूलकन्दः पलाण्डुस्तु तीक्षणकन्दश्च दीपनः ॥१२६॥

मुखादूषणगन्धाह्वः शूद्रपर्यायतः प्रियः ।

स्त्रिया^१मुल्ली कृमिहरो बहु^२पत्रो विरोचनः ॥१३०॥

विश्रगन्धः स च श्वेतः पीतो राजपलाण्डुकः ।

यवनेष्टो दीर्घपत्रो राजपर्यायतः प्रियः ॥१३१॥

कण्डूरः सूरणः कन्दो मुकन्दः स्थूलकन्दकः ।

दुर्नामारिवृत्तं कन्दो वातारिः स्कन्दवर्धनः ॥१३२॥

रुव्यकन्दस्तीव्रकन्दः शूरकन्दः सितोपरः ।

सच वन्योप्यतोन्यः स्यादकण्डरोऽपि पूर्ववत् ॥१३३॥

अम्लिका स्वल्पविटपा सुकुमाराम्लं नासिका ।

अशोहिताम्लिकाकन्दः फलकन्दोऽपि चेष्यते ॥१३४॥

मुखालु^३र्मण्डपारोही दीर्घकन्दः सुकन्दकः ।

स्यात्स्वादुस्थूलवत्सेभ्यः कन्दः स्यादथ रोमशः ॥१३५॥

पिण्डालुर्घथिलः पिण्डकन्दस्तम्बूलपत्रकः ।

लोमशः पित्तकोपि स्यान्नानाकन्दोऽथ लोहिते ॥१३६॥

रक्तपिण्डो लोहितालुः कासकन्दस्तु कन्दिलः ।

विशालपत्रश्चालुः स्यात्कासालुः स्यादथापि च ॥१३७॥

^१ मूली^B ^२ पुत्रो^B ^३ वृत्र KC ^४ नासिका KC नाडिका B ^५ र्भडपा B

कर्काटिका तु कूष्माण्डी कुम्भाण्डी स्याद्बृहद्वला ।
 मृदङ्गकुम्भपुष्पेभ्यः फला स्यात्सुफलापि च ॥१३८॥
 गोरक्षतुम्बी गोरक्षी ^१नाधाला दुर्घटाह्वया ।
 नीरतुम्बी दीर्घफला ^२परीवृत्तफला च सा ॥१३९॥
 महाफला दुग्धबीजा दन्तबीजा पयस्तिनी ।
^३अलावुः स्यान्महावल्ली श्रमधी सापि चेत्कदुः ॥१४०॥
 स्त्रीक्ष्वाकुः नक्त्रियवरा ^४दीर्घवीजाथ भूद्वा ।
^५वल्मीकोत्था भूमितुम्बी शक्रंचापोद्वा च सा ॥१४१॥
 नागतुम्बी दिव्यतुम्बी देव्यथ श्यामबीजिनी ।
 स्याञ्चित्तमांसमधुरवृत्तेभ्यः फलिनी च सा ॥१४२॥
 घृणायाश्चित्रवल्ली स्यात् कलिङ्गी रक्तंबीजका ।
 चीनाकी चीनकी चीना तिन्दुकी तिन्दिसी च सा ॥१४३॥
 कोशातकी स्वादुफला जालिनी कर्कशच्छदा ।
 कर्काटकी पीतपुष्पा स्यांहीर्घधारयोः फला ॥१४४॥
 धामार्गवः पुमान् ^६पोषानको बहुविधा च सा ।
 अन्या हस्तिबृहद्याम्यकोशातक्यथमण्डपी ॥१४५॥
 पटो ^७लीदीर्घमधुरशिखिस्त्रादुभ्य एव सा ।
 स्यात्पटोलं राजफलं तन्मूलं रम्यकं पुनः ॥१४६॥

१ नाधाला B २ परावृत्तB ३ स्यालाकुःB ४ चराB ५ वाल्मीB ६ पायेKCS
 ७ बीजिकाB ८ हीर्घधारयोः कलाB ९ कोशातकीB १० पटोलीत्यादिपङ्क्तिद्वयं KCS
 पुस्तकेतु न दर्शयते ।

द्विविधा फलभेदेन काकागडी कोलपालिका ।
 पर्यङ्कपालिका खट्वा खट्वाङ्गी दधिपुष्प्ययि ॥१४५॥
 असिपर्यायशिम्ब्यर्था सुशिम्बी^१स्थलशिम्बिका ।
 कारवल्ली तु कटुका चीरी^२पत्रा कठिल्लका ॥१४६॥
 सितपुष्टाम्बुसूक्ष्माभ्यां वल्ली कण्टफलाप्यथ ।
 कर्कोटकी स्वादुफला मनोज्ञा च मनस्विनी ॥१४७॥
 वोधना बन्धकर्कोटी देवी कण्टफलाप्यथ ।
 व्याघ्री कण्टलता व्याली मांसी चाखुनखी मृगी ॥१४८॥
 मार्जारिण्यथ विम्बी तु तुण्डी रक्तफला च सा ।
 अधरोषफला पीलुपर्णी सा रुचिरात्फला ॥१४९॥
 कटुस्वादुफला द्वेधा ग्रामतः पविका तु^३सा ।
 मण्डपी कलिका^४शिम्बी कलिनी नखपूर्विका ॥१५०॥
 निःपावी स्याद्गुच्छफला फलिनी चिपिटा च सा ।
 विशालाप्यथ वार्त्ताकी वृन्ताकी कण्टपत्रिका ॥१५१॥
 कटालुम्बासलफला शाकश्रेष्ठा च कटफला ।
 महोटिका च निद्रालुर्वृन्ताकी महती^५ च सा ॥१५२॥
 चित्रफला कण्टकिनी जनश्रियफला पुनः ।
 रक्तनीलमिश्रवर्णश्वेतेभ्यः फलसंज्ञकाः^६ ॥१५३॥

^१ स्थूल^B ^२ पान्त्रा कठिल्लिका^B ^३ च^B ^४ शिम्बिकलिनी^B ^५ शिका^B

वातिङ्गं शोपि वार्ताकी वार्ताको वातिगोपि च ।
 वार्तापि हिङ्गुली भारटी वृन्ताकोवातिकश्च सः ॥१५६॥
 वार्ताकुश्च द्वयोश्चैव भतकीबङ्गकी च षण् ।
 डङ्गरिः स्त्रीगण्डरिः स्यादीर्घेर्वारुश्चगण्डरी ॥१५७॥
 गजदन्तफला नागशुगड्यथो वृत्तकर्कटी ।
 सा खरत्वकफला०तिक्षण्डैखाङ्गितसत्फला ॥१५८॥
 मधुपाकफलाथ स्यादथच्छर्दालुकर्कटी ।
 पीनसा स्यात्कटुदला त्रपुस्या संनिका पुनः ॥१५९॥
 श्रिपि लोमशकाण्डा स्याद्वस्तिपर्णी च मूत्रला ।
 १० कन्दालुष्ट्रपुषी११ पीतपुष्पी बहुफलापि च ॥१६०॥
 सैव को३शफलापि स्यादथेर्वारुस्तु३कर्कटी ।
 उर्वारुपि चेर्वारुव्यालपुत्री च रोमशा ॥१६१॥
 स्थूलतोयहस्तिदन्तपर्ययेभ्यः४फला च सा ।
 शारदी५वामुकी लिङ्घफला बहुफला च सा ॥१६२॥
 ज्ञेत्रकर्कटिका चैव मधुरार्थात्फलार्थका ।
 सुचित्रा चिर्भिटी चित्रफलाथ ज्ञेत्रचिर्भिटी ॥१६३॥
 १६ पश्या पाण्डुफला चिर्भिटिका रोचनतः फला ।
 मध्यपीतफला सैव चिक्षणान्तःफलद्रवा ॥१६४॥

१ वातिङ्गुशो^B २ वातिकः पुनः^B ३ वङ्गकं च^B ४ गण्डरीश्च^B ५ डङ्गरी^B
 ६ शुण्ड्य^B ७ तिक्षण्डैखाङ्गितमस्तका^B ८ तु^{KC} तु^B ९ स्यादक्षकला त्रापुस्या
 संनिका^B १० कण्ठालु^B ११ दीत^K वीत^C १२ काराफला^B १३ श्र^B १४ कला^{KC}
 १५ वासुकी^B १६ पथ्येत्यादिपङ्क्तिचतुष्टयं^B पुस्तके नास्ति ।

कर्कट्यथ मृगाक्षी तु श्वेतपुष्पा मृगादिनी ।
 मृगेर्वारुश्चित्रवल्ली कट्फला लघुचिर्भिटी ॥१६५॥
 कपिलाक्षी बहुफला मृगचिर्भिटिका च सा ।
 मृगेक्षणा चित्रफला देवी पथ्यामरूङ्घवा ॥१६६॥
 स्याञ्चीर्णमर्कटी त्वन्या राजकर्कटिका पुनः ।
 श्रीफलीं पूजितः पत्रफला बहुफला च सा ॥१६७॥
 सुषवीकारवीनुद्रकारवीकन्दतोलता ।
 अथापरे पत्रशाका वास्तूको वास्तुकोऽस्त्रियाम् ॥१६८॥
 चक्रवर्ती राजशाकः शाकराजः पुनःस्त्रियाम् ।
 दलाम्लं चुक्रवास्तूं लिङ्गुचं स्यादथ स्त्रियाम् ॥१६९॥
 दलाग्रलोहिता चिछ्णी मृदुक्षारचिरार्थतः ।
 पत्रा स्त्रियां वास्तुकी सा श्वचिल्लयथ सुपत्रिका ॥१७०॥
 चुरपत्री पलाक्या स्यात्पालक्या ग्राम्यवल्लभा ।
 मधुरा स्नेहपत्रार्था राजार्थाद्विरिशाकिनी ॥१७१॥
 पालक्या नागपालक्या मदशाकस्तु^४ मोहिनी ।
 उपोदकी कलम्बी च पिच्छला पिच्छलच्छदा ॥१७२॥
 विशाला मूलयोती तुवरिः शाकटपोतिका ।
 चुद्रवल्ली कलंडुस्तु घोली स्यात्कम्बलालुका ॥१७३॥

जीवन्ती स्त्री रक्तनालस्ताम्रपत्रः सनालकः ।
 शाकवीरो जीवशाको मेषोऽथ षण् सुगन्धिकम् ॥१७४॥
 गौरं स्वर्णं गन्धशाकं कटुःशृङ्गाटमित्यपि ।
 भूवारिं वर्णशाकः शियुपत्राणि जीवनी ॥१७५॥
 तर्कारी वसुकः पद्मा वर्षाभूश्चैव फजिका ।
 तण्डुलीयकचाङ्गेरीकुसुमभराजिसर्षपाः ॥१७६॥
 कुडज्ञा तिन्दुकः फेडा त्रिपुटाद्याः क्रमादमी ।
 पत्रशाका अङ्गुरितं॑शिम्बधान्यं विरूढकम् ॥१७५॥
 भूमिस्फोटस्तु कवकं छत्राकं स्याच्छलीन्प्रकम् ।
 सैन्धवोऽस्त्री शीतशिवं नादेयः३सितसिन्धुजम् ॥१७६॥
 पटूत्तरं वरं शुद्धं धौतेयं च शिलात्मजम् ।
 विमलं मणिमन्थं स्या॑च्छ्रवं भाष्यं पचा श्लियाम् ॥१७७
 सौवर्चलं हृद्यगन्धं॑रुचिकं तिलकं पुनः ।
 जरणं कृष्णलवण्मक्ष्यं कोद्रविकं पुनः ॥१७८॥
 रुच्यं स्यादथ नीलं षण्॑काचकौचोङ्गवं पुनः ।
 गालक्यजं हृद्यगन्धं कुरुविन्दमथो विडम् ॥१७९॥
 खण्डं द्राविडकं ज्ञानं॑कृतकं धृतमासुरम् ।
 सुपाक्यमथ शुब्रं तु महारम्॑ च॑संवरम् ॥१८०॥

१ श्लार^B २ शिम्ब^B ३ शितिशिग्नुजम्^B ४ छित्तमाष^B ५ रुचितं० रुचकं^B
 ६ मर्स्य^B ७ काचः काचोङ्गवःपुनः^B ८ पालक्यजं॑ ९ कवकं^B १० सांवरम्^B सावरम्^K

पृथ्वीजं गण्डलवणमथान्यल्लवणाभिजम् ।
 शिवं वशिरमन्त्रीवं सामुद्रमथ॑वार्मयम् ॥१८१॥
 द्वौगेयं वारिजं चापि त्रिकूटलवणं पुनः ।
 अथोषरं॒सार्वगणं संसर्गलवणार्थकम् ॥१८२॥
 स्यान्मिश्रं बहुलवण॑मथौर्वसहमैरिणम् ।
 वसुपांशु च वसुकं पांशवं॑रोमकं पुनः ॥१८३॥
 उद्भवं चोषरमथ स्त्रियां शुणठी महौषधम् ।
 कटूषणं कटुग्रन्थि नागरं विश्वभेषजम् ॥१८४॥
 कटुभङ्गं विश्वमथ शृङ्गवेरार्द्रके पुनः ।
 सौपणं गुलममूलं स्यात्कफारिकन्दरं॑ वरम् ॥१८५॥
 सैकतेष्टमनूपोत्थं महीजमथ कोलकम्॑ ।
 मरीचं मरिचं चापि मिरीचं मिरिचं पुनः ॥१८६॥
 यवनेष्टं वृत्तफलं॑शाकाङ्गं॑ धर्मपत्तनम् ।
 १० वल्लीजमूषणं वीरं पलितं कटुकं च तत् ॥१८७॥
 कृष्णं मृष्टं सर्वहितं कफवैर्यथ तत्सते ।
 वशयंकरं च बहुलं वालकं चन्द्रकं च तत् ॥१८८॥
 धान्याकं धान्यकं धान्य॑११धान्येयं धनिकं समम् ।
 १२ उरुवरुना वरी स्त्री छत्रधान्यं वितुन्नकम् ॥१८९॥

१ वार्मयम् B २ द्वौगेयं B ३ सार्वगणं B ४ बहुलवण B ५ रौमकं B
 ६ चरम् K ७ कौलकम् B ८ शाकाद्यं B ९ धर्मपत्तनम् KC धार्मपात्तनम् B
 १० वल्लीज B ११ धान्येयं B १२ उरुवरुनीवरी B

पुंसि क्लीबे शालियोग्यः सुगन्धिः सूक्ष्मपत्रकः ।
 जनप्रियो बीजधान्यं^१ धान्यं बीजश्च वेधकम् ॥१६०॥
 मागधो जरणो दीप्यो जीर्णो जीरकजीरणो ।
 बहिसस्योप्यजाजी स्त्री श्वेतायाम् तत्र वै कणा ॥१६१॥
 कणजीरो दीर्घकणा सुगन्धा तु सितेतरा ।
 बहुगन्धा कालमेषी शाली काशमीरजीरका ॥१६२॥
 भेदिनीवान्तिशोधिन्यौ वर्षाकाल्यथ जीरिणी ।
 स्यात्स्थूल^२जीरके कृष्णो दीप्या काल्युपकुञ्चिका ॥१६३॥
 पृथ्वी स्थूलकणा चापि^३मनोज्ञा पृथुरित्यथ ।
 मेथिनी दीपनी मेथी बहुपत्रा च वेधिनी ॥१६४॥
 वल्लरी चन्द्रिका गन्धफला मन्था च कौरवी ।
 पीतबीजा मिश्रपुष्पा^४कञ्चुकाप्यथ दीर्घका ॥१६५॥
 पृथ्वीका कवरी हिङ्गुपत्री चापि तथा पृथुः ।
 दार्वीपत्री दारुपत्री^५विल्की वाष्प्यथ रामढम् ॥१६६॥
 आरूढगन्धं जरणं भेदनं सूप^६दीपनम् ।
 सहस्रवेधिरक्षोप्त्रं सूपाङ्गं जन्तुनाशनम् ॥१६७॥

१ धान्यबीजं च B २ मामधोजरणत्यादितः पूर्वं मागाधीकालमेषी च शालीका-
 शमीरजीरकेति B पुस्तके दृश्यते ३ बहुगन्धेत्यादिपङ्किकद्रव्यस्य स्थाने बहुगन्धाति-
 शोधिन्यौ वर्षाकाल्यथ जारिणीत्येकैव पङ्किः B पुस्तके समुपलभ्यते ४ स्थूलीB
 ५ मनोलाB ६ पत्री च बोधिनीB ७ कुञ्चिकाB ८ पृथिकाB ९ तन्वी १० विल्की
 वाष्प्यथC विल्वी वाष्प्यथK ११ आगूढ^B १२ धूपनम्B

उग्रवीर्यं च^१ वाहीकं हिङ्गुदीसा ख्रियां पुनः ।

भूतारिल्पगन्धा स्यादथ स्यात् हिङ्गुनाडिका ॥१६८॥

पलाशा^२ जन्तुका वंशपत्री रामठिका च सा ।

स्यात्पिङ्गाहा सुवीर्याथ^३ शतवेधि तु काञ्जिकम् ॥१६९॥

ख्रियां क्लीबे काञ्जिका ख्री न ख्रियामम्लसारकः ।

अवन्तिसोमाभिषुतो धान्या^४ म्लश्वारनालकः ॥२००॥

^५ कुलमाषाभिषवोपि स्यादुन्नाहं कुण्डगोलिकम् ।

रक्तोम्बमपि कुलमाषं गृहाम्लं स्यान्महारसम् ॥२०१॥

कुञ्जनं कुलजं सिद्धसलिलं धातुनाशनम् ।

आरनालं च धान्याम्लं यवजं तु यवोदकम् ॥२०२॥

गोधूमजं तु सौवीरं तुषोत्थं तु तुषोदकम् ।

द्विरुत्तरं मधुगुडकाञ्जिकं मस्तु धान्य^६ कम् ॥२०३॥

चुक्रं शुक्रं तदेव स्यात्कणा मधुसमत्वितम् ।

मधुचुक्रं न ख्रियां स्यात्प्रिषु तद्वति वस्तुनि ॥२०४॥

जम्बीररसधान्याम्ला^७ वामासं क्षौद्रभाण्डगौ ।

धान्याम्लसंज्ञमेवं स्यादथ वेध्याम्लवेतसः ॥२०५॥

अम्लो रसाम्लो राजाम्लः शतवेध्यम्लनायकः ।

अम्लसारो रक्तसारो भीमः स्याद्वीरवेतसः ॥२०६॥

१ वालहीक^B २ जन्तुका^B ३ च^B ४ म्लंचा^B ५ करमाषाभिभवो^{KO} ६ धान्यगम्ल^K

७ वामास^B

गुलमकेतुश्चापि भेदी वेधि स्याच्छङ्गमांसयोः ।
 हरिद्राऽरञ्जनी स्वर्णवर्णा वर्णवती वरा ॥२०७॥
 दीर्घरागा वर्णधात्री जनेष्टाऽवर्णिनी च सा ।
 पवित्राऽहरिता पीता वराङ्गी शोभना शिफा ॥२०८॥
 गौरी विष्ण्वी मङ्गल्या निशार्था च विलासिनी ।
 शोभा जयन्ती लक्ष्मीः स्यान्मङ्गला सुभगाह्वया ॥२०९॥
 भद्रा दारुहरिद्रान्या स्थिररागा पचंपचा ।
 कटंकटेरी पर्जन्या दार्वी कामवती च सा ॥२१०॥
 क्लीबे कालेयकं पीतदारुऽकालीयपीतके ।
 रसस्य समलस्येक्षोऽस्त्रिये कांशैमलामलाः ॥२११॥
 विकारः फाणितगुडमत्स्यरणी खण्डशर्करः ।
 शिशुप्रियोरुणः खण्डो रसजः फाणितं तु षण् ॥२१२॥
 अपि ज्ञुद्रगुडोथस्याद्गुडः स्वादुश्चैमोदकी ।
 मधुरो रसपाकोत्थऽकाथोऽथ ज्ञुद्रशर्करा ॥२१३॥
 मत्स्यरण्यपि च मत्स्यागडी मधुरा पिण्डशर्करा ।
 सा खण्डशर्करा चैव गुडपर्यायसंभवा ॥२१४॥
 मधुपर्यायधूल्यर्था शर्कराह्वाथ खण्डके ।
 तवराजः खण्डसारः खण्डजः खण्डमोदकः ॥२१५॥

१ रजनी^B २ वरवर्णिनी^B ३ परिता^B ४ कीकीय^K ५ मितामलाः^B ६ मोदनः^B
 ७ त्थः^B

स सुधामोदकोऽथ स्यात्तवराजसमुद्भवे ।

खण्डे खण्डोऽभ्वोऽन्नूतः सुधामोदकतश्च सः ॥२१६॥

ससिद्धमोदकोऽपि स्यात्स चैवामृतसारजः ।

वर्त्तिकाश'श्विटकाः शर्करालिङ्गकादयः ॥२१७॥

विकाराः खण्डजाश्वाथ सिकता तु सितोपला ।

अहिच्छत्रोऽपलाकास्याद्विकारा इच्छुजा अमी ॥२१८॥

यावनालरसोत्थोन्यो^३ नारिकेलीरसोऽभ्वः ।

खर्जूरीरसजस्तालीरसजोऽपि गुडोभवेत् ॥२१९॥

शर्करा चापि सा तु स्यान्मधुजा मधुशर्करा ।

शीता जात्या माधवी स्यात्सोक्ता^४ मान्त्रीक शर्करा ॥२२०

यावनाली हिमोत्पन्ना हिमानी हिमशर्करा ।

स्यात्त्वुद्रशर्करा च्छुद्रा गुडजाऽजलबिन्दुजा ॥२२१॥

हैयङ्गवीनं^५ सरजं क्षीरोत्थं दधिसंभवम् ।

मन्थजं नवनीतं स्यात्सारोत्थाभ्यञ्जनं धृतम् ॥२२२॥

सर्परायुस्तैजसं स्यात् ग्रन्थणं स्नेहनं पुनः ।

अमृताह्वं जीवनीयं पवित्रं नवनीतजम् ॥२२३॥

हौम्यं होमोन्तमार्थं स्या^६ दस्याधाराभिघारणौ ।

मले धृतं^७ स्य विलयोथाख्नी क्षीरं तु जीवनम् ॥२२४॥

^१ श्विटकाः ^B २ पलोका ^B ^३ नारीकेला ^B ^४ मान्त्रिक ^B ^५ लच ^B ^६ शर ^K
^७ दस्या ^B ^८ रक्तौ ^B ^९ स्या ^B

दुर्गं प्रस्तवणं धारि सौम्यमूधस्यमित्यपि ।
 पयोमृतं तन्नारीणां दुर्घेस्तन्यमतः परम् ॥२२५॥
 अविरिशमविरीशमविसोढमवेः पयः ।
 सृतकीरोपरिभवा घना संतानिका ख्याम् ॥२२६॥
 सद्यः प्रसृतायाः क्षीरं पीयूषोऽभिनवं पयः ।
 पेयूषो मलिनं क्षीबे घनं स्यादथ॑मोरटम् ॥२२७॥
 आसपाहादथ दधि मङ्गल्यं क्षीरसंभवम् ।
 विरलं तज्जलं मस्तु क्षीबेथो कट्वरः सरः ॥२२८॥
 दध्युत्तरो दधिस्नेहो दध्यग्रमथ कूचिका ।
 दध्ना तक्रेण च क्षीरे पक्षे स्यादधितक्रयोः ॥२२९॥
 उत्तराथ क्षीरशरा शर्करा सहिता ख्याम् ।
 सुबद्धं घनवस्त्रेण दधिभावविवर्जितम् ॥२३०॥
 पिण्डीभूतं यदधिस्यादधिपिण्डः स उच्यते ।
 एवं तक्रे तक्रपिण्डे दधिदुर्घविमिश्रितम् ॥२३१॥
 चतुर्जातसिताशुण्ठीमरिचैलासमन्वितम् ।
 हृषेन शुभ्रवस्त्रेण गालितं केसरान्वितम् ॥२३२॥
 मार्जिता सा रसाला स्याच्छ्रवरि॑शयथ गोरसः ।
 सरसं निर्जलं घोलं मथितं रसवर्जितम् ॥२३३॥

पादाम्बुतकमद्वार्म्बूद्धश्चिद्दग्धांशाम्भसायुतम् ।

कालसेयं^१ द्वयं सार्ष्टजलदण्डाहृतं क्रमात् ॥२३४॥

अरिष्टमन्त्रियां क्लीबे रसायनविलोडिते ।

अर्शोऽपि^२ सारणं श्वेतं कवचं चाथ मन्थरः ॥२३५॥

दधिचारोऽपि वैशाखस्तक्राटः करघर्षणः ।

३मन्थो मन्थनमन्थानखजाः पुंसि नपुंसके ॥२३६॥

मन्थदण्डोऽथ तद्रज्जौ नेत्रं क्लीबे ततः पुनः ।

स्त्रियां भिस्सान्नमन्धः षण्जीवनं स्यात्प्रसाधनम् ॥२३७॥

कीलालमायुरशनमन्नाद्यं भोज्यमित्यपि ।

वाजः^४ परिस्तुतमपि^५ दीदिविश्चास्त्रियां पुनः ॥२३८॥

अस्त्रियामोदनः कूरो भक्तो दग्धे तु मिःसटा ।

दग्धिका चाथ मण्डोऽस्त्री भक्तमण्डे स्ववः पुमान् ॥२३९॥

स्नाम^६ आचमनिः स्नाममसाराः प्रस्नवः^७ पुनः ।

युक्तया संसाधिते सूदैः शिष्यन्ने प्रहितोऽस्त्रियाम् ॥२४०॥

दालिः स्त्रियां पुंसि सूपो दाली स्याछ्वणान्विते ।

शूकशिंविभवैद्वान्यैः संमिश्रो मिश्रितोदनः ॥२४१॥

खिञ्ची खिञ्चे उभे स्त्रीत्वे सुसिद्धां षड्गुणाम्भसि ।

स्त्रियां यवागूर्विरलद्रवाथ^८ कृशरोऽस्त्रियाम् ॥२४२॥

^१ शेयं B ^२ स्तकारः KC ^३ मथो B ^४ परिस्तुत B ^५ दीदिविः श्चात्प्रियां KC
^६ स्नाम B ^७ प्रसवः B ^८ सासिद्धा B ^९ षड्गुणे B ^{१०} कृशरा ।

तिलतण्डुलमाषाणां या सा संयोगसंभवा ।
 भूतौदनो दधिनिशा सक्तुलाजतिलान्वितः ॥२४३॥
 'ब्राह्मोदनो' यावकः स्याद्यवैः स्विन्नैश्च निस्तुष्टैः ।
 दलितैर्यवगोधूमैः स्थूला सा समिता ख्रियाम् ॥२४४॥
 वाटः पुमांस्तत्र गुडसंमिश्रे^१ कृसरः पुमान् ।
 'त्रुसरस्तण्डुलैः सिद्धैः सगुहैः सोप्यथापरः ॥२४५॥
 तसे घृते विनिक्षिप्य समितां भर्जितां मनाक् ।
 ततस्तत्र विनिक्षिप्य खण्डं तेन समं पचेत् ॥२४६॥
 कृसरं तं कसारं च कंसारमिति केचन ।
 षोडशांशमिते दुग्धे तण्डुलानां पले शनैः ॥२४७॥
 सम्यक संसाधिते क्लीबे परमान्नं ततख्रियाम् ।
 'क्लीरेयी पायसः पुंसि क्लीबे दुग्धार्थतश्चरु ॥२४८॥
 विलेपी घनसिक्ष्या ख्री स्विन्ना तोये चतुर्गुणा ।
 पेया सिक्षयुता पथ्या चतुर्दशगुणेऽम्भसि । ॥२४९॥
 अष्टादशगुणे तोये श्रितो यूषस्तु शिर्मिजैः ।
 एवं मांसरसो मांसैर्मांसयूषस्तु सस्मृतः ॥२५०॥
 सस्याकृताख्यो लवणकटुस्नेहादिनायुतः ।
 अकृतः स्यात्तद्रहितोप्यथ काम्बलिकः खलः ॥२५१॥

^१ पाष्ठो^B ^२ पावक^B : ^३ स्तु^B ^४ कृशरः^B ^५ तसर^B ^६ क्लीरेयी^{BC} ^७ चरुः^B

फलमूलसमांशो यः कटवस्त्रो विमलो रसः ।

वृत्तेन मर्दितां तोयैः समितां मृदुऽमर्दयेत् ॥२५२॥

मातुलुङ्घन्त्वचा खगडपकमार्दकपूरितम् ।

विधाय पूपकं वृत्तं गन्धाद्यं केसरान्वितम् ॥२५३॥

पत्तका सर्पिषि खगडे^१ वगाहितो मधुशीषकः ।

समितां मधुदुधेन मोदयित्वा सुशोभनाम् ॥२५४॥

पचेद्वृत्तोत्तरे खगडे न्यसेत्पक्वे नवे घटे ।

ततो मरिचपक्वैलाखगडचूर्णवचूर्णितम् ॥२५५॥

कुर्यात्कर्पूरसंयुक्तं संयावमथ शष्कुली ।

शालूकमध्यसंयुक्तैः शालिकोद्रवतगडुलैः ॥२५६॥

संपिष्टैस्तिलसंयुक्तैः लोहभ्रष्टैस्ततः परम् ।

स्थाली खर्परसच्छिद्खर्परगायसखर्परैः ॥२५७॥

अङ्गारैरपि पिष्टान्नपाकः स्यादथ भास्करी ।

चन्द्रिका रोटि कावृत्ता पिष्टखर्परसंभवा ॥२५८॥

महान्तो विस्तृताः सूक्ष्माः कर्परादिषु पाचिताः ।

स्युर्मण्डका मण्डलिनः स्थूलाः पूपलिका श्वियाम् ॥२५९॥

^१ अथाङ्गारेषु संपकः सूक्ष्मः सोङ्गारमण्डकः ।

अङ्गारकर्कटी स्थूलाऽथाप्यपक्वे तु पोलिका ॥२६०॥

१ खण्डेच २ यथा KC

* भजंयेदिति पाठः स्यात् ।

पिष्टवर्त्तिस्तु चमसी सूचिका सेविका पुनः ।
 पक्वेऽपूपः पिष्टकः स्यात्पूपिका पूलिका श्रियाम् ॥२६१॥
 पूपली चर्पटा पोली पूलिकावद्विपाचिते ।
 पूपो घृतप्लुते पिष्टे समिता गुडवारिणा ॥२६२॥
 घृते वाप्यथवा तैले चक्राकारा सुपिष्टिका ।
 भर्जिता वटको नास्या दवसेकिम इत्यपि ॥२६३॥
 मिश्रा मण्डलिका पक्का सम्यगायसखर्परे ।
 घृतमुते पूरकः स्यादेवं मुह्नादिपिष्टजः ॥२६४॥
 माषादि पिष्टका सिद्धः सूर्णकः पुंनपुंसकः ।
 पित्व्यां तु स्वेदपकायां^१ मिंदूरं स्यादद्वयोरथ ॥२६५॥
 ऋषा तुल्ये घृते तसे समिता तुल्यैशकरे ।
 अत्युष्णौरम्बुभिः पक्का त्रिसरां^२लप्सिका च सा ॥२६६॥
 घृताक्तसमिता पूर्णं घृते तसे मनाक् शृतम् ।
 लघुदीप्ता खरतरा घृतपक्कादधिष्ठरः ॥२६७॥
 चण्डचूर्णाष्टांशयुता सा पूरी तण्डुलोद्धवैः ।
 पिष्टैर्घृतघनीभूतैर्गोलके समिताभवे ॥२६८॥ -
 वेष्टिते स्थूलपूपाभे घृतपक्वे तु खाद्यकः ।
 चन्द्रबिम्बाकृति तद्वत्केणिकं तु फणिजकम् ॥२६९॥

^१ सिद्धस्तूर्णकः^B ^२ मिन्दुरं^B ^३ शकरैः^B ^४ सुप्सिका^C

अशोकवर्तिकापि स्यादथ पिष्टभवा भिदः ।

चणकप्रभवा पिष्टी पिष्टिका माषसंभवा ॥२७०॥

यवानीहिङ्गुलवणैः संयुक्ता गर्भसंस्थिता ।

पूरिकेव विधातव्या शमिका वेठिका तु सा ॥२७१॥

'कचूटिकाथ समिता ^घृताक्ता द्राक्षया युता ।

एलालवङ्गः कर्पूरमरिचैः परिवारिताम् ॥२७२॥

क्षिप्त्वा तु समितां लम्बपुटे^वेष्ट्य घृते पचेत् ।

ततः खण्डे न्यसेत्पञ्चे गुह्यकः सोपि चास्त्रियाम् ॥२७३॥

सुशुद्धसमिताप्रस्थं विमर्द्य पयसा सह ।

यावत्तदभ्लतां याति तावत्स्थाप्यं घटान्तरा ॥२७४॥

सच्छिद्व्रोदञ्चने न्यस्तं तसे घृतकटाहके ।

परित्राम्य परित्राम्य पातयेकुण्डलाकृतिम् ॥२७५॥

परिपक्वां सितालेहनिर्वापितकदुष्णकाम् ।

सा कङ्कणी कुण्डली स्यान्मोदको गोलकः पुनः ॥२७६॥

लड्डुकोपि च तज्जेयाः समितां परिशोधिताम् ।

घृते विपक्वामापाकं शीतलां सुसितान्विताम् ॥२७७॥

सघृतां गोलकीभूतां सघृष्टश्वमसीभवः ।

घृतेन मार्दितां तोयैः सम्बद्धां विपचेदघृते ॥२७८॥

¹ कर्षूरिका^B ² घृताद्वारा^B ³ वेष्ट्य^K

यथाकर्थंचित्समितां सुपकां परिचूर्णयेत् ।

सिताघृताभ्यां संयुक्ते दलजो दलमोदकः ॥२७६॥

घृतमर्दिततोयार्द्रसमितां चमसीघृते ।

पकां घृते सिता मिश्रा चमसी संभवाभिधाम् ॥२८०॥

अपूपचूर्णे सगुडे चूरीमोदक इत्थयम् ।

पिष्टे घृतगुडोन्मिश्रे लोपकोथ पुनर्घृते ॥२८१॥

गुडेनैकरसीभूते समितां तत्र पाचयेत् ।

गुडपर्षटकः स स्यात्पिष्टौं माषादिसंभवाम् ॥२८२॥

घृतपकां शर्कराढ्यां स तु माषादिमोदकः ।

जलेनालोडितं शालिपिष्टं खण्डविमिश्रितम् ॥२८३॥

धारापूपकवत्पाच्यं^१ वर्वरं चाथ चिक्कणम् ।

मस्तृणं कर्कशं^२ स्निग्धं पिच्छिलं विजिलं पुनः ॥२८४॥

विजलं स्याद्विजिविलमथ संमृष्टशोधिते ।

भावितं वासितं चापि धूपिते वस्तुनि त्रिषु ॥२८५॥

मस्तृणाद्यं तथोदश्चि^३दौदश्चित्कमतोपि च ।

उदशिवतं स्याद्वटके त्ववसं^४किममत्रियाम् ॥२८६॥

निकाथो^५ रसकस्तुल्यावथ स्याद्वेसवारकः ।

शुण्ठीमरिच्वैदेहीधान्यकाजाजिदाडिमः^६ ॥२८७॥

^१ वर्षरः^B ^२ ज्ञाखं^K ^३ दौर्दश्चित्त^B ^४ त्ववसंकित^K ^५ निकाथरसकौ तुर्षा^B ^६ दाडिमैः^B

हिङ्गुसामुद्रसंयुक्त इत्येकोथापरः पुनः ।

स्विन्नमुद्भादिजः कल्कः सोन्यः स्याद्वेसवारकः ॥२८८॥

मांसं निरस्थि सुखिन्नं पुनर्दृष्टिं चूर्णितम् ।

पिप्पलीशुग्निठमरिचगुडसर्पिः समन्वितम् ॥२८९॥

ऐकध्यं पाचितं सम्यग्वेसवारोथ^१ सौरकः ।

सौरावो^२ मांसजरसः पकः सद्रवचन्दनः^३ ॥२९०॥

स वेसवारसंयुक्तः खानिष्को मांसजो रसः ।

वल्लूरं^४ परिशुष्कं स्याच्छुष्के मांसप्रदिग्धकम् ॥२९१॥

सस्नेहोथाग्निना भ्रष्टे^५ पुनर्भूतिर्भट्टित्रकम् ।

तथा^६ भरुटकं चाथ शूल्यं शूलाकृतं च तत् ॥२९२॥

पैठरं पिठरे पकमौष्यं स्यादुषया^७ शृतम् ।

लवणोदकसंसिद्धस्वल्पमांसादिसंस्कृतः ॥२९३॥

बहुद्रवः स च^८ रसो दकलावणिकविषु ।

दाधिकं चापि सार्पिष्कं^९ सौपिकं तैलिकं क्रमात् ॥२९४॥

दधिसर्पिः सूपतिलसंस्कृते वस्तुनि त्रिषु ।

रागश्च^{१०} खाडवो भिन्न एकोक्त्या राग^{११} खाडवः ॥१६५॥

सितारुचकसिन्धूत्यैः सवृक्षामूपरूषकैः ।

जम्बूफलरसैर्युक्तो रागो राजिक्या युतः ॥२९६॥

^१ एकध्यं^{EC} ^२ वारःस सौरकः^B ^३ सौरजो^B ^४ सहन ओदनः^B ^५ वल्लूरं^K
^६ स्त्रियां भूति^B ^७ भरुजकं^B ^८ दूषया ^९ रसःकदला^B ^{१०} सीर्पिष्कं^B ^{११,१२} खाण्ड^B

फलैरीषत्स्वादुरसैः कपित्थाद्यैः समन्वितः ।

स्वादुप्रायोमूलवणः सराग इति केचन ॥२६७॥

स्पष्टामूलवणः स्पष्टः कषायलवणोषणम्^१ ।

अतिक्तः^२ खाण्डवः कौलः कपित्थाद्युपबृहितः ॥२६८॥

सट्टकः सोमजोपि स्यात्प्रमोदो वर्द्धमानकः ।

विस्यन्दनोपि च स्त्री स्यात्पानकः पञ्चसारकः ॥२६९॥

वाटिकापर्षटाद्याः स्युः कर्चयाद्याः प्रभक्तकाः ।

अशनाया बुभुक्ता ज्ञुत् ज्ञुधा स्यादुचिरित्यपि ॥३००॥

अखियां रोचकश्चापि तत्र लेपस्तु भोजनम् ।

जेमनं स्वादनं जग्धिर्वर्हल्लनं^३ चापि जक्षणम् ॥३०१॥

^४स्वजनं भक्तणं भुक्तिरशनं विघसो घसिः ।

प्रत्यवसानमाहारः ज्ञुधापर्यायनाशनम् ॥३०२॥

लेहोदनं च तद्वत्स्यादभ्यवहारं इत्यपि ।

आदष्काणोप्यवष्काणो^५ निष्काणश्चाथ चर्वणम् ॥३०३॥

वस्तुनश्चूर्णनं दन्तैर्जिह्वास्वादस्तु लेहनम् ।

दद्यापारयुतं चोष्यं तद्धीनं पेयकं त्रिषु ॥३०४॥

ग्रासो गुडेरकः पिण्डो द्वयोर्गण्डोलको गुडः ।

क्लीबे स्याद्विरणं गीर्णिगीर्णी तुल्ये गिरिर्गिर्टी ॥३०५॥

१ चसाम्^B २ खाण्डवः^B ३ वर्द्धभनं^B ४ स्वदनमिति पाठः स्यात् ५ दद्य-
वाहार^B ६ आइ^B

पृथगुक्तयैकयोक्त्या च कशिपुः स्यान्न च स्त्रियाम् ।
 भुक्त्याच्छादनयोरेवमथान्नेच्छाविवर्जिते ॥३०६॥

तृष्टस्तु सुहिता^१ घस्ताशितास्तृतिस्तु तर्पणम् ।
 स्वादाद्वाराणं च सौहित्यमथ पिण्डोलिका स्त्रियाम् ॥३०७॥

फेला फेली भुक्तशेषे विघसोन्नर्थेन्दुकः^२ ।
 सजग्धिश्च ससग्धिश्च तुल्यानां सहभोजने ॥३०८॥

सधर्मिणां तु संभूय भोजनं गणचक्रकम् ।
 तुल्यपाने सपीतिः स्त्री तर्षे तातृट् तृषे स्त्रियौ ॥३०९॥

तृष्णोदन्या पिपासा स्यादम्बुपर्यायतः स्पृहा ।
 वैकालिकं रात्रिभोज्ये^३ स्वल्पके न द्वयोरथ ॥३१०॥

भुक्तस्योपरि यद्भुक्तं तदध्यशनमित्यपि ।
 श्रीरामणं कल्यवर्तः प्रातर्भोज्येल्पके पुमान् ॥३११॥

गुल्यस्तु मधुरो मिष्ठः^४ स्वादुज्ज्येष्ठो मधूलकः ।
 व्याप्नुवल्लिम्पतीवास्यं सचेक्षवादावथामूकः ॥३१२॥

खट्वरः पावनः^५ खट्टो दन्तपर्यायतः शठः ।
 अमूः समुखगः स्नावं स्वेदनं च विबोधनम् ॥३१३॥

दन्तानां हर्षणं दाहं विधत्ते मुखकरण्ठयोः ।
 स च जम्बीरनिम्बवादावथ सर्वरसः पटुः ॥३१४॥

^१ आता^{KC} ^२ नर्थपेंडकः^B ^३ अवल्पके^{KC} प्यल्पके^B ^४ आरामणं^B ^५ पिण्डः^B

* पावन इति स्थान् ।

चारोपि लवणः सोपि प्रलिम्पन्विदहन्मुखम् ।
 विष्यन्दयन्लाघवयन् क्लेदयन्सैन्धवादिषु ॥३१५॥
 संदृश्यतेरु कटुको मुखपर्यायभेद्यपि ।
 संवेजयद्यो रसनां निपाते तुदतीव च ॥३१६॥
 विदहन्मुखनासाक्षि संस्वावी मरिचादिषु ।
 दृश्यतेरापि तिक्तस्तु मुखपर्यायभेद्यपि ॥३१७॥
 प्रतिहन्ति निपाते यो रसनं स्वदते न च ।
 स चायं मुखवैशद्यशोषप्रहादकारकः ॥३१८॥
 विम्बादौ दृश्यते सोथ तूवरो रसनाशठः ।
 तुवरोपि कषायः स्यादव्यिग्रां स्यात्स चोत्तरः ॥३१९॥
 वैशद्यस्तम्भजाड्यैर्यो रसनं योजयेद्रसः ।
 बध्नातीव च यः कण्ठं स दृश्यस्तिन्दुकादिषु ॥३२०॥
 अमीषां त्रिषु वस्तूनि भेदा एषामनुक्रमात् ।
 मधुरामूक्षारकटुतिका एकैकमूनिताः ॥३२१॥
 द्विकाः पञ्चदशैव स्थुर्दशषट्त्र्येकसंमिताः ।
 मधुरोमूश्च लवणः कटुकश्चेति ते त्रिकाः ॥३२२॥
 विंशतिर्मधुरामूहङ्करणेभ्यः कटुः पुनः ।
 तिक्तः कषायो गुल्याम्ललवणेभ्यः प्रयोजितः ॥३२३॥

तिक्तः कषायो मधुरकटुतिक्तेभ्य इत्ययम् ।

कषायो गुल्यलवणकटुकेभ्यश्च तिक्तकः ॥३२४॥

कषायो गुल्यलवणतिक्तेभ्योऽपि कषायकः ।

गुल्यक्षारकटुभ्योऽपि कषायश्च ततः पुनः ॥३२५॥

अमूक्षारकटुभ्यः स्यात्तिक्तस्तुवरकस्ततः ।

स्यादमूक्षारतिक्तेभ्यः कषायोमूकटृत्तरः ॥३२६॥

तिक्तः कषायो लवणकटुतिक्तकषायकः ।

स्यात् क्षारकटुतिक्तेभ्यः कषायः स्युश्रुतुष्ककाः ॥३२७॥

एते पञ्चदशैव स्युरतः षट्पञ्चकाः परे ।

मधुरामूक्षारकटुतिक्तास्तिक्तकषायकौ ॥३२८॥

मधुरामूक्षारतिक्तकषाया मधुरः पटुः^१ ।

कटुतिक्तकषायोऽपि मध्वमूकटुतिक्तकः ॥३२९॥

कषायोथामूलवणमधुतिक्तेभ्य इत्ययम् ।

षट्क एको^२ रसाः षट् ते पुंस्येते स्युष्मिष्टिकाः ॥३३०॥

रसभेदा दोषभेदा उन्नेया एवमेव तु ।

उड्डेगः क्रमुकः पूर्णश्चिक्षा^३ स्त्री चिक्कणी न ना ॥३३१॥

स्यात्खेचरी तु मधुरा क्लीबे गौल्वं तु तैल्वलम्^४ ।

गुहागरगथो घोणटा^५ कठिनाप्यथ^६ वैटिलम् ॥३३२॥

१ कटुः^B २ एते^B ३ श्चिक्षा^B ४ तैकलम्^B तल्वलम्^C ५ घोणटा^C
६ वैटिलम्^B

पूर्णीफलं वल्लगुणं^१ होसं पत्तनजं च तत् ।
 नागपर्यायवल्ल्यर्था ताम्बूली भक्तपत्रिका ॥३३३॥
 सैव सप्तशिरा पर्णलता स्यादथ तद्विदः ।
 श्रीवाटी चामूलवाटी च पत्रसी च गुहागरी ॥३३४॥
 अमूसारा मालवोत्था मागधी होसणीति च ।
 स्यादन्द्र^२ पुष्कलीचाथ चूर्णममूँ सुधार्थकम् ॥३३५॥
 कुटार्जुनकरञ्जार्क^३ शिलास्फटिकशुक्तिजम् ।
 स्यात् खादिरस्तु खदिरसारः क्षोदोपि रङ्गंदः ॥३३६॥
 अथ काथस्तु खदिरसोरङ्गः कषायकः ।
 वाच्यलिङ्गस्तु सुरभि रामोदी^४ मुखवासनः ॥३३७॥
 शुभवासनश्चापि^५ पुन^६ गुरुवासन इत्यपि ।
 ताम्बूलं मिलितैरेभिर्वीटकं^७ त्रिष्वशापरम् ॥३३८॥
 फलकन्दकरीरादिलवणेन विमिश्रितम् ।
 हरिद्राराजिका^८ कल्ककटुतैलसमन्वितम् ॥३३९॥
 तत्संधितं तु संधानमास्थानं वस्तुनि त्रिषु ।
 शलादुभिः फलैः शुष्कैर्मिश्रितैर्मधुरादिभिः ॥३४०॥
 प्रयुक्तं^९ स्यादिदमपि संधानं^{१०} मुपदंशकम् ।
 कटुबीजा च वैदेही कोला दन्तफलोषणा ॥३४१॥

१ होसपनजं तथा^B २ दिन्द ३ कुटार्जुनेत्यर्थं सर्वेष्वादर्शेषु शुभवासनइत्याथर्थान्तरं दृश्यते ४ रामोदो^B ५ शुन्र^B ६ गर्ह^B ७ कंत्रिष्वधेश्यादिकल्ककटु पर्यन्तं^B पुस्तके न दृश्यते ८ हरिद्रेत्यार्थद्वयं^K पुस्तके नास्ति ९ इदमर्थं^K पुस्तके नास्ति १० मुपदंशकः^B

कृष्णोपकुल्या कारञ्जी सृतिः^१ स्यान्मागधी कणा ।
 पिप्पली पिप्पलिस्तुल्ये ऊषणा^२ चपलापि च ॥२४२॥
 शौएडी च तैजसी स्थूलसूक्ष्मभेदादियं द्विधा ।
 गजार्थात्पिप्पली छिद्रपिप्पली श्रेयसी च सा ॥३४३॥
 दीर्घग्रन्थिर्वर्तुली^३ च क्लीबे चव्यफलं पुनः ।
 सैंहली सर्पदण्डी च लम्बतन्ता च पार्वती^४ ॥३४४॥
 प्रलम्बबीजा सर्पाङ्गी तीवनेत्रा^५ च जीवला ।
 उत्कटा^६ कुरवीचापि नुद्रसूक्ष्म^७वनार्थतः ॥३४५॥
 पिप्पल्यर्था तदुत्थाश^८ मूलं तु चटिका शिरः ।
 ग्रन्थिकं पिप्पली मूलं कदुमूलं च शोषजम् ॥३४६॥
 कोलमूलं कदुग्रंथिः सर्वग्रन्थिः कटूषणम् ।
 सुगन्थिकं च पत्राढ्यं विरुषं ग्रन्थिलं पुनः ॥३४७॥
 दीप्योऽस्त्रियां दीपकोऽपि यवसाग्रो^९ यवाग्रजः ।
 यवजः पुंसि वातारिभूकदम्बश्च शूलहा ॥३४८॥
 स्त्रयुगगन्धा दीपनी च यवानी चाथ चव्यकम् ।
 कोलं स्त्रियां कटिकणा चविका गन्धनाकुली ॥३४९॥
 वल्ली च कोलवल्ली स्याद्विशिरः कृकरः पुमान् ।
 तीक्ष्णोथ पालका पाठी ज्योतिष्कः^{१०}शूरदारुणौ ॥३५०॥

^१ सृतिः^{CK} ^२ ऊषणं तृफला^B ^३ वैचुली^B ^४ पर्वती ^५ नेत्री^B ^६ उत्कटा^B
^७ सूक्ष्मा^B ^८ तद्रुत्या^B ^९ यवसाह्रो^B ^{१०} ज्योतिष्टू^B

अग्निव्याघ्राभिधश्चापि चित्रकः शंवरः कुटः ।
 कृष्णे व्यालः कालमूलो मार्जारोप्यतिदीप्यकः ॥३५१॥
 रक्ते रुद्रो गुणाढ्यः स्यान्महाङ्गश्चाथ गह्वरा ।
 कपाली कैरवी मोघा कृमिष्ठी चित्रतण्डुला ॥३५२॥
 वातारिस्तण्डुली चापि सैवोक्ता मृगगामिनी ।
 तण्डुलीया विडङ्गापि त्रिष्वथोप्रातु मङ्गला ॥३५३॥
 यचोप्रगन्धा गोलोमी जटिला लोमशा च सा ।
 रक्षोष्ट्री विजया भद्राथ श्वेता विजया च सा ॥३५४॥
 तीक्षणगन्धा हैमवती मङ्गला दीर्घपत्रका ।
 षड्ग्रन्थापि च मेघाथ कुलञ्जस्तु कुलञ्जनः ॥३५५॥
 गन्धमूलस्तीक्षणमूलोऽथैला तु लवली हिमा ।
 निः कुटी निः कुटिरपि द्राविड्यल्पा त्रुटी^१ त्रुटिः ॥३५६॥
 कपोतपर्णी बहलगन्धा चैवोपकुञ्चिका ।
 कायस्था चन्द्रिका चापि गोरङ्गी^२ महती तु सा ॥३५७॥
 कपिस्था गोपुरा कान्ता घृताची गर्भसंभवा ।
 सुरभित्वगिदव्यगन्धा महैला त्रिदिवोऽन्धवा ॥३५८॥
 रुद्रैला त्रिपुटा^३ पृथ्वी कल्पाप्यैन्द्री कुमारिका ।
 खरीका त्वजमोदापि वार्कटी हस्तिकारवी ॥३५९॥

^१ त्रुटा B ^२ गौरङ्गी K कोरङ्गी अम ^३ त्रिपुरा KC ^४ खारीका KC

गन्धपत्री गन्धदला मयूरी वहिदीपिका ।

शिखिमोदा प्रमोदाद्या ब्रह्मको शा च मोदिनी ॥३६०॥

फलमुख्या गन्धरता विशाला चाथ नन्दिनी ।

रेणुका कपिला कान्ता महिला राजपुत्रिपि ॥३६१॥

हरेणुकायां^१ दुष्पुत्रा द्विजा रेणुर्हिमा धवा ।

धर्मिणी कपिला नृता शान्ता हैमवती ह्युमा ॥३६२॥

अस्त्री रक्तापहं बोलं सौरलं^२ रक्त गन्धिकम् ।

रसगन्धं महागन्धं सुरसं पिण्डिकं विषम् ॥३६३॥

निर्लोहं वर्वरं मुण्डं विश्वं गन्धरसं पुनः ।

विश्वगन्धं व्रणारिः स्यात् स्मृत्याह्वमथ दुर्लभः ॥३६४॥

कर्चूरो द्राविडः काशो जटालो गन्धमूलकः ।

वेधमुख्यो गन्धसारस्तवक्तीरं तु तालजम् ॥३६५॥

गोधूमजं पिष्टिकोत्थं पवनं^३ तण्डुलोद्धवम् ।

वनगोदुग्धजं चापि^४ पयः क्षीरमथापि च ॥३६६॥

तालीसपत्रं तालीसमन्नायं च शुकोदरम् ।

धात्रीपत्रं चार्कवेधं करिपत्रं तमाह्यम् ॥३६७॥

तालं नीलाम्बरं^५ नीलं तुङ्गा तु^६ वंशरोचना ।

क्षीरी वांशीच शुभ्रापि वनेन्दुर्वशशर्करा ॥३६८॥

^१ हरेणुका पाण्डुष्पुत्राणु हरेणुका पाण्डुषुत्रीB २ सौरलं रत्नB ३ सारः स्वK0

४ यवनंB ५ वायि नीलंचरं B ६ तुङ्गनुवेश K

मञ्जिष्ठा हरिणी रक्ता गौरी योजनवल्लयपि ।
 मङ्गला विकसा पद्मा रोहिणी कालमेषिका ॥३६६॥
 भंडी चित्रलता चित्रा चित्राङ्गो जननी^१ च सा ।
 मण्डूकपर्णी विजया रागाढ्या^२ रक्तयष्टिका ॥३७०॥
 ज्वरहन्त्यरुणा छत्रा भण्डीरी^३ वस्त्रभूषणा ।
 रागाङ्गी चाभिमण्डीर^४लता नागकुमार्यपि ॥३७१॥
 सिंहली योजनी कौन्तो चोलो^५ ना स चतुर्विधः ।
 लाक्षा खदिरिका रक्ता रङ्गमाता पलंकषा ॥३७२॥
 जतुरस्त्री कृमिन्नी स्त्री द्रुमार्थादामयार्थकः ।
 दीसिः पलाशी जतुका जतूका^६ गन्धमादिनी ॥३७३॥
 पित्तमी स्याद्द्रवरसा लक्तको मुद्रिणी च सा ।
 निर्भर्त्सनो जतुरसो जननी जनकार्यपि ॥३७४॥
 चक्रवर्त्तिनी^७ संघर्षा लोधो रोधश्च शांवरः ।
 हेतुपुष्पः^८ कागडचीलस्तिलको हस्तिलोधकः ॥३७५॥
 तिरीटस्तिलको भिल्लतरुशचाथ बृहद्वलः ।
 कटुकः पटिकारोधः^९ पट्टी लाक्षाप्रसादनः ॥३७६॥
 वल्कलोधो बृहद्वकः शीर्णवल्कोच्चिभेषजम् ।
 मालवो^{१०} जीर्णबुधोऽपि वह्निपुष्पी तु धातकी ॥३७७॥

१ जधाननी K २ राथा K E ३ भण्डारी K E ४ चापि भण्डोरेति
 पाठःस्यात् ५ चालो B ६ जंतूका K संबवेषा B ७ सघर्षा K ८ हेतK B
 ९ रोधा १० मालवः अम

अग्निज्वाला मद्यपुष्पा कुञ्जरा मद्यवासिनी ।

धाविन्यपि सुभिक्षा स्याद्बहुपुष्पा च पार्वती ॥३७८॥

गुच्छसंघादिपुष्पान्ता कुमुदा^१ कुञ्जराप्यथ ।

स्यात्समुद्रार्थोत्तरग^२फलपर्यायथो वृक्षी ॥३७९॥

श्रेयसी स्वापनी^३ पाठा प्राचीना पापचेलिका ।

^४ अम्बष्टा पथिका तिक्का वृहत्तिका च दीपनी ॥३८०॥

एकाष्ठीला विद्धकर्णी कुचेली शिशिरा वरा ।

वरतिका वृत्तपर्णी चूषा^५ देवी च मालवी ॥३८१॥

कटुका जननी तिक्का रोहिणी शकुलादनी ।

मत्स्यपित्ता च चक्राङ्गी शतपर्बा व^६सादनी ॥३८२॥

तत्र कृष्णा काण्डरुहाप्यरिष्टा कटुरोहिणी ।

आमध्यरिष्टा केदारकटुः कट्वज्ञनी^७ कटुः ॥३८३॥

अशोकरोहिणी चापि महौषध्यथ भङ्गुरा ।

विरूपातिविषा श्वेतकन्दा विश्वा महौषधी ॥३८४॥

विषरूपा श्यामकन्दा शृङ्गी श्वेतवचारुणा ।

उपात्र प्रत्यो^८ विषाथ सुगन्धिर्घन्थिला हिमा ॥३८५॥

कुरुविन्दी^९ भद्रमुस्ता वाराही कोडवल्लभा ।

गुन्दा कसंर्भद्रापि मेधा^{१०}ह्वास्यात् द्वयोरपि ॥३८६॥

^१ कुमुदेति पदं पुस्तके न दृश्यते B २ तरङ्ग B ३ स्यापनी K E^४ अम्बष्टेत्यर्थ-
द्वयं K पुस्तके न दृश्यते ५ श्रवणा K E ६ वसादिनी B ७ कद्वज्ञनी K B
८ पत्योरितिपाठःसर्वत्र ९ विन्दा १० मेषाङ्गा

गाङ्गेया^१ वनजा राजकसेहुः कच्छजापि सा ।

अन्या नागरमुस्तास्यात्सैव प्रोक्ता घनार्थका ॥३८७॥

नगरोत्था च चक्राङ्गा पिण्डमुस्ता कलापिनी ।

नादेयी^२ शिशिरापि स्याच्चूडाला वासकेसरा ॥३८८॥

ध्वाडुक्षयुच्चटा कचरुहा मधुकं तु मधुस्त्रवा ।

मधुवल्ली मधूकं षण् यष्ट्याहं यष्टिकामधु ॥३८९॥

अथान्यत् क्लितनीयं स्यात् क्लीतनं^३ मधुवल्ल्यपि ।

शोषा^४पहा मधुरसा सातिसौम्या मधूल्यपि ॥३९०॥

भार्गी^५ गर्दभवल्ली स्यात् फञ्जिकाङ्गारवल्लरी ।

सुरूपा भ्रमरेष्टापि शक्रमाताथ मूलके ॥३९१॥

वीरं पुष्करमूलं स्यात् पौष्करं पद्मपत्रकम् ।

सारिपक्षं ब्रह्मतीर्थं शृङ्गी तु वनमूर्ढजा ॥३९२॥

कुलीरशृङ्गी चक्राङ्गी धोषा चण्डा कलिङ्गंका ।

महाधोषा चेन्दुखण्डा कर्कराह्वा^६ लताङ्गन्यपि ॥३९३॥

निकुम्भी तु श्योनघण्टा नागस्फेता^७ च रेचनी ।

भद्रा^८रूक्षा पवित्रा स्यादनुकूला विशोधनी ॥३९४॥

एरण्डफलपत्रापि विशल्या तरुणीत्यपि ।

उदुम्बरदला कुम्भी साथ केशरुहापरा ॥३९५॥

१ गाङ्गेयो वनजो २ निदेयीK ३ क्लीवनम् B ४ वहेतिपाठः सर्वत्र ५ भेगीB
६ कर्कटाह्वेतिपाठः स्यात् ७ सूताB ८ सूक्ष्माB

भिषग्भद्रावर्तका च भद्रा दन्ती^१ जयावहा ।
 ज्ञाराङ्गी^२ सारकस्त्वख्नी जयपालोऽपि रेचकः ॥३६६॥
 दन्तीबीजं^३ मलद्रावि तिन्तिडीफलमित्यपि ।
 कुम्भी घणटाभवं बीजमथ मालविका त्रिवृत् ॥३६७॥
 श्यामार्ढचन्द्रा विदला कालिङ्गी कालमेष्यपि ।
 मसूरा सुषणी काली त्रिवेला स्यादथापरा ॥३६८॥
 कालिन्दी त्रिपुटा काकनासिका ताम्रपुष्प्यपि ।
 अमृताथ त्वचं भृङ्गं वल्कं वल्कलमित्यापि ॥३६९॥
 कलशं सिंहलं वन्यं वराङ्गी मुखशोधनम् ।
 बहुगन्धं च सुरसमुत्कटं रामवल्लभम् ॥४००॥
 तदेवोक्तं विजलं^४ स्याल्लटवर्णं^५ नवध्रियम्^६ ।
 गन्धवल्कं तापसं तु सुरगन्धं च गोपनम् ॥४०१॥
 सुकुमारं च पत्राह्वमंशुकाहं च पत्रकम् ।
 तमालपत्रमथ च किञ्चलं कनकाह्यम् ॥४०२॥
 चाम्पेयं नागपर्यायकेसरे नागनामकम् ।
 स्यान्निर्विषा^७त्यपविषा विषहन्त्री विषादिनी ॥४०३॥
 महौषधं विषं चोद्यं वत्सनाभः पुमानयम् ।
 नागपर्यायकश्चाथ षड्ग्रन्थाम्लनिशा वधूः ॥४०४॥

१ भद्रवन्ती २ ज्ञाराङ्गी ३ दन्ती ४ विजुलं Ke ५ स्याल्लटवर्णं ६ तव C
 ७ तूष K

सुगन्धमूला च सठी^१ गन्धारी पृथुपर्ण्यष्टि ।
 समुद्रा तृणपूर्वापि हिमजा गन्धतो वधूः ॥४०५॥
 समुद्रार्थोत्तरं फेनमय फेनं निफेनकम्^२ ।
 फेनं च खस्वसरसो^३ लोहद्रावी तु टङ्कणः ॥४०६॥
 रसाधिको रसम्प्रश्च रङ्गक्षारोऽपि रङ्गदः ।
 सुभगष्टङ्गक्षारो मलिनो धातुवल्लभः ॥४०७॥
 वर्तुलः कणकः क्षारश्चाथन्यच्छ्रवेतटङ्गणम् ।
 मालतीतीरसंभूतं शिवो द्रावकरश्च सः ॥४०८॥
 स्यात्कुरण्डो ग्रन्थिफलो विटपो वस्त्रभूषणः ।
 हिमावली च हङ्गात्री^४ कुष्ठम्भो रागकुष्ठकः ॥४०९॥
 ग्रन्थिलोङ्गारग्रन्थिः स्यात्सुवर्चास्तु सुवर्चिकः ।
 स्वर्जिकः स्वर्चिकक्षारो लवणासुरमेदजे ॥४१०॥
 जलजं लवणक्षारमय पाक्यो यवाग्रजः ।
 यवसारो यताह्वः स्यायवशूकोऽथ षण् सरम् ॥४११॥
 वज्रक्षारं च धूमोत्थं^५ क्षारश्चेष्टं विदारकम् ।
 वज्रकं स्यादथ पुनर्मलारिः क्षारमेलकः ॥४१२॥
 सर्वक्षारो बहुक्षारो महाक्षारोऽथ मायिका ।
 मायाफलं मायिफलमपि चिछ्रद्राफलं पुनः ॥४१३॥

१ सठी B २ नफेनकम् B महिफेने निफेनकमिति पाठः स्यात् ३ स्वस्वशीरम् । B
 ४ कुष्ठम्भोरागकुष्ठकः B ५ दारभेषुमिति स्यात् दीवशेषं B ६ चिछ्र B

पानीयालुरनूपालुर्नीलालुः^१ शुक्लकन्दकः ।
 शुभालुर्महिषीकन्दः^२ सपांख्यो वनवास्यपि ॥४१४॥

विषकन्दोथातिहस्तिस्थूलेभ्यः कन्दपत्रकाः ।
 बृहत्खग्दीर्घपत्रोऽथ कृमिद्धो वस्त्रपञ्चरः ॥४१५॥

कोलकन्दश्च पेटालुः सुपुटः पेटकन्दकः ।
 पिञ्चरोप्यथ^३ वाराही ब्रह्मपुत्री च यष्टिका ॥४१६॥

विष्वकूसेनप्रिया चापि त्रिनेत्राथ हरिप्रियः ।
 विष्णुकन्दो विष्णुगुप्तः सुपुटो बहुसंपुटः ॥४१७॥

जलवासी बृहत्कन्दो दीर्घपत्रोऽथ धारणी^४ ।
 चिरपत्री धारणीया कन्दालुश्च सुकन्दकः ॥४१८॥

वनकन्दश्च कन्दाढ्यो दण्डकन्दोथ नाकुली ।
 सर्पगन्धी^५ रक्तपत्री सुगन्धा स्वरसेश्वरी^६ ॥४१९॥

संमादन्यपरा तु स्यात्सुवहा गन्धनाकुली ।
 महासुगन्धा सर्पकी फणिभुग्विषमर्दिनी ॥४२०॥

नकुलाढ्या पड्क्तिमालावारिभ्यः कन्द इत्ययम् ।
 ग्रन्थिपर्णा^७ कन्दलता त्रिशिखाथ विदारिका ॥४२१॥

शीतशुक्ला^८ स्वादुकन्दा गजेष्टा वाजिवल्लभा ।
 शृगाली वृष्यगन्धा च विडाली वृष्यवह्यपि ॥४२२॥

^१ पानीयालुरियर्द्धK पुस्तके नास्ति ^२ शुक्लालु KC ^३ पत्रा B ^४ पञ्चरोB
^५ धारिणी B ^६ सर्पगन्धा B ^७ सुरसेश्वरीB ^८ पर्णा ^९ शुक्ली B

भूकूष्मागडी कन्दफला सैव स्वादुलतापरा ।

क्षीरात्कन्दो विदारी स्यादिक्षोर्गन्धा च वल्लरी ॥४२३॥

पयस्विनी मलमस्तु वनवासी च विजुलः ।

अपि स्याच्छालमलीकन्दशचाथ चारडालकन्दकः ॥४२४॥

एकद्वित्रिचतुःपञ्चपत्रः सोक्तश्च पञ्चधा ।

तैलकन्दो द्रावकन्दस्तिलाङ्कित दलश्च सः ॥४२५॥

करवीराख्यकन्दः स्यात्स चोक्तस्तिलचित्रकः ।

त्रिपर्णिका^१ बृहत्पत्रा छिन्न^२ग्रन्थनिका च सा ॥४२६॥

कन्दालुः कन्दबहुला साम्लवल्ली विषापहा ।

लक्ष्मणा पुत्रकन्दास्यात्पुत्रदा मानिनी च सा ॥४२७॥

नागाह्वा फलिनी मज्जा चासृग्विन्दुच्छदाप्यथ ।

कामं प्रकामं पर्यात्स^३ निकामेष्टे यथेष्टितम् ॥४२८॥

रासस्तु गोदुहां क्रीडा गीतिः पारावती छियाम^४ ।

गोपगोपालगोसंख्यगोधुगाभीरवल्लवाः ॥४२९॥

गोदुहोऽप्यथ तद्देशा गोजाव्युष्ट्रादिपालनात् ।

गोमहिष्यादिकं पादबन्धनं पदबन्धनम् ॥४३०॥

गोविन्दो गोष्वधिकृते महिषस्तु रजस्वलः ।

स्याद्वंसकालीतनयो दंशपर्यायभीरुकः ॥४३१॥

^१ त्रिपर्णिका B २ग्रन्थनिका B ^३ निकामेष्टम् B ^४ छियम् B

महो जरन्तो रक्ताक्षो धीरं स्कन्धश्च सैरिभः ।
 यमार्थं वाहनार्थोऽपि कृष्णशृङ्खश्च कासरः ॥४३२॥

श्चद्गुः^३ स्कन्धश्च हेरम्बो हाहः स्याद्गदस्वरः ।
 अश्वपर्यायं शत्रवर्थो लालिकोऽथ वनोद्धवः ॥४३३॥

गवलो महिषी तु स्याद्वंसकाली तु^५ सैरिभी ।
 कलुषा^६ मन्दगमना महाक्षीरा पयस्त्वनी ॥४३४॥

जायमानविषाणग्रे कटाहस्तच्छशुद्धयोः ।
 गोमी गवेश्वरो^७ गोमान्गोकुलं गोधनं धनम् ॥४३५॥

अस्त्री त्रिष्वाशितं^८ गव्यं गावो यत्राशिताः पुरा ।
 गवीनं चाथ वृषभः^९ शाक्करो गोवृषो वृषः ॥४३६॥

गौरनडवान्सौरभेयः ककुद्धान्पुंगवो वृषा ।
 उक्षा भद्रो वलीवर्दः^{१०} शष्करिर्गन्धमैथुनः ॥४३७॥

मदकोहलगोभन्त्रर्षभाः शाङ्करइद्यरः ।
 शृङ्गी च शृङ्गिणोऽपि स्याद्वहतिर्बहुतुः^{१२} समौ ॥४३८॥

अथ स्याद्वगोपतिः शण्डः शण्ठः षण्डश्च षण्डवत् ।
 महान्महो^{१३} क्षश्वोक्षतरश्वाथापि स्याज्जरद्वे ॥४३९॥

वृद्धोक्षश्वापि जातोक्षः संजातोक्षश्च नूतने ।
 गव्या गोत्रा च धेनूनां संहतौ धैनुकं पुनः ॥४४०॥

१ स्कन्धश्च २ पर्यायं Ck ३ श्वङ्गकन्दरश्च ४ रिष्वर्थो B ५ नालिको kc
 ६ सैरभी B ७ कालुषा b ८ गवीश्वरो b ९ यत्र kc १० शाक्करो B ११ शाक्करि B
 १२ वृहतुः B १३ क्षोडतरं B

उक्षणां स्यादौक्तकं चाथ वत्सानां वात्सकं पुनः ।

सद्योजातस्तर्णकः स्यादोग्धा वत्सः शकृत्करिः ॥४४१॥

आटीकनं क्रमस्तेषां दम्यो वत्सतरः पुनः ।

आर्षभ्यः ^१षण्डतायोग्यः कूटो भग्नविषाणकः ॥४४२॥

खण्डोद्धर्षृङ्गो वण्डस्तु च्छ्रवपुच्छार्थकस्त्रिषु ।

कालेष्यजातशृङ्गस्तु मुण्डस्तुवरतूवरौ ॥४४३॥

भुग्नशृङ्गस्तु^२ मीठः स्यात्स्कन्धशृङ्गस्तु दोलितः ।

मृगशृङ्गे तु हरिणः कूटाद्याः स्युरमी त्रिषु ॥४४४॥

स्त्रियां कक्षुत्वंसकूटं कक्षुदं पुनरस्त्रियाम् ।

स्कन्धप्रदेशे वाहः स्यात्सास्ना तु गलकम्बलः ॥४४५॥

कण्ठला^३ जालगोणी स्यात्स्त्रियां रेभा तु रेभणम्

पुंसि प्रोथो नासिकाग्रं शफं क्लीबे खुरः पुमान् ॥४४६॥

शृङ्गमस्त्री विषाणं च स्यात्क्लीबे कूचिका स्त्रियाम् ।

नसिप्रोतस्तुनस्योतो न स्थितो न स्थितः समाः ॥४४७॥

अथ स्यान्नासिकारज्जुः स्त्रियां नस्ता^४ नसोतिनी ।

पृष्ठवाढयुगपाशर्वस्थयुग्यप्रासङ्ग्यशाकटाः ॥४४८॥

हालिकः सैरिको रथ्यस्तत्तद्वोढरि धूर्वहः ।

धुर्यो धुरीणो धौरेयो धूर्द्धरश्च धुरन्धरः ॥४४९॥

^१ षण्डता^B ^२ मीठ^B ^३ कण्ठाला स्यात् । कंगला^B ^४ नसोतिनी^B ।

तुल्यावेकधुरीणौ द्वौ स्यातामेकधुरावहौ ।

स तु सर्वधुरीणः स्याऽयस्तु सर्वधुरावहः ॥४५०॥

गलिर्दुष्टवृषः^१ स स्यायः समर्थोऽप्यधूर्वहः ।

स्थौरी पृष्ठी पृष्ठवाट् स्यात् स्कान्धिकः^२ स्कन्धवाहिकः ॥४५१॥

बोडन् द्विदन् क्रमात् षड् द्विजातदन्ते वृषेऽथ च ।

उस्त्रा लियां^३ मही माता सुरभी सुरभिर्गवी ॥४५२॥

अनडवाही सौरभेयी वन्दनीया च शृङ्गिणी ।

अर्जुन्यनदुही^४ चेडा रोहिणी जगती महा ॥४५३॥

शृङ्गी शृङ्गश्च माहेयी पुनररन्या च गौः लियाम् ।

करुरा पाटला श्वेता शवली च निलिम्पिका ॥४५४॥

तुध्रेत्याद्यभिधास्ताः^५ स्युराक्रान्ता वृषभेण या ।

संधिनी चाप्यथ स्त्री स्याद्वेहद्भर्मेष्यातिनी ॥४५५॥

वृषोपगा स्त्रवद्भर्मा वतोका संधिनी वशा ।

प्रजनोपसरो^६ कालः प्रस्त्रवासन्नकालके ॥४५६॥

काल्योपसर्या तत्कालयुताथो बालगर्भिणी ।

स्यातपलिक्नी तु प्रष्ठौद्यामेकाब्दा त्वेकहायनी ॥४५७॥

एवं द्वित्रिचतुर्भ्यः स्याऽ द्वर्षपर्यायवाचिका ।

स्यादचरणी तु सुकरा वत्सकामा तु वत्सला ॥४५८॥

^१ थोवै B ^२ गडि सिकौ ^३ कांधिकः B ^४ उन्नो E ^५ लेडा KC ^६ नीघ्रेः B:

७ कालेतिपाठः सर्वत्र द दब्द BO

यष्टिः सकृत्प्रसूता स्याद्वेनुः स्त्री स्यान्नवप्रसूः ।
 चिरप्रसूर्वष्टकयणी^१ वस्कयग्यथ नैचिकम् ॥४५६॥
 निचिकं च शिरस्तस्या बहुसूः स्यात्परेष्टुकाः^२ ।
 दुःखदोह्या तु करटा दुर्दोह्या चाथ सुब्रता ॥४६०॥
 सैवोक्ता सुखसंदोह्या पीनोभी पीवरस्तनी ।
 स्याद्वहुद्रोणपर्यायक्षीरपर्यायिनीत्यपि ॥४६१॥
 वज्जुली चाथ धेनुष्या यूतादिवन्धने^३ स्थिता ।
 पीतदुग्धा चाथ समां समां यातु विजायते ॥४६२॥
 समांसमीनाथापीनमूधः क्लीबे तु पुंसि वा ।
 स्याद्वस्त्रियां गोमयं तु पवित्रमुपलेपनम् ॥४६३॥
 शुष्के तत्र करीषो^४ इस्त्री त्रिषु गव्यं गवामिदम् ।
 शिवः^५ पुष्यलकः कीलोऽस्त्रियां संदानवन्धने ॥४६४॥
 क्लीबे^६ दामं स्त्रियां रञ्जुर्दामन्युष्टः क्रमेलकः ।
 वक्त्रग्रीवो^७ बहुकरो वासन्तः कण्टकाशनः ॥४६५॥
 तालुनाशश्च लम्बौष्ठोऽध्वगो भोलिर्मसुप्रियः ।
 शलो महाङ्गश्च^८ मयो दुर्गपर्यायिलङ्घनः ॥४६६॥
 द्विककुत्करभस्तु स्याद्व्यब्द डृष्टः शिशुश्च सः ।
 करभाः^९ स्युः शृङ्खलकादारवैः पादवन्धनैः ॥४६७॥

१ वस्कराप्यथ नैचिकी^B २ ष्टुका^B ३ यूतादिवधने^{KC} ४ स्यास्त्रियां
 गोमयं गव्यं^B ५ करीषो^B ६ पुष्पलकः^C पुष्पलकः^B पुष्कलकः सि० कौ०
 ७ दाम^{KC} ८ वहकरो^{CK} ९ पयो^{CK} १० कार^{CK}

अजा संजा सर्वभक्ता चुलुंपा च गलस्तनी ।
 छागी चाथ पशुश्छागो लम्बकर्णश्च वर्करः ॥४६८॥

शिवादेवप्रियो वस्तः स्तुभः स्याच्छगलोप्यजः ।
 बुष्टकोल्पायुश्छागलोऽपि^१ मेनादः पर्णभोजनः ॥४६९॥

स्थागः परिक्रमसहो जावालस्त्वजजीवनः ।
 मेध्यो मेको महागन्धो भक्तरश्च पयस्वलः ॥४७०॥

मेषो रथो^२ रणोर्णायुर्मेढो^३ वृष्णिर्हुडु^४ हरः ।
 उरभ्रो^५ लोमशः शृङ्गी स्यादविश्चैडको बली ॥४७१॥

पुच्छपर्यायमांसार्थः स्यादेशान्तरसंभवे ।
 कुररी स्याजाल^६ किनी मेषी वेण्यविलारुजा ॥४७२॥

अविः स्त्री शिशुवाह्यः स्यादिडिश्चाथ कदम्बके ।
 उष्टूच्छागोरभ्रकाणमौष्टूकं छागकाजके^७ ॥४७३॥

उरभ्रकं चाथ खरः शुद्धजङ्घश्च धूसरः ।
 शङ्कुकर्णः स्मरस्मर्य^८ शक्रीवान् रासभोऽपि च ॥४७४॥

ग्राम्याशवश्चिरमेही स्याद्वालेयो रेणुरूपितः ।
 गर्दभः स्यादेकशफः क्रायिकः क्रयिकः क्रयी ॥४७५॥

एते स्यु वेः सार्थवाहः स्याद्वैदेशिक इत्यपि ।
 पण्याजीवश्चापणिके व्यापारी निगमोऽपि सः ॥४७६॥

^१ तु लुंपाक^C ^२ बुक्को^B ^३ रथे^K ^४ मेढो^K ^५ हुँडः^B ^६ उरलो^B
^७ जालुकिनी^B ^८ छागकाजकौ^B ^९ स्मरः स्मर्य^{KC}

स्यान्नागरो^१ नैगमोऽपि वाणिजोऽपि वणिक् पणिः^२ ।
 नीवी परिपणं चापि भागडं नीविरपि ल्लियाम् ॥४७७॥
 अपि मूलधनं चाथ तत्रलाभोऽधिकं^३ धनात् ।
 वाणिज्यं च वणिज्या स्यान्मूल्यं वस्नोप्यवक्यः ॥४७८॥
 वणिक् ल्लियां वाणिजकं वाणिज्यं स्याच्च तत्र तु ।
 वास्नोप्यथ स्यान्नैमेयः स्यात् क्लीबे परिवर्त्तनम् ॥४७९॥
 परिवर्त्तः परीवर्त्तः परीवर्त्तनमित्यपि ।
 प्रतिदानं परिदानं दीर्घमध्ये उभे अपि ॥४८०॥
 प्रतिहारः परावत्तो विन्योर्मेयमयावथ ।
 स्यान्निक्षेपस्तूप^४ निधिन्यासश्चाथ तदर्पणम् ॥४८१॥
 प्रतिदानं प्रतीदानं परिदानमतः परम् ।
 परीदानमथ क्रयं त्रिषु परये प्रसारितम् ॥४८२॥
 क्रेतव्यमात्रे स्यात् क्रेयं विक्रेयं^५ पणितव्यके ।
 परयं चाथ ल्लियां सत्याकृतिः सत्यापनान ना^६ ॥४८३॥
 सत्यंकारोऽपि पुंसि स्यादथाधिः पुंसि लग्नकः ।
 प्रतिभूकः प्रतिस्थेयः साक्षी स्यादथ विक्रयः ॥४८४॥
 विपणश्चाथ संख्याः स्युर्गणेयं गण्य^७ मित्यपि ।
 संख्येय एक एकत्वे द्वित्वे तु द्वावुभावपि^८ ॥४८५॥

१ जगरो इति पाठः सर्वंत्र २ पणी^B ३ धिके�^{CK} ४ स्तु परिधि^B ५ विक्रेय^{CK}
 ६ सत्यापणं^B ७ गण^{CK} ८ द्वावमा^B

त्र्यादयोष्टादशान्ताः स्युर्वाच्यप्रकृतयः पुनः ।
 एकोनविंशतिस्त्रिंशदित्याद्याः स्युम्बिलिङ्गकाः ॥४८६॥

अष्टादशभ्य एकाद्याः संख्याः संख्येयगोचराः ।
 ऊनविंशत्यादिकाः स्युः सर्वाः संख्येयसंख्ययोः ॥४८७॥

विंशत्याद्याः सदैकत्वे म्लियां संख्येयसंख्ययोः ।
 संख्यात्वे द्विबहुत्वे स्युस्तासुचा नवतेम्लियः ॥४८८॥

हस्तान्ता अपि दीर्घान्ताः स्युरेते विंशतिः पुनः ।
 षष्ठिश्च सप्ततिस्तद्वशीतिर्नवतिः पुनः ॥४८९॥

एकोनविंशतिश्चैवमेवमेकान्नविंशतिः ।
 एकाद्वनविंशतिश्चैवमेकान्नत्रिंशदादयः ॥४९०॥

द्वाविंशतिर्द्विविंशतिः सप्तविंशतिरित्यपि ।
 सप्तविंशतिरित्येवं द्वाषष्ठिश्च द्विषष्ठिभिः ॥४९१॥

द्वासप्ततिर्द्विसप्ततिरित्याद्यूह्या यथाक्रमम् ।
 द्वौ त्रयो वेत्येवमाद्या द्वित्रा म्लिचतुरा अपि ॥४९२॥

त्रिपञ्चा एवमेकद्वाः षट्सप्ता अपि पञ्चषाः ।
 भूचन्द्रभुजनेत्राम्भिगुणवेदयुगाश्च ॥४९३॥

भूतेन्द्रियर्तुतर्कर्षिवाजीभवसवो ग्रहाः ।
 नन्दादिशश्चपडक्तिश्च संख्या संज्ञाद्यनुक्रमात् ॥४९४॥

यथोत्तरं दशगुणमेकं दशशतं पुनः ।
 सहस्रमयुतं लक्षं प्रयुतं कोटिर्खुदम् ॥४९५॥

अब्जं^१ खर्वं निखर्वं च महाब्जं शङ्खवारिधी ।

अन्त्यं मध्यं पराद्धं च पराद्धद्विगुणं परम् ॥३६६॥

एतदायुः परंधातुः शतर्षभितं हि तत् ।

शतं क्लीबे पुंसि वा स्यात् क्लीबे साहस्रमित्यपि ॥४६७॥

सहस्रमयुतं लक्षा श्रियां क्लीबे कचिन्मतम् ।

श्रियां क्लीबे तु नियुतं कोटी कोटिरुभे श्रियौ ॥४६८॥

अस्त्र्यर्बुदं शङ्खरस्त्री^२ क्लीबे वा पद्मश्रियाम् ।

पुंसि चाथ महापद्मं तद्वदन्यानि न द्वयोः ॥४६९॥

चमत्कारावहा लोके कलाः स्युश्चतुरुत्तराः ।

षष्ठिर्गीतं वाद्यनृत्ये^३ नाद्यमालेद्यमेव च ॥५००॥

तिलकं पुष्परचना पुष्पास्तरणमेव च ।

रञ्जनं दन्तवस्त्रादेर्मणिवद्वावलिक्रिया^४ ॥५०१॥

शश्याम्बुवाद्य मस्तम्भश्चित्रोपायाश्च^५ माल्यकम् ।

केसरापीडनेपश्ये कर्णभूषासुगन्धकौ ॥५०२॥

भूषणं चेन्द्रजालं च सुकुमारेण केनचित् ।

कृता उपाया रूपादौ हस्तलाघवमित्यपि ॥५०३॥

चित्रशाकं च पूपादि पानकादि च सूचिका ।

पुत्तलीचालनं वीणा प्रहेलीज्ञानमेव च^६ ॥५०४॥

^१ अर्वं B ^२ शङ्खःस्त्री Kc ^३ नृत्ये B ^४ बद्धो B ^५ मस्तम्भ हति स्यात्

^६ लानमेव B

सर्व^१ प्रतिकृतिकृतिरन्यदुर्वचलेखनम्^२ ।

पुस्तस्य वाचनं शीघ्रं नाटिका ख्यायिकासु धीः ॥५०५॥

समस्यापूरणं वाणवेत्रादिपट्टिकाकृतिः ।

तर्क्षसाध्यं^३ सूत्रकर्म तक्षणं वास्तुकर्म च ॥५०६॥

रखज्ञानं धातुवादो मण्यादेरपि रञ्जनम् ।

तदाकारपरिज्ञानं वृक्षायुर्वेद एव च ॥५०७॥

मेषादियुत्सारिकादिलापमुह्लापनं तथा ।

वेणीमुष्टिज्ञता म्लेच्छशास्त्रभाषासु नैपुणम् ॥५०८॥

पुष्पस्य शकटीज्ञानं यन्त्रं तद्वारणं तथा ।

अभेद्यस्यापि हीरादेभेदसंपादनादिकम् ॥५०९॥

मनः समस्यारचनं छलं^४ कोषाद्यभिज्ञता ।

वस्त्रान्यथाकृतिर्यूतमार्कर्षः शिशुचेष्टितम् ॥५१०॥

विघ्नज्ञानं^५ जयज्ञानं वैतालिककवित्वधीः ।

तुलायैः^६ पौत्रं मानं द्रुवयं कुडवादिभिः ॥५११॥

पाययं^७ हस्तादिभिरथ जालान्तरगते रवेः ।

किरणेन्तर्गतं सूक्ष्मं रजसः कणमुत्तमम् ॥५१२॥

त्रिंशांशस्तस्य विज्ञेयः परमाणुद्वयोरयम्^८ ।

तत्त्वयंत्रसरेणुः स्यात्तद्वयं वंशिका स्त्रियाम् ॥५१३॥

^१ सर्वप्रतिकृतिरन्यस्त्वे K २ लेखनी k C ३ तर्क CK ४ कोशाः ५ जप B

६ यौवतं B ७ याप्यं B ८ रथ B

षड्भिस्ताभिर्मरीचिः स्त्री षड्भिराभिस्तु राजिका ।
 ताभिस्त्रिभिः सर्षपः स्यात्सर्षपैरष्टभिर्यवः ॥५१४॥
 द्वाभ्यां यवाभ्यां गुञ्जा स्यात्पञ्च ता माषमाषकौ^१ ।
 स एव हेमधान्यो ना तैश्चतुर्भिस्तु शाणकः ॥५१५॥
 टड्कोऽस्त्री धरणां शाणद्वयं कोलस्तु दंक्षमः^२ ।
 जुद्रमोवटकः^३ कोलौ कर्षः पुंसि नपुंसके ॥५१६॥
 अस्त्री हेम्नः सुवर्णं तच्चतुर्भिस्तैः पलं तु षण् ।
 द्रयोर्मुष्टिः स्त्रियां मुष्टी^४ सृपाटं पुंसि वा स्त्रियाम् ॥५१७॥
 तद्वदन्येऽपि विज्ञेयास्तत्र पाणितलं पिचुः ।
 किंचित्पाणिः पाणिमानी करमध्यं च तिन्दुकम् ॥५१८॥
 नाक्षो हंसपदं वर्णं विडालपदमित्यपि ।
 उदुम्बरं षोडशी स्यात् कवलग्रहकः पुनः ॥५१९॥
 प्रथमं न ख्लियां पुंसि तृतीयं स्त्री चतुर्दशम् ।
 चतुष्टयं तु कर्षणां पलमित्यभिधीयते ॥५२०॥
 सुवर्णक्षे स्वर्णविस्तं कुरुविस्तं^५ तु तत्पले ।
 तुला स्त्रियां पलशतं भारः स्याद्विंशतिस्तुलाः ॥५२१॥
 आचितः पुंसि वा क्लीबे द्रव्यं वा दशभारिकम् ।
 मानभेदे भरः पुंसि सहस्रद्वितयैः पलैः ॥५२२॥

^१ मापकौ B ^२ द्रक्षमः C ^३ कोलःकोलः B ^४ सृपाटःपुंसि चा B ^५ विस्तस्तु B

स एव शाकटो भारः शतमानं तु पुंसि वा ।
 दशभिर्द्वयैस्तुल्यमथ कार्षपणः पुनः ॥५२३॥

अपि स्थात्कार्षिकस्तत्र कार्षिके ताम्रिके पणः ।
 पणैश्चतुर्भिः कुडवस्तावद्धिः कुडवैरपि ॥५२४॥

प्रस्थौ स्त्रियामाढकः स्यात् त्रिषुद्रोणोऽस्त्रियां पुनः ।
 खारी स्त्री षोडशद्रोणैस्ताभिः षोडशभिः पुनः ॥५२५॥

कलशी दशभिर्मुण्डः परीमाणमिदं स्मृतम् ।
 काकिणिः काकिणी तुल्ये काकिनिः काकिनी समे ५२६

काकिणिः काकणीतद्वत्काकनिः काकनीत्यथ ।
 उद्गी मण्डः^१ स्त्रियां तूर्या^२ सैवोक्ता दशमानिका^३ ५२७
 देशे देशे खस्त्रराज्ये राजभिर्मानकल्पनात् ।
 विशिष्टमविशिष्टं वा ज्ञेयं तत्र तदुक्तिभिः ॥५२८॥

परिमाणप्रमाणज्ञैस्तुलादण्डो द्रयोर्धटः ।
 कण्टकी^४ पुंसि तत्रत्य^५तौल्यभेदास्तु देशजाः ॥५२९॥

संरादिका ये^६ मणान्तास्ते म्लेच्छपरिकल्पिताः ।
 स्वर्णं सुवर्णं कनकं पुरटं निष्कहाटके ॥५३०॥

चन्द्रमष्टापदं जाम्बूनदमेते ^७नवास्त्रियाम् ।
 तपनीयं शातकुम्भं ^८च द्रयोहिंमहेमनी ॥५३१॥

^१ उद्ग्री KC ^२ ज्यूर्या B ^३ मालिका B ^४ कटकीB ^५ तोलB ^६ शेराB
^७ नवाB ^८ न द्रयोहेह॑B

गैरिकं वसु कल्याणं रजतं भर्म कर्वुरम् ।
 चामीकरं जातरूपं चाम्पेयं वित्तमर्जुनम् ॥५३२॥
 कार्त्तस्वरं लोहवरं महारजतगारुडे ।
 अग्निपर्यायबीजार्थं शुक्रं जीवनमोजसम् ॥५३३॥
 'नारं दाक्षायणं श्रीमत्कुम्भैः वेणुतटीभवम् ।
 द्रव्यं च स्वापतेयं च रिक्षयमृक्थं धनं मधम् ॥ ५३४॥
 काञ्चनं हिरण्यं भर्म^३ गाङ्गेयं शतकुम्भजम् ।
 तपनीयं शातकौम्भमध्रं कर्वूरमित्यपि ॥५३५॥
 जाम्बूनदं चोरुसारं रुक्मं कार्त्तस्वरं पुनः ।
 द्रविणं वरिवः श्वात्रं हिरण्यं रक्तमित्यपि ॥५३६॥
 युम्नं स्त्रियौ रा रथी ना कोशोर्थो विभवोऽपि च ।
 शोभोजनं^४ वैणवं च दीप्तकमुज्ज्वलम्^५ ॥५३७॥
 कान्तिस्वरं^६ जाम्बवं स्यात्कलधौतमपि द्रयोः ।
 तद्भूमिजं रसोत्थं च^७ बहुलोहोद्भवं त्रिधा ॥५३८॥
 अलंकारसुवर्णं स्याच्छृङ्खी शृङ्खिः स्त्रियामुभे ।
 कोषोस्त्रियामथापि स्याद्वेमरूप्ये कृताकृते ॥५३९॥
 कुप्यं षण् तद्वयादन्यदाहतानाहते समे ।
 तारहेम्नी तु संशिलष्टे^८ धनं^९ गोलकमस्त्रियाम् ॥५४०॥

१ नारं दं दाक्षायणं श्रीमत्कुम्भे^K २ त्कुम्भ^B ३ भर्म^B ४ शोभाजनं च
 वैणवं^B ५ दीप्तक^{KC} ६ कार्त्तस्वरं^{BC} ७ रक्तजं च^B ८ संशिलष्टं^K ९ घृतं गोलक^B

दुर्वणं पुंसि वा रूप्यं रूपं रौप्यं यवीयसम् ।
 तारं लोहं वसुश्रेष्ठं रजतं सचिरं पुनः ॥५४१॥

कलधौतं रूपसाध्ये^१ श्वेतस्येन्दोहिंमस्य च ।
 कुमुदस्य च हंसस्य पर्यायि ब्रह्मवर्द्धनम् ॥५४२॥

सूर्यपर्यायिगात्रार्थ^२ ताम्रं शुल्बमुदुम्बरम्^३ ।
 ^मर्कटम्लेच्छवक्त्रार्थ वरिष्ठं च कनीयसम् ॥५४३॥

उदुम्बरं च तद्रत्स्यादौदुम्बरमुदुम्बरम् ।
 नेपालिकं त्रयम्बकं स्यादक्तपर्यायिवर्णकम् ॥५४४॥

वङ्मं स्यादस्त्रियां रङ्मं प्रतिगन्धं हिमस्त्रवम्^४ ।
 त्रपु क्लीबे^५ पुंसि वा स्यात्त्रपुषं चीनचिप्पटे ॥५४५॥

नागार्थकं स्यादात्यूषं^६ कुरूप्यं मुखभूषणम् ।
 मधुरश्वेतरूप्यार्थ मृदङ्मं गुरुपत्रकम् ॥५४६॥

मालीनकं सिंहलकं कास्तीरं घनजीवने^७ ।
 अस्त्रियां त्रपुसं चाथ शीशको^८ उत्त्री दृगौषधम् ॥५४७॥

गजं गणद्वृपदभवं नागं^९ वन्ने च न स्त्रियाम् ।
 योगीष्टं यवनेष्टं स्यात् कुवङ्मं परिपिष्टकम् ॥५४८॥

वप्रं नीरः सुवर्णारिः सीरपत्रकमित्यपि ।
 मृदुकृष्णायसं पक्ष्यं^{१०} बन्धकं^{११} तारशुद्धिकृत् ॥५४९॥

^१ रूप्य^B ^२ गात्रार्थ^K ^३ मृदुवर्तम्^B ^४ मर्कटे^K ^५ हिमं सवम्^B ^६ अपुक्लीबे
 त्रपुषि वा अपुचीनोऽपि चिप्पटम्^B ^७ हात्युषं^B ^८ घनजीवनम्^B ^९ शीशको^B
^{१०} नागंवन्ने^C नागवन्ने^B ^{११} यक्ष्यं^B ^{१२} भधकं^K

शिरावृत्तं^१ च वङ्गारि वप्तं चापि महावलम्^२ ।
 कांस्य सौराष्ट्रकं घोषं कंसीयं^३ ब्रह्मवर्द्धनम् ॥५५०॥
 वह्निदीप्त्यर्थलोहार्थं घोरपुष्पं पवित्रकम् ।
 रवणं^४ लोहजं वङ्गं शुल्बजं च प्रकाशकम् ॥५५१॥
 घण्टाशब्दं विद्युदर्थात्रियाहूमसुराह्वयम्^५ ।
 कंसोऽस्त्रियां च ताम्रार्द्धमारमस्त्री तु पित्तलम् ॥५५२॥
 पीतलोहितपर्यायि चुद्रस्वर्णर्थसिंहले^६ ।
 रीतिः स्त्रियां^७ रिरी रीरी न स्त्रियामारकूटकम् ॥५५३॥
 अथान्या राजरीतिस्तु ब्राह्मी राज्ञी महेश्वरी ।
 काका तुण्डी^८ च कपिला पिङ्गला लोहसंकरम् ॥५५४॥
 वर्तलोहं नीललोहं वर्तकं नालिका स्त्रियाम् ।
 कान्तायसमयस्कान्तं कान्तं कृष्णोत्तरं^९ च तत् ॥५५५॥
 महालोहं तच्चतुर्ढा भ्रामकं चुम्बकं पुनः ।
 मुण्डं कृष्णायसं चेति लोहसारं^{१०} तथाशमजम् ॥५५६॥
 अशमलोहोऽस्त्रियां सारं न स्त्रियां कृमिलोहकम् ।
 तीक्ष्णं शस्त्रायसं कालपिण्डं पिण्डायसं शठम्^{१२} ॥५५७॥
 आयसं निशितं तीव्रं लोहं खङ्गं च मुण्डनम् ।
 अयश्चीनोऽद्वं धीनं^{१३} धीवरं कृष्णमामिषम् ॥५५८॥

१ वृत्तं^B २ वनम्^B ३ वासीयं^B ४ स्वर्णलोहजवङ्गं च शुल्ववर्णं प्रकाशनम्^B
 ५ त्रियार्थं^B ६ सैंहले^B ७ रिरीरीच^B ८ काकतुण्डी^{BC} ९ कालायस^B १० कृष्णोत्तरं^B
 ११ शमरम् १२ शठम्^B १३ धीरं^B

आयः कालायसे चास्य विकारे तु कुशी स्त्रियाम् ।
सिंहाणधूर्त्तं^१ मण्डूर सारणान्यस्य किट्टके ॥५५६॥

मनःशिला तु कुनटी मनोज्ञा नागजिह्विका ।
नेपाली^२ रसभेत्ता च मनोगुप्ता च रोचनी ॥५६०॥

करवीरापि कल्याणी शिलारोगः शिलाऽपि सा ।
सिन्दूरोऽस्त्री^३ रागरेणुद्वयो वीररजश्च षण् ॥५६१॥

नागार्थाद्वर्म^४ पर्यायि रक्तार्थं मङ्गलार्थकम् ।
गणेशार्थाद्वृष्णार्थं संध्यापर्यायि^५ रागि च ॥५६२॥

सौभाग्यमपि शृङ्गारमथ हिङ्गुलमस्त्रियाम् ।
सुरङ्गं कर्बुरं रक्तं हिङ्गुलं चूर्णपारदम् ॥५६३॥

रञ्जनं दरदं म्लेच्छं चित्राङ्गं चापि रञ्जकम् ।
ब बर्बरं^६ सुगरं चाथ गैरिकं^७ गिरिमृद्ववम् ॥५६४॥

गवेधुकं पुंसि रक्तधातुरन्यसुरक्तकम् ।
सुवर्णं गैरिकस्वर्णवश्वन्यो धातुरित्यपि ॥५६५॥

संध्याहृमथ सौराष्ट्री सुजाता सुरमृतिका ।
स्तुत्याकाञ्जीतुमृद्वीस्यान्मृत्साः^८ संघोपिमृत्तलम्^९ ॥५६६॥

विडालोऽस्त्री चित्रगन्धो हरितालोऽपि तालकः ।
चित्राङ्गं पिञ्जरं क्लीबे गौरं च नटमण्डनम् ॥५६७॥

१ पूर्ते^B २ नैपाली^B ३ नेत्री^B ४ रज्जु^B ५ वीरं ६ ब्रक्त^B ७ पर्यायिः
८ कर्वरं^C ९ सुरतं^B १० गैरिक^B ११ न्यूस्त्रा^B १२ मृत्तवलम्^B मृत्तलम्^B

पीतं काञ्चनं गौरीलितं कनकद्रवः ।

शिलार्थजिन्तुं पर्याय मशमोत्थं गिरिसंभवम् ॥५६८॥

गन्धको गन्धपाषाणो गन्धमादनमस्त्रियाम् ।

पूतिगन्धोऽदिव्यगधः सुगन्धः क्रूरगन्धकः ॥५६९॥

वटसौगन्धिकः कुष्ठकीटयोररित्यपि ।

गन्धाद्रसोयं श्वेतादिवर्णभेदाच्चतुर्विधः ॥५७०॥

काशीसं धातुकाशीसं ३केशं हंसलोमशम् ।

शोधनं पांशुकाशीसं शुभ्रमन्यन्मलीमसम् ॥५७१॥

वत्सकं वत्सकाशीसमथ माक्षीकपीतके ।

पीतमाक्षिकमापीतं माक्षीकं धातुमाक्षिकम् ॥५७२॥

ताप्यंहेमाहृयं तारमाक्षिकं स्यादथाज्जनम् ।

नादेयं यामुनं कृष्णं चक्षुष्यं वारिसंभवम् ॥५७३॥

कापोतंद्वक्प्रदं स्वोतोज्जनं नीलाज्जनं पुनः ।

सौवीरमथ चक्षुष्या द्वक्प्रसादा मलापहा ॥५७४॥

कुलाल्यपि कुलत्थाथ कौसुम्भं^३ कुसुमाज्जनम् ।

रीतिकं रीतिकुसुमं पौष्करं पुष्पतोज्जनम् ॥५७५॥

पुष्पकेतुः पुमांश्चाथ रसोद्भूतं रसाज्जनम् ।

वीर्यज्जनं तार्द्यशैलं ४रसगर्भं रसायनम् ॥५७६॥

१ ज्जतु इति पाठः स्यात् २ केशरमित्यादि पांशुकाशीसमित्यन्तं^B पुस्तके नोपलभ्यते
३ कौसुम्भं^B ४ रसभं च ।

कृतकं बालभैषज्यं दार्वीकाथ समुद्धवम् ।

रसनाभामिसारौ द्वावस्त्रियां रसराट् पुमान् ॥५७७॥

रीत्यां तु धन्यमानायां यत् किटटं तद्रसाज्जनम् ।

तदभावेऽपि कर्तव्यं दार्वीकाथसमुद्धवम् ॥५७८॥

वल्मीक 'सारं सौवीरसारं स्वोतोज्जनं पुनः ।

कपोतसारं जलजमथ 'कम्पिल्कः पुमान् ॥५७९॥

लोहिताङ्गो 'रेचनः स्याद्रज्जनो' रक्तचूर्णकः ।

तुत्थं नीलाञ्जनं नीलं 'सामूगर्त्तामृतोद्धवम् ॥५८०॥

मयूरतुत्थं^१ नीलाशम मथान्यद्रयकं^२ पुनः ।

खर्परी^३ खर्परीतुत्थं^४ चक्षुष्यं रसकं पुनः ॥५८१॥

अमृतोत्थं^५ च सूतस्तु पारदः पारतो रसः ।

रसराजो महातेजा रससिंहो महारसः ॥५८२॥

सूतो रसोन्तमो जैत्रश्वपलो रुद्रजः प्रभुः ।

शिवाह्वः शिवबीजाह्वो लोकेशो दुर्ढरोऽमृतः ॥५८३॥

देवः स्कन्दाङ्गजः स्कन्दो देहतो मृत्युनाशनः ।

रसधातुर्हरतेजो 'यशोदः खेचरः पुनः ॥५८४॥

व्योमार्थाह्वं तु गौरीजमध्रकं^६ बहुपत्रकम् ।

शृङ्गं स्यादथ वर्णेश्च शुक्राद्यैस्तच्चतुर्विधम् ॥५८५॥

१ शीर्षं^B २ कम्पिलकः^C ३ रेचनं^B ४ द्रजने^B ५ साम्र^{KC} ६ तूभं^B
७ द्रपकं^K द्रवकं^B ८ कर्परी^B ९ तुल्ये^B १० यशादेः^B ११ जं ताम्रकं^B

स्फटी तु स्फटिकी^१ श्वेता रङ्गाङ्गा रङ्गदा पुनः ।

अपि रङ्ग दृढा चाथ खटिनी खटिका खटी ॥५८६॥

^२ सितधातुर्धवलमृदथ^३ क्षीरी तु दीसिकः ।

^४ वज्रभोपि च गोमेदसंनिभः सौध इत्यपि ॥५८७॥

स्याद्दुग्धी दुग्धपाषाणोप्यथ कर्पूरनामतः ।

मण्यन्तः सच कर्पूरमणिः स्यादेवमेव तु ॥५८८॥

आखुनाम ^५पुरः कार्य मतः पाषाण इत्यपि ।

स च स्यादाखुपाषाणो लोहसंकरकारकः^६ ॥५८९॥

कड्कुष्ठं^७ विमलं स्वच्छं तारहेमाभमित्यथ ।

माणिक्यं शोणरलं च तस्यारत्नमित्यपि ॥५९०॥

शृङ्गारि रक्तमाणिक्यं रागहृदत्नमित्यपि ।

तत्र रक्ते पद्मरागोऽरुणे सौगन्धिकोऽस्त्रियाम् ॥५९१॥

कुरुविन्दस्तु पीते स्यादति^८रक्तेय नीलके ।

गन्धिनीलं चाथमुक्ता स्त्रियां सौम्यापि मुक्तिका ॥५९२॥

तारोऽस्त्रियां शुक्तिमणिः स्यात् पुंसि च रसोपलः ।

क्षीबे मुक्ताफलं स्वच्छं बिन्दुरत्नं च मौक्तिकम् ॥५९३॥

शौक्तिकेयं शीतलं स्यादभ्यःसारं च नीरजम् ।

अपि स्याद्बन्दरलं च लक्ष्मैवतं शुभम् ॥५९४॥

^१ स्फटिका^K , शित^B ^३ मृत अध^B ^४ वज्राङ्गो^B ^५ धु (ध) रः^B ^६ कारकः^B
७ कङ्कष्टं^B ^८ रक्तो^B ^९ विदु^B

शशिप्रियं विन्दुफलं नक्षत्रं शौक्तिकं च तत् ।
 शंखवंशाब्दशुक्तीनामुदरेभ्यश्च योनयः ॥५६५॥

शिरोम्भः करिकोलाहिमकरेभ्यो^१ भवन्त्युत ।
 भौमरत्नं प्रवालोऽश्रो विदुमो नाब्धिवल्लभः^२ ॥५६६॥

रक्ताङ्गुरोङ्गारमणिः शोणाङ्गंश्च लतामणिः ।
 रौहिणोयो मरकतश्चाशमगर्भो हरिन्मणिः ॥५६७॥

गारुत्मतो गरारातिर्गरुडोदीर्ण इत्यपि ।
 पुष्परागः पीतरत्नं पीताशमा पीत इत्यपि ॥५६८॥

बुधरत्नं बालवायो रत्नमुख्यस्तु हीरकः ।
 अस्त्रियां वज्रपर्यायनामाभेद्यो^३ शिरोऽपि च ॥५६९॥

सूचीमुखश्च षट्कोणो दृढरत्नं वरारकः^४ ।
 श्वेतादिवण्णैर्विप्राद्या वण्णाः स्युः क्रमशोस्य तु ॥६००॥

पुमान्नीलं सौरिरत्नं नीलाशमा नीलरत्नकः ।
 स्वर्भानवस्तु गोमेदः सचोत्तममणिः पुनः ॥६०१॥

वैदूय^५ केतुरत्नं स्यात् प्रावृष्टं वालवायजम् ।
 माणिक्यमन्त्रलोहं च पिञ्चं चापि^६ विदूरजम् ॥६०२॥

अन्त्रलोहश्चाङ्गुरेऽथ गोमेदो वालवायजः ।
 वृहस्पतिमणिश्चाथ स्पटिकस्तु सितोपलः ॥६०३॥

१ मकराणामिति स्यात् २ वार्षिक^B ३ गरारीतिरितिसर्वत्र पाठो दृश्यते ४ नामा
 मेघोस्थितो^B ५ वराटकः^B ६ पिञ्च^{KC}

अपि स्यान्निर्मलमणिः स्वच्छोथ तपनोपलः ।

सूर्यकान्तस्तापनः^१ स्यादपि दीप्तोपलश्च सः ॥६०४॥

अग्निगर्भोऽथ वैक्रान्तो विक्रान्तो नीचवज्रकः ।

गोनासो गोनसः चुद्रवज्रोऽथो संख्वोपलः^२ ॥६०५॥

इन्दुकान्तः^३ सिताशमा स्यादथावर्तमणिः पुनः ।

राजावर्तस्तथावर्तः पेरोजो^४ हरिताशमके ॥६०६॥

पद्मरागः शौक्तिकेयं विद्रुमो गरुडोद्भवः ।

पुष्परागो वज्रमभिः^५ नीलो गोमेदको वृषः ॥६०७॥

विदूरजोऽपि रघ्यादि ग्रहाणां मणयः क्रमात् ।

अथ लोहितको वज्रस्तथा नीलमहोपलः ॥६०८॥

मुक्ता मरकताद्यानि महारत्नानि सर्वतः ।

विदूरजः प्रबालोऽपि गोमेदः पुष्परागकः ॥६०९॥

इत्यादीन्युपरत्नानि प्रवदन्ति मनीषिणः ।

मधूली स्त्री मधु क्षीबे पवित्रं पितृदैवतम् ॥६१०॥

पुष्पपर्यायासवार्थस्तद्देवाः स्युः क्रमादभी ।

मात्त्राकं मात्त्रिकं तत्स्या^६ तैलाभमथ^७ भ्रामरम् ॥६११॥

विहितैः भ्रमरैः स्वल्पैः^८ श्वेतं स्यात्कौद्रकं तु तत् ।

वर्णेन कपिलं चाथ पीताभिः परिनिर्मितम् ॥६१२॥

^१ स्तपनः^B प्रवः^K ^३ क्रान्तः^B ^४ पेरोजी^B ^५ मथ^B ^६ चस्या^B
^७ भंचाथ^B ^८ स्त्रैः^B

पैतिकं धृतवर्णं तदपरं पुत्तिकाकृतम् ।
 पौत्तिकं स्यात् सारघं तु छात्रं तदपि पिङ्गलम्^१ ॥६१३॥

यदार्घ्यमपि पिङ्गं स्यादावन्त्यमपरे जगुः ।
 चत्रकं चाथ मधुकवृक्षपुण्परसैश्चितम् ॥६१४॥

जरत्कार्वाश्रमभवं जगुरन्ये मधूत्तमम् ।
 कुदालं स्वर्णसदृशं प्रायो वल्मीकिमध्यगम् ॥६१५॥

तच्चभू^२कृत्तिकन्दालं पत्रोपरिभवं^३ तु यत् ।
 जलप्रसरणं^४ तैलं चिक्करां वह्निवल्लभम् ॥६१६॥

दीपाहारः पुमान् स्नेहश्चाथ तद्योनयः क्रमात् ।
 तिलसर्षपकौसुम्भ जुमा खस्खस तूवरी ॥६१७॥

राजिकैरण्डनिर्गुण्डी करजेन्नुदचित्रिका^५ ।
 निम्बाच्च शियु कोशाभयाङ्गुल्लमधूलिकाः ॥६१८॥

राजादनं नारिकेलः कर्पूरं त्रपुसं तथा ।
 ईर्वासुरपि कर्कारुः कूष्माणडालावु चेत्यपि ॥६१९॥

ज्योतिष्मती तिलादीनां खस्वपर्यायजं क्रमात् ।
 तिलजं सर्षपोद्भूतं तैलं च सार्षपं क्रमात् ॥६२०॥

उन्नेयमेवं धीमन्द्रिमधूच्छिष्टं तु मादनम् ।
 मधुजं विघसं सिक्कथं द्रवकं मक्षिकाश्रयः ॥६२१॥

^१ निर्मितम्^B ^२ कृति^B ^३ पैत्रंपरि^B ^४ प्रसरणे^B ^५ चिचिका^B ^६ कङ्गोल^B

मधुशेषं पीतरागं मधूर्तं मञ्चिकामलः ।

अपि स्निग्धं मधुलको मधुशेषोऽपि न ख्रियाम् ॥६२२॥

कल्पद्रौ केशवकृते फलिते नाम सत्फलैः ।

षष्ठः प्रकाण्डो वैश्याख्यः^१ सम्यक् सिद्धिमुपागतः ॥६२३॥

इति वैश्यप्रकाण्डः

शून्यस्कन्धातकौ शूद्रे^२ यज्रो दासो महत्तरः ।

ग्रामकूटोऽवर्वर्णो वृषलश्च जघन्यजः ॥१॥

आचण्डालं तु संकीर्णा अनुलोमविलोमजाः ।

त्रिष्वद्गुपाशन्यायेन नखस्थाः^३ अनुलोमजाः ॥२॥

विलोमजास्तु तावन्तः^४ ऐवयेन^५ नवयास्तु ते ।

ब्रह्माज्ञया कर्मकरा विहिता विश्वकर्मणा ॥३॥

एषां परस्परोत्पत्त्या बहुभिर्भूरियं वृता ।

अनूढायां ब्राह्मणस्य क्षत्रियोदरसंभवः ॥४॥

पुत्रो मूर्द्धावसित्ताख्योम्बष्ठो वैश्योदरोऽन्नवः ।

शूद्रोदर्दयः पारशवः क्षत्रियस्य विशोदरात् ॥५॥

महिष्यः स्यातु शूद्रायामुपपुत्रस्ततः परम् ।

वैश्यात् शूद्रोदराज्जातः करणश्चानुलोमजाः ॥६॥

षडेते षड् विलोमेत्याः क्षत्रियाद्ब्राह्मणीभवः ।

सूतो वैश्याद्ब्राह्मणीजः स्याद्वैदेहिक इत्यपि ॥७॥

^१ वैश्यानां^B ^२ शूद्रो^B ^३ स्वस्थानं^B खरथा ७२० इति पाठः स्यात्
४ तावन्त इत्यस्मात्पर्व^B पुस्तके ७२० अङ्को इत्यते ५ नवच्चपा^B

मागधः ज्ञनियायां स्याच्छूद्रादैश्यातनूभवः ।
 आयोगवः ज्ञनियायां ज्ञत्ताथ ब्राह्मणीभवः ॥८॥
 चण्डालोऽपि च चारण्डालोऽधमः सर्वाधमेषु सः ।
 माहिष्यात्करणीजातो रथकार इतीह दिक्' ॥६३॥
 अथ पारशवोऽभिल्लो निषादः पर्वताश्रयः ।
 त्रिष्वितः पुष्करान्ताः स्युः शिल्पी कारुश्च कारुकः ॥१०॥
 स्त्रियां प्रकृतिः श्रेणिस्तु द्रयोः स्थाने सजातिभिः ।
 कुलकश्च कुलश्रेष्ठी कुलबीजः कुलोऽवः ॥११॥
 स च स्यात्कुलभित्रो ना मालाकारस्तु मालिकः ।
 आरामिकः पुष्पलावः कुम्भकारश्च मृत्करः ॥१२॥
 दण्डभृच्चक्रजीवोऽपि कुलालोऽप्यथ लेपकः ।
 पुलगण्डः^१ सुधाजीवी तन्तुवायः कुविन्दकः ॥१३॥
 कुपिन्दो^२ वायोथ पुनस्तुन्नवायस्तु सौचिकः ।
 रङ्गाजीवः कृणुश्चित्रकारश्चित्रकरोऽपि च ॥१४॥
 शस्त्रमार्जः शस्त्रमार्गः शाणजीवोऽसिधावकः ।
 ऋमासक्तोऽथ पादूकुच्चर्मकारश्च चर्मरुः ॥१५॥
 कुरटो लोहकारस्तु व्योकारोप्यथ मुष्टिकः ।
 स्वर्णपर्यायतः कारस्तालो^४ गोजिक इत्यपि ॥१६॥

^१ हादिकः^B ^२ शिवो^B ^३ पल^B ^४ कुपिन्द^B ^५ सौक्षिक^{KC}

नाडिंधमः कलादः स्या^१च्छौल्लिकस्ताम्रकुट्टकः ।
 कायस्थः कूटकृत्पञ्जीकरः करण इत्यपि ॥१७॥
 स्याच्छांखिकः काम्बविक^२स्तेली धूसरचाक्रिकौ ।
 तिलादिपर्यायतुदः स्नेहकारक इत्यपि ॥१८॥
 मणिकारो नैकटिको रथकारस्तु वर्द्धकिः ।
 काष्ठतट् स्थपतिस्त्वष्टा तज्जाथ ग्रामगृह्यके ॥१९॥
 ग्रामतज्जोऽथ स्वच्छन्दे कौटतज्जोऽथ नापितः ।
 वात्सीपुत्रो दिवाकीर्तिर्मुण्डकोन्ताऽसाय्यपि ॥२०॥
 तगिडवाहो^३ ग्रामणीर्वा^४श्रौरिको^५ भागिडकः पुनः ।
 नखकुट्टः जुरी मुण्डी चगिडलः जुरमर्यथ ॥२१॥
 निर्णेजकः कर्मकीलो रजकः पवनिश्र सः ।
 पवनो^६ वस्त्रपात्रोऽथ शुण्डारः शुण्डशौण्डकौ ॥२२॥
 मण्डहारः कल्प^७पालो मानपर्यायतो वणिक् ।
 अजाजीवस्तु जाबालो देवाजीवस्तु देवलः ॥२३॥
 अधमद्विजपर्यायो मायिकः प्रतिहारकः ।
 प्रतीहारः कामलोऽपि कर्मार^८ प्रतिहारकः ॥२४॥
 कारावी जङ्घमकुटी सा स्यादभ्रमकुटीत्यपि ।
 वारित्रा खर्परी मूर्ढ्वेलं पत्रपिशाचिका ॥२५॥

१ च्छौल्लिक^B २ स्तेली^B ३ तुण्ड^B ४ नाश्रौ^C ५ भागिड^C ६ ययनी^C पथनी^C
 ७ पालः पान^B ८ कर्मारः^B

मायाकारः शाम्बरीस्यान्मायी च शाम्बरी'त्यपि ।
 शैलालयस्तु शैलूषा जायाजीवाः कृशाश्विनः ॥२६॥

भरताश्च नटाश्चापि चारणाश्च कुशीलवाः ।
 मार्दङ्गिका मौरजिकाः पाणिघाः पाणिवादकाः ॥२७॥

स्याद्वेगुधमा वैणविको वीणावादी तु वैणिकः ।
 जीवान्तकः शाकुनिको वागुरी जालिकः समौ ॥२८॥

वैतंसिको हिंसकः स्यान्मांसिको मांसविक्रयी ।
 भृतिभुग् भृतिकः कर्मकरो वैतनिकश्च सः ॥२९॥

वार्ताविहो वैवधिको भारवाहस्तु भारिकः ।
 भारवाडथ नीचस्तु विवर्णः पामरेतरौ ॥३०॥

प्राकृतोऽपसदो जाल्मो निहीनश्च पृथग्जनः ।
 ३ चुह्लकप्रैष्यदासेयदासदासेरचेटकाः ॥३१॥

नियोज्यकिङ्गुरप्रैष्यभुजिष्यपरिचारकाः ।
 पराचितपरिस्कन्नैपरजातपरैधिताः ॥३२॥

भृत्यः कडारो मन्दस्तु तुन्दोनुष्णोलसंापि च ।
 आलस्यः स्यात्परिमृजः^४ शीतो दक्षस्तु पेलवः ॥३३॥

सूत्यान उष्णश्चतुरः पेशलः पेसलः पट्टः ।
 च एडालोऽपि च चाएडालः श्वपाचः श्वपचः श्वपक्^५ ॥३४॥

^१ साम्बरी^C ^२ चुह्लकः^B ^३ स्तुजः^K ^४ मितः^C ^५ श्वपक्^B

अन्तेवासी दिवा कीर्तिर्मातङ्गोऽपि च पुल्कसः ।
 जनंगमः १पुल्कशोऽपि निषादश्च निषत् प्लवः ॥३५॥
 पुलिका नाहला^२ निष्ठ्याः शवरा वरुटा भटाः ।
 माला भिष्ण्वाः किराताश्च ते सर्वे भिन्नजातयः^३ ॥३६॥
 व्याधो ४मृगवधाजीवो मृगयुर्लुब्धकोऽपि सः ।
 कौलेयकः सारमेयः शुनको रात्रिजागरः ॥३७॥
 शालावृकः शुनिः शवानः कुकुरो मृगदंशकः ।
 ब्रणोर्वुको^५ स्थिभुक्कीषो^६ रसनालिङ्गतव्रणः ॥३८॥
 वान्ताशी दीर्घसुरतः शयालुररत्वपः ।
 कुर्कुरः शुनकोपि स्यांद्धषोपि च शुनिः शुनः ॥३९॥
 मुहुःकोधी रसायायी^७ शिवारिः सूचको रूरः ।
 वनंतपः स्वजातिद्विड् दीर्घनादश्च मण्डलः ॥४०॥
 कृतज्ञः स्यात्पुरोगामी स्यादिन्द्रमहकामुकः ।
 कपिलो भषको यज्ञो ग्रामार्थेभ्यो मृगार्थकः ॥४१॥
 श्वा शवानो मङ्गलो वक्रपुच्छो भलुह इत्यपि ।
 विश्वकंद्रुस्तु मृगयापर्यायकुशलार्थकः ॥४२॥
 तत्र रोगिण्यलर्कः स्याद्विविधा देशदेशजाः ।
 शुन्यं शुनीरं द्वे तुल्ये स्त्रियां शुन्या समूहके ॥४३॥

१ पुष्कशो^B २ निष्ठ्या^{BK} ३ म्लेष्ट्वा^B ४ मृगं च भाजिष्टो^B ५ ब्रणोन्दुको^B
 ब्रणोन्दुको ६ ककीशो^K क्लीशो^K ७ द्धषकोपि^B ८ पायी हृति पाठः स्यात् ९ विश्वकंद्रुरित्या
 अर्धद्वयं^K पुस्तके नास्ति ।

एषां माता तु सरमा तज्जातिः स्त्री शुनिः शुनी ।
 भषी श्वानी कुकुरी च^१ कुर्कुरी भषणीत्यपि ॥४४॥
 श्वसंकोचे तु शौनः स्याच्छ्रौवनोऽन्यत्र कथयते ।
 स्याच्छूनः सविधं यत्तस्थलं ह्युपशुनं पुनः ॥४५॥
 आच्छ्रोटनं न ना क्षीबे मृगव्यं मृगया स्त्रियाम् ।
 पापर्द्धिः पुंसि चाखेटो^२ लुळधैर्यो दक्षिणे हतः ॥४६॥
 दक्षिणेमां दक्षिणारुलुब्धपर्याययोगवान् ।
 चोरः पटच्चरो दक्षश्वौरः पाटच्चरः परः ॥४७॥
 मोषकस्तस्करः स्तेन ऐ^३कागारिकदुम्भिलौ ।
 पुंसि क्षीबे स्तेनमपि खनिकाखनिकौ^४ समौ ॥४८॥
 रात्रिंचरो रात्रिचरप्रतिरोधिमलिम्लुचाः ।
 शङ्किताक्षर आस्कन्दी वन्दीकारस्तु माचलः ॥४९॥
 कुजम्भिलः सुरङ्गाहें चिल्लभें हठमोषके ।
 काठयचोरे चन्द्ररेणुः स्त्रीचोरे रतहिण्डकः ॥५०॥
 संधिः सुरङ्गा खानिः स्त्री^५ संधिवेलाथ तन्निदः ।
 श्रीवत्सगोमुखाद्याः स्युः क्षीबे स्तैन्यं तु चौरिका ॥५१॥
 चुरा चौरी च चौर्य षण् स्तेयं लोप्त्रं तु तद्वनम् ।
 कर्णिसुतो मूलदेवो मूलभद्रः कलाङ्गुरः ॥५२॥

^१ कुर्करी^B ^२ व्याल्येये^B ^३ एका^K ^४ खनकौ^C ^५ वन्दि ^६ चिल्लभो^B

^७ संधिवैला^B

करण्टको धौर्यमार्गस्तेयशास्त्रप्रवर्तकः ।
 भ्राता शशोस्य 'भृत्यस्तु विपुलश्चाचलस्तथा ॥५३॥
 वीतंसो स्त्री पक्षिमृगबन्धोपकरणे पुमान् ।
 उन्माथः कूटयन्त्रं स्याद्वागुरा च द्रयोः स्त्रियाम् ॥५४॥
 मृगाणां बन्धनी रज्जुः शुल्वोऽस्त्री नाव राटकः ।
 रज्जुः स्त्रियां त्रिषु वटी वरत्रा गुणं दोरकौ ॥५५॥
 स्त्रियां तन्त्री घटीयन्त्रं स्यादुद्धाटनमित्यपि ।
 कूपाञ्जलोद्वाहनं स्यादरघटः पुमानयम् ॥५६॥
 करणी लेपनी वेमा वायदण्डश्च पुंस्युभौ ।
 सूत्राणि तन्तवः पुंसि वाणिव्यूतिरुभे स्त्रियो ॥५७॥
 वानी च वानं क्लीबे स्यात्तूलिस्तूली तुरिस्तुरी ।
 स्त्रियः स्युस्तन्त्रकाष्ठेऽपि३स्त्रियां सूची तु सेवनी ॥५८॥
 वायदण्डे पुंसि वेमो न वा वेमाथ तत्र तु ।
 तन्त्रवायशलाकायां प्रवाणं च प्रवाणयपि ॥५९॥
 सेवनं सीवनं स्यूतिस्त्रिषु स्यूतप्रसेवकौ ।
 त्रसरः सूत्रवेष्टे स्याच्चूची४ सूत्रं तु पिप्पलम् ॥६०॥
 पाञ्चालिका पुत्रिका या वस्त्रदन्तादिनिर्मिता ।
 सालभञ्जी लेप्यमयी या सैवाञ्जलिकारिका ॥६१॥

१ भृत्यौ तु २ डोरकौ^B ३ स्त्रकोशेऽपि^B ४ त्सूची^B

स्त्रियः पादूस्तु पन्नधी मोची श्राणहिता पुनः ।
 उपानत्पादुका^१ पादात्सैवं वीथी रथी हिता ॥६२॥

विरजा रक्षणी तद्वदायता पादुरित्यपि ।
 स्त्रियां क्लीबे पादपीठपर्यायमय तद्विदः ॥६३॥

चर्मवल्कलवस्त्रत्वकृत्यकाष्ठादिनिर्मिताः ।
 नधीवधी वरत्री^२ स्यादुपनीनो पदायता ॥६४॥

नदधी वदधी वरत्राय प्रतिष्कषप्रतिष्कशौ ।
 कशाश्वादेस्ताडनी स्यादथारा चर्मवेधिका ॥६५॥

स्यात्सुंदर्शः कड्डमुखं यन्त्रं कुन्दं^३ भ्रमुः पुमान् ।
 तैजसावर्तनी मूषा मूषिका मूष इत्यपि ॥६६॥

म्लियामावर्तनी चाथ भस्त्राका^४ भम्लिका पुनः ।
 प्रसेविका सेविका च चर्मणो वारिपूरणी^५ ॥६७॥

आसफोटनी वेधनिका कृपाणी कर्तरी समे ।
 दक्षिणोत्तरधारस्तु काष्ठपर्यायतक्षकः^६ ॥६८॥

वंशोथ वेधनी तु स्याच्छेदन्यथ^७ शरारिका ।
 रन्धकारिण्यथ पुनरारिका करपत्रिका ॥६९॥

स्यादीषीका तूलिकापि शाणस्तु निकषः कषः ।
 पिञ्जनं स्याद्विहननं धूननं तूलशोधनम् ॥७०॥

^१ पाद्या २ स्यानुपदीना^B चानुपदीनेति पाठः स्यात् ३ त्सुंदर्शः^B ४ कुन्द^B

^५ भम्लिकी^B ६ चर्मयद्वारिपूरणम्^B ७ तवणः द न्यपि^B ८ रन्ध^{CK}

तूलस्फोटनधन्वथ^१ पिङ्गनी तूलशोधिनी ।

पिचुः पुंस्यस्त्रियां तूलं वादरं तन्तुकारणम् ॥७१॥

कपाललासिका तूललासिका^२ पितिकापि च ।

तर्कुः स्त्रियां पुनः क्लीबं तद्वत् कर्त्तनसाधनम् ॥७२॥

वर्तनी तूलपीठी च तर्कुशाणस्तु जामिकः^३ ।

त्रिषु द्वारायणं सूत्रपर्णं यत्तेन वेष्टयते ॥७३॥

निर्वेष्ट^४न नाडिनीरमेकाष्ठी तूलशर्करा ।

नाराच्येषणिकाथ स्यात् संपुटस्तु समुद्रकः ॥७४॥

त्रिषु पेटा पेटिका स्त्रो पेटिकः पेटकोऽस्त्रियाम् ।

स्यान्मञ्जूषा मञ्जुषिका पेडा पेडिरुभे समे ॥७५॥

मञ्जूषापि स्त्रियां चाथ द्रयोर्विवधीवधौ ।

पर्याह्नारो भरो भारोप्यथापि स्याऽद्विहङ्गमा ॥७६॥

विहङ्गिका भारयष्टिस्तदालम्बिनि जालके ।

शिक्यं क्लीबे पुंसि काचष्टङ्कोऽ स्त्री ग्रावदारणः ॥७७॥

वासी तु तक्षणी पत्रदारकः क्रकचोस्त्रियाम् ।

करपत्रं पुनः क्लीबे शिल्पं कर्मकलादिकम् ॥७८॥

स्यादयःप्रतिमा सूर्मीं शूर्मीं स्वर्णविनिर्मिता ।

हरिताथ प्रतिच्छाया प्रतिमा प्रतियातना ॥७९॥

^१ धन्वर्थाः ^२ पिनिकाः ^३ सामकः ^४ निवेष्टन नाडिचीरमेकाष्ठी तलः^३

४ द्विहङ्गनभाः

उपमाच्चा प्रतिनिधिः पुंसि प्रतिकृतिः स्त्रियाम् ।

प्रतिबिस्बं प्रतिमानमुपमानं नपुंसकम् ॥८०॥

वाच्यलिङ्गाः समस्तुत्यः सहस्रः सहशः सहक् ।

साधारणः समानश्च ते तूत्तरपदे स्थिताः ॥८१॥

निभसंकाशनीकाशप्रतीकाशोपमादयः ।

कर्मण्यातु विधा भृत्या भृतिः^१ स्त्री कर्मवेतनम् ॥८२॥

भरणीयं भरणं मूल्यं निर्वेशः पण इत्यपि ।

स्त्रियां कुटी तु तरला परिस्तुन्माऽदिनीवती ॥८३॥

गन्धोत्तमेरा मदिरा मदिष्ठा वारुणी हृला ।

प्रसन्ना मदना हाला काचमाची परिस्तुता ॥८४॥

वाल्कली^२ कपिशा वीरा काहृला^३ कालवाब्धिजा ।

शुण्डा दैत्या देवसृष्टा^४ माधवी मद्यमस्त्रियाम् ॥८५॥

कत्तोयं^५ हार^६हूरं च कापिशायनमित्यापि ।

चषको^७रसकः सीधुरस्त्रियां कापिशं च शण् ॥८६॥

हालाहृलोऽस्त्रियां चापि^८ माधवी माधवोपि च ।

मदो मध्वासवस्तुल्यौ मधु मध्वीक इत्ययम् ॥८७॥

कपिनाशनमाध्वीके^९० स्यादि^{११}रा गन्धमादनी ।

आसवोलिः पुमान् क्षीबे कल्पमासुतिकृन्मधु ॥८८॥

^१ भर्म^B ^२ दनावती^B ^३ काल्कली^B ^४ वार्धजा^B ^५ दैवसृष्टा^B ^६ हृतोऽपि^B

^७ हारहरं^K ^८ चषको^{COK} ^९ माधवी च^B ^{१०} कपिलाशन^B ^{११} मुदिरा^B

अरिष्टं^१ कशयं तत्रैव शालिपिष्टकृता सुरा ।
 मैरेयमस्त्रियां क्लीबे माध्वं माधूकमस्त्रियाम् ॥६६॥
 मधूकपुष्परसजा माध्वी साथ गुडोद्भवा ।
 गौडी न ना शर्करोत्यं शार्करं स्यात्तदैक्षवम् ॥६०॥
 मृद्धीभवं स्यान्माद्र्दीकं तत्फालमक्षवल्कजम् ।
 आक्षं सर्वे सीधवः स्युः शीतोष्णादिविभेदतः ॥६१॥
 पक्षापक्षविभेदेन चतुर्द्वा तद्विदा अथ ।
 कादम्बरी नारिकेलतालखर्जूरसंभवा ॥६२॥
 एवं बहुविधं मद्यं देशदेशसमुद्भवम् ।
 कैलातादि^२ समुन्नेयमथ भक्षणचक्षणे ॥६३॥
 उपदंशोवदंशः स्यान्मद्यपायनमित्यपि ।
 शुण्डापानं^३ मदस्थानं^४ मधुवारा अनुक्रमाः ॥६४॥
 जाङ्गलो^५ जगलः पङ्के मद्यसंधानमासुतिः ।
 आसवो भिषवोऽपि स्यात् किंगवं तु मद्यबीजकम् ॥६५॥
 नग्नहुर्नग्नहूः पुंसि सुरामण्डाग्रभागके ।
 कापि कारोत्तरः कारोत्तमः स्यात्पुनरित्यपि ॥६६॥
 स्त्रीप्रसन्ना षणापानं पानगोष्ठी स्त्रियामियम् ।
 स्युर्गलवर्कश्च रसकश्चषकश्चास्त्रियामिमे ॥६७॥

^१ अरिष्ट-मित्याद्यद्वय^B पुस्तके न हस्यते ^२ कैलासादि^B ^३ पानक ^४ मधिस्थान^B

^५ मङ्गलः^B ^६ प्रसक्ष

पानार्थात्पात्रपर्यायमनुतर्षोनुतर्षणम् ।

वेश्यापतिः पल्लवका भुजङ्गश्च विटश्च सः ॥६८॥

उपप्लुतस्तु व्यसनी पञ्चभद्रोप्यवप्लुतः ।

धूर्तोक्तदेवी कितवो यूतकृत्^१ कृष्णकोहलः ॥६६॥

तथैव यूतकारश्च दुरोदरदरोदरौ ।

अक्षधूर्तो देवसन्ध्यः समिकः सामिकोऽपि च ॥१००॥

लग्नकः प्रतिभूर्यूतकारकस्तृणमत्कृणः ।

यूतोऽस्त्रियामक्षवती दरोदरदुरोदरे ॥१०१॥

यूतबीजं वटी वा ना हिरण्यं च वराटकः ।

द्रयोर्वराटो वटकः कर्पदः श्वेतकोऽपि च ॥१०२॥

श्वेता कर्पदिका श्वेती चूर्णिः पण्णिकितवं^२ पणः ।

परिणायस्तु^३ सारीणां समन्तान्नयने^४ स्त्रियाम् ॥१०३॥

शारिर्द्वयोः स्त्रियां शारी शारोना पाशकः पुनः ।

अक्षविन्दुत्रिकाद्वन्द्वे दुन्दुभी दुन्दुभिः स्त्रियौ ॥१०४॥

अपि स्यात्फलकः^५ पुंसि ततः क्लीबे तु पुंसि वा ।

अष्टापदं^६ सारिफलं^७ पण्यूतं समाहृयः ॥१०५॥

कृतं द्वापरमित्याद्यास्तद्देदाः^८ स्युरनेककाः ।

स्याच्चञ्चुरी^९ तिन्तडी च पञ्चमीसारि^{१०} शूद्धला ॥१०६॥

^१ कृष्ण^B ^२ कैव^B ^३ पुनः^B ^४ शारीरा^B ^५ जयनेत्र^K ^६ द्रव्येच्च

^७ एकलकः^B ^८ शारि^B ^९ प्राणि^B ^{१०} उज्जेयाःस्युरनेकशः^B ^{११} चम्बुडी^B

^{१२} शारि^B

अष्टनागं नयवटी नयः स्याजतुपुत्रकः ।
 अग्लहं चतुरङ्गं स्यान्नयपर्यायतो बलम् ॥१०७॥

कल्पद्रौ केशवकृते फलिते नाम सत्फलैः ।
 प्रकाण्डः सत्तमः शूद्रसंज्ञः^१ सिद्धिमुपागतः ॥१०८॥

इति शूद्रादिप्रकाण्डः ।

स्त्रादारायं यद्विशेष्यं यादृशैः प्रस्तुतं पदैः ।
 गुणद्रव्यक्रियाशब्दा^२ विज्ञेयास्तस्य भेदकाः ॥१॥

क्षेमंकरोरिष्टतातिः शिवतातिः शिवंकरः ।
 पुण्यवान् सुकृती धन्यो महेच्छस्तु महाशयः ॥२॥

उदात्त उद्धटोदीर्णमहात्मानो महायशाः ।
 महामनाः कृतार्थस्तु महोत्साहो महोद्यमः ॥३॥

तदर्थकारश्चापि स्याकृतकृत्योऽथ शिक्षितः ।
 निष्णातश्चतुरो विज्ञः प्रवीणो निपुणः पटुः ॥४॥

छेकरछइल्लरछेकालो विदग्धशछेकलोऽपि च ।
 तद्रत्स्याकृतकर्मापि छेको दक्षो लघुक्रियः ॥५॥

विद्रपी^३ तु सहृदयो हृदयालुः कृतीत्यपि ।
 तथा सहृदयोपि स्यादथ वैज्ञानिकः पुनः ॥६॥

१ पूर्ति^B २ स्तथाते तस्य^B ३ विद्रूपी^B

सैवोक्तः कर्महस्तोपि कुशलश्च कृताननः ।
 पूज्यः प्रतीक्ष्यः सांशयिकः संशयापन्नमानसः ॥७॥

दक्षिणीयो दक्षिणार्हस्तत्र^१ दक्षिणय इत्यपि ।
 स्युर्वदान्यस्थूललक्षदानशौणडा बहुप्रदे ॥८॥

वदान्यो दानशीलः स्यादुदारश्चानुदारवत् ।
 त्यागी च^२ स्थूललक्षोपि वरदस्तु समर्ढकः ॥९॥

संयद्ररोप्यभयदे पिङ्गलस्तु बहुश्रुतः ।
 व्रतानुष्ठानसमये कान्तया कामितोपि सन् ॥१०॥

तदानुकूल्यं न चरेदसिधारव्रती च सः ।
 सदा लक्षणसंपन्नः पुमान्भालाङ्क उच्यते ॥११॥

मनस्वी बहुविज्ञेऽपि कार्ये सुस्थिरमानसः ।
 जैवातृकः स्यादायुष्मानन्तर्वाणिस्तु शास्त्रवित् ॥१२॥

व्युत्पन्नः प्रहृतः क्षुणणः कारणी तु परीक्षकः ।
 तारतम्यविचारज्ञः श्लिकुतः^३ संशयावहः ॥१३॥

हृष्माणो विकुर्वाणः प्रमना हृष्मानसः ।
 दुर्मना विमना अन्तर्मनाः स्यादुत्क उन्मनाः ॥१४॥

उत्सुकोत्करिठतौ चाथ सरलोदारदक्षिणाः ।
 अपि स्यात्सुकलोर्थस्य दानभोगसमन्विते ॥१५॥

दोषैकद्वय् पुरोभागी साधुसम्यार्थसज्जनाः ।
 तत्परे प्रसितासक्ता विष्टार्थोद्युक्त उत्सुकः ॥१६॥
 प्रतीते प्रथितख्यातवित्तविज्ञातविश्रुताः ।
 युणैः प्रतीते तु कृतलक्षणाहृतलक्षणैः ॥१७॥
 आद्योस्तिमान्धनी स्वामीभ्येश्वरौ पतिरीशिता ।
 भर्तेशेनेन्द्रनाथार्था नायकस्त्वधिभूः प्रभुः ॥१८॥
 नेताधिपः परिवृद्धोऽधिकर्द्धिस्तु समृद्धकः ।
 डिङ्गरः किङ्गरो भृत्यो दासः प्रेष्यः पराचितः ॥१९॥
 परिकर्मी परिस्कन्दनियोज्यपरिचारकाः ।
 भुजिष्योऽभ्यागारिकस्तु कुटुम्बव्यापृतः स यः ॥२०॥
 पुंस्युपाधिः सुन्दराङ्गः सिंहसंहननो हि सः ।
 निर्वार्यः^१ कार्यकर्ता यः संपन्नः सत्त्वसंपदा ॥२१॥
 सत्कृत्यालंकृतां कन्यां यो ददाति स कूकुदः ।
 वीक्षा^२पन्नो विलक्षेष्याधृष्टे शालीनशारदौ ॥२२॥
 लक्ष्मीवांलक्ष्मणः श्रीमांलक्ष्मणो लक्षणोपि च
 अथ स्निग्धो वत्सलोऽथ दयालुरपि सूरतः ॥२३॥
 स्यात् कृपालुः कारुण्यकः स्वतन्त्रस्तु निरङ्गुशः ।
 अपावृतो यथाकामी स्वच्छन्दो निरवग्रहः ॥२४॥

 १ निर्वार्यः^B २ वीक्षा^B

स्वैर्यधीनस्तु परवान्नाथवान्निष्टगृह्यकौ ।
 अस्वच्छन्दः पराधीनः परतन्त्रो वशोऽपि च ॥२५॥

‘आयत्तश्चाथ खलपूः स स्याद्बहुकरोऽपि च ।
 चिरक्रियो दीर्घसूत्रो जालमोऽसमीक्ष्यकारिणि ॥२६॥

सेवाहीनः श्लिकुतमस्थूल्यकृतः^३ कुष्ठपीडितः ।
 कुस्त्रत्या विभवान्वेषी पाश्वर्वकः संधिजीवकः ॥२७॥

तीक्षणोपायेन यो जीवेत्स आयःशूलिकः पुनः ।
 क्रियासु मन्दः कुण्ठः स्यात् क्रियावान् कर्मसूद्यतः ॥२८॥

कर्मज्ञमोलंकर्मीणः कर्मशूरस्तु कर्मठः ।
 सकार्मः कर्मशीलो यः कर्मकारस्तु तत्क्रियः ॥२९॥

कर्मण्यभुक्^४ कर्मकरः कर्मकारस्तु निर्भृतिः ।
 भृतिको भृतिभुक्तर्मकरो वैतनिकोऽपि सः ॥३०॥

अपस्नातो मृतस्नान आमिषाशी तु शौष्कलः ।
 शौष्कलः^५ शष्कुलः^६ शास्ता देशकोऽथ बुभुक्षितः ॥३१॥

अपसातः ज्ञुधितश्चाथ जिघत्सुरशनायितः ।
 परान्नः परपिण्डाद आशितो घस्मरोद्धरः ॥३२॥

भक्तकः स्यादथ पुनर्विजिगीषाविवर्जिते ।
 आद्यूनः स्यादौदरिकोऽप्यथ स्वोदरपूरके ॥३३॥

^१ अयत्त^B ^२ स्थूलतः^K ^३ भरण्यभुक् अमः ^४ शौष्कुलः^{KC} ^५ शष्कुलः^B

कुक्षिंभरिः स्यादुदरंभरिगात्मंभरिः पुनः ।
 सर्वान्नीनस्तु सर्वान्नभोजि॑पर्याय इत्यपि ॥३४॥
 तथेदरपिशाचः स्यात्तर्धितश्च पिपासितः ।
 पिपासुस्तर्धित॒स्तृष्णक् पिपासस्तृष्णितोऽपि च ॥३५॥
 लालसो लोलुपो लिप्सुर्लम्पटश्चाभिलाषुकः ।
 लुब्धो गृध्नुर्गर्द्धनः स्यात्मायी कुरकजालिकौ ॥३६॥
 दण्डाजिनी व्यंसकोथाविनीतः३ स्यात्ममुद्धतः ।
 उन्मदस्तून्मदिष्णुः स्यात्कामुके कमितानुकः ॥३७॥
 कम्रः कामयिताभीकः कामनः कमनोभिकः ।
 कामिः कामी च कमुकोै लुब्धे लोलुपलोलुभौ ॥३८॥
 मत्ते शौण्डोत्कटक्कीबाः पञ्चभद्रःै परिप्लुते ।
 व्यसनी निर्लक्षणस्तु पाण्डुरपृष्ठ इत्यपि ॥३९॥
 अथ श्लिकुतमो बालः पितृहीनो विनायकः ।
 गेहेनर्दी गेहेशूरः पिण्डीशूरोऽथ दुष्टधीः ॥४०॥
 विश्वशोऽनिष्टबुद्धिः स्पादीष्यालुः कुहनः पुनः ।
 स्यादस्थिरे संकुसुको द्वेष्टात्वनुपदोत्यपि ॥४१॥
 व्युत्पन्नः संस्कृतः त्रुणणः प्रहतोऽथ स्थिरोऽपि च ।
 नीलीरागे विश्रथः स्यात् स्थिरसौहृद इत्यपि ॥४२॥

१ भेगी (गि)८८ २ स्तर्पुल८९ ३ व्ययिनीत इति सर्वंत्र पाठः ४ कुमुको८
 ५ पञ्चभद्र८० उपप्लुतस्तु व्यसनी पश्चभद्रोप्यवप्लुत इति पूर्वं मध्यशब्दानन्तर-
 मुक्तम् । ६ सेयाहीनः, शिलकुतमः, संशयावह इति पूर्वमुक्तम् ।

कुसुमभरागोऽतोन्यः स्याद्विद्राराग इत्यपि ।

सुनिश्चितः ^१संशितः स्यात्पुत्रान्नादः कुटीचकः ॥४३॥

विदग्धो नागसंचारजीवी च शरणार्थकः ।

अभ्यापन्नश्च ^२तद्वस्याद्वीक्षापन्नो विलक्षितः ॥४४॥

आसीन उपविष्टः स्यादूर्ध्वस्थोर्ध्वदमौ समौ ।

उत्पश्य उन्मुखे गृह्णः ^३पक्ष्ये न्युब्जस्त्वधोमुखे ॥४५॥

प्रेतवाहित आविष्टः शान्तो दान्तोऽथ दातरि ।

दाको दारुश्च मुदिरो वचने स्थित आश्रवः ॥४६॥

वश्यः प्रणेयो निभृतो विनीतः प्रश्रितः समाः ।

विधेयो विनयग्राही प्रगल्भः प्रतिभान्विते ॥४७॥

प्रौढोथ सूक्ष्मदर्शी तु कुशाग्रीयमतिश्च सः ।

प्रत्युत्पन्नमतिस्तत्कालधीर्मेधाविमेधिरौ ॥४८॥

धृष्टे धृष्टो वियातश्च धृष्णक् स्यादस्तिमान्धनी ।

स्यादधृष्टे तु शालीनः शारदोऽथातिकुत्सिते ॥४९॥

^४कट् वरश्चाथ ^५षट् प्रज्ञः कामकेलिर्विदूषकः ।

^६पिङ्गः पाठविकः पटो व्यलीको धृत्त इत्यपि ॥५०॥

पीठकेलिः पीठमर्दो भविलश्छदुरोविटः ।

प्रघटाविच्छास्त्रगण्डः ^७प्रपञ्चलविपश्चितौ ॥५१॥

^१ शंसितः^{BK} २ अभ्यपन्न द्विति पाठः सर्वैश्च ^३ पक्षे^{CK} ४ कट्टर^B ५ षट् वज्ञः^B
६ सिङ्गः^B ७ षिङ्गद्विति स्यात् ७ प्रपञ्चलविपश्चिलौ^B

समावथो विप्रलब्धो वज्चितो विकृतोऽपि च ।
 ग्रामेयकस्तु ग्रामीणो ग्राम्यो ग्रामचरोप्यथ ॥५२॥

दुर्विगाहं दुःप्रधृष्टं विषमं स्थपुटं पुनः ।
 अगम्यमनवस्थं स्यात्समे बहलपीवरे ॥५३॥

प्रेषितस्तु विस्तृष्टः स्यात्प्रहितः परिस्तृष्टकः ।
 उल्वणस्तूत्करोदगाढ उद्धतश्चाथ दैषिकः ॥५४॥

स्यादैवतत्परोऽजिह्मः प्रगुणः प्राञ्जलोप्यृजुः ।
 सरलः 'प्रोष्यः पथिकः समीचीनः समञ्जसः ॥५५॥

खट्वारूढोऽविनीतः स्यान्मसारै मस्तृणौ समौ ।
 अग्न्योग्रगणयो ग्रामणयः श्रेष्ठः शाल्युन्तमः पुनः ॥५६॥

क्लीबे ऽव्ययं प्रधानं स्यादुपायं प्रमुखं पुनः ।
 उत्तमानुन्तमे३ तुल्ये स्यात्प्रवेकोऽपि राजघः ॥५७॥

४स्थगस्तीक्ष्णोप्यथाशंसुराशंसितरि पातुके ।
 पतयालुः संशयालुः स्यात्संशयितरीत्यपि ॥५८॥

अद्वालुः श्रद्धया युक्ते ग्रहयालुर्ग्रहीतरि ।
 हृदयालुः सहदये वन्दारुरभिवादके ॥५९॥

लज्जाशीलो५पत्रपिण्णुः स्याद्विष्णुस्तु वर्द्धनः ।
 उत्पतिष्णु६स्तूत्पतितोऽलंकरिष्णुस्तु मण्डनः ॥६०॥

१ प्रोथः^B २ न्मसणमसृणै^{CK} ३ नुन्तमौ तुल्यौ^B ४ मृग^{CK} ५ शीले^B
 ६ स्तूपतिता^B

भूषणुर्भविष्णुर्भविता वर्तिष्णुर्वृष्णुवर्त्तनौ ।

निराकरिष्णुः क्षिप्तुः स्यात्प्रभूष्णुस्तु सहाः पुनः ॥६१॥

क्षमावांश्चापि शक्तः स्यादथ रोचिष्णुरोचनौ ।

शरारुद्यतिको हिंसो रुष्टेऽमर्षणरोषणौ ॥६२॥

क्रोधनः कुहनेष्यालू चण्डस्त्वत्यन्तकोपनः ।

जागरूको जागरिता वासदायी तु शङ्कुरः ॥६३॥

शरणार्थ्यभिपन्नः स्या'त्सान्द्रः स्तिर्गधश्च मेदुरः ।

ज्ञाता तु विदुरो विन्दुर्वेदिताथ नमस्यितः ॥६४॥

अपांचितो नमस्तोऽचित् आचित इत्यपि ।

विस्त्वरो विस्त्वरो विकासी तु विकस्वरः ॥६५॥

विसारी तु प्रसारी स्याद् धूर्णितः प्रचलायितः ।

स्वप्रकृ शयालुर्निंद्रालुर्निंद्राणशयितौ पुनः ॥६६॥

सुसःश्लथस्तु शिथिलः प्रतीकप्रतिकौ समौ ।

प्रतिकूलेऽथापि पुनः पराचीनः पराङ्मुखः ॥६७॥

प्रतीपोथाप्यवा चीनोऽधोमुखेऽप्यथ संमुखे ।

४संमुखीनोथ देवद्यूड् देवानञ्चति यः पुनः ॥६८॥

सहाञ्चति स सध्यड् यो विष्वद्यूड् विष्वगञ्चति ।

यस्तिरोञ्चति तिर्यड् स सम्यड् यः सममञ्चति ॥६९॥

१ स्तान्द्रस्तिर्गधश्च^B २ अयाचितो^B ३ श्रित^B प्रतीपइत्यर्थद्वयं^K पुस्तके नास्ति
४ समुखोप्यय^{CK}

प्रथमामुख्यवचने किमः कव्यङ् भवेदिति ।

सहिष्णुः सहनः चन्ता तितिज्जुर्दमिता दमी ॥७०॥

वदो वदावदो वक्ता वाचोयुक्तिपटुः पुनः ।

वागीशो वाक् पतिर्वाग्मी वावदूकोऽतिवक्तरि ॥७१॥

जञ्जपूकस्तु जल्पाको वाचालस्तु विर्गद्वाक् ।

वाचाटः कुरवेऽबद्धमुखे मुखरदुर्मुखौ ॥७२॥

सूचकोआपि शक्रे^१ तु^२ सुमुखस्तु प्रियंवदः ।

श्लक्षणः प्रगल्भवचनः कुवादः कुवचोऽपि च ॥७३॥

कद्वदो गर्हवागदुर्वाग्यद्वदोनुत्तरेपि च ।

अथानेडो ^३वर्कटः स्यादधरो हीनवादिनि ॥७४॥

एडो मूकः ^४कडोऽवाचि स्यादसौम्य ^५स्वरेऽस्वरः ।

रवणः शब्दनो नान्दीवादी नान्दीकरः समौ ॥७५॥

उमरोङ्गुमरौ तुल्यौ क्रीडासंरम्भनिर्भरे ।

शास्त्रेष्वधीती मन्त्रेषु नाधीती^६ शिलकुतोऽप्यथ ॥७६॥

एडमूकोऽनेडमूको वक्तुं श्रोतुमसज्जिते ।

तूष्णींशीलस्तु तूष्णीको नग्रोऽवासा दिगम्बरः ॥७७॥

देशिके ^७शासकः शास्ता धार्मिको धर्मिकः समौ ।

निःकाशितोऽपकृष्टोपध्वस्ते न्यकृतधिकृतौ^८ ॥७८॥

^१ शक्तेः^B शक्ते इति कोपान्तरेषु पाठः ^२ सुमुखे तु^{CC} ^३ वर्कटः^B ^४ कुडा^B

^५ स्वरी^B ^६ शलकुतो^K ^७ शासिता^B ^८ विकृतौ^{KC}

आत्तगन्धे भिभूतोरि^१ त्याजिता हृकृतिश्च सः ।
 दण्डितो दापितश्चापि साधितोऽथ निराकृतः ॥७६॥

प्रत्याख्यातः प्रतिक्षिप्तः पत्यादिष्टोपविद्धवत् ।
 निरस्तश्चाप्यधिक्षिप्तस्तुल्यौ विकृतविह्वलौ ॥८०॥

प्रतिबद्धः प्रतिहतो हतश्चापि मनोहतः ।
 नद्वे बद्धो निगडितः संयतः कीलितः सितः ॥८१॥

आलानितो यन्त्रितोऽपि स्यात्संदानित इत्यपि ।
 स्थिरेऽसंक्षुकश्चाथ विहस्तव्याकुलौ समौ ॥८२॥

ब्यग्रोऽथापि पुनः स स्यात्समुत्पिङ्गश्च पिञ्जलः ।
 भृशाकुलोऽतिपञ्चलौ च क्षारिताक्षारितौ पुनः ॥८३॥

अभिशस्तेऽथोपरक्तो व्यसनार्तो^२ वधोयते ।
 संनद्व आततायी स्यात् कशार्हः कश्य इत्यथ ॥८४॥

आपन्नाश्रापत्यासोथ प्रत्याख्याते पुनः पुनः ।
 प्रतिशिष्टो^३ नारकीटः स्वदत्ताशाविहन्तरि ॥८५॥

द्रेष्यस्त्वक्षिगतो वध्यः शीर्षच्छेद्यो विषेण यः ।
 वध्यो विष्यो मुसल्यस्तु यो वध्यो मुसलेन च ॥८६॥

शिशिदानः कृष्णकर्मा निकृतस्त्वनृजुः शठः ।
 दोषैकहृक् पुरोभागी द्विजिह्वो मत्सरी खलः ॥८७॥

^१ पित्तमाजिता^B ^२ ऽसंक्षुक^B ^३ विषो^B ^४ वारकीट इत्यभिधानन्तरेषु पाठः

कर्णेजपः सूचकः स्यान्नीचः कुरवदुर्जनौ ।
 पिशुनोऽथ नृशंसः स्यात्क्रूरो धातुक इत्यथ ॥८८॥
 स्याद्वृत्ते वज्चकः पापः ज्ञान्द्रो वज्चूक इत्यपि ।
 कीनाशश्च कदर्यः स्यात्किंपचानो मितंपचः ॥८९॥
 हृष्मुष्टिर्बद्धकरो 'निस्वो दुस्थश्च दुर्विधः ।
 'दुस्थितो दुर्गतो दीनो दरिद्रोऽकिंचनोऽपि च ॥९०॥
 यद्भविष्यो दैवपरस्तर्कस्तुवनीयकः ।
 स्याद्याचको याचनको मार्गणोऽथ शुभार्थिनि ॥९१॥
 शुभंयुः स्यादहंकारिण्यहंयुर्मित्रवत्सले ।
 मित्रंयुरथ शंवःस्याच्छंयुरात्मसुखार्थिनि ॥९२॥
 स तु पञ्चजनीनः स्याऽज्ञागडादिनिरतो हि यः ।
 अनुग्रे सोम्यसौम्यौ द्वौ दीर्घे व्यायतआयतः ॥९३॥
 हर्षणो हर्षुकस्तुल्यौ श्वेतविन्दुयुते^१ द्रयम् ।
 स्यात्पृष्ठत् पृष्ठतस्तद्रत् कान्दिशीको भयद्रुते ॥९४॥
 स च कान्दिशीकोऽपि स्याद्विलीने विद्रुतो द्रुतः ।
 प्रतिवेशी प्रतीवेशी स्यादासन्ननिवासिनि ॥९५॥
 ब्रह्मण्यो ब्राह्मणहितो ब्रतदम्भस्त्वकल्कनः ।
 वैराङ्गिको विरागर्हश्चक्षणः कलिलक्षितः ॥९६॥

१ निःस्वो^B २ दुस्थितिदुर्विधः^B ३ स्तर्कः^B ४ ज्ञागडादि^B ५ युतंद्रयम्^B

स्याच्चक्षुष्यस्तु सुभगः स्यात्प्रणाय्यस्त्वसंमतः ।

स्वस्था^१नस्थः परान्द्रेष्टि यः सगोष्ठश्व उच्यते ॥६७॥

२दिव्योपपादुका देवा नृगवाद्या जरायुजाः ।

३स्वेदजाः कृमिदंशाद्याः पर्क्षसर्पादयोऽगडजाः ॥६८॥

उद्दिजास्तरुगुलमाद्या उद्दिदुद्दिजमुद्दिदम् ।

मनःपर्यायतो हारि हरं ज्ञं रममित्यपि ॥६९॥

४सुन्दरं रुचिरं चारु कान्तं ५वल्लु च पेशलम् ।

अभिरामं रामवामे मञ्जुलं मञ्जु^६ पेशलम् ॥१००॥

वन्धूरं वन्धुरं तुल्ये पेलवं चापि शोभनम् ।

रुच्यं चापि च चोक्तं स्यान्मनोज्ञं मञ्जु वञ्जुलम् ॥१०१॥

अपि स्यात्सुषमं चाथाभीप्सितं दयितं प्रियम् ।

अभीष्ट^७ वल्लग^८हृद्यमथासेचनकं हि तत् ॥१०२॥

निकृष्टे प्रतिकृष्टार्वरेफयाप्यावमाधमाः ।

रोपरेपारमा रेवो ९निकृष्टः संडमस्त्रियाम् ॥१०३॥

कुपूयकुत्सितावद्यखेटगर्हाणका अपि ।

स्युर्वाच्यलिङ्गा मलिनं कल्मषं च मलीमसम् ॥१०४॥

स्यान्मूलं कच्चलं तु स्यान्मलदूषितमित्यथ ।

निर्णिकं विमलं वीध्रं पूतं मेघं पवित्रकम् ॥१०५॥

१ वस्थः^B २ दिव्यौ^B ३ उद्भिजाइत्यर्धद्वयं^K पुस्तके नाल्ति ४ सुन्दर-
मित्यर्धद्वयं^C पुस्तके नाल्ति ५ वस्यु^K ६ पेशलं^B ७ दूष्व^K ८ निकृष्ट^B

समूढं शोधितं मृष्टं निःशोध्यमनवस्करम् ।
 शून्यं तु वशिकं तुच्छमिरिणं शुन्यमीरिणम् ॥१०६॥
 पुंसि क्लीबे नितानं स्यान्मसारं फल्वथापि च ।
 अग्रं प्राग्रं प्राग्रहरमाग्यमग्रीयमग्रियम् ॥१०७॥
 मुख्यं वर्यं वरेण्यं च प्रबर्हं च प्रबर्हणम् ।
 पराध्यानिवराध्यौ द्वे पूरणः पूरकः समौ ॥१०८॥
 विनाकृतं विरहितं व्यवच्छन्नं विशेषितम् ।
 भिन्नं स्यादथ 'निव्यूहे मुक्तं 'यो वातिशोभनः ।१०९।।
 पुष्कलः सत्तमश्चापि श्रेयान् श्रेष्ठो 'महत्तमः ।
 स्युरुत्तरपदे व्याघ्रपुङ्गवर्षभकुञ्जराः ॥११०॥
 सिंहशार्दूलवृषभपुण्डरीकवृषा अपि ।
 वराहधुर्यधौरेयाः सपर्यायाः क्रमादमी ॥१११॥
 श्रेष्ठार्थगोचराः पुंसि द्वियौ मल्लीमचर्चिके ।
 क्लीबे प्रकाण्डमुदघश्च तल्लजश्चापि पुंस्युभौ ॥११२॥
 सर्व एते प्रशस्तार्थाः स्युरुत्तरपदे स्थिताः ।
 क्लीबे४प्रधाने तु५ प्राग्यमुपसर्जनमित्यपि ॥११३॥
 विशंकटं६ पूष्य महद्विशाला च विसंकटा ।
 द्वियां क्लीबे च विकटं पुंसि क्लीबे द्वियामिमे ॥११४॥

१ निव्यूहं^B २ चाथाः^B ३ महीतमः^B ४ क्लीबप्रधानं^B ५ तुप्राग्न्य^{KC}
 व्यप्राग्यमिति स्यात् ६ विसंकटं^B ७ बहुलकं बृहत्^B ८ बद्रोहु^B

विसंकटो विशालो द्वे वद्रं वद्र॑^१ वृहत्पृथु ।

पीनं तु पीवरं पीवा वृहूरु विपुलं पुनः ॥११५॥

पीवपीवरभूरिष्टपुष्टे स्थूलानि भूरि च ।

स्तोकं पत्रमुत्तमल्पं कुल्कं खुल्कं पुनः ॥११६॥

सूक्ष्मं श्लक्षणं कृशं दध्रमथ मात्रा त्रियां त्रुटिः ।

लवलेशकणाः पुंसि स्यादत्यल्पेष्यणुः कणाः ॥११७॥

स्वल्पमल्पं^२ कणीकं च कणिका च कणिः कणी ।

कणीयोत्पीयमल्पिष्ठमणीयो बहुलं बहु ॥११८॥

प्रभूतं प्रचुरं प्राज्यमदध्रं पुरुहुः पुरुः ।

भूयो भूरि स्फिरं गाढं निविदं विरलं पुनः ॥११९॥

निविरीशं^३ च भूयिष्ठं पिरिडितं गुणितं हृतम् ।

करम्बितं तु खचितं विरलं शिथिलं श्लथम् ॥१२०॥

गणनीयं गणेयं च संख्यातं गणितं पुनः ।

सर्वविश्वसमाशेषसमस्तनिखिलानि च ॥१२१॥

अनूनाखण्डसंपूर्णसमग्रसकलानि च ।

निःशेषाखिलकृत्स्नानि धनं सान्द्रं निरन्तरम् ॥१२२॥

समीपनिकटासन्नसनीडसविधानि च ।

संनिकृष्टसमर्यादं^४ सवेशान्यभितोऽव्ययम् ॥१२३॥

स्याद्वोपकण्ठमभ्यर्णं सदेशाभ्ययके पुनः ।

अभ्यासमभ्याशमपि संसक्ते त्वपदान्तरम् ॥१२४॥

^१ बहुलकं वृहत्^B ^२ वद्रोहु^B ^३ सुलकं^B ^४ स्यल्पमित्यर्थं^K पुस्तके नास्ति

^५ निविरीशं^{KC} ^६ सदेशा^B

नेदिष्टमन्तिकतमं चाव्यवहितमित्यपि ।

^१सुदूरेष्यायतं दीर्घं वृत्ते निस्तलवर्तुले ॥१२५॥

विषमोन्नतं स्थपुटं वन्धुरं तून्नताननम् ।

उच्चे प्रांशुः न तं तु ज्ञमुदयमपि वाच्यवत् ॥१२६॥

स्यादुच्चैरुच्चकैर्नीचैर्नीचकैर्न्यक् च नीचकः ।

वामनो हस्वखर्वौ चावाग्येऽवनतानते ॥१२७॥

प्रेष्ठोलितस्तरलितो ललितः प्रेष्ठितः पुनः ।

अरालं वृजिनं जिह्ममूर्मिमन्नतमित्यपि ॥१२८॥

^२स्यादावनतमाविद्धं नम्रं बन्धूरबन्धुरे ।

वक्रं वेकं च कुटिलं ^३भुम्पं वेष्ठितमित्यपि ॥१२९॥

वक्रं चाथ प्राञ्जलं स्यात्सरलं पगुणं पुनः ।

अजिह्ममाकुलं दु स्याद्व्यस्ते प्रगुणमित्यपि ॥१३०॥

अनाकुलं शाश्वतस्तु ध्रुवो नित्यः सनातनः ।

सदातनश्च स्थास्नुस्तु स्थेयान् स्थिरतरोऽपि च ॥१३१॥

एकरूपतया कालव्यापी कूटस्थ उच्यते ।

स्थावरं स्थावरादन्यं चरिष्णु जङ्गमञ्चरम् ॥१३२॥

चराचरं त्रसं ^४द्रङ्गं^५ कम्पं चरनकम्पने ।

चदुलं चपलं लोलं चञ्चलं च चलाचलम् ॥१३३॥

^१ सुदूरेष्यार्थद्वयं^K पुस्तके नास्ति ^२ चाव्ययम्^K ^४ स्यादादनत^B ^३ वंकं^K

^२ भम्पं^B ^६ जङ्गमं च चरिष्णु च^B ^७ त्रसमिङ्गं^B

‘चलं स्यात्तरलं चाथ पारिष्ठुवपरिष्ठुवे ।

अतिरिक्तः समधिको दृढसंधिस्तु^१ संहतः ॥१३४॥

कूरं करेरं जठरं जरठं दृढनिष्ठुरे ।

मूर्त्ति निवातं निःसंधि निर्भरं प्रौढमेधितम् ॥१३५॥

प्रवृद्धं प्रतनं प्रत्नं पुराणं च पुरातनम् ।

प्राणं चिरंतनं चापि स्त्रीपुराणा पुराणयपि ॥१३६॥

नवीनो नूतनो नव्यः प्रत्ययो नूतनो नवः ।

अथ स्यात्सुकुमारं तु कोमलं मृदुलं मृदु ॥१३७॥

स्त्रीवेऽव्ययं त्वनुपद वाच्यलिङ्गमिदं त्रयम् ।

अन्वगन्वक्तमनुगमनध्यक्तमतीन्दियम् ॥१३८॥

प्रत्यक्तं स्यादैन्दियकमेकाग्रस्त्वेकतानकः ।

एकायनोनन्यवृत्तिः पुंस्यादिः पूर्व आदिमः ॥१३९॥

पौरस्त्यः प्रथमोन्तोऽस्त्री जघन्यश्चरमोन्तिमः ।

पाश्रात्यः पश्चिमोऽन्त्यश्च स्फुटं स्पष्टं निरर्थकम् ॥१४०॥

प्रव्यक्तमुल्वणं मोधं मध्यसीयं दिने पुनः ।

अद्यं स्यादग्रिमं साधारणं सामान्यमित्यपि ॥१४१॥

सर्वैर्गुणैरविकलं वस्तु सस्यकमुच्यते ।

एकाकी त्वेककश्चैकोऽथान्योन्यतर इत्यपि ॥१४२॥

इतरस्त्वस्त्वदेकः स्यादन्यार्थे ज्ञयतरत्पुनः ।

द्वन्द्वभिन्नेष्यथोच्चरडमुत्तालं मविलालितम् ॥१४३॥

निर्गलमबाधं स्यात्प्रस्त्व्यं प्रतिकूलकम् ।

अपसव्यमपष्टु स्यादपष्टुलमपि कचित् ॥१४४॥

अपसव्यं शरीरस्य दक्षिणं चाथ संकटम् ।

संबाधः पुंसि कलिलं गहनं चापि संकुले ॥१४५॥

संकीर्णकीर्णके चाथ तते विसृतं विस्तृते ।

अन्तर्गतं विस्मृतं स्यात् प्राप्तं प्रणिहितं च तत् ॥१४६॥

वेष्ठितप्रेष्ठिताधूतविधुतानि प्रकस्पितम् ।

आधुतं चाथ निष्ठयूतं नुतं नुन्नं तथास्तवत् ॥१४७॥

ईरितः क्षित आविष्टः स्यात्परीष्टं तु वेष्ठितम् ।

परिविष्टं परिक्षितं निवृत्तं परिखादिना ॥१४८॥

वेष्ठिते मुष्ठितं तु स्यान्मुषितं च बलोद्धते ।

अच्छिन्नमुद्धतं तु स्यादवबर्हितमित्यपि ॥१४९॥

उत्पाटितं प्रबृद्धे तु प्रसृतं शाततेजिते ।

न्यस्तं निसृष्टं निर्दिष्टं पूजितोपचिते समे ॥१५०॥

गूढं गुप्तं गुणिठतं च मूषितं चाप्यथ द्रुतम् ।

उदीर्णं स्यादथोदगीर्णं उद्यते काचितं पुनः ॥१५१॥

१ मविलभितम्^B २ विस्मृते^B ३ नुचमथा^B ४ निर्वतं^B ५ मुषितं तु स्या-
-मूषितं^B ६ उद्पादितं^{KC} ७ न्यस्ते^B ८ पूजितोपचिते इति पाठः स्यात् ९ भूषितं

शिक्षिते लज्जिते हीतो हीणो रोमाञ्चितस्त्वर्तौ ।
 हृष्टरोमाथ^१ पष्कः स्याद्विनाशोन्मुख इत्यपि ॥१५२॥
 व्यावृत्तस्तु वृतो वृत्तः संयोजित उपाहितः ।
 स्यान्मारितः संगमितः संस्थितो मृत इत्यपि ॥१५३॥
 प्राप्यं गम्यं समासाद्यं स्यन्नं रीणं स्नुतं स्नुतम् ।
 संगृदस्तु 'संकलितोवगीतः'^२ ख्यातोवगर्हणाः ॥१५४॥
 अथापि^३ चैवं सर्वस्तु विश्वः समसिमावपि ।
 इदं प्रत्यक्षनिर्देश्यमेतन्नेदिष्टवर्त्ति तत् ॥१५५॥
 विप्रकृष्टं च तददः परोक्षे तत्यदित्यपि ।
 तदर्थप्रतियोगी यः स्वात्माहं त्वं परात्मनि ॥१५६॥
 पूज्ये भवान् किं जिज्ञास्ये कतरस्त्वन्तरे^४ द्वयोः ।
 कतमो भूयसामित्थं ज्ञेया अन्यतरादयः ॥१५७॥
 'प्रत्यनन्तरपाशर्वस्थानन्तरं चापदान्तरम् ।
 स्याद्विधो बहुविधो नानारूपः पृथग्विधः ॥१५८॥
 अधरीणो^५ धिकृतः स्यादवध्वस्तोवचूर्णितः ।
 अनायासकृतं फारटमबद्धोच्छृङ्खले^६ 'समे ॥१५९॥
 स्यादसंबद्धमुदामं 'निष्पववं क्वथितं समे ।
 क्षीराज्यपयसां पाके^७ श्रितं निर्वाणमित्यपि ॥१६०॥

^१ पकः^B ^२ ख्यातावगर्हणः इति पाठः स्यात् ^३ अथापीलधं द्वयं^K पुस्तके न इत्यते
^४ स्त्वतरे^B ^५ पाशर्वस्थानन्तरमिति^K पुस्तके नालि धिकृतः^B ^६ उभे^B
 द निष्पक्षं^B ^७ श्रुतमितिपाणिनिः

मुनिवह्न्यादिके चाथ निर्वातो विगतानिले ।
 गूतं गूनं ^१हत्तं हन्नं मूत्रिते मीढमित्यपि ॥१६१॥

पुष्टे तु पुषितं सान्त्वे चान्त उद्भ्रान्तउद्धते ।
 दान्तस्तु दमिते शान्तः शमिते प्राथितेर्दितः ॥१६२॥

ज्ञसस्तु ज्ञापितेच्छन्नशछादिते पूजितेऽर्चितः ।
 पूरिते भरितः पूर्णः क्षिष्टस्तु क्लेशिते पुनः ॥१६३॥

सितस्त्ववसिते दग्धे^२ प्रुष्टः प्लुष्टस्तथेऽपितः ।
 वेधितश्छेदितो विष्वे विन्नो वित्तो विचारितः ॥१६४॥

निष्प्रभे विगतारोकस्तनुप्रकू तनूकृते ।
 सिष्वे निर्वृतनिष्पन्नौ दारिते भिन्नभेदितौ ॥१६५॥

ऊतं स्यूतमुतं तद्वत्प्रोतं ^३स्यात्रं तु संतते ।
 नमस्थितं नमसितं तथा स्याद^४पचायितम् ॥१६६॥

अचितोपचिते चाथ वरिवस्थितमित्यपि ।
 वरिवसितोपचरिते स्यादुपासितमित्यपि ॥१६७॥

संतापितस्तु संतसो दूनो धूपायितोऽपि च ।
 धूपितोथ प्रमुदितः प्रह्लनस्तृप्त इत्यपि ॥१६८॥

प्रोतो हृष्टश्च मनोथ दातं छिन्नं दितं छितम् ।
 वृक्तं छातं च लूनं च कृतमप्यथ विच्युतम् ॥१६९॥

^१ हतं^{OK} ^२ हृष्ट इति सर्वेषादर्शपुस्तकेषु पाठः ^३ स्या (स्ये) तं^B ^४ दपचामितं^B

^२ वृक्तं^B

स्वस्तं ध्वस्तं स्कन्नभृष्टे गलितं निचिताचिते ।
 अपवाहितं^१ स्थगितं पिहितान्तर्हिते समे ॥१७०॥

लब्धमासादितं प्राप्तं भूतं विन्नं च भावितम् ।
 अन्वेषितं तु मृगितं मार्गितं च गवेषितम् ॥१७१॥

असंयुक्ते त्वमिलितमन्तर्गद्वु निरर्थके ।
 सान्द्रमाद्रे^२ तथा क्लिनं तिमितं स्तिमितं समम् ॥१७२॥

समुन्नमुत्तं^३ त्रातं तु गुप्तं गोपायितं पुनः ।
 अवितं रक्षितं त्राणमथावगणितं पुनः ॥१७३॥

अवज्ञातं^४ चावमतं परिभूतेवमानितम् ।
 उत्सृष्टं^५ विधुतं धूतं त्यक्तं हीनं समुज्जितम् ॥१७४॥

अवकीर्णमधःक्षिते न्यज्जितं स्यादुदज्जितम् ।
 ऊर्ध्वक्षिते^६ चुरितं रचितं दत्तमर्पिते ॥१७५॥

कृष्टं^७ स्यादर्जितं श्यानं शीनं चापि सितेन्विते ।
 अन्वीतं स्यादथाख्यातं जलितं^८ लपितं पुनः ॥१७६॥

भाषिताभिहिते चोक्तमुदितं चाथ बुद्धिते ।
 बुद्धं च मनितं चाथ विदितं प्रतिपन्नकम् ॥१७७॥

अवगतं चाथसितमूरीकृतमुरीकृतम् ।
 अङ्गीकृतं प्रतिज्ञातमाश्रुतं चोररीकृतम् ॥१७८॥

१ अपवाहितं^B २ धूतं^{KC} ३ साद (साद्रे)^B ४ मुक्ततं त्रात^{CK} ५ वनत^{CK}
 ६ उत्सृष्टमिलितं^{KB} ७ पुस्तकयेन दश्यते ८ कृष्ण^B ९ क्लित^B

स्यात्संगीर्णं त्वविदितं संश्रुतं च समाहितम् ।
 उपश्रुतं चोपगतं प्रकाशे प्रकटं पुनः ॥१७६॥
 विशदं चाथशस्तं स्यादीडितं च पणायितम् ।
 पनायितं च पणितं पनितं प्रणुतं पुनः ॥१८०॥
 स्तुतं स्यादीडितं गीर्णं वर्णितं चाप्यभिष्टुतम् ।
 भक्षितं चर्वितं भुक्तमाशितं ग्रस्तखादिते ॥१८१॥
 गिलितं प्रत्यवसितं लिप्तं प्सात् तथा पुनः ।
 जग्धं चैवाभ्यवहृतमन्नं क्षेपिष्ठ इत्यपि ॥१८२॥
 प्रेष्ठो वरिष्ठः क्षोदिष्ठो वंहिष्ठश्च स्थविष्ठकः ।
 स्फेष्ठो ट्राधिष्ठसाधिष्ठो गरिष्ठोऽपि तथा पुनः ॥१८३॥
 हसिष्ठश्च वसिष्ठश्च प्रकर्षार्था अमी पुनः ।
 पीवरोभीप्सितः कुद्रः पृथुः क्षिप्रो बहुस्तथा ॥१८४॥
 वृन्दारको वामनस्तु गुरुर्वद्वो गुरुस्तथा ।
 वाढश्च व्यायतश्चैतेऽतिशयार्थाः स्मृता इति ॥१८५॥
 कल्पद्रौ केशवकृते फलिते नाम सत्फलैः ।
 विशेष्यायत्तकागडोयमष्टमः पूर्णतामगात् ॥१८६॥

इति विशेष्यनिधनकागडः ।
 प्रकृतिप्रत्ययार्थाद्यैः संकीर्णे लिङ्गमुन्नयेत् ।
 विधिर्विधानं कर्मात्री^१ क्रिया कृत्या विधा कृतिः ॥१॥

^१ दीचिं^B दील्पिं^{CK} ^२ बर्हिष्ठश्च^{kC} ^३ बहुगर्हं^B ^४ स्ती^{KC}

अपि तत्कर्मसातत्ये स्युरेवमपरस्पराः ।
 साकल्यं साङ्गवचने पारायणपरायणे ॥२॥

अतिवेगेन वेदादेः सम्यक् पारस्य दर्शने ।
 तुरायणं तत्र त्यात्त्वरया^१ उत्त्वरयापि वा ॥३॥

तदेव^२ पारणं क्लीबे स्युरेते पुरतः स्त्रियाम् ।
 यद्यच्छा स्वैरिता हेतुशून्या त्वस्या^३ विलक्षणम् ॥४॥

शमथस्तु शमः शान्तिः प्रशान्तिः प्रशमः पुनः ।
 उपशान्तिश्चोपशमो दान्तिस्तु दमथो दमः^४ ॥५॥

अवदानं कर्मवृत्तं काम्यदानं प्रवारणम् ।
 वशक्रिया संवननं स्यात्संवदनमित्यपि ॥६॥

विधूननं विधुवनं मूलैः^५ कर्म तु कार्मणम् ।
 पर्यासिः स्त्री परित्राणं तर्पणं प्रीणनावने ॥७॥

स्याद्वस्तवारणं चाथ^६ स्यूतिः सेवनसीवने ।
 स्त्रियां भिदानो विवरः स्फुटनं तु नपुंसकम् ॥८॥

परिवारः परीवारः स्त्रीये परिजने मतः ।
 परिवापः^७ परीवापः स्थाप्ये बीजे परिच्छदे ॥९॥

परिहारः परीहारोऽधीकारोप्यधिकारवत् ।
 प्रस्त्रावस्तु स्ववः स्वावोऽनुहारोप्यनुकारवत् ॥१०॥

^१ उत्तरयापि वेति^B पुस्तके नास्ति ^२ देवपारणमक्लीबे स्युरेते पुनरस्त्रियाम्^B
^३ त्वास्था^B ^४ दमतो^B ^५ मूलकर्म^B ^६ सूतिः^B ^७ परिवापः परीवापः^{CE}

प्रेषणे स्यान्मदे मादोऽथ धारणम् ।
धरणेथ भरो भारः प्रणयः सान्त्वनापि च ॥११॥

तथा चानुनयोऽथ स्यान्मृगया मृगणा मृगः ।
स्यान्मार्गणो^१ मृगो घाते प्याघातश्च विघातकः ॥१२॥

अभिषङ्गस्त्वभीषङ्गः स्यादाक्रोशनमित्यपि ।
संमूर्छनमभिव्याप्तिः संवेदो वेदना नना ॥१३॥

व्याप्य^२ तु साधनं कर्म करणं साधकोत्तरम् ।
स्तनाभेष्टनभरश्चाजय^३ संगते युतम् ॥१४॥

अपि स्याल्लहुडस्वल्पे सोमालं कुसुमाकरे ।
पुंस्यखट्टिः श्वियां खाटी खाटिर्गरणगूरणे ॥१५॥

स्नपनं स्नापनं तुल्ये परभागः स्वसंपदि ।
युणोत्कर्षोऽपि भङ्गिस्तु वाक्कृता^४ वप्लुते लवः ॥१६॥

श्वियां श्लिषाङ्कपालिः स्यादङ्कपाल्युपगृहनम् ।
क्लीबे परीरम्भणां च स्यादालिङ्गनमित्यपि ॥१७॥

आश्लेषश्च परीरम्भः संश्लेषः परिरम्भणम् ।
समुदपर्यायगृहं जलयन्त्रगृहे पुनः ॥१८॥

क्रीडाक्रीडक्योदैवसेवायां संवकेन यः ।
स दायो दानं दुर्जातं दुःसमं चासमञ्जसम् ॥१९॥

^१ स्यान्मार्गणो KC ^२ व्याप्तं^B ^३ संगतं पुनः^B ^४ विकृता वाल्लवे लवः^B

विषाक्तबाणनिहतौ 'कलञ्जौ मृगपक्षिणौ ।

याञ्चा तु याचना भिक्षाऽभ्येषणाप्यर्दनाऽपि च ॥२०॥

अर्दनी चार्दनिरपि स्त्रियः स्युः प्रार्थनार्थना ।

अभ्यर्थना भिक्षणा च मार्गणामूः स्त्रियश्च षण् ॥२१॥

अथाप्यानन्दनं ३चाप्रच्छनं चापि समाजनम् ।

यन्थनं यथनं गुस्फः प्रतिपत्तिः प्रगल्भता ॥२२॥

प्रभुता प्रभवन्ती स्यात्संदर्भे रचना न ना ।

दवथुः परितापः स्यादाक्षिण्यमनुकूलता ॥२३॥

प्रणिपातस्त्वनुनयः प्रणतिः सान्त्वनं पुनः ।

अपि ग्लानिस्तु क्षमथुरनुतापो विसूरणम् ॥२४॥

३कल्पानुताप्यकौ मान्यमालस्यं चयने चयः ।

वर्द्धना वज्चनापि स्याऽद्विचेष्टा विक्रमे समे ॥२५॥

अथावृतं त्वाशयः स्यादपज्ञानमपात्ययः ।

निभालनं निशमनं योतनं चावलोकनम् ॥२६॥

निशामनं शिते शातं ४निशितं तेजितं समम् ।

स्यादाशंसनमाघोषो विगानं वचनीयता ॥२७॥

स्याद्वितकों विकल्पोऽपि ह्यत्याधानमतिक्रमः ।

वीप्सा क्रमोथ ५प्लवनं पुवोथाप्यवसन्नता ॥२८॥

१ कलञ्जौ^B २ चाप्रच्छनं^{CK} ३ कल्पानुताप्यकौ^B कलातुलातुकौ^B ४ हिवेषा-विक्रमेष्टमे^B ५ निशातं निशितं^B ६ पुवनमाङ्गोषा^B

सादः खेदश्च निर्वेद उपादानं च संग्रहः ।
 क्रीडावियोगौ हानं च परित्यागोऽप्यथापि च^१ ॥२६॥
 भणितं स्यादाच्छुरितं^२ गोमुखं तूपलेपनम् ।
 वद्धापिनार्थं यत्पूर्णपात्रं पूर्णानकं च तत् ॥३०॥
 लेशस्तूपपदं गन्धोऽनुबन्धेष्टकरावपि ।
 गालिर्गाली श्लियौ क्लीबे विकल्पेष्यवर्मणा^३ ॥३१॥
 स्यादाक्रोशनमाक्रोशः शपनं शमनं शमः ।
 वप्रस्तु धूलिकेदारः^४ प्सा वीतिर्भव्यं च सा ॥३२॥
 मैत्रेयिका मित्रयुद्धं प्रत्ययाः सहकारिणः ।
 अथ हेतुरुपादानं व्याप्यं लिङ्गं च साधनम् ॥३॥
 अनुमा त्वनुमानं^५ स्यात्पुंसि चानुमितिः श्लियाम् ।
 प्रत्यक्षोपाक्षमध्यक्षं प्रमाणं प्रमितिः प्रमा ॥३४॥
 आप्तः प्राप्तः प्रणिहिते^६ दोहनं तूपयाचितम् ।
 भ्रमो ना विस्मृतिश्च स्त्री धन्धो धान्ध्यमपाटवम् ॥३५॥
 ऋषिः शास्त्रकृदाचार्यः शास्त्रं तु स्मृतिरागमः ।
 रामेण रावणवधो रामायणमथोच्चयः ॥३६॥
 वस्त्रग्रन्थिश्च नीवी स्यात्कौमुदी कार्तिकोत्सवः ।
 आवेशारम्भसंरम्भाः प्रियवाक् चटुचादुनी ॥३७॥

१ वा^B २ प्युरितं^B ३ मर्शना^B ४ स्फ^{KC} ५ संघा^B ६ डोहनं^B

प्रतिरूपं प्रतिच्छ्रेदः सवेशनरतिक्रिये

शालीनीकरणन्यगभावने गन्धनसूचने ॥३८॥

भावः पदार्थो धर्मः स्यात्सत्त्वं तत्त्वं च वस्तु च ।

वर्धनं छ्रेदनं व्युष्टिः फलमास्त्राय इत्यपि ॥३९॥

संप्रदायोऽथ विश्रम्भो विश्वासोऽथ २ क्षये क्षिया ।

ग्रहे ग्राहो वशः कान्तौ रक्षा त्राणे रणः कणे ॥४०॥

३व्यधा वेधे पचा पाके विपाकः पचनं पुनः ।

विश्रामविश्रम्भौ तुल्यौ हत्रो हूतौ वरो वृत्तौ ॥४१॥

श्रोषः प्लोषे नयो नाये ज्यानिर्जीर्णर्भ्रमो द्वयोः ।

स्त्रियौ भ्रमिर्भ्रमी च द्वे सफातिवृद्धौ च भक्षणे ॥४२॥

वृत्तेनुवृत्तमावृत्तं ३ प्रीणने तर्पणोऽवनम् ।

बोधे बोधिः प्रथा ख्यातौ स्पृष्टिः पृक्तौ स्तुतिः स्तवे ॥४३॥

विधा समृद्धौ स्फुरणं स्फुलनं स्फुरितेऽपि च ।

उत्कर्षोऽतिशये संधिः श्लेषे विषयआशये ॥४४॥

क्षिपायां क्षेपणं गीर्णि॑गिरौ॒गुरणमुद्यमे ।

उन्नायउन्नये श्रायः श्रयणे जयने जयः ॥४५॥

निगदो निगदे ॑मादो मद उद्गेग उञ्ज्ञमे ।

विमर्दनं परिमलेऽभ्युपपत्तिरनुग्रहे ॥४६॥

१ प्रतिच्छन्दः^B २ पद्मेः^B ३ व्यधो^B ४ वृत्तेनुवर्तनं वृत्तं^B ५ गुरौ^B
६ गुरणउद्यमे ७ मदोमाद इति पूर्वमप्युक्तम् ।

फालिः फाली ख्वियां छेदे खरण्डोऽस्त्री १रदनं रदः ।
 विधूननं विधुवनं धुवनं च विधूवने ॥४७॥
 संक्षेपे च समाहारः संग्राहः संग्रहः समौ ।
 २अस्तिव्यासिश्च संग्रासिः पर्यासिः प्रासिरित्यपि ॥४८॥
 कामः काम्ये ग्रहे ग्राहो ग्लपनं ग्लापनं समम् ।
 असद्ग्राहे^३ संसरणं संसारः संसृतिः ख्वियाम् ॥४९॥
 तुल्यान्यशौचमाशुच्यमाशौचं^४ चाथ पैशुनम् ।
 पैशुन्यमथ नैपुण्यं नैपुणं चाथ चापलम् ॥५०॥
 चापल्यमथ सौहार्दं सौहृदप्यं च सौहृदम् ।
 इत्यादयः क्रियाशब्दा ऊह्या धातुजलक्षणैः ॥५१॥
 अभियोगस्त्वभिषहो निग्रहस्त्वननुग्रहः ।
 मुष्टिबन्धस्तु संग्राहो^५ डिम्बो डिम्बिरविष्टवौ ॥५२॥
 बन्धनं प्रसितिश्चारः^६ स्पृष्टिः स्पशोपतसता ।
 विकारो विप्रकारः स्यादाकारस्त्वद्विज्ञितम् ॥५३॥
 परिणामो विकारः स्याद्विकृतिर्विक्रिया समे ।
 अपहारस्त्वपचर्या समाहारः समुच्चयः ॥५४॥
 प्रत्याहार उपादानं विहारस्तु परिक्रमः ।
 अभिहारोऽभिग्रहणं निर्हारोऽभ्यवकर्षणम् ॥५५॥

१ दरणं दरः^B २ अभिव्यासिश्च^B ३ असहाहे ४ पैशुन्य^B ५ डिम्बे उमर^B
 ६ स्पृष्टिः स्पर्शोपसरि^B ७ न्यवकर्षणम्^B

अनुहारोऽनुकारः स्यात्साद्येयार्थवर्त्तनम्^१ ।
 व्ययः संकटसंब्राधौ परिपाद्यानुपूर्व्यपि ॥५६॥

निर्बन्धाऽभिनिवेशः स्यात्प्रवेशोन्तर्विगाहनम् ।
 स्यात्प्रवृत्तिस्तु प्रवाहः प्रवहो गमनं बहिः ॥५७॥

वियामो विगमे दिग्धं पूते चीर्णं तु शीलितम् ।
 श्वभ्रोवपातो^२ ज्ञानं तु समज्ञा स्यान्मुदागमः ॥५८॥

हृष्टेखस्तर्क उत्सिक्त उद्धतो राजमृष्टकः ।
 प्रमुखं^३ तु तदात्वं स्यात्सहायाः सहभाविनः ॥५९॥

षोढा षड्हाच षडधा स्यात्^४ प्रकारवचने पुनः ।
 द्वैविधं द्वित्रिधं यामो यमसंयामसंयमाः ॥६०॥

व्यायामोऽपि वियामश्च वियमो यमकः पुनः ।
 हिंसाकर्माभिचारः स्याज्ञागर्या जागरा समे ॥६१॥

विघ्नोन्तरायः प्रत्यूह उपग्रस्त्वन्तिकाश्रये ।
 स्यातां निवेशनिर्वेशावुपभेदः परिक्रिया ॥६२॥

परिसर्पेथ^५ विधुरं^६ परिश्लेषेष्यथाश्रयः ।
 छन्दाशयौ समसनं संक्षेपणमथापि च ॥६३॥

परिसर्या परीसारः स्यादास्या त्वासना स्थितिः ।
 विस्तारो विग्रहो व्यासः स च शब्दस्य विस्तरः ६४

१ थाथवर्जनम्^B २ दिङ्गु कृतेभै^B ३ श्वभ्रावपातो^B ४ संमुखं^B ५ पकार^B
 ६ परिसर्या^B ७ प्रविश्लेषेभै^B

स्यान्मर्दनं संवहनं विनाशः स्याददर्शनम् ।

संस्तवः स्यात्परिचयः प्रसरस्तु विसर्पणम् ॥६५॥

लवो निलावो लवने निः पावः पवनं पवः ।

स्यात् प्रस्तावस्त्ववसरः प्रश्नयप्रणयौ समौ ॥६६॥

धीशक्तिर्विक्रमो^१ दुर्गसंचरः संक्रमोऽस्त्रियाम् ।

प्रत्युत्क्रमः प्रयोगार्थः स्यात्प्रक्रम उपक्रमः ॥६७॥

स्यात्प्रत्यादानमुद्घात आरम्भः ^२संभ्रमस्त्वरा^३ ।

अनुक्रमः क्रमोथ स्यात् क्रान्तोधिक्रम आक्रमे ॥६८॥

आरोहणं प्रतिक्रमो^४ व्युत्क्रमस्तु क्रमोत्क्रमः^५ ।

हीनातिरिक्तता वाक्यहीने नीवाक इत्यपि ॥६९॥

निवाकश्च प्रवाकश्च^६ संनिधिः संनिर्कषणम् ।

प्रतिबन्धः प्रतिष्ठम्भोऽवनायस्तु निपातनम् ॥७०॥

स्थान्वावनयनं चोपलम्भस्त्वनु^७भवोऽपि च ।

विप्रलम्भो विप्रयोगः समालम्भो विलेपने ॥७१॥

विश्रावस्तु प्रतिख्यातिर्विलम्भस्त्वतिसर्जनम् ।

निपाठो निपठः पाठेऽवेक्षा तु प्रतिजागरः ॥७२॥

तेम तेमः ^८समुदने स्यादादीनव आस्त्रवः ।

केशेय मेलके मेलः^९ संगमोऽथावलोकनम् ॥७३॥

^१ निंग्रहो^B ^२ संक्रम^{KC} ^३ माचरा^B ^४ क्रमो^B ^५ क्रमात्क्रमः^B ^६ प्रवामश्च^B

^७ तयो^{KC} नयो^B ^८ समुन्दने^B ^९ सङ्गः^B

निर्वर्णनं स्यान्निध्यानमीक्षणं दर्शनं समम् ।
 प्रत्याख्याने निरसनं प्रत्यादेशो निराकृतिः ॥७४॥

उपशायो विशायश्च शयनार्थभिधायिनौ ।
 आर्तनं^१ च अृतीया च ऐृणीया च धूणार्थके ॥७५॥

व्यत्यासस्तु विपर्यासो व्यत्ययश्च विपर्ययः ।
 पर्यायातिक्रमस्तस्मिन्नतिपात उपात्ययः ॥७६॥

प्रेषणं यत्समाहृत्य तत्तु स्यात्प्रतिशासनम् ।
 ससंस्तावस्तु विज्ञेयः स्तुतिभूमिद्विजजन्मनाम् ॥७७॥

काष्ठे निधाय यत्काष्ठं तक्ष्यतेऽधः स उद्धनः ।
 स्तम्बघस्तु स्तम्बघनो येन स्तम्बो निहन्यते ॥७८॥

आविधो विध्यते येन तत्र विष्वकूसमे निधः ।
 उत्कारश्च निकारश्च द्वौ धान्योत्क्षेपणार्थकौ ॥७९॥

निगारोद्गारनिक्षावा^२ उद्याहो गरणादिषु ।
 उपरामे त्ववाविभ्यो रतिर्नाशस्त्वभावके ॥८०॥

संमूर्छनं त्वभिव्यासिरवेक्षा प्रतिजागरः ।
 जीवकस्तु प्रयासः स्यात्परिणामस्तु विक्रिया ॥८१॥

नियोगो विधिसंप्रेषो विनियोगः फलार्पणम् ।
 स्याद्विश्वासस्तु संरम्भः क्लीबे निष्ठेवनं^३ पुनः ॥८२॥

^१ अर्तनं^B ^२ हणीया^B ^३ विजाक K विजाव C ४ निष्ठावनं^B

निष्ठीवनं च निष्ठेवो निष्ठयूतिश्च ख्लियामियम् ।

जूतिः स्याज्जवनेथापि तद्वदेवावसानके ॥८३॥

सातिर्जूतिर्जर्वरेऽथैवमुदजः प्रेरणं पशोः ।

अकरणिस्त्वजीवनिश्चाभवनिरजननिः ॥८४॥

शब्दा इत्यादयः प्रायो विज्ञेयाः 'क्षेपणार्थकाः ।

गोत्रान्तेभ्यस्तस्य वृन्दमेवमौपगवादिकम् ॥८५॥

आपूर्णिकं शाष्कुलिकमेवमायमचेतसाम् ।

मानवानां तु मानव्यं सहायानां सहायता ॥८६॥

हल्या हलानां ब्राह्मणयं ब्राह्मणानामथापि च ।

वाढवानां तु वाढव्यं पर्श्वनां पाश्वमित्यपि ॥८७॥

पृष्ठानामपि पृष्ठयं^१ स्यात्खलानां खलिनी ख्लियाम् ।

खल्या मानुष्यकं नृणां प्रामता जनतापि च ॥८८॥

धूम्या पाश्या तथा गर्या^२ गव्या साहस्रमित्यपि ।

कारीषं वार्मणं^३ चाथार्थर्वणं चापि वार्ष्कम् ॥८९॥

चर्चुराकं^४ धनुकृता ववहारो वहारणम् ।

युद्धस्य वारणे स्यात्तु श्चयोतः^५ प्राघार इत्ययम् ॥९०॥

आज्यादिक्षरणे यत्तु कुङ्कुमादिविमर्दनम् ।

तस्मिन्परिमलः स्यात्तु प्राद्वदीकरणग्रहिः^६ ॥९१॥

^१ उपणी^B ^२ गल्या^B गव्या इति पाठः स्यात् ^३ वार्मणं^{KC} ^४ धेनूनां धैरुकं तावदवहारो ^५ श्चयोतः^B ^६ प्राद्वदीकरणे ग्रहिरिति पाठः स्यात् ।

आडोहठे परेस्तु स्यात्प्रत्युदगमनं^१ कर्मणि ।

प्रतेस्तु स्वीकृतौ सोभे रभियोगे समस्तु सः ॥६२॥

संचये चाहिताधाने तद्विरुद्धे तु नेः परः ।

उदस्तु^२ पिच्युपन्यासं ग्रहणे तु प्रतीच्छतिः ॥६३॥

स्पशश्वारकियायां तु शमति स्वेच्छया गते ।

अवाद्वलानत उदस्तुज्ज्ञत्वे विकृतौ परेः ॥६४॥

प्रात्करोतिर्गेदसाम्ये आहाडस्त्वाकृतिं पुनः ।

अपाद्विरोधं भूषां तु समोऽनो स्तु समानताम् ॥६५॥

अधेः प्रधानतां नेस्तु जैहूम्यं हस्तु समुच्चये ।

समाडभ्यां संयमे प्रत्याङ्गपूर्वोऽवः^३ पदसंचरे ॥६६॥

क्रीडावाङः^४ परो भक्षानीत्योः स्यात्प्रलये समः ।

प्राप्तावड्वेदनोः^५ साम्येऽवान्निवृत्तौ परेस्तु सः ॥६७॥

त्यागेऽवढौकने तूषात्संमुखग्रहणे त्वमेः ।

चौर्येष्ठि निर उच्चारे शवस्योदहनेऽपि च ॥६८॥

विदुत्सर्गे च शपथेऽथोद ऊर्ध्वीकृतावपि ।

प्रवहस्तु बहिर्यात्रा प्रवाहोम्बवादिसंततिः ॥६९॥

उपोढो निकटप्राप्तेऽथापोढः परिवर्जिते ।

समूढः स्यादुपचिते निव्यूदस्तु समापिते ॥१००॥

^१ मिलपि^B ^२ उद्वेस्तु वाच्युपन्यासे इति स्यात् ^३ समानेस्तु^B ^४ यः^B
^५ वान्दुः^B ^६ नेदनोः^B

निरुद्धस्तु भवेत्ख्यातेऽध्यूढोऽधिष्ठित उच्यते ।
 द्विरागमस्तु वधा यः स आवाहोथ संनिधौ ॥१०१॥
 आवाहनं स्यादावाहेऽथोपात्परिणये यमिः ।
 आडो दैर्घ्ये नेः स्तनिः स्यात् कुन्थनेभिनिस्तरः ॥१०२॥
 सोत्यन्तशब्दे सत्तिः प्रात् प्रीतावाडस्तु संनिधौ ।
 वेर्दुःखश्चासने नेः स्यात्सेवने चोपपूर्वकः ॥१०३॥
 अभेः षज्जिः पराभूतौ 'क्रोधे च चरतिस्त्वभेः ।
 परो^१ निष्ठाध्यवसितौ पर्युपाभ्यां तु सेवने ॥१०४॥
 अपराधेत्वपादाडोऽनुत्थानेऽनुगमे त्वनोः ।
 प्रतिसंभ्यां तु संहारे प्रत्यूहे विघ्नगणडकौ ॥१०५॥
 भोगे निरो विशिर्नेस्तु विवाहशयने समः ।
 आसने स उपात्स्यातां द्वौपरिच्छदवेष्टने ॥१०६॥
 परि^२क्रिया परी^३सर्पे विधुरं विकले त्रिषु ।
 आकूतच्छन्दसी छन्दभावौ यत्तूपमन्त्रणम् ॥१०७॥
 रहस्तूपच्छन्दनं तत् संक्षेपे तु समस्यतिः ।
 वेर्विस्मृते^४ भिराधानेऽभेरभ्यासं भ्रमे त्वधेः ॥१०८॥
 तुर्याश्रमे संनिपरः स विरोधे तु तिष्ठतिः ।
 पर्यवात्प्रत्यवाच्चाडो यत्ने प्रात्तु गतौ नितः ॥१०९॥

१ क्रियायां^B २ परा^B ३ क्रिपाक^C ४ सर्या^C ५ वेर्विस्मृतोनेराधाने हृति स्यात्

निश्चयेऽनो स्त्वाचरण उत्पूर्वस्तूर्ध्वकर्मणि ।
 विष्वगगतौ परीसारः परिसर्या प्रसरणम् ॥११०॥

'वरादौ वा कुलादौ वा गुसिरेष्टव्यकर्मभिः ।
 सैव गुप्तमणिर्गुप्ति^१ केलिश्च स्यान्निलायनम् ॥१११॥

सर्पणे तु ब्रणादीनां प्रसरोथ प्रयामकः ।
 नीवाकश्च महार्घस्य धान्यादेरादरे नहि ॥११२॥

अहोपोहादिके बुद्धिशक्तौ निष्क्रम उच्यते ।
 अवनायः खलीकारोप्यधोनयनकर्मणि ॥११३॥

उपपूर्वो लभिर्धातुरनुभूतार्थवाचकः ।
 विलेपने कुड्डुमाद्यैः समालम्भोथ विप्रतः ॥११४॥

लभिर्वियोगे वेदान्तं^२ आडस्तु स्पर्शने वधे ।
 कूणनं तु भवेत्किञ्चित्संकोचे प्रतिविम्बने ॥११५॥

फलनं मार्गणान्वीक्षा संवीक्षावचयोऽपि च ।
 समः संग्रहणे चिङ् स्यादुपादृच्छौ क्षयेत्वपात् ॥११६॥

शीलने तु परेज्ञाने तिरोप्याभण्डने^३ क्षणे ।
 अपान्तु ध्यायतिः शापे आडस्तूत्कणिठतस्मृतौ ॥११७॥

क्रमात्प्रहरिकादेर्यच्छयनं तत्र पुंस्ययम् ।
 उपशायो विशायश्च स्यातामुपशयस्तु यः ॥११८ ॥

^१ वारादौ^C ^२ गुप्त^B ^३ वेदन^{kC} ^४ भण्डभे

‘वस्तुना येन रोगस्योपचयोथ कृतीचयः^३ ।
 समावीज्या च हृणिया हृणीयाथ क्रतौ पुमान् ॥११६॥
 संस्तावः^४ स्तुतिभूस्तुल्यायामविस्तारके निघः^५ ।
 विस्मितो भवतीत्यर्थे भवेत् कुहकुहायते ॥१२०॥
 भावप्रधाना ये प्रायः पर्यायेषु च नोचिताः ।
 तेत्र यत्कीर्तिताः शेषं ज्ञेयं शिष्टप्रयोगतः ॥१२१॥
 कल्पद्रौ केशवकृते नामप्रकृतिबोधने^६ ।
 संकीर्णो नवमः कागडो यातः संपूर्णतामयम् ॥१२२॥

इति संकीर्णकागडः ।

अरण्यमस्त्री कान्तारं घण्डो वाप्यटवी स्त्रियाम् ।
 क्लीबे चेलकं^७ वनं सत्रं गहनं विपिनं तलम् ॥१॥
 समञ्जं^८ हिङ्गुलं वार्त्तं कक्तं काननयित्यपि ।
 दवदावावुभौ पुंसि प्रस्तारोपि^९ भषोपि च ॥२॥
 तृणाटव्यां महारण्ये त्वरण्यानी स्त्रियामियम् ।
 पुंस्यारामश्रोपवनं पुरप्रान्तस्थितं वनम् ॥३॥
 गृहारामो निष्कुटः स्याद्राह्यारामस्तु पौरकः^{१०} ।
 प्रधानगणिकादीनामारामे पुष्पवृक्षयोः ॥४॥

१ पय्कC २ यस्तुkB ३ ग्रस्तावःB ४ निघःB ५ बोधकेB ६ वर्लकC वर्लकB
 ७ समञ्जंB समन्तमिति स्यात् (समन्तपञ्चकशब्दे तत्प्रयोगः) ८ प्रस्तारश्चB
 ९ यौरकःB

पर्यायाद्वाटिकार्था च ज्ञुद्रारामे प्रसाटिका ।

पुमानाक्रीड उद्यानं राज्ञः साधारणे वने ॥५॥

स्यादेतदेव प्रमदवनं च प्रमदावनम् ।

यदन्तःपुरलोकानां क्रीडायोग्यमनाकुलम् ॥६॥

नृपाज्ञया यदच्छेद्यं तन्मल्लवनमुच्यते ।

वीथ्यालिरावलिः श्रेणी लेखा रिञ्छेलिरावली ॥७॥

आत्मी^१ च पालिरालिश्च शरणी सरणी द्रयोः ।

शरणिः सरणिः^२ श्रेणिः श्रियां राजिस्तु राज्यपि ॥८॥

रेखा लेखा च पड्क्तश्च सर्वथा^३ या निरन्तरा ।

तत्र पड्क्तः सान्तराला राजिहीनान्तरालका^४ ॥९॥

वन्या वनसमूहे स्यादद्वूरोड्कूरमस्त्रियाम् ।

प्रराहोऽभिनवोऽन्नेदेः^५ तत्र पर्वसमुद्धवे ॥१०॥

अस्त्री निकुञ्जकुञ्जौ द्रे लतादिपिहितोदरे ।

वृक्षस्तु विटपी स्कन्धी सीमाको^६ हरितच्छदः ॥११॥

वह्नि^७पर्यायजन्मार्थो जन्तुरारोहकस्तरः ।

कारस्कर उरुद्वीपः^८ पादपो विष्टर स्थिरः ॥१२॥

^१ पालिरालिश्वशरणी सरणिः सरणीद्रयोः^B ^२ सलनिः^B ^३ सर्वेषां^B

^४ लिका^B ^५ भिनवे काण्डे^B ^६ सीमाङ्को^B ^७ जन्तुरोवह्निपर्यायजन्मार्थो राहकस्तथा^B

^८ उरुद्वीपो^B

अनोकहोऽगः शिखरी शाखी शालः पलाशयपि ।
 दुर्द्मोद्रिः कुटानागो नन्यावर्त्ते हरिद्रसुः ॥१३॥
 महीपर्यायरुहजपर्यायस्तरुरागमः ।
 कराली पुष्पफलद ऊर्णे रूक्षः^१ पुलाक्यपि ॥१४॥
 नगोऽगमः कुठिर्गच्छः कुठारुरपि विष्टरः^२ ।
 वानस्पत्यः फलैः पुष्पादपुष्पातैर्वनस्पतिः ॥१५॥
 निर्लुटो^३ आप्यबन्ध्यः स्यात्स च वृक्षः फलेग्रहिः ।
 फलग्रह्यपि सज्जेयो ह्यमोघफल इत्यपि ॥१६॥
 फलिते फलिनोपि स्यात्फलपर्यायवान् फली ।
 नवर्थात्फलपर्यायोऽवकेशी बन्ध्य इत्यपि ॥१७॥
 फलपुष्पैर्विरहित एते वन्ध्यादयस्त्रिषु ।
 स्थाणुरस्त्री ध्रुवः शङ्कुर्हस्तशाखार्थकः ज्ञुपः ॥१८॥
^४ज्ञुपेऽप्रकारणे गुलमः स्यात्स्तम्बो^५थ व्रततिर्लता ।
 वल्ली च वल्लिवृतती स्त्रियां वीरुत् प्रतानिनी ॥१९॥
 गुलिमनी चोलपो वेली वेल्लिवेल्ली च वीरुधा ।
 व्रततिर्विरुधाचापि गुलिमनी च विरुत् स्त्रियः^६ ॥२०॥
 नगाद्यारोह उच्छ्राय उत्सेधोप्युच्छ्रयश्च सः ।
 स्कन्धकारणप्रकारणाश्च मूलाच्छाखावधिस्तरोः ॥२१॥

^१ रक्षः^{kC} ^२ विस्तारः^B ^३ निर्लुटो ^४ ज्ञुपो^B ^५ त्सम्बो^{kC} ^६ स्त्रियाम्^B

समे शाखालते स्कन्धशाखाशाले शिफाजटे ।

अर्वाग्भागोस्य बुधः स्यान्नितम्बः स पृथुः पुनः ॥२२॥

पादपर्यायि मूलं स्थान्नेत्रं च चरणोऽस्त्रियाम् ।

अग्रं क्लीबे शिरः पुंसि मज्जा सारश्च पुंस्युभौ ॥२३॥

क्वचिन्मज्जा स्त्रियां त्वक् स्त्री त्वचा वल्कलमस्त्रियाम् ।

चोलकं च स्त्रियां छल्लिशछल्ली च वल्कलं च षण् ॥२४॥

शल्कं चोचमथ स्त्री स्यादारु सामान्यकाष्ठके ।

रूक्षे कलिञ्जमिधमं स्यादेध एधः समित्स्त्रियाम् ॥२५॥

समिन्धनेन्धने च द्वे निःकुहः कोटरोऽस्त्रियाम् ।

पत्रं पलाशं पात्रं स्यादलं पर्णं छदः पुमान् ॥२६॥

स्यादथच्छदनं^१ छादमस्त्रियां वर्हमित्यथ ।

^२चमरिर्मञ्जरीवाना मज्जी मञ्जिश्च मञ्जरिः ॥२७॥

वल्लरी वल्लरिश्चापि वल्लरं मज्जरं त्रिषु ।

पल्लवोऽस्त्री किसलयं किसलं विसलं पुनः ॥२८॥

चलः पुमान्प्रवालोऽस्त्री कोशीशुङ्गे उभे स्त्रियौ ।

स्त्रियां माटिस्तु^३ पर्णनामन्तरा^४ व्यापिका शिरा ॥२९॥

विस्तारविटपावस्त्री कलिकेत्कलिके स्त्रियौ ।

कलिः कली^५ उभे तद्वत् चारको जालिजालके ॥३०॥

^१ स्यादथच्छदनमित्यर्थं^B पुस्तके विसलं पुनरित्यतःपरस्ताहृशयते ^२ चमरी^B

^३ माटिरित्यभिधानान्तरेषु ^४ मन्तरध्याघिनी^B ^५ कली^B

गुच्छो गुलुच्छो लुच्छः^१ स्याद्गुच्छकः स्तवकोऽपि च ।
 गुलुच्छो ग्लुच्छको गुच्छः^२ कुञ्जलो मुकुलो न ना^३ ॥३१॥
 मकुले पुंसि वा क्लीबे बहुत्वे सुमनः स्त्रियाम् ।
 स्यात् क्लीबे सुमनं पुष्पं प्रसूनं कुसुमोऽस्त्रियाम् ॥३२॥
 प्रसवे^४ च सुमं सूनं कुञ्जलो मुकुलोऽस्त्रियाम् ।
 स्फुटः स्मेरो विकसितः स्मितः फुलो विजृभितः ॥३३॥
 वीकाशश्च विकाशश्च वीकासोपि विकासवत् ।
 प्रफुल्लोन्मुद्रितोर्दीर्णा उदोभिदुरमीलितौ ॥३४॥
 बुद्धो भिन्नश्च मिषितः शवसितो जृभवत्यपि ।
 विकस्वरश्च व्याकोशो विकचो हसितार्थकः ॥ ५॥
 दलोच्छवसप्रवालोन्मिषाङ्कुरेभ्य इतच्चक्रमात् ।
 पल्लवाच्चाथ निद्राणो मुद्रितो मीलितोऽपि च ॥३६॥
 फुल्लार्थाद्विपरीतार्थोऽलसः संकुचिताऽपि च ।
 तान्तः^५ सनिद्रो मिलितस्त्रिष्वेते स्युः स्फुटादयः ॥३७॥
 मकरन्दः पुष्परसो मरन्दो मधु न द्रयोः ।
 परागः पुष्पपर्यायरजःपर्याय इत्यपि ॥३८॥
 मधूली स्त्रीष्टगन्धि स्यात्सुगन्धिः सौरभोऽपि च ।
 सौरभ्यः सुरभिः पुंसि ग्राणतर्पण इत्यपि ॥३९॥

^१ ग्लुच्छः^B ^२ गुच्छः^B ^३ अस्त्रियाम्^B ^४ प्रसवं च^B ^५ नतः^{kC}

विमर्दोत्थे परिमल आमोदो हृदयंगमे ।
 मुखवासन आमोदी दुर्गन्धः पूतिगन्धकः ॥४०॥

विशी स्यादामगन्धिः षण् विस्तं वा स्यादथ त्रिषु ।
 वृक्षादीनां फले^१ शस्यं तत्रापक्वे शलादु च ॥४१॥

शुष्केष्यवानं स्याद्वानमथ हीनप्रकारणके ।
 स्तम्बगुल्मावथलता गुलिमनी च प्रतानिनी ॥४२॥

ब्रततिर्वती वल्ली स्यात् क्लीब उलपं पुनः ।
 वीरुदेषातिविस्तीर्णा तालक्रमुककेतकी ॥४३॥

नारिकेरीच खर्जूरी तुणवृक्षाः स्युरित्यमी ।
 द्विहीनं प्रसवे सर्वं हरीतक्यादयः स्त्रियाम् ॥४४॥

आशवत्थवैणवप्लान्नैयग्रोधैङ्गुदादि^२ च ।
 बाहृतं च फले जम्बवा जम्बूः स्त्री जम्बु जाम्बवम् ॥४५॥

पुष्पे जातीप्रभृतयः खलिङ्गा त्रीहयः फले ।
 कुमार्याद्याश्च भङ्गाद्याः पत्रेऽपि स्युस्ततः पुनः ॥४६॥

विदार्याद्यास्तुमूलेऽपि पुष्पे क्लीबे च पाटला ।
 आम्रश्चूतो महाकालो माकन्दः षट् पदातिथिः ॥४७॥

कामाङ्गो मधुदूतः स्यात्सहकारोऽतिैसौरभः ।
 रसालः स्त्रीप्रियश्चापि साहारपिकवल्लभौ ॥४८॥

पुरुकालो वसन्तद्रुः सच पञ्चविधः स्मृतः ।
 कोशाम्रस्तु घनस्कन्धो वनाम्रो जन्तुपादपः ॥४६॥
 ज्ञुद्राम्रोऽपि च रक्ताम्रो लाक्षा वृक्षश्च रक्तकः ।
 बहुपूर्वस्तु मध्वाम्रः शीतलाम्रो मुनिश्च सः ॥५०॥
 मदनेच्छाफलश्चक्रतलाम्रोऽपि वनेज्यकः ।
 अथ कामशरः कामवलभो माधवद्रुमः ॥५१॥
 अम्लफलः सीधुरसो मोदः स्यान्मन्मथालयः ।
 मध्वासवः सुमनसः पिकरागो नृपश्रियः ॥५२॥
 प्रियाम्बुरथ राजाम्रो राजपर्यायतः फलः ।
 स्मराम्रो मधुरोऽथ स्यान्महाराजफलस्तु सः ॥५३॥
 कामायुधो राजपुत्रः कडः कामफलोऽपि च ।
 आम्रः^३ स्थूलान्महाराजात् कपित्थार्थोऽपिनीलतः ॥५४॥
 तत्पर्यायफलार्थं स्यात्पुण्डरीकं च तत्समम् ।
 स्त्रियां जम्बूमहास्कन्धा राजाहर्द्दमोदमोदिनी ॥५५॥
 शुक्रप्रिया राजफला श्यामला सुरभिच्छदा ।
 अथान्या स्याद्राजजम्बूः स्वर्णमाता महाफला ॥५६॥
 पिकप्रिया महाजम्बूमहानीलाप्यथापरा ।
 काकादिष्टफला जम्बूभृंगेष्टास्याद्वन्प्रिया । ॥५७॥

नादेयी भूमिजम्बूस्तु भृजेष्टा सूक्ष्मसत्यका ।

पिकभत्त्या काकजम्बूरथ पूतफलः पुनः ॥५८॥

पनसः कण्टकिफलः फलिनः फलवृक्षकः ।

महावृक्षः फलासारः कंपलः^३ कण्टकीफलः ॥५९॥

चम्पालुरथ त^४ भृङ्गि पुस्तं पुंसि नपुंसके ।

निरष्टीला तु कदली सुकुमारा सकृतफला ॥६०॥

मोचा गुच्छफला रम्भा सुफला गुच्छदन्तिका ।

उरुस्तम्भा^५ भानुफला वनलक्ष्मीर्विषाणिनी ॥६१॥

रसा नृपेष्टा निःसारा बालेष्टाप्यथ काष्ठिका ।

सुकाष्ठा च शिलाकाष्ठवनेभ्यः कदलीति च ॥६२॥

फलाप्यथ सुरभिका सुभगा च सुरप्रिया ।

गौरी हेमफलांश्वद्रि^६ वनहाटक चम्पकाः ॥६३॥

एषां पर्यायशब्देभ्यो रम्भापर्यायवाचिका ।

कुमारिका वृन्तपुष्पा सत्पुष्पं तु शिली ध्रकम् ॥६४॥

अथापि स्यान्नारिकेरो नारीकेरश्च लाङ्गली ।

नाडीकेरो नाडिकेरो नाडिकेलश्च वा स्त्रियाम् ॥६५॥

नारीकेलो नारिकेलो नालीकेलः शिरःफलः ।

सदाफलो रसफलो मत्कुण्डश्च छटाफलः ॥६६॥

^१ महावृक्षफला kB ^२ करालः B ^३ तज्जागे बुस्तं B ^४ कुरुस्तम्भा kC
^५ फलांश्वचन्द्र B ^६ वृत्त B

तृणराजः स्कन्धतस्तर्दीक्षिणात्योपि लाङ्गली ।
 फलं^१ स्त्रिनेत्रदृढयोरथान्यो मधुनः फलः ॥६७॥
 मधूत्तरो^२ नालिकेरो^३ बद्धकूर्चफलश्च सः ।
 हस्यमृद्गोशचापि फलः^४ करकोस्य फलास्थनि ॥६८॥
 तन्मजा खपुरं क्लीबे कूर्परं^५ गरिका स्त्रियाम् ।
 वारः खटः खरस्कन्धो ललनो बहुवल्कलः ॥६९॥
 भक्ष्यबीजः स्नेहबीजो वनदुस्तापसप्रियः ।
 धनुःपटः पियालश्च पटो^६पि च धनुर्ढनू^७ ॥७०॥
 प्रियालः स्यादुपवटश्चाथ भल्लातकी त्रिषु ।
 पर्यायोऽग्न्यर्कयोश्चापि वातारिः स्यादरुःकरः ॥७१॥
 तैलस्फोटपृथगभ्यः स्याद्वीजः कृमिहरश्च सः ।
 स्याद्वनुर्बीजवीरेभ्यो वृक्षोऽथ कीरिका स्त्रियाम् ॥७२॥
 क्षीरवृक्षो राजफलो निम्बबीजो नृपद्रुमः ।
 क्षीरशुक्लो दृढस्कधः श्रीफलो माधवोऽन्नवः ॥७३॥
 राजादनफलो राजादनं राजातनोऽस्त्रियाम् ।
 अस्त्रियां द्वौ फलाध्यक्षाध्यक्षो च क्षीर्यं पुमान् ॥७४॥
 फलाध्यक्षो मधुफलः क्षीरगुच्छफलोऽपि सः ।
 रसबीजः शुकेष्टश्च त्रिषु दाढिम्बदाढिमौ ॥७५॥

१ स्त्री^B २ नारिकेलो^B ३ बहु^B ४ करङ्गो^३ ५ कर्परं^B ६ वरो^B ७ ढनू^B
 ८ जल^B

मधुबीजो रक्तबीजो दालिमः फलखाडवः ।
 करकः सुफलो दन्तबीजः कुचफलोऽपि च सः ॥७६॥

मणिबीजो रक्तफलो रोचनः शुकवल्लभः ।
 नीलपत्रो वृत्तफलः सुनीलो रक्तपुष्पकः ॥७७॥

अथ तिन्दुः कृष्णसारः कालस्कन्धेतिमुक्तकः ।
 स्यन्दनार्थादाह्यार्थः स्फूर्जनोऽपि च रामणः ॥७८॥

काकपर्यायतिन्दुः स्यात् काकागडः काकबीजकः ।
 अक्षोडस्तु फलस्नेहः कन्दरालफलोऽपि च ॥७९॥

युडाशयः पर्वतीय^१ आखोरोऽपि बृहच्छ्रदः ।
 वीरेषो मधुमत्तः स्याद्विरेचनफलस्तु सः ॥८०॥

पीलुः शीतसहस्रांशः शाखी गुडफलश्च सः ।
 महाफलो महाराजमधुभ्यः पीलुरित्यपि ॥८१॥

मधुपीलुर्महावृक्षोऽथ पारेवतमन्नियाम् ।
 आरेवतो रेवतश्च रैवतोऽपि सुधाफलः ॥८२॥

मधुसस्यो प्युलूती स्त्री तद्देदाः स्युरनेकशः ।
 महापारेवतं स्वर्णपारेवतमतः परम् ॥८३॥

सास्त्राणिजं^२ खारिकं च रक्तरैवतकं पुनः ।
 बृहत्पारेवतं दीपखर्जूरी दीपजादयः ॥८४॥

१ पार्वतीयः BK २ सास्त्रा^B

हयश्रिया तु निःश्रेणी यवनेष्टा दुरारुहा ।
 खरस्कन्धा तु दुर्धर्षा काषायी खर्जुरी द्वयोः ॥८५॥
 निःश्रेणिरपि खर्जूरी माध्वी तु मधुकर्कटी ।
 मधुरा मधुखर्जूरी कोलपर्यायकर्कटी ॥८६॥
 कर्करोप्यथ^१ भूखर्जूर्यवरा तु मधुस्ववा ।
 दीप्या च पिण्डखर्जूरी फलयुष्पा^२ श्वभक्तका ॥८७॥
 स्वादुपिण्डाथ चान्या तु मुनिखर्जूरिका च सा ।
 सैव स्याद्राजखर्जूरी राजपिण्डा नृपत्रिया ॥८८॥
 मधुवृक्षस्तु मधुलो मधुष्ठिलो मधुस्तवः ।
 मधूको मधुकोपि स्यान्मधु क्लीबे^३ मधुः पुमान् ॥८९॥
 गुडपुष्पो रोध्रपुष्पो^४ वनप्रस्थश्च माधवः ।
 मधुपुष्पस्तु मङ्गल्यो जलजाते मधूलकः ॥९०॥
 जुद्राप्रियो दीर्घपत्रः पतझो^५ वारवल्लभः ।
 चौरिकाक्षोप्यथ भवं भविष्यं भव्यभावने ॥९१॥
 अपि पिच्छलबीजं स्यान्तच्च लोमफलं पुनः ।
 स्ताद्वक्तशोधनं चाथ वीरं^६ वाराहकारुके ॥९२॥
 वीरसेनमथ द्राक्षा कृष्णापि तापसप्रिया ।
 प्रियाला स्याच्चारुगुच्छाऽमृतेभ्योऽपि फला पुनः ॥९३॥

१ कर्कटो^B २ पुष्पश्री^B ३ पुंसिक्ति^C ४ वान^B ५ वीरा^B ६ वीरा^B

'सालारव्याऽमरा मृद्गी गोस्तनी च हिमोत्तरा ।
 फलाभद्रा च कपिला मधुवल्ली मधूल्यपि ॥६४॥

शतवीर्या हैमवती काशमीरी पथिका च सा ।
 सुधारसा दार्घमधुसुभ्यः सस्यार्थका च सा ॥६५॥

हरिता व्हारहूराथ सुवृत्ता वीजर्वार्जिता ।
 अथ कर्मारकः कर्मरकः पीतफलश्च सः ॥६६॥

धाराफलो मुद्ररकः परुषं तु परुषकम् ।
 नीलमण्डलमल्पास्थि गिरिपीलु परावतम् ॥६७॥

परुर्नीलफलं चाथ चलपत्रश्च यज्ञियः ।
 शुचिबोधिक्तीरचैत्यश्राभ्यो द्रवर्थो गजाशनः ॥६८॥

अश्वत्थो विष्णुसद्मार्थः पवित्रं गुह्यपत्रकः ।
 मङ्गल्यः श्यामलो विप्रः सत्यः^३ सेव्यः शुभप्रदः ॥६९॥

यक्षोदुम्बरमेतस्य फलेश्वत्थी वनोद्धवा ।
 अश्वत्थसंनिभा कुद्रा पवित्रा लघुपत्र्यथ ॥१००॥

वरो जटालो न्यग्रोधोऽवरोहा पादरोहणः ।
 विटपी मण्डपी शृङ्गी^१यक्षावासश्च रोहिणः ॥१०१॥

महाच्छायः स्कन्धरुहः क्तीरी रक्तफलः पुनः ।
 कौबेरो बहुपान्नीलः शिफारुट् च वनस्पतिः ॥१०२॥

नदीयज्ञार्थयोर्वृक्षः सिद्धार्थोऽपि वटी स्त्रियाम् ।
 अमरा शृङ्गिनी क्षीर'काष्ठाप्यथ कपीतनः ॥१०३॥

प्लक्षः प्लवङ्गः प्लवगो गर्दभारणः कमण्डलुः ।
 महाबलोऽवरोहद्रुः क्षीरी शृङ्गी सुपाश्वर्णकः ॥१०४॥

दृढप्ररोहः पुण्ड्रस्तु भिदुरो हस्तपर्णकः ।
 महावरोहोपि जटी मङ्गलच्छाय इत्यपि ॥१५०॥

स्यात्पर्कैपर्वयोऽष्टिष्ठी मशकी तु सदाफलः ।
 उदुम्बरः पुष्पशून्यो यज्ञियः सुप्रतिष्ठितः ॥१०६॥

कालस्कन्धः शीतवल्कः३ क्षीरवृक्षः पवित्रकः ।
 हेमदुर्गधः काण्डफलः सौम्यः क्षीरी च काञ्चनः ॥१०७॥

वसुद्रुमो हरिद्राक्षः सौम्यो जन्तुफलश्च सः ।
 सचञ्चुः शीतवृक्षोऽथ लघुपत्रफला स्त्रियाम् ॥१०८॥

लघोरुदुम्बरार्था च चुद्रोदुम्बरिकाऽपि सा ।
 काष्ठोदुम्बरिका चाथ करपत्रच्छदाऽपरा ॥१०९॥

खरपत्रापि 'माकणठी वान्तिसस्या वृहच्छदा ।
 अथार्यराजपुण्डे४भ्य उदुम्बरफलार्थका ॥११०॥

कृष्णोदुम्बरिका काकोदुम्बरी जघनेफला ।
 अजाजी फल्युनी फल्यु५मलयूश्चित्रभेषजम् ॥१११॥

स्याद्द्वयोर्बदरी कोला कर्कन्धूरपि च लिथाम् ।
 कर्कन्धुश्चापि कर्कान्धूर्न छीबे कुवली त्रिषु ॥११३॥
 कोलः^१ कोलिश्च कोली च बदरं कापि पुंसि च ।
 दृढबीजा वृत्तफला फेनिला फलशैशिरा ॥११३॥
 सुवीरापि च सौवीरा बालेष्टा सुफला च सा ।
 राजपर्यायबदरी वल्लभा स्तनबीजिका ॥११४॥
 पृथुकोलाथ भूसूक्ष्मलघुवल्लीभ्य एव सा ।
 बदरी स्याद्दहुफला बदराद्वल्लरी^२ फला ॥११५॥
 सूक्ष्मा^३त्पत्रफलार्था स्यादुःस्पर्शा बहुकण्ठका ।
 शिखिप्रिया^४चणार्थात्स्याद्वदर्यथ सुकेसरः ॥११६॥
 बीजपूरो बीजपूर्णः पूर्णबीजश्च पूरकः ।
 मातुलुङ्गः केसरान्तो रुचको दन्तुरच्छदः ॥११७॥
 सुप्रको बीजफलो जन्तुमो^५यवनोद्भवा ।
 गन्धाद्वा देवदूती च स्यादत्यम्लरसा च सा ॥११८॥
 मधुनः^६ कर्कटी वल्ली बीजपूरार्थका च सा ।
 महाफला वर्ढमाना राचनी तु शिवाऽमृता ॥११९॥
 धात्रा वयस्थामलकी त्रिषु तिष्यफलाऽमला ।
 एमलापि च कायस्था श्रीफला वृत्तसस्यका ॥१२०॥

^१ कोलं^B २ वृद्ध^{KC} ३ बलिम्प^B ४ वल्लरी^B ५ पत्र^{CK} ६ चणार्था स्यादिति
 पाठः सर्वं^B ७ प^{KC} = मधुरः^k ८ महामूला^B ९० रामला^C समला^B

वृष्या शान्ता ज्ञुद्रधात्री ज्ञुद्रजात्यथ चुक्रिका ।

चिज्ज्वाम्लिका शाकचुक्रा चुक्राम्ला^१ तिन्तिडी च सा^२ १२१

चुक्रं पण् चुक्रिका चुक्रा शुक्रा च शुक्रिका^३ ख्रियः ।

अम्लाम्लोका^४ तिन्तिडी च तेंतिली तिन्तिलीति सा १२२

आम्लातकः^५ पीतनकः कपिचूडः कपिप्रियः ।

शृङ्गीफलो रसाद्यश्च तनुक्तीरोथ गोज्जुरः ॥१२३॥

नारङ्गो नागरङ्गोपि गन्धाद्यो गन्धपत्रकः ।

योगारङ्गो योगरङ्गो वरिष्ठश्च सुरङ्गकः ॥१२४॥

ऐरावतः^६ सुगन्धोऽथ वह्नीसश्च रोचनः ।

निन्दकश्चाम्लजम्बीरो वह्नि बीजश्च शोधनः ॥१२५॥

अम्लसारो दन्तघातो जन्तुमार्यथ तत्र तु ।

अति^७सृङ्गमत्वचिफले महानिम्बूर्महाफला ॥१२६॥

जम्बीरो जम्भलो जम्भी जम्भो दन्तशठो जतुः^८ ।

स्याद्^९ गम्भीरोपि जम्भीरस्तद्वजम्बीर इत्यपि ॥१२७॥

मुखशोधी रोचनको जाङ्घारिम्बधुरोपरः ।

मधुजम्भो रसद्रावी पित्तद्रावी विराभिधः^{१०} ॥१२८॥

चिरपाकी तु मालूरः कपित्थोपि दधित्थकः ।

ग्राहिग्रन्थिगन्धकुचवृत्तेभ्यः कठिनादपि ॥१२९॥

^१ चक्राला^B २ तिक्का^C ३ कः^B ४ म्लिका^{BC} ५ अम्लातकः^B ६ सुरङ्गो^B
७ रुच्छ^B ८ जतु^B ९ रसम्बीरो^B १० चिरोभिधः^B

फलार्थः स्यादन्तशठः कपीष्टः करभिर्प्रियः ।
 मङ्गल्योऽपि लियां नीलमहिकाप्यथ तुम्बुरः ॥१३०॥

वनजः सौरजः सौरः सानुजस्तीक्षणवल्कलः ।
 द्विजक्षीणफलस्तीक्षणपत्रोऽपि च महामुनिः ॥१३१॥

सुगन्धिः स्यात्स्फुटफले रुद्राक्षस्तु शिवप्रियः ।
 पावनोक्तश्च सर्पाक्षो नमेरुभूतनाशनः ॥१३२॥

विल्वो द्वयोहर्द्यगन्धः शारिडल्यः श्रीफलः पुनः ।
 शल्वः शूलादुः शैलूषः शैवपत्रः शिवेष्टकः ॥१३३॥

कर्कटाहो गन्धपत्रः पत्रश्रेष्ठस्त्रिपत्रकः ।
 दुरारोहो गन्धफलस्त्रिशिखश्च शिवदुमः ॥१३४॥

त्रिशाखपत्रोऽपि सदाफलः सत्यफलश्च सः ।
 तूदस्तूलो ब्रह्मकाष्ठं ब्राह्मणेष्टश्च यापकः^१ ॥१३५॥

सोः पुष्परूपो नीलदुरथ सिञ्चन्तिका लियाम् ।
 सल्लकी शल्लकी^२ सल्ली सुगन्धा सुरभिस्त्रवा ॥१३६॥

शल्लकी हादिनी हादा हादिनी सुरभी रसा ।
 गजभक्षा मुखामोदा सुश्रीका जलतिक्तिका ॥१३७॥

हस्त्रादङ्करका चस्त्रफला^३ छिन्नरुहा च सा ।
 अपि गन्धफला चाय कतकोम्बुप्रसादनः ॥१३८॥

^१ पावकः^C ^२ वल्लकी^{KC} ^३ दाङ्कर^{KC} ^४ अम्लफला^{KC}

रुच्यस्तिकफलो गुच्छाफलः कतफलश्च सः ।

छेदनीयोथ कर्काह्वा चुद्रधात्री च' कर्कटः ॥१३६॥

मृगलगडो गणेशःस्यात्तोदनः कुन्दनोप्यथ ।

श्लेष्मातको बाहुवारः पिच्छलो द्विजकूपितः^३ ॥१४७॥

शेलुः शीतफलः सेतु^४ रुदालः कर्वुदारुकः^५ ।

भूतद्रुमो गन्धपुष्पः^६ चुद्रश्लेष्मातकोऽपरः ॥१४१॥

लघुशेलुः सूत्सफलो^७ भूकर्चूरंपि दारकः ।

सुप्युको^८ मोक्षकः ^९सारवृक्षोऽपि च विषापहः ॥१४२॥

पाटली वनवासी च जटालोऽपि सुतीक्षणकः ।

मेहनो गोलिको^{१०} य स्यात्करमर्दस्तु चीक्लः ॥१४३॥

^{११}कृष्णोऽविघ्नः कराम्लः^{१२} स्यात्सुषेणो मुनिरित्यपि ।

फलस्तीक्षणादि^{१३}संयुक्तः फलान्तस्तवकादिकः ॥१४४॥

कायस्था श्रेयसी दिव्या जीवन्यपि हरीतकी ।

त्रिषु नामस्थानजातिभेदाद्यगुणभिदः क्रमात् ॥१४५॥

जीवन्ती^{१४} विजया रोहिण्यमृता पूतनाऽभया ।

रसा ^{१५}तद्वच्छ्रेतकिनीत्येषा सप्तविधा मता ॥१४६॥

१ चुधाहन्त्री^B २ गरोह^{Ck} ३ द्विजकुरिसतदत्यन्यन्त्र ४ सेलुदरिलः^B ५ कर्वुदारुकः^B ६ पुष्पचूपः^B ७ सल्यजलो द विदारकाः^B ८ मध्यको^B ९ चार^B १० मोक्षको^B १२ हष्टो^B १३ ऽविघ्नदत्यन्यन्त्र । विघ्नकरोम्लः^B १४ संयुक्त^B १५ जीवन्ती^B १६ च्छेतकिनी^B

जीवन्ती^१ स्वर्णवर्णा सा सर्वदेशसमुद्भवा ।

गुणे^२ सार्वपथीनाथ विजया लघुवृत्तका ॥१४७॥

सा विन्ध्याद्रिसमुद्भूता सर्वदोषविनाशिनी ।

तृतीया रोहिणी वृत्ता^३ प्रातिष्ठानी कृते हिता ॥१४८॥

अमृता मांसला स्थूला चम्पोत्था सा विरेचनी ।

पञ्चमी पूतना स्वलपत्वचा सिन्धुसमुद्भवा ॥१४९॥

लेपे हिताथाभया तु नेत्ररोगविनाशिनी ।

सौराष्ट्री पञ्चकोणाथ^४ पुनः श्वेतकिनी च सा ॥१५०॥

अम्ला^५ हिमाद्रिसंभूता सर्वरोगविनाशिनी ।

यावद्वस्ते कृता तावद्विरेचनकरी नृणाम् ॥१५१॥

विभीतकस्तैलफलो भूताबासः कलिद्रुमः ।

संवर्तकश्च वासन्ती विषमोपि विभीदकः ॥१५२॥

वहेदुको हार्यफलः पुनः कर्षफलश्च सः ।

निम्बः प्रभद्रः कीरेषोऽरिषोऽरिषफलोऽपि च ॥१५३॥

पिचुमन्दः घारिभद्रो नेता काकैफलश्च सः ।

यवनेष्टः पीतसारः सर्वतोभद्र इत्यपि ॥१५४॥

वरतिकः पिचुमर्दः शीतो^६ ज्येष्ठामलः पुनः ।

छर्दनो हिङ्गनिर्यासो महानिम्बस्तु^७ कार्मुकः ॥१५५॥

१ जीवनी^B २ गुणः^B ३ प्रति^B ४ पुनश्वेतकिनी^B ५ अम्ला KC ६ काल^B

७ ज्येष्ठीमलः^B ८ कार्मुकः^B

मदोद्रेकः केशमुष्टिः काकागडोऽपि यमद्रुमः ।

अपि स्याद्रम्यकन्तीरो महातिक्तोऽथ रामणः ॥१५६॥

रमणो^१ वकपर्यायनिम्बः^२ कैडर्य इत्यपि ।

गिरिनन्म्बः शुक्रसारो भूनिम्बस्तु किरातकः ॥१५७॥

कैरातोऽनार्यतिक्तः स्यात्तिक्तको रामसेनकः ।

अकागडतिक्तो हैमः स्यादथ नेपालनिम्बकः ॥१५८॥

तृणनिम्बो ज्वरान्तः स्यान्नाडीतिक्तोर्धतिक्तकः ।

निद्रारिः संनिपातारिः कृष्णगर्भस्तु कट्फलः ॥१५९॥

सोमवल्को रञ्जनकः^३ स्त्री कुम्भी लघुकाशमरी ।

भद्रावती महाकुम्भी श्रीपर्णी कुमुदा च सा ॥१६०॥

भद्रोयगन्धा सैवान्याऽप्यग्निमन्थः पुमानयम् ।

श्ररण्यकेतुस्तर्कारी कर्णिका विजया जया ॥१६१॥

नादेय्यनन्तापि^४ च सा वैजयन्त्यथ तत्र तु ।

कुद्राग्निमन्थस्तपनस्त्वरण्गिरणिकारिका ॥१६२॥

तेजोबृक्तस्तनुत्वक् स्यात्^५ स्योनाकस्तु कटंभरः ।

मयूरजङ्घः^६ कट्वङ्घः शुक्रनासः कुटंनटः ॥१६३॥

प्रियजीवोऽपि रलुकः^७ कुनटस्तु विरोचनः ।

भ्रमरेष्टो बहिर्जङ्घो^८ वातारिः स्यान्मुनिद्रुमः ॥१६४॥

^१ समनो^B ^२ कैडर्ये^B ^३ सिरकाको^B ^४ रञ्जनकोऽक्षी^B ^५ पि वन्या^B ^६ सोना-कस्तु^B ^७ जंघकद्वा^B ^८ रलुकः^B ^९ गम्भो^B ।

मरण्डुकः^१ फल्युवृन्ताको निःसारः पूतिपत्रकः^३ ।

^२पीतवृक्षो भूतिसारः टेटू^४ वासन्तशोणकौ ॥१६५॥

मरण्डुकपर्णी पीताङ्गोऽप्यजश्त्रृग्नी तु वार्तिका^५ ।

मेषश्त्रृग्नी सर्पदंष्ट्रा कृष्णवृन्ता तु काशमरी ॥१६६॥

श्रीपर्णी सर्वतोभद्रा हीरा भद्रा च कट्फला ।

भद्रपर्णी सीधुपर्णी कम्भारी कुमुदा पुनः ॥१६७॥

काशमरी कशमरी च स्त्री कशमर्य^६ पुनपुंसकम् ।

विदारिणी गोपभद्रा^७ गम्भारी मधुपर्णयपि ॥१६८॥

रोहिणी क्षीरिणी श्वेता वहुभद्रा च मेदिनी ।

^८कृष्णस्थूलत्वचा गृष्ठिः सुफला मधुमत्यपि ॥१६९॥

स्यान्महाकुमुदा चाथ कुद्दालो युगपत्रकः ।

श्लक्षणत्वक्^९ मालुपत्रः स्यादम्बुराशमान्तकेन्द्रकौ^{१०} ।१७०।

कृतमालो राजतरुः प्रग्रहः कर्णिकारकः ।

परिव्याधो व्याधिरिपुः सुफलोथ ज्वरान्तकः ॥१७१॥

^{१०}आरेचनो दीर्घफलः स्वर्णदः स्वर्णपुष्पकः ।

आरग्वधो व्याधिघातो दद्रूकुष्ठहरश्च सः ॥१७२॥

स्यादारगवधश्चापि शंपाकश्चतुरङ्गुलः ।

संपाकोऽपि च शम्याका^{११}सुवर्णांशुः पुमान्स्त्रयाम् १७३

^१ मण्डकः^B ^२ फरिः^B ^३ पीन^B ^४ टटू^B ^५ वर्तिका^B ^६ कभारी^B ^७ कृष्ण^B

^८ भालु^B ^९ केन्दुकौ^B ^{१०} आरैवतो^B ^{११} सुवर्णालुः^K

विषमी नेत्ररोगमी वृश्चिकाली विषाणिनी ।

अलिषणी भूरिदुर्घा कलिका देवलमङ्गली ॥१७४॥

सुरपुष्पा गमवत्ता दक्षिणावर्तकी पुनः ।

सुकर्णदा युग्मफला करभी कर्कशा मशा^१ ॥१७४॥

क्षीरशृङ्खयथ^२ कोटी स्त्री सैवोक्ता गिरिमल्लिका ।

कुटजः कौटजो वत्सः कलिङ्गः शक्रपादपः ॥१७५॥

अपि कोटी यवफलः संग्राही पाण्डुरद्वमः ।

प्रावृष्ट्यो मल्लिकापुष्पो महागन्धः फलेऽस्य तु ॥१७६॥

स्याद्वियामिन्द्रयवमस्त्री भद्रयवं पुनः ।

कलिङ्गं च लियां कूबे कौटजं कुटजं च षण् ॥१७८॥

इन्द्राह्वः स्यादिन्द्रफलो वत्सकोऽथ शिरीषकः ।

सुलोमशो बहुमृदुमधुवृत्तार्थतः सुमः ॥१७९॥

भणिडरश्चापि भण्डीरो भणिडलोऽपि च कथ्यते ।

शुकेष्टो भणिडकोऽपि स्याद्विषमश्च कपीतनः ॥१८०॥

उदालकः श्यामलः स्यात्कलिङ्गः शङ्खिनीफलः ।

रक्तमूलस्तु वदरः स्यादक्षो देवसर्षपः ॥१८१॥

कुरराङ्गिः सूक्ष्मकलः^३ करञ्जस्तु करञ्जकः ।

चिरबिल्वो नक्तमालः प्रतीकः प्रतिकश्च सः ॥१८२॥

१ मिशी^B २ कोटी^B ३ स्यात्कुरञ्जस्तु रोजकः^B

पूर्तीकरञ्जः^१ कलिकृत् पूर्तीकरज इत्यपि ।

तथैव पूर्तिकरजोथान्यो वृत्तकरञ्जकः ॥१८३॥

^२ वृत्तपर्णः स्निग्धपर्णस्तपस्वी विषनाशनः ।

महाकरञ्जः षड्ग्रन्थो हस्तिरोहण इत्यपि ॥१८४॥

हस्ती करञ्जः शाङ्केष्ठा विषग्नी मदहस्तिनी ।

अङ्गारवल्ली काकग्नी मधुमत्ता वसादिनी ॥१८५॥

कलाराघ्यप्यथ गुच्छार्थात्करञ्जः पुष्प इत्यपि ।

स्निग्धपत्रो नदी गुच्छी सा नन्दी दन्तधावनः^३ ॥१८६॥

अङ्गोळोङ्गो^४ठको रेची गृहपत्रोनिकोचकः ।

गुप्तस्वेदः पीतसारो मदनो गृहमल्लिका ॥१८७॥

पीतस्ताम्रफलो दीर्घकालः^५ स्याल्लभकर्णकः ।

गुणाढ्यः कोलको गन्धपुष्पो^६ रावत इत्यथ ॥१८८॥

नखवृक्षो नखालुः स्यान्नराह्वः शोकनाशनः ।

आथ सर्जरसः सर्जः कलः कलयजोङ्गवः ॥१८९॥

वल्लीवृक्षो वीरपर्णः शालः^७स्यादजकर्णकः ।

कषमयो ललनो गन्धवृक्षो रालोथ वंशकः^८ ॥१९०॥

सिञ्चिदिः सालनिर्यासो यज्ञधूपोऽप्निवल्लभः ।

दिव्यसारः सुरेष्टः स्याच्छूरोथ^९ जरणद्रुमः ॥१९१॥

^१ करि^C ^२ वृत्तपर्णइत्यार्थं^B पुस्तके न इत्यते ^३ धावनम्^B ^४ टको^B

^५ कील^B ^६ राचथ^K रोचन^B ^७ शील^C ^८ वंशकम्^C ^९ धूरो^B

दीर्घपर्णः कौशिकोऽपि वन्यः स्यादश्वकर्णकः ।

सस्यसंवरणस्तार्च्छ्यं प्रसवोप्यतलः पुनः ॥१६२॥

तालो ध्वजद्रुमः पत्री दीर्घस्कन्धो दृढच्छदः ।

तृणराजो मधुरसो मदाढ्यो दीर्घपादपः ॥१६३॥

तरुराजो दीर्घपत्रो गुच्छपत्रश्चिरायुकः ।

गजभक्षश्चासवदः श्रीतालस्तु^२ मृदुच्छदः ॥१६४॥

मृदु^३ तालो लेखदलो लेखार्हो याम्यसंभवः ।

स्याच्छिरालविशालाभ्यां पत्रोप्यथ बृहच्छदः ॥१६५॥

हिन्तालः स्थूलतालः स्याद्व्लकपत्रो विभीषणः^४ ।

गर्भषावी^५ नीलतालो द्विधाडिः ग्रन्थहुकरण्टकः ॥१६६॥

स्थिरपत्रो द्विधा लेख्यः^६ सितपत्रोम्लसारकः ।

बृहत्तालोथ माडः स्यादीर्घो मद्यद्रुमश्च सः ॥१६७॥

वितानको मोह^७ करस्तलोऽपि च मदोत्तरः ।

तापिच्छस्तु तमालः स्यात्कालस्कन्धो महाबलः ॥१६८॥

नीलध्वजः कृष्णतालः^८ कदम्बो ललनाप्रियः ।

स्यात्सीधुवृत्तयोः पुष्पः सुरभिः कर्णपूरकः ॥३६६॥

कादम्बयोर्मदाढ्योथ पुलकी मृगवल्लभः ।

^१ मेघाङ्गनाप्रियो नीपोऽपि च धाराकदम्बकः ॥२००॥

^१ स्तार्च्छ्यः प्रसवादिनलः^B ^२ शब्द^B ^३ जालो^C ^४ पि भीषणः^B ^५ जावी^B

^६ लेखः^B ^७ कार^B ^८ कदम्बो^B ^९ मेघो^B

प्रावृष्टयः प्रावृष्टेणः स्यादथ धूलीकदम्बकः ।

बलभद्राभिधो भृङ्गप्रियः क्रमुकपुष्पकः ॥२०१॥

स्याद्वसन्तपरागाभ्यां पुष्पः स्यादथ भूमिजः ।

भूवल्लभो भूकदम्बो लघुपुष्पो व्रणापहः ॥२०२॥

वृत्तपुष्पो विषग्नोथ वानीरो जलवेतसः ।

शाखालश्चाथ कुम्भीरः पर्षटद्रुमरोमशौ ॥२०३॥

समालविटपी चाथ दीर्घपत्रस्तु वज्जुलः ।

वेतसो मञ्जरीनम्रो निचुलो गन्धपुष्पकः ॥२०४॥

सुशोणः कलनश्चाथ धवस्तु मधुरत्वचः ।

शुकवृक्षो दृढतरः कषायो गौर इत्यथ ॥२०५॥

३धन्वनो रक्तकुसुमो धनुर्वृक्षो महानलः ।

रुजापहः पिञ्छलको रुक्तः^३ स्वादुफलोऽप्यथ ॥२०६॥

भूर्जैवल्कद्रुमो भूतध्रुक् सुचर्मापि चित्रलः ।

भूर्यरक्षाबिन्दुमृदुपर्यायेभ्य^४च्छरो भुजः ॥२०७॥

तिनिशः स्यन्दनश्चक्रो रथाङ्गः^५ स्यन्दनद्रुमः ।

अपि स्त्रीपुंसयोर्नेमिनेमी चापि श्वियामिमे ॥२०८॥

भस्मगर्भो जलधरः^६ शम्बरस्तु शिवप्रियः ।

अर्जुनाहो नदीसर्जो वीरद्रुः ककुभोप्यथ ॥२०९॥

^१ वानीरी^B ^२ धुवनो^B ^३ रुचस्वादु^B ^४ भ्यःङ्गाफलः^B ^५ स्यादथ द्रुम^B

^६ शम्बरस्तु^B

हरिद्रुः पीतदारुः स्यात्सुपुष्पश्च सुराहृष्टः ।

पीतकोऽथ लियां दग्धा दग्धिका^१ कर्कशच्छदा ॥२१०॥

स्थलेरुहा दधरुहा^२ रोमशा भस्मरोहिणी ।

सुदग्धिकाथ शाखोटः खरपत्रो गृहद्रुमः ॥२११॥

धूकावासो^३ भूतवृक्षः स्थिरसारोतिपत्रकः ।

श्रेष्ठकाष्ठ^४शाखपत्रो दीर्घपत्रोय शिशंशपा^५ ॥२१२॥

महाश्यामा कृष्णसारा तीक्ष्णसारापि धूम्रिका ।

कपिलाथ^६ श्वेतपत्रा सितपर्यायशिंशपा^७ ॥२१३॥

स्मरिणी कपिलाक्षी च भस्मगर्भा कुशिंशपा^८ ।

अरुणस्तु^९ महासर्जोशन आसनसौरिणी ॥२१४॥

प्रियको वृक्ष^{१०}बीजः स्याख्यियसालध्न नीलकः ।

श्वेतवृक्षस्तु वरुणस्तिक्तशाकः कुमारकः ॥२१५॥

साधुवृक्षः पवित्रस्तु गर्भदः सिद्धिदः पुनः ।

कुठ^{११}जीवश्चाथ पुनः करहाटः चुरः शरः ॥२१६॥

स्यान्महश्वेतयोः पिण्डीतकक्षाथ विषद्रुमः ।

कारस्करश्च किंपाको विषतिन्दुः कुपाककः ॥२१७॥

कालकूटो रम्यफलोऽथ लियां स्याद्विषान्तिका ।

कटभी नालिका शौरडी पाटली गिरिकर्णिका ॥२१८॥

^१ दग्धिका B २ दीर्घरुहा B ३ यूकावासः Ck ४ काष्ठः B ५,७,८ शिंशपा k

६ कपिलार्थ B ८ अरुण Ck १० महासर्जा Ck ११ वृक्त B १२ बीज B

शिरीषपत्रा किणीही कालिन्दी विषपादिका ।

महाश्वेताथ ज्ञवकः ज्ञतकः क्रूर इत्यपि ॥२१६॥

तीक्षणे भूताङ्गुशो राजोद्वेजनो^१ गूतनाशनः ।

लकुचो लिकुचः सालः काषायी दृढवल्कलः ॥२२०॥

स्थूलस्कन्धो डहुडुहू लकुचोऽथ विकङ्गतः ।

स्यादव्याघकरणटयोःपादो^२ ग्रन्थिलः स्वादुकरणटकः २२१

गोपघण्टो बहुफलः^३ सुचावृक्षः^४ सुवदुमः ।

वैकङ्गतः^५ करणटकारी वैकतो^६ ग्रन्थिलः समाः ॥२२२॥

स्यात् पिण्डरोहणः प्रूतः किंकिणीरवकस्तु^७ सः ।

हय^८ पर्यायवैर्यर्थः कटवीरो हरप्रियः ॥२२३॥

प्रतिहासः श्वेतकुन्दगौरीभ्यः पुष्प इत्यपि ।

स्यात्स्नग्धदिव्ययोस्तद्वद्रोधक^९ स्तत्र रक्तके ॥२२४॥

गणेशचण्डीकुसुमो भूतमारी रविप्रियः ।

क्रूरोऽथ^{१०} पीतप्रसवो गन्धपुष्पोऽथ कृष्णके ॥२२५॥

कृष्णपुष्पोऽथ धत्तूर उन्मत्तः कितवः शठः ।

धुस्तुरोऽपि च धूस्तूरो धुत्तुरो धूत्तुरश्च सः ॥२२६॥

^१ नंगो CK २ कण्ठो गोपादो Ck ३ फलस्तचा B ^४ श्रुच Ck ^५ विक-
ङ्गतः Ck ^६ वैकतो Ok ^७ किंकिणी वीरकस्तु Ck ^८ हयपर्यायवैर्यर्थःB
९ द्रोधक हृति स्यात् १० बीजB

धूर्तः स्वर्णाभिधानोऽपि मादनः शिवशोभरः ।

कृष्णपुष्पः शिवस्त्नग्धः सचिवो विष्णवाशनः ॥२२७॥

खर्जूम्भः^१ कालहा पुष्पः खरकण्टफलोऽपि सः ।

मोहनो मातुलः श्यामः शैवः कलभमत्तकौ ॥२२८॥

कूरोथ राजधत्तूरो राजस्वर्णो महाशिवः ।

भ्रान्तो निःश्रेणिकापुष्पस्तत्फले मातुलात्मजः ॥२२९॥

स्यादस्त्रियामथ पुनः करकस्तु^२ युगच्छदः ।

स्यान्महापीतकान्तेभ्यः पुष्पोऽपि कनकान्तकः ॥२३०॥

कोविदारः काञ्चनारः कुद्धालोथार्कसंज्ञकः ।

क्षीरच्छदः क्षीरकाण्डः खर्जूम्भः शिवपुष्पकः ॥२३१॥

जृम्भणो विष्टरः क्षीरी प्रतापोऽपि विकीरणः ।

आस्फोटकः^३ सदापुष्पः फलः^४ स्याच्छुकतूलयोः ॥२३२॥

तत्र शुक्ले शूकरार्कः प्रतापो वृत्तमल्लिकः ।

राजार्कस्तु सदापुष्पो वसुकोत्यर्क^५ इत्यपि ॥२३३॥

काष्ठीलोऽपि च मन्दारः^६ श्वेते पृथ्वीक इत्यपि^७ ।

रुचुको^८ रुचुकोऽपि स्याहीर्घपुष्पार्थकोऽप्यथ ॥२३४॥

१ खर्जूरह्याथर्धद्वयं CK पुस्तकयोर्नास्ति केवलं^B पुस्तक उपलब्धते २ स्तुपुग^C स्तूपग^K ३ अस्फोटकः KC ४ फालः^B ५ सर्क^B अलर्कः अम० ६ श्वेत^B ७ हृत्यथ^B ८ रुचुको रुचुको^B

नमेरुः^१ सुरपुन्नागः सुरेषः सुरपर्णिका ।

सुरतुङ्गः पलाशस्तु किंशुको वक्तपुष्पकः ॥२३५॥

स्यात्पर्णोपज्ञको^२ वातपोथः^३ पीतद्रुमोऽपि सः ।

ब्रह्मवृक्षोऽथ तद्भेदे हस्तिकर्णः^४ सुकण्टकी ॥२३६॥

श्वेतस्कन्धः पारिभद्रः सपलाशो भवेद्द्विधा ।

वल्लीवृक्षविभेदेन स्त्रियां किंशुलकेति च ॥२३७॥

तद्वनेष्यथ पुंनागः पाटलो रक्तपुष्पकः ।

पुरुषाह्वोऽपि तुङ्गोथ तिलकाहस्तु रेचकः ॥२३८॥

वसन्तसुन्दरोऽरिष्टो वालभूषणमित्यपि ।

मृतजीव^५स्थिरपुष्पो रुहः स्याच्छन्नदग्धयोः ॥२३९॥

तरुणीकटाक्षकामोथाप्यगस्त्यस्तु मुनिद्रुमः ।

ब्रणारिः शीघ्रपुष्पः स्याद्रकपुष्पः सुरप्रियः ॥२४०॥

दीर्घसस्यः पाटला तु पाटलिर्विषवल्लभा ।

स्थिरगन्धा तालवृन्ती रक्तपुष्पाम्बुदास्यपि ॥२४१॥

वासन्त्यमोघा कुम्भीकाप्यथाशोकस्तु वज्जुलः ।

मधुपुष्पः केलिकः स्याद्रकपर्यायपल्लवः ॥२४२॥

दोहदी सुभगश्चित्रो विचित्रः कर्णपूरकः ।

स्याद्वेमपिण्डयोः^६ पुष्पो नटः कामाधिवासकः ॥२४३॥

^१ णमेरुः^B ^२ यहको^B ^३ वातः पोथो CK वानपेतः^B ^४ सकण्टकी^B

^५ जीवः^B ^६ पिण्डयोःपुष्प्यो(थ) ^B

कङ्गेलिरपि कङ्गेली स्थिरपुष्पस्तु^१ चरपकः ।
 अतिगन्धः स्वर्णपुष्पो हेमाह्वः सुकुमारकः ॥२४४॥
 वनदीपस्तत्कलिका ख्रियां स्याद्वन्धमोदिनी ।
 बहुमोदा गन्धफली वनजे जुद्रचम्पकः ॥२४५॥
 स्यान्नागचम्पकश्चाथ बहुलस्तु विशारदः ।
 मधुपुष्पः सीधुगन्धः स्थिरपुष्पक इत्यपि ॥२४६॥
 सुरभिर्भ्रंमरानन्दो मद्यामोदश्च^२ शारदी ।
 करकः केसरो धन्वी^३ मन्दमन्दनो गूढपुष्पकः ॥२४७॥
 योषास्यमधुरोऽपि स्याद्वीरपुष्पोहलश्च सः ।
 खरपत्रा तु शेकाली शारदी पुष्पवर्षिणी ॥२४८॥
 केतकी तीक्षणपुष्पी स्याद्विफला धूलिपुष्पिका ।
 स्यान्मेध्या कण्टकदला शिवद्विष्टा नृपत्रिया ॥२४९॥
 स्थिरगन्धा दीर्घपत्रा ककचा गन्धपुष्पिका ।
 स्यादिन्दु^४ कलिकाथान्या कनकप्रसवा च सा ॥२५०॥
 हैमी कनकपुष्पात्र कामखदला पुनः ।
 विष्टारुहा^५ छत्ररुहा सुवर्णादपि केतकी । ॥२५१॥
 सिन्दूरवीरयोः पुष्पा सुमना तु सुरप्रिया ।
 संध्यापुष्पा राजपुष्पा^६ मनोजा तिलभाविनी ॥२५२॥

^१ गन्धस्तु^B ^२ मादश्च ^{kC} ^३ मदनो^B ^४ द्रद ^B ^५ विज ^B ^६ मनोज ^B

केतकी मालती जाती गन्धा सुदृढयोरपि ।

जनेष्ठा सुकुमाराथ मुदगरो विटवल्लभः ॥२५३॥

गन्धसारः^१ सकृत्पर्णः कर्दमी वृत्तपुष्पकः ।

अतिगन्धो गन्धराजो जनेष्ठो भृङ्गवल्लभः ॥२५४॥

गेयप्रियः^२ सुवृत्ता तु सुमनाः^३ शिववल्लभा ।

सुशीता शतपत्री च सौरभ्याख्या^४ द्विधा च सा ॥२५५॥

श्वेतारुणैः सुकुसुमैर्भद्रैवल्ली तु मल्लिका ।

शीता भीरुप्रिया सौम्या गौरी च वनचन्द्रिका ॥२५६॥

नारीष्ठा गिरिजामल्ली चन्द्रिका मोदिनी मुनिः ।

दमयन्ती^५ सिताथान्या^६ मदनी तु कुमारिका ॥२५७॥

मल्लिका वटपत्रा च सुगन्धा वृत्तमल्लिका ।

वृत्तपुष्पा च मुक्ताभा श्रीवल्ली सुलभप्रिया ॥२५८॥

वार्षिका^७ त्रिपुटा^८ व्यस्ता सुरूपा मुक्तबन्धका ।

सैवोक्ता षट् पदानन्दाऽनेकनिर्देशगोचरा ॥२५९॥

विशेषात्फलपुष्पैश्च दीर्घसूक्ष्मैः सुवर्तुलैः ।

कस्तूरीमल्लिका सा तु कस्तूरीवासना च या ॥२६०॥

^९ प्रातर्विकस्वराप्येकाप्यन्या सायं विकस्वरा ।

सास्फोता वनमल्ल्याख्या वासन्ती मधुदृतिका ॥२६१॥

^१ सप्तपर्णः kC ^२ गन्धप्रिया ^३ सुमना ^४ स्याद्विपा B ^५ मदवल्ली B ^६ देम-
यन्ती^k ^७ मोदिनी B ^८ मदयन्तीत्यन्यथा द वार्षिकी B ^९ त्रिपुरा kB ^{१०} प्रातर्विकासा-
प्येकाधा B

प्रहसन्ती महाजाती मध्वाढ्या चाथ यूथिका ।

माधवी गणिकाम्बष्टा^१ मोदिनी बालपुष्पिका ॥२६२॥

भृजानन्दापि^२ गन्धाढ्या सुगन्धा तु मनोहरा ।

युवतीष्टा सुवर्णाह्वा शिखराङ्गी नागपुष्पिका ॥२६३॥

हरिता व्यक्तगन्धा च^३ पीतयूथ्यथ कुंजकः ।

महासहो वृत्तपुष्पः कण्टकाढ्योतिकेसरः ॥२६४॥

विकुलः संकुलः खर्वेष्यार्घार्हो हरिवल्लभः ।

मुचुकुन्दश्च सुदलो वहुपुष्पः सुपुष्पकः ॥२६५॥

लक्ष्मणो रक्तप्रसवः करुणी ग्रीष्मपुष्प्यपि ।

रक्तपुष्पा साहणी स्याञ्चन्द्रवल्ली तु माधवी ॥२६६॥

भृजप्रिया भद्रलता भूमिमण्डलभूषणा ।

सुगन्धा^४ गणिकारी तु काञ्चनी गन्धपुष्प्यपि ॥२६७॥

श्रलिमोदा च वासन्ती सास्यान्मदनमोदिनी ।

मुचुकुन्दस्तु कुन्दोऽपि महागन्धो^५ मनोहरः ॥२६८॥

मदनोऽपि सदातारमुक्ताभ्यः पुष्प इत्यपि ।

श्रद्धासो मनोज्ञः स्याद्वन्हासोथ शास्मभवः ॥२६९॥

शिवादापीड आहादो^६ मल्ल्यङ्केष्टश्च सुव्रतः ।

वकः पाशुपतश्चापि वसुकः क्रमपूरकः ॥२७०॥

^१ मोदिनी C २ र्थे B ३ पीतपुष्पोथ कंजकः B ४ सुगन्धी B ५ महा-
कुन्दो KC ६ द kC

केविका कविका केवा भृङ्गारी नृपवल्लरी ।

भृङ्गमारी महागन्धा राजकन्यार्कवल्लभः^१ ॥२७१॥

बन्धूको बन्धुजीवोऽपि पुष्पो^२ रक्तोष्ठयोरपि ।

बन्धुश्च बन्धुकः पुंसि बन्धुरो बन्धुलो द्रयोः ॥२७२॥

मध्यंदिनत्रिः संधिस्तु^३ संधीवेली सदाफलः ।

स संधिकुसुमोऽथ स्याद्रक्तपुष्पा जवा जया ॥२७३॥

ओड्रकाः प्रातिका सूर्यप्रिया चापि यवा पुनः ।

अस्यास्तु कुसुमे वज्रपुष्पं स्याद्भर्मरी त्वपि^५ ॥२७४॥

भ्रमरारिमासपुष्पी कुष्टारिस्तरणी तु सा ।

^४ सहाकुमारी गंधाढ्या सुदला चारुकेसरा ॥२७५॥

बहुपत्राः रामभृङ्गप्रियाप्यथ महासहा ।

महती राजतरुणी ^५सुपुष्पोप्यमिलातकः ॥२७६॥

सुवर्णपुष्पकोम्लातोऽथान्यो रक्तामिलातकः ।

प्रसवः स्यात् कुरवको रक्तात्सभसलोत्सवः^६ ॥२७७॥

मधूत्सवप्रसवोऽपि रामालिङ्गनकामुकः ।

सुभगो रामप्रसवः सपीतः किङ्गिरातकः ॥२७८॥

कुरणटकश्च फलकः पीताम्लानश्च पीतनः ।

कुसुमः स्यात्कुरवकः सादासी नीलपुष्पिका ॥२७९॥

^१ भा B ^२ रक्तोष्ठयोरपि B ^३ सन्ध्य C ^४ संच्या B ^५ ओद्रका B

^६ त्वपि Ck ^७ साहा B ^८ पत्रो B ^९ स Ck ^{१०} त्वु B

नीलाम्लानश्छादकः स्याद्बाला चार्तगला च सा ।

भिरटी कण्ट^१ कुरण्टः स्यात्पीता^२ सैंहचरी च सा ॥२८०॥

सैव शोणा कुरवकः कण्टकिन्यथ रक्तका ।

उष्ट्रभाण्डी^३ रक्तवर्णलोहितेभ्यश्च पुष्पिका ॥२८१॥

अखियां तगरो^४ वक्रो विनम्रः^५ कुञ्चितो नतः ।

स्याच्छदो^६ नहुषो^७ दण्डहर्षो हर्षण इत्यपि ॥२८२॥

कालानुसारकं राजहर्षणं पार्थिवं पुनः ।

पिण्डीतगरकं क्षेत्रं दीनं जिह्वं मुनिस्तु ना ॥२८३॥

गन्धोत्कटोऽपि दमनो दान्तो जटिलदण्डनौ ।

पाण्डुरागो^८ ब्रह्मजटा विनीतो देवशेखरः ॥२८४॥

पत्री पत्रविवेकोऽपि^९ पुण्डरीकोऽपि पत्रकः ।

^{१०} तद्रक्तपस्त्रिस्थूलाभ्यां वन्ये तु मदनार्थकः ॥२८५॥

वनादिनामपर्ययोप्यथ त्रिदशमञ्जरी ।

तुलसी सुभगा तीव्रा पावनी विष्णुवल्लभा ॥२८६॥

सुरेन्द्रा सुरसा श्यामा कायस्था सुरवुन्दुभिः ।

^{११} बहुनो मञ्जरी पत्रा भूतमी स्थूलपञ्चयपि^{१२} ॥२८७॥

^१ कण्टः B ^२ सहचरी B ^३ उरभ्राण्डी B ^४ रक्तो B ^५ विनम्रः Ck

^६ स्याशब्दो B ^७ दन्त B ^८ राङ्गो B ^९ पत्रकःस्याच्च——kC

^{१०} स्याञ्चB—kC ^{११} बहुलोB ^{१२} मूल्यपि B

गौरी स्याद्दिविधा^१ कृष्णासिताभेदात्फणिज्जकः^२ ।

खरपत्रो मरुवको गन्धपत्रः समीरणः ॥२८३॥

बहुवीर्यः शीतलकः सुराह्वो मरिचोऽपि च ।

जम्बीरः प्रस्थकुसुमो द्विविधोयमथार्जके ॥२८४॥

चुद्रात्पर्णश्च तुलसी कुठेरोऽपि कडिङ्गरः ।

^३पुखार्जकश्चौग्नगन्धः सुमुखस्तु सितार्जके ॥२८०॥

पत्रो वटपुटाभ्यां स्याद्वैकुण्ठो भूरिगन्धकः ।

कृष्णार्जकः कालुमालो मालूकः कृष्णमालुकः ॥२८१॥

दोषक्लेशी विषमः स्यात्सुगन्धिर्वनवर्वरी ।

प्रसन्नकः सूक्ष्मपत्रो निद्रालुः ^४शोफहार्यपि ॥२८२॥

सुमुखो गङ्गपत्री तु गङ्गापत्री सुरङ्गका ।

^५पाची मरकतः पत्री मल्ला^६ हरितपत्रिका ॥२८३॥

अरिष्टा सुरभिश्चाथ बालकोऽस्त्री तु शीतलम्^७ ।

पर्यायः ^८केशजलयोहीवेरं^९ हिरिवेरकम् ॥२८४॥

वरहिष्ठं च बर्हिष्ठमुदीच्यमपि कथ्यते ।

स्यात्तिकं वारिपर्यायं वर्वरः^{१०} सुमुखः पुनः ॥२८५॥

१ सा द्विविधा kC २ त्पणिज्जकः kC ३ रप्रस्थ B ४ पुखा B ५ शोक B
६ नाची B ७ मल्ली B ८ शीतलः B ९ कुश B १० द्वीरें B ११ वर्वरं-
सुमुखं B

^१गरम्बो गन्धपत्रः स्यात्पूतगन्धः^२ सुरार्हकः ।

कृष्णवर्वरकः स्वास्यः^३ सुपर्ण देवपर्णकम् ॥२६६॥

स्यादेवार्हं चीरमा च सूक्ष्मगन्धेभ्य इत्यपि ।

पर्णं चाथ महानन्दा गन्धाद्या रामशीतला ॥२६७॥

रामाथ शालमली चापि शियां शालमलिरित्यपि ।

^४चिरजीवी पिच्छलः^५ स्याच्छालमलिभ्यपि पूरणी २६८

रक्तोत्पलस्तूलवृक्षो रम्यपुष्पः कटुडुमः^६ ।

मोतोप्यथ श्रवः शृङ्गो रसो मोचा ततः पुनः ॥२६९॥

अपि ^७पिच्छलसारः स्यालमलीवेष्ट इत्ययम् ।

तत्तूलइन्द्रवाताभ्यां तूलं क्लीबे मरुदध्वजम्^८ ॥२००॥

ग्रीष्महासं वंशकफं वृक्षसूत्रकमित्यपि^९ ।

रोहीतको रोहितको रोही प्लीहनिर्वर्णणः ॥२०१॥

सर्वाप्रसूमो दाढिम्बपुष्पः स्यात्कूट^{१०}शालमली ।

कुशालमली बृहद्वलकः स्याद्विरेचन इत्ययम् ॥२०२॥

सितपुष्पोप्येकवीरो महावीरः सुवीरकः ।

रोहितेयो रौहतः^{११} स्यात्तद्रौहित इत्यपि ॥२०३॥

१ गरम्बो k C २ पूतेर्गन्धः B ३ संस्यात् B ४ स्थिर B ५ पिच्छलः B

६ पुष्पकटुडुमः kC ७ पिच्छल B ८ जः B ९ मित्यथ B १० कूट B

११ रौहितः C

एकादिवीरपर्यायः स्यावथो रक्तकेसरः ।
 पारिभद्रो निष्वत्सर्वन्दारः पारिजातकः ॥३०४॥

कृमिन्नो रक्तकुसुमो बहुपुष्पोऽथ कण्ठटकी ।
 खदिरो रक्तसारश्च खाद्यः पत्री त्तिः स्त्रियाम् ॥३०५॥

वक्राङ्गो बालतनयो मुशल्योऽपि मुसल्यवत् ।
 गायश्यपि च पुंसि स्यात्सारद्वृद्धन्तधावनः ॥३०६॥

बालपत्रोऽपि कुष्ठारिमेध्योऽथ कदरोऽपरः^१ ।
 श्वेतसारः कार्मुकः स्यात्सोमसारः पथिद्रुमः ॥३०७॥

सोमवल्को नेमिवृक्षः कुञ्जकण्ठटक इत्यापि ।
 रक्तसारः सुसारः स्याद्रके विट्खदिरस्तु सः ॥३०८॥

मरुजः सारखदिरः कालस्कन्धोऽपि गोरटः^२ ।
 बहुसारः पत्रतरुभोजाः३रिररिः स्त्रियाम् ॥३०९॥

इरिमो वीरमेदश्चाप्यसिमेदश्च मेदकः ।
 दाना संक्षानिका चापि सैवोक्ता खदिरञ्जटा ॥३१०॥

शमी तु केशदमनी शान्ता तुङ्गा शुभंकरी ।
 हविर्गन्धा^४ शिवेशाना सुरभिः पापनाशनी ॥३११॥

मङ्गलापि तपस्वीष्टा^५ मेध्या दुरितपावनी ।
 सुभद्रा शङ्कुकर्णिका भद्रासकु^६फली शिवा ॥३१२॥

^१ पश्चः३ भोदटः३ अरेरिः३ अधो३ मद्या३ फला३

'सत्कुफलापि विजया शान्ता चाप्यपराजिता ।
 शुभाप्यथ शमीरः स्याच्छम्यारु॒पि पुंस्युभौ ॥३१३॥
 अथ वर्वुरकर्वूरै करटालुदीर्घकण्टकः ।
 पंक्तिबीजो गुग्गुलाक्षो गोश्वस्तीक्षणकण्टकः ॥३१४॥
 कफान्तकोऽजभद्रःस्याद् हृषीजोप्यथापरः ।
 शुकशाकः स्थूलकण्टकश्चत्राको जालवर्वूरु॑रः ॥३१५॥
 रन्धकण्टस्तनुच्छायो थारिमेदो रिमेदकः ।
 गोधास्कन्धोपीरिमेदः पूतिमेदोऽहिमारकः ॥३१६॥
 *पलाण्डुस्तु कटुः पञ्चवर्ष्णनः पञ्चरक्षकः ।
 हस्ताञ्जनविधौ शस्तो जीर्णज्वरहरश्च सः ॥३१७॥
 पञ्चकश्चाथ शूलारिगौरवो विषकण्टकः ।
 तीक्षणकण्टः क्रोष्टुफलोऽतिगन्धस्तापसद्गुमः ॥३१८॥
 पूतिगन्धस्तैलफलस्तनुपत्रोऽनिलान्तकः ।
 पुंखियोरिङ्गुदीपुंसीङ्गुदपत्रो मुनिद्रुमः ॥३१९॥
 ग्रन्थिलः कृकरो गृहपत्रः स्यात्कररः पुनः ।
 करीरोऽपि च कारीरो * निःपत्रस्तीक्षणकण्टकः ॥३२०॥
 सुधा स्नुही स्नुक्रियः स्युः क्षीरी निस्त्रिंशपत्रकः ।
 शाखापत्रो महावृक्षः सेहुरडो वज्रकण्टकः ॥३२१॥

१ सत्कूरु॒ २ छ्यम्यारु॒ ३ वर्वरःkC ४ पकाण्डुस्तु कुटुःCk ५ निपत्रB

बहुशाखः जीरकारडो गणीरो^१ दण्डवृक्षकः ।

हुणडो^२ वनारिनेत्रारिभद्रो व्याघ्रनखः पुनः ॥३२२॥

वज्री समन्तदुग्धान्या स्नुहा वज्रा गुडा गुला ।

स्नुहिः सिहुणडो वज्रदुर्धारापूर्वा स्नुही पुवा^३ ॥३२३॥

त्रिधाराप्यथ कन्थारी कन्थरी तीक्षणकण्टका ।

तीक्षणगन्धा दुःप्रवेशा दुर्द्वेषा^४ कन्थकाप्यथ ॥३२४॥

रुवर्वातारिस्तरुणश्चित्रो गन्धवहस्तकः ।

व्याघ्रपुच्छो वर्द्धमानः श्वेतैरणडोऽपैमण्डकः ॥३२५॥

पञ्चाङ्गुलो दीर्घदण्डेरुवूकौ रुबुको वकः^५ ।

वर्द्धमानस्तत्र रक्ते स्यादव्याघो हस्तिकर्णकः ॥३२६॥

उरुबुश्चोरुवूकोऽपि चञ्चुरुत्तानपर्णकः ।

“करप^६”ः पञ्चनखस्तलुः^७ स्निधोऽपि मस्करः ॥३२७॥

एरणडो मण्ड आमणडो प्यमण्डश्च व्यडम्बनः ।

व्यडम्बकश्चित्रचञ्चुरादण्डस्त्रिपुरः स च ॥३२८॥

हस्त्वैरण्डश्चित्रदण्डः^८ स्थूलदण्डोऽपरोप्यथ ।

घोटा बदरिका घोटी गोलिका शत्रुकण्टकः ॥३२९॥

कण्टकी चतुरङ्गाहाप्यथ वल्लीकरञ्जकः ।

दुःस्पर्शोऽपि कुबेराञ्जः स्यात्कण्टफल^९ इत्यथ ॥३३०॥

^१ दहु^B ^२ कुण्डो^B ^३ युवा^{Bk} ^४ कथका^B ^५ थ^B ^६ दण्डो^B ^७ तुंकः^B
न वर^B ^८ स्तलः^B ^९ वीजः^B ^{१०} हृत्यपि^B

कारी^१ कार्यापि गिरिजाप्यति^२ पश्यपरा पुनः ।
 करटकार्यथ राटस्तु ^३तर्दमो वस्तिरोधनः ॥३३१॥
 ग्रन्थिधारा ^४गोलघटाफलः^५ पिण्डीतकः पुनः ।
 तगरः प्राल्यकैडर्यो^६ मदनः करहाटकः ॥३३२॥
^७कण्डालोऽपि विषान्मुष्टिफलो हर्षोऽप्यथापरः ।
 महापिण्डीतकः स्निग्धपिण्डीतकवराहकौ ॥३३३॥
 कटुपर्णोऽथ कुच्छारिः कुधाकुशल इत्यपि ।
^८पीलवन्तरे वीरवृक्षो दीर्घमूलोऽथ तारटी ॥३३४॥
^९खर्वूरा तरटी तीव्रा रक्तबीजाथ शीतला ।
 श्रीयह्नी शिववल्ली च करटवल्ली दुरारुहा ॥३३५॥
 अम्ला कटुफला स्वच्छा सैवाप्यन्या निकुञ्जित्वका ।
 स्याद्म्लकुञ्जिका कुञ्ज^{१०} वल्लाथ नृपश्रियः ॥३३६॥
 रामवर्णोऽपि^{११} पर्वदण्डो दीर्घोप्यथ नदीभवः ।
^{१२}यावनालोहदस्वक् स्यात्वरपन्नो मदी स च ॥३३७॥
 शरो बाण इषुः काशड^{१३} उत्कटः सायकः कुरः ।
 इच्छुरिक्षुरिक्षापन्नो विशिखोऽप्य महाशरः ॥३३८॥

१ करिकार्यीB करिकान्याC २ कृतिB ३ छुर्देवोB ४ गौलB ५ फल
 ६ कैंडर्योCk ७ काण्डालोB ८ विल्वCk पिल्वC विल्पाB ९ खर्जुराB १० वल्व
 (लस्त्र) पश्चB ११ वणोKC १२ यावनालहस्यद्वं केवलंB पुस्तके इश्यते १३ शूकट
 इत्यन्यत्र ।

बहुमूलः स्थूलशरो दीर्घमूलोथ रञ्जनः ।

^१ मुझो मुञ्जतृणाहः स्याद्ब्राह्मणस्ते^२ जनाहयः ३३६

वानीरको मुञ्जनको ^३ दूरमूलो धृष्टतृणः ।

बहुघजो दृढमूलः शत्रुभङ्गो^४ थ काशकः ॥३४०॥

काण्डेनुर्धायसेनुः स्यादिन्द्रु^५ कारणोऽपि चेन्नुरः^६ ।

कासेम्हुरिक्वरिद्दर्भपत्रः शारद इत्यपि ॥३४१॥

नादेयो लेखिनीकाण्डः कच्छालंकारकः पुनः ।

सितपुष्पोप्यथाशवालो नीरजः शर इत्यपि ॥३४२॥

^७ गुणडा शिरिशिरा श्वेता स्यात्दर्थस्तु वज्रकः ।

पूतो हस्तः^८ कुशो ब्रह्मपवित्रो यज्ञमूषणः ॥३४३॥

स्यात्सूच्यपः पुण्यतृणस्तीक्ष्णो^९ याज्ञिकपत्रकः ।

अप्यस्तु शरपत्रः स्यात् हरिदर्भः^{१०} पृथुच्छदः ॥३४४॥

दीर्घपत्रः सूक्ष्मपत्रः पवित्रं चाथ ब्रह्मजा^{११} ।

अखियां^{१२} हठपत्री स्यात् योक्षुश्च तृणत्वचः ॥३४५॥

मौलीपत्रो दृष्टतृणः पानीयाख्या दृढन्जुरा^{१३} ।

कस्तृणः^{१४} रोहिषतृणं पूतीकं यवदग्धकम् ॥३४६॥

१ मुञ्जाB २ द्वारा रामजनाहयःB ३ दृस्तमूलोप्यतृणःB ४ दिष्टः काण्डोkC ५ ज्ञरःB ६ तुडशारिशिरा श्वेतदर्भस्तु वज्रकः पुनःB ७ इस्तकुशोB ८ स्तीक्ष्णी यज्ञीयkC ९ हरिदर्भःB १० ब्रह्मजाःB ११ हटB १२ ज्ञरःB १३ रोहिषB

श्यामकं चामकं 'चाम्यं दृढकाणडं दृढच्छदम् ।

द्राघिष्ठं दीर्घतालं च तिक्तसारं तु कुत्सितम् ॥३४७॥

नलो नालो नडः कुञ्जिरनध्रकः कीचकः पुनः ।

वंशान्तरोपि धमनः^३ शून्यमध्यो विभीषणः ॥३४८॥

छिद्रांशोऽपि मृदोर्वशात् पत्रः स्यान्नालवंशकः ।

अपि पोटगलो वन्ये^४ देवनालो महानडः^५ ॥३४९॥

नलोत्तमः^६ स्थूलनडः स्थूलदण्डः सुनालकः ।

सुरद्रुमोऽथ हरिता नीलदूर्वा च शाम्भवी ॥३५०॥

श्यामा शीता शतग्रन्थमङ्गला सुभगा जया ।

शतमूला^७ तूष्णवल्ली पूतिहन्त्री महौषधी ॥३५१॥

अमृता विजया पूता शिवेष्टा च शिताप्यथ ।

श्वेतदूर्वा सिता चरणा गोलोमी सुखलभा ॥३५२॥

दुर्मरा भार्गवी भद्राऽनन्ता दिव्या सितच्छदा ।

गौरा विन्धे^८ शानकान्ताऽमृता स्वच्छेनुपर्विका ॥३५३॥

स्यात्प्रचण्डा श्वेतकाणडा वीर्या काणडा सहस्रतः ।

मालावल्ल्यतिग्रन्थिभ्यो दूर्वा स्यादग्रन्थमूलिका ॥३५४॥

ग्रन्थिला वल्लिनी मूलग्रन्थिः स्यात्पर्ववल्ल्यपि ।

रोहत्पर्वाथ^९ गण्डाली गण्डदूर्वा च वारुणी ॥३५५॥

१ वाम्यंB २ वमनःB ३ वन्योB ४ नलःB ५ नडोत्तमः ६ मूलीB
७ शिवेष्टेB ८ दुर्मराB ९ विन्धेB १० चB

मस्यात्ती श्यामलग्रन्थर्गन्थिला ग्रन्थिपर्णिका ।
 सूचीपत्रा श्यामकारडा १कलायाप्यथ कुन्दुरुः ॥३५६॥
 कन्दुरुदीर्घपत्रश्च रसालोऽपि खरच्छदः ।
 सुतृणः^२ क्षेत्रसंभूता भिरटी स्यान्मृगवल्लभः ॥३५७॥
 भूतृणो रोहितो भूतिर्भूतीकश्च कुटुम्बकः ।
 मालातृणः श्रमालंवा युच्छलस्त्वति^४ गन्धकः ॥३५८॥
 अतिच्छत्रो गुह्यबीजः सुगन्धिः पुस्तवविग्रहः ।
 व्यङ्गरोधश्च^५ बधिरोप्यन्यो भूतृण इत्यपि ॥३५९॥
 सुरसः सुरभिग्रन्थिः स च स्यान्मुखवासनः ।
 सुगन्धिरूषरो^६ भूरिपत्रोऽपि च तृणोत्तमः ॥३६०॥
 इच्छुदर्भा^७ सुदर्भा चाप्यश्वालुस्तृणपत्रिका ।
 गोमूत्रिका रक्ततृणा क्षेत्रजा कृष्णभूमिजा ॥३६१॥
 शिलिपका शिलिपनी शीता क्षेत्रज्ञान्च मृदुच्छदा ।
 निश्रेणिका श्रेणिका च नीरसा वनवल्लरी ॥३६२॥
 अस्त्री शष्पं बालतृणां यवसं तृणमर्जुनम् ।
 तृणानां संहतिस्तृणया नड्या तु नडसंहतिः ॥३६३॥
 गर्भोटिका तु जठरी^८ सुनीला च जलाश्रया ।
 मृदुग्रन्थस्तु मर्जुरः^९ सुतृणो मृदुपत्रकः ॥३६४॥

^१ कलापाप्यथ तुम्बुरुः ^२ सुतृणः^K ^३ भूरप्तो^B ^४ स्त्रेति मंचकः^B ^५ बधिरो-
 ग्रन्थो^B ^६ रूषरो^B ^७ इच्छुदर्भाः^B ^८ उक्षेत्रजा^B ^९ जनुषी^B ^{१०} मर्जुरः^B

धेनुदुर्घप्रदश्चापि तृणाढ्यं तु मृगप्रियम् ।

पत्राढ्यं पर्वततृणं वंशपत्री तु जीरिका ॥३६५॥

जीर्णपत्रयथ मन्थानो हरितो दृढमूलकः ।

पल्लोवाहो दीर्घतृणः सुपत्रस्ताम्रवर्णकः ॥३६६॥

अम्लकारडं पटुतृणं तृणाम्लं लवणात्तृणम् ।

कनिष्ठिकं तु शूकाढ्यं शूकं शूकतृणार्थकम् ॥३६७॥

परयगन्धोऽस्त्रियां पत्रा कङ्गुणी^१ परयदा च सा ।

दीर्घकारडः कारडगुणडच्छत्रगुण्डस्त्रिकोणकः ॥३६८॥

नीलपत्रस्त्रिधारः स्याद्वृत्तगुणडो जलाश्रयः ।

गुणडोऽथ गुण्डकन्दः स्यात्स्त्रियां पुंसि कस्तेरुकः ॥३६९॥

इच्छुमुस्ता सूकरेषा सुगन्धा गन्धकन्दला ।

चणिका दुर्घदा गौल्या^२ सुनीला क्षेत्रजा हिमा ॥३७०॥

गुणडासिनी तु गुणडाला चिपिटा गुंब्बमूलिका ।

तृणपणी^३ जलावासा पृथुला नवविष्टरा ॥३७१॥

जलस्त्रवा^४ मृदुलता पिच्छला महिषी प्रिया ।

अशाखा शूलपत्री च स्याच्छली धूम्रमूलिका ॥३७२॥

पिरिपेल्लं^५ म्लवं वन्यं शतपुष्पं^६ पुटनटम् ।

गोनर्द गोपुटं दासपुटं^७ स्याज्जीर्णबुघकम् ॥३७३॥

१ ष्ठकं^B २ कङ्गुनी^B ३ सुबीजा^B ४ पर्णस्तला^B ५ श्रवा^B ६ परिपिलं
७ कुटं^B ८ दासपुरमित्यन्यत्र ।

'हिङ्गुलस्तु नदीकान्तो जलजो दीर्घपत्रकः ।
 नदीजो निचुलो रक्तः कामुकश्राथ चण्डिका ॥३७४॥

छिन्नाञ्जवाऽमृतलता गड्ढची^३ मधुपर्णिका ।
 ज्वरारिमरा श्यामा विशल्यापि रसायनी ॥३७५॥

वत्सादनी^४ कुरडलिनी वयस्थाऽमृतसंभवा ।
 भिषक् प्रिया सुरकृता^५ जावन्ती सोमवल्ल्यपि ॥३७६॥

नागपुत्र्यथ कन्दोत्थाऽमृता पिण्डगड्ढचिका ।
 बहुछिन्ना बहुरुहा पिण्डालुः कन्दरोहिणी ॥३७७॥

मूर्वाऽमर्यमरा दिव्यलता तिक्ता मधूलिका ।
 मधुश्रेणी भिन्नदशा त्रिपर्णी मधुमत्यपि ॥३७८॥

देवी मधुमती देवश्रेणी सैव सुखोषिता ।
 पृथक् पर्णी च गोकर्णी लघुपर्ण्यपि मोरटा ॥३७९॥

तेजस्तिनी मधुदला दहना गोपवल्लिका ।
 पीलुपर्णी स्निग्धपर्णी रक्तला च मधुस्त्रवा^६ ॥३८०॥

ज्वलिन्यथ^७ पटोलः स्याज्जवलनः कर्कशच्छ्रदः ।
 राजनामा कटुफलः पाण्डुः पाण्डुफलश्च सः ॥३८१॥

पञ्चराजीफलो नागफलोऽमृतफलश्च सः ।
 कुष्ठकण्डवो^८ ररिबीजगर्भः स्यात्कासमर्दनः ॥३८२॥

^१ हिंज (ज) लस्तु^B ^२ गुड्ढची^B ^३ दिनी^B ^४ कृतो^B ^५ श्रवा^B ^६ जवति-
 न्यथ^B ^७ कन्दो^{८C}

ज्योत्स्नाथ मधुरा काकी काकोली वायसूलिका^१ ।
 धाढ़्क्तोली मेदुरा धीरा वीरा चीरापि शुक्लका ॥३८३॥
 स्वादुमांसी वयस्था तु विषाणी च पयस्विनी ।
 काकोली मधुरा शुक्ला चीरशुक्लापि जीवनः ॥३८४॥
 माषपर्णी तु ^२काम्भोजी कृष्णदन्ता^३ महासहा ।
^४माषा हंसार्द्मांसेभ्यो मङ्गल्या हयपुच्छ्यपि ॥३८५॥
 वज्रमूली शालिपर्णी कल्याणी पाण्डुरा घना^५ ।
 आत्मोद्भवा वहुफली^६ स्वयंभूश्र विसारिणी ॥३८६॥
 सुलभा मुद्रपर्णी तु शिखी मार्जारगन्धिका ।
 शूर्पपर्णी चुद्रसहा काकमुद्गा वनोद्भवा ॥३८७॥
^७कुरङ्गिका काशिलाथ काञ्जिका शशिविम्बिका^८ ।
 जीवन्ती जीवनी जीवा जीवनीयाऽपि जीवना ॥३८८॥
 जीवपुष्टा जीवदात्री जीवभद्रा सुपुङ्गला^९ ॥
 शाकश्रेष्ठा च शृङ्गाटी भद्रा माङ्गल्यदा च सा ॥३८९॥
 चुद्रजीवाथ^{१०} मधुरा जीवपुष्टा यशस्करी ।
 प्रियंकरी पुत्रभद्रा बृहजीवन्तिकाप्यथ ॥३९०॥
 सुजीवन्ती स्वर्णजीवी^{११} स्वर्णपर्णी हिमाश्रया ।
 स्याद्वेमा हेमजीवन्ती तृणग्रन्थिः सुपर्णयथ ॥३९१॥

१ सोलिका^B २ काम्भोजीत्यन्यथ ३ वृन्ता^B ४ मारेति पाठः सर्वत्र ५ यना^B
 ६ वहुफला^B ७ कुरङ्गिकः^B ८ शशिविम्बिका^B ९ सुमङ्गला^B १० बीजा^B ११ बीजा^B

शिववल्ली तु शिवजा लिङ्गिनी शिववल्लिका ।

बहुपुत्री^१ चित्रफला^२ चण्डाऽयस्तम्भनीश्वरी^३ ॥३६२॥

लैङ्गी स्वयंभूश्चरणाली कृतच्छिद्रा चु^४ जालिनी ।

मृदङ्ग^५ वल्लिनी च्वेडा सैवोक्ता कृतवेधना ॥३६३॥

सैषा सुतिक्षणटाली कोशातक्यथ मर्कटी ।

शूकशिम्बिः शूकशिम्बी शूकशिम्बा च वानरी^६ ॥३६४॥

शूकसिम्बिः शूकसिम्बी शूकसिम्बा जडाऽजहा ।

शुकशिम्बिः शुकशिम्बी शुकशिम्बा ततः पुनः ॥३६५॥

शुकसिम्बिः शुकसिम्बी शुकसिम्बा पुनश्च सा ।

शूकपिण्डिः शूकपिण्डी शूकपिण्डा ततः परा ॥३६६॥

शुकपिण्डिः शुकपिण्डी शुकपिण्डा च सा भवेत् ।

आत्मगुस्ता कपे: कच्छूः कच्छुः स्याद्दुरभिघ्रहा ॥३६७॥

कपिरोमलता गुस्ता दुःस्पर्शा कच्छुराऽजया ।

प्रावृषेण्या च सैव स्याच्छुन्दरी^७ गुरुरार्षभी ॥३६८॥

लाङ्गली कुण्डली चण्डी^८ केशरोमा महर्षभी ।

तीक्षणी वराही रोमालुः स्याञ्छिम्बी वनसूकरी ॥३६९॥

रोमवल्ली तिक्तबीजा कदुतुम्बी वृहत्फला ।

राजपुत्री कटुफला तिक्तबीजा च तुम्ब्यथ ॥४००॥

^१ पत्रीB ^२ चण्डीB ^३ श्वराB ^४ तुCk ^५ वलिनीCk ^६ तत्पराB

^७ त्वन्द(ण्ड) री गुरुरार्षभाB ^८ चण्डाB

स्यादाकाशार्थवल्ल्यर्था दुःस्पर्शाऽथ गरा गरी ।
 वेणीरुहा कोशफला घोरा रोमशपत्रिका ॥४०१॥
 कदम्बा कर्कटी देवदाली स्यात्सारमूषिका ।
 दाली तुरङ्गी तर्कारी विषमी वृत्तकोशका ॥४०२॥
 वन्ध्यकर्कटकी वन्ध्या^१ मनोज्ञा कन्दवल्लरी ।
 पन्था^२ दिव्या पत्रदात्री भूतहन्त्रीश्वरी च सा ॥४०३॥
 सुगन्धा सर्पदमनी श्रीकन्दा च कुमारिका ।
 विषकण्टकिनी तिक्ता तिक्ततुरुण्ड्यथ शंवरी^३ ॥४०४॥
 चित्रा द्रवन्ती कृशिरा सुकर्णी बहुकर्णिका ।
 न्यग्रोधिकाऽखुकर्णी स्याच्चण्डा भूमिचरी वृषा ॥४०५॥
 ऐन्द्रेन्द्रवारुणयरुणा विषमी कण्टकर्णिका ।
 मृगादिनी जुद्रुहा हेमपुष्पोन्द्र^४चिर्भिटा ॥४०६॥
 सूर्याऽमरा पोतपुष्पी सुपर्णी चेन्द्रवल्लरी ।
 रक्तेर्वारुर्विषलता वारुणी बालकप्रिया ॥४०७॥
 गवाक्षी सुफला माता तारिका विषवल्लरी ।
 वृषलाक्षी जुद्रफला विषमी^५ चामृताप्यथ ॥४०८॥
 महेन्द्रवारुणी चित्रवल्ली सौम्या महाफला ।
 विशाला त्रपुसा दीर्घवल्ली स्यात्पुसीत्यपि ॥४०९॥

^१ वन्ध्यOK ^२ पन्थाB ^३ शंवरीB ^४ चिर्भिटीB ^५ चामिषाB

यवतिक्ता महातिक्ता हृषपादा च^१ सर्पिणी ।

नाकुली नेत्रमीनापि शंखिनी पत्रतंडुली ॥४१०॥

तिक्ता माहेश्वरी यावी शाखिन्यथ^२ घनेश्वरी ।

रौद्री जटा^३ रुद्रजटा सुगन्धा सुहवा पुनः ॥४११॥

^४रुद्रा सौम्या रुद्रलता महाराजजटा च सा ।

पत्रवल्ली जटावल्ली रुद्राणी नेत्रपुष्करा ॥४१२॥

सुगन्धपत्रा सुरभिः सुभद्रा च^५ सुपिङ्गला ।

ज्योतिष्मती स्वर्णलता सरस्वत्यनलप्रभा ॥४१३॥

दुर्वरा कटभी ज्योतिर्लता दीपा मतिप्रदा ।

मेध्याऽमृताथ लवणा काकार्णी वायसादिनी^६ ॥४१४॥

तेजोवती बहुरसा कड्गुणी कनकप्रभा ।

सुवर्णनकुली तीचणसुवेगा वायसीति च ॥४१५॥

तेजस्विनी शैलसुता सुतैला च यशस्विनी ।

अमिदीपा सुरफला सौम्या लवणकिंशुका ॥४१६॥

श्रीलता^७ गीर्लता तीव्रामिगर्भा चामितः फला ।

पारावतपदी^८ ब्राह्मी मेध्या मेधाविनीत्यपि ॥४१७॥

पीता धीरा पीततैला सितपुष्पी तु गर्दभी ।

दधिपुष्पाऽद्रिकर्णी च कटभी विषहन्त्रयपि ॥४१८॥

^१ ज्वसर्पिणी^२ घने^३ जटी^४ रुद्र^५ अथ^६ इनी^७

^८ श्रीर्लता^९ पण्डा नसपदी^{१०}

श्वेताऽपराजिता श्वेता नीलपुष्पी^१ गवादिनी ।
 महानीला नीलगिरि^२ कर्णी स्यान्नीलसंध्यका^३ ॥४१६॥
 व्यक्तगन्धा मोरटस्तु कर्णपुष्पो मधुस्त्रवः ।
 धनमूलः पीलुपत्रः पुरुषः क्षीरमोरटः ॥४२०॥
 दीर्घमूलोप्यथ द्रोणी करम्भा पुष्पमञ्जरी ।
 इन्दीवरा युग्मफला दीर्घवृन्तोत्तमारणी^४ ॥४२१॥
 नलिका वृत्तवल्ली तु^५ वस्तमेषान्त्रिका च सा ।
 वृषगन्धाथ यज्ञाहर्वा यज्ञश्रेष्ठा धनुर्लता ॥४२२॥
 खी सोमयज्ञगुल्मेभ्यो वल्ली सैव द्विजप्रिया ।
 सोमक्षीरा महागुलमा^६ सोमपर्याय इत्ययम् ॥४२३॥
 पुंसि स्यात्सप्रतिपदमारभ्यापूर्णमासकम् ।
 प्रत्यहं यत्र^७ पुष्पाणामुदयस्तत्त्वयः पुनः ॥४२४॥
 आदर्शमथ तद्देदा अंशुमानरजतप्रभः^८ ।
 कल्याणकारकन्दोन्य आज्यगन्धश्च कन्दवान् ॥४२५॥
 चन्द्रमाः कनकाभासः सर्वदा स जलेचरः ।
 चित्रितः पाण्डुरश्चापि^९ सर्पनिर्माक्रसंनिभौ ॥४२६॥
 वृक्षाग्रालम्बितावेतौ मुञ्ज^{१०}वांछशुनच्छ्रदः ।
 तात्पर्याहितोऽपि श्वेताक्षो गायत्रस्त्रैष्टुभः पुनः ॥४२७॥

१ पुष्पा B २ दिरि B ३ सन्धिका B ४ वृन्ता च सारणी B ५ वस्तु B ६ गुलम B
 ७ पत्र B ८ नम्भतः C ९ पB १० मूजवानित्यन्तप्र

स्यात्पाड्कः^१ शाङ्करोऽथ स्यात्सौम्या महिषवस्त्री ।

प्रतिसोमा पत्रवल्ली काण्डशाखान्त्रवल्लिका ॥४२८॥

अन्या वत्सादनी सोमवल्ली विक्रान्तन् रुता ।

पातालगारुडी तार्जीं दीर्घकाण्डा महाबला ॥४२९॥

दीर्घवल्ली दृढलता वन्या गोपालकर्कटी ।

कुद्रेर्वर्फायसी तु काकाजीं काकनासिका ॥४३०॥

काकप्राणा काकतुण्डी सुरज्जी च सुनासिका ।

काकाजी^२ तस्करस्नायुरथ काकादनी पुनः ॥४३१॥

वक्रशाल्या काकपीलुर्दुर्माहा काकशिम्बिका ।

रक्तला वायसी काकरज्जी^३ स्याद्वायसादनी ॥४३२॥

रक्ता तु रक्तिका गुञ्जा शिखण्डी भिल्लभूषणा ।

सौम्या चूडामणिः कृष्णचूडिका कृष्णलारुणा ॥४३३॥

शीतपाकयुच्छाथान्या श्वेतगुञ्जार्थका च सा ।

अम्भोज्य^४जान्त्री त्वावेगी गुञ्जका दीर्घवालुकः ॥४३४॥

वृद्धः कोटरपुष्पोथ द्वितीयो जीर्णदारुकः ।

सुपुष्पिका जीर्णफली सूक्ष्मपत्राऽजराप्यथ ॥४३५॥

कैवर्तिका सुरज्जा च लतावल्ली द्रुमारुहा ।

रङ्गिणी वस्त्ररज्जा च सुभगाथ^५ सुलोमका ॥४३६॥

१ वात्याकःB २ काकाजीयाधर्घद्वयंC पुस्तके नामि ३ काइस्येकमण्डरंkC
पुस्तकयोर्नामि ४ आम्भोज्यB ५ चB

ताली तमाली ताम्रा च सूचमवल्ली पदुस्तु सः ।
 नासासंवेदनः काण्डकदुः काण्डीर इत्यपि ॥४३७॥
 करवल्ली तोयवल्ली सुकाण्डश्वाथ जन्तुका ।
 बहुपुत्रा जन्तुकारी जननी चक्रवर्त्तिनी ॥४३८॥
 तिर्यक्‌फला राजवृक्षा निशान्धा च सुपुष्पिका ।
 कपिकच्छुकरोमापि^१ जनेष्टा सूचमवल्ल्यपि ॥४३९॥
 रञ्जनी चमरी कृष्णवल्ली दीर्घफला च सा ।
 विदूलिका कृष्णरुहा ग्रन्थिवल्ली सुवल्ल्यपि ॥४४०॥
 तस्वल्ल्यथ कण्ठरा^२ वयस्थाऽरग्यवासिनी ।
 अत्यम्लपणी तीक्ष्णा च वल्ली सूरणवल्ल्यपि^३ ॥४४१॥
 शङ्खपुष्पी तु शङ्खाहा सुपुष्पा कम्बुमालिनी ।
 पीतपुष्पा^४ तु भूलशा मेध्या मलविनाशिनी ॥४४२॥
 आवर्तकी तिन्दुकिनी विभाणडा च विषाणिका ।
 चर्मरङ्गा मनोज्ञाथ कर्णस्फोटार्द्धचन्द्रिका ॥४४३॥
 चित्रपणी स्फोटलता त्रिपुरा चन्द्रिकाप्रथ ।
 महावल्ली काष्ठवल्ली^५ कट्वी कटुकवल्लिका ॥४४४॥
 कटुश्वापि सुवल्ली च सुकाष्ठा पशुमेहनी ।
 तोयवल्ली वृक्षरुहा घनवल्ल्यमृतस्ववा ॥४४५॥

१ चB २ गण्ठराBk ३ मित्यपि]४ ४ पुष्पीB स्त्री (स्त्री) ताB ५ त्रिपुरा ?
 ६ चकर्दीकदुCk

श्वेतपुष्पी पुत्रदात्री बृत्तपत्रा सुवल्लरी ।
 गन्धालुञ्चमरी वेशा^१ जाता^२ वातारिकाप्यथ ॥४४६॥

पत्रवल्ली दीर्घवल्ली खरपणी विषादिनी ।
 अस्म्लातकी सुपणी च पलाशी काञ्जिका च सा ॥४४७॥

अस्म्लपत्री रसाम्ला स्यादथ स्युः कुपजातयः ।
 अहिच्छत्रा मिसिर्योषा शताह्ना पोतिकाशिका ॥४४८॥

स्ववाग्वज्ञभूरिवनशतेभ्यः पुष्पिवा पुनः ।
 संघातशतसूक्ष्मेभ्यः पत्री छत्रा च^३ कारवी ॥४४९॥

सुगन्धा माधवी चाथ सुपुष्पा सुरसापि च ।
 सुरसा तालपणी^४ च निःश्रेया वनजापि सा ॥४५०॥

अवाक्पुष्पा^५ शीतशिवा शालिनी मधुराप्यथ ।
 शालिपणी तु सुदला दीर्घमूला सुपणिका ॥४५१॥

विदारिगन्धा^६ सुमतिर्दीर्घपत्री गुहा ध्रुवा^७ ।
 कुमुदा पिच्छिरा^८ सौभ्या नव्याम्रस्तूपदंशकः ॥४५२॥

समष्टीलः कोशफलः कोशाम्रश्वाम्रगन्धकृत् ।
 गण्डीरश्वाथ बृहती वार्ताकी स्थूलकण्डका ॥४५३॥

महती सिंहिकाऽक्रान्ता सुण्डाकी राष्ट्रिका कुली ।
 कण्टाली कट्टफला कण्टतनुः^९ कण्टालुरित्यपि ४५४

^१ आमरीB ^२ वतारिकाB ^३ कोरवीB ^४ तालपणी तु निश्चेणिर्ज्ञेणीB
 किःश्रेयेत्यस्य स्थाने मिश्रेयेत्यन्त्र । ^५ पुष्पीOB ^६ विदारीत्यर्थ^K पुस्तके नास्ति
^७ गुहाB ^८ स्थिराB ^९ लताB

डोलरी वनवृन्ताकी बहुपुत्री महोटिका ।

अथान्या बृहती पुत्रप्रदा बहुफला च सा ॥४५५॥

'रुषाङ्गा जविका पीततरण्डुला धवलाऽपरा ।

सा तु श्वेतबृहत्यर्थाऽयाऽन्या कण्टकारिका ॥४५६॥

जुद्रकण्टा कण्टकिनी ३दुःस्पर्शा द्राविणी पुनः ।

जुद्रा व्याघ्री जुद्रफला निदिग्ध्यथ सितेतरा३ ॥४५७॥

कण्टारिका ज्ञेत्रदूती लक्ष्मणा कपटेश्वरी ।

स्यान्निःस्नेहफला रासना नाकुली च प्रियंकरी ॥४५८॥

गर्दभी चन्द्रिका रामा क्लिन्ना सैव महौषधी ।

सा चोक्ता कटुवार्ताकी पृश्चिपर्णी४ तु मेखला ॥४५९॥

शृगालविन्ना कलशी धावनी५ च महागुहा ।

लाङ्गूलिका सिंहपुच्छी पृथक्‌पर्णी६ शृगालिक ॥४६०॥

दीर्घपर्णी चित्रपर्णी श्वपुच्छा चाथ गोज्जुरः ।

महाङ्गः कण्टकी बालदंष्ट्रः स्यान्द्रकण्टकः ॥४६१॥

दुश्चंकमः श्वदंष्ट्रः स्याद्गोणटोऽपि जुराङ्गकः ।

त्रिकण्टकस्तु जुरकः षड्ङ्गो बहुकण्टकः७ ॥४६२॥

पलंकषः कण्टफलो वनशृङ्गाटकः करी ।

जुद्रजुरश्वेज्ञगन्धः स्यादुकण्टो यवासकः८ ॥४६३॥

१ सर्माङ्गा२ दुःस्पर्शो द्राविणी च सा३ सितेतरा४ पृष्ठपर्णी तु मौखला५

६ धमनी०८ पत्री शृगालिनी७ कण्टका८ थ वासकः

यासोऽनन्तो बालपत्रः समुद्रान्तो मरुन्धवः ।

त्रिकण्टकः सूक्ष्मपत्रो विषम्बो^१ विषकण्टकः ॥४६४॥

सुदूरमूलः कटुकश्चालपको बहुकण्टकः ।

जुद्रेहुदी तीक्ष्णगन्धो गन्धार्यधिककण्टकः ॥४६५॥

बृषोऽटरूषः सिंहासयो वासको थाटरूषकः ।

शितपणी वाजिदन्ता भिषड्माता वसादिनी ॥४६६॥

वाशाका^२ वशिका वाशा वाशका वाशकः पुमान् ।

वासाका वासिका वाजी^३ वासको वाजिदन्तकः ॥४६७॥

अटरूषोप्यटरूषस्तद्वच्छाटरूरित्यपि ।

वासापि सिंही^४पर्याया^५ सूच्याख्यस्तु शितावरः ॥४६८॥

सूचिपत्रः शीतवरः स्वस्तिकः पुरुषः शिखी ।

मेधाकुद्रग्राहकः सूची^६ कुर्कुटःसुनिषणकः ॥४६९॥

बन्धुः^७ श्रीवारको धन्वयवासस्तु दुरालभा ।

ताम्रमूला दुरालम्भा विरूपा दुरवग्रहा ॥४७०॥

प्रबोधिनी सूक्ष्मदला धन्वी पुंस्यपि कच्छुरा ।

विशारदा तूष्ट्रभक्षाऽजभक्षा मरुसंभवा ॥ ७१॥

वल्ली कण्टारिका जुद्रफला जुद्रदुरालभा^८ ।

बहुकण्टाभिधमनी^९ राजमाता धमन्यपि ॥४७२॥

^१ न्नेB ^२ वाशाकेत्यर्थC पुस्तके नास्ति वासकेतिपद्भुस्तके नास्ति ^३ वालीB
^४ पर्यायाःCK ^५ सूच्यग्रस्तुB ^६ कुर्कुरःB ^७ बन्धुःB ^८ दुरोळभाB ^९ गजमोताB

वाकुची सुग्रभा सोमराजी शीता^१ शितावरी ।

सुवल्लयवल्गुजा राजी चन्द्ररेखा^२ सुवल्लिका ॥४७३॥

सोमवल्ली काकमेषी^३ काम्बोजी पूतिगन्धका ।

कालमेषी कालमेशी वायुचो कालमोचिका ॥४७४॥

चन्द्राह्नाऽजा^४ कृष्णफला शणपुष्पी तु लोमशा ।

बृहत्पुष्पी स्थूलफला शणिका^५ शणघणिटका ॥४७५॥

पीतपुष्पो माल्यपुष्पी सूक्ष्मपुष्पी तु घटिका ।

सूक्ष्मपर्णी^६ कुद्रशाणपुष्प्यथ श्वेतपुष्पिका ॥४७६॥

महासिता वृत्तपर्णी शरार्थेभ्यस्तु पुद्धिका ।

सैव श्रेता द्वितीयथ कण्टालुः कण्टपुङ्कंका ॥४७७॥

कटुतिक्तस्तु चमनो माल्यपुष्पो निशाचरः ।

स्याद्वोर्धात्पल्लवः^७ शाखस्त्वकूसारः शाण इत्यथ ॥४७८॥

अम्बष्ठाम्बालिका वाला^८ शरालाम्बाम्बिका पुनः ।

स्यान्मयूरी गन्धफला दृढवल्का च पाशिका ॥४७९॥

मुखमाची चित्रपुष्पी छिन्नपञ्चयथ शोधर्नी ।

नीला नीला तालपत्री राज्ञी काली महाफला^९ ॥४८०॥

नीलिनी^{१०} नीलपुष्पी च श्राफला^{११} ग्न्येलमेचिका ।

कृष्णला रजनी भद्रा भारवाही महाबला ॥४८१॥

^१ शान्ता^B ^२ लेखा^B ^३ काम्बोजी^B ^४ चन्द्राह्नीजा^B ^५ शणिका^B ^६ पर्णी^{CK}

^७ शाखास्त्वकूसारः^B ^८ शशला^B ^९ फली^B ^{१०} नदिनीति पाठः सर्वत्र ^{११} उपेल^B

क्षीतर्नी चारटी श्यामा गन्धात्पुष्पा च पुष्पयि ।

स्थिररङ्गाञ्जनकोशी राजनीलयपरा पुनः ॥४८२॥

केशः^१ हर्षी^२ श्रीफुली^३ तुत्था महनीर्ली खरच्छदा ।

गोजिह्वाधोमुखात्पुष्पी^४ भूतोत्मादहरीत्यथ ॥४८३॥

अपामार्गः शैखरिकः काण्डकण्ठो मयूरकः ।

करमण्डलिको भंटश्चमत्कारश्च कंटकी ॥४८४॥

खरमञ्जर्यधःशल्यः किण्ठी^५ पडिक्तकण्टकः ।

प्रत्यक्षपुष्पो दुर्घ्रहः स्यात्कुञ्जो मर्कटपिप्पली ॥४८५॥

धामार्गवोपि ज्ञवको मालाकण्टोऽपि मर्कटी ।

रक्ते तत्राघटकः स्यात् चुडापामार्ग इत्यपि ॥४८६॥

रक्तविन्दुर्दुग्धनिका स्वल्पपत्रा^६ इथ भद्रिका ।

बला समझौदनिका मोटा भद्रौदर्नीति च ॥४८७॥

कल्याणिनी भद्रबला पाटी चाथ महाबला ।

पृष्ठा रुहा व्यालजिह्वा बल्या शीता बला च सा ॥४८८॥

स्याः महाज्येष्ठदेवेभ्यो बला मृगरसा मृगा ।

सहदेवी पीतपुष्पी देवार्हा गन्धवल्लरी ॥४८९॥

कंटभरा केशरुहा वर्षपुष्पा मृगादिनी ।

स्यात्कोशवर्द्धिनी चाथ शीता तु वृष्यगन्धिनी ४९०

^१ केशार्द ^२ तुष्ठा ^३ मुखा पुष्पी Ck ^४ किण्ठीB ^५ पत्रोऽथ

^६ पुष्प C

शीतपुष्पाथ^१ खर्वा स्यात्वरगन्धा चतुःफला ।

भद्रादनी^२ विश्वदेवा देवदण्डा गवेधुका ॥४६१॥

घटा नागबलाऽभीष्ठा महतः^३ स्युः परा इमाः ।

शाखा पत्रा^४ फला गन्धा महाराष्ट्री तु शारदी ॥४६२॥

मत्स्यादनी मत्स्यगन्धा प्राणदा तोयवल्लरी ।

अग्निज्वाला चित्रपत्री लाङ्गली जलपिप्पली ॥४६३॥

वाराहकर्णी तुरगी कञ्चुकाऽश्वावरोहिका ।

अश्वगन्धाथ वनजा गन्धपत्री हयप्रिया ॥४६४॥

वाजिनी पुष्टिदा पुष्टा श्यामला कामरूपिणी ।

पलाशपर्णी बलदा वातमी धीवरापि च ॥४६५॥

कालप्रियकरी वन्या वराहपत्रिका च सा ।

हपुषा^५ विपुषा विस्ता विगन्धाऽथापराजिता ॥४६६॥

कच्छूस्त्रीहविषध्वाढ़क्षनाशिनी स्वल्पतः फला ।

शतावरी शतपदी पीवरी दीवरी^६ वरी ॥४६७॥

वृष्या दिव्या^७ द्वीपिशत्रुद्वीपिका वरकण्टकी ।

नारायणी सूक्ष्मपत्रा शतह्वा सुरसापि च ॥४६८॥

^१ लपखर्वा स्यात् वरगन्धा B ^२ दाना विश्वदेवी B ^३ महतः B ^४ पत्र B ^५ वराह B

^६ कम्बुकाष्ठावरोहिका C कम्बुः काष्ठावरोहिका B ^७ हपुषी B द कच्छूस्त्री हविषा B

८ दृनीवरी अम १० दीप Ck

महाशतसहस्रेभ्यः सोश्च वीर्योर्ध्वकरण्टका ।

फणिजिका स्वादुरसा सुपत्राथैलवालुकम् ॥४६६॥

हरिवालुकमेलाहं मालुकं^१ वालुकं दृढम् ।

एल्वालुकं^२ कपित्थं^३ च दुर्वर्णं प्रसरं पुनः ॥५००॥

सुगन्धकं^४ शुल्वगन्धि स्यादेलागन्धमित्यथ ।

कलिकाली लाङ्गलिनी^५ हलिनी गर्भपातिनी ॥५०१॥

दीसा विशल्यायिमुखी हली^६ नक्तेन्दुपुष्पिका ।

स्यादद्वयोस्तेरणस्तेरः कुनीली रागदोप्यथ ॥५०२॥

जया जयन्ती हरिता विक्रान्ता विजया बला ।

माटा^७ पराजिता सूदममूला स्यादथ सुन्दरी ॥५०३॥

काकमाची सर्वतिक्ता बहुकट्टुगुच्छतः फला ।

रसायनी काकमाता स्वादुपाका विराविणी^८ ॥५०४॥

बरा कुष्ठमी मत्स्याक्षा स्याच्छ्रवन्ती तु मूषिका ।

न्यग्रोधी च श्रुतश्रेणी^९ चित्रा मूषकमार्यपि ॥५०५॥

प्रत्यक्श्रेणी शंवरी^{१०} स्यादानन्दा विजया जया ।

वीर^{११}पुत्राथ^{१२}भृङ्गाह्वो मार्कवः केशरञ्जनः ॥५०६॥

^१ मालूकं^B ^२ ऐल्वालुकं^B ^३ कपित्थविश्वगिशम्यन्त ^४ सुस^{Ck} ^५ लीली^B
^६ नक्तेन्दु^C ^७ माटा^B ^८ कट्टु^{Ck} ^९ वणि^B ^{१०} श्रोणी^k ^{११} शंवरा^{Ck} ^{१२} पत्रा
^{१३} भृङ्गाह्वा शार्कवः^B

पितृप्रियो भृङ्गराजोङ्गारकः केशवर्ज्ञनः ।

अन्यो नीलो नीलपुष्पः श्यामलश्चाथ लोमशः^१ ॥५०७॥

काकजङ्घा नदी^२कान्ता दासी काकाह्या पुनः^३ ।

पारावतपदी चाथ चञ्चुश्चञ्चूश्च विंजुला^४ ॥५०८॥

चित्रपुत्री^५ च कलभी सुशाखः क्षेत्रसंभवः ।

चंचुरश्चंचुपत्रो^६थ विषारिदीर्घपत्रिका ॥५०९॥

दिव्यगन्धा महासुभ्यां बृहतश्चंचुरित्यथ ।

त्वक्सारभेदिनी चुद्रचंचुः शुनकचञ्चुका ॥५१०॥

सिन्दुवारः श्वेतपुष्पः^७ सिन्दूकः स्थिरसाधनः ।

स्त्रीपुंसोः सुरसो नेता सिद्धोन्या नीलसिन्दुका ॥५११॥

सिन्दुकच्छपिका भूतकेशी द्रोणी च नीलिका ।

निर्गुणिडरपि निर्गुणडी द्रोणी ना सिन्दुवारितः ॥५१२॥

शिफालिकापि शुक्ळाङ्गी सुवहा चापराजिता ।

वातारिर्विजया भूतकेशस्य^८ क्षेत्रसंभवः ॥५१३॥

द्वयोर्भिर्गण्डश्चतुष्पत्र आम्लपत्रश्चतुष्पदः ।

करपर्णे वृत्तबीजः शुशाखश्चाथ पुत्रदा ॥५१४॥

गर्भदात्री प्राणिमाता तक्राह्वा तक्रभक्षका ।

पञ्चाङ्गलाशिकाभा स्यात्स्वर्णुली हेमपुष्पिका ॥५१५॥

^१ लोमशः^B ^२ कण्टा ^३ चसा^B ^४ विंजुला^B ^५ पत्री^B ^६ पिपी^B ^७ पुष्पा^B
८ वारकः^B ^९ केशयथेति स्यात् ।

अब्दमाता खस्ससस्तु सुबीजः सूक्ष्मतरण्डुलः ।
 सूक्ष्मषीजोऽथ मतिदा बल्या पहुळ्यहारिणी ॥५१६॥

दृष्टपत्री गुच्छपुष्पी 'शिग्रुड्यथ वनोद्धवः ।
 कुसुमभो वहिसंभूते^१स्निष्वाहुल्योर्बुद्धच सः ॥५१७॥

शिग्नीफलो दन्तकाष्ठो नृपमाङ्गल्यकः पुनः ।
 शरत्पुष्पस्तरवटो हलराख्यः सुपुष्पकः ॥५१८॥

भूम्याहुल्यां कुष्ठका स्यान्मार्कण्डीयं महौषधम् ।
 कासमदीरिमर्दः स्यात्कालः कनक इत्यथ ॥५१९॥

सुपत्रो रक्तविटपः^२ कुष्ठारिः स्याद्रविप्रियः ।
 आदित्यपत्रांशुपतिरथ पिञ्ज्रेलिपिण्डिके ॥५२०॥

श्वेताम्लिकाथ नीलाम्ली श्यामाम्ली दीर्घशाखिका ।
 नीलपिंछेलिका ब्राह्मी सैव^३ पूतिमयूरिका ॥५२१॥

अग्रब्रह्माजविभ्यः स्याद्रन्धापि खरपुष्पिका ।
 अर्कभक्ता तु वरदा सूर्यकान्ता सुवर्चला ॥५२२॥

मण्डूकपर्णी मण्डूकी विक्रान्ता सुरसंभवा ।
 सौरी सुतेजार्कहिता^४ डोडिंडी त्रुपात्पुनः ॥५२३॥

विषकेशरणेभ्यः^५ सोमुष्टिरन्या तु जीवनी ।
 शाकश्रेष्ठा दीर्घपत्रा सूक्ष्मपत्रा सुकालुका ॥५२४॥

^१ शिग्रुस्तु यवनोद्भुवः^B ^२ स्निग्धकुल्योर्बुद्धच सः^B ^३ भूम्यांकुल्यो

^४ कुसुमःB ^५ पूतियCk ^६ सुताB ^७ स्युरम्या डोडीतुBk

जीवन्ती बहुवल्ली स्यादथ नीलं सिताञ्जनी ।

अञ्जनी रेचनी काली कृष्णाभाष्यथ सारिणी ॥५२५॥

कर्पासी वदरी वच्चर्या^२ समुद्रान्ता मरुद्धवा ।

तुला पिचुर्युडोपि स्यादादरस्तुराडकेरिका^३ ॥५२६॥

वनजारण्य कार्पासी^४ भारद्वाज्यथै^५ शृङ्खली ।

वज्रास्थि^६शृङ्खला वज्रकण्टकः कोकिलाक्षकः ॥५२७॥

इक्षुरिक्षुरकोवज्र^७ पिच्छला कापिशेत्रणः ।

इक्षुगन्धा^८ससला स्यात्फेनादीस्ता विषाणिका ॥५२८॥

स्वर्णपुष्पी^९ पत्रधना बहुफेनापि सारिवा ।

विमला बिन्दुला^{१०} कामवृद्धिस्तु मदनायुधः^{११} ॥५२९॥

जीवो जितेन्द्रियः कामी दद्रुमस्तु प्रपुन्नटः ।

चक्रमर्दः प्रपुन्नाटः पुन्नाटः शुकनासिकः ॥५३०॥

दृढबीजस्तरवटः खर्जूमोऽराडगजश्च सः ।

स्यान्मेघगजचक्राणां नामा चक्रगजः पुनः ॥५३१॥

व्यावर्तकशचैडगजो^{१२}भिजिभरीटा तु भिजिभरा ।

पीतपुष्पा कण्टफला वृत्ताश्रयफला च सा ॥५३२॥

१ शिताCk २ वस्त्राB ३ कारिणाB ४ कर्पासी ५ शृङ्खली ६ वज्रास्थिः Ck
७ वज्रपिच्छिकालापिशेषणःB ८ सूखपलाB ९ पुष्पा पत्रधनाB १० विन्दुलाCk
११ मर्दनाB १२ भिजिरीB

^१हुडरोमाप्यथ लुद्गच्छुपास्तनाथ पर्पटः ।

तृष्णारिश्वरको रेणुः कल्पाङ्गो वरकोरकः ॥५३३॥

शीतः शीतप्रियः पांशुः सुतिक्तो बहुकण्टकः ।

कृशशाखो^२ रक्तपुष्पः पित्तारिः कवचः पुनः ॥५३४॥

जीवको जीवनो जीव्यः शृङ्गार्घ्यः प्राणदः प्रियः ।

^३चिरजीवी च मधुरो मङ्गल्यः कूर्चशीर्षकः ॥५३५॥

हस्ताङ्गो^४ जीवदो वृद्धिप्रदो धीरस्तु दुर्ढरः ।

गोपर्यायपतिः कामी गोरक्षो गोपतिश्च सः ॥५३६॥

भृत्यः प्रियोऽथ श्रमणा भिन्नुः ^५ श्रवणशीर्षकः ।

शुणिडनी^६ श्रावणी चाथ महामुण्डी तु लोचनी ५३७

कदम्बपुष्पा विकचा क्रोडघोरा^७ पलंकषः ।

स्यान्महाश्रावणी मुण्डा भूनदीभ्यां कदम्बका ॥५३८॥

मुण्डा छिन्ना ग्रन्थिनिका माता लोभन्यलंबुषा ।

स्थविराथ मणिच्छिद्रा शल्यपर्यापि जीवनी ॥५३९॥

मेदावती मेदसारा मेदिनी मधुरा वरा ।

स्त्रिग्धा मेदोन्द्रवा साध्वी शल्यदा बहुरन्धिका ॥५४०॥

जीवनी तु महामेदा देवेष्टा पांशुरागिणी ।

वसुच्छिद्रा देवगन्धा ^८दिव्या देवमणिश्च सा ॥५४१॥

^१ हुड B ^२ शाको B ^३ चिरं B ^४ हस्ताङ्गदत्याधर्घत्रयं B पुस्तके नास्ति
^५ प्रवण Ok ^६ मुणिडनीति स्यात् ^७ पेरा B ^८ दिव्य Ok

सुरमेदा महाच्छिद्रा^१ वृद्धार्हाप्यथ बुद्धिदा ।

सिद्धा योग्या जीवदात्री लोककान्ता रथाङ्ग्यपि ॥५४२॥

जीवश्रेष्ठा यशस्या स्त्री चेतनीया सुखं च मुत् ।

संपञ्चनेष्टा^२ भूत्यर्था भूतिश्वापि^३ प्रसारिणी ॥५४३॥

^४नारुपणी राजबला सारिणी प्रसरा सरा ।

प्रतानकी भद्रपणी^५ स्थाद्वल्या^६ राजपर्ण्यथ ॥५४४॥

धूम्रपत्रा तु धूम्राह्वा सुलभा गृध्रपत्रका^७ ।

द्वयोः पाषाणभेदः स्यात् श्वेतः शैलसमुद्धवः ॥५४५॥

इरावती तु खट्वाङ्गा गोधा गोधावतीत्यथ ।

श्वेतान्या सा शिलाचक्रा शिलात्वक् सप्तनासिका ॥५४६॥

शिलाजा वल्क^८ लाभाथ क्षुद्रपाषाणभेदकः ।

रश्मिकेतुश्रुतुःपत्री पार्वती कन्दरोद्धवा ॥५४७॥

नागभूरथ भृङ्गेष्टा गृहकन्या स्थलेरुहा ।

कुमार्यर्था दीर्घपत्रा बहुपत्राऽमराऽजरा ॥५४८॥

करटकप्रावृता वीरा ब्रह्मनी विपुला श्रवा ।

कपिला तरुणी रामा मृद्धी स्यादम्बुधिस्त्रिवा ॥५४९॥

बर्हिंचूडा तु शिखिनी शिखालुः सुशिखाप्यथ ।

क्षीरिणी काञ्चनक्षीरी कर्षिणी पटुपर्ण्यपि ॥५५०॥

१ वृद्धार्हाB २ लक्ष्म्यर्थांB ३ अB ४ नारुB ५ पर्णाB ६ स्थाद्वल्याB

७ पुष्पका द खट्वाङ्गीB ८ भाB

दुर्घा हैमवती हैमी 'हे मदुर्घा हिमावती ।

हिमाद्रिजा यवोदभूता स्वर्णक्षीरी तु रुक्मिणी ॥५५१॥

स्वर्गाह्नाथ त्रायमाणा कृतत्राणापि पालिनी^२ ।

मङ्गल्याही देवबला^३ त्रायन्ती वार्षिकी च सा^४ ॥५५२॥

सुकामा बलभद्राथ स्ववत्तोयाऽमृतस्ववा ।

रामाञ्चिका^५ महास्तम्भी रुदन्ती शणपत्रिका ॥५५३॥

संजीविन्यथ मत्स्याक्षी सौम्या ब्राह्मी सुवर्चला ।

महौषधी सुरश्रेष्ठा सुरेष्ठा सुरसा पुनः ॥५५४ ॥

मण्डुकजननी^६ मेध्या वीरा दिव्याऽपरा च सा ।

सूक्ष्मपत्रा लघुब्राह्मी जलजाप्यथ कामिनी ॥५५५॥

शिखरी पादपरुहा^७ द्रुपदी गन्धमादिनी ।

वृक्षादनी केशरूपा श्यामा स्त्रीपुंसयोः पुनः ॥५५६॥

वन्दाकः कामवृक्षोऽथ कुलत्था द्वक्प्रसादनी ।

कुताली लोचनहिता सैवारण्यकुलत्थिका ॥५५७॥

तण्डुलीयस्तु भण्डीरो बहुवीर्यो^८ घनस्वनः ।

^९सुशाको ग्रन्थिलश्चाथ क्षुद्रघोली खरच्छदा ॥५५८॥

^१ हिम^B ^२ पियाक्षिनी^B ^३ बहुली^B ^४ बसा^{Ck} ^५ रोमाञ्चिका महास्तम्भी

रुदती चणपत्रिका^B ^६ मण्डुकवर्णा (णश्री पुन्त्रा) लम्बन्त्र ^७ रुहो^B ^८ वीर्य^B

^९ सुशास्त्रो^B

विवर्णिका^१ रक्तदला शुण्डी तु हस्ति^२शुरिडका ।

धूसर्यथ पयस्या तु चीरिणी जलकामुका^३ ॥५५६॥

कुदुम्बिनी वक्षशल्या दुराधर्षा^४ जलेरुहा ।

बिरौटी^५ शीतला चाथ ६चारिटी स्थलपद्मिनी ॥५५७॥

सुगन्धमूलाम्बुरुहा पुष्करा पद्मचारिणी ।

लक्ष्मीः प्रेष्ठा पद्मवती रम्या स्थलरुहा पुनः ॥५५८॥

सुपुष्करा ७चातिचरा रक्तपुष्पा तु ८जाम्बती ।

जम्बूर्जाम्बवती ९वृक्षा दुर्धर्षा दुःसहा च सा^{१०} ॥५५९॥

मलघी नागदमनी नागिनी तु विशोधिनी ।

नागस्फोता विशालाक्षी नागच्छत्रा विचक्षणा ५६३॥

श्रेतात्सर्पमधुभ्यश्च पुष्पा स्याच्छलदन्तिका ।

नागदन्ती स्वादुकाथ विष्णुक्रान्ताऽपराजिता ॥५६४॥

नीलक्रान्ता नीलपुष्पा विक्रान्ताप्यथ पुंस्ययम् ।

कुण्डंजरः कुण्डंजीवः कुण्डंज्योऽरण्यवास्तुकः^{११} ॥५६५॥

^{१२}अथ ताल्युच्चटा वृष्णा विषघी बहुपत्रिका ।

बहुवीर्याहिभयदाऽजरा भूभ्यामली^{१३} पुनः ॥५६६॥

१ त्रिवर्णिलका^B २ हस्ति^B ३ कामुकी^B ४ दुर्धर्षा च जलेरुहा^B ५ किरीटी^B
६ चारटीत्यम्यन्त्र ७ तिचारा च^B ८ जीवनी^B ९ वृष्णा^B १० वसा^{Ck} ११ वसुकः^B
१२ वृष्णाध्यांडोश्चटताली^B १३ भूर्माली^B

वितुन्ना चारटी वीरा दृढपादी हिमालया ।

विश्वपर्ण्यथ गोरक्षी पञ्चपर्णी^१ विचित्रला ॥५६७॥

(सा)^२ स्यात्सुदीर्घसर्पेभ्यो^३ दण्डी^४ गन्धाधिकाप्यथ ।

प्रसारिणी क्रोष्टपुच्छी गोलोमीजा च धूमिका ॥५६८॥

दुग्धपेजी पयः फेनी फेनदुग्धा पयस्त्विनी ।

भूतारी प्राणकेतुन्नी गोजापर्ण्यथ चुकिका ॥५६९॥

चुकाम्लिका च चाङ्गेरी शाखाम्लाप्यमूपत्रिका ।

शमीपत्रा रक्तपादी स्पृष्टका खदिरपुञ्यपि ॥५७०॥

संकोचनी नमस्कारी समझा च प्रसारिणी ।

स्पर्शलज्जापि लज्जालुः स्याह्लज्जा^५ लज्जरीत्यपि ॥५७१॥

गण्डमाला^६ सप्तपर्णी^७ कन्दर्यञ्जलिकारिका ।

स्यादस्तशोधिनी चापि स्वगुसाथ बृहदला ॥५७२॥

अल्पक्षुपान्याप्यपरा त्रिपर्णी हंसपादिका ।

संचारिणी च पदिका प्रह्लादी कीलपादिका ॥५७३॥

गोधापदी हयार्थात् कातराथ पुनर्नवा ।

स्त्रियां पुंसि कठिल्लः स्याद्विशाखः शिखिवाटिका ॥५७४॥

दीर्घपत्रा च वर्षाभूः पृथ्वी^८ रक्ताऽपरा पुनः ।

वर्षाभूः पत्रिका काण्डा रक्तान्मण्डलपत्रिका ॥५७५॥

१ च चित्रला^B २ सा इत्येकमचरं^{kC} पुस्तकयोर्नास्ति । स्यात्सुदीर्घभुजङ्गेभ्यो^{jj}
३ सर्वेभ्यो^C ४ दण्डो^B ५ लज्जिनी^B ६ गण्डमाली^B ७ कद्रीत्यन्यन्त्र द रक्तपरा^B

वैशाख्यथ च नीलान्या शैवस्तु शिवशेखरः ।

शिवमल्ली शिवतमः सुरेष्टो वसुकः^१ पुनः ॥५७६॥

अपि पाशुपतश्चाथ व्यालीपर्यायवाचिका ।

वृश्चिका त्वलिपत्री स्यान्नखपर्णी च पिञ्छिला ॥५७७॥

ताली^२ कुम्भा पाटली स्याद्ध्रुवः^३ स्याद्रक्तपुष्पिका ।

स्यात्पाण्डुरफली^४ पाण्डुर्धूसरा वृत्तबीजका ॥५७८॥

श्वेताः^५ तुम्बुरिकापत्री पर्वमूलाप्यविप्रिया ।

अजदगडी ब्रह्मदगडी कण्टपत्रफलाप्यथ ॥५७९॥

द्रवन्ती शम्बरी चित्रा न्यग्रोधी शणमूलिका ।

प्रत्यक्श्रेणी विषा चरडा पुत्रश्रेणयाखुपरार्यपि ॥५८०॥

प्रतिपर्णशिफा चापि सहस्रादपि मूलिका ।

द्रोणपुष्पी दीर्घदला कुम्भयोनिः कुरुम्बिका^६ ॥५८१॥

चित्रकुपः सुपुष्पा स्यात्सैवोक्ता चित्रपत्रिका ।

अथाप्यन्या महाद्रोणा^७ देवी देवकुरुम्बिका^८ ॥५८२॥

दिव्यपुष्पी च काञ्जिः^९ स्यादथ^{१०} हुरण्डुः पुमान्द्वयाम्
गोरक्षदुग्धा गोरक्षी ताम्रदुग्धा रसायनी ॥५८३॥

अपि स्यादहुपत्री च मृतसंजीवनी शुनी ।

इच्छुर्मधुगुडतटणोऽसिपत्रः^{११} कुसुमाकरः ॥५८४॥

^१ वसुका^B ^२ कुम्भी^B ^३ द्रक्तका च पुनः पुनः^B ^४ फला^{Ck} ^५ हुवरिका^B ^६ कुरु-
म्बिका^B ^७ द्रोणी^B ^८ कुरुम्बिका^B ^९ काञ्जी^B ^{१०} हंडः^B ^{११} सुकुमारकः इति स्यात् ।

वृष्यो वंशोऽपि कान्तारः स च पञ्चविधः सितः ।
 कठिनश्वेतकाष्टेभ्य इच्छुः काण्डाच्च पत्रकः ॥५८५॥

स्याद्वीर्घवंशसूत्रीभ्यो नीलपेरुश्च पुण्ड्रके ।
 इच्छुवाही' रसालः स्यादिच्छुवार्द्धिरथापरः ॥५८६॥

करङ्के चुरिच्छुयोनी रसालो रसदायकः ।
 कोकिलेच्छुस्तु कृष्णेच्छुरिच्छुरोप्यथ रक्तके ॥५८७॥

शतपसुः^१ सूक्ष्मपत्र उत्कटा^२ मधुरा द्रयोः ।
 हस्तमूलाथ तन्मूले मोरटश्चेच्छुलोचनम्^३ ॥५८८॥

अथ चैता महौषध्यः सर्वा एव ^४रसायनाः ।
 मण्डलैः कपिलैश्चित्रा सर्पाभा पञ्च वर्णिनी ॥५८९॥

पञ्चरत्निप्रमाणा तु विज्ञेयाऽजगरी बुधैः ।
 निष्पत्रा कनकाभासा मूले द्र्यङ्गुलसंमिता ॥५९०॥

स्वल्पाकारा लोहिताङ्गां^५ श्वेतकापोतिकोच्यते ।
 द्विपर्णिनीमूलभवा^६ मरुणां कृष्णपिङ्गलाम् ॥५९१॥

द्विरत्निमात्रां जानीयाङ्गोनसीं गोनसाकृतिम् ।
 सक्षारां रोमशां मृद्धीं रसेनेच्छुरसोपमाम् ॥५९२॥

एवंरूपरसां चापि कृष्णकापोतिमादिशेत् ।
 कृष्णसर्पस्य रूपेण ^७वाराही कन्दसंभवाम् ॥५९३॥

^१ वादीC जादीB ^२ परःKc ^३ उत्कटाB ^४ लोचनःB ^५ रसायनःB
^६ लोहिताङ्गीB ^७ भावा तरुणीB ^८ वाराहीमिति स्यात् ।

एकपर्णां महावीर्यां भिन्नाज्जनचयोपमाम् ।

छत्रातिच्छत्रके विद्याद्रक्षोम्बे कन्दसंभवे ॥५६४॥

जरामृत्युनिवारिण्यौ श्वेतकापोतिसंभवे ।

कान्तैद्र्वदिशभिः पत्रैर्मयूराङ्गरुहोपमैः ॥५६५॥

कन्दजा काञ्चनक्षीरी कन्या नाम महौषधिः ।

करेणुः सुबहुक्षीरा कन्देन गजरूपिणी ॥५६६॥

हस्तिकर्णपलाशस्य तुल्यपर्णा द्विर्पर्णनी ।

अजास्तनाभकन्दा तु सक्षीरा क्षुपरूपिणी ॥५६७॥

अजा महौषधी ज्ञेया शंखकुन्देन्दुपाण्डरा ।

विचित्रकुसुमां श्वेतां काकादन्या समक्षुपाम् ॥५६८॥

‘तक्कामोषधां विद्याजरामृत्युविनाशिनीम् ।

शूलिभिः पञ्चभिः पत्रैः ^१संयुक्ता शुक्लोमलैः ॥५६९॥

आदित्यपार्णनी ज्ञेया सदादित्यानुवर्त्तिनी ।

कनकाभा जलान्तेषु सर्वतः परिसर्पति ॥६००॥

सक्षीरा पद्मिनीप्रख्या देवी ब्रह्मसुवर्चला ।

अरतिमात्रक्षुपका पत्रैद्व्यड्गुलसंमितैः ॥६०१॥

पुष्पैर्नीलोत्पलाकारैः फलैश्चाञ्जनसप्रभैः ।

श्राविणी महती ज्ञेया कनकाभा पर्यस्तिनी ॥६०२॥

श्राविणी पाण्डुराभासा महाश्राविणिलक्षणा ।
 गोलोमी चाजलोमी च लोमशे कन्दसंभवे ॥६०३॥

हंसपादीव विच्छिन्नैः पत्रैर्मूलसमुद्भवैः ।
 अथवा शंखपुष्प्या तु समाना सर्परूपतः ॥६०४॥

वेगेन महता विद्यात्सर्पनिर्माकिसंनिभा ।
 एषा हैमवती नाम जायते साम्बुद्धये ॥६०५॥

सप्तादौ सर्परूपिण्यो बाह्यौषध्यः प्रकीर्तिताः ।
 तासामुद्धरणं कार्यं मन्त्रेणानेन सर्वदा ॥६०६॥

महेन्द्रराजकृष्णानां ब्राह्मणानां गवामपि ।
 तपसा तेजसा चैव प्रशास्यध्वं शिवाय च ॥६०७॥

मन्त्रेणानेन मतिमान्सर्वमप्यौषधं 'जपेत् ॥
 कल्पद्रौ केशवकृते फलिते नाम सत्फलैः ॥

वनौषधिप्रकाण्डोऽयं दशमः सिद्धिमागतः ॥६०८॥

— — —

अथ प्रसद्यास्तत्रादौ सरभस्तु^१ महामृगः ।
 उत्पादको महास्कन्धः सिंहशत्रुमहामनाः ॥१॥

लगिडलश्चाधर्वनयनो रामोष्टापद इत्यपि ।
 महाशृङ्गी मनस्वी च मृगेन्दश्चतुरुर्ध्वपात् ॥२॥

^१ जपेत् ^२ शरभृथ्यम्भ्र

वनपर्वतयोरर्था^१ त्रिवासार्थोष्टपादपि ।

उष्ट्राकृतिश्चाथ सिंहः पञ्चास्यः केसरी हरी ॥३॥

हर्यक्षः ^२केशरी मानी नखी मृगपतिर्हरिः ।

कण्ठीरवः पञ्चशिखः शैलाटो भीमविक्रमः ॥४॥

पलंकषो महानादः पारीन्द्रो नखरायुधः ।

अगौकाश्च नगौकाश्च केसरी करिमाचलः ॥५॥

गन्धोष्णीषो व्यादितास्यो^३ वनराजो गणेश्वरः ।

हस्तिपर्यायशत्रवर्थो^४ नभःक्रान्तः सकृत्प्रजः ॥६॥

रक्तजिह्वो महावीरो दशमीस्थः सुगन्धिकः ।

तथैव श्वेतपिङ्गश्च श्वापदो गर्जितासहः ॥७॥

द्विपः^५ पञ्चशिखश्चाथ ^६नादेष्यस्य मरुत्स्ववः ।

^७त्कारोऽपि च चूत्कार^८ स्त्रियां द्वेदाथ भीरुकः ॥८॥

व्याघ्रः पञ्चनखो व्याडः शार्दूलोऽपि युहाशयः ।

तीक्षणदण्टः पुण्डरीको द्वीपी द्वीपिल इत्यपि ॥९॥

चित्रकश्चित्रकायः स्यादुपव्याघ्रो मृगान्तकः ।

व्याघ्रां चित्रेण संजातः कलव्याघ्रोथ भल्लुकः^९ ॥१०॥

दुर्बेषो भल्लुको भल्लो^{१०} भालुकः पृष्ठदृष्टिकः ।

द्राघिष्ठायुर्दीर्घकेशो भालूको^{११} भल्लको^{१२} ऽपि च ॥११॥

१ त्रिवासार्थो^{CK} २ केशरो^{CK} ३ त्वादितास्यो^B ४ वैर्यर्थं^B ५ द्विपं^B ६ नादे^B

७ तुक्कारे^B ८ चूत्का (क) रो^B ९ भालुकः^B १० भालूको^B ११ भालूको^B १२ भल्लुको^{CK}

भल्लो भाल्लश्च 'भाल्लक ऋक्षोप्यथ मृगादनः ।

तरुक्षुश्च ३तरक्षः स्याद्वधोरदर्शन इत्यपि ॥१२॥

शृगालो वञ्चकः क्रोष्टा सृगालो मृगधृत्तकः ।

गोमायुभूरिमायः स्यात्फेरवो घोरवासनः ॥१३॥

पारूरवः पेरवोपि पेरुः फेरुश्च जम्बुकः ।

जम्बूको वनमत्तः स्याह्लोपाशो वनकुक्कुरः ॥१४॥

शालावृकः शिवालुः स्यात्फेरणडो व्याघ्रनामकः ।

खियां शिवा दीपजिह्वा फेरवा घोरवाशिनी ॥१५॥

लोपाशयुल्कामुखी गणिडः^१ साल्पा खोल्का^२ किखिः पुनः ।

भेवाकी पूतिकेशगाहा नखिनो^३ लग्नमैथुनाः ॥१६॥

तेऽपि स्युः श्वापदाः सर्वे कोकस्त्वीहामृगो वृकः ।

स्याद्वोवत्सहु^४ उच्छागनाशनोऽपि जलाश्रयः ॥१७॥

वनार्थभषणार्थो^५थ पुनः स्यादीप्तलोचनः ।

स च स्यान्मूषकारातिर्मायावी रात्रिचार्यपि ॥१८॥

जाहकः कुन्दमो हीकुर्विङ्गालो वृषदंशकः^६ ।

मार्जार ओतुस्तद्भेदा देशभेदादथापरः ॥१९॥

वनेचरो लम्बमुखो वृक्षावासोऽथ लोमशः ।

सुगन्धिमूत्रः पूतीकस्तपनो ^७मारजातकः ॥२०॥

^१ भाल्लको^{BCK} ^२ तरक्षः^B ^३ गणिडरित्यक्षरद्वयं^{CK} पुस्तकयोनार्सि^B ^४ कोल्हा^{CK}

^५ नखिनी लग्नमैथुनाः^B ^६ वर्त्सो^B ^७ भषणार्थोपि^B ^८ कदमोद्वीकु^B ^९ पृष्ठदंसकः
बैज १० नार^B

गन्धर्यायमार्जारः खट्टाशोथ^१ विलम्बिताः^२ ।

गज उक्तो, गणोत्साहो वज्रचर्मा च गणडकः ॥२१॥

खड्गो वाध्रोणसः क्रोडी मालशृङ्गो वलीत्यपि ।

खड्गी शूरोप्यथोष्ट्रोग्रे प्रोक्तो, गौर्महिषोऽपि च ॥२२॥

^३वनगौर्वलभद्रोऽपि स्यान्महागव इत्यपि ।

तथैव स्याद्विलगवी तस्य स्त्री चमरस्तु सः ॥२३॥

व्यजनी वन्यगौर्वलधिप्रियोप्यथ तत्त्वियाम् ।

गिरिप्रिया तु चमरी दीर्घबालाथ शूकरः ॥२४॥

सूकरो रोमशो दंष्ट्री बहुसत्त्वः किरिः किटिः ।

रदपोत्रायुधः कोलः शूरो बहुतरस्वरः ॥२५॥

वली दन्तायुधः क्रोडः स्तब्धरोमा जलप्रियः ।

वराहः सूरिको धृष्टिः सूचीरोमा बहुप्रजः ॥२६॥

घोणान्तभेदनो घोणी कुमुखो वज्रवल्कलः ।

लाङ्गलास्यो दीर्घरतो मुस्तान्नः^४ स्थूलनासिकः ॥२७॥

अदन्तो^५ वक्रदंष्ट्रः^६ स्यांदाखनिर्ग्राम सूकरः ।

ग्रामीणो विड्वराहोऽपि विष्ठालुर्दारुकश्च सः ॥२८॥

अथ द्रुतास्तत्र हयः प्रोक्तः, स्यादथ वेसरः ।

सकृदगर्भोऽश्वावरजः संतुष्टो मिश्रजः चमी ॥२९॥

^१ खट्टाशो^{CK} ^२ विलम्बिताः^B ^३ वनगौर्व ^४ अन्नः^B ^५ अदन्तो^B ^६ वक्रः^{OK}

^० दाखान्निः^B

ध्वजोतिभारगो मिश्रशब्दोऽप्यथ महामृगाः ।

वराहमहिषन्यङ्कुरुरोहितवारणाः ॥३०॥

समरश्चमरः खड्गो महिषो^१ हरिणस्तु सः ।

चारुनेत्रस्ताम्रमृगः सारङ्गः प्रियकः पुनः ॥३१॥

वातायुः कृष्णसारस्तु कलमः कृष्ण इत्यपि ।

एणोप्यथ पुनर्न्यङ्कुर्वंडुणो मृगसंनिभः ॥३२॥

देहेन^२ बहुशृङ्गाप्रो मेघान्ते त्यजति स्वयम् ।

शृङ्गं रैति रुस्तेन सोम्भस्तटचरः^३ सदा ॥३३॥

तेनासौ शम्बरादन्योऽथो रामः पुरुषप्रभः ।

विकटोप्रबद्धं शृङ्गो महाशृङ्गो वनप्रियः ॥३४॥

भारशृङ्गोऽपि बिन्द्रङ्गः शम्बरोऽथ महाजवः ।

वातप्रमीर्वातमृगो जङ्गालो जाङ्गिकश्च सः ॥३५॥

कालपुच्छश्च सीत्कारशिंखंकारो जवनः पुनः ।

अपि स्याद्वेगिहरिणः शिखिरूपोऽथ चित्रलः ॥३६॥

शृङ्गः शाखी च सारङ्गः कुकुवागथ रोहितः ।

वर्णाभ्यां ताम्रकृष्णाभ्यां युक्तः स चतुरोप्यथ ॥३७॥

अधोनिःक्रान्तदशनः करालो भषणाकृतिः ।

रोमभिर्विरलैः स्वल्पैर्युतः कस्तूरिकामृगः ॥३८॥

^१ माहिषो^B ^२ पुमान्यङ्कु^B ^३ भेदेन बहुशृङ्गाप्रौ^३ ^४ स्मस्तचरः^B ^५ विकाशेप्रो बहुशृङ्गी^B

श्वदंष्ट्रस्तु चतुर्दृष्टो दंष्ट्राकर्कटकोप्यथ ।

रङ्गः शबलपृष्ठः स्यात्^१ दुणिडवारोथ यो मृगः ॥३६॥

गोतुल्यश्चाथ गवयः ककुत्सास्नाविवर्जितः ।

गोमृगेन्द्रोऽप्यथो मत्स्यवर्णोऽसौ चमराकृतिः ॥४०॥

वेगवान्सृमरोथ स्यादुरणो रूपकोप्यथ ।

वरपोतः श्रेष्ठशावोप्यथ^२ स्यात् कृतमालकः ॥४१॥

संघातचार्यथ तनुश्चारोः^३ कः स्यात्स्त्रियां पुमान् ।

स्त्रल्पा शशाभा गोधाह्वा मातृकापि^४ पृथूदरा ॥४२॥

अन्यागोधार्णजा ज्ञेया शशकस्तु विलेशयः ।

लम्बकर्णः श्रुतगतिः शूलिको लोमकर्णकः ॥४३॥

रुह॑चीनैणहरिणपृष्ठताः शंवरः पुनः ।

सृमरश्च चमूरश्चेत्येते स्युरजिनाकराः ॥४४॥

प्लवप्लवंगप्लवगप्लवंगमनगाटनाः ।

स्याद्वृक्षशाखापर्णानां पर्यायेभ्यो मृगार्थकः ॥४५॥

उत्तालो वानरः कीशो मर्कटोऽपि बलीमुखः ।

हरिः किखिः कपिः शोणो दधिर्वनगृहार्थकः ॥४६॥

मर्कः^५ कुषाकुः पिङ्गाक्षः पिङ्गो ममर^६ इत्यपि ।

मन्दुराभूषणोऽपि स्यात्तद्देवाः स्वल्पपुच्छकः ॥४७॥

^१ स्यादुष्मियारो^B ^२ मृगेन्द्रा^{CK} ^३ रक्षे^B ^४ श्रारोकः^B ^५ मातृका^B

^६ चीनेणा^B ^७ कुषाकुः^B ^८ मरर^B

स च स्याद्रक्तगौरास्यः श्वेतः कृष्णमुखोपरः ।

गोलाड्गूलः श्यामपादकरः श्वेतोऽपि सर्वतः ॥४८॥

सर्वतः कृष्णवर्णोऽपि पिशङ्गो नीलकर्वुरो ।

गुदस्थलं कपीनां यत्तत्कप्यासमितीरितम् ॥४९॥

इति भेदावानराणामथ पर्णमृगा अमी ।

मुद्रादा मूषकाः^१ प्रतिघसाः^२ पादपशायकाः ॥५०॥

घ्रघसाः^३ वानराद्यास्तेष्यथापि स्युर्विलेशयाः ।

स्याच्छल्यकः शल्यमृगो वज्रशल्की^४ विलेशयः ॥५१॥

स्त्रियां श्वाविच्छली चाथतल्लोम्नि शल्ली त्रिषु ।

शलं क्षीबेऽथ चमरपुच्छो जवितकौडुडौ ॥५२॥

^५कोकोवाचो धूम्रकः स्याल्लोमशोऽपि विलेशयः ।

नकुलः सूचिवदनः सर्पादी लोहिताननः ॥५३॥

वन्नुर्वन्ये पुनर्ग्राम्ये चिक्कः स्यादथ मूषकः ।

वृषो^६ हशोप्याखनिको मूषो मूषीकका द्रयोः ॥५४॥

विलकारी धान्यभक्त आखुर्मूडदरो नखी^७ ।

बहुप्रजोऽपि खनक उन्दुरुर्मूषिका द्रयोः ॥५५॥

निलेशयो वज्रदन्तो गर्ताटवृषकागडकाः ।

आखआखानिकोऽखः स्यात्^८ क्रमुः कर्चश्च^९ भिंबकः ॥५६॥

^१ मुद्रगावा BCk ^२ घस्वाः B ^३ मघसा ^४ शली B ^५ कोकोवाको B ^६ देशो B

^७ मुण्डदरो C मूडंदरो (मूर्दुन्दुरो) B ^८ क्रमः ^९ भिंबकः B

महामूषस्तु मूषी स्यान्महाङ्गो भित्तिपातनः ।

विघ्नेशाश्र्वः शस्यमारी^१ भूकलो गिरिसंभवः ॥५७॥

अनेकवर्णो वनजो गिरिका बालमूषिका ।

स्यात्स्वल्पा लम्बतुगडा तु शुरिडनी शुरिडमूषिका ॥५८॥

सुगन्धिमूषिका छुच्छुर्गन्धाद्या प्रतिमूषिका ।

छुच्छुन्दरी राजपुत्री पुच्छलोमा तु वृत्तिकः ॥५९॥

वृक्षोन्दरस्त्रिरेखः स्यान्निहाका तु द्विजिह्विका ।

दारुमुख्याह्वया गोधा गोधिकाऽण्डसमुद्धवा ॥६०॥

त्रिविधा सा स्थूलमध्यसूक्ष्माङ्गा स्यात्तदङ्गजे ।

कृष्णसर्पात्समुत्पन्ने तत्रैव च चतुष्पदे ॥६१॥

गौधेरोपि च गौधारो येन दृष्टा न जीवति ।

तृणाञ्चनः क्रकचपात् क्रुकलासो हलाहलः ॥६२॥

^१ वृत्तिस्थः सरटश्चित्रकोलश्चापि^२ द्रुमाश्रयः ।

अपि स्यात्करटकगृहः प्रतिसूर्यः शयानकः ॥६३॥

दुरारोहो मरुभवे संडाको वनसंभवे ।

^३ सुकंपनोऽतिनीलोथाञ्जनिकाप्यञ्जनाधिका ॥६४॥

हालिनी तत्र स्थूलायां ब्राह्मणी रक्तपुच्छिका ।

जाहको गात्रसंकोची सर्पारिः कामरूप्यपि ॥६५॥

^१ भूकलो^B ^२ वृत्तिकाः^B ^३ दृष्टो^B ^४ वृत्तिस्थ इति पाठः सर्वत्र ५ थ^B

^६ सकम्पनो

सूचीरोमा पीलुवासो बहुरूपश्च मण्डली ।

विरूपी चार्थपञ्जी तु मुशली गृहगोधिका ॥६६॥

माणिक्या भित्तिका ज्येष्ठा गृहोली च विसंवरा ।

द्वयोः कुञ्जाच्च मत्स्यार्था गृहगोधा गृहान्तिका ॥६७॥

मुशली मुषली चाथ तन्तुवायस्तु वायकः ।

ऊर्णनाभश्चोर्णनाभि' लृतामर्कटकः कृमिः ॥६८॥

अष्टापदो मर्कटी च जाली तजालके पुमान् ।

^१आशाबन्धस्तद्विभेदास्तेषां भेदाश्च भूरिशः ॥६९॥

विषस्वेदा मर्कटी स्यादजीलाका हलाहलः ।

^२वक्रकीटास्तत्प्रभेदा बहवोप्यथ वृश्चिकः ॥७०॥

द्रोणोलिर्ब्रश्नः शूककीट आलिरली पुमान् ।

आली द्रुणोऽथ तत्पुच्छकरण्टकेऽलमनव्ययम् ॥७१॥

कारस्कराटिका कर्णजलौका शतपायपि ।

कर्णाजलौकः^३ शतपाञ्चीरुः शतपदी खियाम् ॥७२॥

नीलङ्गुरपि नीलाङ्गुश्चित्राङ्गी ^४कृमिवकृमिः ।

वस्त्रु^५पाज्जिह्विका दीका दिका गेही च ^६सीमिका ॥७३॥

कम्बलाशिन्यपि चटिरुपपायुपदी दिविः ।

वल्मीकिकारिकोदगेही देवप्राप्तवरा च सा ॥७४॥

^१ लंता^B ^२ अशाबन्ध^C अशाबन्ध^k ^३ चक्र^B ^४ काः^B ^५ भूमिवकृमिः^B
^६ पाजिंतस्य^B ^७ सीसिका^B

' पिषीलिका तु हीनाङ्गी बलिष्ठा सिङ्घिनी च सा ।

अपि योजनगन्धज्ञा^१ तद्भेदाः स्युरनेकशः ॥७५॥

कृष्णादिवर्णभेदाच्च गतिभेदादथापराः ।

घृतेंड्यः^२ पिङ्गंकपिशास्ताः शुभाशुभसृचकाः ॥७६॥

उदंघाः^३ कपिजङ्घाकास्ताः स्युस्तैलपिपालिकाः ।

शिथिल्यो घृतमल्ल्यस्तु वृक्षपत्रपुटाश्रयाः ॥७७॥

पिशङ्ग^४ रक्तकृष्णाङ्ग्यस्ताः सर्वा मधुरप्रियाः ।

महाङ्गास्तेपि पुंसि स्युर्मकुणो मञ्चकाश्रयाः ॥७८॥

उदंशकश्चोत्कुणः स्याद्रक्ताङ्गो रक्तपाप्यपि ।

उकात्कुणश्चाथ पुनश्चञ्चुलश्चञ्चलः प्लवः ॥७९॥

अथ पत्ररथः पक्षी द्रिजो नीडोऽद्वः खगः ।

पत्री पतत्री विहङ्गो विहङ्गः पत्रवाहनः ॥८०॥

वृक्षपर्यायसद्वार्थे नभसोर्धार्दगमार्थकः ।

पतङ्गः^५ पित्सन् शकुनिः शकुनो विर्विहङ्गमः ॥८१॥

पुगः^६ शकुन्तः कणठामिरणडजो रसनारदः ।

लोमकी कीकसमुखो नाडीचरण इत्यपि ॥८२॥

विकिरो विकिरः पत्रिंगौकाश्च 'नगौकसा ।

शरडश्च सरण्डापि पतगश्च वयो द्वयोः ॥८३॥

^१ पिषीलिका B ^२ ज्ञास्तद्भेदा इति सर्वत्र पाठः ^३ घृतेंड्यः CK

^४ रक्ताः B रक्ताः CK ^५ युगः B ^६ नगौकसः BO

स्यात्^१ पत्राङ्गी पिपतिषन्^२ नभसंगम इत्यपि ।
 पतत् वाजी विहायाः स्याच्छकुन्तिस्ते चतुर्विंधाः ॥८४॥

तत्रादौ^३ प्रतुदा गृधस्ताच्यर्थिल्लो विजृम्भणः ।
 आतायी^४ शबली दूरदर्शी स्याद्भुजगान्तः^५ ॥८५॥

शालमलीस्थो वज्रतुण्डः गरुत्मान् खगराट् पुनः ।
 सुमुखः शोभनास्यः स्यान्मणितुण्डस्तरक्षकः^६ ॥८६॥

अपि^७ संघातचारी स्यात्^८ मेरुतुण्डो महाखगः ।
 श्येनस्तरस्वा दाक्षाय्यो दूरदर्शी शशादनः ॥८७॥

कामान्धस्तीव्रसंतापः क्रव्यादस्ताच्यर्यनायकः ।
 वेगी खगान्तकः क्रूर एतद्भेदा अनेकशः ॥८८॥

त्वेमंकरीप्रभृतयः पुनर्मैष्ठचरादयः ।
 पञ्चिशकश्च^९ भासश्च गुह्यो विसर इत्यपि ॥८९॥

शालियाजा वडाश्चैव लङ्घवः प्राञ्जिका^{१०} अणिः ।
 रङ्गणाश्चैव संवाणा गृधा अपि च वेसराः ॥९०॥

अचणिडकाः^{११} कंविकाश्च द्रोणकाश्चावहावकाः ।
 पापर्द्धरसिकैर्ज्ञेया गन्धमादनसंभवाः ॥९१॥

नीलच्छदस्तु^{१२} करणो लम्बपर्णो रणप्रियः ।
 रणमत्तः पिच्छवाणः स्थूलनीडो भयंकरः ॥९२॥

१ पत्राङ्गःB २ नभःसंगमB ३ प्रतुदोB ४ आतायीB ५ छकःB ६ संधान-
 चारीCk ७ मेरुB ८ श्येन इत्याश्चर्द्वयंB पुस्तके न इत्यते ९ भासन्तःB १० अणि�B
 ११ माःB १२ करणेkC

लोहपृष्ठस्तु कृकरः संदंशवदनः खरः ।

रणालंकरणः क्रूरः ^१कृकरश्चामिषप्रियः ॥६३॥

उपचक्रः श्वभ्रतनुः कृशचञ्चुर्मदान्वितः ।

कङ्गोथ ^२वायसोऽरिष्टः ^३कारवो गूढमैयुनः ॥६४॥

आत्मघोषो महा^४लोलश्चिरायुर्मुखरः खरः ।

नाडीजङ्घः काशिकारि^५ सत्यवाङ् नगरीवकः^६ ॥६५॥

सकृतप्रजो^७पकृष्टः स्याद्वलिपुष्टो निमित्तकृत् ।

लुणठाको वलिभुक्षणः परमृत्युश्च शक्रजः ॥६६॥

ध्वाङ्गो रतजरः मूत्री करटः काकमौकुली ।

चलाचलोपि धूर्तः स्याच्छ्रावको^८थ पलप्रियः ॥६७॥

अरण्यवायसो द्रोणः काकोलो घनवागपि ।

द्रोणकाको महाप्राणः सप्रोक्तः क्रूरवागपि ॥६८॥

उलूकः पेचको घूकस्तामसो घोरदर्शनः ।

घर्घरः काशिकः पीयुर्दिवाभीतो निशाटनः ॥६९॥

नक्तंचरो^९पि काकारिदिवान्धः कुधिरित्यपि ।

नखादी^{१०} चाथ मांसेष्टा दिवास्वापी निशाचरी ॥१००॥

दिवान्धा^{११} वक्तविष्टा स्याद्वल्लुनी मातृवाहिनी ।

अपादा पक्षनखरा^{१२}धोमुख्यर्धजरत्यपि ॥१०१॥

^१ कृकर B ^२ वायसा B ^३ कारवो BC ^४ लोक B ^५ चक्र B ^६ नालाशी B

^७ चक्र B ^८ दृसुली B

स्वैरिणी चाथ सैवाल्पा जतुकी यह^१मोचिका ।
 भांकारी चर्म^२चटिका सैवोक्ता विषसृक्किका ॥१०२॥

अपिन्छाथ मयूरस्तु चन्द्रकी गरलब्रतः ।
 गुरुमार्जारनीलेभ्यः करणः केकी शिखाबलः ॥१०३॥

भुजङ्गभोजी पत्राड्यः शुक्रापाङ्गः शिखरण्ड्यपि ।
 चित्रपिन्छः कलापी च मेघमत्तः शिखी ध्वजी ॥१०४॥

प्रचलाकी बहिर्णोपि वर्ही तिलशिखीति च ।
 मेघनादानुलासी स्याच्चित्रमेखल इत्यपि ॥१०५॥

कलापो वर्हभारेस्य पिन्छबहैं च न स्त्रियाम् ।
 शिखरण्डी च शिखरण्डो नानेत्रं षण् चन्द्रिका स्त्रियाम् १०६

प्रचलाकः शिखा चूडा मेचकः पुंसि^३ तद्धवनौ ।
 केकाथा^४ पस्वरः क्रौञ्चः क्रुड् स्यात्पङ्क्ति^५ चरः पुनः॥

शरत्पक्षी वक्रचञ्चूरक्तको रात्रिजागरः ।
 शेवलादः पुण्डरीकनयनो लोहिता तु या ॥१०८॥

रोहिणी स्याल्लोहिताङ्गाप्यथोत्कोशः स्त्रियां पुमान् ।
 कुररः खरशब्दः स्यान्नीलक्रौञ्चोतिजागरः ॥१०६॥

दीर्घग्रीवश्च नीलाङ्गो वकस्तु शुक्रवायसः ।
 वकोटस्तापसः कङ्गस्तीर्थजङ्गो निशान्तकः ॥११०॥

^१ मोचिका B २ चटिका CK ३ तद्धना CK ४ कका CK ५ पि सरः B ६ चरे CK

७ शेवलादः Ck

तीर्थसेवी मृषाध्यायी मीनघाती शिखी पुनः ।
 कङ्गेरुनिंश्चलाङ्गः स्याद्वाकश्चन्द्रविहङ्गमः ॥१११॥
 स्त्रीदत्तवलिभुक् चाथ वलाका १विषकणिठका ।
 शरारिरारिराटिश्च शरार्यार्यातिरित्यपि ॥११२॥
 शरालिश्च शराली च पुरुषत्वे स्त्रियामिमे ।
 वलाहका वकेरुः स्त्री मेघानन्दा जलाश्रया ॥११३॥
 धर्मान्तकामुकी श्वेताथोत्क्रोशो मत्स्यनाशनः ।
 कोयष्टिष्टिद्विभष्टिष्टिः कुररो जलकुक्कुटी^२ ॥११४॥
 कारणडवः काकवक्तो दीर्घाङ्गिः^३ कृष्णवर्ग^४ का ।
 प्लवो महाप्रमाणः स्यात्प्रसेवक^५गजश्च सः ॥११५॥
 मृणाल^६करणःकाकस्तु वलाकः स्यादथापरः ।
 ६आटीभेदे तु पत्राटी स्यान्नान्दीमुख इत्यपि ॥११६॥
 कुलवारी लघुश्चित्रवर्णश्चित्राङ्गदोप्यथ ।
 मद्गुस्तु जलकाकः स्यादथान्या जलकुक्कुटी ॥११७॥
 कृष्णवर्णाश्च १काचाक्तो मल्लिकाक्तः कर्पार्दिका ।
 आकाशे सुचिरं भ्रान्त्वा जले पतति लोष्टवत् ॥११८॥
 शुक्लाक्तः शुक्लशवलोप्यारी त्वारामुखी पुनः ।
 चक्रः कोकश्चक्रवाको निट् पर्यायवियोग्यपि ॥११९॥

१ विसकणिठकेत्यस्यत्र २ कृक्कुटिःB ३ दीर्घाङ्गिःB ४ गतC ५ कण्डूOk
 आरीB ६ कार्केक्तोK

भूरिष्मेमा द्वन्द्वचारी रथाङ्गो राविषोऽपि च ।
कामी सहायो गोनर्दः कान्तोऽथ मणितारकः ॥१२०॥

अथ हंसस्तु चक्राङ्गश्चक्राङ्गो वरटश्च सः ।
श्वेतपक्षो मानसौका मोक्षिकाशन इत्यपि ॥१२१॥

राजहंसः सितो रक्तैरक्षिचञ्चुपदैः पुनः ।
मलिकाङ्गो^१ मलिकाङ्गो^२ मलिको पिचधूसरैः ॥१२२॥

सितेतरैर्धर्तिराष्ट्रा मरालो धूसरच्छदः ।
कादम्बः कलहंसः स श्यामधूसरपक्षकः ॥१२३॥

अभव्यः स च हंसः स्यादथ लक्ष्मणसारसौ ।
३लक्ष्मणो रसिकः कामी काकुवाक्षामिवल्लभः ॥१२४॥

नीलकण्ठः पुष्कराङ्गो लक्ष्मणा लक्षणापि च ।
लक्षणी लक्ष्मणी च स्याद्वन्धोली वरटा द्रयोः ॥१२५॥

तद्वद्वंसी च चक्राङ्गी चक्राङ्गी मृदुगामिनी ।
गन्धोलिरपि गन्धाली वरला वारलापि च ॥१२६॥

वरला वारटी चापि वरटी च ख्लियामिमाः ।
ये प्लवा एव ते सर्वे विज्ञेयाः जुद्रसारसाः ॥१२७॥

ते श्वेतचित्रधूम्राद्यनामान्त्याः स्युरनेकशः ।
सरावान् पद्मनेत्रश्च पद्मकन्दाद इत्यपि ॥१२८॥

^१ मलिलकाङ्गोBK ^२ मलिलकाङ्गोB ^३ लक्षण इति स्यात् ।

श्वेतोदरः श्यामपृष्ठः ^१कोनीलो जलवर्त्रिका ।
 पुष्करा ^२च्छायिका पद्मशायिन्यथ च विष्णिकराः ॥१२६॥
 ताम्रचूडो विवृत्ताक्षः कुकुटश्चरणायुधः ।
 कालज्ञः कृकवाकुः स्यान्नियोद्धा नखरायुधः ॥१३०॥
 बहुप्रजः शिखण्डी च विष्णिकरः स्यादुषःकलः ।
 कामकाकुरवो भिष्णीकरणठोपि गुणलोचनः ॥१३१॥
 वतः पतः परापारापरेभ्यश्चातिमानवान् ।
 स्यान्मदनमोहनवाङ्विलासी रक्तनेत्रवान् ॥१३२॥
 करण्ठारवो यहार्थेभ्यः कपोतोप्यथ कामुकः ।
^३अंहिपिच्छः कलरवो ^४वगदेशी छुल्लुलारवः ॥१३३॥
 कोकशुस्तु वनोद्भूते धूसरो धूम्रलोचनः ।
 भीषणोमिसहायः स्यादहनो यहनाशनः ॥१३४॥
 भेदा एषां बहुविधा यद्याणां वनचारिणाम् ।
 पुंस्कोकिलः कलरवः पिको मदनपाठकः ॥१३५॥
 वसन्तदूतो वासन्तः कोकिलो मधुगायनः ।
 कुहूरवः परभृतः सुधाकरणो वनप्रियः ॥१३६॥
 घोषयिलुः ^५ कामतालो मदोल्लापी रतोद्धर्हः ।
^६सुर्दर्दनोऽपि ताम्राक्षः कलकरणा कुनालिकः ॥१३७॥

१ कानीलेB २ च्छादिकाCK ३ अङ्गिंB ४ वगदेशीB ५ योषयिलुःB
 ६ सुर्दर्दनोऽपिB

मत्तः कालोपि कामान्धो गन्धर्वश्चास्य तु प्रिया ।
 कोकिला मधुरालापा कामगा वनभूषणा ॥१३८॥

अन्यपुष्टाप्येवमेवमुन्नेया अथ कीरके ।
 शुको मेधातिथिर्मञ्जुपाठकः प्रियदर्शनः ॥१३९॥

मेधावी रक्तचञ्चर्थः श्रीमान्वाग्मी फलाशनः ।
 नृपप्रियो राजशुकः शतपत्रश्चमर्यपि ॥१४०॥

काष्ठपर्णशुकास्ते स्युर्गुरुमध्याल्पविग्रहाः ।
 रक्तकृष्णोत्तमाङ्गास्ते रक्तपीतादिचञ्चवः ॥१४१॥

नीलपीतश्यामरक्तचित्रवर्णा अनेकशः ।
 सारिका मधुरालापा दूती मेधाविनीति सा ॥१४२॥

गोराटी गोरिका मूली शरभी गोकिराटिका ।
 हहोलिका^१ चित्रपादा ^२चित्राङ्गी कलहप्रिया ॥१४३॥

पीतपादा वङ्गकुला ^३हट्टली प्रियवादिनी ।
^४जीवंजीवस्तु रक्ताक्षश्चकोरो विषसूचकः ॥१४४॥

कौमुदीजीवनो जीवजीवकश्चन्द्रिकाशनः ।
 कौमुदीजीवनोङ्गारभक्षोप्यथ च चातकः ॥१४५॥

घनारवश्च वापीहः सारङ्गो मेघजीवनः ।
 वर्षप्रियस्त्रिशंखः स्यात्स्तोको बन्धुर्हरीतकः ॥१४६॥

^१ पश्यपिB । ^२ हदो(हदो)लिकाB ^३ चित्राचीB ^४ हटलीB ^५ जीव-
 जीवCk

कपिअलोपि हारीतस्तअलो जिनपत्रिका ।

जतूका^१ जतुकापि स्यात्परोष्णी^२ तैलपाप्यथ ॥१४७॥

गोप्रेरको भृङ्गराजो द्विपुच्छाग्रो वनप्रियः ।

सुचूडशीर्षो वाचालः सत्यवाक् स्यादथापरः ॥१४८॥

भृङ्गः कलिङ्गो धूम्याटोप्यथ स्यादारुणोऽस्त्रियाम् ।

काष्ठ^३ कूटः कर्वुराङ्गो दार्वाघाटोऽथ खञ्जनः ॥१४९॥

खञ्जरीटः^४ कणाटीनो मुनिपुत्रश्च तातलः ।

काकच्छदः कणाटीरः शिखादृश्यश्चिंशङ्कः ॥१५०॥

शेवधिस्थान सुरतो भद्रार्थः खण्डलेखकः^५ ।

व्याघ्राटस्तु भरद्वाजो दीदिविस्तु^६ किकीविकः ॥१५१॥

किकीदिविः स्वर्णचूडो नन्दिवर्द्धन इत्यपि ।

विशोकः स्वस्तिकश्चाषश्चित्रवाजोऽपराजितः ॥१५२॥

मणिकण्ठो महायोगी नीलाङ्गः पुण्यदर्शनः ।

कलविङ्गस्तु चटकः कामुको नीलकण्ठकः ॥१५३॥

कुलिङ्गश्चटका तत्त्वी पुमपत्ये तु तद्वे ।

चाटकैरस्त्रयपत्ये तु चटकाप्यथ वर्त्तिका ॥१५४॥

गांजीकायो वर्त्तकोऽपि वर्ती कुञ्जस्तु धूसरः ।

अरण्यचटको भूमीशयस्तु स्वल्पसंचरः ॥१५५॥

^१ जतूकेत्यर्थंC पुस्तके नात्ति ^२ तैलपायिकाB ^३ कुटःB ^४ खञ्जरीटहस्यर्थद्वयंB
पुस्तके नात्ति ^५ सेवधिक ^६ खेलकहृति स्यात् ^७ किकीदिविःCk: ^८ केरB ^९ गोजिकायोk
कांजीकायाB

भोरिटः श्यामचटकः शैशिरः कणभक्तकः ।

यहकर्तृक्षमेा भीरुः कृषि॑द्विष्टः कणप्रियः ॥१५६॥

नीलग्रीवो रक्तशिराः शुक्रपक्षो वनेचरः ।

कुरुबाहुः कुरुकुरुः स च वाग्रीणसोऽथ च ॥१५७॥

स स्यात्कृष्णोदरशिरा वर्णतः कृष्णकर्बुरः ।

पन्थालकः॒ पुंसि भवेत् श्वियां स्याद्यवगगिडका ॥१५८॥

सारङ्गश्वटकाकारः कृशकणठोऽथ हंसका ।

हुंकारकारका पाण्डुरोदरापि युरुडुका ॥१५९॥

नीलच्छविः कृष्णगलः स ग्रामचटकाकृतिः ।

ककुभः ककुभाकारः स्थलजो रक्तपर्णकः ॥१६०॥

॑चटहा चटघातिन्यां चिरीटी तु चिरणिटका ।

॒फाशब्दकारी फाकारो दुन्दुभिर्दुन्दुभिघ्वनिः ॥१६१॥

गोपपुत्रस्तु लोपाको दात्यूहः कालकणठकः ।

अत्यूहोऽपि च दात्यौहो मासज्ञोऽपि च सः स्मृतः ॥१६२॥

क्रतुयष्टिस्तु यज्ञार्हो गिरिशा गिरिशाविका ।

गोक्षेडः स्यात्तु खदिरवर्णपक्षोप्यथापरः ॥१६३॥

डिगिडमाणो डिगिडमवच्छब्दोऽथ मञ्जुलीयकः ।

मञ्जुनादोऽथ त्रपुषो रञ्जकस्तु प्रियात्मजः ॥१६४॥

१ द्विष्ट^{Ck} २ वाग्री^B ३ यथालकः^{Ck} ४ वटहा वट^B ५ काशब्दकारी
काकारो^B

सूचीचञ्चुः पीतशीर्षः १ सुगृहश्चाथ सर्षपा ।

खण्डालिका हालिपुत्रा तुच्छिका स्फोटिकाप्यथ ॥१६५॥

कुमारी पोतकी श्यामा ब्रह्मपुत्री धनुर्धरी ।

पाण्डवी पुत्रिका मोहा चटिका विष्णुलिङ्गयिः ॥१६६॥

दुर्गेमाप्यथ गोवत्सा पुच्छाधोरक्तवर्णका ।

२ पर्यटिका कर्णिकिका रलालट्वापरा च सा ॥१६७॥

पुच्छाधः पीतवर्णाथ फेञ्चः ३ पोटियकः पुनः ।

श्रीकर्णे नीलचटक इत्याद्या अथ तित्तिरिः ॥१६८॥

तित्तिरस्तैत्तिरोऽपि स्याद्याजुषश्चापि कञ्जुलः ।

लघुमांसोऽथ ४ गौरो यः स कपिञ्जल ईरितः ॥१६९॥

यस्तु स्यात्पाण्डुकपिलः स कुतित्तिर इत्युत ।

चित्रवर्णस्तु कुभो ५ वर्तीरोल्पकपिञ्जलः ॥१७०॥

वर्तिका वर्तकावर्तो वर्तकोऽपि च शब्दितः ।

तस्मिंलघुतरे पुंसि लवी लावो लवः ६ पुनः ॥१७१॥

तत्ररक्ते रक्तवर्त्मा वागुदस्तु गणाधियः ।

करडो व्याधनः ७ कर्चूर्नरः कूणिः कुमारकः ॥१७२॥

वर्तिका शाकुनेयस्तु ८ कुडो वृक्षाश्रयी पुनः ।

भयंकरो विशालान्त्रो वृहदावी ततः पुनः ॥१७३॥

१ सृगृह २ विष्णुलिङ्गयिः ३ पर्यटिका ४ केञ्चुः पारियकः ५ याजुय ६ गौरेयः ७ वर्तीरोल्पक ८ पुमान् ९ कक्षु १० इद्रो

दुङ्डुलः पिङ्गलोऽथ स्युः कीटास्तत्र तमो मणिः ।
 प्रभाकीटः कीटमणिः 'खद्योते द्योत इत्यपि ॥१७४॥
 ज्योतिषोपीँङ्गिणो माली वीजः स्यादुपसूर्यगः ।
 पतञ्जः शलभोऽपि स्याद्वान्तचित्रो निमेषरुक् ॥१७५॥
 तैलकीटस्तु षड्बिन्दुस्तैलिनी द्रुनाशिनी ।
 शक्रगोपस्तु वैराटिर्वर्षांभू स्तिन्तिभोगिकः ॥१७६॥
 रक्तवर्णश्चामरजो भ्रमरस्तु 'शिलीमुखः ।
 रोलम्बः षट्पदो भृङ्गो मधुकून्मधुपश्च सः ॥१७७॥
 पुष्पयंधयः कलालापो द्विरेफो मधुलोलुपः ।
 इन्दिन्दिरोलिर्भकारी भसलो भ्रमरोऽपि च ॥१७८॥
 अली च चञ्चरीकः स्यात्पर्यायान्मधुपुष्पयोः ।
 लिट्‌पः कीटः पालिपालौ पालितः सूदनः पुनः ॥१७९॥
 भृङ्गराजश्चालिमको मधुलेही मधुव्रतः ।
 वेणुपर्यायवासी स्याद् भ्रमरी कोशकारिका ॥१८०॥
 पेशस्करी कीटयोनिर्मलिका कीटसंभवा ।
 कीटमाता वान्तिकरा वर्वणा नीलमलिका ॥१८१॥
 'भम्भरीली कर्वुराङ्गा 'जीवत्कृमिपुरीषका ।
 'पायला त्वमृतोत्पन्ना वमनी सरघा 'सरट् ॥१८२॥

१ स्यादुपोतितःB २ ङ्गणोB ३ स्तितिभोB ४ शिलीमुखःB ५ भम्भरो (रा) लीB ६ जीवक्रिमिपुरीषगाB ७ पापला ८ सरट्B

'मध्वर्थमक्षिकापि स्यात्तद्देहाः ज्ञुद्र॑वर्वणा॒ ।
 गान्धारी वरदा ज्ञुद्रा क्रूरा सा स्वल्पपिङ्गला ॥१८३॥
 अथ स्युः ४पुत्तिकाः कृष्णवर्णा मशकसंनिभाः ।
 वृक्षकोटरगाः स्थूलपिण्डिका अथ पातकाः ॥१८४॥
 बृहत्यो मक्षिकाः पीता भ्रमर्योत्पा इतोप्यथ ।
 तीक्ष्णा॑स्या मक्षिकाः पीतवर्णा अर्धा अथापराः ॥१८५॥
 वर्णतः पीतकपिला गन्धोली वरटा द्वयोः ।
 अथ दालाः पीतवर्णस्ताश्च वृक्षदलाश्रयाः ॥१८६॥
 दंशो दुष्टमुखः क्रूरो रुस्त्वकूसंभवः स च ।
 दंशी तज्जातिरल्पा सा ज्ञुद्रिका वनमक्षिका ॥१८७॥
 मशको वज्रतुरुणः स्यात्सूच्यास्यः सूक्ष्ममक्षिकः ।
 नीलाभः स्याद्रणरणो धूमलो रात्रिजागरः ॥१८८॥
 भिल्ली चिल्ली चिरी चीरी भिल्लिकाचिल्लिके समे ।
 चीरिका चीरुकी चीरुभिरुका भीरुकापि च ॥१८९॥
 'भिरी भीरी चाथ॑ जर्ती पुनश्चर्मचटी च सा ।
 जिनपत्रा तु जतुका जतूकाप्यथ पूर्णिका ॥१९०॥
 'नासाच्छिन्दी च वरटी पराष्णी तैलपायिका ।
 स्याद्वरोल्यथ पत्रागडसंभवा तु 'बकेरुका ॥१९१॥

१ मध्वर्थB २ वर्वणाB ३ भम्भरीलीयादि वर्वणान्तमधंत्रयंK पुस्तके नात्ति

४ पुत्तिकाःKD पृतिकाःB ५ स्यान्मB ६ किम्भीB ७ जातीB ८ नासाच्छिन्दीति

स्यात् ९ बकेरुहाB

गोमस्तिकाथ यूका स्यात्षट्‌पदी स्वेदसंभवा ।

*उकरयोकोदनी वालै^१कीट ओकेरणीति च ॥१६२॥

गोपालिका ^२केशटीका पचमजा पचमषट्‌पदी ।

श्वेतय काङ्गवस्त्रोत्था पशुयूका पशुञ्जवा ॥१६३॥

महिषस्था महद्यूका लिङ्गा यूकाएडमित्यथ ।

गर्दभी तु गोमयोत्था ^३महाभीरुरितीरिता ॥१६४॥

विलोमगतिरित्याद्या विज्ञेयाः कीटजातयः ।

तृणादिना स्वकौशल्याच्छाखिशाखासु निर्मिते ॥१६५॥

स्थानेयवा कोटरादौ भृगवादीनां दरादिषु ।

शाखान्ते वा लम्बमाने कुलायस्तु पुमानयम् ॥१६६॥

त्रिषु नीडं पक्षिगृहं स्यात् ^४क्लीबेऽथाएडमस्त्रियाम् ।

कोशोऽस्त्रियां स्त्रियां पेशिः पेशी कोषोऽपि वा स्त्रियाम् ॥१६७॥

स्त्रियां चञ्चुश्च चञ्चूश्च त्रोटिस्त्रोटी सृष्टाटिका ।

स्त्री पक्षतिः पक्षती द्वें पक्षमूले छदोऽस्त्रियाम् ॥१६८॥

वाजः पक्षः पतत्रं स्यात्पिच्छं पत्रं तनूरुहम् ।

गरुत्स्यादथ संप्रोद्भ्यो ढीनान्येषां गतिक्रियाः ॥१६९॥

समूहविसरव्यूहसंदोहनिवहप्रजाः ।

स्तोमौघवारसंघातनिकरत्रातसंचयाः ॥२००॥

^१ उकण्यौके B ^२ कीटतुं^३को ^३ केशेयादिमहयूकान्तं K ^४ पुक्तके नेपलभ्यते
४ मेहा O ५ षण्ड B

निचयः प्रचयश्चैव प्रकरक्षाकरः पुनः ।

समुदायः समुदयः समवायो गणश्च यः ॥२७१॥

जा॑ चापि च जालं च पेटकं काण्डमस्त्रियाम् ।

पटली संहृतिर्वृन्दं निकुरम्बं कदम्बकम् ॥२०२॥

राशि॑ योः स्त्रियां राशी पुञ्जो पुञ्जश्च पुञ्जकः ।

पुंसि क्लीबे च कूटं स्यादुत्करोऽपि च पुंस्ययम् ॥२०३॥

पश्चूनां समजोन्येषां समाजः स्यात्सधर्गिणाम् ।

ये विश्वस्ताः पक्षिमृगास्ते छेका गृह्यकास्त्रिषु ॥२०४॥

पक्षिणा येन गृह्यन्ते पक्षिणोऽन्ये स दीपकः ।

'कापोतशौकमायूरतैत्तिरादीनि तद्रगणे ॥२०५॥

स्त्री द्रयी द्वितयं द्वन्द्वे युगलं यमलं युगम् ।

स्त्रीपुंसौ मिथुनं युग्मं द्वैतं च युतकं मिथु ॥२०६॥

यमलं त्रितयं जातं समस्तं स्त्री त्रयी त्रयम् ।

कल्पद्रौ केशवकृते फलिते नामस्तफलैः ॥२०७॥

एकादशः ३सरभादिः प्रकाण्डः सिद्धिमागतः ।

—

गिरिर्गात्रोचलः शैलः स्थावरो धातुभृद्धरः ।

कुकीलः सानुमान्व्यंशो॒ जीमूतः पृथुशेखरः ॥१॥

कटव्यहार्यः शिखरी नगो दन्ती शिलोच्चयः ।

ऐरावतोऽगो भाकूटः कुट्टारो दर्दुरः स्थिरः ॥२॥

गोत्रोद्विः पर्वतः प्रस्थशृङ्गवृक्षेभ्य एव वान् ।

भूपर्यायधरो भूधः स च स्यात्कन्दराकरः ॥३॥

अथाकराकरोथ स्यात्सुमेरुः कर्णिकाचलः ।

स्वःस्वर्गिस्वर्णपर्यायगिरिपर्याय इत्यपि ॥४॥

मेरुः स्यादुत्तराद्रिस्तु गिरिपर्यायराङ्गपि ।

हिमपर्यायतः प्रस्थालयवान्मेनकापतिः ॥५॥

कुबेरगिरिपर्यायो भवानीयुरुरित्यपि ।

हिरण्यनाभमैनाकसुनाभानां तथा युरुः ॥६॥

श्वेताद्रिरथ नीहारस्तुषारस्तुहिनं हिमम् ।

प्रालेयं मिहिका चाथ हिमानी हिमसंहृतिः ॥७॥

शीतं युणे तद्वदर्थं^१ सुषीमः शिशिरो जडः ।

तुषारः शीतलः शीतो हिमः सप्तान्यलिङ्गकाः ॥८॥

रात्रिंदिवं हिमाधिक्यं यत्तत्तु ^२हिमहर्दिवम् ।

^३उज्भटिर्धूममहिषी रतान्धा च ^४कुहेलिका ॥९॥

धूमिका ^५ स्यान्नभोरेणुपर्यायार्थाकुहीति च^६ ।

रजताद्रिस्तु कैलाशोऽष्टापदः स्फटिकाचलः ॥१०॥

^१ तद्वदर्थःB ^२ हिमदुर्दिनम्B ^३ कुजटिःB ^४ कुहेटिकाB ^५ च नभोB

^६ पि कुहीति चB

शिवपर्यायवासार्थः कैलासो हिमवद्धसः ।
 क्रौञ्चः क्रोञ्चो गुह्हतः पुंसि क्लीबे युगंधरम् ॥११॥
 अपि किष्किन्धि किष्किन्ध्यौ वानराणां गिरौ द्रयम् ।
 दक्षिणाचल आषाढो माल्यवान्मलयोऽस्त्रियाम् ॥१२॥
 रौहिणश्चन्दगिरिर्विन्ध्यस्तु जलवालुकः ।
 वेङ्गटाद्रिः केसरी स्यात्सिंहः^१ केशवल्लभः ॥१३॥
 सद्याचलस्तु मूर्छाद्रिस्त्रिकूटस्त्रिकुच्च सः ।
 रेवोऽन्नवे तूपविन्ध्यमेकलामरकरण्टवाः ॥१४॥
 सुवेलः स्यात्त्रिमुकुट इन्द्रकीलस्तु मन्दरः ।
 उज्जयन्तो रैवतः स्यात्सुदारुः पारियात्रकः^२ ॥१५॥
 वारिपात्रो ऽथास्त्रियां स्याद्दन्धमादनमित्यपि ।
 भृश्यमूर्को रिश्यमूर्को मूर्छन्धमध्यगान्तकाः^३ ॥१६॥
 लोकालोकश्चक्रवालश्चित्रकूटादयः परे ।
 कूटोऽस्त्री शिखरं शृङ्गं प्रपातस्त्वतटो भृगुः ॥१७॥
 मेखला मध्यभागोडेर्नितम्बः कटकोऽस्त्रियाम् ।
 द्रोणी तु शैलयोः संधिः स्यात्प्रस्थः सानुरस्त्रियाम् ॥१८॥
 पुमान्स्तुः स्यादथ गुहा दरी स्त्री कन्दरस्त्रिषु ।
 दरिर्विलं^४ देवखातमखातं गह्वरी स्त्रियाम् ॥१९॥

^१ रिंहरः केशवल्लभःOK ^२ पात्रकःB ^३ तुगांOK ^४ विंकेOK

शिलोच्चयगतास्ते स्युः पादाः प्रत्यन्तपर्वताः ।
 प्राग्भारा दन्तकास्तिर्यगद्रेयाता बहिश्च ये ॥२०॥

अधिरूढाधित्यकाद्रेरासन्ना भूरुपत्यका ।
 गिरेः पतत्रवाहे स्याजभरी भरिरुभे ख्यियौ ॥२१॥

द्वयोर्मर्करो निर्भरो ना स्फटिकः स्फाटिकः पुमान् ।
 नर्यशमा प्रस्तरो यावा पाषाणश्चोपलोऽख्यियाम् ॥२२॥

ख्यियां धृषद्वृशच्चापि दृशद्वृषच्छिलापि च ।
 खनिः खानिः खनी खानी स्यात्ख्यियामाकरश्च ना ॥२३॥

गुञ्जा ख्यियां सुवर्णादिजन्मभूर्द्धातुकः पुमान् ।
 शुक्लधातौ पाकशुक्ला कठिनी खटिनी खटी ॥२४॥

गैरिकं रक्तधातुः स्याद् गिरिज्वरसमुद्धवम्^१ ।
 गिरिनद्वं गिरिणद्वं गिरिसंबद्धमित्यपि ॥२५॥

वनादि^२ मृगपक्ष्यादि धात्वादि सकलं त्रिषु ।
 कल्पद्रौ केशवकृते फलिते नाम सत्फलैः ॥२६॥

सिद्धिं गतः प्रकाण्डोऽयं द्वादशः पर्वतादिमः ।

समुद्रः सागरः सिन्धुस्तरिषस्तारिषोऽर्णवः ।
 लौहित्यस्तरणिर्येनः पारावारो महाशयः ॥१॥

^१ समुद्रभवः B २ चनादिOK ।

तरीषो नभसः पेरुरुदन्वान्धिवीप्लवः ।
 गङ्गाधरो महाकच्छो मित्रुर्दारदश्च सः ॥२॥
 दैत्यदानवशैलानां पर्यायेभ्यो गृहार्थकः ।
 तिम्बूम्यर्थपदान्माली कोशार्थेषि पलंकषः ॥३॥
 जलपर्यायराशिर्धिर्निर्धिर्नदनदीपतिः ।
 पारावारोप्यकूपारो महीप्रावरणार्थकः ॥४॥
 विततश्चन्द्रपर्यायजनको यादसां पतिः ।
 रत्नाकरोऽपि जलदस्तद्भेदा लवणादयः ॥५॥
 अपि ते स्युः सुरासर्पिर्दधिक्षीरपयोमयाः ।
 स्वस्वापिधान 'पर्यायात्तिन्धुपर्यायवाचकः ॥६॥
 स्त्रियां तृस्तिरिरापः स्त्री भूम्नि पुंसि रसो द्वयोः ।
 गौः क्लीबे प्राणदं क्षीरं वाश्वापि सलिलं जलम् ॥७॥
 कृपीटं कमलं सारं क्षीरं विषमिदं घृतम् ।
 कबन्धमुदकं पाथः कीलालं पुष्करं ^१ सरम् ॥८॥
 वनं पवित्रममृतं कंवलं कं कुलीनसम् ।
 पानीयं पिप्पलं पीथं पातालं सर्वतोमुखम् ॥९॥
 जीवनं भुवनं यादः^२ पावनं क्षणदं दकम् ।
 श्रम्भवम्भः शंवरं तोयं कोमलं धरुणं सुखम् ॥१०॥

घनपर्यायतः पुष्पं नीरमण्डश्च वारुणम् ।
 निम्नगं दहनारिः स्यात्सरिलं कर्वुरं मधु ॥११॥

दैव्यं सलं विषं यादः पर्यायेभ्यो गृहार्थकम् ।
 भृतमापो बन्धकं षण् न ना वारि कमव्ययम् ॥१२॥

काण्डोऽस्त्रियां घनरसो नरा नारा अपि स्त्रियाम् ।
 भूस्त्रि गावः स्त्रियां भूस्त्रि गौः स्त्रियामपि सर्वतः ॥१३॥

इरा जडं जीवनीयं चलोदे संवरं कुशम् ।
 शिवं शवं^१ शरं क्षीबे वा स्त्रियां स्यादुद्गुरुङ्गुः ॥१४॥

सरः पुंस्यथ सामुद्रं मृगादिवृष्टिजे जले ।
 आश्विने जलदैर्मुक्तमम्बु स्वातिविशाखयोः ॥१५॥

तत्र गाङ्गं दिव्यमपि धारं स्यादन्तरिक्षजम् ।
 पार्थिवं पृथिवीजातं तत्कौपं च खनित्रिमम् ॥१६॥

^२ औस्त्रिदं तु भरोदभूतं स्वयं जातमथ त्रिषु ।
 स्यादाप्यममयाद्यूहं वीचिर्वीची स्त्रियां पुमान् ॥१७॥

ऊर्भिर्द्वयोस्तरङ्गो ना भङ्गो भङ्गि स्त्रियामियम् ।
 भङ्गी च लहरी वीचा लहरिश्चोर्म्यपि स्त्रियाम् ॥१८॥

त्रिष्वर्गलं महत्सु द्वौ कल्पोलोल्पकावुभौ ।
^३ पुटे भेदो वङ्गचक्रे भ्रमश्च जलनिर्गमः ॥१९॥

तटं त्रिषु प्रतीरं च तीरं रोधश्च रोधसम् ।

स्यादथास्त्री परं पारं पारेपारमवारकम् ॥२०॥

पारावारे परार्वाची तीरे पात्रं तदन्तरम् ।

द्रीपोऽस्त्रियामन्तरीपं यदन्तर्वारिणस्तटम् ॥२१॥

अस्मुक्तमस्त्री पुलिनं सैकतं सिकतामयम् ।

मर्यादा तटभूमिः 'स्त्री वेला स्याद्वृद्धिरम्भसः ॥२२॥

डिगडीरोब्धिकफः फेनो 'बुद्बुदस्थासकौ समौ ।

निषद्वरोऽस्त्री 'जम्बालं तस्मिंस्तु कलिलो घने ॥२३॥

अपि तु स्या 'त्पत्रयुक्ते पङ्कः कर्वटिकोऽस्त्रियाम् ।

दमः कर्दमशादौ च कूपकास्तु विदारकाः ॥२४॥

परिवाहः परीवाहो जलोच्छवासेऽथ निम्नके ।

गभीरमतलस्पर्शं गम्भारं चाप्यमी त्रिषु ॥२५॥

'स्थाघमस्थाघं चागाधं मस्तारं त्रिष्वमूनि च ।

तद्वस्तुन्यप्यथोत्तानमगाधार्थविपर्यये ॥२६॥

अनच्छं त्वप्रसन्नं स्यात्कच्चरं मलिनं पुनः ।

किट्ठां पुष्पितं सेव्यं शालूकं किट्ठिमं चलम् ॥२७॥

दोहलं कलुषं चान्धमाविलं तद्विपर्यये ।

निर्मलं च त्रिषूत्तानात्पुंस्यगाधजले हृदः ॥२८॥

१ की वेळेति^B पुस्तके नोपलभ्यते २ बुद्बुदा^B ३ जम्बालस्तस्मिंस्तु^B
४ स्याद्येव^B ५ स्यायमस्थायं चागाधमस्तारं^B

सचाप्य^१ प्रवह्नार्थः स्याद् भिद्यउद्ध्यो^२ द्रहोऽपि च ।
 वहः सरख्वान्प्रवहः प्रवाहो रोध इत्यपि ॥२६॥

तरङ्गिणी सागरगा तटिनी चञ्चला धुनी ।
 स्नोतस्विनी द्रीपवती तलोदा ह्वदिनी नदी ॥३०॥

स्ववन्ती निम्नगा स्रोत्या सिन्धुः^३ सस्नुत्सरस्वती ।
 अ॒ष्टिकुल्यापगा^४ माता धेना कूलंकषा शिफा ॥३१॥

अपगार्णा निर्भरणी रोधश्वकाच पार्वती ।
 रोधस्वती समुद्रस्त्री ह्वादिनी च वहा धुनिः ॥३२॥

हिरण्यवर्णा कर्षुः स्यात्सरिजम्बालिनीत्यपि ।
 इरावती रोधवक्रा रुजानाथ त्रिमार्गगा ॥३३॥

^५ देवनद्याश्च पर्याया शिवपर्यायशेखरा ।
 स्यात्पदो विष्णुपर्यायात्विस्रोता भीष्मसूत्रियाम् ॥३४॥

सिद्धं^६ नद्याश्च पर्याया धर्मद्रव्यपि गान्दिनी ।
 गङ्गा त्रिपथगापि स्यात्सुरा^७ लम्बगमा पुनः ॥३५॥

हिमाद्रिपर्यायसुता स्वर्गपर्यायं^८ वाप्यपि ।
 जहोर्भगीरथस्यापि प्रजार्था च कुमारसूः ॥३६॥

यमुनायम्यर्कसुता कालिन्दी च यमस्वसा ।
 एवं तापी तु तपनी शनिपर्यायतोनुजा ॥३७॥

१ प्रवह्नार्थःCk २ प्रहोB ३ सख्त्त्वBC ४ मात्राB ५ देवनद्योश्चCk
 ६ नयोश्चCk ७ लयगमाB ८ वाप्यपिB

रेवा तु नर्मदा सोमोद्भवा स्यान्मेकलाद्रिजा ।
 स्यात्पूर्वगङ्गापर्याया मुरला च 'मुरंदला ॥३८॥
 स्यादर्ढगङ्गा कावेरी वासिष्ठी २गोमती पुनः ।
 गोदा गोदावरी भीमोत्पला पि इयम्बकोद्भवा ॥३९॥
 गोला ब्रह्माण्डसंभूता गौतम्यथ च बाहुदा ।
 करतोया सदानीरा सैव स्यात्सैतवाहिनी ॥४०॥
 सैतैवाहन्यथ शताद्रुद्रूपि शिंतादमू ।
 द्रिद्री शुतु ४पराष्टाः स्त्रियामथ विपाट् स्त्रियाम् ॥४१॥
 विपाशाथ ५हिरण्यात्स्याद्वाहुर्वाहश्च शोणकः ।
 काञ्चनाक्षी विशाला च चक्षुः सिन्धुः सरखती ॥४२॥
 वेदाग्रजा ब्रह्मसुता प्लक्षजाता च वाक् प्रदा ।
 चन्द्रभागा चान्द्रभागी चन्द्रिका चान्द्रभागगा ॥४३॥
 ६रथेष्ठा च रथस्था च सरयुः सरयूरपि ।
 अमोघातनये ब्रह्मपुत्रो लोहित्यलोहितौ ॥४४॥
 पयोष्णयजा भारती स्याद्विशाला मुकुलाप्यथ ।
 ७श्रोघनादा सुवेषा च सुप्रभा मानसी हृदा ॥४५॥
 अच्छोदा च पुनः शिप्रा गण्डकी विमलोदका ।
 देववता तथैवान्या वितस्तेरावती शिवा ॥४६॥

१ मुकुलाB २ गौतमीB ३ वाहिन्यथCK ४ पराष्टाः ५ हिरण्या स्यांCK
 ६ रथेष्ठाBC ७ यावृनादा सुवेषाCK ऊर्धनादसुवेषाB

विभागा देविका रेभा धनपापा च मद्रिणी ।

कौशिकीक्षुमती केशा देवमाता कुमुद्वती ॥४७॥

‘देवस्मृतिश्च पाण्डिता पीता चर्मणवती ३कषूः ।

कुन्त्यवन्ती वेणुमती विदर्भा सुरसा कुहूः ॥४८॥

पलाशिनी नन्दना च धूमा मन्दाकिनी दया ।

चित्रोपला चित्रवर्णा सिन्धु ४रेखारिका तथा ॥४९॥

दशार्णा पिप्पली श्येनी ५मञ्जुलावा पिशाचिका ।

कुलामती शुक्तिमती सिनीवाली तथापरा ॥५०॥

वीणा वैतरणी भीमा निर्विन्ध्या तुष्टिका सिता ।

कृष्णवेणा कृष्णगङ्गा कृष्णा कृष्णसमुद्धवा ॥५१॥

भयंकरा कृष्णवर्णा६थापरा निषधावती ।

तुङ्गभद्रा भीमरथी घट्टगा सा मलापहा ॥५२॥

कृतमाला ताम्रपर्णी ७पुष्यभद्रोत्पलावती ।

क्षमा जम्बूर्वेत्रवती सुभद्रा मन्दवाहिनी ॥५३॥

इत्याद्याः स्युः पुनर्नद्यो धर्घराद्याः परे नदाः ।

सारिणिः कृत्रिमा कुल्या सरित्स्यादथ च त्रिषु ॥५४॥

प्रणाली जलपर्याथपदवी सिन्धुसंगमे ।

संभेदो७थ श्लियां भूम्नि सिकता श्रिपि वालुकाः ॥५५॥

१ वेदB २ कषूःKC ३ रेखोCK ४ मञ्जुली वा पिशाचिकीB
५ पुष्याB

पृष्ठन्ति विन्दु 'पृष्ठतः पुमांसो विष्रुषः स्त्रियाम् ।

तीर्थोऽस्त्रियां पुंसि घटः^१ स्नानपानावतारके ॥५६॥

पुंसि पानीयवृद्धिः स्यात्स्लवः पूरोपि चाप्यथ ।

देविकासरयूद्धूते त्रिषु दाविकसारवौ ॥५७॥

नावां तार्य तु नाव्यं स्यान्नौतार्ये वस्तुनि त्रिषु ।

स्त्रियां पुंसि तरण्डा तु तरणी तरणिस्तरिः ॥५८॥

द्रयोर्वारिरथः पुंसि तरान्धुस्तरणस्तरी ।

पेतो नौवर्विटः^२ क्लीबे वहिनं वहनं पुनः ॥५९॥

तरीः^३ स्लो भिलो नौका न स्त्रियामुडुपोलुपौ ।

आकर्षोपि च कर्षुः^४ स्यात्पुनः क्लीबे सुखायनम् ॥६०॥

तुलाधटः^५ पत्रवालो द्रयोः पादालकोपि च ।

पोलिन्दस्त्वन्तरादण्डो मङ्गोऽस्त्री मङ्गिनी^६ स्त्रियाम् ॥६१॥

नौकादण्डः क्षेपणी स्त्री क्षेपणिः क्षिपणिः स्त्रियाम् ।

क्षिपण्यपि तथैव स्यादरित्रे^७ केनिपातनम् ॥६२॥

केटिपात्रं स्युभ्रिरभ्री^८ काष्ठकुदालकः पुमान् ।

सेचनं सेकपात्रं स्याद् गुणवृक्षस्तु कूपकः ॥६३॥

गुणः पुंसि स्त्रियां रञ्जुर्वत्रा रश्मरित्यपि ।

वातप्रतिच्छदो वाताधारो वातमहापटः ॥६४॥

^१ पृष्ठताःB ६ घटःB ३ वर्विटःK ४ तरिःB ५ कर्षःB ६ घटःB ७ मङ्गो-
भ्री भङ्गिनीB ८ दरित्रिःB ९ कटःB ।

सांयान्त्रिकः पोतवण्णिग्यानपात्रं वहित्रकम् ।
 वेहित्थं^१ वहनं पोतः पोतवाहो नियामकः ॥६५॥

निर्यामकः चेपकस्तु कर्णधारोऽपि नाविकः ।
 पोतधारः^२ पोतधरो^३ यानादौ नौः समुद्रिया^४ ॥६६॥

सामुद्रिको मनुष्यः स्यात्सामुद्रं तद्भवे त्रिषु ।
 *आतरस्तरपण्यं स्यादातारस्तरणं तरः ॥६७॥

संतारः संतरस्तारोऽप्यथ दुस्तारदुस्तरौ ।
 काष्ठाम्बुवाहिनी द्रोणी द्रोणिद्रुणिरपि द्रुणी ॥६८॥

क्लीबेर्द्धनावं नौकाद्वेऽतीतनौकेऽतिनु त्रिषु ।
 मत्स्यपर्यायजीव्यर्थः कैवर्तो दाशधीवरौ ॥६९॥

दासैरकोथ जालं स्यादानायः पुंसि कोटिका ।
 शणसूत्रं पवित्रं स्यात् क्लीबे मत्स्यादिबन्धनम् ॥७०॥

कुपिनी च स्त्रियां क्लीबे वडिशं मत्स्यवेधनम् ।
 वडिशावलिशे द्वेस्त्री वलिशं विलिशं पुनः ॥७१॥

मत्स्याधानी कुवेणी स्यात्कुवेणिः कुविणापि च ।
 एषां तु पञ्चराखेटे पलावश्च मूळोऽपि च ॥७२॥

पृथुरोमा भणो मीन आत्माश्यनिमिषोरुजः ।
 कण्टकी शम्बरो मूको वल्कवान् शकली द्रयोः ॥७३॥

^१ वाहित्थं ^२ पोताधारःB ^३ धारोB ^४ समुद्रिकाकC ^५ आत्मारुजC

विसारो मत्स्यो^१ मत्स्योऽपि वैसारिणजलेशयौ ।

मद्धः शल्क्यथ तद्देवा एककण्टकमञ्जरी ॥७४॥

सहस्रदंष्ट्रः पाठीनोप्यवदालक^२ इत्यपि ।

महामत्स्यो रूप्यवर्णो दीर्घः स्यादथ लोहितः ॥७५॥

कृष्णशल्की श्वेतकुचिस्तालाङ्गो^३ मत्स्यराडपि ।

वृत्त^४वज्रोप्यथ पुनर्गर्गरः पीतवर्णकः ॥७६॥

पिच्छलाङ्गः^५ पृष्ठरेखाबहलः सच शल्ककः^६ ।

अथ भीरुः पृष्ठगलपुच्छेषु द्विद्विपक्षकः ॥७७॥

अशल्को वृत्ततुरडोऽथ पालको वृत्तवक्त्रकः ।

नातिस्थूलो विशल्काङ्गः शमश्रुलो दन्तवानपि ॥७८॥

संध्ययोरात्रिशेषे च प्रचारी ^७चाश्वर्वर्वरः ।

कुक्षौ पृष्ठे च कण्टालोप्यथान्यश्छगलः पुनः ॥७९॥

गले द्विकण्टकः श्रेतः पृष्ठेकण्टः^८ सुविग्रहः ।

समानदीर्घवृत्तः स्यान्निःशल्कोप्यथ रोहितः ॥८०॥

रक्तमत्स्यो लोहितः स्याद्रोहिः सालो गडो गलः^९ ।

छालोथ नडजे मत्स्ये चिलिचीमश्चिलीचिमः ॥८१॥

खलेहः^{१०}खलिशश्वापि^{११}नलमीनः खलेशयः ।

क्षीरजालोऽतिरक्ताङ्गो नातिदीर्घो न चाल्पकः ॥८२॥

^१ मत्स्योCk ^२ दालुकB ^३ स्लालागोB ^४ ववू॒B ^५ पिच्छिB ^६ शाङ्कःK वश्लकःB ^७ चाथBC ^८ कण्ठः ^९ गलोण्डजः ^{१०} खलहःB ^{११} तलCk

नातिस्थूलः स गोमेदोप्यथ स्यान्महिषः पुनः ।
 स्थूलाङ्गो महिषाकारः स्थूलशर्वः स तालुनि^१ ॥८३॥

वितस्तिमात्रः स्वल्पाङ्गः स्थूलशर्वस्तथापरः ।
 कर्ण^२वेशोतिकृष्णाङ्गो वृत्ताल्प^३स्थूलचर्म्यपि ॥८४॥

चन्द्रिका^४ सर्पतुल्याथ^५ तिमिर्योजनविस्तरः ।
 तिमिंगिलो महामीनस्तिमिंगिलगिलस्तु सः ॥८५॥

तद्विलश्चाथ कुलिशः करण्ट^६काष्ठील इत्यपि ।
 वज्राभश्चाथ राजीवः कृशो दीर्घाकृतिश्च सः ॥८६॥

सस्याजीवस्तु रेखाङ्गः पाटलः पाटलानिभः ।
 निरुलो जलपीने स्यात्सुरुलो^७लोषिताङ्गके ॥८७॥

स्यान्नन्दी वारला सैव समुद्राङ्गद्विकाप्यथ ।
 सकरण्टकश्चन्द्रिकः स्यात्पाश्वे वर्तुल^८ इत्यथ ॥८८॥

फलकी स्याच्चित्रफलो वागुमौ वागुजारतः ।
 कुवरीकङ्गः पृष्ठी स्याद्वाजयीवो मदा^९र्मदः ॥८९॥

स्यादद्वयोः शकरी प्रोष्ठी श्वेतकालो जलव्यधे ।
 कङ्गत्रोटोथ भक्षीशा गाङ्गेयः शवराधिपः ॥९०॥

जलतालोऽपि च ज्ञेयः परि^{१०}कर्पूर इत्यथ ।
 जलेचरः खशेरोथ जलचञ्चल इत्यपि ॥९१॥

१ तालुमि�CK २ वेशोK ३ अवाथB ४ संयK ५ तुल्योC ६ कटंCK
 ७ काष्ठील । ८ रेखाङ्गःB ९ विरुलोB १० लोषितोC ११ इत्यपिB १२ मदःB
 १३ शवरीCK १४ शेरोB १५ कुर्पर

स चलत्पूर्णिमा चाथ गङ्गाटेयो 'जलानिलः ।

जलवृश्चिक ३इश्वाकाप्यथ स्याल्घु४गर्गरः ॥६२॥

त्रिकण्ठकोथ शालः स्याद् गन्धाहि५ कूचिका द्रयोः ।

६स स्याच्छकुलगण्डोथ ब्राह्मी चम्पकैपादुकः ॥६३॥

पुंखियोर्मद्गुरः शृङ्गी दुर्नामा दीर्घकोशयपि ।

उलुप्युलूपी चुलुकी चुलुम्पी ७चुलपीत्यपि ॥६४॥

स तु राजीवसंज्ञः स्याद्स्त्रिरेखासमन्वितः ।

शिलीन्धः कचधो रामो दण्डारिः पाकमत्स्यकः ॥६५॥

संकोचिका ९पक्षिमत्स्यो विषपुच्छोप्यमीनरः ।

जात्या मत्स्या द्विधा ज्ञेयाश्रमजाः शल्कजा इति ॥६६॥

प्रत्येकं ते द्विधा प्रोक्ताः स्थूलसूद्धमप्रभेदतः ।

दुमचर्मपिनद्वाश्रमजाः शल्कवर्जिताः ॥६७॥

शल्कशुक्तिपिनद्वा ८ये शल्कजास्ते प्रकीर्तिताः ।

केचित्समुद्रसंभूताः केचिन्नद्युद्धवा इति ॥६८॥

सारश्च शृङ्गसारश्च वश्चिलो ९वालकस्तथा ।

कण्ठकारः संकुचकश्रमजाः सागरोद्धवाः ॥६९॥

कावाकः खिरिडिश्चैव पाठीनः सिंहतुण्डकः ।

एते मत्स्या महाकायाश्रमजानि निम्नगोद्धवाः ॥१००॥

१ गलानिल इत्यन्यत्र । गलानिला० २ हन्द्राको० ३ मर्गरः ग्रि४ सस्यात्तु०

५ पण्डिः० ६ चुलुपी० ७ पाञ्चिः० ८ श्री० ९ अलकः० १० रलकः०

पादलः पिच्छकस्त्वेकस्तथान्यो दन्तपाटलः ।

मध्यकायाविमौ मत्स्यौ नदीजौ चर्मसंभवौ ॥१०१॥

^१ घाघेरो ^२गोजलश्चैव निद्रुवश्च तथाऽपरः ।

मत्स्यः कटरथश्चेति स्वल्पकाया नदीभवाः ॥१०२॥

^३ पडिमानो महाकायः शल्कजः सागरोऽद्भवः ।

^४ पल्लाकस्तोमकश्चेति ^५स्वल्पकायौ समुद्रजौ ॥१०३॥

^६ महाशीलः कल्हवश्च ताडको बडिशस्तथा ।

परगिश्च महाकायाः शल्कजाः सरिदुद्भवाः ॥१०४॥

रोहितः सर्णमीनश्च तथा खंडलियोपरः ।

मध्यकायाः सशल्कास्ते बलवन्तो नदीचराः ॥१०५॥

मरलिस्तुम्बरो^७वौचशल्कजा मध्यविग्रहाः ।

^८ कोलत्थश्च महानद्याः संगतस्य महीभृतः ॥१०६॥

षट् सप्तयोजनं यावन्नदीमायान्ति सागरात् ।

नद्यां कर्दमहीनायां सशिलायां भवन्ति ते ॥१०७॥

^९ केवाकाया महाकायाः सशल्का मत्स्यजातयः ।

शिलासंकटके स्थाने गम्भीरे ^{१०}करकादयः ॥१०८॥

वालुका बहुले तेये गम्भीरे रोहितादयः ।

सपङ्के च सुविस्तीर्णे प्रवाहरहिते हृदे ॥१०९॥

^१ घाघेरोCK ^२ मिजलश्चैव विवद्धुB ^३ षडिमानोB ^४ पल्लीकB ^५ मध्यकायौB
^६ सहाB ^७ वर्गेंCk ^८ कोलत्थाश्चB ^९ कावाकोवा ^{१०} कारB

पाठीनप्रमुखा मत्स्या निवसन्ति सकच्छपाः ।
 पाषाणग्रान्तविवरे नाभिद्वयोदके तथा ॥११०॥
 घाघरस्तुवरो वामी निवसन्ति निजेच्छया ।
 नागस्तन्तुः स बधाति प्राणिनं जलमध्यगम् ॥१११॥
 मत्स्याः स्त्रीजातयः सर्वे गर्जद्वर्भा हि ते स्मृताः ।
 सर्वेषामुदरेणडानां संघातो दृश्यते यतः ॥११२॥
 शिशुकस्तु वसाढ्यः स्याजलात्सूकरमर्कटौ ।
 शिशुमारोप्यथ पुनर्जलौका तु जलोरगी ॥११३॥
 जलोका जालिका वेणी जलालोका जलाटनी ।
 जलौकसः द्वियां भूम्नि सैवोक्ता जलजन्तुका ॥११४॥
 जलायुका जलूकाथ^१ शल्कं वल्कं च वल्कलम् ।
 मत्स्यस्य शक्लेमी स्युरित्यपादा जलेचराः ॥११५॥
 शिशुमारो महाङ्गः स्यात्स्वल्पाङ्गश्चुलकी च सा ।
 नक्षत्रस्वम्बुकिराटः स्यात्स च वाडवहारकः ॥११६॥
 अम्बुनः कण्टकभटौ^२ वज्राकारशरीर्यपि ।
 एतस्य भेदे कुम्भीरो मकरस्तु^३ भषाशना ॥११७॥
 हृदग्रहोसिदंष्टः स्यान्मरोलिर्जलरूपकः ।
 जलात्सवा^४खुनकुलविडालशुनका श्रपि ॥११८॥

^१ सिB ^२ भरोB ^३ रचB ^४ लुवाB

कन्धपः कमठः कूर्मः ऋडाडिग्रः पञ्चयुतकः ।
 मण्डूको दर्दुरो भेको वर्षाभूर्दर्दुरः प्लवः ॥११६॥
 वर्षानन्दो 'गाढवर्चाः शालूरः कोक इत्यपि ।
 प्लवंगमश्च शालूरः सालुश्चापि प्रवंगमः ॥१२०॥
 व्यज्ञः प्लवः शिली भेकी वर्षाभ्वी च दुलिर्दुली^१ ।
 हरिनेत्रः कुलीरः स्यात् कलीरः कर्ककर्कटौ ॥१२१॥
 बहिः कुटीचरस्तिर्यग्यानः स्यादथ घुर्घुरी ।
 मृत^२किरा वारिपर्यायकृमिः स्त्री जलमक्षिका ॥१२२॥
^३इत्येते पादिनोथ स्युः कोशिनः शुक्तिका स्त्रियाम् ।
 मुक्तार्थान्मातृपर्याया महाशुक्तिश्च मौक्तिकात् ॥१२३॥
 शुक्त्यर्थापि च मुक्तायाः स्फोटोथ कृमिसूरपि ।
 चुद्रशुक्तिश्च पुटिका जलार्थाच्छुक्तिरित्यपि ॥१२४॥
^४शम्बुकोऽपि च शम्बूकः^५ शाम्बूकः शम्बुको दरः ।
 शङ्खोर्णवभवः कम्बुरस्त्रियां ^६पावनध्वनिः ॥१२५॥
 अन्तर्वक्तो महानादस्त्र^७रेखोऽपि च सुस्वरः ।
 हरिप्रियोऽपि धवलोप्यथ स्यात् चुल्कोऽपरः ॥१२६॥
 चुद्रशङ्खः शङ्खनकः ^८शम्बुकोन्यो जलोद्भवः ।
 कृमिशङ्खश्च जलजजन्तुः कृमिजलोद्भवः ॥१२७॥

^१ गृष्ठवर्चा इत्यन्यत्र ^२ दुलिर्दुली ^३ मृत्करा Ck ^४ इत्येक B ^५ शम्बुक इत्यार्थधृदयं C पुस्तके नालि ^६ सम्बूकः B ^७ पावन B ^८ रेखा B ^९ शंखको B

महाकपर्दी भस्त्रूकः कपर्दोऽस्त्री वराटकः ।
 चराचरचरो वर्यो बालक्रीडनकश्च सः ॥१२८॥
 हिरण्यःश्वेत इति च बहवोऽन्ये चलेचराः ।
 पुंस्येत्रान्धुः प्रही कूप उदपानं तु पुंसि वा ॥१२९॥
 कारोत्तरश्च वीनाही प्रहिः स्यादन्धकूपके ।
 कर्करान्धुर्जलाष्टावी^१ कूपिका तु जलास्त्रिका ॥१३०॥
 उद्घाटको घटीयन्त्रं स्यादावर्त्तोरघट्कः ।
 अस्त्री निपानमाहाव उपकूपजलाशये ॥१३१॥
 नेभिर्नैमी त्रिका तन्त्री वीनाहोस्त्रयास्यबन्धने
 नान्दीपुटो नान्दीमुखो गर्तः खातोपि केवटः ॥१३२॥
 अवघट्टावटौ तुल्यावथ पुष्करिणीत्यपि ।
 दीर्घीं स्त्री यष्टिका वापी वापिश्चापि स्त्रियामुभे ॥१३३॥
 मीनगोध्यपि वेशन्तः स्वल्पे सरसि पल्वलः ।
 अस्त्रयाखातं देवखातमखातं पुनपुंसकम् ॥१३४॥
 स्यादस्त्रियां तलं तल्लं तटाकोऽस्त्री तडागवत् ।
 पद्माकरः पुमान् क्लीबे सरसं च सरः पुनः ॥१३५॥
 कासारस्त्र भृति सरसी स्यात् स्त्रियामियम् ।
 खेयं तु परिखाधारः खानिका जलधारणम् ॥१३६॥

^१ शीळा ^२ नान्दि

स्यादालवालमावालमावापोऽस्त्री द्विजप्रिया ।

केदारः स्यात् कर्दमिलः स चोक्तः पांशुमर्दनः ॥१३७॥

कुशेशयं गन्धसोमं कुड्मलं पुष्करं नलम् ।

महोत्पलं तामरसं राजीवं श्रीकरं पुनः ॥१३८॥

स्यात्सरः सरसीपङ्कपर्यायेभ्यो रुहार्थकम् ।

एभ्यो जन्मार्थकं चापि ^१जलार्थादपि जार्थकम् ॥१३९॥

विसपर्यायपुष्पार्थं कुण्णपर्यायकन्दकम् ।

लच्छमीपर्यायसद्वार्थं कन्दोट्टं दिनहासि तत् ॥१४०॥

शतात्सहस्रात्पत्रार्थं कमलं कुमुदं तु तत् ।

कुमुच्च शारदं पुण्डरीकं कैरवमित्यपि ॥१४१॥

रक्ते तु स्यात् कुवलयं कुवेलं कुवलं कुवम् ।

स्यादुत्पलं कोकनदमरविन्दमथापरम् ॥१४२॥

इन्दीवरं तु नीलाब्जमिन्दिरावरमित्यपि ।

कावारमीषत् श्वेतं तु नलिनं स्यादथ स्त्रियाम् ॥१४३॥

स्यात्पद्मं किंचिदारक्तमीषन्नीलं तथोत्पलम् ।

एषां तु वल्ली नलिनी विसिना पुटकिन्यपि ॥१४४॥

नालीकिनी नलिनिनी कमलिन्यपि पद्मिनी ।

एषां बीजं तु ^३गालोऽच्युं पद्मार्थादक्ष इत्यपि ॥१४५

^१ स्थानालवालOK स्थालालवालB ^२ दलाB ^३ गालोअंB ^४ दृष्ट्वB

स्त्रियां क्रौञ्चादनी क्रौञ्चा श्यामा पद्मार्थकर्कटी ।
 नालोऽस्त्रियां स्त्रियां क्लाबे मृणालं तु मृणालिका ॥१४६॥
 षण् विसं विसतन्तुर्ना पद्मिन्यर्थाद्गुहं च तत् ।
 शालूकमेषां कन्दः स्यात् पद्ममूलं 'कटः पुमान् ॥१४७॥
 'जलालूकं सूरणो ना करहाटः शिफा स्त्रियाम् ।
 अनुष्णमुत्पलं क्लीबे नलपर्यायनामकम् ॥१४८॥
 रात्रिपर्यायपुष्पार्थं शीतलार्थाजलार्थकम् ।
 हिमपर्यायपद्मार्थमथ स्यात् कुम्भिका पुनः ॥१४९॥
 पृथिका पर्णिका वारिपर्यायेभ्यः परा स्त्रियाम् ।
 मूलिका पर्णिका चाथास्त्रियां शैवालैः शेवले ॥१५०॥
 शैवालश्चापि शेपालः शीपालः शैवलोऽस्त्रियाम् ।
 शैवलं शीवलं तुल्यं वारिचामरमित्यपि ॥१५१॥
 नाली नाला नालमपि नालः केसरकेसरौ ।
 पुंसि क्लीबेऽय नालीकं नालिकं नलिनं नलम् ॥१५२॥
 विसंडकं तु 'लविल' 'शृङ्गाटो वारिकुञ्जकः ।
 अस्त्रियां शण्डषण्डौ द्वावब्जादीनां कदम्बके ॥१५३॥
 शिफा स्त्रियां कन्दमस्त्री शिफाकन्दोऽपि 'वा स्त्रियाम् ।
 विसं त्रिषु मृणालो ना कोरकः पुष्पपुंसकः ॥१५४॥

संवर्त्तिका तु संवर्त्तिः संवर्त्ती नवपत्रयपि ।
 तत्कार्णकामध्यगतबीजकोशो वराटकः ॥१५५॥
 कल्पद्रौ केशवकृते फलिते नामसत्फलैः ।
 त्रयोदशः प्रकागडोऽयमव्यावः सिद्धिमागतः ॥१५६॥
 समुद्रादिप्रकागडः (इतिपूरणप्रमुखकागडपूरणम्)

— —

अधोभुवनपातालवलिसद्वार्थकानि तु ।
 वडवामुखपर्यायं रसापर्यायतस्तलम् ॥१॥
 नागपर्यायलोका^१ स्यादधोऽव्ययमित्यपि ।
 रोकं विरोकं छिद्रं च रन्ध्रं श्वरुं च पुंसि वा ॥२॥
 स्वभ्रं दरं च वा पुंसि सुषी सुषिरुभे स्त्रियौ ।
 अतलं वितलं चैव सुतलं च तलातलम् ॥३॥
 महारसाभ्यां च तलं पातालं स्युरमूनि षण् ।
 तत्र स्युस्त्रिषु सत्त्वेमी स्यात्कीबे तमसं तमः ॥४॥
 अन्धकारोऽस्त्रियां ध्वान्तं तमित्रं तिमिरं पुनः ।
 निशापर्यायचर्मार्थं भूच्छायं च रजोबलम् ॥५॥
 दिष्कराटको वियन्दूतिः खत्वग्वृत्रोऽप्यदर्शनः ।
 निशापर्यायरागार्थो दिनपर्यायकेसरः ॥६॥

^१ रोगाB

खपर्यायपरागार्थे वियज्जूतिर्दिगम्बरः ।
 क्लीबे दिनार्थादिगडार्थं नीलपङ्कार्थमित्यपि ॥७॥
 अन्धं तमोन्धतमसमन्धातमसमित्यपि ।
 क्षीणं तमोवतमसं विष्वक् संतमसं च तत् ॥८॥
 भुवि श्वभ्रे द्रयोऽर्गत्ताऽवटिः स्यादवटोऽवदु ।
 कालेया दनुजा दैत्या ये चाप्यन्ये सुरद्विषः ॥९॥
 सर्पा नागाश्च ते सर्वे सर्वपातालवासिनः ।
 सुरपर्यायनज्पूर्वा दित्यपत्यार्थवाचकाः ॥१०॥
 ते पूर्वदेवपर्याया इन्द्रपर्यायवैरिणः ।
 कश्यपापत्यपर्यायाः पातालार्थाद्भृहार्थकाः ॥११॥
 यज्ञपर्यायशश्वर्थाः ४क्षण् दृष्टिमुषोपि च ।
 तुल्या एतैश्च कालेया दानवा वेदविद्विषः ॥१२॥
 अवतास्तामसतपःशीलधर्मार्थवैरिणः ।
 आदिदैत्यो हिरण्याक्षो ज्येष्ठः कश्यपसूनुषु ॥१३॥
 दैत्यार्थादिन्द्रपर्यायः पूर्वदेवार्थ इत्यपि ।
 हिरण्यकशिपुर्दैत्यौ हिरण्याक्षानुजार्थकः ॥१४॥
 कयाधूरस्य पत्नी स्यात्प्रहूलादाद्याः सुताश्च ते ।
 कायाधवश्च प्रहूलादोऽ ह्नादः संहादसंज्ञकः ॥१५॥

अनुहलादश्च ते ह्मादास्तपुत्रैरिदमावृतम् ।
 विरोचनस्तु प्राह्लादिर्वलिर्वोचनोऽपि च ॥१६॥

वैरोचनिश्च दीर्घायुर्दत्ता वाणस्तु तत्सुतः ।
 शैवोथ वृषपर्वा तु वृषपर्वोथ शम्बरः ॥१७॥

संवरोप्यथ 'मायावी स्यान्मयः कालनेमिनि ।
 कालनेमिरितीत्याद्या दैत्यकालेयदानवाः ॥१८॥

रक्तबीजप्रभृतयो वैप्रचित्ता अथापरे ।
 निवातकवचाद्याः स्युः कालेया असुराश्च ते ॥१९॥

एकयोक्त्या पुनर्देत्या महिषाद्यास्तथैव च ।
 अनन्ताः सर्व एवैते सर्वे देवविरोधिनः ॥२०॥

कल्पद्रौ ^१केशवकृते फलिते नामलुंबकैः ।
 सिद्धिं गतः प्रकारणोऽयं पातालाहृश्चतुर्दशः ॥२१॥

पातालप्रकारणः

सर्वे दर्वीकरश्चक्षी कुरुडल्याशीविषश्च सः ।
 वायुपर्यायभक्षार्थो लेलिहानो विषायुधः ॥१॥

चक्षुःपर्यायकण्ठार्थो विलार्थाच्छयनार्थकः ।
 अपि व्याहो दर्विकरो दर्वींधृदर्विभृत्कटी ॥२॥

^१ मायावी ^२ केशवकृते, फलिते नामलुंबकैरिति ^३ केवलं B पुस्तके दर्शने १ और B

फणाधरः फणधरः फणावान्फणवानपि ।
 बिलवासी बिलेवासी गूढपादो बिलेक्षयः ॥३॥
 चक्री बिलशयश्चापि कुरुदली व्यालभोगिनौ ।
 पृदाङ्कुः कञ्चुकी व्याडः कुम्भीनससरीसृष्टौ ॥४॥
 काकोदरो दन्दशूको विषार्थद्विधरोऽपि च ।
 भुजं भुजोऽरोरंजिह्वपत्रेभ्यो गो गमः फणी ॥५॥
 द्वे दीर्घाद्रिसनार्थः स्याल्लेलिहानश्च पुष्करः ।
 गूढपादीर्घपृष्ठोऽहिर्द्योहर्मिरश्च कदुजः ॥६॥
 शेषस्तु नागपर्यायराजार्थोऽनन्त इत्यपि ।
 विष्णुपर्यायशश्यार्थः सहस्रफणभूधरौ ॥७॥
 सितपङ्कजचिह्नः स्यादालुको गौर इत्यपि ।
 ज्येष्ठः ३कदुतनृजानां सर्पराजस्तु वासुकिः ॥८॥
 श्रेतो नीलसरोजाङ्गो लोहिताङ्गस्तु तत्त्वकः ।
 स्वस्तिकाङ्गशिरा ३श्चाथ महापद्मोतिशुक्लकैः ॥९॥
 दशभिर्बिन्दुभिर्युक्तशिराः पीत ४सितां गले ।
 दधच्छङ्गेन्दु ५सदृशा ज्वालाधूमसमश्च सः ॥१०॥
 कालीयः कालियस्तुल्यौ कृष्णपादार्थचिह्निते ।
 अर्द्धेन्दु ६मौलिः कुलिकोऽथापरे कम्बलः पुनः ॥११॥

१ रोरK २ कद्रB ३ श्चापिB ४ शितोB सिता इति पाठः स्यात् ५ सदृशो
 हसि पाठः स्यात् ६ मौलिच

बलाहकश्चाश्वतर इत्याद्यास्तत्कुलाधिपाः ।
 तत्तच्छक्षणसंयुक्तास्तत्कुलसमुद्भवाः ॥१२॥

राजसर्पे भुजङ्गार्थी भोगी स्यादथ वाहसः ।
 चक्री मण्डल्यजगरः पारीन्द्रोऽजगिलः शयुः ॥१३॥

स्त्रियां हन्त्मूर्मार्गभित्स्याद्वलूतोथ ॑तिलिंसकः ।
 गोनासो गोनसोऽपि स्याद् घोणसोथालगर्दकः ॥१४॥

जलपर्यायसर्पार्थः समो राजिलहुंडुभै ।
 मातुलानो मातुला ॒हिद्विमुखः पुंस्यहीरणिः ॥१५॥

अहीरणी चाथ पुनर्भाग्ण ॑पुष्टस्तु कोकिलः ।
 कन्दलान्तोथाश्वलाला स्त्रियां स ब्रह्मजिह्वगः ॥१६॥

निर्मोक्तरहिते तत्र निर्मुक्तो मुक्तकञ्चुकः ।
 कुकुटादिः कुकुटाभो वर्णेन च रवेण च ॥१७॥

नागाः सर्वे कादवेयाः सपादा अपदाश्च ते ।
 सकर्णाः कर्णरहिता मुखबालधराः परे ॥१८॥

इत्यादयो बहुविधा व्यालाः पातालभूचराः ।
 सर्पीं तु सर्पिणी चाथ स्यादाहेयं त्रिषूत च ॥१९॥

विषास्थ्यादि स्यादथ च फटायां तु फणा द्रयोः ।
 स्फुटा स्फटा दर्विं दर्यौ भोगस्त्रि ॑ष्वथ वर्षमणि ॥२०॥

भोगस्त्रिष्वहिकोशस्तु निर्माकः कञ्चुकोऽस्त्रियाम् ।
 गरोद्धी गरलः च्वेडो गरलं विषमस्त्रियाम् ॥२१॥
 अस्त्रियां विषभेदे तु हालाहलहलाहले ।
 हलाहलं हालहालं शौक्लिकेयं च न द्वियाम् ॥२२॥
 सौक्लिकेयोथ सौराष्ट्रिकः^१ स्यात्सारोष्ट्रिकोऽपि च ।
 वत्सनाभश्च काकोलः कालकूटः प्रदीपनः ॥२३॥
 ब्रह्मपुत्रो दारकश्च पुंसि क्लीबे मता अमी ।
 अहिच्छत्रो मेषशृङ्गः कुलिको मधुसिक्षकः ॥२४॥
 इन्द्रो लाङ्गुलिको विष्णुलिङ्गपिङ्गलगेतमाः ।
 मुस्त^२को दालवाद्याःस्युरथान्ये जङ्गमाः पुनः ॥२५॥
 स्युर्दण्डाविषानागाः पुच्छलोममहाविषाः ।
 वृश्चिकाद्याः पुनर्लोमविषा व्याघ्रादयः पुनः ॥२६॥
 लालाविषाश्च लूताद्या त्रापा नखविषाः पुनः ।
 कालान्तराधिकविषा मूषकाद्यास्ततः परे ॥२७॥
 दूषीविषं कृत्रिमं स्यादवार्यमौषधं विना ।
 आशीराशिस्तालुदण्डा जिह्वयोरन्तरालगा ॥२८॥
 कथप्रसङ्गस्तु विषाद्वैद्यो गारुडिकश्च सः ।
 जाङ्गल्यथाहि तुण्डस्तु व्यालग्राह्याहितुण्डकः^३ ॥२९॥

१ कश्चसाB २ नारदB दारदः अम ३ विस्कुB ४ कन्दाB ५ शाणाB
 ६ काB

पुरी भोगवतीं चैषां भोगिन्यो नागकन्यकाः ।
कल्पद्रौ केशवं कृते फलिते नामसत्फलैः ॥३०॥

सर्पादिमः पञ्चदशः प्रकारणः सिद्धिमागतः ।

नारको नरकोऽपि स्यान्निरयो दुर्गतिः स्त्रियाम् ।
तद्देवा स्तपनावीचि॑ महारौरवरौरवाः ॥१॥

स्त्रियामवाची॒ तद्देवेष्यथ संहार इत्ययम् ।
संघासः कालसूत्रं च तत्र सत्त्वास्तुनारकाः ॥२॥

अराप्यैन्द्री॑ कालकर्षं स्यादलक्ष्मीश्च॑ निष्ठृतिः ।
अकं दुःखं मधं कं कृच्छ्रं बाधनमित्यपि ॥३॥

स्यात्पीडनं विडहनं पीडा पीडिश्च पीड्यपि ।
अतिरात्तिर्व्यथा॑ पीडा बाधौ पुंसि स्त्रियामुभौ ॥४॥

विष्टिराजूः कारणा तु यातना तीव्रवेदना ।
याचनाथामनस्यं स्यादामानस्यं प्रसूतिजम् ॥५॥

भील॑ माभीलमपि चामीषां वस्तुनि च त्रिषु ।
महापापकृतः प्रेताः परेता॑ अति॑ वाहिकाः ॥६॥

१ कृते फलिते नामसत्फलैरिति केवलं B पुराकेऽस्मि २ वीची B ३ मर्वाची B
४ अराप्यैन्द्री C ५ कर्षा B ६ स्तु B ७ मस्तिति पाठः सर्वत्र द पीढ B ८ पाचताया B
९ मारीढ B १० आति BC ११ वाहिकी B

दुर्भोगभोगिनः क्लिष्टा भोग^१ पर्यासजीविनः ।
 कल्पद्रौ केशवकृते^२ फलिते नामसफलैः ॥७॥
 नारकाद्यः प्रकाण्डोऽयं षोडशः सिद्धिमागतः ।

जिनोऽकनिष्ठगो बुद्धः सर्वदर्शी महाबलः ।
 सम्बुद्धः करुणाकूर्चो मारजिष्ठोकजिच्च सः ॥१॥
 दशार्हः श्रीधनस्तापी बहुक्तमयुणाकरौ ।
 त्रिमूर्तिर्देशभूमीशः खशयो वृद्धवाद्यपि ॥२॥
 महामुखो विश्वबोधो महाबोधिरहंसुनिः ।
 द्वादशाक्षो वीतरागः श्रेतकेतुर्महामुनिः ॥३॥
 धर्मचक्रो धर्मराजः सर्वज्ञः सुगतः^३ स्ववित् ।
 वागाशनिः कृश^४धनः पञ्चज्ञानस्तथागतः ॥४॥
 समन्तभद्रो भगवान् धर्मकालः सुभाषितः ।
 षडभिज्ञो दशबलो व्योमाभस्तीर्थकृन्मुनिः ॥५॥
 सर्वार्थसिद्धः संयुक्तो गौतमः कलिशासनः ।
 शौद्धोदनिः शाक्यमुनिः सिद्धः शास्ता विनायकः ॥६॥

१ पर्यासि २ नाम सत्कृतैरिति केवलं B पुस्तकेऽस्मि ३ रहसुनिः B ४ द्वादशातों B
 ५ स्ववित् K ६ धनिः B

अर्कबन्धुर्धर्मधातुर्जितारिः केवली वितः ।
 महाश्रमणश्च पुनर्मुनीन्द्रोर्हन्समोऽपि च ॥७॥

मायादेवीसुतश्चक्री धरेयोपि च बाहुलः ।
 न्नोणाष्टकर्मादेवाधिदेवः 'श्रोमो जिनेश्वरः ॥८॥

तीर्थकरस्तीर्थकरस्तापी पारगतश्च सः ।
 परमेष्ठा वीतरागः स्वयंभूः पुरुषोत्तमः ॥९॥

कल्पद्रौ केशवकृते^१ फलिते नामस्तफलैः ।
 जिनप्रकाराण्डः संपूर्णो जातः सप्तदशः शुभः ॥१०॥

कल्पद्रौ केशवकृते फलिते नामस्तफलैः ।
 प्रकाराण्डैः सप्तदशभिर्भूमिस्कन्ध उपस्थितः ॥११॥

— — —

सुपर्वाणो देवयवः शान्ता वृन्दारकाः सुराः ।
 स्वप्रमृत्युजराव्याधिपर्यायपरिवर्जिताः ॥१॥

^१सुबलाः पूजिता देवाख्यिदशाश्च चिरायुषः ।
 वर्हिःपर्यायवदनपर्याया ऋभवश्च ते ॥२॥

स्वाहायज्ञसुधानां च पर्यायेभ्योऽशनार्थकाः ।
 मृत्युपर्यायनज्यूर्वा दिविद्युनभसः सदाः ॥३॥

१ आसेक श्रामोB २ कृते फलिते नामस्तफलैरिति केवलंB पुस्तके दस्यते
 ३ लुचकैःB ४ वृन्दारकाःB ५ सुरलाःB

लेखा निलिम्पा गीर्वाणाः स्वर्गिणो मरुते दितेः ।
 अपत्यप्रत्ययार्थाः स्युस्तस्याः पुत्रार्थवाचकाः ॥४॥
 दैत्यदानवकालेयवैरिपर्यायवाचकाः ।
 त्रिदिवार्थात्स्युरीशाना 'वयुनाः कामरूपिणः ॥५॥
 वा पुंसि दैवतान्येवं हग्विषा देवता स्त्रियाम् ।
 अपि ते स्युः सुमनस आजानाः कर्मजाश्र ते ॥६॥
 ऋनामा त्वदितिर्देवपर्यायजननीत्यपि ।
 आदित्याविश्ववस्तुषितानिलभास्वरः ॥७॥
 महाराजिकसाध्याश्र रुद्रा एषां गणाः क्रमात् ।
 धाता मित्रोर्यमा पूषा शक्रोंशो वरुणो भगः ॥८॥
 त्वष्टा विवस्वान्सविता द्वादशो विष्णु^१रित्यथ ।
 क्रतुर्दक्षो वसुः कालकामौ च धृतिमानपि ॥९॥
 मनुजो रोचमानश्च स्यात्पुरुरव ^२आर्द्रवः ।
 दशकोयं गणोथायस्त्वनलश्चानिलो ध्रुवः ॥१०॥
 धरः प्रभासः सोमश्च प्रत्यूषश्च वृक्षोष्टकः ।
 भुवनो भावनो दक्षः सुजन्यः सुजनः क्रतुः ॥११॥
 सुवर्णवर्णः प्रसुतो^३ व्यसुतश्चाव्ययो दश ।
 एकद्वित्रिचतुःपञ्चज्योतिर्द्वित्रीन्द्र इत्यपि ॥१२॥

१ वंयुनाःB २ रित्यपिB ३ आर्द्रवःK आद्रयःB ४B पुस्तके प्रसुतो इत्यनन्तरं
 पूर्वोक्तं वर्द्धिः पर्यायेत्याद्यर्थत्रयं लिखितम् ।

तताभिख्यः प्रतिसकृन्मितश्च संमितोऽमितः ।
 अृतजित्सत्यजिन्मित्रः श्येनजित्पुरुजिह्वतः ॥१३॥

अतिमित्रः सुषेणश्च अृतधामा पराजितः ।
 वस्त्रणो विधृतो धाता महातेजा विधारणः ॥१४॥

ध्रुवो मिताशनः शक्तिः क्रीडनोन्यादृशो मुनिः ।
 एताद्गीढक् शरभो ३धातुरूपो ५विराङ्गयः ॥१५॥

अनाधृष्यो वपुर्वामः कामो भीमः सहो युतिः ।
 क्षिपो विमुक्त एकान्नपञ्चाशो गणआनिलः ॥१६॥

वहः स्यात्प्रोत्संविपरापरिभ्यश्च वहः परः ।
 एषां तु सप्तसप्तानां सप्तकः सप्तको वहात् ॥१७॥

आत्मा ह्याशुमतो दक्षो ४जुषः प्राणस्तथैव च ।
 हविष्ठश्च गविष्ठश्च नवको भास्वरो गणः ॥१८॥

प्रद्युम्नो विद्युतः श्वेतो वज्रपक्षो बलाहकः ।
 शतजिह्वो हिरण्याक्षः कुमुदो विजयाकृतिः ॥१९॥

सुगन्धिः पूर्णमासश्च पौर्णमासो यमोपि च ।
 बलाकश्च सुवीरश्च महाराजिकसंज्ञकः ॥२०॥

गणः पञ्चदशोथापि नरो नारायणस्ततः ।
 हृंसो नयश्च प्राणश्च मनोग्रहजगद्वितौ ॥२१॥

१ चितःB २ धातुर्गीषोB ३ विराहूषःB विराहूयःK ४ जुषमाणःB ।

हयो वातश्च साध्यानां नवको गण ईरितः ।

अजैकपादहिर्बुध्न्यः पिनाकी चापराजितः ॥२२॥

कपर्दीं भुवनाधीशो भगः स्थाणुर्वृषाकपिः ।

गिरिशो वीरभद्रोऽयं रुद्रैकादशको गणः ॥२३॥

विद्याधराप्सरोयन्नरक्षोगं धर्वकिंनराः ।

पिशाचो गुह्यकः सिद्धो भूतोऽसी देवयोनयः ॥२४॥

विद्याधरास्तु विद्याध्राः कामरूपाः कलाविदः ।

जीमूतवाहनाद्यास्ते गन्धर्वेभ्योऽवराः स्मृताः ॥२५॥

अथाकृत्यः शोभयन्त्य 'ऊर्ज्यो विकुरयो रुचः ।

आप्नु 'वत्योऽस्तुरुचो वेगवत्यश्च भीरवः ॥२६॥

रोचयन्त्यो बभ्रवश्च भुवश्चेत्यप्सरोगणाः ।

खियां बहुष्वप्सरसः स्वर्वेश्या उर्वशीमुखाः ॥२७॥

स्पर्शानन्दा रतिमदा अपि स्युः सुदयात्मजाः ।

३उरुवाशिन्युर्वशी स्यादूर्वश्युरुवशी क्वचित् ॥२८॥

अनुक्तमा सुरूपा च सुकेशी च मनोवती ।

मेनका सहजन्या च ४पर्णशा पुञ्जिकस्थला ॥२९॥

क्रतुस्थला घृताची च विश्वाची पूर्व॑वित्तिका ।

पञ्चचूडा सामवती चित्रलेखा च सुप्रभा ॥३०॥

१ ऊर्ज्यो वेकुरयोB २ वन्त्योऽस्तुरुचोB ३ इदमर्द्धंB पुस्तके न स्पष्टम्
४ पर्णशाB ५ चित्तकाC

मिथ्रकेशी सुग^१न्धश्च विद्युत्स्पर्शा तिलोत्तमा ।
 अदृश्या लक्ष्मणा ज्ञेमाप्यसिता^२ रुचिका तथा ॥३१॥

सुव्रता च सुबाहुश्च सुबोधा सुवपुस्तथा ।
 पुण्डरीकानुदारा च^३ सुदारा सुरसा तथा ॥३२॥

हेमा सरस्वती कामा कमलापि च सूनृता ।
 सुमुखा हंसपादा च^४ वासीरी रतिलालसा ॥३३॥

इत्याद्यप्सरसो यज्ञा मेघवर्णः ज्ञमाकरः ।
 यमो दण्डरथो भीमः पद्मचन्द्रश्च मौलिमान् ॥३४॥

प्रद्योतो भूतिमान्भव्यः केतुमानथ राज्ञसाः ।
 हेत्यश्चैव प्रहेत्यश्च सलिलेन्द्रसुकेशिनौ ॥३५॥

नैकषेयो यज्ञहा स्यात्सूर्यो विद्युद्रुधस्तथा ।
 रसनो व्याल इति चाथापि गान्धर्वको गणः ॥३६॥

चित्राङ्गदश्चित्ररथश्चित्रसेनोङ्गिराः कलिः ।
 ऊर्णयुरप्रजः सोम उग्रसेनो हहा हुहुः ॥३७॥

हाहा हूहूः पुनरपि केषांचन मतेऽव्ययौ ।
 केचिच्छोहाहुहू मित्रौ हहाहूहू पुनश्च तौ ॥३८॥

विश्वावसुः सूर्यवर्चा नदीचित्रश्च ताम्रकः ।
 दुराधिश्च शुचिर्हसस्तृसिः पर्जन्य इत्यपि ॥३९॥

वृषपर्वा नारदश्च पर्वतश्च^१ नरश्च ते ।

समा गन्धर्वगान्धर्वदिव्यगायनगातवः ॥४०॥

अथ किंपुरुषास्ते स्युः किंचित्पुरुषलक्षणाः ।

छागाश्चैडक^२पर्यायमुखपर्यायशब्दिताः ॥४१॥

सूच्यास्या वानरास्याश्च पिशाचा नामतो गणाः ।

दुःपूरणा विषादश्च ज्वलनाः कुम्भमात्रकाः ॥४२॥

अङ्गारकाः प्रतुण्डाश्च उपवीरा^३ उलूखलाः ।

अकर्णश्चक्रवणडाश्च पांसवः पात्रपाणयः ॥४३॥

स्कन्दनाश्च वितुण्डाश्च विपुलाश्चाथ गुह्यकाः ।

महापद्मश्च पद्मश्च शङ्खो मकरकच्छपौ ॥४४॥

मुकुन्दकुन्दनीलाश्च खर्वः सिद्धास्त्वतः पुरः ।

सर्वानुभूतिर्गणिमान्मणिभद्रश्च नन्दनः ॥४५॥

सुसिद्धः सुमनाः शङ्खः कण्ठतिर्वसुमानपि ।

पिङ्गालश्चतुरश्चाथ भूतानां तु गणाः पुनः ॥४६॥

विपरीतकरा दान्ताः सर्वज्ञाः सर्वदर्शिनः ।

नानाप्रकारवदना नानाबाहुशिरोधराः ॥४७॥

चतुष्पथपथाटालशून्यालयकृताश्रयाः ।

ककुभा तु ककुपकाष्ठा दिग्दिशा हरिता हरित् ॥४८॥

^१ पर्वतः किंनराश्च ते^C ^२ श्रेडक^{CK} ^३ दुर्विदाश्च^B ^४ उपवीश^B
^५ कर्ण^{OK} ^६ विपरीते^B ।

सूर्यपर्यायोदयार्था १प्राची पूर्वा च मङ्गला ।

दक्षिणावाच्यपाची^२ च पश्चिमा तु प्रतीच्यपि ॥४६॥

सूर्यार्थादस्तपर्यायाऽथोदीची त्वपराजिता ।

इन्द्राग्नियमरज्ञो^३भुवायुश्रीदपिनाकिनाम् ॥५०॥

पर्यायितोऽपि तस्येदमीबन्ताः स्युः क्रमादिमाः ।

ऐरावतः पुण्डरीको वामनः कुमुदोञ्जनः ॥५१॥

पुष्पदन्तः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च दिग्गजाः ।

करिणयोऽन्नमुः कपिला पिङ्गलानुपमा क्रमात् ॥५२॥

ताम्रपर्णी शुभ्रदन्ती^४ वामना चाञ्जनावती ।

रविः शुक्रो मही सूनुः स्वर्भानुभानुजो विघुः ॥५३॥

बुधो बृहस्पतिश्चेति क्रमादिकूपतयो ग्रहाः ।

^५क्लीबाव्ययं त्वपदिशं दिशोर्मध्ये विदिक् स्त्रियाम् ॥५४॥

विदिशाऽपदिशा काष्ठा चोपदिक् स्यादतः पुनः ।

अभ्यन्तरं त्वन्तरालं द्वयोर्मध्यगतं च यत् ॥५५॥

दिगैक्ये चक्रवालं तु चक्रवाढं च मण्डलम् ।

यथापरेतरा पूर्वा तथा पूर्वेतरापरा ॥५६॥

यथोत्तरेतरापाची तथा^६पाचीतरोत्तरा ।

अपाग्भवमवाचीनमुदीचीन^७मुदग्भवम् ॥५७॥

१ पाची^{CK} २ चाच्यपाचीB ३ रक्षो व (वः वर्णः इत्यर्थः स्यात्) ४ चाङ्गनेति
पाठोऽन्यत्र ५ क्लीबेत्यर्थद्वयं केवलंB पुस्तके इत्यते, दिक् स्यादतः पुन इतिK पुस्तके
पूर्वश्लोके एव इत्यते ६ वातंB ७ मुदाभवम्B

प्रत्यग्भवं प्रतीचीनं प्राचीनं प्राग्भवं पुनः ।
 सार्वदिक्षं तु दिशं स्यादमूनि त्रिषु तद्वति ॥५८॥
 यामाद्वैरष्टभिः 'सूर्यमीशान्यादिदिशः क्रमात् ।
 आप्रातः प्रातरारभ्य भुनत्तयज्ञारिणी च सा ॥५९॥
 'भुक्तोजिभता भुज्यमाना ज्वलिता चोपधूपिता ।
 एताः सोपद्रवास्तिस्त्रः पञ्चान्या निरुपद्रवाः ॥६०॥
 आदित्या वस्वो रुद्रा अत्र वैवस्वतेन्तरे ।
 'गणास्त्रयश्च देवानां शुचिरिन्द्र इति क्रमः ॥६१॥
 आजानाः कर्मजनुषः सर्वे देवगणा इति ।
 कल्पद्रौ केशवकृते 'भुवस्कन्धे द्वितीयके ॥६२॥
 साधारणः प्रकाण्डोऽयं प्रथमः सिद्धिमागतः ।
 इति अष्टादशप्रकाण्डः ।

धनंजयोग्निर्ज्वलनो वीतिहोत्रोञ्चतिः 'शिवः ।
 जुहुराणः शुष्म घासिर्हृव्यवाढदमुना वसुः ॥१॥
 सप्तार्चिः पावनो 'वहिर्विश्वप्सा वायुवाहनः ।
 कृपीटयोनिः कुतपे रक्तवर्णस्तनूनपात् ॥२॥

१ सूर्येतीशा B सूर्यईशान्यादीति पाठः स्यात् २ भुक्तो B ३ गणा हत्यर्थं B पुस्तके
 मास्ति ४ स्वर्गस्कन्धे मनोऽहरे� CK ५ शिरःB ६ वहिर्विश्वभावायुराहनं B

छागार्थवाहनार्थः स्याज्ञातवेदा उष्मुर्धः ।
 दूतो वैश्वानरो मन्त्रो दीधितिः स्वर्णसप्तयोः ॥३॥

बहिः शुष्मा कृष्णवत्मा स्वाहापतिविरोचनौ ।
 आश्रयाशो बृहद्भानुः 'शिखावान्भूनिकेतनः ॥४॥

हिरण्यरेताः कपिलो नाचिकेतो विभावसुः ।
 समित्पीथः शुचिपतिस्तमेवैर्यशुशुक्षणिः ॥५॥

क्लीबेऽपां पित्तमप्यितं ज्योति॑ र्बहिर्हविश्व षण् ।
 अपि वायु॑सखानन्तः पाचनः पावनोनलः ॥६॥

बहिः शुष्म उदर्चिः स्याद्बहुलो हव्यवाहनः ।
 अग्निहोत्रोग्निशुष्मा च बन्धुः शुक्रश्व पावकः ॥७॥

आश्रयाशोप्याशयाशो हव्याशः शुचिराशिरः ।
 शोचिष्केशः शर्मागभर्तु विश्वप्सश्व समन्तभुक् ॥८॥

पर्परीको रोहिदश्वो वसुर्वायु॑सखो हरः ।
 उष्मुद्बहलो हव्यः कृशानुर्जायविर्यसुः॑ ॥९॥

धूमध्वजश्छागरथो हुतार्थादशनार्थकः ।
 बलिदीपश्चोर्ध्वगतिर्दमूनाश्व विभावसुः ॥१०॥

‘द्युः कः कर्कश्च दस्मश्च ॑शोणो धिष्णयश्च भास्करः ।
 तुत्थः श्रेष्ठश्च यज्ञश्च तमोहा हौमिरेधतुः ॥११॥

१ शिखान्मुनि च केतवःB २ बहिः^{BC} ३ सखोB ४ सखाB ५ र्बसुः^{CK}
 ६ ब्रुः^{CK} ७ शोणे^{CK}

स्याद्भुवन्युश्च धमनश्चिदिरः 'सुशिरोऽपि च ।

'रीपिङ्गलश्चक्रवाढोऽदेवताढो वृषाकपिः ॥१२॥

अग्निहोत्रो महावीरः पशुपर्यायतः पतिः ।

जलेन्धनोऽधिकृक्ष्यग्निरैर्वश्च वडवानलः ॥१३॥

संवर्तको वाढवः स्याद्वडवासुख इत्यपि ।

वनवह्निर्देवो दावः स्कन्धाग्निः स्थूलकाष्ठऽधक् ॥१४॥

'छगणस्तु करीषोत्थश्छागलोऽथ तुषोऽन्धवे ।

कुकूलः 'कूकलोऽपि स्यान्मुरुरोथ चितागते ॥१५॥

ऋग्यादोथ तृणोऽन्धूते स्यात्तरत्सम इत्यपि ।

ज्वलतः प्रोद्गतकणे स्यातां 'सुक्षरकृष्करे ॥१६॥

त्रिषु 'स्फुलिङ्गो धूमस्तु वन्धयेण्यो ध्वजार्थकः ।

भस्मोऽभ्यः सूर्मरुद्धाहः खतमालोऽस्त्रियां स्तरी ॥१७॥

जीमूतवाही' 'धूम्रो ना करमालः सुगन्धिनि ।

अगर्वादिभवो धूपो ग्राणादीन्द्रियतर्पणः ॥१८॥

धूमधाराधूमलता लंधमो धूमजे मले ।

यत्तृणादौ स्थिते तत्र धूमाङ्गोथ कब्ला' 'दश ॥१९॥

धूम्रार्चिरूपमा ज्वलिनी ज्वलिनी विस्फुलिङ्गिनी ।

सुश्रीः सुरूपा कपिला हृव्य॑ कव्यवहे अपि ॥२०॥

^१ सुशिरोCK ^२ पिङ्गलश्चक्रवाढेष्टिः ^३ रैवंश्चेत्यरथंKC पुस्तकयोर्तास्ति

^४ धूक्B ^५ हेगणCK हेगणB त्रिकोणडादौ छगणः ६ छुकुलोB ^७ सुष्करकृष्करेB
८ स्फुलिङ्गा ९ भःB १० धूम्रानेःB ११ दथCK १२ रूपम् १३ कव्येःB

अग्नेःप्रिया स्वधा स्वाहा स्त्रयमाय्यस्य रोहितः ।

अश्वा विधूमे उवलिते काष्ठंशेहार इत्यपि ॥२१॥

इङ्गलोप्यथ निर्वाणे कोकिलः सरसेऽरसै ।

स्त्रियां रक्षा विभूतिः स्यात् क्लीबे भसितभस्मनी ॥२२॥

अग्न्युच्छिष्टं पुमान्कारः सामिज्वलितदारुणि ।

अलातमुलमुकं तुल्ये स्त्र्यर्चयो हेतयः शिखाः ॥२३॥

अर्चीं तद्वित्रियां क्लीबेऽप्यर्चि ज्वाला स्त्रियां पुमान् ।

स्त्रियां महत्यां तस्यां तु भलक्षा च भभक्ष्या ॥२४॥

यालातसंभवा सोल्काऽथाग्नेः स्वेच्छाऽद्भवाः करणाः ।

त्रिषु स्युरथ संतापः संज्वरोऽथ^१ जलादिकात् ॥२५॥

प्रतसादुद्भवे पुंसि बाष्पैऽउष्मश्च पुंस्यम् ।

कल्पद्रौ^२ केशवकृते भुवस्कन्धे द्वितीयके ॥२६॥

भूस्थदेवप्रकारणोऽयं द्वितीयः सिद्धिमागतः ।

स्पर्शनः कः समीरो यः^४ स्पर्शनो मारुतो नभः ।

वायुस्ततो मातरिश्वा हरिरात्मा वहश्च वाः ॥१॥

^१ उवला B ^२ ऊर्मा पुमाक्ष षण CK अनयोवांष्प हृति नोपलभ्यते ^३ केशवेत्यादि-
द्वितीयके इत्येतदन्तं केवलं B पुस्तके इत्यते ^४ पःCK

^१सृदाङ्कः पञ्चलक्ष्मा च विश्वप्सा अजिरः पुनः ।

^२धारावलीरौ खश्वासः क्षिपणुश्च जगद्रबलः ॥२॥

धूलिध्वजो बलदेवो महाबलमलिम्लुचौ ।

चञ्चलश्चपलः प्राणः संहर्षः प्रवहो वहः ॥३॥

पृषदश्वो गन्धवहो जगत्प्राणः समीरणः ।

सदागतिर्गन्धवाहो निःपावश्चाशुगेनिलः ॥४॥

शुचिर्भस्त्पवनपवमानप्रभञ्जनाः ।

वाहो मरुष्ठोहघनः^३ पश्चिमोत्तरदिक्‌पतिः ॥५॥

श्वसनः श्वसिनो वातिश्वलश्चापि ^४जगत् जगत् ।

महतः पृष्टाश्वोपि शरयुर्मेघकारकः ॥६॥

शीतलो जलकान्तारो मेघारिः सृमरोऽपि च ।

पृश्न्याङ्कुलश्च वातूलो वातगुत्सः^५ प्रकम्पनः ॥७॥

अपि वातो महावायुर्निर्दाघसमयानिले ।

^६चारार्थाद्वायुपर्यायो भज्ञमा^७ प्रावृद्भवेऽनिले ॥८॥

दाक्षिणात्यस्तु वासन्तः स चोक्तः मलयोत्तरः ।

आः सङ्ग्रिनी च वाताली स्याद्वात्या वातमण्डली ॥९॥

वातोद्भवं तु वातूलं त्रिषु द्रव्ये गतेऽपरे ।

प्राणादयो दशाङ्गस्थास्तत्स्थानं समाश्रयाः ॥१०॥

^१ सप्तकृष्टःB ^२ धरावलीCB धराचलाक ^३ धनःCK ^४ भगव्B ^५ गुल्यःB

^६ चराB ^७ संसाB ^८ नेत्रB

प्राणो नासाग्रहन्नाभि॑ पादा॒ङ्गुष्ठान्तगोचरः ।

अपानः पृष्ठपृष्ठान्तपार्श्वमन्या॒ गतिस्ततः ॥११॥

समानः संधिहन्नाभीपूदानो हच्छिरोन्तरा ।

सर्वत्वगवृत्तिको व्यानो नाग आङ्गुञ्चनक्रियः ॥१२॥

प्रसारणक्रियः कूर्मा॑ वलगनार्थे॒ धनंजयः ।

कृकरो धावने॑ दक्षो न मुञ्चति मृतं वपुः ॥१३॥

वहः स्यात्प्रोत्संविपरापरिभ्यश्च परो वहः ।

एते वायुगणाः सप्त सप्तस्कन्धसमाश्रयाः ॥१४॥

अन्तरिक्षस्य तत्रस्थाः॑ पान्ति लोकांश्चतुर्विधान् ।

एव॑ मेकान्नपञ्चाशत्तरसी तु रथः स्यदः ॥१५॥

‘जवोथ॒ शीघ्रं त्वरि॑’ लघु॒ क्षीबेऽरमव्ययम् ।

क्षिप्रं द्रुतं सत्वरं च चपलं तूर्णमाशु च ॥१६॥

सततेनारताश्रान्तसंतताविरतानिशम् ।

नित्यानवरताजस्वमव्ययं स्याङ्गरः॒ पुमान् ॥१७॥

अतेर्वैलार्थमात्राः स्युर्भूशमुद्घादनिर्भरे ।

तीव्रैकान्तनितान्तानि गाढवाढद्वानि च । १८॥

क्षीबे शीघ्राद्यसत्त्वे स्यात् त्रिष्वेषां भेद्यगामि यत् ।

इन्द्रो वृद्धश्रवा जिष्णुर्मेघार्थद्वाहनार्थकः ॥१९॥

१ पादोङ्गुष्ठाज B २ गतिःस्मृतः B ३ वलगनार्थी B ४ दक्षो B ५ यान्ति B

६ मेकोन C ७ तरो B ८ ङ्गवः B

ऐरावतोद्विपर्यायभिन्मरुत्वांस्तुलोपि च ।

अर्की^१ विडौजा मघवा^२ वैकुण्ठारणी^३कौटिराः ॥२०॥

वृत्रो घनाघनः शक्रः ^४सुनासीरः पुरंवरः ।

पुरुहूतः प्रयागश्च वासवो हरिवाहनः ॥२१॥

देवपर्यायतः श्रेष्ठपर्याय ऋषभध्वजः ।

धाराङ्गुरो^५ दुश्यवनः ^६कौशिकश्चन्द्रिरस्तपः ॥२२॥

पुलोमपाकनमुचिबलवृत्रनिषूदनः ।

वास्तोः सुराणां प्राच्याश्च लोकानां च दिवःपतिः ॥२३॥

शच्या अपि च जम्भारि^७पर्यायो माहिरो हरिः ।

खराट् संकन्दनोनुग्रधन्वा ^८पर्थज्ञ इत्ययम् ॥२४॥

^९पामनेमिर्विडौजोपि वज्रपाण्यर्थ इत्यपि ।

पूतकतुर्महेन्द्रश्च दलमी^{१०}वाणस्तुलोपि च ॥२५॥

देवत्रिलोकीपर्यायराजार्थो मघवानपि ।

प्राचीनबर्हिः सुत्रामा^{११}सूत्रामापि वृषः पुनः ॥२६॥

शतक्रतोश्च पर्यायः सहस्रान्नयनस्य च ।

स्याद्भुक्षास्तुराषाट् च तप आतङ्करावणौ ॥२७॥

किणालातश्च हरिमा^{१२}न्वियुतो वज्रदक्षिणः ।

देवदुन्दुभिपर्जन्यौ बाहु^{१३}जज्ञोस्य तु प्रिया ॥२८॥

१ अर्केःB २ मघवोB ३ णिडरB ४ शुनासीरःB ५ शेB ६ स्व (ख) दिर-
८तपःB ७ पर्यायमहिरोB ८ यथज्ञB ९ पामB १० वाणःB ११ चूत्रामाOK
सूत्रीमा सूत्रीमीपिB १२ न्वियुतोB १३ तज्जोB

पूतक्रतायी च' शची स्यादिन्द्राणी शतावरी ।

पुलोमतनयार्थापि गन्धोली जयवाहिनी ॥२६॥

*सहस्रपूर्णचन्द्राढ्या चारुरावा शचो शचिः ।

सचिः स्यात्तविषी चापि ताविषी तनयोस्य तु ॥३०॥

जयो जयन्तोऽजयते यागसन्तान इत्यपि ।

देवसेना तस्य सुता जयन्ती च गुह्यिया ॥३१॥

हयंकषो मातलिः स्यादिन्द्रपर्यायसारथिः ।

वृषणाश्वावस्य हरी हय उच्चैःश्रवा विलः ॥३२॥

अप्युच्चैः श्रवसः सस्यास्सवक्तार्थ इत्यपि ।

मयूररोमसदृशाः सहस्रं हरयो हरेः ॥३३॥

*विश्वौकसारा वृषभाऽमरा सुदर्शना न ना ।

अमरावत्यपि पुरी वनं तु मिश्रका द्वियाम् ॥३४॥

षण् वृषणवसु पारुष्यं नन्दनं कन्दसारकम् ।

ऐरावणो द्वियामैरावतश्चापि सदामदः ॥३५॥

अभ्रपर्यायमातङ्गो भद्ररेणुः पुमानयम् ।

चतुर्दन्तो हस्तिमल्लः सूर्यपर्यायसोदरः ॥३६॥

स्यात्सुदामा श्वेतगजोऽभ्रमुप्राणेश्वरार्थकः ।

द्वाः स्थस्तु देवनन्दी स्यात्सरो नन्दीसरोस्य च ॥३७॥

१ तु^{CK} २ सहस्रेयार्थी^B पुलके नालि ३ जयते इनी^{CK} पुलकयोनीस्ति

४ निलः^B ५ वस्त्रौकसारेत्यन्यत्र ६ पारुष्यं^K

वैजयन्तौ तु प्रासादध्वजौ वज्रोऽस्त्रियां पुनः ।

गिरि^१ कण्टकपर्यायः शतकोटिश्च गौः पुमान् ॥३८॥

^२शंवसंवौ^३ स्वरुः सान्तं स्यात् लियामशनी^४ शरुः ।

पृदाकुर्ना हादिनी स्त्री पविः पुंस्यविरित्यपि ॥३९॥

^५भिन्द्रो भिदिर्भिन्द्रजम्भ इन्द्रार्थादायुधार्थकम् ।

शतधारं शतारं चाश्रोत्थं भिदिरम्भुजम् ॥४०॥

अस्त्रियां कुलिशं^६ शम्बो दम्भोलिरशनिर्द्वयोः ।

भेदिरं भेदिरशनी चाशनोऽपि पुमानयम् ॥४१॥

एकं वज्राशनिरपि केषांचन मते द्वयोः ।

स्वरु^७ र्द्वंभूर्विमानोऽस्त्री द्वयोऽमार्थाद्वाहनार्थकम् ॥४२॥

देववाहनपर्यायं मन्दारः पारिजातकः ।

संतानः कल्पवृक्षश्च पुंसि वा हरिलन्दनम् ॥४३॥

पञ्चैते देववृक्षार्था नासत्यावशिवनौ यमौ ।

आशिवनौ वाडवेयौ तौ स्वर्वैद्यावशिनीसुतौ ॥४४॥

तौ दस्त्रावपि नासत्यौ दस्त्रो नासत्यइत्यपि ।

नासत्यदस्त्रावेकोक्तया तौ च ^८रासभवाहनौ ॥४५॥

गदान्तकौ यज्ञवहौ विश्वपर्यायकृत्तु सः ।

अपि त्वष्टा विश्वकर्मा सुरपर्यायवर्द्धकिः ॥४६॥

^१ चण्टकB ^२ शंवसंवावितिCk ^३ पुस्तकयोरतिदुष्टम् ^४ स्वदुःB ^५ शदःB
^६ भिन्द्रोB ^७ शम्बोB ^८ र्द्वंभूB ^९ रासभCk

अथ स्याच्छाद्वदेवार्थे यमः कालोन्तको हरिः ।
 कृतान्तो हर्षणः कड्डो महिषाद्वाहनध्वजः ॥४७॥

दक्षिणाशा पितृप्रेतधूमोर्णानां यमस्य च ।
 धर्मजावितयोरीशपर्यायः समवन्त्यपि ॥४८॥

दण्डाद्यामधारधरश्चित्रगुप्तश्च पार्षरः ।
 अर्कपर्यायपुत्रार्थः कीनाशो मृत्युरित्यपि ॥४९॥

कालिन्दीसोदरः कर्मकर औदुम्बरश्च सः^१ ।
 विश्वप्साः शमनो धर्मा यमनो दण्ड इत्यपि ॥५०॥

महासत्यः पुराणान्तः कालकूटः पुनश्च सः ।
 अस्य प्रिया तु धूमोर्णा पुरी संयमनी पुनः ॥५१॥

दासौ चण्डमहाचण्डौ चित्रगुप्तोऽस्य लेखकः ।
 वैद्यतस्तु प्रतीहारः कालीची तु विचारभूः ॥५२॥

पश्चिका दुर्गसंधानी पितरस्तु पितामहाः ।
 स्वधाकव्यभुजश्चन्द्रगोलस्थाः पूर्वजा अपि ॥५३॥

न्यस्तशस्त्रा देवपूज्या एतेषां सप्तको गणः ।
 प्रभाकरा बर्हिषदोग्निष्वात्ताः कव्यभोजनाः ॥५४॥

उपहूता आज्यपाश्च सुकालिन इति क्रमात् ।
 अमूर्ताश्च समूर्ताश्च रात्रसस्तु खसात्मजः ॥५५॥

^१ पति हति सर्वत्र पाठः ^२ यमराजः, धर्मराज हत्यादि ^३ पार्षरःK पार्यसःB ^४ कःB

^५ वैचित्रस्तुCK वैद्यतस्तुB ^६ कालीचीB ^७ पश्चिकाB ^८ अग्रसंधानी वैज ^९ हूताB

संध्या^१बलो यातुधानो हनूषः शमनी^२षदः ।

^३उद्धरस्तव्यसंभारपलिग्रिय^४कखासुताः ॥५६॥

रात्र्यर्थाद्वलपर्यायस्त्रिशिराश्च प्रवाहिकः ।

रात्रिंचरो रात्रिचरः कर्बुरो निकषात्मजः ॥५७॥

कर्बूरः स्यात्पुण्यजनः क्रव्यात् क्षश्चापि नै^५ऋूतः ।

विखुरः कोणपः शङ्कुरासरो रत्विष्वणः ॥५८॥

कीनाशश्च पलाशश्च नृचक्षा यातुरत्वियाम् ।

क्लीबे भूतं च रक्षश्च पुं वा नैऋूतनिऋूती ॥५९॥

पिशिताशनपैशाचौ पलादश्च पलादनः ।

^६आशार आशिरोऽपि स्यादाशिरः कुणपोश्रपः ॥६०॥

^७अस्त्रपः कर्वरोऽपि स्यात् क्रव्यादो जातुधानकः ।

क्रव्याच्चापि पिशाचश्च कापिशेयोऽस्य मातरि ॥६१॥

निकषा नैकषेयी स्यात् ^८स्त्रियः स्त्रीप्रत्ययार्थकाः ।

धनदानुजपर्ययो रावणो राक्षसेश्वरः ॥६२॥

कैकसेयो वैश्रवणः पौलस्त्यः शंकराश्रयः ।

दशभ्यश्च शिरःकण्ठमुखपर्याय इत्यपि ॥६३॥

लङ्घायाः पतिपर्ययो देवपर्ययवैर्यपि ।

मत्यार्थारिः कुम्भकर्णविभीषणाग्रजार्थकः ॥६४॥

१ बलोB २ पदाःB ३ उद्धरःB ४ रवाःB ५ नैऋूतःB ६ आशारश्चाशिरोपि
स्यात् दाशिरः कुणपोश्रपःB ७ दाशर इति स्यात् ८ अश्रपःB ९ स्त्रियाःC

मन्दोदरी प्रिया त्वस्य मयपुत्री मनस्त्विनी ।

इन्दजिन्मेघनादः स्याद्रावणिश्चाक्षपूर्वजः ॥६५॥

अमात्याः स्युः प्रहस्तायाः पुरी लङ्गास्य भग्न्यपि ।

‘शूर्पणखा शूर्पणखी तालव्यादिरियं मता ॥६६॥

मारीचो मातुलोस्य स्याद्वन्द्रहासोऽसिरस्य च ।

वरुणो जलकान्तारो मेघनादः पुरंजनः ॥६७॥

अविधपर्यायसद्वार्थः प्रचेता वश्च कुरुदली ।

अब्यादः पश्चिमदिशापतिपर्यायपाशिनौ ॥६८॥

सुखाशोऽपि विलोमः स्याजम्बूको जम्बुकोऽपि च ।

अप्युदामः ^१संवृतः स्याद्रुन्दुभिः^२स्तस्य तु प्रिया ॥६९॥

गौरी^३तल्ली काहली स्यादथ श्रीदः सितोदरः ।

कुह एलविलो यक्षो नृधर्मा युद्धकेश्वरः ॥७०॥

शम्भुपर्यायमित्रार्थः पौलस्त्यो नरवाहनः ।

एकपिङ्गो वैश्रवणः कुबेरो धनदश्च सः ॥७१॥

पिशाचकी राजराजो धनयक्षनिधीश्वरः ।

इच्छावसूरत्तकरः सत्यसंगर इत्यपि ॥७२॥

वक्रनेत्रो रत्नगर्भो वसुश्वापि बको द्रुमः ।

एककुरुदलपर्यायः ^४सोमः पद्मार्थलाञ्छनः ॥७३॥

धनकेलिः सुप्रसन्नो 'महासूचः प्रमोदितः ।

श्रेष्ठोथाप्यस्य तनयो नलकूवर इत्यपि ॥७४॥

द्वितीयस्तु मणियीवो विमानं पुष्पकं पुनः ।

पुष्पमस्यैव नगरी वसुसारा वसुप्रभा ॥७५॥

३वस्वौकसाराप्यलका वनं चैत्ररथं पुनः ।

मायुराजः सारथिः स्यात् कैलासः स्थानमप्यथ ॥७६॥

अथ यज्ञो गुह्यकः स्याद्वरपर्यायवास्यपि ।

स च पुण्यजनो राजा किंनरश्च मयुः पुमान् ॥७७॥

तुरङ्गार्थमुखार्थेण निधिः स्त्री ३सेवधिः पुमान् ।

शेवधिश्च कुनाभिश्च स्याद्वर्णकविरप्यथ ॥७८॥

ईशः शम्भुः पशुपतिरट्टहासो बकः शिवः ।

अजो मः प्रहसः शूली भोगः ४संजश्च शंकरः ॥७९॥

व्योमपर्यायकेशार्थः पशुपर्यायतः पतिः ।

घस्तो जयन्तो गिरिशो मृडो भीष्मो महेश्वरः ॥८०॥

ईश्वरो हः शर्वगुह्यौ चन्द्रपर्यायशेखरः ।

स्यान्तीलात्कालतः कण्ठपर्यायस्त्यम्बकार्थकः ॥८१॥

उरुरुः खण्डपरशुभूतेशः प्रमथाधिपः ।

भोटिङ्गः शिशिरो बन्धुः कटमर्दश्च५रेवतः ॥८२॥

१ महासहःB २ विश्वौकसारेत्यमरावत्यां पूर्वमुक्तम् ३ शेवधिःB ४ संतम्

५ रैवतःB

मृत्युंजयः कृत्तिवासा भालार्थाल्लाङ्गनार्थकः ।
 भालदृग्गोपतिर्हीरः पिङ्ग'हृत्र्वर्द्धोऽव्ययः ॥८३॥

पिनाकी च कटाटङ्गो जटाटीनो महानटः ।
 अद्रिधन्वा कपर्द्युग्रस्तमोहा नन्दिवर्धनः ॥८४॥

केदारश्चन्दिलो भीमो भैरवो गजदैत्यभित् ।
 शितिकण्ठो गुडाकेशः श्रीकण्ठः पांशुचन्दनः ॥८५॥

कटप्रूर्मिहिराणः स्याच्छिपिविष्टः कपालभृत् ।
 वामदेवो जगद्योनिसुड्गीशो धूर्जटिर्हरः ॥८६॥

महादेवः कङ्कटीकः कूटकृच्चाब्दवाहनः ।
 बहुरूपो देवमणिर्दिग्म्बरवृषाकपी ॥८७॥

कृशानुरेतःपर्यायाः स्मरपर्यायशासनः ।
 हिरण्यवहृन्योः पर्यायरेताः स्यान्नीललोहितः ॥८८॥

भवो बुद्धः कृतंकरोऽक्षत उत्सर्वतोमुखः ।
 सुप्रसादो महाकालः स्थाणृ रुद्रश्च भौतिकः ॥८९॥

कालंजर उमाशेष्यः पत्यर्थस्त्रिपुरान्तकः ।
 नरास्थिमाल्यम्बरीषः कोपवाद्यपराजितः ॥९०॥

गङ्गाधरोऽन्धकमखपर्यायिरिपुवाचकः ।
 वृषपर्यायकेत्वर्थो वाहनार्थः खरुर्वरः ॥९१॥

शवरो मन्दरमणिर्विशालाक्षोऽग्निलोचनः ।
 स्यात्सिताङ्गश्च 'समहा महाङ्गीनो महाम्बुकः ॥६२॥
 उन्मत्तवेशो वरदो भूमिकायो दशोत्तमः ।
 धूर्त्तकूटो महानादः सुभगोणडैऽकलोचनः ॥६३॥
 ऋषिदेहाङ्गोऽहिपर्यङ्गो जटापर्यायवानपि ।
 'कोलो नरार्थादाधारो जयन्तश्चापराजितः ॥६४॥
 दिशां प्रियतमो वृद्धो योगी धूम उलन्दकः ।
 समुद्राद्वाहनार्थश्च संध्यापर्यायनाव्यपि ॥६५॥
 अहिर्बुध्न्यो रेरिहाणो हिबुध्नः कपिशोऽन्नः ।
 'भद्राक ऊर्ध्वरेताः स्याङ्गगाली च कपाल्यपि ॥६६॥
 शमशानसद्मा गोपालः सर्वज्ञश्च विषान्तकः ।
 महेशः खण्डपरशुः शिपिविष्टश्च सर्वगः ॥६७॥
 भर्गो भर्ग्यः खण्डपर्शुर्भर्गः शङ्कुर्हरिः पुनः ।
 शंभूः सर्वोऽपि वामः स्याङ्गिरिशो नटराङ्गपि ॥६८॥
 नाट्यप्रियोऽस्थिपर्यायधन्वर्थोपि ध्रुवः स च ।
 एकट्टकस्यात्पञ्चमुखपर्यायोऽपि महाव्रती ॥६९॥
 कङ्गटीको 'गुह्यगुरुर्द्व्वकालो दिशांप्रियः ।
 वहुरूपः सुप्रसादो नवशक्तिश्च कूटकृत् ॥१००॥

१ समहालीनोऽपि च महाम्बुकः B २ नेक B एवेक बैज ३ जवा K ४ कालो B

५ भद्रकः B ६ परशु BCK ७ द्विरीशो B ८ गुप्त B ९ कीबो B ।

स्यादष्टमूर्तिपर्याय एकलिङ्गं च न द्वयोः ।
 कपर्दीऽस्य जटाजूटोऽस्त्रियां खट्वाङ्गं इत्यपि ॥१०१॥

शूलोऽस्त्रियां पिनाकोऽपि त्रिशूलं त्रिशिखं च षण् ।
 अजगावं चाजगवमजकावं तदिष्यते ॥१०२॥

तदेवाजकवं प्रेतमञ्जरी स्त्री त्रिशूलकम् ।
 शवपांशुलकं १चाथ कावं गावं कवं गवम् ॥१०३॥

अजाद्वनुः स्यादप्येवं पिनाकोऽस्त्री ततोप्यथ ।
 प्रमथाः स्युः पारिषदाः पार्षदाः स्युर्गणाश्च ते ॥१०४॥

ब्राह्मी माहेश्वरी चैन्द्रा कौमारी वैष्णवी तथा ।
 वाराही चण्डी चामुण्डा मातरोष्टावतः ३पराः ॥१०५॥

विभूतिभूतिरैश्वर्यमणिमा महिमा पुनः ।
 गरिमा लघिमा प्रातिः प्राकास्यं चेशिताष्टधा ॥१०६॥

भृङ्गिरीटिभृङ्गिरिटिभृङ्गी ३नाड्यस्थविग्रहः ।
 भृङ्गिरीटः शलोपि स्याद्गणानामग्रणीश्च सः ॥१०७॥

वृषश्चापि शलो दक्षो महाभैरवं भैरवौ ।
 महाकालः पुनर्वाणो लूनबाहुं वृषाणकः ॥१०८॥

वीरभद्रस्तु हीराजो हेलकस्तु कृतालकः ।
 अथ चण्डो महाचण्डः कुशारणी कङ्गणप्रियः ॥१०९॥

यजनो^१ मज्जनश्चापि छाग^२ मेषौ महाघसः ।
 महाकपाल आलातः संतापनविलापनौ ॥११०॥
 महाकपोलः पैलोऽजः^३ श्वेतकर्णः खरस्तथा ।
 उल्कामाली महालम्भः श्वेतपादः खरांशुकः ॥१११॥
 गोपालो ग्रामणीर्मार्युर्धणटाकर्णकरंधमौ ।
 कपाली कृतकी लिम्पः^४ स्थूणः कर्णविकर्णकौ ॥११२॥
 स्थूलकर्णो महाशीर्षो हस्तिकर्णः प्रतर्दनः ।
 व्यालजिह्वो धर्मधनः संहारः क्षेमकोऽपरः ॥११३॥
 भीमको^५ ग्रामकः स्विन्नो धीलरडो मकराननः ।
 पिशिताशी महाकुरडो नखारिरहिलोचनः ॥११४॥
 क्षण^६ कुन्थो^७ प्रजातारिवकारिश्च शिवंकरः ।
 विष्णुवो लोमवेतालस्तामसः सुमहाकपिः ॥११५॥
 उत्तुङ्गो^८ हेमजर्खूकः कण्डानककलानकौ ।
 चर्म^९ ग्रीवो^{१०} जलोन्मादो ज्वालावक्तो विहुरडनः ॥११६॥
 हृदयो वर्तुलः पारडु^{११} भुडिरित्येवमादयः ।
 नन्दिस्तु नन्दी शालद्वायनिस्तागडव^{१२} नालिकः ॥११७॥
 तरडुर्नन्दीश्वरः^{१३} केलिकिलः कूष्मारडको गणः ।
 मञ्जुवक्तो मञ्जुघोषो मञ्जुश्रीज्ञनदर्पणः ॥११८॥

१ मलनेश्वरपि २ मेषौ ३ शंखकर्णः ४ स्थूलाकर्णः ५ यामकः ६ कन्थो
 ७ पजामाकोष्टकारिश्च ८ हेयेति पाठः सर्वत्र ९ ग्रीवे १० जलात्पादो ११ रम्भृ-
 त्येव १२ तालिकाइत्यन्यज्ञ १३ केलीकिलः

स्थिरं चक्रो वज्रधरः कुमारोष्टारचक्रवान् ।

३ नीलोपली ४ महारंजी प्रज्ञाकायश्च वादिराट् ॥११६॥

धियां पतिश्च खड्डी च नीलशार्दूलवाहनः ।

दण्डी बालब्रतः पञ्चवीरो वागीश्वरः शिखी ॥१२०॥

सिंहपर्यायकेलिः स्यादथ स्याच्छशि ५ शेखरः ।

६ हेरम्भो देहको वत्सो निकुम्भी वक्रसंचरः ॥१२१॥

देवो वज्रकपाली च वज्रटी चाय गौर्यपि ।

उमा कात्यायनी गोला सिनीवाली दृषद्वती ॥१२२॥

गैरा कालंजरी चण्डा चण्डाका चण्डकापि च ।

सिंहार्थद्वाहनार्था स्यात्काली हिण्डी ६ श्वरीश्वरा ॥१२३॥

हिमाद्रिदत्तनन्दानां पर्यायेभ्यः सुतार्थका ।

७ चण्डश्च बान्धवी माता चर्या शिखरं वासिनी ॥१२४॥

गौतमी ८ सौः कृष्णपिङ्ग मारी च गणनायिका ।

शिवा भवानी रुद्राणी शर्वाणी सर्वमङ्गला ॥१२५॥

एका वरालिकानंशा शिवदूती यमस्वसा ।

अपर्णा रोहिणी दुर्गा मृडानी चण्डिकाम्बिका ॥१२६॥

कोटव्यदितिकैटभ्यः कैटभा ९ यादवी च सा ।

१० शृङ्गा टेका शची देवी महादेवी कुमारिका ॥१२७॥

१ चक्री २ नीलोपला ३ महाराजी ४ शैखरः ५ हेरम्भा ६ श्वरी-
श्वरेति ७ पुस्तके न इत्यते ८ चण्डी च ९ वाशिनी १० सौः ११ वादवी

शूलभृत् कर्बुरी भ्रामर्यनन्ता विजयापि च ।

जयन्ती मालिनी तुङ्गी 'दुर्वाराजवरा च सा ॥१२८॥

कालं॑ जरी भद्रकाली नारायण्यपराजिता ।

वृषाकपायी षष्ठी स्यात्तामस्यपि च लम्बिका ॥१२९॥

स्याँद्वहिंध्वजपर्याया बाध्रवी नकुली तथा ।

निशुम्भशुम्भमहिषमथनी भूतनायिका ॥१३०॥

नन्दिनी कौशिकी कृष्णा भ्रामरी रेवती॑वरा ।

कालरात्रिर्महामाया विशालाक्ष्येकपाटला ॥१३१॥

महाविद्या सिनीवाली परमब्रह्मचारिणी ।

गणिडनी योगिनी भीमाऽमोघा विन्ध्यनिवासिनी ॥१३२॥

वरदा वदरीवासा प्रगल्भा कृष्णपिङ्गला ।

कृष्णोन्द्रयोश्च पर्यायभगिन्यर्था च जाङ्गली ॥१३३॥

हिमा बहुभुजा स्कन्दमाता च श्री॑र्धनाञ्जनी ।

सावित्री मन्दरावासा कर्वरी च महाजया ॥१३४॥

कोटिः कलापिनी 'गङ्गी रक्तदन्ता च वारुणी ।

हासानन्ता च 'कूष्माण्डी मानस्तोका किरात्यपि ॥१३५॥

मलयाद्रिनिवासार्था जयन्ती गोकुलोद्धवा ।

अष्टादशभुजा पोत्री 'नीलवस्त्रोग्रवारिणी ॥१३६॥

१ उर्वरा॒B २ जरा॒B ३ द्वाह॑ध्वज॒B ४ चरा॒B ५ बलाजिनी॒B ६ गाङ्गी॒B

७ चारणी॒B ८ कूष्माण्डी॒B ९ नीलवस्त्रोग्रवारिणी॒B

कुण्डा नारायणी शैला शाकंभर्यतुलप्रभा ।

सुनन्दा विकला लम्बा विकराला करालिका ॥१३७॥

नन्दयन्ती शतमुखी रौद्री नन्दा निरञ्जना ।

बलदेवस्वसा पुण्या महारौद्रा महानिशा ॥१३८॥

कुण्डा ^१कालंगमीहा च ^२दर्दुरी कुलदेवता ।

कालपर्यायदमनी पुनः शिखरवासिनी ॥१३९॥

जया च विजया सख्यौ मनस्तालस्तु वाहनम् ।

सिंहोस्याः कर्णमोटी तु चर्ममुण्डा च ^३चर्चिका ॥१४०॥

चामुण्डा च महागन्धा भैरवी च कपालिनी ।

मार्जारकर्कर्णिका देव्योनन्ताः सर्वाधिपा इमाः ॥१४१॥

^४बालचर्यो महासेनः पर्यायः शरजन्मनः ।

षडाननार्थः ^५सेनानीर्गुहः शिख्यर्थवाहनः ॥१४२॥

गौरीगङ्गाकृत्तिकामिपर्यायेभ्यः सुतार्थकः ।

द्वादशाक्षो जयन्तोऽपि महातेजाश्च शक्तिभृत् ॥१४३॥

क्रौञ्चतारकवैर्यर्थो देवसेनापतिश्च सः ।

कामजित्कामदः कान्तः स्कन्दः शीघ्रः शुचिः शिशुः ॥१४४॥

मयूरकेतुः स्वाहेयो ^६भूतेशो महिषार्दनः ।

षष्ठीप्रियो रेवतीजः पवित्रो मातृवत्सलः ॥१४५॥

१ कालिङ्गविहा(हा) चB २ दर्दुराB ३ चर्चिकेतिB पुस्तके नास्ति ४ बालाचर्यो
महासेनपर्यायःB ५ सेनानिर्गुहःB ६ भूतेयोB

विश्वामित्रप्रियश्चरणो दीप्तः शरवणोऽन्नवः ।

वासुदेवप्रियश्चापि स च द्वादशबाहुकः ॥१४६॥

प्रियास्य देवसेना स्याच्छस्त्रं शक्तिश्च वाहनम् ।

मयूरस्तनयौ 'शाखविशाखावथ तद्गणाः ॥१४७॥

बालग्रहाः पूतनाद्या अथ मेघो बलाहकः ।

जलपर्यायतो वाहैधरमुगदभृतः पुनः ॥१४८॥

ैर्दर्दुरः खतमालः स्यान्नभःपर्यायैहस्त्यपि ।

व्योमधूमो वायुदारुम्दपीलुर्मदांबरः ॥१४९॥

अन्नं क्लीबे चरः कोशो भेको देवो घनोऽपि च ।

ैधाराधरो धूमयोनिस्तडित्वानपि वारिदः ॥१५०॥

जीमूतः शंबरो वातरथोऽपि स्याद्वराहकः ।

ैगडेरोब्दो गदयित्तुर्नभसोर्थाद्धवजार्थकः ॥१५१॥

मुदिरः स्त्री वारिमसिर्नभ्राडब्दे तु वर्षुके ।

शब्दान्विते च पर्जन्यपर्यन्यौ वर्षुके घने ॥१५२॥

घनाघनो वर्षमस्त्री स्त्री वृष्टिर्वर्षणं च षण् ।

॒वर्षं तस्य प्रतीघाते वग्राहावग्रहौ तदित् ॥१५३॥

शम्पा सौदामिनी विद्युच्चञ्चला च शतहृदा ।

॑सौदामनी च सौदाम्नी ह्रादिनी चाशनिर्द्वयोः ॥१५४॥

१ अस्य शाखा विशाखश्चनेगमेय (य) श्र पृष्ठजाः वैज २ मुग्नभृत्तःB ३ ददुरोःK
४ हृत्यपिB ५ दारुमन्दB ६ वाराधारोB ७ मदयित्तुर्गुर्डेरोब्दः स्तनयित्तुर्नभोञ्चवःB
८ वर्षतस्यB ९ सौदामनी चेतिK पुस्तके नास्ति ।

‘क्षणस्याणोश्च पर्यायाद्वापर्याया हरिस्वसा ।

चपलार्था च चिलिचिम्यैशन्यैरावती समे ॥१५५॥

३स्फूर्जयुश्चापि ४विस्फूर्जयुश्च विस्फूर्जयुः समाः ।

आकालिकी च क्षणिका सैवेक्ता जलवालिका ॥१५६॥

तच्चाङ्चल्ये चाकचिक्यं क्लीबे स्यादथ ५तद्वतौ ।

स्फूर्जयुर्वज्रपर्यायाद्वोषपर्यायको नरि ॥१५७॥

अस्मेबीजस्य पर्यायः स्यादद्वयोः करकः करः ।

क्लीबे बीजोदकं वर्षा बीजपर्यायमित्यपि ॥१५८॥

अस्त्वर्थाद्विघनपर्यायो मेघपर्यायतः कफः ।

तोयपर्यायडिम्भो ना श्लियां मेघास्थिपुञ्जिका ॥१५९॥

मेघास्थिः वर्षणं तु स्याद्होघृतं च परामृतम् ।

कादम्बिनी मेघमाला ६सर्वं मेघभवं त्रिषु ॥१६०॥

अश्लियाद्यं च तद्वोषे गर्जितं स्तनितं च षण् ।

रसितं मेघपर्यायाज्ज्योतिषेवार्थ इरंमदः ॥१६१॥

आयुधं त्विन्द्रपर्यायाद्वनुरैरावतं पुनः ।

तदेव स्याद्वात् ७रुषं वायुपर्यायतः फलम् ॥१६२॥

वल्मीकपर्यायभवं भिन्नं वा अ॒जुरोहितम् ।

दीर्घर्जु चाप्यथासारो धारासंपात इत्यपि ॥१६३॥

१ उगस्थाB २ म्याशन्यैरावती समाB ३ स्फूर्जयंB ४ विस्फूर्जयुःB ५ तद्भवनौB ६ सर्वेऽK ७ रुषंB

वायूद्धताम्बुलेशाः स्युः सीकराः शीकरा अपि ।
 सीभराः शीभरास्ते स्युरथ स्यादपवारणम् ॥१६४॥
 अन्तर्ढ्वा व्यवधा स्त्रीत्वेष्यन्तर्ढ्विव्यवधिः पुमान् ।
 अन्तर्ढ्वनितिरोधाने ॑च्छदनाच्छादने अपि ॥१६५॥
 अपिधानपिधाने च व्यवधानं ततोप्यथ ।
 अन्नादिधूममहिषीसंबृतेहनि दुर्दिनम् ॥१६६॥
 चन्द्रमाश्वन्दिरः सोमः ॒क्लेदुः ॒पैद्रश्च पक्षजः ।
 सृप्रः पर्वविपद्मौरः ॒परिज्ञश्च ॒विरोचनः ॥१६७॥
 तिथिप्रणीश्च विश्वप्सा भुवन्युर्विकुसो हरिः ।
 ग्रहैनेमिर्जयन्तोऽपि राजपर्यायको विधुः ॥१६८॥
 ॑अ॒क्षपर्यायनेम्यर्थ॑श्चित्राटीरो विभावसुः ।
 दशश्वेताश्वपर्यायः ॑सुधापर्यायसूरपि ॥१६९॥
 ॒स्तृदक्षजारोहिणीनिडोषधीनां द्विजन्मनाम् ।
 कुमुदिन्याश्च कौमुद्या ग्रहाणां चार्थतः पतिः ॥१७०॥
 कलाशशैणच्छायानां पर्यायेभ्यो भृदर्थकः ।
 जैवातृकोऽञ्ज इन्दुगलौर्विधुश्चन्द्रोऽत्रिनेत्रभूः ॥१७१॥
 नभःपर्यायचमसो निशापर्यायतो मणिः ।
 स्याच्छीतकरपर्यायो निशापर्यायतः करः ॥१७२॥

१ च्छदनB २ क्लेदुःB ३ परिज्ञमरचB ४ विरोचनम्B ५ शेष्मिB ६ यज्ञपर्याय-
 वस्त्र्यB ७ सुधापर्यायेतिB ८ पुस्तके नास्ति ९ स्तृदKC

हिमश्वेतयुतिः शम्भुपर्यायेभ्यः शिरोमणिः ।

आयामृगसुधार्थेभ्यः १पिद्मुः सिन्धुः सुधार्थतः ॥१७३॥

तन्वर्थो यजतः २सप्रो जरणो द्रुस्तपः पुनः ।

कुमुदार्थाच्च बन्धवर्थो ३राजराजः सुधांशुकः ॥१७४॥

कृतिकासंभवार्थः स्था४त्तापसः शपितोषि च ।

५कुष्टो मा विक्षिदः स्यन्दः सिन्धूत्थो बुध एकभूः ॥१७५॥

६परिच्छो वयुनाः स्नेहूः पुंसि नेमिः ख्रियां पुनः ।

समुद्रार्थान्निवनीतं तारापीडोऽथ ७तत्कलाः ॥१७६॥

अमृता मानदा विश्वा तुष्टिः पुष्टी रतिधृतिः ।

शशिनी चन्द्रिका कान्तिज्योत्स्ना श्रीः प्रीतिरङ्गदा ॥१७७॥

पूर्णा पूर्णामृता चेति षोडश स्युरथाख्रियाम् ।

बिम्बः खरण्डं च वा पुंसि पुंस्यद्वौद्वै समेशके ॥१७८॥

स्यात् क्लीबे शकलं भित्तं शल्कं च^८ मण्डलं त्रिषु ।

कलङ्कोऽख्त्री लाञ्छनं च चिह्नं लचम च लक्ष्मणम् ॥१७९॥

अङ्कः पुंस्य^९थ कान्तिः स्यात् कान्त्यपि स्यात् द्युतिशङ्कविः ।

अभिख्या परमा शोभा सुषमापि १०द्युतीच्छवी ॥१८०॥

१ पिद्मःC पिद्मुःB २ सतोB ३ राजराज इत्यस्य स्थाने राजहृत्येवCK पुस्तक-योरस्ति ४ त्तापसंशपितोB ५ जसोमो विक्षिधःसंदू सिंधवर्थार्थB, जूर्णो हतिK पुस्तक-पठितकुष्टो इत्यस्य स्थाने C पुस्तके वर्तते ६ परिज्मा वयुनस्तेहुःC ७ तत्कलाB द चेत्तिB पुस्तके नास्ति ८ तिB ९० द्युतीच्छवीB

विह्वला^१र्थं तु नीहारो वश्यो ^२वश्याय इत्यपि ।

नक्षत्रं ^३तारका तारा न पुमानुडु वा स्त्रियाम् ॥१८१॥

वा पुंसि मृक्षं भं ज्योतिः स्तृ दिवाभीतमित्यपि ।

रात्रिदृश्यं च भासन्तमथ चन्द्रमसः स्त्रियः ॥१८२॥

एकोक्त्या दक्षपुत्र्यस्ताः क्रमात्स्युरथ न द्रव्योः ।

स्त्रियामश्विन्यश्विकिनी क्षीबे चाशवयुगित्यपि ॥१८३॥

दस्त्रपर्यायदेवत्यं वालिनी भरणी स्त्रियौ ।

भरणिर्यमपर्यायदेवत्यमथ कृत्तिकाः ॥१८४॥

स्त्रियां भूम्न्येव बहुला अग्न्यर्थाद् देवतं च तत् ।

प्रजापत्यर्थदेवत्यं रोहिण्यथ मृगः पुमान् ॥१८५॥

मार्गे^४ मृगशिरः षण् स्त्री मृगशीर्षं च षण् स्त्रियाम् ।

चन्द्रपर्यायदेवत्यमिल्वला^५स्त्वल्वका अपि ॥१८६॥

इन्धकास्तच्छरस्था यास्तारकाः पञ्च ता अथ ।

आद्रा स्त्री रुद्रपर्यायदेवत्यमथ पुंसि च ॥१८७॥

द्वित्वे पुनर्वसू चापि देवत्यमदितेरथ ।

द्वियोस्तिष्यश्च पुष्यश्च गुर्वर्थादेवतार्थकम् ॥१८८॥

^६आश्लेषा सर्पदेवत्यमथ ^७भूम्नि स्त्रियां पुनः ।

स्यान्मध्याः पितृदेवत्यमथ द्वित्वे स्त्रियामिमे ॥१८९॥

१ जंतुB २ वश्यायB ३ तारके ४ मार्गB ५ स्त्वल्वकाB ६ स्त्रयाB ७ स्त्रियां पुनरितिB पुस्तके नास्ति ।

'ते स्यातां पूर्वफल्गुन्यौ भग्नैवतमित्यपि ।
तथैवोत्तरफल्गुन्यावार्यमणं स्यादथ स्त्रियाम् ॥१६०॥

३हस्तः सवितृ४दैवत्यं चित्रा पुंस्यपि च स्त्रियाम् ।
त्वष्टृपर्याय॑५दैवत्यमथ स्वातिस्तु पुंस्त्रियोः ॥१६१॥

स्वाती स्त्रियां ६च वाय्वर्थादृदैवत्यमथ च स्त्रियाम् ।
विशाखेन्द्रा७मिपर्यायदैवत्यं चाप्यथ स्त्रियाम् ॥१६२॥

अनुराधा तु मित्रार्थादैवत्यमप्यथास्त्रियाम् ।
८मूलं स्याद्रक्षःपर्यायदैवत्यमप्यथ स्त्रियाम् ॥१६३॥

पूर्वाषाढाम्बुपर्यायादैवत्यमथ च स्त्रियाम् ।
स्यादेवमुत्तराषाढा वैश्वदेवमथ त्रिषु ॥१६४॥

श्रवणं विष्णुपर्यायादैवत्यं स्यादथ स्त्रियाम् ।
धनिष्ठा च श्रविष्ठा च वसुपर्यायदैवतम् ॥१६५॥

अथ स्त्रियां शतभिषा पुंसि च स्याच्छताञ्जिषक् ।
शततारा स्त्रियां क्लीबे देवत्यं वरुणार्थतः ॥१६६॥

अजैकपाददेवत्यं पूर्व॑८भद्रपदा स्त्रियाम् ।
अथाहिर्बुद्ध्यदेवत्यं स्त्रियां ९प्रोष्टपदापि च ॥१६७॥

तथो॑१०त्तरा भाद्रपदा रेवती तु स्त्रियां पुनः ।
पौष्टिणं स्यादथ ऋत्काणि तेषामन्तो न कर्हिंचित् ॥१६८॥

१ तौB २ देवतमित्यथB ३ हस्तंB ४ देवत्यंB ५ देवत्यB ६ जलार्थेभ्यो
दैवत्यOK ७ गम्यो:OK ८ अयेषा न काप्यादर्शपुस्तके इष्टा ९ भाद्रB १० प्रौष्टB
११ ऋभद्रOK

भूपर्यायसुतार्थस्तु वक्तव्यारोऽपि मङ्गलः ।

रक्तार्थादङ्गपर्यायः शिवपर्यायवीर्यजः ॥१६६॥

अङ्गारः स्यादषाढाभूः खपर्यायोल्मुकार्थकः ।

नवार्चिरथ पञ्चार्चिर्धनिष्ठाभूः 'प्रहृष्टुलः ॥२००॥

रोहिणीचन्द्रपर्यायपुत्रार्थः स्याददृक्पथः^३ ।

श्यामपर्यायगात्रार्थे वयुनश्चनिरो बुधः ॥२०१॥

ज्ञः परिज्मैकदेहार्थः 'स च सूर्यसहाचरः^४ ।

स्यन्दः ^५स्वःसिन्धुसिन्धूत्थः क्लेदुः खचमसोऽपि च ॥२०२॥

नेम्यर्थोप्यस्तणोऽथ स्यात्प्रचरव्या तु महामतिः ।

बृहस्पतिः साद्विषणो गुरुः संवर्तपूर्वजः ॥२०३॥

पाखण्डकर्ता गोविन्दो द्वादशार्चिश्च दीदिविः ।

^६वाग्म्याङ्गिरस ^७पारुष्याश्चक्षाश्चित्रशिखण्डजः ॥२०४॥

जीवो गीष्यतिपर्यायो ^८गीष्पर्यायरथार्थकः ।

देवार्थादिगुरुपर्याय उत्थस्यानुजार्थकः ॥२०५॥

प्राक् फालगुनेयः प्रख्यावाक् नन्दिघोषस्तु तद्रथे ।

शुक्रस्तु भार्गवः काव्यः कविः शुक्रो मधामवः ॥२०६॥

आसफुजि^९ञ्जागवान्धिष्ठय एकार्थान्नयनार्थकः ।

दैत्यादिगुरुपर्यायो दिन^{१०}दृश्यः सितो भगः ॥२०७॥

^१ सहषुलःB ^२ दुदक्पथः ^३ सचेति�CK पुस्तकयोनास्ति ^४ चराःB ^५ स्वसिन्धुCK

^६ वाग्म्याCK ^७ पारुष्यौ चक्षाB ^८ गीष्पर्यायीB ^९ ञ्जगवाB ^{१०} दृश्यसिताB

इनो भृगुः षोडशार्चिः शतपर्वेश इत्यपि ।
 शनैश्चरस्तु लौहित्यः सप्तार्चिः क्रूरद्वक्पथः ॥२०८॥
 नीलो मन्दः शनिः शौरिः शौरी सौरोव्ययं शनैः ।
 सौरिः क्रोडे रेवतीजो राहुस्तु सिंहिकासुतः ॥२०९॥
 'दैत्यमहः शीर्षदेहः सूर्यचन्द्रमसोरिः ।
 तमोऽख्या ग्रहकल्पोलो भरणीभूर्विधुंतुदः ॥२१०॥
 अभ्रार्थाच्च पिशाचार्थः स्वर्भानुः स्यादधो शिखी ।
 'आश्लेषाभूर्वारुणः स्यादहिः केतुश्च 'तद्गणाः ॥२११॥
 बहवो विविधाकारा धूमकेतुपुरःसराः ।
 गुरोः पुत्रः कचः शंयुः 'स्याद्ग्रद्वाज इत्यपि ॥२१२॥
 वसिष्ठश्च वशिष्ठोऽपि कश्यपः काश्यपः समौ ।
 मारीचोप्यनुसूयायाः पतिस्त्वत्रिरतः पुनः ॥२१३॥
 भर्गवो जमदग्निः स्याद्यमदग्निरपि स्मृतः ।
 राहूगणो गौतमः स्याद्ग्रोतमोप्यथ गाधिजः ॥२१४॥
 विश्वामित्रः कौशिकः स्यादेते वैवस्वतेन्तरे ।
 एकयोक्त्यर्थयः सर्वे तेऽपि चित्रशिखरिणः ॥२१५॥
 ध्रुवो नक्षत्रनेमिः स्यादुत्तानचरणात्मजः ।
 'ज्योतीरथो ग्रहाधारः सुनीतिनयार्थकः ॥२१६॥

पितृदेवनभोमार्गपर्यायश्च नभः सरित् ।

भचक्षमध्यसृत्रं तन्मूलान्मृगशिरावधि ॥२१७॥

ग्रहपर्यायनेमिः स्यादथागस्त्यो घटोद्धवः ।

दण्डयामश्च दीक्षामिरगस्तिश्चामिमारुतः ॥२१८॥

दक्षिणषिः^१ वारुणिः स्यात्सत्यामिर्मान्य इत्यपि ।

^२मानसूनुश्च तपनो मैत्रावरुणिरित्यपि ॥२१९॥

श्रौर्वशेयोऽश्विवातापील्वलारिविन्ध्य^३ कूटकः ।

नहुषेन्द्रत्वशत्रवर्था मैत्रावरुण इत्यपि ॥२२०॥

प्रियास्य वरदा लोपामुद्रा (कौषीतकी तथा) ।

(वरप्रदापि सैवोक्ता) वैदर्भ्यथ च तत्सुतौ ॥२२१॥

‘दृढन्युदिध्मवाहश्चाथैकयोक्त्येन्दुभास्करौ ।

पुष्पवन्तावदन्तौ च मतुवन्तौ च तावथ ॥२२२॥

उपाद्रागः प्लवो रक्तो द्रवः सर्गस्तथाऽऽहितः ।

^४उपरागः श्वियामीतिर्यहो ना ग्रहणं च षण् ॥२२३॥

अग्न्युत्पातोऽपि चोत्पातो रिष्टं चारिष्टमित्यपि ।

पुंसि क्लीबेष्यजन्यं स्यात् क्लीबे^५ लग्नमित्यपि ॥२२४॥

ग्रहावर्त्तद्वादशोंशो राशिः पुंस्यथ ते क्रमात् ।

मेषो वृषश्च मिथुनं क्लीबे^६ कन्यातुले श्वियो ॥२२५॥

१ वारुणश्च सत्यामिःB २ अनसूनुKC ३ पिःB ४ कण्टकःB ५ वरणB ६ छटB
० अपरागःCK ८ लग्नमितिB पुस्तके न इस्यते ६ कर्कटः सिंहश्च न काष्यादर्शपुस्तके
वर्णितौ ।

वृथिको ना धनुः क्लीबे मकरः कुम्भमीनकौ ।
 ते तत्त्वामपर्याया मासं शुक्रबुधारुणाः ॥२२६॥
 मासांख्योदश गुरुः शनिस्त्रिंशत्तस्तमः ।
 अष्टादश तथा केतुः प्रायो भौम'स्त्रयस्ततः ॥२२७॥
 'मासान्ससदशेज्योथ सहस्रं द्विशतोत्तरम् ।
 सप्तर्षयस्तथागस्त्यो 'भुनक्यब्दान्ध्रुवोऽपि तु ॥२२८॥
 सर्वदा सकलान्नराशीनभचक्रस्योपरिस्थितः ।
 कल्पद्रौ केशवकृते 'भुवः स्कन्धे द्वितीयके ॥२२९॥
 'नभःस्थदेवकाण्डोऽयं तृतीयः सिद्धिमागतः ।

कालोऽपष्टुर्जहोदिष्टोऽनेहाः पीथो मतिस्तिथः ।
 आमतिः समयः पीयुरथ वास्त्वस्तु वासरः ॥१॥
 घन्त्रो घंसोवृणिर्यैः स्यादिवसश्च तिथिर्द्वयोः ।
 कर्म'वाटी तिथी द्वे स्त्री क्लीबेऽहर्दिनमस्त्रियाम् ॥२॥
 दिवाव्ययं याममालो व्युष्टांशश्वाय पञ्च ताः ।
 नन्दा भद्रा जया रिक्ता पूर्णाः सप्तापि ताः क्रमात् ॥३॥

२ स्ततस्यःB ३ मासान्ससदशेज्योथKC मासान्ससदशाब्जोपिB ४ भुनक्य-
 द्वान्ध्रुवोK भुनक्यवा(वा)न्ध्रुवोB ५ नभःCK ६ प्रकाणदेन समं स्कन्धो
 द्वितीयःCK ७ कर्मचालाB

रथ्याद्यास्ताः १पञ्चदश स्युरथ प्रतिपत् ख्याम् ।

पञ्चतिर्मासपञ्चाद्याग्नेयी वा ब्राह्मणो॒परा ॥४॥

गिरिजा गणपः सर्पाः स्कन्दः सूर्यः शिवः शिवा ।

यमो विष्णुर्भरः कामः शर्वश्चन्द्रः पितामहाः ॥५॥

पूर्णिमामेति गदिते दिवसाः स्युश्चतुर्विधाः ।

घटीषष्ठिमितोर्कस्य राशिभोगस्य चापि यः ॥६॥

त्रिंशांशस्तिथ्यवच्छन्नो यावदृच्चं च सावनः ।

सौरा दैवस्तथैवार्जश्चाथ योगाः क्रमादमी ॥७॥

विष्णकस्मः प्रीतिरायुष्मान्सौभाग्यश्चापि शोभनः ।

अतिगरणः सुकर्मा च धृतिः शूलं ततः पुनः ॥८॥

गणडो वृद्धिर्धुवश्चापि व्याघातश्चापि हर्षणः ।

वज्रं सिद्धिर्व्यतीपातो वरीयान्परिघः शिवः ॥९॥

१सिद्धः साध्यः शुभः शुक्लो ब्रह्मेन्द्रश्चापि वैधृतिः ।

तत्रातिगञ्जो गञ्जोऽपि द्वितीयश्चाष्टमः ख्याम् ॥१०॥

एकादशः षोडशान्त्यावख्यां नवमोऽपि च ।

तद्वत्पञ्चदशोन्ये नर्योगाः स्युः करणानि च ॥११॥

शुक्लप्रतिपदः पूर्वार्द्धान्त्यार्द्धस्य प्रभेदतः ।

किंस्तुम् च वरं चापि बालवं कौलवं च षण् ॥१२॥

१ पञ्चदशाय च प्रतिपदख्याम् B २ अपि च B ३ सिद्धिः B

१ तैतलं गरं वणिं भद्रा विष्टिरुमे स्त्रियौ ।

पञ्चम्यास्तु ववादि स्युर्यावत्^२ कृष्णचतुर्दशी ॥१३॥

तस्याः परेष्वें शकुनिः पूर्वेष्वें चतुरं हिकम् ।

अमोत्तराष्वें नागाख्यममून्येकादशैव हि ॥१४॥

करणानीति तिथ्यश्चतुरङ्गाः प्रगेव्ययम् ।

प्रातश्च काल्यं कल्यं षण्^३ दिवसार्थान्मुखार्थकम् ॥१५॥

व्युष्टं विभातं^४ प्रत्यूषः स्त्रियां^५ प्रत्युषमित्यपि ।

गोसर्गश्चाथ मध्याह्नो दिनार्थान्मध्यमित्यपि ॥१६॥

मध्यं दिनमथोत्सूरोऽपराङ्गः पुनरुपुंसकम् ।

दिवसार्थाविसानस्य पर्यायं सायमव्ययम् ॥१७॥

सायोऽपि स्यात्स्त्रियां संध्या पितृपर्यायसूर्घमा ।

निश्चमुखं च प्रदोषः स्यात्संधा संधिश्च पुंस्ययम् ॥१८॥

संध्यानां त्रितये चापि वैणवं च त्रिसंध्यकम् ।

पुंसि त्रिसंधिश्चाथ स्याच्चतुर्थ्यां^६ प्रह्रावधि ॥१९॥

आसार्द्धयामं सप्तम्यां त्रयोदश्यां ततः पुनः ।

आयामयुगमेवं स्यात् प्रदोषोऽध्यायविप्रकृत् ॥२०॥

षष्ठिदीर्घाक्षरोच्चारा मेरुका घटिका घटी ।

नाडी च नाडिका यामनाडी स्याद्यामघोषिणी ॥२१॥

१ तैतुलं^B २ शुक्र^B ३ दिवसार्थान्मुखार्थकम्^{Ck} ४ र्थके^B ५ प्रत्यूषोऽस्त्रिया-
मिति स्यात् ६ प्रत्युषसीत्यपि^B—सित्यपि^{Ck}

विकालिका मानरन्धात्ताम्रिकाप्यथ तद्द्वयम् ।

^१अहः पञ्चदशोऽशोऽस्त्री मुहूर्त्स्ते क्रमादथ ॥२२॥ -

आद्यो रौद्रोथ द्वितीयोऽहिः सितोथाज इत्यपि ।

मैत्रोथारभटश्चापि पितरः सारटोऽप्यथ ॥२३॥

सावित्रो वासवश्चाथ वैराजश्च जयन्तकः ।

आप्योथ विश्वो गान्धर्वो वेधास्तु कुतपोऽभिजित् ॥२४॥

विधिस्तु रौहिणो विन्दोथोबलश्च ^४विरेचनः ।

एकादशस्तु विजयः पुरुहूतोथ नैऋतः ॥२५॥

वहिश्चाथ महेन्द्रस्तु रक्षश्चाथ जलेश्वरः ।

चतुर्दशः पञ्चदशो भटस्तु स्यात्था भगः ॥२६॥

स्यादेवं पञ्चदशधा दिवसः पञ्चधा पुनः ।

प्रातः संगवमध्याह्नाः पराह्नाः सायमित्यथ ॥२७॥

पूर्वाह्नः प्रहरः सार्द्धो मध्याह्नस्तु तदुत्तरः ।

प्रहरोऽथापराह्नस्तु घटिकानां चतुष्टयम् ॥२८॥

सायाह्नः प्रहरश्चैवं चतुर्द्वार्थं त्रिधा पुनः ।

पूर्वाह्नश्चापि मध्याह्नोऽपराह्नश्चेत्यथ द्विधा ॥२९॥

पूर्वाह्नश्चापराह्नश्च रात्रेस्तावन्त एव^५हि ।

आद्यो रौद्राथ ^६गन्धर्वोऽजैकपादथ भास्करः ॥३०॥

१ अहः पञ्च B २ दि: सितोप्यज B ३ ऽपि च B ४ विरेचनः B ५ शायं B
६ अप्यपराह्नोप्यथ द्विधा B ७ श पराह्न द तु Ck ८ गान्धर्वो B

अहिर्बुध्योऽथ पूषापि कुवेरोऽथ सदागतिः ।

दस्तादथ यमोऽग्निश्च विधातात्वष्टमस्ततः ॥३१॥

सौम्योऽदितिस्तु ब्राह्मोऽथ वाक् पतिद्वादशो रविः ।

त्रयोदशोप्यथापि स्युस्त्वष्टब्रह्मसमीरणाः ॥३२॥

‘स्यान्नैऋतः पञ्चदशः स्याच्चतुर्भिस्तु तैः पुनः ।

प्रहरश्च यमो यामो घटीपर्यायमालकः ॥३३॥

अथैक्षपा तु रजनिः क्षणदा क्षणिनी निशा ।

अव्ययानव्ययं दोषा वसतो वसतिः समौ ॥३४॥

रात्रिक्षियामा स्याद्गेरा श्यामा तुङ्गी निषद्वरी ।

याम्या च रक्षोजनना रजनी चक्रभेदिनी ॥३५॥

उमा हतार्चिः पैशाची शर्वरी नक्तमव्ययम् ।

क्षपा तमस्त्विनी ‘तुङ्गा तमिर्वासरकन्यका ॥३६॥

तर्मा तमा हिमा चैव वासतेयी विभावरी ।

निशीथिनी निशीथ्या निट् शताक्षीं वासुरा निशा ॥३७॥

यामिनी स्यात्तमिस्त्रापि तमस्यतितमोयुता ।

ज्योत्स्ना तु चन्द्रिकायुक्ता ‘बहुनिड्गणरात्रकम् ॥३८॥

पक्षिणी पक्षतुल्याभ्यां दिनाभ्यां वेष्ठिता निशा ।

गर्भकं रजनीद्वन्दवेष्ठितं यदहर्भवेत् ॥३९॥

१ स्यान्नैऋतिःB २ चियाC चिपाB ३ द्वेराCK ४ तुङ्गीति सर्वत्र ५ वासराB
६ बहुनि�CK

अर्द्धरात्रो निशीथश्च 'शिवावसर इत्यपि ।

निःसंपातो महानिट् चाथोच्चन्द्रापररात्रकौ ॥४०॥

अपि पश्चिमरात्रोऽथ श्वनिशं श्वनिशा च सा ।

यस्यां मत्ता निशि श्वानो भूतःकृष्णचतुर्दशी ॥४१॥

भूतेष्टाचाथ तद्भूतं पञ्चदश्योर्यदन्तरम् ।

पर्वमूलं च प्रतिपत्पञ्चदश्योर्यदन्तरम् ॥४२॥

स पर्वसंधिरथं च पूर्णमासी तु पूर्णिमा ।

पूर्णमा पौर्णमासी च कलाहीने विधौ च सा ॥४३॥

विज्ञेयानुमतिस्तत्र पूर्णे राका निशाकरे ।

सरस्वती शारदी तु द्यूतपर्यायपूर्णिमा ॥४४॥

३शक्रोत्सवो ध्वजोत्थानं क्लीबे कोजागरः पुमान् ।

स्यादस्त्री कौमुदीचारः शरत्पर्वाथ होलिका ॥४५॥

होलाकापि च होली च वासन्ती कूर्दना त्रियः ।

मधूत्सवः कामिमहो रजःपर्यायतो महः ॥४६॥

पुष्ययुक्ता पूर्णमासी मासे पौषी च सा पुनः ।

मृगशीर्षयुता४मार्गशीर्षे स्यादाग्रहायणी ॥४७॥

अमावास्यामाऽमावस्याऽमामासी चाप्यमावसी ।

सू५न्दुसंगमो दर्शस्तत्र नष्टेन्दुमण्डला ॥४८॥

कुहुः कुहुश्च गुह्यं नैषाब्जमण्डला ।
 सिनीवाल्यथ दीपाली यज्ञनिष्ठवलिपर्व च ॥४६॥

स्यादस्त्रियामहोरात्रमथ नक्तंदिवं पुनः ।
 नरं दिवं चाहर्दिवं नैरन्तर्येऽव्ययं पुनः ॥५०॥

निमेषनिमिषौ तुल्यौ व्यापारे नेत्रपक्षमणोः ।
 अष्टादश निमेषास्तु काष्ठास्त्रिंशत्तु ताः कलाः ॥५१॥

तास्तु त्रिंशत् ज्ञाणस्ते तु मुहूर्तो द्वादशापि च ।
 ते तु त्रिंशदहोरात्रः पञ्चस्ते दश पञ्च च ॥५२॥

स च स्यादद्विविधः शुक्लकृष्णपर्यायभेदभाक् ।
 पितृणां दिनरात्र्योश्च पर्यायौ तावनुक्रमात् ॥५३॥

मासस्तु दिनमालोऽमा वर्षार्थात्कोश इत्यपि ।
 अंशः श्रामश्चतुर्द्वासः सावनस्तु दिनैर्नैर्गैः ॥५४॥

चान्द्रः स्यात्पूर्णिमाऽमान्तः सौरस्तु रविसंक्रमात् ।
 आसङ्क्रान्त्यथ सर्वक्षेत्रभोगादिन्दोः स भोद्धवः ॥५५॥

मार्गशीर्षो मार्गशिरो वर्षाद्यः स्यात्सह्वाः सहः ।
 आग्रहायणिको मार्गः स च स्यादाग्रहायणः ॥५६॥

तिष्यश्चापि च पुष्योऽपि पौषस्तैषः सहस्यवत् ।
 अस्त्री माघे तपाश्चापि तपस्यस्तपस्तपः ॥५७॥

फाल्गुनाडः फाल्गुनिकः फल्गुनः फाल्गुनोऽपि च ।
 स्याच्चैत्रावरजो मोहनिकोथ स्यान्मधुः पुमान् ॥५८॥
 चैत्रश्च चैत्रिकोऽथ द्वौ वैशाखे राघमाधवौ ।
 'उत्सरः स्यादथ ज्येष्ठे ज्यौष्ठश्च खरकोमलः ॥५९॥
 आषाढपूर्वज्ञा ज्येष्ठामूलीयः शुक्रमस्त्रियाम् ।
 श्रावणानुज आषाढ आशाढोऽषाढ इत्यपि ॥६०॥
 शुचिर्नभस्तु नभसो नभाः श्रावणिकश्च सः ।
 भाद्रो भाद्रपदः प्रौष्ठपदोऽपि च नभस्थकः ॥६१॥
 अथाश्वयुक् चाश्वयुज आश्विनेष्यथ कौमुदः ।
 इष ऊर्जः कार्त्तिकिको बाहुलः कार्त्तिकः सरी ॥६२॥
 अधिमासोऽहस्पतिः स्याद्द्वात्रिंशदिनमालकैः ।
 दिनैः षोडशभिर्यनैश्चतुर्नाडीसमन्वितैः ॥६३॥
 प्रवृत्तिरस्य प्रायेण क्वचिन्न्यूनाधिकैरपि ।
 सोऽसंक्रान्तो द्विसंक्रान्तः कालेन वहुना स च ॥६४॥
 जायते सङ्क्षयस्तौ द्वौ गर्हितौ शुभकर्मणि ।
 यत्र क्षयो भवेन्मासस्तत्र द्वावधिमासकौ ॥६५॥
 मासत्रये कार्त्तिकादौ क्षयो नान्येषु माःसु च ।
 द्वाभ्यां सौरादिमासाभ्यामृतुः समयवाचकः ॥६६॥

हिमागमस्तु हेमन्तः प्रालेयो रैद्रं हेमनौ ।

अस्त्रियां शिशिरः ३सैषो वसन्तः पिकबान्धवः ॥६७॥

पुष्पपर्यायकालार्थः सुरभिश्च पैलाङ्गकः ।

४उष्णस्तूष्मायणोऽपि स्यान्निदाघस्तप ऊष्मकः ॥६८॥

ग्रीष्म ऊष्मागमं स्त्रृयूष्मा स्यादुष्णोपगमः पुनः ।

घनार्थादत्ययः पुंसि श्वियां स्याच्छ्रदा शरत् ॥६९॥

भूयो वर्षति पर्जन्यो गङ्गाया दक्षिणे तटे ।

अतः प्रावृट् च वर्षाश्च द्वावृत् परिकल्पितौ ॥७०॥

तस्या एवोत्तरे कूले हिमद्विन्ध्यसंकुले ।

भूयः शीतमतस्तत्र हेमन्तशिशिरावुभौ ॥७१॥

शिशिराद्यैश्च ऋतुभिरयनं स्यात्त्रिभिश्च षण् ।

अयने द्वे गतिरुदगदक्षिणार्कं स्य वत्सरः ॥७२॥

ससंपरीदेऽदनुभ्यो युगांशो हायनोऽस्त्रियाम् ।

ऋतुवृत्तिर्मासमालः कालग्रन्थिः शरत् श्वियाम् ॥७३॥

शरदापि श्वियां भूम्नि समा वत्सः पुमानयम् ।

पुंसि वा वरिष्ठं वर्षं श्वियां भूम्नि समा अपि ॥७४॥

संपत्संवदव्यये द्वे मकरः कर्कटोयने ।

तुलामेषौ तु विषुवत् १०विषुवद् द्वे नपुंसके ॥७५॥

१ मेहनौB २ सैषB ३ लाङ्गक इति केवलंB पुस्तके ४ इदमध्यB पुस्तके नास्ति

२ स्तूष्माB ६ ततश्चB ७ स्तुOK ८ ददाB ९ वर्षे १० विषुवK

विषुणो विषुवान् पुंसि विषुवोस्थ्यव्यये उभे ।

विश्वग्^१विष्वक्^२ च विषुवत्केषांचनमतेऽव्ययम् ॥७६॥

^३विष्वगुप्यः सिंहवृषकुम्भा वृश्चिक इत्यपि ।

षडशीतिमुखाः कन्या^४धनुर्मीनयुगानि च ॥७७॥

अथ भेदा वत्सराणामतुलैः (३६०) सावनो भवेत् ।

दिवसैर्मातुलैः ३६५ सौरश्चान्द्रः स्याद्विमलैः ३५४ दिनैः ॥७८॥

आर्को^५ वराङ्गैः ३२४ गौरोपि पतङ्गैः ३६१ पञ्चधेति च ।

कृतं सत्ययुगं क्लीबे त्रेताग्नेयी ख्यामुमे ॥७९॥

द्वापरो यज्ञियः पुंसि क्लीबे कर्मयुगं कलिः ।

तिष्यो भर्भरकोऽथैषां वर्षसंख्याः क्रमादिमाः ॥८०॥

हठसर्पैः १७२८००० ^६तद्रकै १२८६००० र्भतुच्छ्रैः

^७७६४००० खलवैः ४३^८२००० क्रमात् ।

सर्वेष्ट्रिनान्तैर्वर्षैः स्यान्नृणां पूर्णचतुर्युगी ॥८१॥

तेषां तावच्छती संध्या संध्यांशश्च यथाक्रमात् ।

^९अष्टाविंशी प्रयात्येषा तस्याः स्यात्सांप्रतं कलिः ॥८२॥

तदगताब्दाः कुतिथिभाः ^{१०}४७६१ संवर्तः पलयः क्षयः ।

परिवर्तः परीवर्तः संहारः कल्प इत्यपि ॥८३॥

१ विषद्KC २ विष्वB ३ धनुर्मीनCK ४ वराङ्गैः शोरोपिB ५ तद्र ६ दB
७ ३CK ८ भान्तैCK ९ प्रयोज्ये तस्या स्यात्CK १० विक्रम सं १०१६ केशवस्य
कल्पद्रुक्तः समयः ।

जहानकः समसुसिः संहारो युगकल्पयोः ।
 दैनंदिनो लोकशेषः परान्तः सर्वनाशनः ॥८४॥
 'दैनन्दिनः प्राकृतश्च स च स्याद्द्विविधोऽथ च ।
 किल्विषं कल्पषं किरणं कल्कः पद्मश्चैन स्त्रियाम् ॥८५॥
 पुंसि पाप्माथ सुकृतं श्रेयः पुण्यं वृषः पुमान् ।
 क्लीबेैधर्म च धर्मोऽस्त्री मुदा मुच्च स्त्रियामुभे ॥८६॥
 मोदो मोदः समाप्रेभ्यो मदः संमद इत्यपि ।
 नन्यानन्दशुरानन्दनन्दनन्द एव च ॥८७॥
 क्लीबाव्ययं तु कं जोषमुपजोषमथो सुखम् ।
 कमव्ययं च खं शर्म सौख्यं श्वःश्रेयसं पुनः ॥८८॥
 शातं सातमथो भद्रंैभगं मद्रं च भावुकम् ।
 भविकं मङ्गलं वा ना भव्यं द्रव्यं शिवं शुभम् ॥८९॥
 शस्तं प्रशस्तं कुशलंैकुषलं चेमस्त्रियाम् ।
 श्रेयः श्वःश्रेयसं रिष्टं निःश्रेयसमरिष्टवत् ॥९०॥
 शमव्ययं भवः पुंसि द्रव्ये पापादिकं त्रिषु ।
 काले शुभोत्तरे तु स्यात् स्त्रियामायतिरित्यपि ॥९१॥
 तज्जं फलमुदर्का ना क्लीबे सांदृष्टिकं हि तत् ।
 तात्कालिकं तदात्वं स्यादयः शुभावहो विधिः ॥९२॥

१ दैनन्दिनः प्राकृतश्चेति केवलं २ योस्त्वःCK ३ नांB ४ धर्मश्चCK
 ५ भर्गंCK ६ कुशलमितिB पुस्तके नासि ।

हेतुर्ना कारणं बीजं क्लीबे करणमित्यपि ।

क्लीबआद्यं कारणं तु निदानं मूलवस्तु तत् ॥६३॥

क्षेत्रज्ञ आत्मा पुरुषः पूरुषश्चाक्षरः कविः ।

अन्तर्यामीश्वरो देही जीवोजो बहुलोऽतनुः ॥६४॥

ब्रह्मास्त्रियां कः स एष पुमर्थः प्रकृतिः स्त्रियाम् ।

खः षण प्रधानमव्यक्तमक्षरं बहुधातुकम् ॥६५॥

क्षेत्रं तमः प्रसूनं स्यात् पुंसि सत्त्वं रजः पुमान् ।

*रजस् क्लीबे तमः पुंसि तमस् क्लीबेऽथ जन्मैषण् ॥६६॥

जननं च प्रजननं जननिश्च जनिः*स्त्रियौ ।

उद्भवः संभवो भावो भवो *जन्युश्च पुंस्यमी ॥६७॥

जनी जनू जनुश्चास्त्री जीवो जन्युश्च पुंस्ययम् ।

करणं खं पदं पुंसि *हर्षिवैकारिकेन्द्रिये ॥६८॥

अक्षं च नियतं चाथ भूतानि तनवः पुनः ।

घोरा विकारा भूतानि विशेषा विग्रहा अपि ॥६९॥

प्राणी तु चेतनो जन्मी जन्तुजन्यशरीरिणः ।

व्यष्टिर्जातिः स्त्रियां जातं क्लीबेऽथ व्यक्तिरित्यपि ॥१००॥

*स्त्रियां समष्टिः पृथगात्मत्वे…………… ।

……………चित्तं तु हृदयं च हृत् ॥१०१॥

^१ उत्तुःB ^२ रजसःB ^३ चB ^४ खियाम्CK ^५ जन्युश्चB ^६ हरिवैकारि-
केन्द्रियेB ^७ हर्षिवैका वै हर्षीकं विषयीन्द्रियम् अम ^८ खियामित्यादे हृदयं च तदित्य-
पृथगात्मत्वे चित्तं तु हृदयं च तदित्येकमलुसा-
रमद्देहंB पुस्तकेति ।

चेतः स्वान्तं मानसं च मनः क्लीबेऽन्तरिन्द्रियम् ॥
 कल्पद्रौ केशवकृते 'भुवःस्कन्धे द्वितीयके ।
 कालाभिधः प्रकागडोऽयं साङ्गः सिद्धिमुपागतः ॥१०२॥

षड्जर्षभौ च गान्धारो मध्यमः पञ्चमोऽपि च ।
 धैवतश्च निषादश्च सप्त कण्ठादिजाः स्वराः ॥१॥
 कण्ठोऽस्तालुरसना नासाशीर्षैसमुद्भवाः ।
 आस्यात् षड्जोऽपरे कण्ठादृषभो हृदधो भवः ॥२॥ .
 नासिकोत्थश्च गान्धारो मध्यमो नाभिसंभवः ।
 उरसः शिरसः कण्ठात्पञ्चमस्य च संभवः ॥३॥
 धैवतोऽपि ललाटोत्थो निषादः सर्वसंधिजः ।
 स्युर्मन्द्रमध्यताराख्या ग्रामाः स्थानस्थितिप्रदाः ॥४॥
 त्रयः स्वरेषु प्रत्येकं स्युस्ते तेष्वपि *मूर्छनाः ।
 सप्तस्वरेषु नन्दत्सु स्वस्वस्थानस्थितेषु च ॥५॥
 प्रत्येकमूर्छनैकैका ग्रामेष्वेषु प्रजायते ।
 बोधा*लला समाधानी पूरणी चापराजिता ॥६॥
 विगलिष्ठा संयमिनी मृद्गी च ध्रामिताक्षरा ।
 *द्राविता मङ्गला रामा *सुखकृज्यशेखरा ॥७॥

१ भूमिस्कन्धे�CK २ रुतालु इति सर्वत्र पाठः ३ समुद्रभवःCK ४ तस्मात्CK
 ५ इवयोद्भवःB ६ मूर्सनाःCK ७ लताB ८ इति तांCK ९ सुरक्षा अथB

रमणी शोभिता नादा तथा^१ सिभरिजा मता ।
 नादानू^२ कासिका चण्डा इत्येता एकविंशतिः ॥८॥
 ताना एकोनपञ्चाशत्त्वतेन्नकतुन्नकाः ।
 विज्ञेयाः क्रमशः सर्वे सप्त सप्त स्वरे स्वरे ॥९॥
 नादान्ता निष्कला गूढा सकला मधुरा पुनः ।
 कामाङ्गा मदिरा श्यामा तारा चन्द्रानना शुभा ॥१०॥
 असंपूर्णा वरा पूर्णा^३ रेजिका वालिकापरा ।
 प्रसन्नवदना वामा बाला मधुरता तथा ॥११॥
 द्वाविंशतिस्तु श्रुतय एता ज्ञेयाः स्वरानुगाः ।
 श्रुतिभिः कियतीभिश्च संयुक्तास्ते स्वराः^४ क्रमात् ॥१२॥
 चतुः^५ श्रुतिश्चिश्रुतिश्च द्विश्रुतिश्च^६ स्वरा मताः ।
 श्रुतिभिः^७ मृद्घनाभिश्च ग्रामैस्तानैश्च संहिताः ॥१३॥
 समागताः स्वरास्तैस्तु रागा^८ भाषादयः कृताः ।
 श्रीरागश्च वसन्तश्च भैरवः पञ्चमोऽपि च ॥१४॥
 मेघरागः षष्ठि इह ज्ञेयो नट्टनरायणः ।
 षट् षड् भार्याः क्रमादेषामासां नामान्यनुक्रमात् ॥१५॥
 गौडी कोलाह्ला चापि गान्धारी द्रविडी तथा ।
 पञ्चमी देवगान्धारी षष्ठी^९ देवलकौशिकी ॥१६॥

१ सिभरिताB २ काशिकाB ३ राजिकाB ४ स्वरा मताःB ५ शुचि�B ६ स्वरा:
 क्रमात्B ७ मृद्घनाच्चB ८ भाषाB ९ माटव्यB

श्रीरागस्य भवन्त्येता वासन्त्यः स्युरतः पराः ।
 आन्दोली कौशिकी चैव तथा प्रथममञ्जरी ॥१७॥
 'गुडेगिरी देवशाखा रामा स्थादथ भैरवी ।
 'विलाडली गुर्जरी च कर्णटी चापि रक्तिका ॥१८॥
 हंसाथ त्रिगुणा स्तम्भतीर्थी चाभीरिका पुनः ।
 कङ्कभा च वराडी च सामेरी चाप्यमूरपि ॥१९॥
 मतान्तरे मेघरागभार्याः स्युरथ चापराः ।
 बंगाला मधुरा चैव कामोदा 'चोक्त्तसारिका ॥२०॥
 देवगिरी^१ देवपाला स्युरेताः पञ्चमाश्रयाः ।
 मतान्तरेषि पुनस्तोटिकापि च मोटिका ॥२१॥
 नदडुंबी च मल्हारी सिंधु^२मल्हारिकाप्यथ ।
 देवशाखा मालवश्रीर्द्धना^३श्रादीपकादयः ॥२२॥
 स्वचतुर्जातिसंयुक्ता रागाङ्गानि भवन्त्यमी ।
 बृहती च पुलंध्री च ^४सैरन्ध्री ललितादयः ॥२३॥
 भाषान्तरामिधा भीमपलाशी प्रमुखा अथ ।
 वैराटिका वृद्धहंसा तथा सौराष्ट्रिकादयः ॥२४॥
 शोकप्रकाशकाश्चान्ये क्रियाङ्गेषु प्रकीर्तिः ।
 केदार^५कर्णौ स्थानाख्या तथा मालवकादयः ॥२५॥

^१ मुण्डागिरीB ^२ बेलावलीB ^३ चोटसर्गकाB ^४ देवगीरीB ^५ मल्हारिकाB
^६ भीदीपB ^७ सैन्धवीB ^८ कषारस्थानाB

कर्णाटबंगालमुखाः सर्वे गौडा उपाङ्गकाः ।
 ज्ञेया रागेषु रागाङ्गाः क्रियाङ्गोपाङ्गकावपि ॥२६॥
 तथा भाषासु^१ भाषाङ्गास्तेपि स्युः स्वस्वदेशजाः ।
 समाश्वतुर्विधा देश्यशुद्धगन्धालिङ्गाङ्गलाः ॥२७॥
 नुडवः खाडवः पूर्णोऽपूर्णश्चेत्यथैच ध्रुवाः ।
 मठश्वैप्रतिमंटश्व तृतीयस्त्वैपि सारकः ॥२८॥
 अङ्गतालस्ततो रास एकताली क्रमादिमे ।
 जयन्तः शेखरोत्साहो तद्वन्मधुरनिर्मलो ॥२९॥
 कुतलः कमलश्वारो नन्दनश्वन्द्रमाः खरः ।
 कामदो विजयश्चैव कन्दर्पजयमङ्गलो ॥३०॥
 तिलको ललितश्वामी ध्रुवाः स्युरिह षोडश ।
 उद्धाहे स्यात्पद^२ द्वन्द्वं मध्ये कार्यं पदद्वयम् ॥३१॥
 आभोगे पदयुग^३ स्यात् खण्डानीत्यं ध्रुवस्य च ।
 षट्पदस्तूत्तमः प्रोक्तो मध्यमः पञ्चभिः परैः ॥३२॥
 कनिष्ठश्व चतुर्भिः स्यादेवं ते त्रिविधा ध्रुवाः ।
 उद्धाहे खण्डकद्वन्द्वं^४ युक्तिद्वयविनिर्मितम् ॥३३॥
 अन्यानि तु पदानि स्युः सर्वाणि नियमाद्वते ।
 एकादशाक्षरा^५ त्वण्डादेकैकाक्षरवद्वित्तैः ॥३४॥

१ भाषासु २ छादलाःB ३ औडवःB ४ तुB ५ प्रतिमंहश्वB ६ भिसारकःB
 ७ अङ्गतालB ८ जयन्तशेखरोत्साहाविति स्यात् ९ कुतलःB १० छुन्दCK
 ११ अभोगेB १२ स्वनाहीत्यं १३ पङ्किःB १४ धाषदेकैB

खण्डैर्धुवा भव'न्त्येवं पर्दावंशल्लादितः क्रमात् ।

कमलाकरः कलापः कामश्चैवात्रैसुन्दरः ॥३५॥

वल्लभो मङ्गलश्चापि षडुक्ता मैरण्डका अथ ।

अमरोऽमन्दिरश्चापि विचारः कुन्दसंज्ञकः ॥३६॥

चतुर्विधोऽथ षोढा स्यादथ निःसारकाभिधः ।

*सुनरोऽपि विशालः स्याऽनन्दो वैकुण्ठवाञ्छितौ ॥३७॥

विजयोथादुतालस्तु षोढा स्याच्चमरामरौ ।

अथ षोढा रासकः स्यात्कम्बुजो मुदिराम्बुजौ ॥३८॥

विनोदश्वन्द्रसरसोऽपैकृताली त्रिधा मता ।

रामा तारा चन्द्रिका च द्रुतमध्यविलम्बिताः ॥३९॥

एकमात्रिकतालेनैसुडाद्याः स्युरनेकधा ।

नाट्यं तौर्यत्रिकं गीतं नृत्तं॑ वाद्यं त्रयं च तत् ॥४०॥

*संगीतं श्रेक्षणार्थेस्मिंशास्त्रोक्ते॒ नाट्यधर्मिका ।

गीतं गानं च गान्धर्वं गेयं स्त्री गीतिरित्यपि ॥४१॥

व्यक्तं पूर्णं प्रसन्नं च सुकुमारमलंकृतम् ।

समं सु॑रक्तं सुश्लक्षणं विकुष्टं मधुरं तथा ॥४२॥

दशैते स्युर्गुणागीते तत्र व्यक्तं स्फुटैः स्वरैः ।

पूर्णं॑ पूर्णीकममकं प्रसन्नं प्रकटार्थकम् ॥४३॥

१ न्येव^{CK} २ सुन्दरB ३ मटकाB ४ मन्दरB ५ विचारेB ६ य^{CK}
७ सवदेपिB ८ न्मन्दोB ९ सुडाB १० वाचत्रयंB ११ संगीतेB १२ नाथघर्मिकाB
१३ रक्तसुश्लक्षणमितिB पुलके नास्ति १४ दूर्णार्थगमकमिति स्यात् ।

सुकुमारं करठभवं त्रिस्थानोत्थमलंकृतम् ।

समवर्णलयस्थानं समसित्यभिधीयते ॥४४॥

सुरक्तं वल्लकीवंशकरठध्वन्यं सुतालुकम् ।

नीचोच्चस्थानमध्यादौ शुक्ले शुच्छमुच्यते ॥४५॥

उच्चैरुच्चारणादुक्तं विक्रुष्टं भरतादिभिः ।

मधुरं धुर्यलावण्यपूर्णं जनमनोहरम् ॥४६॥

दुष्टं लोकेन शास्त्रेण श्रुतिकालविरोधि च ।

पुनरुक्तं कलाबाह्यं गतक्रममपार्थकम् ॥४७॥

ग्रामसंदिग्धमित्येवं दशधा गीतदुष्टता ।

नर्तनं नटनं नाट्यं नृत्यं नृत्तं च ताण्डवम् ॥४८॥

पुंसि क्लीबे पुंसि नाटो लासो लास्यं नपुंसकम् ।

अथ हृष्णीसकं स्त्रीणां यत्तमण्डलनर्तनम् ॥४९॥

पानगोष्ठ्यामुच्चतालं रणे वीरजयन्तिका ।

स्थाने नाट्यस्य रङ्गः स्यात्पूर्वरङ्ग उपक्रमः ॥५०॥

पुंसि ग्राङ्मनाट्यकं क्लीबे क्रियासूचकमस्त्रियाम् ।

अङ्गंहारोङ्गहारिश्च व्यञ्जकाभिनयौ समौ ॥५१॥

स चतुर्विध आहार्यो रचितो भूषणादिभिः ।

वचसाङ्गेन सत्त्वेन वाचिकाङ्गिकसात्त्विकाः ॥५२॥

त्रिष्वेते नाटकं भाणो डिमः प्रहसनं पुनः ।
 व्यायोगश्च प्रकरणं वीथी समवकारकः ॥५३॥

ईहामृगोङ्क इत्येते भेदा नाटकजा दश ।
 स्याद्वेददेवयोर्वाणी संस्कृतं प्रकृतिः स्त्रियाम् ॥५४॥

तदुद्धवं प्राकृतं तन्मागधी ३सूरसेन्यपि ।
 अपभ्रंशो भूतभाषा भाषाः षडथ वृत्तयः ॥५५॥

भारती ३सात्त्विकी कैशिक्यारभव्योत्रनाटके ।
 चतस्रोथापि कंदर्पध्वजपर्यायमित्यपि ॥५६॥

वायं वादित्रमातोद्यं तूर्यं ४तूरमथो ततम् ।
 वीणाप्रभृतिकं वायं कांस्यतालादिकं घनम् ॥५७॥

वंशादिकं तु सुषिरमानद्वं मुरजादिकम् ।
 अवनद्वं तदेव स्यात्पिनद्वमपिनद्ववत् ॥५८॥

वीणा छ्रियां घोषवती विपञ्ची कण्ठकूणिका^५ ।
 वल्लकी साथ तन्त्रीभिः सप्तभिः परिवादिनी ॥५९॥

शिवस्य वीणा कोलम्बी सरस्वत्यास्तु कच्छपी ।
 महती नारदस्येशं गणानां तु प्रभावती ॥६०॥

विश्वावसोस्तु बृहती ५तुंवरोस्तु कलावती ।
 चंडालानां तु कण्ठोली कोलम्बोऽस्याः कलेवरे ॥६१॥

निबन्धनं तूपनाहः प्रवालो दण्डमस्त्रियाम् ।
 प्रसेवकस्तु ककुभः कलिका कूणिका ख्रियौ ॥६२॥
 मूलं वंशशलाका स्यात्समन्वितलये तु ना ।
 एककालश्चैकतालो मृदङ्गो मुरजः पुमान् ॥६३॥
 आलिङ्ग्य ऊर्ध्वकः पुंसि स्यादालिङ्गी ख्रियामपि ।
 'हरीतक्याकृतिश्चाङ्ग्या स्यादालिङ्ग्या यवाकृतिः ॥६४॥
 गोपुच्छाकृतिरूर्ध्वाख्यः प्रोक्तः सर्वत्र टोककः ।
 स्याद्यशः पटहो ढक्का भंभा भेरी ख्रियां पुमान् ॥६५॥
 आनकश्चापि भेरिः स्त्री दुन्दुभिश्चानकः पुमान् ।
 प्रणवः^३ पणवस्तुल्यौ पटहोस्यथ मर्दलः ॥६६॥
 तूरं तूर्यं च विजयः^४ कबद्दिः करतालिका ।
 काहला ध्वनितालो^५ स्त्री डमरुः^६ सूत्रकोणकः ॥६७॥
 भयकृत्येतपटहो मृत्युदण्डकरश्च सः ।
 भक्ततूर्यं नृपाभीलं मल्लतूर्यं महास्वनः ॥६८॥
 उगण्डः प्रतिपत्तूर्यं मद्रगुः पण् जलवायकम् ।
 नृत्ये^७ तूर्ध्वाकृते पादे दण्डपादाख्यतण्डवम् ॥६९॥
 विवाहादौ मङ्गले यद्वायं सा प्रियवाहिका ।
 मृदङ्गमुखपिष्ठस्य लेपे^८ भौमक इत्यपि ॥७०॥

१ हरीतक्येत्याशद्वयस्य स्यानेऽपुस्के—हरीतक्याकृतिस्त्वद्वक्यो यवमध्यस्तथोद्देकः । २ कायस्थाकृतिश्चाय स्यादालिङ्ग्यो यवप्रभः हस्यद्वयं दृश्यते २ पणावः पणवौ तुल्यैऽक ३ घूरऽक ४ कपहिंऽभ ५ नाकोऽभ ६ डमरःऽभ ७ उगडःऽभ ८ तूर्ध्वीऽभ ९ भौमकऽभ

घणटामध्यगतं लोहं^१ शङ्कः पुंसि ललिः स्त्रियाम् ।
 काहला धूर्त्तपुष्पाभा सच्छिद्रा पत्रकाहला ॥७१॥

पिच्छोला स्वरनौकार्था भक्षरी भक्षरिः स्त्रियौ ।
 भर्भरश्चाथ वेणुस्तु वंशो विवरनालिका ॥७२॥

मुरली मुखवाद्ये तु वक्ततालः पुमानयम् ।
 भ्रुभ्रुभ्रुभ्रुभ्यः कुंसः स्यान्नटे स्त्रीवेषधारिणि ॥७३॥

वेश्याचार्यः पीठमर्दः सूत्रधारस्तु सूचकः ।
 स्याद्वीजदर्शकश्चापि सर्वार्थस्य प्रकाशकः ॥७४॥

नान्दी तु पाठको नान्याः पार्श्वस्थः पारिपार्श्वकः ।
 नटोऽस्त्रियां सर्ववेशी लयालम्भोथ नर्तकी ॥७५॥

लासिकाथो वारवाणिः ^२प्रगातैकनटौ समौ ।
 कथकोथासहायः स्यात्तालावचरको नटः ॥७६॥

पात्राणि नाव्ये धिकृतास्तत्र द्वेषस्तु भूमिका ।
 शैलूषो भरतः सर्ववेशी भरतपुत्रकः ॥७७॥

नटः कृशाश्वी शैलाली चारणस्तु कुशीलबः ।
 केवलः प्लवकश्चाथ भेडश्चाटवटः समौ ॥७८॥

वासन्तिकः केलिकिलो वैहासिकविदूषकौ ।
 प्रहासी प्रीतिदश्चाथ षिङ्गः^३ पल्लविको विटः ॥७९॥

१ लोहशङ्कःB २ तेकनटैB ३ षिङ्गःB

क्रोशध्वनिः क्रोशतालो वीक्षापन्नः सविस्मयः ।
 स्वदोषाच्छादनं ^१म्रक्षोऽस्त्रियां स्यान्मूलकारिका ॥८०॥
 ग्रामीणतोषकं नृत्यं वरमन्वीति कथ्यते ।
 गणिकानुचरैरज्जुकेति वाच्या नृपेण च ॥८१॥
 राष्ट्रियो नृपतेः^२ श्यालोऽनूढाभ्राता ह्यैपगिडतः ।
 वर्करः परिहासः स्यादुत्प्रासस्तूपहासगीः ॥८२॥
^३वद्वार्द्धापिकोत्साहिका च क्लीबे वद्वार्द्धपनं हि तत् ।
 नात्योक्तौ महिषो मार्षं ^४आर्यो विद्वांश्च भावुकः ॥८३॥
 राजा भट्टारको देवः कुमारो भर्तृदारकः ।
 भर्तृदारिका तत्सुता स्याज्ज्येष्ठा भग्न्यन्तिकापि च ॥८४
 आर्तिका चान्तिकान्ताम्बा स्यादन्तिश्वाप्यतः पुनः ।
 देवो देवी भृत्यजनैर्वाच्योऽयमृषिभिर्द्विजैः ॥८५॥
 वयस्य राजन्निति वा स च वाच्यो विदूषकैः ।
 कृताभिषेका महिषी देव्यश्वान्या नृपस्त्रियः ॥८६॥
 भोगिनी त्वपरैरन्या चुल्लैर्गोस्वामिनीति सा ।
 हृण्डे हण्डा द्व ^५ नीचे हञ्जा हञ्जे च चेटिकाम् ॥८७॥
 प्रति प्रति सखीं चापि ^६हलाऽमून्यव्ययानि च ।
 भर्त्तार्यपुत्रोथापि स्युर्भदन्ताः सौगतादयः ॥८८॥

१ मंडुCK भञ्जुCK २ शालोCK ३ खB ४ वद्वार्द्धिकोB ५ अर्योCK ६ नीचB
 नीचामिति स्यात् ७ हलेCK

अथ तत्रभवानत्रभवांश्च भगवानपि ।

आर्यमिश्रां गौरविताः पूज्ये योज्या अमी त्रिषु ॥८६॥

शृङ्गारवीरकरुणाद्भुतहास्यभयानकाः ।

रौद्रबीभत्सवात्सल्यशान्ता नाथ्ये रसा दश ॥८०॥

एते ज्ञेया अथ पुनः शृङ्गारोस्त्रयुज्ज्वलः^३ शुचिः ।

कैशिकः श्यामपर्यायः स च ज्ञेयश्चतुर्विधः ॥८१॥

संयोगो विप्रयोगश्च मिश्रः सामान्य इत्यपि ।

स्थायिसात्त्विकसंचारिभावा अत्र त्रयस्त्रिधा ॥८२॥

रतिर्हासश्च शोकश्च क्रोधोत्साहौ भयं तथा ।

जुगुप्सा विस्मयश्चेति स्थायिभावाः क्रमादमी ॥८३॥

रागानुरागौ द्वौ तुल्यौ रतिश्चानुरतिः समे ।

हसस्तु हासः^४ शूकश्च घर्घरश्च स्त्रियां हसिः ॥८४॥

हास्यं षण्ठ तज्जेदास्तत्रादृष्टरदे स्मितम् ।

चक्रौष्ठिका तु^५ ना हासः किंचिदृष्टरदाङ्गुरे ॥८५॥

किंचिच्छुते विहसितमद्वहासो महीयसि ।

अनुस्यूतेऽदृष्टहासोऽद्वाद्वहासोतिहासकः ॥८६॥

अपहासोऽकारणजे हसनं सफुरदोषके ।

सोत्प्रासे ह्याच्छुरितकं क्लिष्टे तूदरपीडनम् ॥८७॥

^१ गौरचित्ताःCK ^२ लंCK ^३ शुकश्चB ^४ ननो हासःB

छलं मिषं च वैदग्धी^१भङ्गी चेभनिमीलिका ।
 शोकः खेदः शोचमं पण् शुक् स्त्रियामथ रुट् स्त्रियाम् ॥६८॥
 रुषा क्रुधा क्रुच्च मन्युः क्रोधः कोपोप्यर्मर्षवत् ।
 रोषश्च प्रतिघो भासोऽथ स्त्रियां कियदेतिका ॥६९॥
 प्रौढिः प्रगल्भतायोग उद्योगश्च समावुभौ ।
 उत्साहृ उद्यमो उखी स्यादध्यवसाय इत्यपि ॥१००॥
 पुंस्यूर्जौतिशये तत्र न ना वीर्यमथ स्त्रियाम् ।
 भिया भीर्भीतिराशङ्का क्लीबे प्रतिभयं भयम् ॥१०१॥
 दरोऽस्त्रियां साध्वसं च दार उत्त्रास इत्यपि ।
 त्रासातङ्कौ च भयनं क्लीबे चाथ भयानकम् ॥१०२॥
 भयंकरं प्रतिभयं भयं भीष्मं भयावहम् ।
 भीष्मणं भैरवं घोरमाभीलं डमरं पुनः ॥१०३॥
 बीभत्समपि बीभत्सु विकृतं वैकृतं पुनः ।
 वैकृत्यं भासुरं चोप्रमेतान्यष्टादश त्रिषु ॥१०४॥
 अनुकम्पा तु करुणा दया चापि कृपा वृणा ।
 स्त्रियां स्युः पुंस्यनुक्रोशः कारुण्यं न स्त्रियामथ ॥१०५॥
 स्त्रियां जुगुप्सा कुलेच्छा विस्मयः पुंस्यथापि च ।
 आश्वर्यमद्भुतं चोद्यं चित्रं पुंलुकमित्यपि ॥१०६॥

मोहा वीक्षं च षडभी त्रिषु स्युरथ पुंस्यमी ।

शमः शान्तिः स्त्रियां पुंसि शमथोपशमावपि ॥१०७॥

स्तम्भः स्वेदश्च रोमाञ्चः स्वरभङ्गश्च वेपयुः ।

वैवर्ण्यमश्रुप्रलय इत्यष्टौ सात्त्विका गुणाः ॥१०८॥

स्तम्भो जाड्यं स्वेदधर्मौ 'निदघः पुलकोऽस्त्रियाम् ।

कण्टकोञ्चश्च रोमणः स्यादुद्धमो हर्ष इत्यपि ॥१०९॥

उद्धर्षणोऽल्लुकसने रोमहर्षणमित्यपि ।

शिखरं पुंसि च क्लीबे पुलश्चाप्यथ कल्पता ॥११०॥

स्वरभङ्गोऽथ कम्पस्तु वेपयुः पुंसि न द्रयोः ।

वैवर्ण्यं कालिमा चाथ नेत्रार्थाऽचाम्बुरोदने ॥१११॥

अस्त्रं चास्त्र्यस्तु बाष्पाश्रूगृथं स्यात्प्रलयः पुमान् ।

नष्टचेतस्त्वमथ च स्त्रियां चिन्ता तु चिन्तिया ॥११२॥

आध्या॑हम्मो॒हम्मिरपि स्याज्जृम्भी जृम्भ॑रित्यथ ।

स्यात्तम्त्तिश्चिन्तनं क्लीबेऽथोत्साहोध्यवसायकः ॥११३॥

अतिशक्तियुते तत्र वीर्यं 'वीर्या ततः पुनः ।

‘हेवाकोऽध्यवसायित्वं जृम्भस्तु त्रिषु जृम्भणम् ॥११४॥

‘आध्या धयानं पुंसि वा स्यादुत्कणठोत्कलिके स्त्रियौ ।

हृष्टेष्वा स्याद्रणरणस्तद्व॑दायल्लकः पुनः ॥११५॥

१ निदाघइति स्यात् २ छलसनेःB ३ चाथB ४ हस्मीB ५ हासिरपिःB
६ रित्यथCK ७ वीर्यात्तः पुनःB ८ हिवाकोC ९ आध्यानंCK १० दायल्लकःB

ओैसुक्यं स्यात्पुनः क्लीब ओैत्करण्यमपि वा पुनः ।

परिहासः केलिमुखः केलिदेवननर्मणी ॥११६॥

ताम्बूलमालिकोद्भाहे वरयात्रा तु दौन्दुभी ।

गोपाली वरकेशान्तिर्यात्रा वर्निमन्त्रणा ॥११७॥

स्यादिन्द्राणीमहो हेलि॑रुल्लुर्मङ्गलध्वनिः ।

अथ स्वस्त्ययनं पूर्णकलशो मङ्गलादिकम् ॥११८॥

शान्तिकं मङ्गलस्नानं बालपल्लववारिणा ।

हस्तलेपे तु करणं हस्तबन्धे तु पीडनम् ॥११९॥

तच्छ्रेदे समयभ्रंशो धूलि॑पृक्ते तु वार्तिकम् ।

आटोपटोपटंकारावेशा आरभटिः स्त्रियाम् ॥१२०॥

कपटोऽस्त्री व्याजदम्भोपधयश्छद्गकैतवे ।

कुस्तिनिर्कृतिः शाष्यं पुंस्युपाधिर्मिषं छलम् ॥१२१॥

अस्त्री दम्भः कल्ककूर्चै प्रमादोऽनवधानता ।

कौतूहलं कौतुकं च कुतुकं च कुतूहलम् ॥१२२॥

बालाकुचोत्सेधदत्तनखे पुंसि वराटकः ।

स्त्रीणां विलासविवृोकविभ्रमा ललितं तथा ॥१२३॥

हेला लीलेत्यमी भावाः क्रियाः शृङ्गारभावजाः ।

द्रवकेलिपरीहासाः 'क्रीडा लीला च नर्म च ॥१२४॥

१ विमन्त्रणम् २ रुल्लु ३ शान्तिकें ४ युक्ते ५ क्रीडा लीलेत्यादि
कुर्दनं त्विल्लन्तं ६ पुस्तके न इश्यते ।

व्याजापदेशौ लक्षं षण् भज्ञिर्भज्नी निर्मीलिका ।
 पदं लक्ष्यं कुर्दनं तु क्रीडा खेला च कूर्दनम् ॥१२५॥
 क्रन्दितं सदितं क्रुष्टं स्वास्थ्यं क्लीबे धृतिः स्त्रियाम् ।
 संतोषः पुंसि धैर्यं षण् स्यातां रिङ्गणरिङ्गणे ॥१२६॥
 स्वलनं विप्रलभ्मस्तु विसंवाद उभौ समौ ।
 निद्रा स्त्रियां षण् शयनं संवेशः संलयः समौ ॥१२७॥
 स्वापोऽपि सुतं क्लीबेऽपि सुखापः सुखसुसिका ।
 इन्द्रियाणां तु संमोहे तन्द्रा नान्दीमुखीत्यपि ॥१२८॥
 प्रमीला तन्द्रिका तन्द्री तन्द्रिश्चापि प्रमीलनम् ।
 'अथ स्याद्वरस्थस्य मनसः ३स्मरणभ्रमः ॥१२९॥
 पुंसि स्वमः श्वासहेती रागसंगो च एव्वनुता ।
 ३अहंकारोऽभिमानोऽस्त्री मानो गर्वश्च गर्वरः ॥१३०॥
 चित्तोन्नतिरथावज्ञा हेला चैवावमानना ।
 अवहेला परीभावोऽवमानश्च पराभवः ॥१३१॥
 परीभवः ४परिभवः परिभावोवहेलनम् ।
 अनादरोऽवहेलं चाप्यवमानोऽवमाननम् ॥१३२॥
 तिरस्किया तिरस्कारो न्यक्कारो ५निकृतिः स्त्रियाम् ।
 निकारः सूक्षणं क्षेपो ६रीढा सूक्षणसूक्षणे ॥१३३॥

१ अयOK २ स्मरणB ३ स्थहंकारोB ४ पराभवःB ५ निःकृतिःK
 ६ रीढाक

शालिद्वयोरभिभवो^१ उभिभूतिश्च शला स्त्रियाम् ।
 अवज्ञानं च नीकारो ब्रीडा ब्रीडोप्यपत्रपा ॥१३४॥
 मन्दाक्षमपि मन्दाक्ष्यं लज्या लंजा त्रपाहियौ ।
 ब्रीडनं चाप्यथासूयेष्यान्वीर्या^२ कान्तिरित्यपि ॥१३५॥
 स च विप्रतियारोथ चरितं शीलमस्त्रियाम् ।
 चारित्रं शुभ्रचरिते स्नेहस्तु प्रणयः पुमान् ॥१३६॥
 प्रेमास्त्रियां प्रियत्वं षण् हार्द स्यादथ दोहदः ।
 पुंसि क्लीबे स्पृहा लिप्सा वाञ्छा तृष्णा तृषा रुचिः ॥१३७॥
 कान्तिरिच्छा रुगाकाढ़क्षा तृष्टस्तर्षो मनोरथः ।
 अनुतर्षोभिलाषश्च काम ईहारुची स्त्रियौ ॥१३८॥
 अत्यर्थं लालसः सोऽस्त्री पुंस्याधिस्तु मनोव्यथा ।
 आधी स्याद^३वहित्था तु स्यादाकारस्य गोपनम् ॥१३९॥
 अवहित्थमपि क्लीबेऽथ स्वभावस्तु पुंस्ययम् ।
 निसर्गश्च पुनः क्लीबे स्वरूपं रूपमित्यपि ॥१४०॥
 कम्पितं कम्पनं कम्पो वेपयुः स्वादथ चणः ।
 महोत्सवोद्धवाः पुंसि महः सान्तं नपुंसकम् ॥१४१॥
 मनीषा धिषणा श्रीश्चिच्चेतना शेषुषी चिदा ।
 प्रज्ञा संज्ञा चितिर्द्वामा विज्ञानं ज्ञानमित्यपि ॥१४२॥

^१ विभू^B ^२ न्वीर्यां^B ^३ चारित्यं^B ^४ दवहिद्वा^B

काव्या संविज्ञस्तिरात्मा पुंसि धीर्घरणावती ।

मतिरप्राप्तविषया बुद्धिः संप्रतिदर्शिनी ॥१४३॥

अतीतानुस्मृतिर्मेधा प्रज्ञा कालत्रयस्मृतिः ।

प्रतिभा नूतनोल्लेखवती पण्डा तु शास्त्रगा ॥१४४॥

शिल्पादिगा तु विज्ञानं क्लीबे ज्ञानं तु मोक्षगा ।

शुश्रूषा श्रवणं चैव ग्रहणं धारणं तथा ॥१४५॥

ऊहापोहेर्थविज्ञानं तत्त्वज्ञानं च धीगुणाः ।

चित्ताभोगस्तु मनसिकारः स च^१ मनस्करः ॥१४६॥

मानसं कर्मसंकल्पश्चर्चा संख्या विचारणा ।

वितर्केऽपि द्वयोरूहः कल्पोऽध्याहरणं च षण् ॥१४७॥

अध्यूहनं विचारश्चाध्याहारश्चापि निश्चयः ।

चर्चा विचारणा संख्या गुञ्जा स्यादथ संशयः ॥१४८॥

स्यात्स्त्रियां विचिकित्सापि^२ संदेहद्वापरौ समौ ।

राद्धसिद्धक्तेभ्योन्तः समौ निश्चयनिर्णयौ ॥१४९॥

आगमः समयस्तुल्यावासोक्ति^३ रपि च स्त्रियाम् ।

कृतान्ता^४ पुंस्यथ गिरा चोद्यगीर्भग्णितिः स्त्रियाम् । १५०।

पूर्वपक्षो भ्रमो मिथ्यामतिश्रान्तिरपि स्त्रियाम् ।

मिथ्यादृष्टिस्तु नास्तिक्यं व्यापादो द्रोहचिन्तनम् । १५१॥

१ मनस्कारःCK २ विचिकित्सा तुB ३ वसोक्तिB ४ कृतान्तःB

अथ मोहः पुनः क्लीबे स्यादज्ञानमपि स्त्रियाम् ।

अहंमतिरविद्याथ^१ नियमाश्रवसंश्रवाः ॥१५२॥

संविदागूः प्रतिज्ञानं समाधिस्तु प्रतिश्रवः ।

अङ्गीकारोऽभ्युपगमोप्यथमोक्तोऽपुनर्भवः ॥१५३॥

महानन्दोऽपवर्गः स्त्री^२निवृत्तिर्मुक्तिरित्यपि ।

सिद्धिः क्लीबे ब्रह्म शिवं श्रेयो निःश्रेयसामृते ॥१५४॥

निर्वाणमपि कैवल्यमन्तरं च महासुखम् ।

अथ स्युः पञ्च भूतानि व्योमेराग्न्यम्बुभूमयः ॥१५५॥

शब्दस्पर्शरूपरसगन्धा भूतगणाः क्रमात् ।

विषयाः स्युरमी ह्येषामिन्द्रियार्थश्च गोचरः ॥१५६॥

हृषीकं त्वक्तं^३ विषयस्त्रोतः करणमिन्द्रियम् ।

खं च श्रोत्रं त्वचा चक्षुर्जिह्वा नासा च पञ्चमी ॥१५७॥

पायूपस्थं हस्तपादं वाक् चैव दर्शमा पुनः ।

ज्ञानेन्द्रियाणि श्रोत्रादि पञ्च पाय्वादिकानि च ॥१५८॥

विसर्गानन्दग्रहणगतिवाक्यार्थकानि च ।

मन एकादशं बुद्धिरहंकारस्त्रयोदशः ॥१५९॥

शुक्लः शुभ्रः शुचिः श्वेतो विशदः शितिपाण्डुरौ ।

अमलो धवलः शुक्रो बलक्षो रजतः पुनः ॥१६०॥

^१ चB ^२ विवृतिरिति स्यात् ^३ र्थाश्च गोचराःC ^४ विषयंB विषयि अम.

'वदात उज्ज्वलः ३श्येतः ३श्येनः स्याच्छुभ्रमव्ययम् ।

अवदातः सितो गौरो विज्ञेयश्वार्जुनः पुनः ॥१६१॥

हरिणः पाण्डुरः पाण्डुः पाण्डरश्वाथ धूसरः ।

ईषत्पाण्डुः श्यामलस्तु कृष्णो नीलोऽसितोऽपि च ॥१६२॥

शितिः कालो मेचकोऽपि रामश्व मिश्रवर्णके ।

कपोताभः कपोतोऽथ पीतः पीतल इत्यपि ॥१६३॥

गौरो हरिद्रासदृशः सितरञ्जन इत्यपि ।

सितरूपस्तालकाभः पलाशो हरितो हरित् ॥१६४॥

लोहितो रोहितो रक्तः शोणः कोकनदच्छविः ।

मञ्जिष्ठो बालसंध्याभोऽव्यक्तरागोऽरुणोऽपि च ॥१६५॥

श्यावस्तु ४कपिशश्वाथ श्वेतरक्तस्तु पाटलः ।

धूम्रस्तु धूमलः कृष्णलोहितः कपिशो हरिः ॥१६६॥

बन्धुः पिशङ्गः कपिलः कापिलः पीतलोहितः ।

कडारः कपिशः पिङ्गः कदुश्चित्रस्तु कर्बुरः ॥१६७॥

एतकल्पमाषशब्दलकिर्मीराश्चित्रलः पुनः ।

युणे शुक्ळादिकाः पुंसि युणिलिङ्गास्तु तद्वति ॥१६८॥

कल्पद्रौ केशवकृते भुवःस्कन्धो द्वितीयकः ।

सत्रा नाथ्यप्रकाण्डेन सफलः सिद्धिमागतः ॥१६९॥

सूरः सूर्योरुणः पूषा गमस्तिः सविता रविः ।
 व्रधो विस्तरणिर्मित्रश्चार्यमेनो दिनप्रणीः ॥१॥
 मिहिरोकेऽशुमानद्रिर्हरिर्हेलिर्विरोचनः ।
 गौद्यैर्भगः पुनस्त्वष्टा ग्रहमुट् किरणः खगः ॥२॥
 तापनस्तपनो विष्णुः कर्मसाक्षी विकर्त्तनः ।
 मार्तण्डोऽमिहिरो भानुर्हसो वेदोदयः पुनः ॥३॥
 धृणिःपीथः प्रतिदिवाऽहर्नटो धरुणोऽपि च ।
 खद्योतो वरुणः शूरो विश्वप्साः पद्मलाञ्छनः ॥४॥
 *काशयपि काशयपेयश्च काशयपश्च गमस्तिमान् ।
 चित्रभानुर्भानुर्मांश्च *ज्योतिष्मज्ज्योतिषौ भगः ॥५॥
 वित्तस्वांस्तरलो भास्वानम्बरीषः प्रजापतिः ।
 मन्थः किशोरः कुतपे वासन्तः पुष्करः कपिः ॥६॥
 प्रयोतनो विश्वकर्मा दृग्भूर्भार्तुः सदागतिः ।
 सहस्रात्करपादांशुश्चित्रार्थार्चिः सुरः पर्णीः ॥७॥
 करो दिनप्रभार्थेभ्यो दिनार्थेभ्यो वसुर्मणिः ।
 पुष्टश्चापि *जगद्वीपः सप्तश्चार्थश्च भारविः ॥८॥
 पतझोऽदेवसैन्यार्थे द्वादशाङ्गस्त्रीतनुः ।
 *कालोष्णोभ्यो भृत्युदर्थे जगन्नेत्रार्थं इत्यपि ॥९॥

१ लक्षणेऽB २ मिहिरोKB ३ हर्वर्हेऽB हर्नेतोC ४ कशयपिःCK ५ ज्योतिषौ-
 श्चार्थैतिषौB ६ भार्तःCB ७ जगद्वीपःB ८ वेष्टशब्दार्थेऽCK ९ कालोष्णोभ्योB

बहुरूपे दृशानः १खो भानेभ्यः कोशवाचकः ।
 ग्रहाब्जिनीधाम दिनत्वित्पतिर्भानुकेसरः ॥१०॥
 वीतिहोत्रः कोकलोकाब्जिनी २बन्धवर्थ इत्यपि ।
 सुग्रीवमनुकरणानां यमयस्योः शनेः पिता ॥११॥
 सरण्यूच्छाययोर्भर्ता संवत्सरपथार्थकः ।
 जलचौरः खलतिको ब्रह्मा ज्योतिश्च न द्रयोः ॥१२॥
 माठरः पिङ्गलो दण्डः सूर्यस्य परिपाश्वगाः ।
 अस्य सूतोरुणोनूरुः काश्यपिर्गरुडाग्रजः ॥१३॥
 ३अशमनो ४रमणस्ताक्षर्यो वैनतेयो जटायुसूः ।
 गभस्तिर्ना धृणिः पादः करः प्रग्रह इत्यपि ॥१४॥
 अभीशुः किरणोभीषुभानुरुस्तश्च दीधितिः ।
 रश्मिर्मयूख उद्योतः केतुश्चोपधृतिर्वसुः ॥१५॥
 आलोकश्च विरोकश्च प्रकाशोऽशुः स्त्रियां द्युतिः ।
 द्युत्त्विट् प्रभा रुचिर्दीतिर्विभा रुक् च त्विषिश्छ्रविः ॥१६॥
 ५त्विषी रुची मरीची स्त्री द्युती स्यादातपोऽस्त्रियाम् ।
 धृष्णि६भौमश्च भासश्च द्योतो भासे च ७भास द्रयोः ॥१७॥
 गंभस्तिश्च गभस्ती च पुस्त्रियोः ८परिकीर्तिंते ।
 क्लीबे तेजो महर्वर्चो ज्योतिर्धाम ९वपुः पुनः ॥१८॥

१ खोभनेभ्यःB २ बन्धवर्थB ३ आशमनोB ४ रसम(न)K ५ त्विषांB ६ भान्श्चOk
 ७ भाद्रयोःB ८ परिकीर्तिंतौB ९ वपुःB

रोचिः शोचिः पुनश्चार्चिन्नं ना 'पृश्निः शुचिश्च सा ।

गौर्मरीचि॑ ने॒मनिधि॒मृ॒गतृष्णा॑ मरीचिका ॥१६॥

परिधिः परिवेशश्च॑ 'परिवेषश्च पुंस्यम् ।

परीवेशः परीवेषः॑ 'परीवेशनमण्डले ॥२०॥

कोषणं कवोषणं॑ मन्दोषणं॑ कदुषणं॑ त्रिषु॑ तद्वति॑ ।

तिग्मं तीक्षणं खरं॑ तद्वदुपार्कं॑ मण्डलं॑ त्रिषु॑ ॥२१॥

त्वाष्ट्री॑ सरण्यूर्योग्या॑ स्यात्॑ सरण्युर्युमयीति॑ च ।

वैवस्वतयमयमीपर्यायजननीति॑ च ॥२२॥

एतत्पर्यायितश्छाया॑ सवर्णा॑ 'प्रतिरूपिणी॑ ।

सावर्णी॑ मन्दतपतीविष्टिपर्यायसूरपि ॥२३॥

एते भार्ये॑ रवेरश्वाः॑ सप्तन्धन्दांसि॑ यानि॑ ते॑ ।

जयो॑ जयन्तो॑ विजयो॑ जयत्सेनो॑ जयद्वलः ॥२४॥

मनोजवो॑ जितक्रोधो॑ 'हंसश्रेणियुजः॑ कलाः॑ ।

तपिनी॑ तापिनी॑ धूम्रा॑ मरीचि॑ ज्वलिनी॑ रुचिः॑ ॥२५॥

सुषुमणा॑ भोगदा॑ विश्वा॑ बोधिनी॑ 'धारणी॑ ज्ञमा॑ ।

कल्पद्रौ॑ केशवकृते॑ स्वर्गस्कन्धे॑ तृतीयके॑ ।

सूर्यादिमः॑ प्रकाण्डोऽयं॑ प्रथमः॑ सिद्धिमागतः ॥२६॥

— — —

१ पृश्निःCK २ नर्थ निःB ३ परिवेषोपिB ४ परिवेशनेति स्यात् ५ मण्डलंCk
६ प्रितिB ७ मेदCk ८ हंसःB ९ चिज्वलिनीCK १० धारिणीKC

धाता सुरासुरगुरुपर्यायः प्रपितामहः ।
 चतुराननपर्यायो विरिञ्चिद्वृहिणो विधिः ॥१॥

स्वधा प्रजापतिर्वेधा विधाता कमलासनः ।
 स्वभूः कञ्जो व्यजपर्याययोन्यर्थः सर्वतोमुखः ॥२॥

विरञ्चो विश्वसृष्ट् ब्रह्मा स्त्रियां संजश्चिरंतनः ।
 अष्टश्रवाः शतधृतिः पद्मपर्यायलाञ्छनः ॥३॥

सनाद्वंसरथो विश्वसृगर्थः कमनोऽपि च ।
 पुराणगीर्वेदगर्भो धरुजो द्रुघणः पुनः ॥४॥

अजो जन्युः सामयोनिः शम्भुनामिज आपचः ।
 विश्वरेताः सदानन्दो भूतात्मा सनदव्ययम् ॥५॥

वेदीशो मृगयुः प्राण आ विरञ्चयो विरञ्चनः ।
 भवान्तकृदजो हंसपर्यायाद्वाहनार्थकः ॥६॥

कुशकेतुर्भाववृत्तो नाभिर्ना शाश्वतः कविः ।
 पुराणगीतः स्थविरः प्रपूज्यः कस्ततः पुनः ॥७॥

आत्मस्वयंस्वपद्मानां पर्यायेभ्यो भुवोर्थकः ।
 उर्वेधाश्वापि कंजारस्तत्पुत्रा मानसा इमे ॥८॥

मरीचिरञ्चयन्निरसौ पुलस्त्यः पुलहः क्रतुः ।
 भृगुर्दक्षः प्रचेताश्च वसिष्ठो नारदस्तथा ॥९॥

१ विरञ्चिंB २ ज्यपर्यायOK ३ विश्वसृग्KC ४ अन्नCK ५ कमलोB
 ६ अन्नोCK अठजोK ७ शंभुनामिज आयवःB ८ चेदीशोKC

सनकाद्या अपि च ते योगिनो बालरूपिणः ।

मारीचः कश्यपस्त्र्यज्ञोऽथास्य पत्न्यस्त्रयोदश ॥१०॥

अदितिश्च दितिश्चापि दनुः कालादनायुषा ।

सिंहिका च मुनिः क्रोधा वरिष्ठा सुरभिर्वशा ॥११॥

कद्रूश्च विनता चैता दाक्षायणयोऽथ तत्प्रजाः ।

दैत्या देवाः खगा नागा गावोऽश्वाद्याश्रनेकशः ॥१२॥

सोमो दत्तश्च दुर्वासा 'आत्रेयाश्च ततः 'परः ।

'बृहस्पत्यभ्युच्यथाद्या अङ्गिरस्तनया अथ ॥१३॥

पौलस्त्यो विश्रवास्तस्य रावणाद्यास्त आसुराः ।

ऋतोर्यज्ञाश्च कर्माणि 'मृकण्डो भार्गवः कविः ॥१४॥

वासिष्ठः शक्तिरथ च मनुः 'स्वयंभुवः सुतः ।

ब्रह्मणस्तस्य राज्यस्य कालं स्यात्तदनन्तरम् ॥१५॥

महिषी शतरूपास्य तद्वाः 'सर्वमानवाः ।

'पलं दीर्घैः षष्ठिवर्णैस्तावन्द्रिस्तैर्घटी मता ॥१६॥

तावतीभिरहोरात्रं घटीभिर्मनुषं पुनः ।

'तावन्द्रिस्तैर्मृतुस्तैस्तु षड्भिः संवत्सरस्ततः ॥१७॥

दश सप्त दश द्वे च अष्टौ चत्वारि पञ्च च ।

लक्ष्मायुतानि चत्वारि तदेकस्यं चतुर्युगी ॥१८॥

१ वात्रेयाश्चCK २ परेवB ३ बृहस्पत्युच्यथाद्याB ४ मृकण्डो भार्गवःB ५ स्वायं-
भुवःCK ६ सर्वदेवताःB ७ पलदीर्घैःCk ८ इतः पूर्वं किंचित्प्रतितमिव प्रतिभाति

तैरेकसप्ततिमितैर्भवेन्मन्वन्तरं पुनः ।

चतुर्दश ब्राह्ममहस्तावता रात्रिरिष्यते ॥१८॥

एवं त्रिंशदिनो मासस्तेपि द्वादश हायनम् ।

तेषां शतं ब्राह्मणः स्यादायुर्नास्त्यत्र संशयः ॥१९॥

चतुर्दश स्युर्मनवो दिवसेस्मन्विधेर्मताः ।

स्वायंभुवः स्वारोचिष उत्तमस्तामसस्ततः ॥२०॥

रैवतश्चाक्षुषो वैवस्वतः सावर्णिकः परः ।

दक्षब्रह्मधर्मरुद्रुचिभूतिसुताःकमात् ॥२१॥

अथेन्द्राः स्युर्विपश्चिच्च सुशान्तिश्च शिविर्विभुः ।

मनोजवः पुरंदरो वलिरदभुत इत्यपि ॥२२॥

शान्तिर्ष भूतधामा तथा दिवस्पतिः शुचिः ।

अस्य प्रिया तु सावित्री दुहिता तु सरस्वती ॥२३॥

अपि स्याद्गीर्गिरा वाक् च स्त्रियां लापः पुमानयम् ।

स्याद्वादरेला धिषणा गौर्जूः श्रीपद्मलाञ्छना ॥२४॥

लिङ्गीर्भाषा वाणिगाथे जिह्वा वाणी द्रयोः पुमान् ।

वेषः स्वरः स्वनोऽपि स्याद्गणो धेनापि कारिका ॥२५॥

तारा महाश्रीरोक्तारा वसुधारा धनप्रदा ।

सुदूरवासिनी भद्रा वेश्या नीलसरस्वती ॥२६॥

१ न्तरद्विजB २ दायुस्तपरमुच्यतेB ३ याममाले विधेर्मताःB ४ स्वारोचिषश्चB
५ सावर्णिकाः परेB ६ दूरीर्गिरा चापिB ७ लोचनाB ८ धीर्भावाB ९ चारिकाCk
१० राकाराB ११ लदूरवासिनीR १२ वेश्याक

तारिणी विजयानन्ता शिवा लोकेश्वरात्मजा ।
 प्रज्ञा पारमिता बुद्धमाता स्वाहा मनोरमा ॥२७॥
 शंखिनी श्रीर्महातारा लोचना च त्रिलोचना ।
 सैषा चतुर्विधा वाणी परा 'पश्यन्ति का पुनः ॥२८॥
 मध्यमा 'नाभिकरण्ठे च मूर्द्धस्थाने स्थिताः क्रमात् ।
 गुप्तस्थानस्थितास्तिस्वश्वतुर्थी किल वैखरी ॥२९॥
 देवादीनां मनुष्याणां वर्णव्यापारकारिका ।
 व्याहारउक्तिर्लिपिं भाषितं वचनं वचः ॥३०॥
 तिङ्गुबन्तचयो वाक्यं क्रिया वा कारकान्विता ।
 श्रुतिस्त्रयी 'स्त्रियां वेद आम्राय ऋषिरित्यपि ॥३१॥
 निगमश्च पुनः क्लीबे छन्दो ब्रह्माय बहवृचः ।
 ऋग्वेदः पुंस्यथ क्लीबे यजुः सामापि न द्वयोः ॥३२॥
 स्वरपत्तनमुक्त्यं तटक् सामयजुषी त्रयी ।
 तदुद्धृतिरथर्वास्यादथैषां चरणक्रमः ॥३३॥
 एकविंशत्येकशतचतुःपञ्चेति ताः क्रमात् ।
 शिक्षा ज्योतिर्निरुक्तं च कल्पो व्याकरणं तथा ॥३४॥
 छन्दो नासा टक् श्रुतिश्च हस्तौ वदनमित्यपि ।
 पादौ श्रुतेस्तदर्थानि शाखाभेदः पुनश्च षण् ॥३५॥

१ पश्यन्ति को B २ नाभिकरण्ठौ च मूर्द्धा CK ३ स्त्रियौ CK

चरणं चाथ मीमांसा धर्मशास्त्रं विचारणा ।

वेदान्तोऽस्त्री ब्रह्मविद्या स्त्रियामुपनिषत्पुनः ॥३६॥

‘आन्वीक्षिकी तर्कविद्या न्यायः ३स्यादर्थशास्त्रयोः ।

पुराणमष्टादशधा ३तदेवं पञ्चलक्षणम् ॥३७॥

स्तृष्टिप्रलयवंशाश्र वंशानुचरितानि च ।

मन्वन्तराणीत्यथ च धर्मशास्त्रं स्मृतिः स्त्रियाम् ॥३८॥

अष्टादशविवादानामनुशासनमित्यपि ।

सांख्यं शांख्यं कापिलं स्यादथापि चरकोऽस्त्रियाम् ॥३९॥

४व्याहारउक्तिर्लिपितं भाषितं वचनं वचः ।

अपन्नंशोऽपशब्दः स्यान्म्लेच्छभाषा तु भाषितम् ॥४०॥

म्लेच्छो ना म्लेच्छितं क्लीबे शास्त्रे शब्दस्तु वाचकः ।

वायवग्निभूजलाकाशा हस्त्वा दीर्घाश्च संधिजाः ॥४१॥

विन्द्रन्ताः पञ्च पञ्चापि हस्त्वदीर्घसूताः क्रमात् ।

५लृवर्जास्त उदात्तानुदात्तस्वरितमेदतः ॥४२॥

त्रिविधा अनुदात्तस्तु निधातो नीच इत्यपि ।

उच्चैरुदात्तः स्वरितः समवृत्तिरथोहलः ॥४३॥

स्पर्शाः काद्या मावसाना व्यापका यादिहान्तगाः ।

इयधिका विंशतिरचो दीर्घाभावाल्लृसंज्ञके ॥४४॥

१ अन्वाङ्गिकी २ दथBC ३ तदेवB ४ हयं ३० श्लोकार्धस्य पुनरुक्तिःB
पुस्तके नास्ति ५ नृवश्लोक

हस्ताभावात्थैवैचां चत्वारोन्ये यमा इति ।
 कुं खुं गुं धुममीषां च समावेशः क्रमाद्यथा ॥४५॥
 पदेनन्त्यस्तु प्रथमोन्योन्त्यः 'स्यात्परतो यदि ।
 ३यथासंख्यो यमावेशस्तयोर्मध्ये मतान्तरम् ॥४६॥
 क्लीबेऽक्षरं तु वणोणो ग्रन्थोद्वात्रिंशदक्षरी ।
 अपि प्रबन्धः संदर्भः सूत्रंसूचनकारि यत् ॥४७॥
 भाष्यं सूत्रप्रयुक्तार्थकठिनांशप्रकाशकम् ।
 उक्तानुक्तदुरुहार्थचिन्ताकारि तु वाच्चिंकम् ॥४८॥
 टीका निरन्तरव्याख्या पञ्जिका पदभञ्जिका ।
 निबन्धवृत्ती अन्वर्थे संग्रहस्तु समाहृतिः ॥४९॥
 चूर्णीं चूर्णिरुभेतुल्ये पद्धती पद्धतिः समे ।
 इत्येवं परिशिष्टादि पथानेन समुन्नयेत् ॥५०॥
 पदच्छ्रेदः पदार्थकिर्विग्रहो वाक्ययोजना ।
 आक्षेपश्च समाधानं व्याख्यानं वर्णनं समे ॥५१॥
 कारिका तु स्वल्पैवृत्ता बहुर्थस्य प्रकाशिका ।
 कलिन्दिका सर्वविद्या निघण्डुर्नामसंग्रहः ॥५२॥
 इतिहासः पुरावृत्तमाख्यानं भारतादिकम् ।
 सर्गबन्धो महाकाव्यं तत्स्यादेभिर्गुणैर्यतम् ॥५३॥

१ स्थानस्तो यदिB २ यमावेशस्तयोर्मध्ये यथासंख्यो मतान्तरेB ३ वृत्तौK

समस्तैर्वर्णनीयैः स्याद् भूपामात्यं पुरोहिताः ।

राजवध्वश्च तत्पुत्राः सैन्यपः सैन्यनिर्गमः ॥५४॥

विषयो नगरं ग्रामः सरित्स्रोतस्विनी वनम् ।

आश्रमो वाटिकामन्त्र भृतुः समय इत्यपि ॥५५॥

हस्त्यश्वरथचन्द्राकास्तोदया विरहो रतम् ।

स्वयंवरस्तथा युद्धं पुष्पावचय इत्यपि ॥५६॥

एतैरन्यैश्च संयुक्तं महारूपकनाटके ।

^३अथ वाङ्मयभेदाः स्युश्चम्पूः खण्डकथा कथा ॥५७॥

प्रबन्धकल्पना सा स्यात् प्रवहिका प्रहेलिका ।

प्रहेलिः प्रश्नदूती च रथ्याशादस्तु वादलः ॥५८॥

समस्या तु समासार्था समाहारस्तु संग्रहः ।

आख्यायिकापरिकथोपलब्धार्थापि चेष्यते ॥५९॥

आख्यायिकापरिच्छेदे त्वाश्वासोच्छ्वासकौ समौ ।

संदानमनिरुद्धं च प्रकीर्णं गुच्छकादिकम् ॥६०॥

सर्गो वर्गः परिच्छेदो द्योताध्यायाङ्कसंग्रहाः ।

उल्लासः परिवर्तश्च पटलः काण्डमञ्चियाम् ॥६१॥

स्थानं प्रकरणं पर्वाहिकं तु शीघ्रपाठतः ।

अवान्तरप्रकरणं ^१विश्रामो ग्रन्थसंधयः ॥६२॥

¹ पुरोहितैःB २ मन्त्रो दूतःB ३ अथवाख्यभेदाःB ४ विश्रामाःB

अथाधिकरणं तद्यदेकन्यायोपपादनम् ।
 प्रज्ञसिः परिभाषा स्याच्छ्रैली संकेत इत्यपि ॥६३॥
 प्रतिवाणिरभिप्रायः समुदाचार इत्यपि ।
 प्रतिवचनं 'संगरिका प्रतिरूपकथापि च ॥६४॥
 स्यात्स्वाच्छन्द्यानुमननं प्राकाम्यं चावसर्गकः ।
 एतिह्यं ना द्वयोर्वार्ता किंवदन्ति पुरातनी ॥६५॥
 जनश्रुतिः किंवदन्तिर्वार्तोदन्तः पुमानयम् ।
 वृत्तान्तोऽपि प्रवृत्तिः स्त्री नामधेयं च नाम च ॥६६॥
 गोत्रं स्त्रियामभिरुद्याख्या संज्ञाह्वा ना समाह्रयः ।
 लक्षणं लक्षणं क्लीबेऽभिधानमभिधा स्त्रियाम् ॥६७॥
 अथाभिमन्त्रणं हूतिः स्त्रियामाकारणं न ना ।
 सम्बोधनमामन्त्रणमाहानं चाहृवः पुमान् ॥६८॥
 आकारणं द्वयोर्हूतिः स्त्रियां सा बहुभिः कृता ।
 संहूतिश्च प्रहूतिः स्यादाहूतिरथ वाङ्मुखम् ॥६९॥
 उपन्यास उपोद्घात उदाहारः शपः पुमान् ।
 शपथः शपनं क्लीबे प्रतिवाक्योत्तरे समे ॥७०॥
 कथंकथिकता तु स्यात् पृच्छा प्रश्नोऽनुयोजनम् ।
 अनुयोगोप्यथो दैवप्रश्नः स्त्रो स्यादुपश्रुतिः ॥७१॥

चदु चादु प्रियप्रायं प्रियसत्यं तु सूनृतम् ।

सत्यं तथ्यं समीचीनमृतं सत्यं यथातथम् ॥७२॥

यथास्थितं च सज्जूतेऽलीके तु वितथानृते ।

अथ क्लिष्टं संकुलं च परस्परपरा'हते ॥७३॥

अत्यर्थमधुरं सान्त्वं संगतं हृदयंगमम् ।

परुषं निष्ठुरं रूक्षं विक्रुष्टं क्लिष्टमरुष्टम् ॥७४॥

लुप्तवर्णपदं ग्रस्तमवाच्यं स्यादनक्षरम् ।

अम्बूकृतं सनिष्ठीवं निरस्तं त्वरितोदिदम् ॥७५॥

आग्रेडिं द्विस्त्रिरुक्तमवद्धं निरर्थकम् ।

३सोल्लणठनं तु सोत्प्रासं मणितं रतकूजितम् ॥७६॥

सुरते कर्णमूले च ४व्यब्धदेशीयभाषया ।

दम्पत्योर्जलिपतं मन्दं मन्मनं तं विदुर्बुधाः ॥७७॥

चादुपूर्वाणि सर्वाणि त्रिष्वमूनि च तद्रति ।

पृष्ठमांसादनं ५त्यत्परोक्षे दोषकीर्तनम् ॥७८॥

मिथ्याभियोगोभ्याख्यानं ग्राम्यमश्लीलमित्यपि ।

उच्चैर्घुष्टं घोषणा स्त्री संगतं हृदयंगमम् ॥७९॥

परुषं निष्ठुरं रूक्षं विक्रुष्टं चाप्यथ स्तुतिः ।

वर्णनेडा प्रशंसा स्यानुतिः श्लाघा स्तवो नवः ॥८०॥

१ इतम् B २ सोल्लणनमित्यादि संलापसंक्षेपे इत्यन्तं पर्चविंशतिरद्वादशिं B
पुस्तके नोपलभ्यन्ते ३ यत्तपरोक्षे Ok

झीबे स्तोत्रं चार्थवादः सा तु मिथ्याविकल्पनम् ।

जनप्रवादः कौलीनं वगानं वचनीयता ॥८१॥

स्यादवर्णं उपक्रोशो वादो निःपर्यवात्परः ।

गर्हणा धिक्क्रिया निन्दा कुत्सा क्षेपो जुगुप्सनम् ॥८२॥

आक्रोशाभीषङ्गाक्षेपाः शापः साक्षारणा रते ।

विरुद्धशंसनं गालिराशीर्मङ्गलशंसने ॥८३॥

श्लोकः पुंसि यशः झीबे अभिख्या स्यात्समज्ञया ।

यशः झीबे स्त्रियां कीर्तिः समाख्याता समाज्ञया ॥८४॥

समाख्या कीर्तनापि स्यात्समाज्यापि समज्यया ।

त्रिषूत्तरे स्युर्वाग्भेदा रुशती त्वशुभा च वाक् ॥८५॥

उषती चाप्यथ पुनः कल्पा काल्पा शुभात्मिका ।

सैव ज्ञेया चर्चरी च वर्तरी च समे इमे ॥८६॥

यः सनिन्द उपालम्भस्तत्र स्यात्परिभाषणम् ।

आपृच्छालापसंभाषोऽनुलापः स्यान्मुहुर्वचः ॥८७॥

अनर्थकं तु प्रलापो न ना तु परिदेवना ।

उल्लापः स्यात् काङ्क्षावागन्योक्तिः संलापसंकथे ॥८८॥

समासप्रायवचनमपि स्याद्दण्डकोऽस्त्रियाम् ।

विप्रलापो विरोधोक्तावपलापस्तु निह्वः ॥८९॥

अपहु तिर्निहु तिश्च निहु ती स्यादपहु ती ।

सुप्रलापः सुवचनं संदेशगिरि वाचिकम् ॥६०॥

आज्ञा शिष्टिर्निराङ् विभ्यो देशो नियोगः शासनम् ।

अनुवादोप्यथाहूय प्रेषणं प्रतियातनम् ॥६१॥

संवित्संधास्थाभ्युपायः संप्रत्याङ् भ्यः परः श्रवः ।

अङ्गीकारोभ्युपगमः प्रतिज्ञागूथ संगरः ॥६२॥

वाक् क्रोधगर्भा वैद्योता स्नेहगर्भा तु माल्लुका ।

निर्वेदगर्भा निःसंगा दैन्यगर्भा तु नश्वरी ॥६३॥

कुटिनारी तु या कूटवाग्वैदर्भं च तन्मतम् ।

वर्करस्तु स एवोक्तो यदि छ्र्यर्थैः पदैः कथा ॥६४॥

हृत्कार आर्त्तशब्दः स्यादोवल्लिव्याघर्गर्जने ।

मुखघणटा हुलहुली गल्लवाद्यमथ श्रमात् ॥६५॥

सुखनिद्रादिशब्दो यस्तत्र नन्दीमुखी ख्रियाम् ।

घुरिका श्वासहेतिश्च घोरिका टरटोऽपि च ॥६६॥

अङ्गष्टतर्जनीशब्दः ख्रियां सा छोटिका मता ।

अङ्गुष्ठमध्यमाशब्दो मदस्फुटिरुदीरिता ॥६७॥

स एव हस्तचटकारोप इत्यभिधीयते ।

कोयष्टिकादेः स्तभनं रोलोऽस्पष्टरवे पुमान् ॥६८॥

१ खियोगशासनम् B २ संवित्संधा CK ३ वैद्योता B ४ भल्लका B ५ कुटिलाई
तु या कूटे B ६ धूल्कार B ७ मल्लवाद्य B ८ नान्दी B ९ उरटो B

निःसाणोऽनेकवायानामेकदा यो रणे ध्वनिः ।

भेरीशतसहस्राणि तथादशशतानि च ॥६६॥

युगपद्यत्र वायन्ते कोणाधातः स उच्यते ।

शब्दो निनादो निर्घोषो निहादो निःस्वनः स्वनः ॥१००॥

‘स्वानो ध्वानः स्वरो ह्रादो निस्वानो रव इत्यपि ।

नादो घोषः क्वणः क्वाणो निक्वाणो निक्वणः क्वणः १०१

समाविभ्यः परो रावस्तथैव च पुनः छ्रियौ ।

ध्वनिः स्वनिरपि क्लीबे ^१फणनं चाथ रोदनम् ॥१०२॥

क्रन्दितं सदितं क्रुष्टं तदपुष्टं तु गह्वरः^३ ।

शब्दो गुणानुरागोत्थः प्रणादः ^४सीकृतं नृणाम् ॥१०३॥

पर्दनं गुदजे शब्दे कर्दनं कुञ्जिसंभवे ।

कोलाहलः कलरवः संकुलो व्याकुलो रवः ॥१०४॥

मर्मरो वस्त्रपण्डिर्भृषणानां तु शिङितम् ।

हेषा हेषा तुरङ्गाणां गजानां गर्जबृंहिते ॥१०५॥

कूजितं स्याद्विहङ्गानां तिरश्चां ^५वासितं रुतम् ।

^६वृषस्य रेषां रेषा वुक्ळनं भषणं शुनः ॥१०६॥

पीडितानां तु कणितं प्रक्वाणः प्रक्वणोऽपि च ।

वीणायाः कणिते च स्यान्मर्दलस्य तु गुंदलः ॥१०७॥

१ स्वानो ध्वनिः स्वरो हासो^B २ क्वणनं^B ३ गाकरः^B ४ सीकृते^B
५ वासितं^B ६ वृक्षस्येति स्यात् ।

क्षीजनं कीचकानां च भेरीशब्दस्तु दर्दुः ।
 स्यात्प्रतेष्वनिपर्यायः प्रतिष्वन्दः 'प्रतिष्कशः ॥१०८॥
 कल्पद्रौ केशवकृते स्वर्गस्कन्धे तृतीयके ।
 ब्रह्म ३प्रकारणः प्रथमः साङ्गः सिद्धिमुपागतः ॥१०९॥

यज्ञो नारायणः कुन्दो वैकुण्ठो विष्टरश्रवाः ।
पीताम्बरो हृषीकेशः केशवो माधवः स्वभूः ॥१॥

दैत्यदानवपर्यायशत्रुपर्याय इत्यपि ।
बन्धुश्चतुर्भुजः कृष्णो वासुभद्रो विरच्चनः ॥२॥

केशटः शंभुरो जह्नुः पद्मनाभिर्वृषाकपिः ।
विरच्चिः कपिलो विष्णुर्विश्वक्रमेनोऽपराजितः ॥३॥

बहुरूपे जगन्नाथः श्रीदत्तः प्रपितामहः ।
शाङ्कर्यन्त्युतो मधुरिपुः पद्मनाभो जनार्दनः ॥४॥

विष्वक्रमेनः शतावर्तश्चक्री श्रीवत्सलाञ्छनः ।
अधोक्षजोऽव्ययो वेदाः पुराणपुरुषः कविः ॥५॥

श्रीवास्तो यज्ञपुरुषः सुषेणः पुरुषोत्तमः ।
विश्वंभरो विधुर्हस्तमोहा विषयी हरिः ॥६॥

१ प्रतिष्ठकःOK २ प्रकाण्डो द्वितीयः इति स्यास्यर्यादिमः प्रकाण्डोऽयं प्रथम-
इत्युक्तपूर्ववात् ३ वासुर्भद्रोB ४ विंश्वक्B ५ रवि:B

जलशायी विश्वरूपो मुकुन्दः शिवकीर्तनः ।

मञ्जुकेशः कौस्तुभोराः सोमगर्भो 'धराधरः ॥७॥

कामो मासो मलः कोको लक्ष्मीनाथः सुयामुनः ।

सहस्रपारः षड्विन्दुरनन्तो नलिनेशयः ॥८॥

शशबिन्दुमृतधामा नरकारिन्दरायणः ।

श्रीनिवासोऽजितो वासुः श्रीकरोऽजः पुनर्वसुः ॥९॥

आत्मयोनिरथैतस्यावताराः स्युर्महात्मनः ।

पर्यायो मत्स्यकमठकोलकेसरिणामपि ॥१०॥

पुंसोनरस्य पर्यायदेहपर्याय इत्यपि ।

आदित्यः काश्यपो विष्णुरिन्द्रार्थावरजार्थकः ॥११॥

त्रिविक्रम उपेन्द्रार्थो वामनोऽथ २भृगूद्रहः ।

रैणुकेयः स एव स्याजामदग्न्यः कुठार्थपि ॥१२॥

न्यक्षः परशुरामोऽपि रामः शंकरशैक्षकः ।

क्षत्रियारिः पशुरामो रामस्तु रघुनन्दनः ॥१३॥

सीतापतिर्दीशरथिः सौमित्रिभरताग्रजः ।

कौशल्येयः कौशलेयः काकुत्स्थो रघुनायकः ॥१४॥

कौशलेशो रामभद्रो रामचन्द्रोऽविभिसेतुकृत् ।

कुम्भकर्णदशश्रीवदूषणादिकरक्षसाम् ॥१५॥

नियन्ता राघवः 'कौसल्यायनिः शान्तानुजश्च सः ।
 मैथिली जानकी सीता वैदेही भूसुतापि च ॥१६॥

'शीता योजनगन्धास्य पली दशरथः पिता ।
 स च दाशरथोऽपि 'स्याञ्चत्वारो भ्रातरोऽस्य तु ॥१७॥

भरतः स च कैकेयः कैकेया 'केकयी च सृः ।
 अस्याथ लक्ष्मणोऽपि स्याल्लक्षणस्तदनूद्धवः ॥१८॥

शत्रुघ्नः सोऽपि सौमित्रिः 'सौमित्रेयावुभावपि ।
 क्रमादेषां तु तनया रामस्य तु कुशो लवः ॥१९॥

भिन्नवाक्यादेकयोक्त्या तौ विज्ञेयौ कुशीलवौ ।
 वाल्मीकिशिष्यौ भरतपुत्रौ तत्त्वकपुष्करौ ॥२०॥

लक्षणस्याङ्गदश्चित्रकेतुः शत्रुघ्नजावमू ।
 सुबाहुः 'सूरसेनश्च कौशल्या राममातरि ॥२१॥

कौसल्याप्यथ कृष्णस्तु वासुदेवो गदाघजः ।
 अपि दामोदरः शौरिः 'शौरी सौरिश्च यादवः ॥२२॥

यादवेन्द्रो दैवकेयो गोविन्दः पाण्डवायनः ।
 बलानुजो गोकुलेशो दाशार्हः स्मरदेहकृत् ॥२३॥

भौमी जाम्बवती भामा सत्या भद्रा च लक्ष्मणा ।
 कालिन्दीमित्रविन्दादिपतिपर्याय इत्यपि ॥२४॥

१ कौशलेयःB २ सीताB ३ स्यापनुरोC स्यापनुरोK ४ कैकयीB ५ सौमित्रेय-
 वभावपिCK ६ सरसेनश्चB ७ शौरिः पाण्डवःB

वनमाल्यर्जुनार्थेभ्यः सखा सारथिरित्यपि ।

अरिष्टकेशियवनकंसचाणूरमर्दनः ॥२५॥

वसुदेवोऽस्य जनको हुन्दुरानकदुन्दुभिः ।

भूकशयपः क्षित्यदितिर्देवकी दैवकी च सृः ॥२६॥

अश्वाश्रौ शैव्यसुग्रीवमेघपुष्पबलाहकाः ।

शुकपिच्छस्वर्णमेघपाण्डुवर्णाः क्रमादमी ॥२७॥

शैव्यस्तु दक्षिणे वामे सुग्रीव उभयोरपि ।

पृष्ठवाहाबुभावास्तां मेघपुष्पवलाहकौ ॥२८॥

ध्वजो भुजङ्गहा मन्त्री पवनव्याधिरुद्धवः ।

सैन्यमेतस्य दाशार्हा दासार्हा यादवाश्रौ ते ॥२९॥

गदोनुजः पाञ्चजन्यो दक्षिणावर्त इत्यपि ।

शङ्खो माला वैजयन्ती चक्रमल्ली सुदर्शनः ॥३०॥

सुनाभं पुंस्यरिः खङ्गो नन्दकः कौस्तुभो मणिः ।

अन्यः स्थमन्तकः शार्ङ्गं धनुः कौमोदकी गदा ॥३१॥

एकानंशास्वसाथ स्याद्वाहकश्चास्य सारथिः ।

श्रीवत्साङ्गोस्य गरुडो वाहनं मथुरा पुरी ॥३२॥

द्वारकाप्यथ वैदर्भी रुक्मिणयपि च कामसूः ।

भैमी सत्या सत्यभामा बलदेवो हलायुधः ॥३३॥

१ शैवंति पाठः सर्वत्र २ शिवस्तुCK ३ बलाहकौB ४ सुनाभःB ५ येकानंशाB
६ स्वसार्णांB

कृष्णाग्रजो बलभद्रो बलो रामः सितासितः ।
 प्रलम्बरुक्षिमद्विदहन्ता कामार्थपालकः ॥३४॥
 नीलार्थादम्बरार्थोऽपि तालाङ्को मुसली हली ।
 यमुनार्थात्कर्षणार्थः १संवर्त्तक्येककुरुडलः ॥३५॥
 संवर्त्तको रेवतीशः सुरापर्यायवल्लभः ।
 रौहिणोयश्चैकचरः सात्वतो हलमस्य तु ॥३६॥
 संवर्त्तकाख्यं मुशलं सौनन्दं च सुतः शटः ।
 मदनो मन्मथो मारः प्रद्युम्नो दर्पकः स्मरः ॥३७॥
 कामो विधाता कंदा॒ २आमोजो विषयी पुनः ।
 सूर्पशम्बरवैर्यर्थः पञ्चवाणार्थ इत्यपि ॥३८॥
 मीनपुष्पार्थयोः केतूरमिलः कमनो रमः ।
 रत्यर्थात्पतिपर्याय आत्मभूर्मकराङ्कः ॥३९॥
 मनोलक्ष्यद्वृशृङ्गारकृष्णार्थेभ्यो॑ ३जनुश्च सः ।
 मनःशयो जराभीतपर्यायः कन्तुरित्यपि ॥४०॥
 पुष्पपर्यायवाणार्थः संसारगुरुवाचकः ।
 चन्द्रपर्यायसचिवो मधुपर्यायसारथिः ॥४१॥
 भीरुपर्याय॑ ४सैन्याद्वसहायार्थोऽपि कञ्जसूः ।
 मुर्मुरो रणरणको रूपाद्वः कनकः पुनः ॥४२॥

१ सवर्त्त २ अमोजो विषमी ३ नुजश्च ४ सैन्यार्थोऽवसहायश्च ।

मधुपर्यायपुष्टार्थः स्वरोचिश्चास्य तु ग्रिया ।
 केलती से रागलता 'सेवा केलिकला रतिः ॥४३॥

पुत्रो 'निरुद्धं भृष्याङ्कं उषेशो ब्रह्मसूरपि ।
 वाणारिरस्य पत्नी स्यादुषाप्युषाथ मार्गणाः ॥४४॥

अरविन्दमशोकाख्यं चूतं च नवमल्लिका ।
 नीलोत्पलं तथा चान्ये प्राहुरुन्मादनः पुनः ॥४५॥

संतापनः शोषणश्च मारणश्चापि मोहनः ।
 पञ्च कामस्य पुत्र्यौ द्वे प्रीतितृष्णे ततो मदः ॥४६॥

मोहः क्रोधो लोभदभ्भा एतस्य परिचारकाः ।
 अरुणार्थादवरजो विनतातनयार्थकः ॥४७॥

सौपर्णेयः स्वर्णकायः कामायुर्वज्रजित् पुनः ।
 शालमली तृक्षपुत्रार्थो गरुत्मान् गरुडः पुनः ॥४८॥

पक्षिपर्यायराडर्थो मायुः पुष्कर इत्यपि ।
 शिलापर्यायवासार्थः सुधापर्यायहारकः ॥४९॥

कश्यपापत्यपर्याय उलूतीशो रसायनः ।
 स्वर्णपक्षः सुमुखसूर्महावीरः खगार्थकः ॥५०॥

नागपर्यायाशनार्थशत्रुपर्यायवाचकः ।
 विमानरथकेत्वर्थो विष्णुपर्यायतोऽस्य तु ॥५१॥

१ सेना केलिकिला २ निरुद्धो झणाङ्क

प्रियोम्भास्तिरुलूती स्यात्पुत्रस्तु सुमुखोऽथ च ।
 इन्दिरा चञ्चलार्था स्यान्मा रमा कमलापि च ॥५२॥

‘पद्मार्थगृहपर्याया हरिपर्यायतः प्रिया ।
 भृगुक्षीराब्धिपर्यायपुत्री नारायणीति च ॥५३॥

कंदर्पलोकपर्यायमात्रर्था पद्मे लाञ्छना ।
 लक्ष्मीबृषाकपायी॑ श्रीमङ्गला मङ्गलार्थका ॥५४॥

बिल्वद्रुगृहपर्याया ॒ करीषिण्यपि पित्तिपला ।
 अश्वार्थान्मातृपर्याया पिङ्गला पद्ममालिनी ॥५५॥

(इति ॑युस्थानदेवमणिप्रकाण्डः पञ्चविंशः)

कल्पद्रौ केशवकृते ॒ स्कन्धे तार्तीयसंज्ञिते ।
 यज्ञादिमः प्रकाण्डोऽयं ॑द्वितीयः सिद्धिमागतः ॥५६॥

— — —

द्वितीयादिविभक्त्ये कवचनप्रतिरूपकम् ।
 चिराख्यं चिररात्राख्यं चिरार्थप्रतिपादकम् ॥१॥

पुनः पुनः पुनरपि मुहुरेवं मुहुर्मुहुः ।
 ॒ शश्वच्छाश्वदभीक्षणं तु वारंवारार्थवाचकम् ॥२॥

१ पद्मावती॑ B २ लालना॑ B ३ श्रीमङ्गला॑ CK ४ करीषिणी पित्तिपिला॑ B
 ५ युस्थानदेवप्रकाण्डः॑ CK ६ स्वगंस्कन्धे तृतीयके॑ B ७ तृतीय इति स्यात् । सम्यक्
 सिद्धिमागतः॑ B ८ तथा शश्व॑ B

तरसा सपदि क्षिं त्वहाय भट्टिति द्रुतम् ।

तूर्णं द्रागञ्जसामन्जु स्नाक् शीघ्रं लघु चित् चन ॥३॥

असाकल्ये समं सत्रा साकं सार्वं सहार्थकम् ।

स्यात्प्राध्वमानुकूल्येश व्यर्थार्थे तु मुधा वृथा ॥४॥

यत्तद्यतस्ततो हेतौ बलवत्सुष्टु किं पुनः ।

इवाति सु स्युराधिक्ये कदाचिज्ञातु जातुचित् ॥५॥

उताहो किं किमूताहो विकल्पे किमुतापि च ।

मिताक्षरग्रन्थजाते तु हि च स्म ह वै किमी ॥६॥

इच्चापि पादपूर्त्यै स्युर्विना सांकेतिकात्पुनः ।

अमिताक्षरजाते च वावोह यदपि क्षचित् ॥७॥

वाक्यस्य पूरणार्थस्ते पूजायामति सु द्रयम् ।

मौने तूष्णीं च तूष्णीकं सप्तम्यर्थे दिवाव्ययम् ॥८॥

दिवसार्थाऽपि तद्वत्स्यान्नकं दोषा तथैव च ।

रात्र्यर्थवाचकं चाथ समया निकषा हिरुक् ॥९॥

सामीप्येऽथान्तरे साचि तिर्यगर्थेऽविवादिते ।

सहसाथाङ्ग हे है भोः प्याट् पाडथ पुरोग्रतः ॥१०॥

पुरस्ताऽपुरतोऽथ स्यात् श्रौषड् वौषड् वषट् पुनः ।

देवताभ्यो हृविर्दने स्वाहापि स्यादथ स्वधा ॥११॥

१ एवायेB २ मंडुB ३ किमुताहोCK ४ इश्वापिB ५ पादपूर्त्यैB
६ वाथCK ७ अविवादितेB ८ एषुल्लोB

कव्यदाने पितृणां च स्वधा स्यादप्यथो मनाक् ।
 इषदीषत् किञ्चिदपि स्वल्पेथो 'कद्यथा तथा ॥१३॥
 वैवं साम्येय प्रसह्य हठादय भवान्तरे ।
 प्रेत्यामुत्राथ मध्यार्थेऽप्यन्तरा चान्तरेण च ॥१४॥
 अप्यन्तरे च दिष्ट्या स्यादानन्द उपजोषकम् ।
 स्थाने युक्तं साम्प्रतं स्यात्सद्यः सपदि तत्कणे ॥१५॥
 हठे प्रसह्य प्रसभं स्यादभीदणमनारतम् ।
 शशवच्चाथाप्य मा नो ना मा स्मालं न हि वारणे ॥१६॥
 पञ्चान्तरे तु यदि चेदद्वा तत्त्वेऽसापि च ।
 प्राकाशये प्रादुराविः स्याद्विरोधोक्तौ ननु स्मृतम् ॥१७॥
 अङ्गीकारे तु परमं प्रमाणं वाढमेव च ।
 अवश्यं परितो विष्वक्रूर्सर्वतोऽपि समन्ततः ॥१८॥
 अकामानुमतौ कामं मसूयोपगमेऽस्तु च ।
 निःसमं दुःषमं गद्ये कञ्चित्कामप्रवेदने ॥१९॥
 मृषा मिथ्या च वितथे 'यथास्वं तु यथायथम् ।
 'यथातथमथापि स्यात्प्रागतीतार्थवाचकम् ॥२०॥
 'संवद्वर्षेऽवरे त्वर्वागेवं चैवावधारणे ।
 अथावश्यं निश्चिते स्यान्नूनं निर्गपि 'चैव ते ॥२१॥

१ वथाB २ वैबCK ३ उपलोषके�CK ४ महिB ५ मसूयोपगमे�CK
 ६ यथार्थे�OK ७ यथा तथा तथा पिचCK ८ संवद्वर्षे' वर्षे (र्षC) वरे त्वर्वागेवावधा-
 रणे�CK ९ चेष्टतेB

आमेवं स्वयमात्मत्वे महत्युच्चैरथाल्पके ।

नीचैरथ स्यादैशवर्ये तूपर्यध्यथ भूमि तु ॥२१॥

प्रायः शनैरद्रुते स्यात् स्मारीते स्तमदर्शने ।

सना नित्ये बहिर्बाह्येथास्ति सत्त्वे रुषोदिते ॥२२॥

उः स्यादुं तु परिप्रश्ने तर्के हुं स्यान्नमो नतौ ।

उषा रात्रौ तदन्ते स्यादथाप्यनुनये त्वपि ॥२३॥

अथ स्याददुष्टु निन्दायां सुष्टु चापि प्रशंसने ।

सायं साये प्रगे प्रातः प्रभाते निकषान्तिके ॥२४॥

परुत्परायैषमोब्दे पूर्वे पूर्वतरे यति ।

अद्यात्राहन्यथ पूर्वेहीत्यादौ पूर्वोत्तरापरात् ॥२५॥

तथाधरान्यान्यतरेतरात्पूर्वेद्युरादयः ।

अपरेद्युश्चोभयेद्युः परे त्वहि परेऽद्यवि ॥२६॥

ह्योतीतेनागतेहि श्वः परश्वस्तु परेहनि ।

तदा तदानीं युगपदेकदा सर्वदा सदा ॥२७॥

एतर्हि संप्रतीदानीमधुनापि च सांप्रतम् ।

दिग्देशकाले पूर्वादौ प्रागुदक्प्रत्यगादयः ॥२८॥

कल्पद्रौ केशवकृते स्कन्धे तारीयके शुभे ।

अव्ययानां प्रकाण्डोऽयं सम्यक् सिद्धिमुपागतः ॥२९॥

अथ १ श्री योनिमत्सेनावीचीवभ्रीतडिन्निशाम् ।
 वल्लीशस्त्रीदयाजिह्वा२वदुतन्द्रानदीदिशाम् ॥१॥

वीणाग्रीवा३शिंशिपाद्याचीरी ज्योत्स्ना४तिथीत्विषाम् ।
 अङ्गु५लीकलशीकङ्गु६हिङ्गपत्रीसुरानसाम् ॥२॥

७कपिरास्नाशिराकालाशंवा८कृष्णोष्णिकाश्रियाम् ।
 रोचनासरघाधाय्यासृक्षापगण्यातसीभुवाम् ॥३॥

मांसीहरिद्राल्दूर्वावलाकाकृष्णलागिराम् ।
 यत्तु प्रागयङ्गव्वाचि स्यादीदूदेकस्वरं कृतः ॥४॥

पात्रादिवर्जितादन्तोत्तरपदः समाहारे ।
 द्विगुरत्रावन्तान्तो वा९न्यस्तु सर्वो नपुंसकः ॥५॥

०लिनिमष्टनिरण्यणि स्त्र्युक्ताः कचित्तिडल्पहस्वकम् ।
 विंशत्याद्याशताद्द्वन्द्वे साचैक्ये द्वन्द्वेपशो ॥६॥

लता गीतिस्त्रुचो भेदे ध्रुवाविटः प्रजाविशोः ।
 घटीभबन्धयोर्वारी दुन्दुभावक्तविन्दुषु ॥७॥

च्वेडा वंशशलाकायां वाद्यभेदे तथा ध्वनौ ।
 गृह्णा शाखापुरे प्रान्तेन्तिका कीला रताहते ॥८॥

महत्यर्थे त्वरण्यानी हिमानी यवनान्यपि ।
 लिप्यां दोषे यवानी स्याद्रज्जौ रश्मिः सुराग्यहे ॥९॥

१ श्ली॒CK २ शिं॒णा॒B ३ तिष्ठिष्ठिया॒म्॒B ४ अपि॒B ५ कृष्णेष्टिका॒B
 ६ लूर्दूर्वेति सर्वंत्र पाठः ७ लिमस्य॒C

फलपाकगृहे गज्जाप्यथाहं^१र्विकादिकाः ।

मधाअप्कृतिका वर्षाः स्युर्बहुत्वे निरन्तराः ॥१०॥

वा बहुत्वे त्वप्सरसः सिकताः सुमनः समाः ।

गायत्रयुष्णिकप्रभृतयश्छन्दोभेदास्तथाष्टकाः ॥११॥

स्यांदल्मुकेषीकोल्कोर्मिका कुञ्जिकेन्धिका ।

कनीनिका च कलिका कणिकापि च कूचिका ॥१२॥

कूर्चिका कोशिका केका कोणिका च कृपाटिका ।

स्यांत्पक्षिका कञ्चुलिका ततोऽपि च गवेधुका ॥१३॥

जलौका भिरुका टीका त्रिका^२दूषा कृषा समा ।

धूका च ध्रुवकानीका पादुका च पताकया ॥१४॥

स्यात्पाचिका पूपलिका पंचिकापि च पिंडिका ।

^३पर्यस्तिका बृहतिका मानिका मिहिका तथा ॥१५॥

मन्त्रिका^४चापि मूका स्याद्राका तद्विपादिका ।

धालुका शिविका^५न्यूका शम्बूकापि च सर्जिका ॥१६॥

संवर्तिका हसनिका स्त्रिका च हसन्तिका ।

परिखोखा शिखा शाखा विशिखा च सुरङ्गया ॥१७॥

भङ्गा जङ्गा च सरघा वचा चिञ्चा यद्वच्छया ।

कच्छा पिच्छा भुजा पिञ्जा स्यात्तुल्या प्रजया स्वजा ॥१८॥

१ दन्तकेB a इपाटिकाB २ त्पलिकाB ३ दूषांककाC दूषिकयाB ४ प्रयंसिकाC
५ धापियुकाB ६ मूंकाB

भज्जमा यात्रा घटा धोटा घण्टा घटा छटा जटा ।
 स्थात्योटा भिस्सटोर्णा च करुणाधोणया वृणा ॥१६॥

तूणा तृष्णा दक्षिणापि धिषणा वीणया समा ।
 'हृणा स्थृणामृतानन्ता गीता चिन्ता चिता समा ॥२०॥

'त्रिवृता तृणता त्रेता मार्जिता सह मुक्तया ।
 लूता लता च लिखिता वार्ता सीता सिता तथा ॥२१॥

गाथा कन्था कुथा तद्वद् गदा स्यादजमोदया ।
 मर्यादा चानुराधेक्षुगन्धा गोधा च राधया ॥२२॥

तुल्या सुधा स्वधा धाना रास्ना सूनाैकृपापि च ।
 भज्जमाैपंपा प्रपा तद्वद्वपा शंपा शिफाथ च ॥२३॥

कवा भंभा समा रम्भा सभा हंभा ततोप्युमा ।
 अमामा प्रतिमा यामा रमाैवामेत्यया समा ॥२४॥

उपकार्या तथा कुल्या कक्ष्या चित्या च छायया ।
 इष्मा नस्या च पर्याया पर्यागया च मायया ॥२५॥

मङ्गल्या रथया तुल्या शस्या संध्याईया समा ।
 'कजेराकृसरेवारुः कुद्रा गोत्री च कंधरा ॥२६॥

"धारा परंपरा गुन्द्रा छत्रा दंष्टा च भख्या ।
 प्रतिसीरा च मशुरा मात्रा भद्रा च मन्दुरा ॥२७॥

१ चूणाB २ शिवृता तृणतात्रेतामार्जितेतिK पुस्तकेनालिं ३ उपाB ४ संपाB
 ५ चामेज्यया सहB ६ कंदरा कृकरेवाराB ७ भारा पारा गुहा गुन्द्राB

सुरा^१पात्री वरत्रा च वागुरापि शिरोधरा ।

स्वग्धरा शर्करा होरा शिराहारोपलेलया ॥२८॥

कला^२कुदाला गोला च ज्वाला दोला मनः शिला ।

लाला वेलावला शाला शिला शाकुलया समा ॥२९॥

मेला माला मेखला स्याद्रसाला लालया समा ।

सुवर्चला सिध्मलापि हेलया सर्वला समा ॥३०॥

^३खट्‌वा ग्रीवा तथा दूर्वा लट्‌वा ^४सारिवया शिवा ।

कशा शिवा ^५कुशोशापि दशेषामिक्षया समा ॥३१॥

स्याद्राक्षा कांक्षया कक्षा मूषा मञ्जूषया समा ।

लाक्षा लिक्षा च शेमूषा स्नसा स्याद्वस्नया समा ॥३२॥

वाहा स्वाहा गुहा भङ्गी वसतिर्विपणी युतिः ।

पेश्यायनी त्रोटिनाभ्यौ ^६नालिर्वासिश्च वर्वरिः ॥३३॥

^७वालिः कालिर्भल्लिपङ्गी व्रतती भृकुटिर्विमिः ।

^८सारिर्भाटी^९सठिर्वित्तिः खाटिः शुण्ठी कृमिः कृषिः ॥३४॥

स्याद्वितर्दिस्तरीतिश्च दर्विन्नी^{१०}विश्छविर्लविः ।

राजिर्जातीरुचिः श्रेणी सूचिः साच्ची खलिः खनिः ॥३५॥

^{११}खानिः खारी ^{१२}कालिरूली वापी धूली लिपिर्लिपिः ।

हिरण्डी स्थाली सुटिर्वेदी कुक्कुटिः काकलिः किकिः ॥३६॥

१ यात्राB २ गुहालाB ३ खवाCk ४ सरिवयाB ५ कुशोशापिB ६ द्रुस्ताB

७ वालिर्वासिश्च चर्चरीB ८ फालिर्भल्लिर्भल्लिःB ९ साटि�B १० सटि�B ११ रुद्री-
रिपिःB १२ स्तापिः १३ कीलिरूली चापि चापि धूलिर्लिपिर्लिपिःB

‘द्वेदिनान्दी शुक्लशुक्ती कवि॑र्नाडिः किरिख॑र्युतिः ।

अतिः सादिर्वटिः कोटिर्विष्टिर्ष्टिरियु॑जिः ॥३७॥

वल्लरी काकिनी वीथी परिपाढ्या रविः क्षुरिः ।

‘मज्जरिल्लहरिमेरी राटि॑राठिभु॑शुगड्यपि ॥३८॥

‘भाटी पिण्डिः शरारिश्च गानिः कानिः फलिर्जनिः ।

‘वारिह्रानिः प्रधिः कंविः ‘चुलिहश्चण्डस्तरिः शनिः ॥३९॥

मरिमारी रतिः शाणी शान्तिमेन्यश्चिरोषधी ।

विद्रधिर्भल्लरिः सारिः शिरोधिः कवरी कविः ॥४०॥

हादिनी स्वेदिनी कीर्तिरपदो हरणी स्थगी ।

कर्तरी॑ल्पशमरी तद्वत्प्रतोल्यक्षवती॑ बुसी ॥४१॥

‘काण्डी करीरी खण्डाली कृपाणी कदली घटी ।

कर्परी घर्घरी गोणी हसन्ती गृधसी॑ मसी ॥४२॥

खल्ली पलाली॑ पन्नध्री तिलपण्येषणी द्रुणी ।

‘गन्धोली मातली नध्री॑ केवली काकली खटी ॥४३॥

गोष्ठी वानी रसवती॑ मत्स्यगड्या सह दामनी ।

कस्तूरी सिञ्जिनी मौर्वी॑ क्षैरेष्यपि च देहली ॥४४॥

१ छिन्दिःB २ नाभिःB ३ यु॑तिःB ४ मत्स्यर्बजमिमेरीCK ५ राष्ट्रिःB
६ भाटिःC माटिःB ७ चारिदातिःB ८ चुलिहश्चण्डस्तरिनिचिःB ९ रूप इति सर्वत्र^१
वाढः कर्तरी॑ल्पशमरी इति स्थान् १० बुसीB ११ कण्डीB १२ मदीCK १३
यमूर्जीCK १४ गन्धाला सातलीB १५ केचणीCK केवलीC १६ मत्स्याण्ड्याB

शष्कुली च चमूर्द्रूः कर्णान्दूरक्तुरित्यपि ।

कच्छूस्तनूर्गीः प्रियङ्कुश्चञ्चुस्तापुर्जहूस्ततः ॥४५॥

सीमन् शरद् दशष्टक् दशस्त्रक् त्वक् स्फिगद्वाधुरौ च नौः।
यौर्दिव् प्रावृट् त्विट् तृष्णौ दिगेषेति प्रकृतिः ३स्त्रियः ॥४६

पुंलिङ्गमृतुहस्तोषँ कोषाधूनां नखस्य च ।

कपोलकेशदिवसं रसानां स्तनगुच्छयोः ॥४७

निर्यासगुल्फकेशानां पतद्यग्रहकुठारयोः ।

रथाशनिश्वेतं कण्टकफासीनामरेरपि ॥४८॥

वोलप्रवालमुरजद्विपाना॑ मध्रपङ्क्योः ।

॒सेवध्यम्बुधिमन्थानां विषयस्याशुगस्य च ॥४९॥

॑शोणमासद्रुमादीनां धान्याग्न्यध्वरदेहिनाम् ।

महतां ॑समिदां नाम मानहायनयोरपि ॥५०॥

तथावप्राञ्छवर्हणामनुवाकाङ्गरक्तकैः ।

॑सनक्तवैः पुंखरङ्गसमुद्धानां भगस्य च ॥५१॥

अपाङ्गँ॒ मङ्गवेगानां वर्गस्यार्घाययोरपि ।

गञ्च ३पुच्छ गच्छ पिच्छ कलिञ्जपुञ्जयोरपि ॥५२॥

१ रञ्जुB २ द्विगेषेतिCK ३ स्त्रियाम्]B ४ कोषाऽCK कोषान्धनामिति स्यात्
५ ससानांC ६ कटB ७ मर्चCK ८ शेवध्यB ९ शोणामरB १० समिदानायK
सनिदानामC ११ सनक्तकैःBC १२ भङ्गB १३ पुञ्जगञ्जपिङ्गB

‘मुञ्जवाजाजावटानां तथा॑ पट्टप्रकोष्ठयोः ।

कोष्ठाङ्गुष्ठघटानां च प्रगण्डस्य ३गुडस्य च ॥५३॥

कूर्ष्मारण्डगण्डलगुड ४करण्डानां ततः पुनः ।

५वरुडस्य पिचण्डस्य भ्रूणस्य च गुणस्य च ॥५४॥

नाडीव्रणोत्पातपोतव्रातानां पृष्ठतस्य च ।

कुन्तालक्कक ६पिष्ठातार्षानां जनपदस्य च ॥५५॥

कपर्दगदयोस्तद्वदगदस्य गदस्य च ।

बुद्धुदागाधस्कन्धार्द्धगन्धानां फेनचिह्नयोः ॥५६॥

अनातोद्यंपि च घनः शब्दे ध्वानस्वनौ ततः ।

७जताहामिजनानां च देवनेन समं पुनः ॥५७॥

स्यात्परि८धानतस्यापि कलापसूपयोरपि ।

९स्तूपापूपशोफशेफनितम्बस्तम्बयोरपि ॥५८॥

स्या॑ १०च्छन्दतिष्यपुष्याणां पाञ्चजन्य॑ ११निकाय्ययोः ।

सिचयामित्रमित्राणां तद्वद॒ १२वृत्रकटत्रयोः ॥५९॥

पुण्ड्रकल्पोलतल्लानां गलहिङ्गुलयोरपि ।

खलोल्लोलपोटगलसूरण्डोलानां ॥६०॥

१ मुञ्जवाजाजावटानां च २ पद॑ ३ गुडस्येतिK पुल्सके नासि ४ करण्डानांB कडानां चC ५ वरण्डस्यB ६ पिष्ठानां तथा॑ ७ तत्त्वाङ्गुष्ठमिजनानांC जनोङ्गुसांजनानांB जनाङ्गुभिजनानामिति स्यात् ८ घातेनस्यापिB ९ सूपा॑CK १० च्छंवB ११ विकाययोB १२ छत्रB

.....कालपुह्नलयोरपि ।
 'गोलाजगलवालानां तद्वैकामलतालयोः ॥६१॥

कुद्वालस्य निचोलस्य वारुलपत्रवालयोः ।
 स्याद्वाहुलदेवलयोर्जटिलस्य शिवस्य च ॥६२॥

आदीनवावयवयोर्दावमाधवयोरपि ।
 पणवध्रुवह्वावानां पुरोडाशांशयोरपि ॥६३॥

उडीशकुशकोटीशं कुलमाषाणां वृषस्य (च) ।
 यज्ञनियूहकलहनिःकुहाहसनस्ततः ॥६४॥

नरासिराशिवमतिदुन्दुभीनामृषेरपि ।
 वृष्णिपाण्यञ्जलिज्ञातिगिरीणां कलिना सह ॥६५॥

अविराजिध्वनिशिशुकर्षु जायुयुजामपि ।
 हाहाहूहूनम्भूनां गमत्पां दशमतामपि ॥६६॥

स्थेमोष्मपक्षमणामात्मपाप्मनोर्मातरिश्वनः ।
 कठणथपभोपान्ता यद्यदन्ता अमी पुनः ॥६७॥

मभयरषसोपान्ता गोत्राख्याचरणाह्वयाः ।
 नाम्यकर्त्तरिभावे च द्व्यजज्व्युद्गणघाशुचः ॥६८॥

१ गोपालाB २ कमलB ३ वारुलB ४ इञ्जुलB ५ उडीशB तुडीशC
 ६ कलमाषाणांB ७ यद्वB ८ निःकुहाहस्तः पुनःB ९ शिवामातB १० आचाराजिB
 ११ जातुB तायुC १२ नप्रहणांCK १३ गमत्पांC गमत्पाB १४ दारमनाB
 १५ ब्रह्मपूरुषथाधुचःB १६ जन्म्C

स्युः कर्त्तरीमनिज्जभावे को धोः किः प्रादितोऽन्यतः ।

द्रन्द्रेऽश्ववडवा॑वश्ववडवं तत्समाहृते ॥६६॥

३बर्हेष्ठदे वर्हिरमौ ब्रीहिभेदे तु हायनः ।

मस्तुः सक्तो॑वर्हिवव्रे स्यादच्छः सफटिकेऽपि च ॥७०॥

नीलो मणौ रवौ मित्र॑स्तलस्तालचपेटयोः ।

४केणे॒श्रिश्वषकोऽशोको नाभिः ज्ञात्रियवेधसोः ॥७१॥

इति पुंसः प्रकृतयः स्युरेतेऽथ नपुंसकम् ।

तलस्तु तालसंयुक्तो॑रुजुपान्तं ततःपुनः ॥७२॥

वेधश्रादीन्विना सान्तं द्विस्वरं मन्त्रकर्त्तरि ।

धनरत्ननभोग्नानां मनसो घुस्तणस्य च ॥७३॥

५शुभावद्यहृषीकाणां शुक्लस्य जल॑पुष्पयोः ।

दलांशुकमनोदारुविलपिच्छधनुर्युधाम् ॥७४॥

सुखदुःखत्वचरुचहलताल्वस्थिहिङ्गनाम् ।

भेषजागुरु १०सृज्जाणामपि तुथ्यकुसुमभयोः ॥७५॥

शिलाभवान्तिकदशां सिध्मवल्कलयोरपि ।

यकृन्मरिचनलदसौवीराणां तथाऽस्त्रजः ॥७६॥

११क्लोमधौतेयकद्वारफेनानां लवणस्य च ।

१२प्रसूनव्यजनस्थानद्रवन्नामानि यानि च ॥७७॥

१ म्यतःB २ वाशयB ३ बर्हेष्ठदेB ४ वर्हीवधेB ५ स्तुलुक्षालुB ६ केणाश्रि-
श्वषकोशोकोCK कोणोश्रश्वषको लेशोB ७ रुथ्यातंB ८ शुभापद्यहृषीकाणांCK
शुभावद्य हृषीकाणामिति स्यात् ९ यूथयोःB १० सृज्जाणांKC ११ व्योमB १२
प्रसूनमन्यव्यजनस्थाननामानि यानि चB

पुरस्त्वाङ्गयोः शीर्षछत्रयोः पुंडरीकके ।

मधुद्रवे ध्रुवं शशवत्तर्कयोः स्वपुरं घटे ॥७८॥

३ अपूर्वदैवकार्यादौ युगं दृष्टं तथा कटु ।

४ असेदवृद्धः स्थले धन्वारिष्टमदुमपक्षिणोः ॥७९॥

धर्म दानादिके तुल्यभागेष्ठं ब्राह्मणं श्रुतौ ।

न्याय्ये सारंपद्मिभविन्दौ काम॑ मनुमतौ ॥८०॥

खलं भुवि तथा लक्षं वेष्येऽहः सुदिनैकतः ।

भूमौ संख्यात॑ एकार्थे पथः संख्याव्ययो॑ तरः ॥८१॥

द्वन्द्वैकत्वाव्ययीभावौ क्रियाव्ययविशेषणे ।

कृत्याः क्तान्ताः खलनिजभावश्चात्वदिः समूहजः ॥८२॥

गायन्त्र्याव्यरास्त्वार्थे व्यक्तमथानज् कर्मधारयः ।

५ तत्पुरुषो बहूनां चेच्छाया शाला विना सभा ॥८३॥

राज॑ वर्जितराजार्थरात्सादेः परापि च ।

६ आदा उपक्रमो यज्ञे कन्थोशीनरनामनि ॥८४॥

सेनाशाला सुराछायानिशं चोर्णा शशात्परा ।

७ भाभूणो यहतः स्थूणा संख्याऽदन्ता शतादिका ॥८५॥

शालूकपुष्प॑ कानूकमौक्तिकानां त्रिकस्य॑ च ।

८ छात्राकशत्कचिबुककुतुकानां ततोऽपि च ॥८६॥

१ द्वटेक्क २ अपूर्प॒CK ३ असेद्वन्द्व॑B ४ मनोमैतौ॒B ५ एकार्थ॑B ६ तरम्॒B
७ कृत्यकानां खलूकिण्॒भावश्चात्वदिसमूहजः॒B ८ तत्पुरुष॑B ९ वर्जितं॒CK
१० आदाकुप॑B ११ भारणो॒B १२ कारूक॒CK १३ वा॒CK

माच्चिकालीकधान्याकतोकानां सौसितिकस्य च ।

^१तित्तिडीकक्षीतकयोः ^२कञ्चुकोलूकयोरपि ॥८७॥

^३मार्घीकनिम्बकल्कानां कवकालिकयोस्तथा ।

स्यान्नाटक भाणकयोस्तोटकाह्विकयोरपि ॥८८॥

हलीमकरूपकयोः खण्डकस्य ततः पुनः ।

स्याज्ञालकवेणुकयो^४वैटिकान्वितयोरपि ॥८९॥

वास्तुकोपसूर्यकयोः कारकनिःशलाकयोः ।

प्रकीर्णकशीर्षकयोः कुहकमधुपर्कयोः ॥९०॥

तद्विच्छिन्नकरुचककुलकानां स्फिगस्य च ।

स्वलिंगांग ^५प्रगानां च तद्वत्स्याच्चोच्चपिङ्गयोः ॥९१॥

बीजारिष्टघुटेष्टानां ललाटव्युष्टयोरपि ।

कृपाटपिष्ठशृङ्गाटकरेटानां………॥९२॥

…………… तथा मोरटघृष्टयोः ।

………… गोष्टाएडतुरडानां प्रवणस्येरिणस्य च ॥९३॥

^६पिङ्गणतीक्षणद्रविण^७पुराणानामृणस्य च ।

घाणपर्याणहरिणलवणानां शणस्य च ॥९४॥

परायणो ल्पशरणकार्मणानां ततः पुनः ।

^८कुस्यधोरण^९भूतानां निशान्ताशमन्तयोरपि ॥९५॥

१ सित्तीकOK २ कञ्चुकोलूकयोरपिB ३ मार्घीकB ४ नाशकB ५ वैटि�B
६ प्रगानानांB ७ सिङ्घवाणB ८ पुराणानां रिणस्य चP ९ झूC ण्णाB १० कुणाB
११ भूतानांOK

स्या॑ द्वीतै॒ वृन्तै॒ स्तानां॑ तु॒ त्थवा॑ हित्थयोरपि॑ ।

॒ गोधाद्वा॑ दकु॒ सीदानां॑ कु॒ सिदा॑ स्यदयोरपि॑ ॥६६॥

वृन्दतु॒ नं पदानां॑ च॑ निम्नस्य॑ शिल्पतल्पयोः॑ ।

पुष्पान्तरीपकूर्मणां॑ त्रिविष्टपपरीपयोः॑ ॥६७॥

रूपस्य॑ निकुरम्बस्य॑ तद्वच्छुल्वकुदुम्बयोः॑ ।

स्यात्तलभप्रसभयोस्तथैव॑ युग्मतोक्मयोः॑ ॥६८॥

सूक्ष्मस्य॑ किलिमस्यापि॑ तथैव॑ तलिमेर्मयोः॑ ।

तिग्माध्यात्मशुष्म॑ धाम्नां॑ शयनीयत्रिसंधययोः॑ ॥६९॥

सायेन्द्रियकिशलयखेयद्रुवययोरपि॑ ।

भयद्रापरयोः॑ क्षेत्रसत्रयोरजिरस्य॑ च॑ ॥१००॥

॒ शृ॒ गवेराम्र॑ तीराणां॑ पुष्करागारयोरपि॑ ।

नागरो॑ तरयोः॑ स्फारशूरयोः॑ कदरस्य॑ च॑ ॥१०१॥

ककुन्दर॑ प्रान्तरयोः॑ स्या॑ दौशीरकुटीरयोः॑ ।

अपि॑ सिन्दूरमण्डूरशिविराणा॑ मरस्य॑ च॑ ॥१०२॥

चामरकूरदूराणां॑ स्यात्कलेवरवेरयोः॑ ।

खुरेल्लखलपातालयौतवानां॑ दिवस्य॑ च॑ ॥१०३॥

सान्त्वसत्त्वार्त्तवानां॑ च॑ तद्रत्स्यात्॑ किरवविशवयोः॑ ।

तथा॑ दृष्टस्य॑ कुलिशस्यार्ँ॑ शस्यामिषस्य॑ च॑ ॥१०४॥

१ द्वात०K २ तु॒ त्थवा॑ हित्थयो॒ CK ३ गोदा॒ B ४ धाशना॒ C ५ भृग॒ CK
६ नीराणा॒ B ७ तरयोः॒ B ८ प्रान्तरयोः॒ B ९ दौशीर॒ CK १० या॑ गरस्य॑ च॒ B
११ इशस्य॑ C वृषस्य॑ B

शीर्षमन्दाक्षपीयूषकिल्विषाणां ततःपरम् ।

'तर्षजीषभृषाणां च काशीसस्य तथैव च ॥१०५॥

……काशीसवत्सानां तथैव साध्वसस्य च ।

महानससाहस्रयोः प्रियालोरपि॑सच्छ्रूतः ॥१०६॥

तुम्बरस्वादुयातूनां मालुताल्वोरनन्तरम् ।

कसेरोश्च शलालोश्च ललामजगतोरपि ॥१०७॥

भसत्संपत्ककुत्पर्वमहृषत्पुरीतताम् ।

स्याद्रोम्णोऽह्न इतीहोक्ताः क्षीबप्रकृतयोऽथ तु ॥१०८॥

॒पुंसि द्वियां च शङ्कुः स्यादङ्कस्थाने चतुर्दशे ।

निरये दुर्गतिः कक्षो दोर्मूले गर्त्त आकरे ॥१०९॥

स्याद्वाणपिप्पलौ वृक्षे नाभिर्वृन्ते तु वर्षणः ।

बलिरथविशेषेषि प्रधिनेमौ कुटोण्हे ॥११०॥

ओण्यौषध्योः कटो मोहे भ्रमः ॑कुम्भो घटेऽपि च ।

वृन्दागोलकयोः पिण्डः स्फुलिङ्गलेशयोः कणः ॥१११॥

भकनीनिकयोस्तारो वराटो रजुशस्त्रयोः ।

॒भेऽश्लेषहस्तश्रवणाः मेरुजम्ब्वां सुदर्शनः ॥११२॥

यष्ट्यर्कांशु॑समुद्रेषु तरणिर्भूपदेयके ।

भागधेयः करेणुस्तु करिणीकरिणोरपि ॥११३॥

१ तर्षजीपरजीषाणां॑B २ सकथितः (सक्रियतःB) ३ पुंसि क्षीबे चेति सर्वत्र पाठः ।
४ कुम्भेB ५ भारलेषB ६ समुद्रगेषुOK ।

लाजावस्त्रदशा^१ भूम्नी दायाः प्रत्ययमेदतः ।
 अल्पाख्यापत्यवचनतद्वितस्तिन्दुकस्य तु ॥११४॥
 चर्मप्रसेवकस्य स्या द्रवुटिकस्य ततोऽपि च ।
 शुणिडकस्य सल्लंकस्य शल्यकस्याप्यनन्तरम् ॥११५॥
 वृश्चिकस्य चुलुकस्य ^३स्याद्धुडुक्तुरष्कयोः ।
 पिपीलकस्य शुद्धौ^४घलम्बानां भुजशाटयोः ॥११६॥
 सृपाटसटकीटानां स्यात् किराटचपेटयोः ।
 किट^५स्फटघटानां च तथा वर्वटकैटयोः ॥११७॥
^६फड्चुडगुडानां च तथैव फणशाणयोः ।
 वारिपर्णस्य गर्त्स्य रथाजमोदयोरपि ॥११८॥
 विघ्कूपकलम्बानां जित्यस्य सहवधया ।
 सहचर^७मुद्दरयो^८हर्षस्य कुशरस्य च ॥११९॥
 नालिकेरस्य शारस्य ^९बहुकरकुठारयोः ।
 स्यान्म^{१०}सूरशफरयोर्वल्लरस्य ततः पुनः ॥१२०॥
 कीलरालपटोलानां तथा कम्बलभल्लयोः ।
^{११}दंशगणद्वूषरभसलालसानां ततोऽपि च ॥१२१॥
^{१२}विघसस्य वृत्तिकुटिवितस्तीनां कुटेरपि ।
^{१३}उमीशमीमेथिमेधिमसीनां पाटलेरपि ॥१२२॥

१ भूम्नीदायाःC भूम्निदाष्ठाःB २ द्रवुटिकस्यB ३ स्याद्धुडुकपृष्ठयोःB ४ पल-
 बानांB ५ स्फटB ६ पर्वटB ७ फटचुंटB ८ मुहरयोB ९ हरिस्यCK १० षङ्गःB
 ११ न्मयूरB १२ वंराB १३ वेधसस्यCK १४ उमीB

मषीषु^१ धृत्यहिजटिजाटलीनां स्वणेरपि ।

मरीच्यशनिमौलीनां हलीकेल्योर्मणेरपि ॥१२३॥

ईर्वा^२ र्वदुसिन्धूनां मनोभृत्योहरोरपि ।

३ लव्यणिश्रेणिपर्णीनां गठयूती^४ रशिमवाच्चिनाम् ॥१२४॥

पालिश्रोणयरणीनां च विष्टिमुष्व्योर्मुनेरपि ।

स्वातिशाल्मलि^५ योनीनामाणिवस्त्योस्ततोऽपि च ॥१२५॥

कर्कध्वाखूहनूनां च कन्दुना सहगामिनाम् ।

इति स्त्रीपुंसप्रकृतिरथ स्त्रीक्षीबयोर्नखम् ॥१२६॥

शुक्तौ विश्वं च मधुकमौषधे लक्ष्मित्यपि ।

षष्ठेङ्कस्थानके कल्पं क्रोडोङ्के तिन्दुकं^६ फले ॥१२७॥

७ यवाक्यं तरलं पुष्पे पाटलं तरलं च ये ।

वसन्ततिलकं वृत्ते कपालं भिन्नुभाजने ॥१२८॥

८ अर्द्धपूर्वपदोनावायनकर्तनटौ क्वचित् ।

चौरायमनोज्ञायक^९ कथानक^{१०} कशेतके ॥१२९॥

वक्रोष्टिकवंशिकयोस्तथैव कच^{११} कुलयोः ।

पीठभक्तावहित्थानां सहैवाच्छोटनेन च ॥१३०॥

रशनारसनाभ्यां च शंवतुंव महोदयैः ।

मृगव्यकांस्यवीर्याणां वाष्पवाणिज्ययोरपि ॥१३१॥

१ हृत्यपिहिजाटरीनां B २ धंडुंद B ३ ध्येलेणि B ४ रसवीचिनाम् OK
 ५ योनीनां मणि B ६ बज्जे B ७ यवाग्रां (ग्रां)B ८ अर्द्धपूर्वपदोनावायनकर्तनटौOK
 अर्द्धपूर्वपदोनावायनानुकर्तनटौB ९ कशेरुकेOK १० कुलजयोःK कूचयोःB

रयाद्वात्रापरनासीरमन्दिराणां ततः परम् ।

मयूरकादम्बरयोः शस्त्रस्य नगरस्य च ॥१३२॥

सक्षीरस्य तमिस्त्रस्य स्थालीकाह्लयोरपि ।

कदलीयुगलीजालस्थलानां पित्तलस्य च ॥१३३॥

गोलावडिशयोश्छर्दिजम्बवलावूषसामपि ।

गुणदामार्चिसदसां सरसां चोडुना सह ॥१३४॥

तयडा मयडा तद्वदिति ख्रीङ्कीबयोरथ ।

पुंक्षीबयोऽर्बजसंख्ये तद्वत्पद्मोऽर्बजसंख्ययोः ॥१३५॥

कंसोऽपुंसि कुशो बहौ बालोहीवेरकेशयोः ।

द्वापरः संशये छेदे पिप्पलोऽविटपोऽतरोः ॥१३६॥

अब्दो वर्षे दरम्भासे कुकूलस्तु तुषानले ।

स्याऽजन्यस्तु परीवादे पर्यङ्के तल्पइत्यपि ॥१३७॥

उष्णे धर्मस्तपो माघे हृदि वत्सो वरो भवेत् ।

तुल्ये गोले च भन्ये च वर्णः शुक्रादिकेषु च ॥१३८॥

‘आकारादौ संपरायो रणे लोणे तु सैन्धवः ।

भूतः प्रेते तमो राहौ शुक्रः स्यादग्निमासयोः ॥१३९॥

स्वदायोकस्वरे कृच्छ्रं व्रते तु स्याच्छ्रद्दे दलः ।

कर्पूरस्वर्णयोश्चन्द्रः स्यादृक्षश्चन्द्रयोषिति ॥१४०॥

धर्मः स्वभावे रुचको भूषाभिन्मातुं लुह्नयोः ।

पाताले वाडवो वधः सीसआमलकः फले ॥१४१॥

^३पिरजंगलसखातिपिटकामांसजन्तुषु^३ ।

मधुपिणडौ सुरातन्वौ नाम सेवालमध्ययोः ॥१४२॥

एकाद्रात्रः समाहारे तथा सूतकुकूलकाँ ।

वलीकैनीतकयोस्तद्वद्भ्रमरकस्य च ॥१४३॥

वल्कवल्मीकमरककलकानां पुलकस्य च ।

करकस्य व्यलीकस्य पङ्कवर्चस्कयोरपि ॥१४४॥

स्यान्मणिकस्तबकयोर्वितङ्गैङ्गैकयोस्ततः ।

तटाकचूचकाभ्यां च तडाकेन सहैव च ॥१४५॥

वालंकालकतङ्गानां निष्कतालकयोरपि ।

स्यान्मूलकफलकयोस्तिलकान्दुकयोस्ततः ॥१४६॥

कोरकालीककरकपानकानां समन्ततः ।

विशेषकस्य चषककंठाकाभ्यां ततोऽपि च ॥१४७॥

स्याञ्छाटककुन्दुकयोर्नांकमञ्चकयोरपि ।

विटङ्गशाकयोः सत्रा मेचकेन ततोऽपि च ॥१४८॥

पुस्तकेन पिभाकेन तथैवमुस्तकेन च ।

मस्तकस्य वर्णकस्य मुक्तमूषिकयोरपि ॥१४९॥

१ लिङ्गयोःCK २ पिटमङ्गलसखानां ३ जन्तुञ्चित्यनन्तरमेवB (Baroda)
पुस्तक समाप्ते । इति कल्पद्रुकोशः समाप्तः इति ष तत्र लिखितम् ॥

'स्यान्मस्तिकमोदकयोस्तथा तरणडकस्य च ।

स्याद्वरण्डातकपिण्याकातङ्गरोचककञ्जुकैः ॥१५०॥

समं चेरकशूकाभ्यां शंखस्य मखपुंसयोः ।

मुखस्य चाधिकाङ्गस्य संयुगस्य भगस्य च ॥१५१॥

स्यात्पद्मरागायुगरुद्योग ३शृङ्गारयोस्ततः ।

टंगस्य च निदाघस्य कूर्चककचयोरनु ॥१५२॥

कवचार्द्धर्चयोः पुच्छकच्छाच्छानां ब्रजस्य च ।

निकुञ्जोटजकुञ्जानां तथैवापुञ्जभूर्जयोः ॥१५३॥

स्याद्वजमलयजयोः कालकूटारकूटयोः ।

स्यात्कवटकपटयोः खेटकर्पटयोस्ततः ॥१५४॥

पिष्टलोष्टतुराणां च सहैव निकटेन च ।

मुण्डमण्डागण्डचूडानां दृढस्य श्रवणस्य च ॥१५५॥

काषापशपकणयोर्वारवाणापराह्नयोः ।

वाणस्य कङ्गणद्रोणसुवण्णानां तृणस्य च ॥१५६॥

दूषणस्वर्णवृषणवणानां भूषणस्य च ।

भाणत्रवरचूणानां किण॑तेरणयोरपि ॥१५७॥

निकेतपूर्तयोस्तद्व्युत॑प्रयुतयोरपि ।

पारतान्तयोरैरावतक्षेडितयोस्ततः ॥१५८॥

१ न्मस्तिक २ शृङ्गयोरितिमूले पाठः ३ तोरष्टयोरिति मूलपाठः ४ प्रसुतयोरिति मूलपाठः ।

हस्तोपवीतपलितवृन्तानां दैवतस्य च ।
 लोहितब्रतबुद्धानां वसन्तध्वान्तयोरपि ॥१५८॥

मुहूर्तरतमुस्तानां शतस्यैवायुतस्य च ।
 व्यूतपुस्तघृतानां च वरुथप्रस्थयोरपि ॥१६०॥

गूथ'यूथमोथतीर्थपुलिन्दानां ततः पुनः ।
 ककुदाम्बुदयोः कुन्दपदयोः ककुदस्य च ॥१६१॥

पट्टदोहदयो नादमुदयोः छादकुन्दयोः ।
 कुमुदायुधोत्सेधानां कवन्धश्रामयोरपि ॥१६२॥

अंधसौधोषधानां च राजादनवितानयोः ।
 शिशनचन्दनमौनानां गन्धमादनपीनयोः ॥१६३॥

यौवनालभनलिनप्रस्फोटनपिधानयोः ।
 पुलिनाशनयोस्तद्रुदपानसमानयोः ॥१६४॥

केतनासनयोर्वर्द्धमानस्य च दिनस्य च ।
 ओदनस्थानयोस्तद्रच्छतमानविमानयोः ॥१६५॥

हायनस्तेनमानानां तथैव धनमानयोः ।
 मानताडनयोरस्तोद्यानयोर्निर्धनस्य च ॥१६६॥

निपानवातायनयोरभिधानखलीनयोः ।
 भुवनस्य रसोनस्य खलिनस्य ततोऽपि च ॥१६७॥

१ यूथयूथेतिमूलपाठः । २ श्रायेरिति मूलपाठः ।

भवनस्यानुमानस्य लशुनस्य ततः पुनः ।
 वृञ्जनस्यापि शयनद्वीपयोः कुतपस्य च ॥१६८॥
 चापावायस्तूपसूर्यकुणपानां तिपस्य च ।
 विटपोद्गुपशष्पाणां मण्डपद्वीपयोरपि ॥१६९॥
 वज्पविष्टपयोश्चापि तथैव शफविम्बयोः ।
 दिंभजस्मकुसुम्भानां निभस्य कलभस्य च ॥१७०॥
 ककुभस्यार्मधस्नामसंक्रमाणां हिमस्य च ।
 कामहेमललामानामुद्यामोद्यमयोरपि ॥१७१॥
 संगमक्षामयोर्धूपतूर्ययोः समयस्य च ।
 कस्बलिबाह्यमैरेयजन्यानां प्रचयस्य च ॥१७२॥
 हिरण्यारण्यसख्यानां राजसूयकषाययोः ।
 स्याद्वाजपेयमलयशल्यानां वलयस्य च ॥१७३॥
 गोमयाव्ययकुल्यानां परिहार्यस्य चैव हि ।
 कचियक्षत्रशिखरावराणां कूवरस्य च ॥१७४॥
 पारावारातिखरयोस्तद्वस्त्रोपवस्त्रयोः ।
 कूटालिंजरवेराणां मेढुहिङ्गीरयोरपि ॥१७५॥
 संसारतीरनीहारसूत्राणां तुवरस्य च ।
 सहस्रवक्तनेत्राणां पत्रशृङ्गारयोस्तथा ॥१७६॥

केदारान्तरपद्माणां कर्णपूरपवित्रयोः ।

सीरांधकारसमरवप्राणां विशरस्य च ॥१७७॥

चक्रचुक्कुलीराणां तुषाराङ्गारयोरपि ।

शिशिराढम्बरक्षीरकोटराणां ततोऽपि च ॥१७८॥

.....गह्वराणां तिमिरध्राष्ट्रयोस्तथा ।

राष्ट्रकुञ्जरतकाणां वारकर्पूरयोरपि ॥१७९॥

जीरपञ्चरमञ्जीरजठराणां ततः परम् ।

युगंधरनूपुरयोर्दुर्गोदरकुटीरयोः ॥१८०॥

अपिवासरकासारविहाराणां तथापि च ।

स्यात्कान्तारतोभरयोर्वप्नेसरयोस्ततः ॥१८१॥

करीरवज्जयोस्तद्वच्छेवरस्य पलस्य च ।

भालालवालभूलानां खलपलवलयोरपि ॥१८२॥

पलालमूलमुकुलचषालानां नानस्य च ।

विशालतैलतूलानां स्यात्कुञ्जलतमालयोः ॥१८३॥

कपालशैलकवलप्रवालानां चलस्य च ।

शवलोत्पलयोः शीलोपलयोर्मुसलस्य च ॥१८४॥

मलशालातुलननकमलानां हृलस्य च ।

कझालहालाहृलयोः सौवर्चलमधूलयोः ॥१८५॥

स्याद्वलाहलजम्बालवल्कलानां ततः पुनः ।

सहेन्द्रनीलगरललाङ्गूलैः खण्डलस्य च ॥१८६॥

गारणीवगाणिडवोल्वानां पार्श्वत्रिदिवयोरपि ।

भावारावपारशवशरावाणां शवस्य च ॥१८७॥

क्षीबप्राग्रीवनिष्ठेवतागडवानामथापि च ।

दैवपूर्वपल्लवानां लल्वकर्शांशयोरपि ॥१८८॥

कुलिशाकाशकोशानां तथा कणिशकाशयोः ।

पाशाङ्गुशोष्णीषवेषाम्बरीषाणां विषस्य च ॥१८९॥

शेषरोहिषमाषाणां प्रत्यूषामिषयोरपि ।

पेषक्रोषकरीषाणां तथैव यूषकर्षयोः ॥१९०॥

वर्षावितंसमासानां विसविष्कसयोरपि ।

रसकर्पासपनसमासानां दिवसस्य च ॥१९१॥

निर्यासांसोपदासानां मांसवीतंसयोरपि ।

चमसांसयोश्च गेहस्य निवहस्य गृहस्य च ॥१९२॥

तनूरुहस्नेहदोहलोहपुण्याहयोरपि ।

पटहस्याररिचटुकमण्डल्वगुलानुभिः ॥१९३॥

कशिपुस्थागडजन्तूनां जीवातोश्च पलाण्डुना ।

सिन्धुदोस्तितउनां च कम्बुना सह सक्तुभिः ॥१९४॥

कर्माष्ठीवद्युरुदन्तोममहिम्नां नाम पक्षमणोः ।

धनुषः स्यादिति क्लीबपुंसयोः प्रकृतिस्थिताः ॥१६५॥

स्वतस्थिलिंजेः सरकोऽनुतर्षे शललः शले ।

करकोऽब्दोपले कोशः शिम्बा खङ्ग पिधानयोः ॥१६६॥

जीवः प्राणेषु केदारे वलजः पवने खलः ।

षहुलं वृत्तनक्षत्रपुरायाभरणाभिधाः ॥१६७॥

भल्लातकामलकयोस्तारकाठकयोरपि ।

हरीतकपिटकयोस्तद्विभीतकस्य च ॥१६८॥

विलिङ्गस्य स्फुलिङ्गस्य कपाटस्य पुटस्य च ।

वटवाटपुटानां च तटस्य शकटस्य च ॥१६९॥

पटपेटकटानां च तथैव मठङ्गुण्डयोः ।

नीडस्य च विषाणस्य तूणकङ्कतयोरपि ॥२००॥

मुस्ताङ्गुथेङ्गुदानां च जृम्भदाङ्गिमयोरपि ।

पुरोदरप्रतिसरविवराणामतः पुनः ॥२०१॥

पात्रकन्दरवल्लूरछत्राणां नखरस्य च ।

प्राणालनालकुवलमृणालानामथापि च ॥२०२॥

स्याञ्छङ्गलमरण्डलयोः पटलार्गलयोरपि ।

पूलकन्दलयोरित्थमवहेलस्य तत्पुनः ॥२०३॥

कलशस्य कटाहस्य रश्मिषष्ठ्योरितीहृदिक् ।

परलिङ्गं स्त्रप्रधाने द्वन्द्वे तत्पुरुषेऽपि तत् ॥२०४॥

अर्थान्ताः प्रायलंप्राप्ताः पदपूर्वाः परोपगाः ।

तद्वितार्थो द्विगुः संख्या सर्वनामतदन्तकाः ॥२०५॥

प्रकृते लिङ्गच्चने बाधन्ते स्वाधिंकाः क्वचित् ।

हरीतक्यादिप्रकृतिर्नलिङ्गमतिवर्तते ॥२०६॥

वचनं खलतिकादिर्बहुर्थोत्पत्तिपूर्वकम् ।

स्त्रीपुंनपुंसकानां तु सहोक्तौ परलिङ्गता ॥२०७॥

कृतः कर्त्तर्यसंज्ञायां कृत्याः कर्त्तरि कर्मणि ।

अणाद्यन्तास्ते न रक्ताद्यर्थे नानार्थभेदकाः ॥२०८॥

षट्संज्ञकाद्यिषु समा युष्मदस्मतिडव्ययम् ।

परं विधेये शेषे तु ज्ञेयं शिष्टप्रयोगतः ॥२०९॥

कल्पद्रा केशवकृते फलिते नाम सत्फलैः ।

स्त्र्यादीनामितिलिङ्गानां प्रकारेऽः सिद्धिमागतः ॥२१०॥

इति ह शब्दकल्पद्रु^१ध्यसिकेशवनिर्मितः ।
 भूर्भुवःस्वस्त्रिभिः काण्डैः संप्राप्तः सिद्धिमुत्तमाम् ॥१॥

२ आन्ते: पुरुषधर्मत्वं पांशुमत्वं क्षितेरित्र ।
 तच्छोध्यं लेखलेपाद्यैः स्वागारमित्र परिङमतैः ॥२॥

अमेणानेन मे देवो दक्षिणामूर्तिरीश्वरः ।
 विबुधैः सकलैः सा(धैर्यतां भगवानजः?) ॥३॥

इति केशवकृतः कल्पद्रुकोशः समाप्तः ॥

^१ यैंदि (Madras Cat) ^२ आन्तेरित्याद्यर्थं चतुर्थं C पुस्तके नास्ति ।

GAEKWAD'S ORIENTAL SERIES.

Critical editions of unprinted Sanskrit Works, edited by competent scholars, and published by the Oriental Institute, Baroda.

BOOKS PUBLISHED.

Rs. A.

1. Kāvyamīmāṃsā : a work on poetics, by Rājaśekhara (880-920 A.D.): edited by C. D. Dalal, and R. Anantakrishna Sastry, 1916. Re-issue. 1924	2-4
<i>This book has been set as a text-book by the Bombay and Patna Universities.</i>	
2. Naranārāyaṇānanda : a poem on the Paurāṇic story of Arjuna and Kṛṣṇa's rambles on Mount Girnar, by Vastupāla, Minister of King Viradhwala of Dholka, composed between Samvat 1277 and 1287, i.e., A.D. 1221 and 1231 : edited by C. D. Dalal and R. Anantakrishna Sastry, 1916	<i>out of print.</i>
3. Tarkasaṅgraha : a work on Philosophy (refutation of Vaiśeṣika theory of atomic creation) by Ānandajñāna or Ānandagiri, the famous commentators on Śaṅkarācārya's Bhāsyas, who flourished in the latter half of the 13th century : edited by T. M. Tripathi, 1917 ..	2-0
4. Parthaparākrama : a drama describing Arjuna's recovery of the cows of King Virata, by Prahlādanadeva, the founder of Pālanpur and the younger brother of the Paramara king of Chandrāvati (a state in Mārwār), and a feudatory of the kings of Guzerat, who was a Yuvaraja in Samvat 1220 or A.D. 1164: edited by C. D. Dalal, 1917	0-6
5. Rāṣṭraudhavarīṣā : an historical poem (Mahākāvya) describing the history of the Bāgulas of Mayūragiri, from Rāṣṭraudha, king of Kanauj and the originator of the dynasty, to Nārāyana Shāh of Mayūragiri by Rudra Kavi, composed in Śaka 1518 or A.D. 1596: edited by Pandit Embar Krishnamacharya with Introduction by C. D. Dalal, 1917	1-12
6. Liṅgānuśāsana : on Grammar, by Vāmana, who lived between the last quarter of the 8th century and the first quarter of the 9th century: edited by C. D. Dalal, 1918	0-8
7. Vasantavilāsa : an historical poem (Mahākāvya) describing the life of Vastupāla and the history of	

Rs. A.	
Guzerat, by Bālachandrasūri (from Modheraka or Modhera in Kadi Prant, Baroda State), contemporary of Vastupāla, composed after his death for his son in Samvat 1296 (A.D. 1240) : edited by C. D. Dalal, 1917.	1-8
8. Rūpakasat̄kam : six dramas by Vatsarāja, minister of Paramardideva of Kalinjara, who lived between the 2nd half of the 12th and the 1st quarter of 13th century : edited by C. D. Dalal, 1918	2-4
9. Mohaparājaya : an allegorical drama describing the overcoming of King Moha (Temptation), or the conversion of Kumārapāla, the Chalukya King of Guzerat, to Jainism, by Yaśahpāla, an officer of King Ajayadeva, son of Kumārapāla, who reigned from A.D. 1229 to 1232 : edited by Muni Chaturvijayaji with Introduction and Appendices by C. D. Dalal, 1918 ..	2-0
10. Hammīramadamardana : a drama glorifying the two brothers Vastupāla and Tejalpāla and their King Viradhabala of Dholka, by Jayasimhasūri, pupil of Virasūri, and an Ācārya of the temple of Munisuvrata at Broach, composed between Samvat 1276 and 1286 or A.D. 1220 and 1239 : edited by C. D. Dalal, 1920.	2-0
11. Udayasundarikathā : a romance (Campū, in prose and poetry) by Soddhala, a contemporary of and patronised by the three brothers Chchittarāja, Nāgārjuna, and Mummuṇirāja, successive rulers of Konkan, composed between A.D. 1026 and 1050 : edited by C. D. Dalal and Pandit Embar Krishnamacharya, 1920 ..	2-4
12. Mahāvidyāvidambana : a work on Nyāya Philosophy, by Bhaṭṭa Vādindra who lived about A.D. 1210 to 1274 : edited by M. R. Telang, 1920	2-8
13. Prācīnagurjarakāvysaṅgraha : a collection of old Guzerati poems dating from 12th to 15th centuries A.D. : edited by C. D. Dalal, 1920	2-4
14. Kumārapālapratibodha : a biographical work in Prākṛta, by Somaprabhāchārya, composed in Sañvat 1241 or A.D. 1195 : edited by Muni Jinavijayaji, 1920.	7-8
15. Ganakārikā : a work on Philosophy (Pāśupata School) by Bhāsarvajī who lived in the 2nd half of the 10th century : edited by C. D. Dalal, 1921	1-4
16. Saṅgitamakaranda : a work on Music by Nārada : edited by M. R. Telang, 1920	2-0
17. Kavīndrācārya List : list of Sanskrit works in the collection of Kavīndrācārya, a Benares Pandit (1656 A.D.) : edited by R. Anantakrishna Shastrī, with a foreword by Dr. Ganganatha Jha, 1921	0-12
18. Vārāhagṛhyasūtra : Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda : edited by Dr. R. Shamasastri, 1920 ..	0-10
19. Lekhapaddhati : a collection of models of state and private documents, dating from 8th to 15th centuries	

	Rs. A.
A.D. : edited by C. D. Dalal and G. K. Shrigondekar, 1925	2-0
20. Bhaviṣayattakahā or Pañcamīkahā : a romance in Apabhramśa language by Dhanapāla (<i>circa</i> 12th cen- tury) : edited by C. D. Dalal, and Dr. P. D. Gune, 1923.	6-0
21. A Descriptive Catalogue of the Palm-leaf and Im- portant Paper MSS. in the Bhandars at Jessal- mere , compiled by C. D. Dalal, and edited by Pandit L. B. Gandhi, 1923	3-4
22, 23. Paraśurāmakaṇḍa : a work on Tantra, with commentary by Rāmeśvara and Paddhati by Umānaṇ- da : edited by A. Mahadeva Sastry, B.A. 2 vols., 1923.	11-0
24. Tantrarahasya : a work on the Prābhākara School of Pūrvamimāṁsā, by Rāmānujācārya : edited by Dr. R. Shamasastri, 1923	1-8
25, 32. Samarāṅgaṇa : a work on architecture, town- planning and engineering, by king Bhoja of Dhara (11th century) : edited by Mahamahopadhyaya T. Gaṇapati Shastri, Ph.D. 2 vols., 1924-1925 ..	10-0
26, 41. Sādhanamālā : a Buddhist Tāntric text of rituals, dated 1165 A.D. consisting of 312 small works, com- posed by distinguished writers : edited by Benoytosh Bhattacharyya, M.A., Ph.D. 2 vols. vol. I, 1925, vol. II. <i>Shortly</i>	5-0
27. A Descriptive Catalogue of MSS. in the Central Library, Baroda . Vol. 1 (Veda, Vedalakṣaṇa and Upanisads), compiled by G. K. Shrigondekar, M.A. and K. S. Ramaswāmi Shastri, with a Preface by Dr. B. Bhattacharyya, Ph.D. 1925	6-0
28. Mānasollāsa or Abhilāṣitārtha-cintāmani : an ency- clopaedic work divided into one hundred chapters, treating of one hundred different topics by Someśvarade- va, a Chalukya king of the 12th century : edited by G. K. Shrigondekar, M.A., 3 vols. vol. I. 1925 ..	2-12
29. Nalavilāsa : a drama by Rāmchandrasūri, pupil of Hemachandrasūri, describing the Paurāṇika story of Nala and Damayanti : edited by G. K. Shrigondekar and L. B. Gandhi, 1926	2-4
30, 31. Tattvasaṅgraha : a Buddhist philosophical work of the 8th century by Śāntarakṣita, a Professor at Nālandā with Pañjikā (commentary) by his disciple Kamalaśīla, also a Professor at Nālandā : edited by Pandit Embar Krishnamāchārya with a Foreword in English by Dr. B. Bhattacharyya, M.A. Ph.D. 2 vols. 1926	24-0
33, 34. Mirat-i-Ahmadi : with its Khatimae or Supple- ment : By Ali Muhammad Khan, the last Moghul Dewan of Gujarat : edited in the original Persian by Syed Nawabali, Professor of Persian, Baroda College, 3 vols. (vol. I in the Press), vol. II. 1926 ..	12-0

Rs. ▲.

35.	Mānavagṛhyasūtra : a work on Vedic ritual (domestic) of the Yajurveda with the Bhāṣya of Astāvakra : edited with an introduction in Sanskrit by Pandit Rāmakrishna Harṣaji Sāstri, with a Preface by Prof. B. C. Lele, 1926	5-0
36.	Nātyāśāstra : of Bharata with the commentary of Abhinavagupta of Kashmir : edited by M. Ramakrishna Kavi, M.A. 4 vols, vol. I, illustrated, 1926 ..	6-0
37.	Apabhrāṁśakāvyatrayī : consisting of three works, the Carcarī, Upadeśarasāyanā and Kālasvarūpakulaka, by Jinadatta Sūri (12th century) with commentaries : edited by L. B. Gandhi	Shortly.
38.	Nyāyapravesa , Part I (Sanskrit Text) : on Buddhist Logic of Diinnāga, with commentaries of Haribhadra Sūri and Pārvadeva : edited by Principal A. B. Dhruva, M.A., LL.B., Pro-Vice-Chancellor, Hindu University, Benares	Shortly.
39.	Nyāyapravesa , Part II (Tibetan Text) : edited with introduction, notes, appendices, etc., by Pandit Vidhushekha Bhattacharyya, Principal, Vidyabhavana, Visvabharati, 1927	1-8
40.	Advayavajrasaṅgraha : consisting of twenty short works on Buddhist philosophy by Advayavajra, a Buddhist savant belonging to the 11th century A.D., edited by Mahāmahopādhyāya Dr. Haraprasad Shastri, M.A., C.I.E., Hon. D. LITT. 1927	2-0
42.	Kalpadrukośa : standard work on Sanskrit Lexicography by Keśava : edited with an elaborate introduction and indexes by Pandit Ramavatara Sarma, M.A., Sahityacharya of Patna. In two volumes, vol. I, 1928.	10-0
43.	Mirat-i-Ahmadi Supplement : by Ali Muhammad Khan. Translated into English from the original Persian by Mr. C. N. Seddon, I.C.S. (retired) and Prof. Syed Nawab Ali, M.A. Corrected Re-issue, shortly. ..	6-8

BOOKS IN THE PRESS.

1. **Rāmacarita** of Abhimanda, Court poet of Hāravarsa (cir. 9th century A.D.) : edited by K. S. Ramaswami Shastri.
2. **Nātyadarpana** : on dramaturgy by Ramaṇḍra Suri with his own commentary : edited by Pandit L. B. Gandhi and G. K. Shrigondekar, M.A.
3. **Nātyāśāstra** : Vol. II. edited by M. Ramakrishna Kavi.
4. **Jayākhyasamīhitā** : an authoritative Pāñcharāṭra work : edited by Pandit E. Kṛṣṇamacaryya of Vadtal.
5. **Buddhist works on Logic** : containing reconstructed texts from Chinese, Tibetan texts and English translation of Chinese texts of ancient authors like Nāgārjuna Vasubandhu, etc. by Prof. Giuseppe Tucci of Italy.

Rs. A.

6. **Mānasollāsa** or Abhilāśitārthaśintāmaṇi, vol. II. edited by G. K. Shrigondekar, M.A.
7. **A Descriptive Catalogue of MSS. in the Oriental Institute, Baroda**, vol. II (S'rauta, Dharma and Grhya Sūtras) compiled by the Library staff.
8. **A Descriptive Catalogue of MSS. in the Jain Bhandars at Pattan**; edited from the notes of the late Mr. C. D. Dalal, by Pandit L. B. Gandhi, 2 vols.
9. **Bhāvaprakāśana** of Śāradātanaya : an ancient work on Dramaturgy : edited by Pandit Ramaswami Shastri, Oriental Institute, Baroda and His Holiness Yadugiri Yatiraja Swami, Melkot.
10. **Prajñopāyaviniścayasiddhi** of Anaṅgavajra and Jñā-nasiddhi of Indrabhūti : two important works belonging to the little known Vajrayāna school of Buddhism (8th century A.D.): edited by Dr. B. Bhattacharyya Ph.D.
11. **Siddhāntabindu** : on Vedānta philosophy by Madhusūdana Sarasvati with commentary of Puruṣottama : edited by P. C. Divanji, M.A., LL.M.
12. **Tathāgataguhyaka or Guhyasamāja** : the earliest and the most authoritative work of the Tantra School of the Buddhists : edited by Dr. B. Bhattacharya, Ph.D., Director, Oriental Institute, Baroda.
13. **Influence of Portuguese on the Asiatic Languages** : Translated into English from Portuguese by Prof. A. X. Soares, M.A., Baroda College, Baroda.
14. **Persian Chronicle** : history of the Safvi Period of Persian History 15th and 16th centuries by Hasan Ramlu : edited by C. N. Seddon, I.C.S. (*retired*), Reader in Persian and Marathi, University of Oxford.
15. **Nañjarājayaśobhūṣāṇa** : by Nrsinhakavi *alias* Abhinava Kalidāsa, a work on Sanskrit Poetics and relates to the glorification of Nañjarāja, son of Virabhūpa of Mysore : edited by E. Krishnamacharya.

**PUBLISHED BY THE GOVERNMENT OF H.H. THE
MAHARAJA GAEKWAD OF BARODA**

Gazetteer of the Baroda State. By Rao Bahadur Govindbhai H. Desai, B.A., LL.B., Naeb Dewan, Baroda State, and the late Principal A. B. Clarke, B.A. With map. 2 volumes, 1923, each Rs. 15.

Census of India, 1921, Vol. XVII, Baroda. By Satyavrata Mukerjea, B.A., Subah, Baroda Division, formerly Superintendent of Census Operations, Baroda State.

In three parts 1921-22—	Rs.	As.	P.
Part I Report	16	8 0
,, II Imperial Tables	9	0 0
,, III State Tables	4	8 0

Mirat-i-Ahmadi, the Original Persian Text. Edited by Professor Nawab Ali. In 3 volumes.

(*Gaekwad's Oriental Series. Vol. II, 1927, Rs 12. Vols. I and III are in the Press.*)

English Translations of Vols. I and II are also in preparation.

S403 K4&K10

DATE OF ISSUE

This book must be returned
within 3, 7, 14 days of its issue. A
fine of ONE ANNA per day will
be charged if the book is overdue.

